

GLASUL BUCOVINEI

*

THE VOICE OF BUCOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUCOVINA

QUARTERLY REVIEW OF HISTORY AND CULTURE

CHERNIVTSI – BUCHAREST

2013, No. 1–4
Year. XX. No. 77–80

Editor-in-chief: Prof. PhD. ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

EDITORIAL COMMITTEE: Univ. Prof. PhD. Mircea Anghelescu (Bucharest), acad. Gheorghe Chivu (Bucharest), Ștefan Hostiuc (Chernivtsi), Assist. Prof. PhD. Harieta Mareci (Suceava), Assoc. Prof. PhD. Florin Pintescu (Suceava), Univ. Prof. PhD. Ion Popescu-Sireteanu (Jassy), Univ. Prof. PhD. Ștefan Purici (Suceava), Univ. Prof. PhD. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), PhD. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, Honorary Member of the Romanian Academy (Bucharest), PhD. Alexandru Ovidiu Vintilă (Suceava).

EDITORIAL OFFICE: Univ. Prof. PhD. Ilie Luceac (Assist. Chief Editor), Drd. Marin Gherman, Vasile Tărățeanu, Honorary Member of the Romanian Academy.

DTP: Nadina Cioban-Olaru.

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2013, Nr. 1–4
Anul XX. Nr. 77–80

Redactor-șef: prof. dr. ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București), acad. Gheorghe Chivu (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), lector univ. dr. Harieta Mareci (Suceava), conf. univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), prof. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), prof. univ. dr. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române (București), dr. Alexandru Ovidiu Vintilă (Suceava).

REDACȚIA: prof. univ. dr. Ilie Luceac (redactor-șef adjunct), drd. Marin Gherman, Vasile Tărășeanu, membru de onoare al Academiei Române.

CULEGERE COMPUTERIZATĂ: Nadina Cioban-Olaru.

CONTENTS

PERSONALITIES OF BUCOVINA THE SEMINAR “EUDOXIU HURMUZAKI AND HIS ERA”

Ilie Luceac, <i>Argument</i>	9
The Program of THE SEMINAR PERSONALITIES OF BUCOVINA: EUDOXIU HURMUZAKI AND HIS ERA – the bicentennial of Eudoxiu Hurmuzaki	19
Ilie Luceac , <i>The historian Eudoxiu Hurmuzaki (1812-1874) and his era</i>	21
Constantin Burac , <i>Considerations regarding the roots and place of origin of Romanian people in the works of Eudoxiu Hurmuzaki</i>	32
Iacob Mârza, Radu Mârza , <i>The epistolary dialogue between Blaj and Cernăuți during the Hurmuzaki times</i>	44
Ion Muscalu , <i>The Cotnari County of Moldova of Stephen the Great – the cradle of Hurmuzaki family</i>	58
Iuliana Luceac , <i>Carol Miculi – a piano aristocrat and a devoted friend of the Hurmuzakis</i>	66
Constantin Parascan , <i>The Hurmuzaki documents – a precious thesaurus of Romanian historical studies</i>	73
Dumitru Covalciuc , <i>Doxachi Hurmuzaki, the owner of Cernaucu property</i>	80
Ilie Rad , <i>Doxachi Hurmuzaki and Aron Pumnul. The establishment of the Library of the Romanian gymnasium students from Cernăuți</i>	90
Alexandrina Cernov , <i>The national character of the public education according to Alexandru Hurmuzaki's concept. The actuality of the problem</i>	102

IN HONOREM

Ilie Luceac , <i>The academician Ioan-Aurel Pop, a spiritus rector of the Romanian historiography and education</i>	109
--	-----

BUCOVINA – THE HISTORICAL AND SOCIAL PROCESSES

Marin Gherman , <i>The social capital versus political mythology (the post-electoral vision) Press monitoring (October 1, 2012 – November 25, 2013)</i>	112
Alexandrina Cernov , <i>The status of the national minorities' languages among schools of Cernăuți region. The Romanian language teaching</i>	130
Constantin Ungureanu , <i>The population of Cernăuți region amidst 1989 and 2001 (a linguistic and ethnic evolution)</i>	141

THEORY, CRITICS AND HISTORY OF LITERATURE

Vasile Tărășteanu , <i>The messenger of the Bucovinian literary</i>	160
Catinca Agache , <i>Mircea Lutic, the dean of the Romanian language faculty from the north of Bucovina (Ukraine)</i>	169
Isabel Vintilă , <i>The island – “a dramatic staging” marked by Gellu Naum's style</i>	180
Gheorghică Geană , <i>Around a biographical story about Titu Maiorescu</i>	187
Theodor Codreanu , <i>The Carpathian testament</i>	203
Alexandru Ovidiu Vintilă , <i>Traian Brăileanu. About a man, viewed as an “immortal monad”</i>	213

SUMAR

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE COLOCVIUL EUDOXIU HURMUZAKI ȘI EPOCA SA – bicentinar Eudoxiu Hurmuzaki

Ilie Luceac , <i>Argument</i>	8
Programul COLOCVIULUI PERSONALITĂȚI BUCOVINENE: <i>EUDOXIU HURMUZAKI ȘI EPOCA SA</i> – bicentinar Eudoxiu Hurmuzaki	19
Ilie Luceac , <i>Istoricul Eudoxiu Hurmuzaki (1812–1874) și epoca sa</i>	21
Constantin Burac , <i>Considerații privitoare la originea și locul de formare a poporului român în opera lui Eudoxiu Hurmuzaki</i>	32
Iacob Mârza, Radu Mârza , <i>Dialog epistolar între Blaj și Cernăuți în epoca Hurmuzăkeștilor</i>	44
Ion Muscalu , <i>Horodiștea Cotnarilor din Moldova lui Ștefan cel Mare și Sfânt – leagăn al neamului Hurmuzaki</i>	58
Iuliana Luceac , <i>Carol Miculi – un aristocrat al pianului și un prieten devotat al Hurmuzăkeștilor</i>	66
Constantin Parascan , <i>Documentele Hurmuzaki – prețios tezaur pentru studierea istoriei românilor</i>	73
Dumitru Covalciuc , <i>Doxachi Hurmuzaki, proprietarul moșiei Cernauca</i>	80
Ilie Rad , <i>Doxachi Hurmuzaki și Aron Pumnul. Constituirea Bibliotecii învățăceilor români gimnaziaști din Cernăuți</i>	90
Alexandrina Cernov , <i>Caracterul național al învățământului public în concepția lui Alexandru Hurmuzaki. Actualitatea problemei</i>	102

IN HONOREM

Ilie Luceac , <i>Academician Ioan-Aurel Pop, un spiritus rector al istoriografiei și învățământului românesc</i>	109
---	-----

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Marin Gherman , <i>Capital social versus mitologie politică (perspectivă postelectorală). Monitoring-ul presei (1 octombrie 2012 – 25 noiembrie 2013)</i>	112
Alexandrina Cernov , <i>Statutul limbilor minorităților naționale în școlile din regiunea Cernăuți. Predarea limbii române</i>	130
Constantin Ungureanu , <i>Populația regiunii Cernăuți între 1989 și 2001 (evoluție etnică și lingvistică)</i>	141

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Vasile Tărățeanu , <i>Mesagerul septentrionului literar bucovinean</i>	160
Catinca Agache , <i>Mircea Lutic, decanul literelor românești din nordul Bucovinei (Ucraina)</i>	169
Isabel Vintilă , <i>„Insula – o înscenare dramatică” marca Gellu Naum</i>	180
Gheorghită Geană , <i>În jurul unei scrieri biografice despre Titu Maiorescu</i>	187
Theodor Codreanu , <i>Testamentul carpatic</i>	203
Alexandru Ovidiu Vintilă , <i>Traian Brăileanu. Despre om , privit ca o „monadă nemuritoare”</i>	213

POETRY

Arcadie Suceveanu, <i>Poems</i>	221
Ilie T. Zegrea, <i>Poems</i>	234
Mircea Lutic, <i>Poems</i>	239
Alexandru Ovidiu Vintilă, <i>Poems</i>	245
Marin Gherman, <i>Poems</i>	249

PROSE

Simion Gociu, <i>Relic</i> (a novel abstract)	254
--	-----

WRITERS IN EVERYDAY'S PERSPECTIVE

Vasile Tărățeanu, "Life as a violin solo" (An interview with the poet and publicist Mihai Morăraș)	271
---	-----

IN MEMORIAM

Ilie Luceac, <i>To a lost friend: Dumitru Marchidan – In Memoriam</i>	300
--	-----

FROM THE BUCOVINIAN ARCHIVE

Filip Țopa, <i>The tale of Bucovina</i>, Vol. I [abstr. nr. III] (typed manuscript)	305
--	-----

EVENT

Vasile Tărățeanu, <i>A poet from north of Bucovina awarded by the Romanian Academy</i>	335
---	-----

POEZIE

Arcadie Suceveanu , <i>Versuri</i>	221
Ilie T. Zegrea , <i>Versuri</i>	234
Mircea Lutic , <i>Versuri</i>	239
Alexandru Ovidiu Vintilă , <i>Versuri</i>	245
Marin Gherman , <i>Versuri</i>	249

PROZĂ

Simion Gociu , <i>Relicva</i> (fragment de roman)	254
--	-----

SCRIITORI ÎN COTIDIAN

Vasile Tărățeanu , „ <i>Viața ca un solo de vioară</i> “ (Interviu cu poetul și publicistul Mihai Morăraș)	271
---	-----

IN MEMORIAM

Ilie Luceac , <i>Unui prieten dispărut: Dumitru Marchidan – In Memoriam</i>	300
--	-----

ARHIVA BUCOVINEI

Filip Țopa , <i>Povestea Bucovinei</i> , Vol. I [fragment III] (manuscris dactilografiat)	305
--	-----

EVENIMENT

Vasile Tărățeanu , <i>Un poet din nordul Bucovinei premiat de Academia Română</i>	335
--	-----

Acest număr al revistei apare cu binecuvântarea și sprijinul
Înaltpreasfințitului Pimen,
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

Mulțumim celor care au ajutat la apariția acestui volum:
Sfânta Mănăstire Putna, Liceul Tehnologic „Ion Nistor“ (Vicovu de Sus),
Primăria Vicovu de Sus și scriitorul Ion Muscalu

Personalități bucovinene

Colocviul *Personalități bucovinene:* Eudoxiu Hurmuzaki și epoca sa – bicentener Eudoxiu Hurmuzaki

ARGUMENT

Ilie Luceac

Cernăuți

Fosta capitală a Bucovinei istorice – orașul Cernăuți – a marcat în toamna anului 2012 un eveniment important, poate unul dintre cele mai memorabile care s-au desfășurat după sărbătorirea celor 600 de ani de la prima atestare documentară a orașului¹. Este vorba despre comemorarea bicentenerului nașterii lui Eudoxiu de Hurmuzaki, ctitorul istoriografiei românești moderne, „eliberatorul“ Bucovinei, artizanul vieții parlamentare a Ducatului, istoricul și unul dintre cei mai destoinici fii pe care i-a dat Bucovina științei și culturii românești.

În zilele de 22-24 septembrie 2012 Editura *Alexandru cel Bun* din Cernăuți, cu sprijinul Consulatului General al României la Cernăuți, a Institutului „Eudoxiu Hurmuzaki“ de la București, a Universității București (Facultatea de Litere), cât și a Asociației culturale *Pro Basarabia și Bucovina*, a organizat Colocviul Internațional *Personalități bucovinene: Eudoxiu Hurmuzaki și epoca sa*, prilejuit de aniversarea a 200 de ani de la nașterea istoricului și omului politic Eudoxiu Hurmuzaki.

Înainte de a vorbi despre viața și activitatea lui Eudoxiu de Hurmuzaki, trebuie să amintim câteva lucruri despre orașul care i-a fost atât de drag și de care era legat cu trup și suflet. Cercetătorii care au scris despre istoria Cernăuțiului diferențiază câteva etape de dezvoltare ale acestui oraș septentrional. Între 1359-1774 (415 ani) el face parte din Moldova (Țara de Sus a Moldovei, ulterior numită de austrieci Bucovina). Din 1775 până în 1918 (143 ani) acest teritoriu s-a aflat sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar. Din 1918 până în 1940 și, respectiv, din 1941 până în 1944, orașul Cernăuți s-a aflat în componența României. Între 1940-1941 și respectiv 1944-1991 (aproape 48 de ani) acest teritoriu a aparținut Uniunii Sovietice. Începând din 1991 orașul face parte din statul suveran Ucraina. Etapa de dezvoltare a orașului care ne interesează în acest demers și care a fost legată de istoria familiei Hurmuzaki este cea care acoperă secolul al XIX-lea, și, în special, cea de a doua jumătate a acestui secol zburciat și romantic.

La venirea austrieilor Cernăuțiul era încă un târg mic și nu atât de bogat, din cauza multor războaie, jafuri, incendii și distrugerii. Raza târgului începea cam de la gara principală de azi, se întindea apoi peste partea de nord a orașului, cu vechiul cartier evreiesc, unde se afla piața centrală, și ajungea spre sud până la biserica Sfânta Paraschiva, iar spre est, până la așa numita Seliște, a cărei centru era biserica Sfântul Nicolae, construită în 1607 de boierul Stroescu, fost staroste de Cernăuți în acea perioadă². În cartierul Seliște locuia atunci compact populația românească. Sub austrieci, capitala Bucovinei s-a dezvoltat foarte repede, transformându-se într-un oraș cu aspect european.

Cu toate că în 1859 Cernăuțiul a mai suferit un incendiu masiv, la 1 septembrie 1868, datorită concesiunilor Strussberg și Ofenheim – nu fără aportul lui Constantin Hurmuzaki, cel mai în vârstă dintre frații Hurmuzaki, președinte pe atunci al Comitetului delegaților secțiunilor Adunării legislative din Moldova³, – orașul întâlnea cu urale cea dintâi locomotivă și calea ferată. Iar în toamna anului 1875 s-a înființat Universitatea din Cernăuți, care era un cadou făcut bucovinenilor de către împăratul Franz Josef I, în cinstea zilei sale de naștere.

Soarta multiseculară, uneori dramatică, a orașului a suferit în urma asupririlor, invaziilor, incendiilor, cunoscând atât bucuria victoriilor, cât și tristețea vremurilor de restriște. Ea s-a răsfrânt asupra aspectului său, făcându-l expresiv și neasemuit. Au trebuit să treacă multe secole până când orașul și-a căpătat înfățișarea sa originală de astăzi. El apare în fața noastră somptuos și enigmatic, cu străzile lui inconfundabile, casele și monumentele arhitectonice, bisericile și parcurile lui, trezind un sentiment de uimire, stimă, mândrie și nostalgie în același timp. Printre edificiile cele mai frumoase ale orașului se numără fosta Reședință a mitropoliților Bucovinei, clădire impunătoare, construită în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în stil mauro-bizantin, de renumitul arhitect ceh Josef Hlavka, care a proiectat și biserica armeano-catolică din Cernăuți⁴. Primăria din Piața Centrală, Catedrala ortodoxă cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh“, bisericile cu turlele și cupolele lor strălucitoare, muzeele, edificiul Teatrului dramatic, construit în 1905 de către arhitecții vienezi F. Fellner și H. Helmer, fostul Palat cultural al românilor (astăzi casa ofițerilor), proiectat de arhitectul român Horia Creangă, fosta Cameră de Comerț și Meserii, unde funcționează în prezent Universitatea de Medicină, Filarmonica da stat (fostul Musikverein), hotelurile, parcurile și grădinile publice – toate acestea și multe alte monumente arhitectonice de

o strălucire deosebită vorbesc de la sine despre istoria acestui oraș, care s-a aflat la periferia imperiilor și la marginea țărilor ce l-au disputat și l-au revendicat pe parcursul anilor. Frumusețea și originalitatea lui din toate timpurile a făcut din acest oraș o „Vienă“ în miniatură, unde și astăzi, în locurile publice sau la piață, pe lângă limba de stat ucraineană, mai poți auzi vorbindu-se limbile rusă, română, germană sau poloneză. În prima jumătate a secolului al XX-lea orașul era numit chiar „mica Vienă“, fiind comparat și cu „micul Paris“, cum era numit Bucureștiul de odinioară.

Reversul medaliei Bicențenar Eudoxiu Hurmuzaki 1812 – 2012.

O altă istorie a Cernăuțiului de-a lungul anilor au croit-o personalitățile care au trăit sau care au pornit în lumea mare din acest oraș. E suficient să amintim doar câteva nume de rezonanță, printre care Mihai Eminescu, frații Hurmuzaki, Silvestru Morariu-Andrievici, Eugen Hacman, Dimitre Onciul, Ciprian Porumbescu, Epaminonda Bucevschi, Raimund Friedrich Kaindl, Paul Celan, Gregor von Rezzori, Grigore Nandriș, Iosef Schmidt, Viorica Ursuleac, Olga Kobyleanska, Ivan Franko, Vladimir Trebici, Radu Grigorovici, Mihailo Ivasiuk, Volodymyr Ivasiuk, Vasile Levițchi, Anatoli Dobreanski și mulți-mulți alții.

Între personalitățile de excepție ale orașului nostru, care a rotunjit în 2008 șase sute de ani de la prima sa atestare documentară, un loc de frunte îl ocupă familia Hurmuzaki, în special generația întâi (numită și „cea mare“) a fraților Hurmuzaki. Dintre ei s-a evidențiat trifoliul Eudoxiu, Gheorghe și Alexandru. Importanța lor a fost uriașă pentru Bucovina și nu numai. De aceea, Colocviul Internațional *Eudoxiu Hurmuzaki și epoca sa* a avut ca scop să illustreze nu numai viața și opera lui Eudoxiu Hurmuzaki, ci și alte diverse aspecte din activitatea sa politică și culturală pe care a desfășurat-o în Bucovina.

Unul dintre cei mai importanți membri din prima generație a „Grachilor românilor“, cum erau numiți Hurmuzăkeștii în epocă – Eudoxiu Hurmuzaki – a desfășurat o activitate prodigioasă nu numai ca istoric și jurist, ci și ca om politic⁵.

Pe lângă faptul că a inaugurat fundamentala *Colecție Hurmuzaki*⁶ de documente externe referitoare la istoria românilor, el este autorul sintezei *Fragmente zur Geschichte der Rumänen (Fragmente din Istoria Românilor)*, publicate integral în limba germană⁷, în cinci volume, la București, între anii 1878 – 1886.

În *Fragmentele...* sale Eudoxiu Hurmuzaki descrie amănunțit cum s-a întemeiat regatul Asanizilor⁸, de asemenea și alte lucruri importante, cum sunt, de exemplu, rolul personalității în istorie. Chipurile lui Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Vasile Lupu și ale altor voievozi sunt redată cu talent veritabil de către istoric, înzestrat din plin și cu har de scriitor. Discursul său captivează, autorul reușind să ne înfățișeze personaje istorice în mișcare, care sunt pline de viață și care sunt gata la orice jertfă atunci când este pusă în joc soarta poporului în fruntea căruia se aflau.

Aceeași pană inspirată o găsim și în volumul al II-lea al *Fragmentelor...*, unde se descrie cu lux de amănunte istoria bisericii române din Ardeal⁹, care se afla (se află și astăzi) în fața dilemei de a alege între catolicismul de la Roma și ortodoxismul bizantin, dilemă care a contribuit la slăbirea elementului național în biserica românească. În paginile acestui volum se iau în discuție două probleme esențiale, și anume, starea bisericii de rit greco-oriental în Ardeal pe timpul principilor aleși, cât și stăruințele unioniste în Ardeal sub Casa de Habsburg.

Pentru istoricii de astăzi, în condițiile social-politice actuale din Ardeal, acest volum al lui Hurmuzaki este de mare învățătură.

Despre familia Hurmuzaki și în special despre frații din prima generație s-au scris în ultimul timp mai multe lucrări de proporții mai mari sau mai mici. Este bine când îndeletnicirea scrisului istoric intră pe mâini bune și când se scriu lucruri și se elaborează idei în cunoștință de cauză, cercetătorul bazându-se pe materialul concret de arhivă. Mai trist este atunci când se apucă diletanții să facă istorie. De exemplu, unii istorici literari sau poeți, care vor să acopere „exhaustiv“ și aria științei istorice, scriu în cărțile lor lucruri absolut aberante, cum sunt, de exemplu, în cazul dat, cele ce se referă la Eudoxiu Hurmuzaki: „...Cariera militară (a ajuns mareșal al Bucovinei autonome) nu l-a împiedicat pe Eudoxiu să adune din arhivele străine o vastă colecție de documente românești și s-o lase ca moștenire Academiei Române. Acestui fiu îi aparține un studiu de istorie a românilor din care a tradus Mihai Eminescu“¹⁰. Sau iată ce scrie și rostește cu diferite ocazii și la diferite manifestări culturale unul dintre poeții noștri, în legătură cu traducerea lui Eminescu din Hurmuzaki: „...la moșia din Florești, Dolj, a junimistului Nicolae Mandrea unde, în loc să urmeze sfatul doctorului Kremnitz de-a nu lucra o vreme, el (Eminescu – *n.n. I.L.*) traduce unul dintre volumele colecției Hurmuzachi tipărite prin osârdia lui Ioan Slavici“¹¹. Exegetul nostru confundă poeticește *Colecția Hurmuzaki* de documente externe cu tratatul lui Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen (Fragmente din Istoria Românilor)*, ceea ce derută atât cititorul neavizat, cât și ascultătorul cointerestat. Sau mai aducem ca exemplu o mostră, care provoacă cel puțin zâmbete, dacă ne referim la posibilitățile tehnice ale mijlocului de secol al XIX-lea. Cităm din textul acestui opus: „...căci ne amintim de marea lucrare ziditoare pe care o inițiază și o întreprinde în cea mai mare măsură Eudoxiu Hurmuzachi prin acțiunea lui de culegere și «scanare» avant la lettre a miilor de documente referitoare la istoria țărilor române...“¹².

Despre unele cărți, pretinse a se numi teze de doctorat sau monografii despre Hurmuzăkești, care sunt publicate sub egida unor instituții mai mult decât serioase, în care compilațiile fac concurență furturilor nerușinate din texte străine, ne vom ocupa cu altă ocazie și în alte împrejurări. Amintim doar că astăzi lumea nu duce lipsă nici de urechiști, care scriu lăutărește în cantități de-a dreptul industriale și nici de

personaje care se cred – într-o notă grav patologică – a fi cele mai importante în toate domeniile activităților culturale, încât pentru ca lumea să nu uite de prezența, existența și rolul lor de apostoli ai neamului, acestea apar în toate fotografiile de grup sau doar alături de celebrități, încât pentru autoritatea comunității din care fac parte, ele sunt o adevărată și regretabilă rușine.

Nu ducem lipsă nici de cvasipatrioți (așa-numiți „români verzi”) care nu vor să recunoască o altă ortografiere a numelui Hurmuzaki, decât doar cea cu îmbinarea „ch”, cu toate că toți Hurmuzăkeștii semnav cu „k”. Aceste lucruri se pot observa în corespondența lor, cât și în lucrările pe care le-au semnat fiecare dintre ei.

În general, Eudoxiu Hurmuzaki a devenit astăzi în vogă, încât chiar și un institut din București îi poartă numele. Iar așa-ziiși „specialiști” în domeniul Hurmuzaki se înmulțesc peste tot în progresie geometrică. Doar că aceștia nu sunt istorici de profesie, ci aparțin altor domenii de cercetare, așa încât prin „op-urile” lor despre Hurmuzăkești aduc un câștig de cauză urechiștilor și nu specialiștilor în domeniu. Hârtia, însă, le rabdă pe toate, mai ales în aceste vremuri de libertate a expresiei, când ne convingem de la zi la zi că valoarea și probitatea scrisului sunt lucruri din ce în ce mai rare. Câți pot mărturisii astăzi: „Limba mea este trestie de scriitor ce scrie iscusit”? (*Psaltirea*, Cat. VI, Psalmul 44, 2). Cu toate că românii au avut în toate timpurile, au și astăzi scriitori și poeți de mare talent.

Cele câteva încercări de comemorare a unei personalități de calibrul lui Eudoxiu Hurmuzaki au cunoscut un avânt mai sporit prin numărul de materiale apărute ulterior în diferite publicații românești de pretutindeni. De exemplu, în revista „Mesager bucovinean” a Filialei București a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în editoriaul semnat de redactorul șef al ei, în care se menționează despre neputința deputaților români de „a-și ține discursul în limba Țării”, se pune accent pe curajul Căpitanului Țării Bucovinei, Eudoxiu Hurmuzaki, care, „în discursul său de rămas bun de la Aron Pumnul, rostit în Dietă, în sesiunea din 1866, tot în limba imperiului (din care a fost tradus ulterior și în limba Țării spre a fi publicat în Foaia Societății)”¹³ a știut diplomatic să atragă atenția asupra acestei probleme arzătoare pentru români. Adevărat, Eudoxiu Hurmuzaki a vorbit în Dietă despre pierderea grea a românilor¹⁴ din iarna lui 1866, dar după cum se știe, potrivit diverselor surse documentare de arhivă și cele editate, Alecu Hurmuzaki a fost printre aceia care l-au petrecut pe ultimul drum pe Aron Pumnul. „La cimitirul parohial ortodox al orașului, ceremonia funebră a continuat, pe un timp geros, cu alte trei panegirice. Aici, primul care a luat cuvântul a fost Al. Hurmuzaki¹⁵. Acesta arată că, de-a lungul celor aproape două decenii de colaborare cu Aron Pumnul, a putut să-și dea seama de alesele însușiri ale prietenului dispărut, care îl așază în galeria marilor bărbați ai neamului”¹⁶. Discursul lui Alecu Hurmuzaki a fost publicat apoi și în broșura lui I. G. Sbiera¹⁷. Cât privește întrebarea retorică „Dar unde sunt boierii de-altădată?...”, constatăm cu tristețe că unii dintre ei, care au devenit între timp „boieri ai minții”, au părăsit malurile Prutului preferând malurile Dâmboviței, iar alții, care se revendică direct din spița Hurmuzaki, numai că nu știm din care generație au descălecat, își aduc aminte – boierește! – începând de prin anul 2000, că sunt Hurmuzăkeni și că le-ar sta bine nu numai la Cernăuți, ci și în Grecia, de-o vorbă, de unde se zice, potrivit uneia dintre legendele despre Hurmuzăkești, că ar fi provenit această familie.

Ca personalitate a culturii românești și ca făuritor al istoriei Bucovinei în cea

de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Eudoxiu Hurmuzaki merită omagiat la scară națională. Cernăuțiul a reușit să facă atât cât a fost posibil. Editura *Alexandru cel Bun* a organizat, după cum am menționat, Colocviul Internațional *Personalități bucovinene: Eudoxiu Hurmuzaki și epoca sa*, cât și o medalie comemorativă Eudoxiu Hurmuzaki, care a fost turnată la Monetăria Statului R. A. București, ca și medalia jubiliară Alexandru cel Bun, scoasă în 2008, cu ocazia sărbătoririi a 600 de ani ai orașului Cernăuți. Pe frontispiciul casei Hurmuzaki¹⁸ din Cernăuți a fost instalată o placă comemorativă.

Manifestarea consacrată omagierii lui Eudoxiu Hurmuzaki s-a deschis sâmbătă, 22 septembrie 2012, cu un *Te Deum* oficiat la Cernauca, la Biserica parohială „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril“, ctitorită de bătrânul Doxaki Hurmuzaki, în preajma căreia se află lăcașul de veci al marelui istoric. Așa se face că cel ce a întemeiat istoriografia românească prin uriașa sa *Colecție* de documente își doarme somnul de veci în pământul fostei moșii a Hurmuzăkeștilor, încuscriți cu vechea și faimoasa familie a Murguleților și a lui Simion Movilă¹⁹. Ca și cu alte ocazii, suportul moral și material al *Te Deum*-ului a fost susținut de un grup de preoți de la Sfânta Mănăstire Putna, în frunte cu Arhimandritul Melchisedec Velnic, starețul Mănăstirii Putna. La slujba de pomenire de la Cernauca, alături de Arhimandritul Melchisedec a slujit părintele ieromonah Nichita de la Mitropolia Cernăuțiului și a Bucovinei, părintele Veaceslav, parohul Bisericii „Sf. Arh. Mihail și Gavril“ de la Cernauca, părintele Pavel Paulencu, parohul Bisericii „Înălțarea Domnului“ de la Horecea (Cernăuți), părintele Petru Todorean, diaconul Prea Sfințitului Meletie. După *Te Deum*-ul și sfințirea plăcilor de marmură care au fost instalate cu câteva zile înainte pe mormintele Hurmuzăkeștilor, a Murguleților și a familiei Eufrosina și Petru Petrino (prin grija și

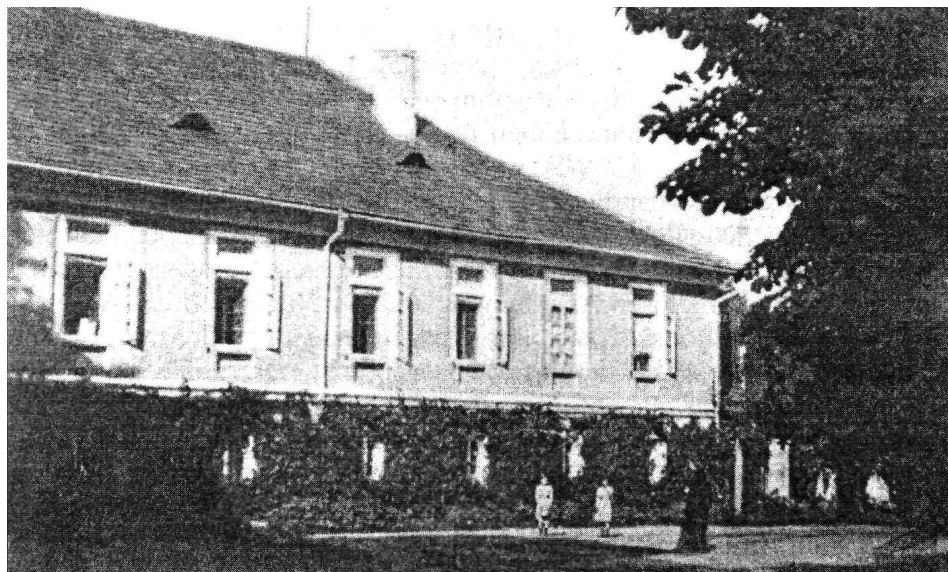
Cernauca. *Te Deum* la mormântul istoricului Eudoxiu Hurmuzaki.

insistența Editurii *Alexandru cel Bun* din Cernăuți, plăcile cu inscripțiile respective au fost donate de Institutul „Eudoxiu Hurmuzaki“ din București), participanții la Colocviu – profesori, istorici și scriitori din București, Alba Iulia, Cluj, Iași, Varșovia – au întreprins o călătorie de documentare la Cetatea Hotinului. Vizitatorii au avut prilejul să admire vestigiile în piatră care se mai păstrează: zidurile propriu-zise ale cetății, câteva ancadrame de uși vechi în piatră, palatul voievodal din interiorul cetății, unde, după cum scrie C. Negruzzi, și-a găsit sfârșitul domnitorul Alexandru Lăpușneanul, și alte obiective, care, raportate la documentele de arhivă demonstrează că acest bastion medieval a adăpostit nu numai pe cei trei eroi care sunt popularizați cu accepția tacită a oficialităților ucrainene: Ian al III-lea Sobieski, Ian regele Hodkievicz sau hatmanul Petro Sahaidacnyi, dar și alți comandanți de oști, voievozi și hatmani. Efigiile lui Sobieski, Hodkievicz și Sahaidacnyi sunt imprimate astăzi chiar și pe pungile de plastic, care se vând de la Hotin până în supermarketurile de la Cernăuți. Spre deosebire de români, care vorbesc în șoaptă despre personalitățile lor istorice, copământeni noștri ucraineni știu să-și venereze eroii, vorbind despre ei și popularizându-i cu orice ocazie care le stă la îndemână.

Menționăm că următoarele două zile în care s-au ținut comunicările conform programului, oaspeții au servit masa de prânz la mănăstirea Bănceni, prin bunăvoința Eparhiei Cernăuțului, în persoana Preasfințitului Meletie, Episcop de Hotin, vicar al Mitropoliei Cernăuților și Bucovinei, fapt pentru care îi aducem mulțumirile noastre. În aceeași măsură mulțumim respectuos și viețuitorilor Mănăstirii Putna, în persoana Arhimandritului Melchisedec pentru înțelegere și susținere și pentru toată osteneala sfințiilor lor. Nu în ultimul rând, mulțumim și viețuitorilor Mănăstirii Bănceni, în persoana Episcopului Longhin (Jar), cât și Mănăstirii de călugări de la Horecea, în persoana Arhimandritului Veniamin, pentru că ne-au primit și ne-au ospătat, fiindcă în ultimul moment Departamentul pentru Românii de Pretutindeni de la București a refuzat atunci finanțarea proiectului, pe motiv că există alte proiecte mai importante decât comemorarea lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Cele două zile ale Colocviului s-au desfășurat conform programului anunțat. Duminică, 23 septembrie 2012, sesiunea de comunicări s-a ținut în Sala Roșie a Universității Naționale „Iu. Fedkovyci“. Rectorul Universității cernăuțene, prof. univ. dr. Stepan Melniciuk, nu a putut să ia parte la lucrări. Din partea Catedrei de Filologie Română și Clasică cu un cuvânt de salut s-a adresat docentul Gheorghe Jernovei, doctor în filologie, șeful Catedrei de Filologie Română și Clasică. Lectorul univ. dr. Veronica Todoșciuc de la Catedra de Filologie Română și Clasică a evitat să fie prezentă la Colocviu, cu toate că a fost invitată. Dumneai a scris o teză despre Hurmuzăkești și aici ar fi avut posibilitatea să-și demonstreze travaliul. Colegii istorici ar fi ascultat-o și ar fi apreciat-o. Rămâne o enigmă de ce dânsa nu a luat parte la lucrări.

Colocviul a fost onorat de mai mulți istorici din țară, care au ținut să vină la Cernăuți și să cunoască meleagurile unde au activat frații Hurmuzaki și să vadă mormintele acestor intelectuali, care nu au pregetat pentru propășirea neamului românesc. Între cei sosiți s-au aflat prof. univ. dr. Iacob Mârza de la Universitatea „1 Decembrie“ de la Alba Iulia, cât și lector univ. dr. Radu Mârza de la Universitatea „Babeș-Bolyai“ de la Cluj, care au vorbit despre dialogul epistolar între Blaj și Cernăuți, în epoca Hurmuzăkeștilor.

**Conacul familiei Hurmuzaki de la Cernauca, distrus de armata rusă în august 1914.
Ulterior, în 1917, armata austriacă a scos și tot materialul pietros din el,
pentru a pava șoseaua în scopuri strategice.**

De la București au fost prezenți profesorul universitar dr. Constantin Burac care a ținut o comunicare interesantă cu privire la originea și locul de formare a poporului român oglindite în opera lui Eudoxiu Hurmuzaki. Contribuția profesorului Burac este binevenită, deoarece în lucrarea sa se aduc argumente științifice, bazate pe documente de arhivă, așa încât s-a urmat exemplul lui Hurmuzaki, pentru care documentul a fost cea mai sigură și convingătoare armă științifică. De la București au mai participat la colocviu prof. univ. dr. Adina Berciu-Drăghicescu, prof. univ. dr. Oana Chelaru-Murarus, decanul Facultății de Litere de la Universitatea București, asistent univ. dr. Minodora Bucur, de la aceeași Facultate de Litere a Universității București și prof. univ. dr. Dorin Cimpoșu, de la Facultatea de Istorie. Clujul a mai fost reprezentat de doi cercetători de calitate, și anume, prof. univ. dr. Ilie Rad de la Universitatea „Babeș-Bolyai“ și cercetător dr. Stelian Mândruț de la Institutul de Istorie „George Barițiu“ al Academiei Române din Cluj-Napoca. Din Varșovia s-a înscris cu o comunicare prof. Iuliana Luceac, care a vorbit despre prietenia dintre membrii familiei Hurmuzaki și Carol Miculi, compozitor și pianist virtuoz, singurul dintre bucovineni care a avut șansa să devină elevul lui Frédéric Chopin. Orașul Iași, care este atât de atrăgător și enigmatic și care apare amintit pentru prima dată în același document al domnitorului Alexandru cel Bun, din 1408, alături de Cernăuți, a fost reprezentat de doi filologi de marcă: scriitorul Ion Muscalu și criticul și istoricul literar, prof. univ. dr. Constantin Parascan. Domnul Ion Muscalu, autor al mai multor romane istorice inspirate, inclusiv a celor despre Măria sa Ștefan Voievod cel Mare și Sfânt, cât și despre Miron Barnovschi, a vorbit cu multă dragoste și competență despre Horodiștea Cotnarilor, leagănul neamului Hurmuzaki. Din Cernăuți cu o comunicare

despre fosta moșie Cernauca a Hurmuzăkeștilor a vorbit prozatorul, folcloristul și publicistul Dumitru Covalciuc.

În după amiaza zilei a doua a Colocviului, după vizitarea Universității cernăuțene, ale cărei corpuri administrative se află în clădirea fostei Reședințe Mitropolitane din capitala istorică a Bucovinei, la cimitirul central Horecea, în Capela Mitropoliților Bucovinei, a avut loc un *Te Deum* pentru familia Hurmuzaki și Aron Pumnul, oficiat de părintele Cristofor Gabor, paroh al Bisericeții *Sf. Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur* din Capela Mitropoliților. Am considerat că este binevenit acest gest, deoarece câțiva dintre membrii familiei Hurmuzaki, atât din prima generație, cât și din cea de a doua, se odihnesc întru eternitate la cimitirul Horecea din centrul orașului.

Personalitatea lui Eudoxiu Hurmuzaki pe care am comemorat-o în cadrul acestui colocviu a fost și rămâne un model emblematic al intelectualului modern din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o autoritate care a știut să arate calea pe care trebuie să pășească românii bucovineni în lupta lor pentru menținerea identității naționale, a limbii, școlii și a bisericii strămoșești.

NOTE

- 1 Cf. albumul comemorativ: Alexandrina Cernov, Ilie Luceac (concepție, coordonare, introducere, legende), Mihai Cratofil (fotografii), *Cernăuți 1408–2008: album*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2008, 160 p.
- 2 Ilie Luceac, *Orașul Cernăuți cu bisericile sale – la 600 de ani*, în „Glasul Bucovinei“, an. XV, nr. 2(58), 2008, p. 10.
- 3 Constantin Hurmuzaki, *Raportul comitetului, delegaților, însărcinați cu cercetarea cesiunii căilor ferate*, B. A. R., mss. rom. 879, f. 47.
- 4 Ilie Luceac, *Două monumente de cult construite de arhitectul ceh Josef Hlavka la Cernăuți*, în *Monumentul X, Vol. 2 (Cercetare-Proiectare-Conservare-Restaurare)* (Lucrările celei de a X-a ediții a Simpozionului Național Monumental – Tradiție și viitor, Ediția a X-a, Iași, 2008), Volum coordonat de Sorin Ifimi, Aurica Ichim și Lucian-Valeriu Lefter, Iași, 2009, p. 79–86.
- 5 *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei–Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007, 367 p.
- 6 Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzaki și colecția lui de documente* (Extras din Anuarul Institutului de istorie națională Cluj–Sibiu, Vol. X), Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj“, 1944, p. 16–17.
- 7 *Lucrearea Fragmente zur Geschichte der Rumänen (Fragmente din Istoria Românilor)* de Eudoxiu Cavalier de Hurmuzaki a fost publicată astfel: vol. I, 1878 – 302 p.; vol. II, 1878 – 238 p.; vol. III, 1884 – 514 p.; vol. IV, 1885 – 396 p.; vol. V, 1886 – 496 p.
- 8 Ilie Luceac, *Eudoxiu baron de Hurmuzaki (1812–1874)* (studiu introductiv), în *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei – Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire

- de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007, p. 9–59.
- 9 Eudoxiu Baron de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, tomul al doilea, București, Stabilimentul grafic I. V. Socecu, 1900. (Traducerea în românește a volumului aparține lui Ioan Slavici).
 - 10 Dumitru Apetri, *Bucovina – cultură, personalități, destine*, Editura Augusta, Timișoara, 2000, p. 134.
 - 11 Lucia Olaru Nenati, *Academia Nordului 150. Societatea pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina la aniversare*, Editura Agata, Botoșani, 2012, p. 26.
 - 12 *Ibidem*, p. 25. Vezi și Idem, *Eminescu și „Academia Nordului“*, în „Bucovina literară“, Serie nouă, an. XXIII, nr. 5–6(255–256), Suceava, mai–iunie 2012, p. 33.
 - 13 Ștefan Hostiuc, *Societatea pentru Cultură și drama identitară a românilor bucovineni*, în „Mesager bucovinean“, an. VII–XI, nr. 1–20 (25–44), 2009–2013, p. 4.
 - 14 *Cuvânt ținut în ședința a XIII-ea a Dietei Bucovinei în memoria lui A. Pumnul de ilustritatea sa Căpitanul Țării d. Eudoxiu Hurmuzaki*, în „Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina“, an. II, 1866, nr. 1–12, Cernăuți, 1866, p. 60-61. (nr. 1–7 redactate de A. Dimitroviță, nr. 8–12 redactate de Ion a lui Gheorghe Sbiera).
 - 15 *Cuvântare funebrală la înmormântarea lui A. Pumnul*, de A. Hurmuzaki, în „Foaia Societății...“, an. II, 1866, p. 55–58. Menționăm că tot în acest număr al revistei, la paginile 36–48 găsim un alt articol semnat de Alexandru Hurmuzaki, intitulat *Aron Pumnul*.
 - 16 Ilie Rad, *Aron Pumnul (1818–1866)*, Fundația Culturală Română, CST, Cluj-Napoca, 2002, p. 265.
 - 17 I. G. Sbiera, *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui...*, Editura Societății, Cernăuți, 1889, p. 20.
 - 18 Ilie Luceac, *Încă o dată despre casa Hurmuzaki din Cernăuți*, în „Glasul Bucovinei“, an. XVI, nr. 3(63), 2009, p. 39–47.
 - 19 Idem, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun – Cernăuți, Editura Augusta –Timișoara, 2000, p. 130.

Editura Alexandru cel Bun–Cernăuți
Consulatul general al României la Cernăuți
Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității din Cernăuți
Institutul „Eudoxiu Hurmuzaki“ (București)
Universitatea București (Facultatea de Litere)
Asociația Culturală „PRO BASARABIA ȘI BUCOVINA“

Colocviul *Personalități bucovinene:* Eudoxiu Hurmuzaki și epoca sa – bicentener Eudoxiu Hurmuzaki

PROGRAM

CERNAUȚI, 21–24 SEPTEMBRIE 2012

VINERI, 21 SEPTEMBRIE 2012

13.00 Sosirea, cazarea și înregistrarea participanților la hotelul „Bucovina“ (str. Holovna).

SÂMBĂȚĂ, 22 SEPTEMBRIE 2012

10.00 *TE DEUM*, Biserica „Sf. Arh. Mihail și Gavril“, în curtea căreia se află mormintele Hurmuzăkeștilor (com. Cernauca).

12.00 **Deschiderea Colocviului** (com. Cernauca, fosta moșie a Hurmuzăkeștilor).

14.00 **Excursie de documentare la Biserica lui Miron Barnovschi din Toporăuți și la Cetatea Hotinului.**

DUMINICĂ, 23 SEPTEMBRIE 2012

Sesiune de comunicări (Moderator: prof. univ. dr. **Ilie Luceac**)

(Sala Roșie a Universității Naționale „Yu. Fedkovyci“ din Cernăuți, str. Koțiubynskogo, nr. 2, corp V).

Prof. dr. **Alexandrina Cernov**, membru de onoare al Academiei Române, *Cuvânt de deschidere*.

Prof. univ. dr. **Stepan Melniciuk**, rectorul Universității din Cernăuți, *Cuvânt de salut*.

Prof. univ. dr. **Gheorghe Jernovei**, șeful Catedrei de Filologie Română și Clasică, *Rolul Hurmuzăkeștilor și al intelectualilor români la instituirea învățământului universitar din Bucovina*.

Prof. univ. dr. **Ștefan Purici**, prorectorul Universității „Ștefan cel Mare“ din Suceava, *Hurmuzăkeștii și problemele societății bucovinene în timpul Revoluției de la 1848-1849*.

Sesiune de comunicări (Moderator: prof. univ. dr. **Ilie Luceac**)

10.30 – 11.00 Prof. univ. dr. **Ilie Luceac**, Cernăuți, *Istoricul Eudoxiu Hurmuzaki (1812-1874) și epoca sa*.

11.00 – 11.30 Prof. univ. dr. **Constantin Burac**, București, *Considerații privitoare la originea și locul de formare a poporului român în opera lui Eudoxiu Hurmuzaki*.

- 11.30 – 12.00 Prof. univ. dr. **Iacob Mârza**, Alba Iulia, lector univ. dr. **Radu Mârza**, Cluj, *Dialog epistolar între Blaj și Cernăuți în epoca Hurmuzăkeștilor*.
- 12.00 – 12.30 Scriitor **Ion Muscalu**, Iași, *Horodiștea Cotnarilor din Moldova lui Ștefan cel Mare și Sfânt – leagăn al neamului Hurmuzaki*.
- 12.30 – 13.00 Prof.univ.dr. **Adina Berciu-Drăghicescu**, București, *Confruntări religioase în Bucovina între anii 1911-1913. Documente din Arhiva MAE*.
- 13.30 – 14.00 Asistent univ. dr. **Minodora Bucur**, București, *Vasile Alecsandri și Hurmuzăkeștii – repere și semnificații*.
- 14.00 – 15.00 Dezbateri pe marginea referatelor.
- 15.00 **Excursie de documentare la Mănăstirea Bănceni.**
- 18.00 **Excursie prin Cernăuți.**

LUNI, 24 SEPTEMBRIE 2012

Sesiune de comunicări (Moderator: prof. univ. dr. **Iacob Mârza**)

Secția de istorie. (Universitatea Cernăuți, corp VI, sala 16. / Sala Bibliotecii „Glasul Bucovinei“ a Editurii *Alexandru cel Bun*, Cernăuți).

- 09.00 – 09.30 Prof. univ. dr. **Radu-Ștefan Vergatti**, București, *Populația Bucovinei între anii 1775-1806*.
- 09.30 – 10.00 Prof. univ. dr. **Dorin Cimpoșu**, București, *Eudoxiu Hurmuzaki – un istoric romantic întârziat*.
- 10.00 – 10.30 Dr. **Stelian Mândruț**, Cluj-Napoca, *Discursul despre locul/rolul familiei Hurmuzaki în istoriografia română actuală*.
- 10.30 – 11.00 Prof. **Iuliana Luceac**, Varșovia, *Carol Miculi – un aristocrat al pianului și un prieten devotat al Hurmuzăkeștilor*.
- 11.00 – 11.30 Prof. univ. dr. **Constantin Parascan**, Iași, *Documentele Hurmuzaki – prețios tezaur pentru studierea istoriei românilor*.
- 11.30 – 12.00 Prof. **Dumitru Covalciuc**, Cernăuți, *Doxachi Hurmuzachi, proprietarul moșiei Cernaucă*.
- 12.00 – 12.30 Prof. univ. dr. **Ilie Rad**, Cluj-Napoca, *Eudoxiu Hurmuzachi și Aron Pumnul. Constituirea Bibliotecii învățăcelor români gimnaziaști din Cernăuți*.
- 12.30 – 13.00 Prof. dr. **Alexandrina Cernov**, Cernăuți, *Caracterul național al învățământului public în concepția lui Alexandru (Alec) Hurmuzaki*.
- 13.00 – 14.00 Dezbateri pe marginea referatelor.

Sesiunea de comunicări (Moderator: prof. dr. **Gheorghe Jernovei**)

Secția de filologie. (Universitatea Cernăuți, corp. VI, Catedra de Filologie Română și Clasică, str. Koțiubynskogo, nr. 2).

- 09.00 – 09.30 Prof. univ. dr. **Oana Chelaru-Murarus**, decanul Facultății de Litere, Universitatea București, *Nichita Stănescu – de la limbajul modern la tiparele limbii vechi*.
- 09.30 – 14.00 Studenții în dialog cu scriitorul **Ion Muscalu**, prof. univ. dr. **Ilie Rad**, prof. univ. dr. **Adina Berciu-Drăghicescu**, asistent univ. dr. **Minodora Bucur**, prof. univ. dr. **Constantin Parascan**.
- 14.00 – 15.00 **Excursie la Universitate, fosta Reședință a Mitropoliților Bucovinei.**
- 15.00 – 16.30 **Excursie de documentare la Mănăstirea Horecea.**

- 17.00 Capela Mitropoliților de la cimitirul Horecea.
TE DEUM pentru familia Hurmuzaki și profesorul Aron Pumnul.

Din partea Comitetului de organizare,
Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române,
Prof. univ. dr. Ilie Luceac,
Drd. Marin Gherman,
Nadina Cioban-Olaru, secretar, nchoban@mail.ru

ISTORICUL EUDOXIU HURMUZAKI [1812–1874] ȘI EPOCA SA (Două sute de ani de la naștere)

Ilie Luceac

Cernăuți

Doamnelor și Domnilor,
onorați oaspeți, stimați colegi!

Din amalgamul zecilor și sutelor de întrebări care ne macină esența existenței noastre cotidiene, una dintre ele – poate mai puțin importantă la prima vedere – apare din ce în ce mai des în gândul nostru, și anume: mai avem noi oare astăzi nevoie de cultură?! Mai avem nevoie de exemplul înaintașilor?! Acum, când am ajuns să nu ne mai auzim între noi, când ne vindem aproapele nostru cu o ușurință de necrezut, uneori pe un preț chiar mai puțin de 30 de arginți?! Ne mai aducem oare aminte de strămoșii noștri acum, când pășim încet și sumbru prin viața de fiecare zi, iar pașii noștri sunt aidoma cadenței sacadate din muzica celebrului cor din *Nabucodonosor*, așa încât în mersul nostru nu mai licărește nici o speranță de libertate a gândului creator?!... Acum, când nu se mai cercetează și nici nu ne mai interesează ce au făcut înaintașii, ci, dimpotrivă – li se scormonesc ADN-urile, pentru a demonstra că noi nu suntem de fapt noi, ci suntem niște neaveniți în istorie?!...

Mai avem nevoie, spuneam, de exemplul strămoșilor cumiți?! În sfârșietorul nostru drum pe care îl parcurgem umiliți, cu capul plecat față de alte naționalități, asemănându-ne cu dacii învinși de romani și care au dispărut în negura istoriei în drumul lor spre Dunăre, fără să lase vreun document scris despre soarta lor de mai departe, ci doar o inscripție-două, de felul: „*Decebalus per Scorylo*“ – este un lucru fără precedent și inexplicabil. Numai poporul român, – care nu este lipsit de talent și geniu – a avut parte de această soartă, cu toate că și alte popoare au trecut prin diverse vitregii ale istoriei, dar au știut să lase urme și documente despre existența lor în istorie... Câteva din aceste scene dezolante, dar în același timp veridice și care caracterizează psihologia noastră

Ilie Luceac

S-a născut la 2 iulie 1950, în comuna Sinăuții de Jos (fostul județ Dorohoi, România), astăzi raionul Hliboca, regiunea Cernăuți, Ucraina. Istoric, critic și istoric literar, editor. După absolvirea școlii medii necomplete din satul natal, între 1965 – 1969 învață la Școala Normală (Liceul Pedagogic) din Cernăuți. Studii universitare: licențiat al Universității din Cernăuți. Facultatea de Filologie (specialitatea: Limba și literatura română) (1974) și Facultatea de Istorie (1992). Doctor în istorie. Teza de doctorat, susținută în iulie 2000, la Universitatea din București, cu tema: *Cultura în Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. O analiză de caz: Familia Hurmuzaki*. În prezent este profesor la Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți, Catedra de Jurnalism și Traducere. Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova, al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți și al Societății Scriitorilor Bucovineni din Suceava. Domenii de cercetare: istoria culturii și civilizației românești din Bucovina. Volume publicate: *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura *Alexandru cel Bun* – Cernăuți, Editura *Augusta* – Timișoara, 2000, 364 p. [Premiul „Eudoxiu Hurmuzaki“ al Academiei Române pe anul 2000]; *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei. Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Cătrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007, 367 p.

seculară, ni le semnaleză cu tristețe scriitorul basarabean Ion Druță. După toate cele spuse, ce îndemnuri și porniri ar mai putea iscodi imaginația noastră?!...?!...

Și totuși, până la urmă, în pofida acestor enumerări pesimiste, mai tâșnesc exemple demne de a fi cercetate. Unul dintre ele este experiența Hurmuzăkeștilor. În cele ce urmează vom vorbi despre un reprezentant din generația mare a Hurmuzăkeștilor, al cărui bicentenar îl marcăm la sfârșitul lunii septembrie. Este vorba de Eudoxiu baron de Hurmuzaki, care-și doarme somnul de veci în cimitirul fostei moșii a Hurmuzăkeștilor de la Cernauca, alături de părinții Doxaki și Elena Hurmuzaki.

E greu să analizezi astăzi situația social-politică din Bucovina istorică și mai ales să vorbești despre comunitatea românească din Bucovina secolului al XIX-lea, fără să amintești despre celebra familie de Hurmuzaki, – atât prima generație, cât și cea de a doua, – care au contribuit hotărâtor la menținerea și coagularea elementului românesc în Bucovina, chiar după momentul când românii bucovineni au ajuns în minoritate față de celelalte etnii conlocuitoare.

La momentul 1848, în Bucovina, se înregistra o lipsă acută a unei păтури intelectuale naționale românești în toate sferile de activitate ale societății, așa încât implicarea membrilor familiei de Hurmuzaki în viața social-politică și culturală a societății bucovinene de atunci ne apare astăzi, în retrospectiva anilor, ca o împlinire providențială pentru comunitatea românească din Ducatul Bucovinei. Și de aceea, anii 50-70 ai secolului al XIX-lea se pot considera ca fiind epoca în care toți membrii familiei Hurmuzaki s-au manifestat plenar în procesul de modernizare a societății românești din Bucovina. Alături de alți intelectuali români din partea locului – în majoritatea lor fii de boieri – frații Hurmuzaki au știut să pună bazele culturii naționale și să arate drumul pe care urma să pășească societatea românească de aici, în procesul de transformare modernă a ei, încât mai târziu, clasa intelectualilor români de la sfârșitul secolului al XIX-lea (inclusiv generația a doua a Hurmuzăkeștilor) a contribuit esențial la înfăptuirea idealului de unitate națională, care a culminat cu actul unirii de la 1918. Celelalte etnii din Bucovina urmau abia să se consolideze spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

În toată rezistența pe care au înfruntat-o românii bucovineni, „Mecca românismului“ – Cernauca, cât și casa din Cernăuți¹ a boierului Doxaki Hurmuzaki i-a focalizat pe toți intelectualii, reușind să mențină vie conștiința de neam. Meritul de pionierat al Hurmuzăkeștilor la formarea și educarea unei clase a intelectualității naționale, cât și la promovarea culturii în Bucovina a fost uriaș.

Activitatea generației întâi a Hurmuzăkeștilor este esențială pentru păstrarea identității noastre naționale. Comunitatea românească din nordul Bucovinei nu are nevoie astăzi să caute modele. Ea urmează doar să le însușească pe cele mai pilduitoare, unul dintre aceste modele fiind cel al fraților Hurmuzaki din prima generație.

Dar să revenim la miezul subiectului. Ctitorul istoriografiei românești moderne, „eliberatorul“ Bucovinei și artizanul vieții parlamentare a Ducatului, istoricul și unul dintre intelectualii emblematici ai secolului al XIX-lea din Bucovina, Eudoxiu Hurmuzaki, cel de al doilea fiu al boierilor Doxaki Hurmuzaki și Ileana (Ilinca) Hurmuzaki (născută Murguleț) nu are nevoie de o prezentare amănunțită. Nu e de prisos însă să reținem câteva detalii, care, fie că sunt uitate uneori din neglijență de

Pomenirea de la Cernauca a istoricului Eudoxiu Hurmuzaki.

către istorici, fie că nu se amintesc din ignoranță, fie că nu sunt luate în calcul din motive care deranjează anturajul sau societatea respectivă la momentul oportun.

Multă lume știe că Eudoxiu Hurmuzaki a fost acela care a contribuit esențial la dezlipirea Bucovinei de Galiția. El a fost la acea vreme omul politic providențial pentru Bucovina². Între anii 1864–1869 Eudoxiu Hurmuzaki a fost vicecăpitan, iar pentru perioada 1872–1874 – căpitan (Landeshauptmann) al Țării Bucovinei. Tot el a luat parte la întemeierea, în 1851, a Bibliotecii Țării, iar mai târziu, în 1857, și a Bibliotecii gimnaziștilor români de la Liceul german din Cernăuți, stăruind pe toate căile pentru înființarea și dotarea bibliotecilor din cadrul acestor așezăminte de învățământ³. Eudoxiu Hurmuzaki, alături de frații săi Gheorghe și Alecu, a stăruit la obținerea în anii 1848–1849 a unei catedre de limba și literatura română la Gimnaziul superior de stat din Cernăuți, unde, până la urmă, tot frații Hurmuzaki au avut un rol decisiv în soluționarea problemei, cauza fiind câștigată în favoarea profesorului Aron Pumnul. Eudoxiu, de exemplu, a sprijinit și a contribuit pe toate căile la menținerea legăturilor culturale cu intelectualii din Transilvania, în special, cu George Barițiu, cât și cu cei din Principatele Unite.

Ca om politic, dacă nu a dictat faimoasa *Petiția Țării (Landespetition)* din iunie 1848, cerând prin ea dezlipirea Bucovinei de Galiția și constituirea ei într-o provincie separată, atunci cu siguranță că el a alcătuit noua și temeinica pledoarie din *Pro Memoria zur bukowiner Landespetition vom Jahre 1848*, cu o largă documentare istorică, având la bază ideea romanității românilor și a unității lor etnice.

Se pare că tot Eudoxiu Hurmuzaki a fost acela care i-a redactat revendicările lui Mihai Bodnar, pe care acesta le-a citit în Parlamentul vienez. Or, conform documentelor de arhivă, Eudoxiu Hurmuzaki și Mihai Bodnar au colaborat în februarie

1849 cu ardelenii, semnând alături de aceștia *Memoriul* tuturor românilor din Austria (Ardeal, Banat, Ungaria și Bucovina), prin care cereau înființarea în toate teritoriile austriece locuite de români a unui singur „Mare Ducat“ românesc cu autonomie administrativă și bisericească⁴. Și au reușit, așa cum au reușit.

Mai puțin se cunoaște și faptul că Eudoxiu Hurmuzaki a fost propus, în 1850, de către Ministrul de Justiție de la Viena pentru a face parte din comisia care urma să compună un lexicon juridic în limba română, așa cum s-a procedat în anul 1849, când s-a alcătuit lexiconul juridic⁵ în dialectele slave vorbite pe teritoriul Imperiului.

Ca jurist, Eudoxiu Hurmuzaki a pledat în multe procese, apărând cauza moșiilor din Moldova ale tatălui său, ceea ce reiese și din documentele Arhivelor Naționale de la Iași. Dar cel mai impresionant rămâne faptul, că Eudoxiu Hurmuzaki a rămas în memoria câmpulungenilor ca un apărător consecvent al cauzei lor. *Memoriul Noth-und-Hilferuf des Moldauisch-Kimpulunger Okols (Strigătul după ajutor al comunelor Ocolului Câmpulung-Moldovenesc din Bucovina)* a fost alcătuit de către Eudoxiu Hurmuzaki în mai 1861 și înaintat împăratului în iunie a aceluiași an. El a avut efectul „învoielii“ pe jumătate, astfel punându-se capăt procesului care a durat aproape un secol și delimitându-se hotarele între proprietatea comunală și domeniul statului.

Cât privește problemele bisericești, Hurmuzăkeștii vedeau viitorul bisericii bucovinene în componența Mitropoliei din Transilvania, idee susținută și de mitropolitul Andrei Șaguna. Această situație n-o putea accepta însă episcopul Hacman de la Cernăuți, dorind transformarea episcopiei bucovinene în mitropolie. Deoarece clerul bucovinean și-a expus părerea sa în public, Andrei Șaguna a fost silit să-și publice răspunsul în broșura intitulată *Anthorismos* (ceea ce conform legilor canonice înseamnă combatere).

Manuscrisul *Anthorismos*-ului scris de către mitropolitul Andrei Șaguna, împreună cu traducerea germană executată de Gheorghe Hurmuzaki au fost expediate la Viena lui Eudoxiu Hurmuzaki, pentru a da textului „eleganța și lustrul limbajului său“ și a înzestra traducerea cu o prefață ieșită „din peana [lui] cea măiastră“⁶. Andrei Șaguna a publicat apoi lucrarea sa la Sibiu, în 1863, sub titlul *Anthorismos oder berichtigende Erörterung (Împotriva dezbaterii informative)*, cu adnotația că traducerea a fost făcută „de mai mulți români creștini din Bucovina“.

Activitatea culturală desfășurată de Eudoxiu Hurmuzaki în decursul întregii sale vieți include și un moment memorabil din istoria culturii noastre naționale. El a susținut și a propagat cultura universală în Bucovina, contribuind la desfășurarea celor două concerte la Cernăuți, în primăvara anului 1847, de către celebrul compozitor și pianist ungar Ferenc Liszt⁷, fapt realizat la îndemnul lui Eudoxiu Hurmuzaki, în primul rând, cât și cu susținerea fratelui său mai mare, Constantin Hurmuzaki. Concertele au avut loc la Cernăuți, în sala Hotelului „de Moldavie“, proprietatea familiei Miculi⁸ din Cernăuți, și nu la Cernaucă, cum stăruie să ne convingă „cronicarul satului Cernaucă“, în masivul său volum⁹ de gânduri și idei, pe care l-a prezentat la fosta moșie a familiei Hurmuzaki, după *Te Deum*-ul care s-a ținut la mormântul lui Eudoxiu Hurmuzaki de către un sobor de preoți de la Sfânta Mănăstire Putna, în frunte cu starețul mănăstirii, arhimandritul Melchisedec, cât și de câțiva preoți din Eparhia Cernăuțiului, printre care și părintele ieromonah Nichita, a cărui prezență ne-a bucurat mult.

E bine să se cunoască și faptul că astăzi unii așa-numiți „exegeți“ în toate domeniile științifice și culturale, datorită faptului că prenumele Doxaki apare la mai

mulți dintre reprezentanții Hurmuzăkeștilor, confundă personalitatea lui Doxaki Hurmuzaki-tatăl (19 ianuarie 1782 – 30 martie 1857) cu cea a fiului, istoricul Eudoxiu (Doxaki) Hurmuzaki (1812–1874), cât și cu cea a nepotului lor, Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki (18 iunie 1845 – 10 iunie 1931), fiul lui Gheorghe Hurmuzaki. În literatura de specialitate și în studiile cercetătorilor se întâlnesc frecvent asemenea confuzii. Chiar și în *Dicționarul enciclopedic* (vol. III, 1999, p. 131–132) se confundă personalitatea lui Constantin Hurmuzaki (1811–1869) cu cea a entomologului Constantin N. Hurmuzaki (1863–1937), ceea ce creează derute serioase. În „Magazin istoric“ (an. XXXII, nr. 11 [380], noiembrie 1998, p. 11), Eudoxiu Hurmuzaki-istoricul este confundat cu Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki din generația a doua a Hurmuzăkeștilor¹⁰.

La fel cum se întâmplă și cu numele lui Constantin Hurmuzaki, fiecare dintre cele trei generații având câte un reprezentant cu numele Constantin. În ce privește confundarea numelui mic – Constantin [Hurmuzaki (1811-1869), om politic și de stat din Moldova, cel mai în vârstă dintre frații Hurmuzaki] cu Constantin [Hurmuzaki-medelnicerul (mort la 1792)] și Constantin [Hurmuzaki-sărdarul (născut cca 1772; mort ante 1827)] – ne confruntăm cu o mare vânzoleală printre ziariștii care publică orice și oriunde, unii dintre ei ținând cu orice preț să îmbrace armura savantului. Toți cei enumerați care poartă prenumele de Constantin se confundă adesea și cu profesorul entomolog Constantin N. Hurmuzaki, reprezentant din cea de a doua generație a Hurmuzăkeștilor.

Personalitatea lui Eudoxiu Hurmuzaki trebuie analizată din trei puncte de vedere: ca istoric, ca om politic și ca jurist.

Ca istoric, Eudoxiu Hurmuzaki s-a impus în istoriografia românească nu numai în calitate de ctitor al fundamentalei *Colecții Hurmuzaki*, care reprezintă până astăzi cel mai bogat repertoriu de acte și documente referitoare la istoria politică a românilor, lucruri despre care vor vorbi colegii noștri în cadrul Colocviului, ci și ca autor al sintezei *Fragmente zur Geschichte der Rumänen (Fragmente din Istoria Românilor)*, publicate integral în limba germană, în cinci volume, la București, între anii 1878 – 1886 (vol. I, 1878 – 302 p.; vol. II, 1878 – 238 p.; vol. III, 1884 – 514 p.; vol. IV, 1885 – 396 p.; vol. V, 1886 – 496 p.). În varianta românească au apărut doar primele trei, cel dintâi, publicat în 1879, fiind tradus de Mihai Eminescu¹¹, iar celelalte două – tipărite în 1900 – de Ioan Slavici. Așadar, volumele IV și V își așteaptă până astăzi traducătorul în limba română.

Primul volum al Fragmentelor... cuprinde istoria Principatelor românești înainte de constituirea lor neatârnată și perioada de la descălecarea Principatelor românești până la pierderea independenței lor. *Volumul al doilea* descrie istoria bisericii române din Transilvania. În paginile lui se iau în discuție două probleme esențiale, și anume, starea bisericii de rit greco-oriental în Ardeal pe timpul principilor aleși, cât și stăruințele unioniste în Ardeal sub Casa de Habsburg. *Volumul al treilea*, apărut în 1884, dezbate segmentul de istorie a principatelor române de la Mihai Viteazul până la Pacea de la Karlovitz, încheiată între Austria, Veneția, Polonia, Rusia și Imperiul Otoman, la 21 ianuarie 1699. *Volumul patru* a apărut în anul următor, 1885, și continuă istoria principatelor române începând cu pacea de la Karlovitz până la Pacea de la Passarovitz, din 21 iulie 1718. Și ultimul volum, *al cincilea*, apărut în 1886, se referă la istoria politică a românilor în secolul al XVIII-lea.

Valoarea istorică a *Fragmente-lor...* lui Eudoxiu Hurmuzaki este incontestabilă. El a fost primul, după Gheorghe Șincai cu *Chronica Românilor*, care a îndrăznit elaborarea, la o scară monumentală, a unei istorii a poporului nostru, inaugurând o nouă paradigmă de cunoaștere, bazată pe percepțiile herderiene, ce aveau în vedere restituirea spiritului național. În lucrarea sa, Hurmuzaki nu a confundat nici o clipă patriotismul, care este o virtute, cu istoria, care este o știință, precum menționa istoricul francez Numa Denis Fustel de Coulanges, referindu-se la probitatea istoriografiei universale moderne.

Eudoxiu Hurmuzaki a fost printre primii istorici români care a descris procesul de constituire a Principatelor românești și, în special, a regatului Asanizilor¹². Concepția sa istorică s-a bazat pe rolul personalității în istorie. De exemplu, nimeni dintre istoricii români, care au urmat lui Hurmuzaki nu a fost în stare să schimbe ceva la aprecierea descrisă de el a personalității lui Mihai Viteazul.

O altă idee pe care Eudoxiu Hurmuzaki o promovează în paginile sale istorico-științifice este cea a rolului pe care l-a avut biserica în viața poporului român pe parcursul evoluției sale istorice.

Cu toate că după Hurmuzaki au apărut sintezele istorice ale lui Xenopol, Iorga, Onciul etc., valoarea actuală a lucrării fragmentare a lui Eudoxiu Hurmuzaki are o importanță mare pentru istoricii de astăzi. Și aici avem în vedere volumul II al *Fragmente-lor...*, care este consacrat în întregime istoriei bisericii române din Ardeal, unde Eudoxiu Hurmuzaki demonstrează cu prisosință ce înseamnă pentru un popor pierderea identității confesionale și care sunt consecințele acestei pierderi pentru stabilitatea și integritatea lui.

Pentru prima jumătate și mijlocul de secol al XIX-lea, cea mai bună lucrare în istoriografia românească din paginile căreia se poate urmări desfășurarea logică a evenimentelor cu privire la rolul bisericii unite din Ardeal pentru enoriașii de origine română este cea a bucovineanului Eudoxiu Hurmuzaki. Analizând lucrurile în baza documentelor, istoricul formulează următoarea concluzie: „Sădită de mâna lui Leopold I, irigată de Iosif I, îmbogățită de Carol al VI-lea, îngrijită cu mult zel de Maria Theresia, uniunea a trebuit astfel să prindă cu timpul rădăcini sigure în Ardeal; nu a putut cu toate acestea să înlăture cu desăvârșire legea greco-orientală mai adânc înrădăcinată [...] fiindcă în toate timpurile caracteristica de căpetenie și semnul de recunoaștere a naționalității române a fost ortodoxia grecească, și de aceea în dezvoltarea mai departe a vieții naționale uniunea ce urmărește alte tendințe religioase va trebui neapărat să-și piardă cu desăvârșire rostul, pe care numai în sens ortodox poate să-l aibă o biserică română. Și în adevăr, conchide autorul, răsturnarea bisericii grecești de pe bazele ei naturale nu numai a răzlețit și slăbit elementul național în biserică, în școală și pe întregul teren politic, dar a făcut totodată ca biserica unită să se piardă până la deplina anihilare a individualității ei în catolicismul roman”¹³.

Concluziile generale formulate de Hurmuzaki în volumul II al sintezei nu și-au pierdut valoarea nici până în ziua de astăzi. Experiența confesională a enoriașilor ardeleni, hărțuiți de incertitudine mai mult de un secol și jumătate, i-a permis istoricului să se pronunțe fără echivoc cu privire la viitorul acestei biserici, pe care îl vedea lipsit de orice perspectivă.

Câteva lucruri rămân definitorii în *Istoria Românilor* a lui Eudoxiu Hurmuzaki, și anume:

1) Hurmuzaki a fost primul, după Gheorghe Șincai, care a îndrăznit elaborarea, la o scară monumentală, a unei istorii a poporului nostru;

2) Una din ideile centrale ale concepției sale istorice a fost modul cum a privit și a tratat personalitatea lui Mihai Viteazul. Domnul este admirat pentru „marea idee a unirii politice a neamului său“, arătându-se că această idee s-a prefăcut la el în „instinct irezistibil“, „pentru care nici un risc nu era prea mare, nici o osteneală prea spinoasă, nici o primejdie prea înspăimântătoare“¹⁴.

3) Trebuie să menționăm, de asemenea, că Eudoxiu Hurmuzaki a fost printre primii dintre istoricii români care a descris procesul de constituire a Principatelor românești și, în special, a regatului Asanizilor, despre care spunea: „Astfel, pe la capătul sutei a douăsprezecea și la începutul celei de-a treisprezecea (1185 – 1204), se ivi un stat de sine stătător, neatârnat și purtând titlul de regat, care într-adevăr, pentru multiplul său amestec cu elemente slavone, se numi regat bulgaro-român, dar care e ridicat pe o temelie precumpănitor românească în privirea căreia un renumit scrutător al istoriei putea cu drept cuvânt să susție că în organismul noului stat, în care se lucra în comun, pentru unul și același scop, românii reprezentau capul, slavii brațul“¹⁵.

4) O altă idee pe care Eudoxiu Hurmuzaki o promovează în paginile sale istorico-științifice este cea a rolului pe care l-a avut biserica (apartenența confesională) în viața poporului român pe parcursul evoluției sale istorice. Se știe că biserica strămoșească constituie unul dintre pilonii existenței oricărui popor. În primul volum al *Fragmente-lor...* istoricul secondează discursul științific cu descrieri situației complicate în care se afla regatul româno-bulgar care încerca pe diferite căi să se opună presiunii pe care o exercita papa de la Roma prin emisarii săi asupra conștiinței poporului, intenționând să convertească cu orice preț pe români și bulgari la catolicism.

Interiorul Bisericii „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril“ de la Cernauca, cîntorită de Doxaki Hurmuzaki-tatăl și sfințită la 1825.

Eudoxiu Hurmuzaki lansează ideea potrivit căreia însuși momentul cuceririi an 1240, cu marele pericol tătar-mongol care amenința întreaga Europă, devine, prin ironia sorții, un colac de salvare nu numai pentru unele popoare din Imperiul Bizantin, care erau amenințate cu convertirea la catolicism, ci și pentru țaratul româno-bulgar, mai ales pentru țara lui Ioan Asan, care, de altfel, n-ar fi scăpat de o catolicizare forțată.

În ceea ce privește destinul bisericii române din Ardeal, care pendula între Orient și Occident, reușind cu greu să facă față presiunii care se exercita asupra ei, Hurmuzaki ajunge la următoarele concluzii:

1) Protestantismul, care avea în Ungaria o poziție puternică, s-a adăpostit încetul cu încetul și în Ardeal.

2) Catolicismul a avut în Ardeal un însemnat progres, nu a putut însă să prindă rădăcini tari, cu toate că sporirea elementului catolic se baza pe biserica unită și deci nu aducea un spor de cauză bisericii catolice, ci numai o așa-zisă fortificare aparentă.

3) Ortodoxia bisericii grecești, strămtorată cu putere și înăbușită de spiritul de cucerire al celei romano-catolice, tot mai rezista cu statornicie în pofida feluritelor instigațiuni și ademineri de a o face să treacă din Orient în Occident. Ea a dovedit mai multă credință în poporul laic decât în reprezentanții clerului, care ar fi trebuit să fie păzitorul și apărătorul ei. Ortodoxia bisericii grecești a rămas un semn distinctiv al naționalității, ca moștenire primită de la părinți în cele mai multe inimi de român.

4) Uniunea (unia), deși numai în parte realizată în Ardeal, a dezbinat națiunea română bisericește în două tabere dușmane sau cel puțin înstrăinate, a împins-o în ceea ce privește afacerile bisericești și școlare în două direcții opuse; a slăbit conștiința ei istorică, care bisericește și în mare parte și politicește își avea rădăcinile în Răsărit; a creat un nou conflict în ființa națiunii, în gândirea și în simțămintele ei; a slăbit coeziunea ei organică, genetică și politică; a scăzut în mod simțitor greutatea ei politică.

În tot ce a scris Eudoxiu Hurmuzaki, el a deținut un stil sobru, o expunere clară și plastică a gândului, ca, bunăoară, în articolele *Poziția ierarhiei române în Austria*

Câțiva participanți de la Colocviu, într-o excursie la Cetatea Hotinului.

și *Centralizația română și sașii*, tipărite în 1849 în ziarul „Bucovina“ al fraților săi Gheorghe și Alecu. Același stil este caracteristic și studiului *Transilvania în anul 1848*, rămas în manuscris până în 1997. El a fost reconstituit, tradus din limba germană de Mircea Spiridonu împreună cu Ovidiu Constantinescu și publicat de prof. univ. dr. Constantin Burac de la București, în revista „Analele Bucovinei“¹⁶. Stilul, metoda de evaluare a evenimentelor și grafia conduc la părerea că studiul aparține lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Cititori de publicații, întemeietori de societăți culturale românești, apărători ai bisericii, prețuitori ai limbii și datinilor strămoșești; propagatori ai teatrului profesionist românesc în Bucovina; apărători ai școlii și istoriei naționale – pavază împotriva germanizării și slavizării elementului autohton; adevărați pionieri ai culturii și civilizației moderne din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea – așa îi vedem pe Hurmuzăkești, în virtutea exercițiului de astăzi al memoriei. De aceea, mijlocul și cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea a intrat în conștiința românilor bucovineni ca fiind epoca Hurmuzăkeștilor. Bineînțeles, alături de ei au fost și alți intelectuali care au lucrat cot la cot cu frații Hurmuzaki. Însă Hurmuzăkeștii din prima generație au înființat și au redactat pe spezele lor revista „Bucovina“ (1848-1850), au fondat Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina, aflându-se la conducerea ei în perioada cea mai fertilă a acesteia (1865-1882). Ei au înființat și organul de presă al Societății, revista „Foaia Societății...“ (1865-1869), la care au colaborat toți frații Hurmuzaki. Mulți intelectuali bucovineni – Vasilco, Grigorcea, Petrino, Stârcea, Albotă, Goian, Silvestru Morariu-Andrievici, Flondor și câți alții, s-au ridicat „în umbra dărei de lumină trasă de intelectualitatea boierimii noastre“¹⁷, în persoana generației mari a Hurmuzăkeștilor, și, în special, a trifoliului fraților Eudoxiu, Gheorghe și Alecu Hurmuzaki. Ei au fost aceia care au trezit conștiința românilor bucovineni pe teren școlar, literar și național. De aceea, comemorarea celor 200 de ani de la nașterea lui Eudoxiu Hurmuzaki este un gest care merită onorat în primul rând de către istorici, dar și, în aceeași măsură, de către întreaga comunitate românească din Bucovina și de oriunde.

Pentru ca și în vremurile noastre să putem să ne păstrăm identitatea, în pofida condițiilor, uneori nefavorabile, de afirmare națională a minorităților într-un stat unitar și independent, trebuie să apelăm mereu la memoria istorică. Opera culturală și națională a Hurmuzăkeștilor, înfăptuită în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea trebuie să ne slujească drept etalon de conduită, fiindcă ea a fost și rămâne o construcție fundamentală pentru identitatea și cultura românească.

NOTE

- 1 Ilie Luceac, *Încă o dată despre casa Hurmuzaki din Cernăuți*, în „Glasul Bucovinei“, an. XVI, nr. 3(63), 2009, p. 39–47.
- 2 *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei–Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Cătrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007, p. 9–59.

- 3 Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun–Cernăuți, Editura Augusta–Timișoara, 2000, p. 74.
- 4 Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzaki și memoriul românilor ardeleni din luna lui februarie 1849*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei“, an. I-II, seria II, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru“, 1944, p. 116.
- 5 Minodora Duzinchevici, *Noi documente în legătură cu familia Hurmuzaki*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei“, an. I-II, seria II, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru“, 1944, p. 256–257.
- 6 Ilarion Pușcariu, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhiecezane, 1900, p. 206–207.
- 7 Ilie Luceac, *Câteva notițe despre istoricul Sever Zotta și articolul său Franz Liszt la Cernăuți*, în „Academica“, serie nouă, an. XVI, nr. 185–186(48-49), 2006, p. 97–103. Mai vezi: Ilie Luceac, *Concertele lui Ferenc Liszt la Cernăuți. Biografia unui document uitat*, în „Glasul Bucovinei“, an. XIX, nr. 1(73), 2012, p. 101–116.
- 8 A.N.I.C., fond Teodor Balan, dosar 19, f. 3.
- 9 Георгій Бота, *Чернівка-сторінки минулих літ.*—Чернівці: ВАТ «Чернівецька обласна друкарня», 2010 [Gheorghe Bota, *Cernauca – pagini din trecut*, Cernăuți, 2010], p. 92–94.
- 10 Ilie Luceac, *Nu Eudoxiu Hurmuzaki, ci... Eudoxiu Hurmuzaki*, în „Magazin istoric“, an. XXXIV – serie nouă, nr. 9(402), septembrie 2000, p. 67–68.
- 11 Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu, Creație și cultură* [Ediție îngrijită de Dumitru și Cristina Irimia. Cuvânt înainte de Dan Hăulică. Viziune grafică Mircia Dumitrescu], Editura Nicodim Caligrafal, Mănăstirea Putna, 2012, p. 235–236.
- 12 Ilie Luceac, *Eudoxiu baron de Hurmuzaki (1812–1874)*, în *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei – Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007, p. 29.
- 13 Eudoxiu Baron de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, Tomul al doilea, București, Stabilimentul grafic I. V. Socecu, 1900, p. 111, 117.
- 14 Eudoxiu Baron de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, Tomul al treilea, București, Stabilimentul grafic I. V. Socecu, 1900, p. 65.
- 15 Eudoxiu Cavalier de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, Tomul întâi, București, Stabilimentul pentru Artele Grafice: Socecu, Sander & Teclu, 1879, în Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIV. Traduceri filozofice, istorice și științifice, București, Editura Academiei R.S.R., 1983, p. 95.
- 16 Constantin Burac, *Eudoxiu Hurmuzaki, autor al studiului „Transilvania în anul 1848“ („Siebenbürgen im Jahre 1848“)*, în „Analele Bucovinei“, an. IV, nr. 1, 1997, p. 181–204.
- 17 Ipolit Tarnavski, *Festivalul de inaugurare a activității noului comitet și Universitatea liberă, 1930* (Conferință ținută de profesorul Ipolit Tarnavski în 1930, la Cernăuți, în cadrul Universității libere), Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1931, p. 13–14.

SUMMARY

The involvement of the Hurmuzaki family members into the socio-political and cultural life of the Bukovinian society of the mid and second half of the XIXth

century, from a retrospective, turns out a providential fulfillment for the Romanian community of the Bukovinian Duchy. The 50s and 70s of the XIXth century can be considered as the era of all the Hurmuzaki family members to plenary manifest themselves in the process of the modernization of the Romanian society of Bukovina. Along with other Romanian local intellectuals, mainly sons of boyars, the Hurmuzaki brothers had the skill to establish the foundation of the national culture and show the right path for the Romanian society of the Habsburg Bukovina to follow.

The Hurmuzakis significantly contributed to the preservation and coagulation of the Romanian element, our Romanian identity, even after the Romanians of Bukovina became a minority in comparison to other cohabiting ethnic groups.

The historian and politician Eudoxiu Hurmuzaki was the one to essentially contribute to the detachment of Bukovina from Galicia. Between the years of 1864-1869 Eudoxiu Hurmuzaki served as a vice-governor and in the years of 1872-1874 as a governor (Landeshauptmann) of Bukovina.

His personality should be analyzed from three points of view, as a historian, as a politician and as a lawyer.

As a historian, Eudoxiu Hurmuzaki established himself in the Romanian historiography not only in the quality of the founder of the fundamental Hurmuzaki Collection of external documents regarding the history of the Romanian nation but also as the author of the synthesis *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* (Fragments of the Romanian History), published thoroughly in German, in 5 volumes, in Bucharest in between the years of 1878 – 1886. Only the first three volumes have been translated into Romanian.

The commemoration of the bicentennial since the birth of Eudoxiu Hurmuzaki is a gesture which deserves to be honored not only by historians but by the whole Romanian community of Bukovina.

The Hurmuzakis created an era, they were the ones to awaken the Romanian conscience in the educational, literary and national field, especially the brotherhood trifoliate of Eudoxiu, Gheorghe and Alecu Hurmuzaki. Therefore, the cultural and national art pieces of the Hurmuzakis of the second half of the XIXth century has to serve us as a standard of conduct, being a solid foundation for the Romanian culture and identity.

Publicists, Romanian cultural society founders, church patrons, language and ancestors' traditions praisers; propagators of the Romanian professional theatre in Bukovina, defenders of the national history and school, fighters against germanisation and slavonisation of the autochthonous element, real pioneers of the modern culture and civilization of the second half of the XIXth century – this is how we perceive the Hurmuzakis in the virtue of the modern memory exercise.

Constantin Burac

S-a născut la Iași, în 23 mai 1951. Este doctor în istorie (2000) și profesor la Facultatea de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza” din București. A fost decan al Facultății de Arhivistică în perioada 1993 – 2008, apoi director al Departamentului de Arhivistică–Istorie în cadrul aceleiași facultăți în perioada 2009 – 2012; membru în colegiul de redacție al Anuarului „Hrisovul”, membru în Consiliul Național al Societății de Științe Istorice. Autor al unor volume de istorie: *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea* (2002), *Facultatea de Arhivistică – istoric* (2002), *Așezările Țării Moldovei din epoca lui Ștefan cel Mare* (2004), *Dimitre Onciul, Miscelaneu*. Studii, cuvântări, prelegeri. Ediție îngrijită de Constantin Burac (2006). Autor a unor volume de documente: *Documenta Romaniae Historica*. A. Moldova, vol. XX (1629 – 1631), realizate în colaborare cu prof. univ. dr. Ioan Caproșu (2011), a unor cursuri: *Istoria instituțiilor medievale românești*. Note de curs (2005). A publicat mai multe studii și articole de istorie în diferite reviste și periodice.

CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA ORIGINEA ȘI LOCUL DE FORMARE A POPORULUI ROMÂN ÎN OPERA LUI EUDOXIU HURMUZAKI

Constantin Burac

București

Alegerea temei, pe care m-am gândit să o prezint în fața domniilor voastre, are la bază două considerente. Unul dintre acestea este motivat dintr-o anumită prevedere de a nu mă suprapune ca subiect cu alți distinși participanți la acest mare eveniment, drept pentru care le mulțumesc cu această ocazie inițiatorilor și organizatorilor care s-au gândit să omagieze personalitatea istoricului, politicianului și patriotului bucovinean Eudoxiu Hurmuzaki. Al doilea motiv, care a fost precumpănitor, are în vedere concepția lui Eudoxiu Hurmuzaki despre o temă care, în vremea aceea era în centrul dezbaterilor oamenilor de cultură, și anume, originea și locul de formare și închegare a limbii române. Trebuie să mai adaug aici și faptul că încă nu s-a întocmit un studiu asupra operei sale istorice, din care să se desprindă locul contribuției istoricului bucovinean în cadrul evoluției istoriografiei românești¹, nemaivorbind că nu avem încă o monografie închinată acestuia² și nici familiei Hurmuzaki, care să cuprindă ambele generații ale Hurmuzăkeștilor.

Dintotdeauna popoarele și-au pus problema originii lor, a spațiului geografic de unde vin sau unde s-au format. De-a lungul timpurilor cercetările istorice au pus în evidență două obârșii din care popoarele își trăgeau originile. Unul era de natură mitologico-divină, iar celălalt urma calea moștenirilor din trecut. Primul a predominat, în general, istoria antichității, iar al doilea capătă curs începând cu Evul Mediu, îndeosebi din vremea Renașterii. Stabilită și oficializată, această chestiune asigură poporului respectiv întâietatea dreptului asupra unui teritoriu, precum și dreptul la apărare sau revendicare.

Profesorul clujean Ovidiu Pecican crede că până în secolul al XII-lea a prevalat în gândirea politică medievală românească mitul originilor troiene³, pus în evidență în 1206, cu prilejul disputării dintre cruciați și Țaratul vlaho-

bulgar a moștenirii bizantine, iar, „mai târziu, modernitatea va propulsa în avanscenă ideea originii romane”⁴.

Istoria românilor, proiectată de Eudoxiu Hurmuzaki dar neterminată și publicată de Ioan Slavici, întâi în limba germană, așa cum o scrisese autorul, „limbă de cultură, prin care puteau să se răspândească îndată rezultatele dobândite”⁵, apoi și în traducere românească⁶, se deschide prin prezentarea de către istoricul bucovinean a *Istoriei principatelor românești înainte de constituirea lor neatârnată*. În această primă parte autorul surprinde două aspecte relevante, cel puțin pentru vechimea, dacă nu și pentru originea și locul de formare a poporului român și închegare a limbii române. În primul capitol expune *Începuturile și succesele prozelitismului romano-catolic între români în genere și anume în regatul Ungariei și-n împărăția bizantină*⁷, iar în al doilea *Începutul, durata și subjugarea statului româno-bulgar*⁸.

Înainte de a ne ocupa de subiectul propus, trebuie să remarc, ca și alți înaintași, că Eudoxiu Hurmuzaki este primul bucovinean care a încercat să dea o istorie a neamului său⁹, dar moartea prematură l-a împiedicat să ducă la bun sfârșit mărețul proiect. Ideea elaborării unei sinteze despre istoria românilor¹⁰, despre al căror trecut se cunoșteau, la acea vreme, puține lucruri, s-a conturat pe măsura adunării documentelor și în concordanță cu dorința generației sale. Informațiile pe care le conțineau documentele, aduceau, față de cele ce s-au scris până atunci, de multe ori denaturat, după cum însuși remarca istoricul bucovinean, „o nouă lumină asupra multor probleme istorice din trecutul Principatelor Române”¹¹. În sinteza sa Eudoxiu Hurmuzaki a căutat, în raport cu înaintașii săi, să prezinte dovezile istorice în sensul preconizat de Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu. Din fragmentele publicate se poate constata obiectivitatea aprecierilor, pe care istoricul Teodor Balan le considera „uneori uimitor de limpezi”, iar multe „au rămas neschimbate până în ziua de astăzi”¹².

Privitor la problema pe care noi încercăm să o prezentăm astăzi în fața domniilor voastre, putem să anticipăm că Eudoxiu Hurmuzaki și-a însușit concepția înaintașilor săi, mai ales, a cronicarilor și a reprezentanților Școlii Ardelene, că românii formau un singur popor, indiferent că unii se aflau sub stăpâniri străine¹³. Din preocupările istorice ale istoricului bucovinean am căutat să văd care era poziția acestuia referitoare la originea și locul de formare a poporului român¹⁴. El își începe sinteza sa nu de la constituirea statelor medievale românești, ci va încerca să prezinte situația românilor dinainte de unirea lor în formațiuni statale, și anume, se va strădui să descrie procesul de prozelitism al papalității cu ajutorul regalității ungare¹⁵ în zona geografică a sud-estului Europei, precum și istoria statului româno-bulgar, din perspectiva scoaterii la lumină a vechimii, precum și a ariei de răspândire a românilor. Problema originilor românilor fusese analizată de înaintașii săi și nici nu se mai spera de a se descoperi lucruri noi și ale căror rezultate se pare că nu convinsese încă pe toată lumea¹⁶. Credem, însă, că prin aceste două teme Eudoxiu Hurmuzaki încerca, printr-o prezentare din alt punct de vedere, să accentueze într-o nouă viziune credibilitatea informațiilor deja cunoscute, atât despre originea, vechimea, cât și despre locul de formare a poporului român.

Pentru început, istoricul bucovinean arată că populația provinciei bizantine Sirmia, încăpută mai târziu în mâinile regalității ungare, era alcătuită „din sârbi, greci și români, care fără deosebire se țineau de biserica orientală”¹⁷. Dar prezența românilor

nu era constatată numai aici, ea se afla îndeosebi în Panonia și în alte zone decât cele intrate în stăpânirea ungară, cum arăta și Eudoxiu Hurmuzaki în sinteza sa.

Aceste „fragmente de populațiune română – cum le numea istoricul bucovinean, – mai mult sau mai puțin numeroase presărate pe ici pe colo”¹⁸, cuprinse între hotarele regatului ungar, au fost supuse presiunilor prelaților maghiari, îndeosebi la insistențele papalității care le recomanda de multe ori în mod virulent, de a-și „pune toate puterile ca să stârpească din rădăcină pe creștinii eretici și schismatici ... care se arătau potrivnici sau neascultători bisericii romane”¹⁹.

Dacă asupra acestor populații intrate sub stăpânirea regalității ungare s-au înregistrat unele succese, nu același lucru se poate spune despre teritoriile vecine acestei formațiuni politice pe care urmașii lui Ștefan cel Sfânt doreau să le controleze și chiar să le ia în stăpânire prin complicitatea papalității. Astfel, în Cumania cum erau denumite teritoriile extracarpatiche în diferite izvoare istorice, considerată „matca așezării române”, în „Bulgaria slavonă” și în „Macedonia română” opera convertirii, promovată de papalitate îndeosebi, politica la care a fost atrasă și Ungaria, nu-și atinseseră scopul, „lăsând puține urme”²⁰.

Descrierea istoriei statului Asăneștilor, alcătuit în provinciile bizantine europene: Tracia, Macedonia, Tesalia și parte din Dacia Ripensă²¹, unde românii covârșeau „atât ca număr cât și prin tărie fizică pe nația grecească mai civilizată dar mai moleșită”²², era făcută de către Eudoxiu Hurmuzaki în dorința de a arăta lumii occidentale, în special celei germane, pe de o parte vechimea românilor în locurile unde trăiesc și astăzi, cu mult mai înainte decât susțineau unii dintre înaintașii săi, în special Robert Roesler, precum și originea lor romană, dar, mai ales, constituirea românilor într-o formațiune politică cu pretenții de moștenire asupra Imperiului Bizantin.

Biserica Hurmuzăkeștilor de la Cernauca și mormintele ctitorilor.

Privitor la vechimea românilor, Eudoxiu Hurmuzaki face constatarea că după supunerea primului Țarat bulgar de către bizantini se ridică, după „un secol și mai bine de supunere resignată ... o altă naționalitate cu mult mai veche și mai numeroasă“ (sublinierea noastră), care se unire cu slavii bulgarizați pentru respingerea în comun a supremației bizantine. Nu este greu de aflat care era acest popor mai vechi decât slavii și bulgarii.

Istoricul bucovinean afirmă că frații Petru și Asan, căpetenii ale românilor, cu sprijinul cumanilor cu care se înrudeau²³, „hotărâra de a nu se mulțumi numai cu țara aceasta (adică teritoriile unde ei formau populația majoritară – n. n. C. B.), ci de-a lua din cât ținea statul bizantin cât de multă țară vor putea, pentru a ridica apoi o împărăție româno-bulgară unită, după cum se întinsese mai înainte și era însemnată prin granițe firești“²⁴. Cu alte cuvinte, aceștia preconizau să-și extindă stăpânirea asupra întregului teritoriu ce aparținuse Imperiului Roman de Răsărit, mai puțin Grecia. Mai mult decât atât, cei doi frați, la propunerile de încetare a ostilităților de către împăratul Alexios Anghelos, puseseră „niște condiții de pace, încât primirea acestora nu putea să se împace nici cu interesul esențial al împărăției, nici cu dignitatea proprie a romeilor“²⁵, ceea ce însemna că Eudoxiu Hurmuzaki sugera o renunțare a puterii acestora din urmă în favoarea românilor.

În sine, răscoala Asăneștilor nu semnifica altceva decât lupta dintre româno-bulgari și romei pe fundalul erodării și a începutului decăderii Imperiului Bizantin. Era deci lupta între două entități total diferite: vlahii și romeii, care își disputau teritoriile și ordinea politică, de fapt titulaturile moștenirii marelui și prestigiosului Imperiu Roman de Răsărit. Primii, în calitate de foști coloniști romani, își arogau pe bună dreptate dreptul de moștenitori ai Imperiului Bizantin care cunoștea în această perioadă panta decăderii, pe când ceilalți, deși doreau același lucru, erau mai mult greci, dar le plăcea să poarte, deși pe nedrept, aureola imperială²⁶. În acest sens sunt sugestive afirmațiile lui Eudoxiu Hurmuzaki care, prin caracterizarea făcută de Asan asupra celor doi frați împărați Isac și Alexios Anghelos, arată că românii și romeii, deși s-au format în cadrul aceluiasi teritoriu și sub oblăduirea Imperiului Roman de Răsărit, s-au dezvoltat „în alt șir de ani“, încât romeii „au scăzut mult în privirea curajului și-a încrederii și sunt mult mai moi decât înainte“²⁷.

Revenind la originea romană a românilor din spațiul geografic balcano-danubian, Eudoxiu Hurmuzaki aduce în scenă, atât cât îi permiteau informațiile, persistența papei Inocențiu III, de altfel un papă întreprinzător și dornic de mărire, care cunoscând că încă Boris-Mihail își declinase dorința de a îmbrățișa confesiunea apuseană a creștinismului²⁸, de a-l convinge pe Ioanițiu Caloian, „om hotărât și cumpătat în întreprinderi“²⁹, pentru a concretiza dorința înaintașului său. Cu acest prilej îi amintește căpeteniei române despre „originea romană a românilor“ din care și Ioanițiu Caloian făcea parte, nu că n-ar fi cunoscut acest lucru, ci mai mult pentru a-l determina să încline „pentru scaunul apostolic, moștenință cu înrudire de sânge“³⁰. De altfel, papa îi transmitea la puțină vreme un nou mesaj prin care dorea să-și întărească cele spuse, subliniind că „un popor care se coboară din sânge de roman, nici nu se cade să se lipsească de altă biserică decât cea romană“³¹.

Cunoașterea acestor informații de o mare credibilitate, fără puțința de a fi contestate, mai ales că acestea proveneau din cancelaria sanctității papale, deci fără puțința de a fi tăgăduite de către cei care nu recunoșteau vechimea și locul unde s-a

produs procesul etnogenezei românilor, îi picau bine istoricului bucovinean de a demonstra, fără teama de a fi trecutǎ această informație cu vederea, ceea ce susținuseră înaintașii cronicari: Grigore Ureche, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, precum și contemporanii săi, membrii Școlii Ardelene, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu și alții, adică originea romană a românilor și limbii lor. Din modul cum a folosit informațiile credem că Eudoxiu Hurmuzaki, dacă și-ar fi încheiat la timp sinteza referitoare la istoria românilor și ar fi publicat-o mai înainte, probabil ar fi putut convinge istoriografia occidentală din acea vreme și, mai ales, cea germană, de romanitatea românilor și a limbii lor.

Căpetenia statului asanid, după cum se cunoaște, și-a dat acordul de a se supune bisericii romane, după ce, probabil, cercetase și el arhivele, crede Eudoxiu Hurmuzaki, care l-au convins că „atât predecesorii săi cei vechi, cât și de mai încoace ... și-au luat la suirea lor în scaun coroana și ungerea patriarhicească din sânul bisericii romane”³². În cele din urmă, papa, printr-o bulă papală „cu data de 25 februarie 1204, îi dădea în faptă lui Ioanișiu titlul de rege al bulgarilor și românilor”³³.

Tot în primul volum din *Fragmentele* privitoare la istoria românilor, volum „consacrat – potrivit afirmației lui Alexandru Elian,– istoriei vlahilor balcanici, începând cu răscoala din 1185 și cu primii Asaneși”³⁴, Eudoxiu Hurmuzaki susține că „populațiunea de acolo” (adică a Valahiei, care „era o parte a Imperiului Roman și se ținea de Dacia” – n. n. C.B.) era „un amestec de geți, ce se aflau din vechime pe acele locuri, și din coloniști romani”³⁵. Despre populația din sudul Dunării, adică „autohtonii din Moesia” („moesienii, adică vlahii”) afirmă că este un popor rezultat prin contopirea „de mult cu frații romani ai orașelor de pe Dunăre”, la care s-au adăugat, spune același istoric, elementele romane nord-dunărene venite aici la părăsirea Daciei de către Aurelian, în 274³⁶. Cele prezentate dovedesc că Eudoxiu Hurmuzaki era convins de faptul că de o parte și de alta a marelui fluviu locuia aceeași populație romanică.

Beneficiind de informațiile lui Benianin de Tudela, care după Eudoxiu Hurmuzaki erau „certificate de toți oamenii vrednici de credință din acea vreme”³⁷, istoricul bucovinean spune că vlahii sunt „așezați în munții Emului, în Macedonia și la poalele șirului de munți ai Thesaliei”, în Tracia și „parte în Dacia Repensa”, provincii bizantine unde erau majoritari³⁸, față de greci. Din această localizare se observă că acești vlahi, după spusele lui Eudoxiu Hurmuzaki, locuiau la sudul Dunării, ceea ce nu înseamnă că la nordul fluviului nu-i atestă izvoarele istorice. Despre prezența lor ne spune și umanistul italian Flavio Biondo, care, într-un text redactat la 1453, constata peste secole că „dacii ripensi sau valahii din regiunea Dunării” vorbesc aceeași limbă comună prin „originea lor romană” cu românii nord-dunăreni³⁹.

Din cele prezentate se observă că Eudoxiu Hurmuzaki caută să contureze pe baza izvoarelor istorice întregul spațiu al romanității danubiene, unde, de fapt, s-a format poporul român și s-a încheiat limba română.

Pentru stabilirea locului unde s-a format poporul și limba română, Eudoxiu Hurmuzaki nu are o convingere formată, oscilând – probabil – sub influența lucrărilor apărute și consultate, dar, din referirile făcute în diferite locuri ale lucrării sale, reiese că procesul nașterii românilor s-a consumat pe ambele maluri ale Dunării. O parte din cei din dreapta marelui fluviu vor sfârși, în cele din urmă, prin a fi înglobați în regatul bulgar, iar cei de la nord, pe fundalul decăderii Statului Asaneștilor și bulgarizării

acestui, au evoluat spre crearea unui nou centru de putere la nord de Dunăre, dar de data aceasta pur românesc. Izvoarele istorice confirmă existența unor formațiuni politice prestatale, atât în zona intracarpatică, cât și la sud de Carpații Meridionali. Diploma Cavalerilor Ioaniți din 1247 atestă, în perioada afirmării Statului Asăneștilor, mai multe cnezate și voievodate între Carpați și Dunăre, care evoluau, pe măsura erodării statului româno-bulgar, într-un nou centru de putere, care între anii 1272-1277, în frunte cu Litovoi, se considera destul de puternic de a înfrunta regatul ungar.

Mai mult, Eudoxiu Hurmuzaki în *Fragmentele* sale despre istoria românilor arată că românii formau comunități consistente nu numai în provinciile bizantine europene: Tracia, Macedonia și parte din Dacia ripensă⁴⁰, dar, cu alt prilej, îi prezenta și ca „locuitori autohtoni“ în Ardeal⁴¹.

În ciuda unor relatări denaturate referitoare la presupusa umplere a Valahiei, începând cu secolul al IX-lea, „cu numeroși români, ce imigrau (...) în statornicele șesuri ale frumoasei țări dunărene“⁴², Eudoxiu Hurmuzaki caută să combată aceste afirmații în contradicție cu adevărul cuprins în izvoarele istorice, că poporul român s-a afirmat „în „ținuturile de baștină“ intracarpatică și în partea de nord-est a Ungariei „ca [un popor] moșnean străvechi încă din timpurile romanilor și în ciuda tuturor învâlmășelilor migrațiunii de popoare“⁴³.

De aici, sub presiunea maghiarilor, numeroase colonii de români s-au revărsat peste Carpați spre sud-estul Dunării, unde au găsit, spune autorul, o populație „de același neam“⁴⁴. În cele din urmă, istoricul bucovinean îi consideră pe români ca un popor „pământean din timpuri străvechi“⁴⁵.

În vremea politicii papalității de prozelitism în zona balcano-carpatică și evoluției Statului Asăneștilor, informațiile despre vlahii nord-dunăreni apar tot mai frecvent și mai precise în scrierile bizantinilor⁴⁶. Este perioada când populația romanizată din zona carpato-danubiano-pontică este denumită tot mai insistent cu numele de vlahi, volohi, valahi etc. Analiza lor și rezultatele la care au ajuns cercetătorii și, mai ales, istoricii din România, dar și cei străini, duc la concluzia existenței, începând cu secolul al VIII-lea, a unei vechi populații romanizate la nord de marele fluviu⁴⁷.

Placa de marmură de pe mormântul lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Din documentele cercetate și cele prezentate de unii scriitori bizantini, dar, mai ales, de unii călători străini de mai târziu care i-au cunoscut pe români la ei acasă, se poate observa că Eudoxiu Hurmuzaki își conturase o idee clară, fiind convins, în baza acestora, că populația romanizată nord-dunăreană se autointitula numai cu numele de români⁴⁸. Pe de altă parte, remarca marea asemănare a acestora cu cei din sudul Dunării, ceea ce sugera că poporul român s-a format de o parte și de alta a Dunării.

Pilduitoare sunt aprecierile făcute de Asan asupra românilor de pe cele două maluri ale Dunării atunci când încerca să descrie asemănările și deosebirile firelor „care atârnă de sulița“ sa, care sunt, spune conducătorul român, „deosebite prin culoare, nu prin împletitură“. Ele, deși sunt din aceeași materie și țesute de același țesător, totuși, prin culoarea diferită îți vine „a zice, că sunt din altă materie și că alt meșter le-a făcut, ceea ce în realitate nu este“⁴⁹.

Asemănările consemnate în izvoarele istorice în privința moravurilor, a obiceiurilor, legiurilor și a altora i-au determinat pe scriitorii bizantini să extindă denumirea de vlahi, valahi etc., dată românilor din sudul Dunării, și asupra celor de la nordul marelui fluviu. Treptat această denumire s-a răspândit și preluat apoi de toți cei care au venit în contact cu ei sau au consemnat despre românii nord-dunăreni.

Paralel cu aceste opinii cuprinse în *Fragmentele* de istorie a românilor, scrise de Eudoxiu Hurmuzaki, se desprinde, totodată, ideea subliniată pe întregul expozeu că de-a lungul perioadei de început a Evului Mediu Dunărea n-a constituit pentru autohtoni, dar nici pentru migratori, un obstacol greu de trecut de o parte și alta a acestui fluviu. Primul exemplu se referă la coloniștii romani, care la 274, au fost „strămutați pe malul drept al Dunării în provincia Moesia, numită de atunci Dacia Ripensis“⁵⁰, fără a preciza dacă aceștia au fost retrași în totalitate sau numai cei care formau armata și administrația romană.

Urmează apoi perioada migrațiilor pe care Eudoxiu Hurmuzaki nu o tratează, poate din pricina lipsei izvoarelor istorice sau că aceasta nu prezenta importanță pentru el, trecând direct la prezentarea istoriei Statului Asăneștilor. Cu acest prilej el arată că în 1185, când Petru și Asan, fiind înfrânți în prima confruntare mai serioasă cu armata imperială, s-au refugiat la nordul Dunării cu o parte „a bântuitei populații românești“⁵¹, unde s-au așezat pentru câțiva vreme în țara Cumaniei, „cerând ajutorul cumanilor“⁵², cu care se înrudeau.

În tot interstițiul confruntărilor Statului Asăneștilor cu Imperiul Bizantin, Eudoxiu Hurmuzaki îi arată mai tot timpul pe cumani alături de români, fapt rar întâlnit la un popor migrator care să-și fi manifestat loialitatea pe toată durata confruntărilor. La aceasta se mai adaugă și faptul știut, că bizantinii erau foarte buni diplomați când, acționând prin diferite mijloace, reușeau de cele mai multe ori să ațâțe diferite popoare unele împotriva altora, mai ales migratoare, care le amenințau hotarele, de pe urma cărora culegeau apoi roadele. Ne punem întrebarea, firească de altfel, de ce nu au reușit bizantinii să-i convingă pe cumani, dacă erau într-adevăr barbari, să lupte de partea lor și nu a românilor. Nu cumva asta ne determină, probabil, – în aceeași măsură l-a chinuit gândul și pe istoricul bucovinean – să credem, că sub numele de cumani se ascundea în fapt populația românească nord-dunăreană sau nu cumva în zona geografică cuprinsă între Carpați și Dunăre se petrecea cam același proces asemănător cu cel din sudul Dunării între români și bulgari, adică al amestecului între români și cumani? Istoricul bucovinean, neavând suficiente dovezi nu se hazardează însă să facă

speculații⁵³, cum nu face nici cu alte prilejuri; dar aceasta este o altă problemă pe care istoriografia încă nu a reușit să o rezolve.

Istoricul bucovinean, analizând diversele izvoare istorice, observă că unele dau informații contradictorii, care în concepția lui Eudoxiu Hurmuzaki acestea „nu trebuiesc nici credute de-a dreptul, nici respinse orbește, ci trebuie să li se cerceteze întâi valoarea lor adevărată”⁵⁴. De exemplu, unele surse referitoare la înfrângerea lui Petru și Asan, în prima confruntare mai serioasă cu armatele imperiale, în 1185, și refugiarea lor peste Dunăre, afirmă că „o parte a bântuitei populații românești fugi dincoace pe malul stâng al Dunării și se așază, măcar pentru câțeva vreme, în țara Cumanilor”⁵⁵. Aceste informații pot fi respinse în totalitate, dar nu într-un mod exagerat. Se poate admite că Petru și Asan, atunci când și-au găsit scăpare peste Dunăre, să fi urmat după ei și o parte din apropiații lor, dar într-un număr foarte mic, ceea ce nu înseamnă că prin acest eveniment s-a schimbat configurația etnică din zona carpato-danubiano-pontică, cum credeau unii istorici din vremea sa.

**Profesorii Mircea Pilat și fiul său Victor,
instalatorii plăcilor de marmură pe crucile de pe mormintele Hurmuzăkeștilor.**

În cele din urmă, se poate aprecia că sinteza lui Eudoxiu Hurmuzaki, bazată pe o serie de izvoare ale istoriografului bizantin (grec) Nicetas Choniates, ale istoricilor Johannes Thurocz, Laonicus Chalcondylas, Anna Comnena și alții, pe cronicile românești și documentele publicate, provenite mai ales din cancelariile papalității și a regalității ungare, precum și pe o serie de lucrări de istorie referitoare la istoria românilor, pe care le aprecia ca demne de crezare, a emis păreri⁵⁶ fundamentate pe informații verificabile și de cele mai multe ori credibile, ceea ce o face să fie considerată ca o ultimă scriere care face trecerea de la epoca romantismului la cea a criticismului istoric.

NOTE

- 1 Există până în prezent doar câteva aprecieri generale (vezi, de exemplu, N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române*, în *Prinos lui D.A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 112, sau Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzaki*. Discurs festiv din 23 martie 1924, Cernăuți, 1924, p. 5), fără o analiză a stadiului în care ajunsese istoriografia în vremea sa și a concepțiilor asupra abordării istoriei românilor ce predomina epoca veacului al XIX-lea.
- 2 Amintim aici doar câteva lucrări, care nu sunt decât încercări de a prezenta doar unele aspecte ale activității lui Eudoxiu Hurmuzaki, între care menționăm lucrările lui Teodor Balan, iar mai recent cele ale lui Petru Rusșindilar, *Hurmuzăcheștii în viața culturală și politică a Bucovinei*, Iași, 1995; Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. Cuvânt înainte de Ștefan Ștefănescu, Editura *Alexandru cel Bun*, Editura *Augusta*, Cernăuți/Timișoara, 2000, premiată de Academia Română; Idem, *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei—Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007, p. 9-59, destul de bine primite în viața culturală de către critica de întâmpinare.
- 3 Reprezentantul Școlii Ardelene, Samuil Micu, în lucrarea sa *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, în partea întâi *De unde și cum s-au început și s-au înălțat neamul românilor*, încearcă să arate că romanii se trag din neamul troienilor, ceea ce justifică păstrarea unei vechi tradiții privitoare la existența acestui mit în conștiința românilor.
- 4 Ovidiu Pecican, *Între cruciați și tătari. Creștinătate occidentală, vlahi și nomazi în Europa central-sud-estică (1204-1241)*. Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Limos, Cluj-Napoca, 2010, p. 29-30.
- 5 N. Iorga, *op. cit.*, p. 112.
- 6 Din păcate sunt traduse numai primele trei volume, din care primul de către M. Eminescu, următoarele două de către I. Slavici, iar volumele IV și V au rămas netraduse, așteptând și ele să poată fi accesibile cititorului de limbă română.
- 7 Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*. Tomul întâiu, Bucuresci, 1879, p. 1.
- 8 *Ibidem*, p. 14.
- 9 Gheorghe Șincai în lucrarea sa nu face decât să adune laolaltă diferite izvoare istorice, însoțite de unele comentarii. Dacă la reprezentantul Școlii Ardelene abundă citarea, mai mult sau mai puțin a unor acte sau fragmente din diferiți autori care fac referire la istoria

românilor, la Eudoxiu Hurmuzaki procesul este tocmai invers. Din aceste considerente îl putem considera pe istoricul bucovinean ca fiind primul intelectual care încearcă să schițeze o istorie a poporului din care se trăgea. Intenția de „a scrie o istorie documentată a Moldo-Vlahiei, sau mai bine zis, a națiunii române“ o împărtășește fratelui său, Constantin, într-o scrisoare din 6 aprilie 1852. (T. Balan, *Eudoxiu Hurmuzaki și colecția lui de documente*, Sibiu, 1944, p. 182).

- 10 Până la elaborarea sintezei privitoare la istoria românilor de către Eudoxiu Hurmuzaki au existat câteva încercări, între care amintim lucrările lui Aaron Florian, *Idee repede de istoria prințipatului Țării Românești*, 3 vol., București, 1835-1838, și a lui Mihail Kogălniceanu, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Berlin, 1837, și ediția a II-a, 1854.
- 11 T. Balan, *Eudoxiu Hurmuzaki și colecția lui de documente*, Sibiu, 1944, p. 182.
- 12 Teodor Balan, *op.cit.*, p. 5.
- 13 Petru Rusșindilar a surprins în lucrarea domniei sale momentul în care Eudoxiu Hurmuzaki și-a format o imagine concretă despre „unitatea neamului românesc de la Tisa până la Nistru“ (Petru Rusșindilar, *Hurmuzăcheștii în viața culturală și politică a Bucovinei*, Iași, 1995, p. 25).
- 14 În vremea lui Eudoxiu Hurmuzaki circulau o serie de lucrări care arătau că românii sunt de origine slavă (vezi D. T. Bojâncă, *Respundere desgurzătoare la cârtirea cea în Halle în anul 1823 sub titular Erweiss dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind de K. consiliar de ...*, Buda, 1828, unde se arată că Sava Tököli susține aberanta ipoteză că românii sunt de origine slavă), apoi că au imigrat, cum afirmă Robert Roesler, în secolul al XIII-lea la nordul Dunării.
- 15 Papalitatea, pentru a atrage Ungaria în politica ei de prozelitism în sud-estul Europei, îi acordase regelui maghiar dreptul de anexare a teritoriilor cucerite din această zonă. (Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studii critice*. Ediție adăugită, Editura Corint, București, 1999, p. 225).
- 16 N. Iorga, *op. cit.*, p. 112.
- 17 Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 2.
- 18 *Ibidem*, p. 12.
- 19 *Ibidem*, p. 6.
- 20 *Ibidem*, p. 12.
- 21 Dacia Ripensă este localizată de-a lungul Dunării, de la râul Porečka până aproape de vărsarea Oltului în Dunăre sau, mai precis, până la confluența râului Utrus în Dunăre. (*Istoria românilor*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 607). În vremea unor împărați (Dioclețian, Constantin cel Mare, Iustinian etc.), limesul Daciei Ripensis se întindea mult la nordul Dunării, teritorii ce intraseră sub jurisdicția Iustiniana Prima. (*Ibidem*, p. 608-609).
- 22 Eudoxiu Hurmuzaki, *op.cit.*, p. 14-15.
- 23 Eudoxiu Hurmuzaki specifică că aceștia locuiau în teritoriile „în care mai târziu se înființă Moldo-Vlahia“ (*Ibidem*, p. 22).
- 24 *Ibidem*, p. 20.
- 25 *Ibidem*, p. 32.
- 26 Lucrarea lui Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, Editura Științifică, 1963, conține un capitol intitulat sugestiv *Românii și bulgarii se despart de la greci* (p. 48).
- 27 Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 33-34.
- 28 *Ibidem*, p. 62.
- 29 *Ibidem*, p. 56.
- 30 *Ibidem*, p. 60.
- 31 *Ibidem*, p. 63.
- 32 *Ibidem*, p. 64.

- 33 *Ibidem*, p. 65.
- 34 *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, vol. III, Editura Academiei, București, 1975, p. XX.
- 35 Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 225.
- 36 *Ibidem*, p. 13.
- 37 *Ibidem*, p. 14.
- 38 *Ibidem*, p. 24.
- 39 Șerban Papacostea, *op.cit.*, p. 243-244.
- 40 Eudoxiu Hurmuzaki, *op.cit.*, p. 14.
- 41 *Ibidem*, p. 216.
- 42 *Ibidem*, p. 226.
- 43 *Ibidem*, II, p. 1. Astăzi se cunoaște că unii scriitori ca: Orosius, Iordanes, Isidor din Sevilla, Geograful anonim din Ravena, Priscus Panites, Procopius din Caesarea, Pseudo-Caesaros din Nazians, Mauricius etc, pomenesc în mod indirect despre existența, în perioada secolelor V-VII, a unei populații romanice anterioare la nordul Dunării (*Istoria românilor*, vol. II, p. 640), ca în perioada următoare (secolele VII-IX) cercetările întreprinse să documenteze „o numeroasă populație românească deja constituită etnic și lingvistic“. (*Ibidem*, vol. III, p. 39).
- 44 *Ibidem*.
- 45 *Ibidem*, II, p. 2 și 88.
- 46 A se vedea colecția națională *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. II-IV, apărute sub egida Academiei Române.
- 47 *Strategiconul* lui Mauricius, redactat, se pare la începutul secolului al VII-lea și supus la o interpretare mai atentă de către istorici, pune în evidență existența unei populații romanice în teritoriile nord-dunărene (*Istoria românilor*, vol. III, p. 45, 105-108). Aceste informații confirmă, într-o oarecare măsură, cele furnizate de Theofanes Confessor pentru sfârșitul secolului al VI-lea. Toate aceste date, coroborate cu cele arheologice, arată că în spațiul carpato-danubiano-pontic exista încă din secolele anterioare o populație romanică pomenită „doar cu termenul generic de «romanici»“. (*Ibidem*, p. 103 și 108).
- 48 Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 214.
- 49 *Idem*.
- 50 *Ibidem*, p. 13.
- 51 *Ibidem*, p. 53.
- 52 *Ibidem*, p. 20-21.
- 53 Contemporanul său, Mihail Kogălniceanu, în *Histoire de la Daciae, des Valaques transdanubiens et de la Valachie (1241-1792)*, în „Opere“, I, „Scrieri istorice“. Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Alexandru Zub, Editura Academiei Române, 1976, p. 62, emitea una din supoziții prin care sugera, pe baza asemănării literei grecești K cu litera romană R, de unde Romanus – Komanus, că scriitorii bizantini ar fi greșit neintenționat atunci când consemnau în scrierile lor pe romani. Mai mult, autorul arată că numele de *cuman* ar veni de la orașul *Cumae* din Italia.
- 54 Eudoxiu Hurmuzaki, *op.cit.*, p. 32.
- 55 *Ibidem*, p. 53.
- 56 Între aceste lucrări pomenim și pe cele ale lui Miklosich, Venelin, Engel, Sulzer și Robert Roesler. Studiul acestuia din urmă era apreciat de Eudoxiu Hurmuzaki ca o „scriere excelentă cu adânc temei și inatacabilă în privirea celor mai multe opinii ale ei“ (Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I, p. 54).

SUMMARY

Eudoxiu Hurmuzaki, native of Bukovina, even though he did not have in mind the issue of researching the origin and the territory connected with the formation of the Romanian nation and language, however, in his unfinished synthesis entitled *Fragments of Romanian history*, he sought to put this matter, towards the people who had come with statements which disregarded hystorical prooves, in its true light. He shows, in accordance with everything that had been shown and written by Byzantine authors and also by the letters between Pope Inocentiu the IIIrd and the ruler of the State of Asănești, Ioanițiu Caloian, that the Romanian people are a mixture between the Getae and the Roman colonists, as a nation who was “earthling from Ancient times”, “from Roman times even”, who resisted in the Carpathian – Balkan area “despite all the bustles of migrations”.

Iacob Mârza

Profesor universitar doctor la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, Facultatea de Istorie și Filologie, Departamentul de Istorie, Arheologie și Muzeologie. Preocupări pentru probleme ale culturii românești din Transilvania secolului Luminilor ori „Vormârz”, dar și față de chestiuni ale istoriei istoriografiei românești moderne și contemporane. Redactează peste 290 de articole, comunicări, studii, referate, recenzii, prezentări de cărți ș.a. A scris: *Școală și națiune (Școlile de la Blaj în epoca Renașterii naționale)*, Cluj-Napoca, în „Dacia”, 1987, cu o variantă franceză, *École et nation (Les écoles de Blaj à l'époque de la renaissance nationale)*, Cluj-Napoca, Institut Culturel Roumain, 2005; *Etape și momente din istoria învățământului din Transilvania (sec. XVIII-XIX)*, Sibiu, „Imago”, 2000. Colaborator la lucrări (de pildă *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit der Kirche von Rom - Unirea românilor ardeleni cu Biserica Romei, I*, București, Editura Enciclopedică, 2010) și ediții după texte reprezentative pentru *Aufklärung* și *Vormârz* (Gherontie Cotore, Grigore Maior, Vasile Popp) ori la instrumente de lucru, precum: *Semantică politică iluministă în Transilvania (sec. XVII-XIX)*. *Glosar de termeni*, Alba Iulia, 2002; *Sens și reprezentare în dinamica gândirii politice din Transilvania (sec. XVII-XIX)*. *Dicționar terminologic explicativ. Bază de date*, Cluj-Napoca, în „Argonaut”, 2005 (CD-ROM).

DIALOG EPISTOLAR ÎNTRE BLAJ ȘI CERNĂUȚI ÎN EPOCA HURMUZĂKEȘTILOR

Iacob Mârza

Alba Iulia

Radu Mârza

Cluj-Napoca

Schimbul cărturăresc interromânesc, desfășurat în diferite forme de manifestare, cu firești urcușuri dar și coborâșuri, pe tot parcursul Evului Mediu și în perioada modernă¹, a înregistrat, sub mai multe aspecte, o intensificare și o diversificare a manifestărilor după Revoluția de la 1848-1849, fenomene marcate indiscutabil de procesul de modernizare a societății și de tendințele ei de europeanizare, de care nu erau străini nici românii bucovineni². Investigații arhivistice și documentare de dată mai recentă au surprins un schimb cultural între românii din Transilvania și cei din Bucovina, sub forma unui provocator dialog epistolar între intelectuali activi în orașele Blaj și Cernăuți, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, respectiv în epoca Hurmuzăkeștilor, acei „Grachi ai românimei”³, cum erau numiți în epocă.

Mai concret, este vorba de un dialog, cu schimburi de opinii între polihistorul de la Blaj Timotei Cipariu (1805-1887)⁴ și unii cărturari români ori instituții de cultură din Bucovina, dovedind idealuri național-politice comune, așa cum rezultă din colecții cu izvoare narrative interne și externe⁵, complementare surselor documentare. De fapt, dacă abordăm, cu atenție și spirit critic, viața, activitatea și opera – inclusiv corespondența, *recte* moștenirea arhivistică și documentară – a lui Timotei Cipariu, filolog, lingvist, academician, participant la Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania, director al gimnaziului din Blaj (1854-1875) și al tipografiei, om politic, unul din președinții „Astreii”, reprezentant al curentului latinist, editor de texte românești vechi și de ziare, autor al gramaticii limbii române și promotor al ortografiei etimologice, vom întâlni numeroase date, informații și referințe⁶ – chiar dacă

sunt dispersate, de diferite dimensiuni și variate în ceea ce privește problematicile abordate! – despre Bucovina și oamenii săi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Mai precis, fondul arhivistic personal și corespondența sunt populate cu numele mai multor intelectuali, unii în formare, alții activi în epocă, sub raport politic, cultural și național, atât membri ai familiei Hurmuzaki, cât și o serie de animatori culturali, istorici, filologi, profesori, juriști, teologi, elevi, studenți⁷ ș. a., parteneri de corespondență ai lui Timotei Cipariu, autorul cunoscutelor *Acte și fragmente latinești românești pentru istoria Bisericii române și Principii de limbă și scriptură*, tipărite la Blaj, în 1856, respectiv 1866. Între aceștia sunt de reținut: Ioan Buliga, student la Teologie, ulterior profesor la Cernăuți; Vasile Bumbac (1837-1918), profesor în Suceava; Vasile Burlă (1840-1905), teolog; Mihai Călinescu (Calinovschi), profesor în Cernăuți, deputat în Dieta Bucovinei (1878, 1883); Leo Ciupercă-Ciupercovici, funcționar administrativ și animator cultural; dr. Ambrosiu Dimitroviță, secretar al *Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina*; Ciprian Golembiowski [Porumbescu] (1853-1883), viitorul muzician, pe atunci președintele Societății Academice „Arboroasa”; Mihai Hacman, membru în *Fundăciunea Pumnuleană*; Alecu Hurmuzaki (1823-1871), redactor al ziarului *Bucovina*, deputat în Dieta Țării și în Parlamentul de la Viena; Constantin Hurmuzaki (1811-1869), absolvent al Facultății de Drept din Viena, mare vornic, membru în Comitetul Unirii, deputat și ministru al Justiției în Moldova la începutul domniei lui Cuza Vodă; George Hurmuzaki, (1817-1882), absolvent al Facultății de Drept din Viena, implicat în lupta pentru emanciparea politică și națională a românilor din Țara Fagilor, deputat în Dieta Țării, reprezentant dietal în Parlamentul de la Viena, susținător al înființării unei universități în Cernăuți (1875); Vasile Ianovici, profesor în Cernăuți; Izidor Martinoviciu, învățător; Constantin Morariu, secretar al Societății „Arboroasa”; Leon Năstase, teolog; Paul Paicu, profesor în Cernăuți; Heinrich Pardini, profesor; Leon Popescu, preot, ulterior funcționar guvernamental și secretar la *Societatea Literară din Bucovina*; Aron Pumnul (1818-1866), profesor la Liceul german din Cernăuți, colaborator al revistei „Bucovina” a fraților Hurmuzaki, autor al volumului *Lepturariul românesc* și al unui curs de literatură românească; V. Răileanu, student teolog; I. G. Sbiera (1836-1916), filolog bucovinean, profesor de limba și literatura română

Radu Mârza

S-a născut în 1974. Lector univ. la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. PhD al Universității „Ján Amos Komenský” din Bratislava (Slovacia). Cercetări și activitate didactică în domeniile istoriei medievale și premoderne, istoriei slavilor și a slavisticii, istoriografiei. A publicat *The History of Romanian Slavic Studies. From the Beginnings until the First World War* (Cluj-Napoca, 2008) – lucrare premiată de Academia Română. Coautor al *Cronologiei Europei Centrale (1848-1989)* (Polirom, 2001), coeditor al volumului *Cum scriem istoria? Apelul la științe și dezvoltările metodologice contemporane*. Actele simpozionului „Tinerii istorici”, ediția a IV-a, Alba Iulia, 28-30 noiembrie 2002 (Alba Iulia, 2003). A tradus (în colaborare) *Scurtă istorie a Slovaciei*, Elena Mannová (ed.) (București, 2011).

la Universitatea din Cernăuți; Eliza Sturdza, una dintre fiicele lui Doxaki Hurmuzaki, căsătorită cu George Sturdza, mare logofăt al Moldovei înainte de 1848; Societatea Academică „*Arboroasa*“ (întemeiată în 1875, la Cernăuți, cu un rol remarcabil în emanciparea culturală a românilor); *Societatea Literară din Bucovina*; *Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina*, anticipată de *Reuniunea Română de Leptură*, care a determinat, între altele, înființarea multor școli românești, editarea unei colecții de documente din Arhiva diecezană a Bucovinei etc., pe firul potențării mișcării naționale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea⁸ ș. a.

Dialogul epistolar între Blaj și Cernăuți în epoca Hurmuzăkeștilor a vizat, așa cum rezultă din izvoare narrative interne prezervate în Fondul Timotei Cipariu, schimbul cărturăresc interromânesc, inițiat și onorat nu numai de polihistorul de la Blaj, ci și de lumea intelectuală și politică românească de la Cernăuți după Revoluția de la 1848-1849, contribuind, peste ani, la pregătirea suflotească a românilor din toate provinciile locuite de ei pentru „Unirea de la Alba Iulia“ de la 1 Decembrie 1918. Mai precis, schimbul cărturăresc interromânesc s-a concretizat, între altele, în: primirea câtorva tineri români studioși din Bucovina la școlile Blajului, într-o epocă în care Timotei Cipariu era și directorul Gimnaziului; invitații repetate, adresate aceluiași „spiritus rector“ al românilor ardeleni pentru a participa la Adunarea Generală dispusă de *Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina* ori acceptarea calității de membru onorific al Societății Academice *Arboroasa*; solicitări frecvente din partea românilor bucovineni pentru cărți de profil, mai ales din aria filologică, istorică dar și teologică, în special ale lui Timotei Cipariu, autoritate în domeniu, de care aveau nevoie, în special profesorii, elevii și studenții din Cernăuți; interesul, temeinic și justificat, al intelectualilor din Cernăuți, cu precădere al lui Aron Pumnul, față de exemplarele din cartea românească veche, păstrate la Blaj, în special în biblioteca cipariană, ori în colecțiile școlilor de acolo⁹ etc.

Sala Roșie a Universității din Cernăuți, în care s-a desfășurat sesiunea de comunicări din prima zi a Colocviului.

I. TINERI STUDIOȘI DIN BUCOVINA SOLICITĂ FRECVENȚA LA ȘCOLILE BLAJULUI

În istoriografia românească interbelică se afirmă că istoricul școlilor din Blaj și în mod deosebit însemnătatea lor culturală și națională au fost mediatizate în Țara Fagilor – dacă ni se permite o astfel de expresie,– prin activitatea dinamicului polihistor Aron Pumnul, odinioară profesor în orașelul de la confluența Târnavelor, după stabilirea sa la Cernăuți, începând cu deceniul 5 al secolului al XIX-lea¹⁰, cu ajutorul și prin înțelegerea Hurmuzăkeștilor. Mai concret, prin înțelegerea sa, mai mulți elevi români din Bucovina au ajuns să studieze la școlile de la Blaj, din anul școlar 1855-1856, mai ales pentru a învăța limba română, fiindcă se pregăteau pentru carieră preoțească. Între aceștia s-a evidențiat Leon Popescu, din familia preotului Mihail din Cernăuți, pentru ca, ulterior, să promoveze în clasa a VIII-a de la liceu. Aici apare înmatriculat, în clasa a VI-a, și Emil Palieviciu, fiul preotului Mihail din Ropcze (Ropcea de astăzi). În anul școlar 1857-1858 întâlnim și alți studioși bucovineni, înscriși în evidențele liceului: Alexandru Pleșca, orfan din Crasna, prefectura Cernăuți, Dionisiu Mitrofan (Mitrofanovici), din familia preotului Ioan din Rarance, Ioan Gramatoviciu, fiul protopopului Grigore din Cuciurul Mare, tot din zona Cernăuți și Ioan Marcu, din familia economului Demetriu de la Rădăuți (clasa a VIII-a); Dionisiu Hackman, fiul protopopului și profesorului Nicolae din Cernăuți și Grigoriu Soroceanu, orfan din Boian, prefectura Sadagura (clasa a VI-a)¹¹.

Interesul tinerilor români din Bucovina față de școlile din Blaj, considerate un fel de *palladium valachice* al culturii și științei din Transilvania postpașoptistă, afirmație căreia nu-i sunt străine conotații național-politice, își găsește ilustrarea, convingătoare după opinia noastră, în scrisoarea viitorului cărturar Vasile Bumbac (1837-1918)¹², pe atunci elev în clasa a VII-a al Gimnaziului german din Cernăuți, redactată în 17 septembrie 1861. Textul conține, cu evidente accente curriculare, rugămintea adresată lui Timotei Cipariu, la sfatul generos al lui George Hurmuzaki – vezi scrisoarea din Cernăuți, la 13/25 septembrie 1861¹³,– de-a fi înscris și acceptat la cursurile gimnaziale din Blaj, fiindcă profesorii din Cernăuți n-au fost de acord cu „spiretul năciunal“, de care a dat dovadă. Este acuzat de „agităciune năciunală“¹⁴, de unde și măsuri punitive asupra lui (retragerea bursei de 84 fl.; nepromovarea la purtare, matematică și fizică, cu scopul de-a nu putea participa la examenul de absolvire etc.). Cam pentru aceleași motive îl roagă să-l primească și pe colegul său Ioan Buliga¹⁵, tot la Blaj, „[...] la cuibul adăpostirii, la azilul junilor români însetați de învățătură, [...]“¹⁶. De altfel, emoționează legământul lui Vasile Bumbac față de Timotei Cipariu: „[...] în fine, promit den sinceră inimă, cum că toate faptele mele vor fi în timp una dovadă vie de mulțămire pentru binele ce l-ați făcut și dacă în urma studiilor mele săvârșite sub părintesca conducere a domniei voastre mă va învrednici ceriul să pot sierbi cât de puțin iubitei mele năciuni, apoi nu voi înceta a mări purure numele domniilor voastre, ca a celui mai mare făcătoriu de bine“¹⁷.

Elevul Vasile Bumbac revine în dialogul epistolar dintre Blaj și Cernăuți, un an mai târziu. La 1 ianuarie 1862, cu ocazia Anului Nou, compune, pentru Timotei Cipariu, alături de alți doi români bucovineni, o poezie (opt strofe), exprimându-și recunoștința pentru ajutorul acordat la primirea între elevii liceului din Blaj¹⁸. Mai mult decât atât, spre sfârșitul anului, la 22 noiembrie 1862, îi adresează profesorului

din Blaj rugămintea de-a crede în cinstea și caracterul său, că-și va achita datoria bănească¹⁹.

II. INVITAȚII ADRESATE LUI TIMOTEI CIPARIU DE A PARTICIPA LA ADUNĂRILE GENERALE ALE UNOR SOCIETĂȚI ACADEMICE

O altă manifestare concretă a schimbului cărturăresc interromânesc între Blaj și Cernăuți, după Revoluția de la 1848-1849, se desprinde din aceleași surse narative interne și externe, vis-à-vis de invitații repetate, adresate lui Timotei Cipariu, considerat drept „spiritus rector“ al românilor ardeleni, pentru a participa la Adunarea Generală organizată de *Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina* și chiar acceptarea calității de Membru onorific al Societății Academice *Arboroasa*. Erau dovezi ale recunoașterii personalității multilaterale și a rolului eminent îndeplinit de academicianul din Blaj în mișcarea culturală și național-politică din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Așa este, de pildă, cazul invitației din Cernăuți, trimisă lui Timotei Cipariu, semnată în 20 decembrie/1 ianuarie 1866 de George Hurmuzaki²⁰, președinte, și de dr. Ambrosiu Dimitroviță, pentru a lua parte la Adunarea Generală din 10/22 ianuarie 1866, susținută de *Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina*. Cu acest prilej urmau să se discute câteva aspecte, între care: raportul Comitetului Societății de la ultima Adunare (11/23 ianuarie 1865; aprobarea bugetului pe anul 1866; propuneri pentru unificarea ortografiei românești; dezbateri și discursuri științifice și literare; alegerea a 4 noi membri, în locul celor eliberați din funcție (Leon Popescu, Mihai Calinovschi (Călinescu), Leon Ciupercovici (Ciupercă), Ion Gh. Sbiera, Paul Paicu)²¹. Nu știm, în acest stadiu al cercetării, dacă Timotei Cipariu a onorat invitația. Printr-o adresă semnată de același George Hurmuzaki, președintele Societății, datată Cernăuți, 31 iulie 1867, este înștiințat că a fost numit membru onorific al Societății. Textul adresei are anexată și o Diplomă de numire!²² Din partea aceleiași instituții, numită acum *Societatea Literară din Bucovina*, Timotei Cipariu a primit o invitație – aici se specifică și ordinea de zi – pentru a participa la Adunarea generală, programată la 18 februarie/2 martie 1869. Semnează, în calitate de președinte, George Hurmuzaki și secretarul Leon Popescu²³.

În 1/13 octombrie 1877, Societatea Academică *Arboroasa* din Cernăuți îl vestește, printr-o scrisoare a lui Ciprian Golembiowski [Porumbescu]²⁴, președintele societății și Constantin Morariu, secretar, că a fost numit membru onorific²⁵. Totodată, Gimnaziul român din Cernăuți îl invită la „excursiunea anuală“, unde va fi o tombolă, dar se vor oferi de către participanți și contribuții bănești, pe seama „Fundăciunii Pumnulene“, în memoria profesorului Aron Pumnul²⁶. Invitația este semnată, în numele Comitetului de organizare, de Mihai Hacman.

După cum se poate observa, activitatea unor societăți cum au fost cele numite mai sus – avem în vedere *Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina*, respectiv *Societatea Literară din Bucovina*, *Arboroasa* ori *Fundăciunea Pumnuleană*, – care face raportare la un schimb cărturăresc interromânesc, patronat de profesorul Timotei Cipariu, este surprinsă fragmentar, din izvoarele narative interne și externe de la Blaj, care s-au mai păstrat. Interpretate din perspectivă istoriografică actuală, nu putem să ometem rolul cultural și politic îndeplinit, pe termen lung²⁷, de

aceste societăți în pregătirea românilor din Bucovina pentru desăvârșirea statului național român, prin „Unirea de la Alba Iulia“, de la 1 Decembrie 1918.

III. CERERI FRECVENTE DE CĂRȚI FILOLOGICE, ISTORICE ȘI TEOLOGICE

Dialogul epistolar între Blaj și Cernăuți în epoca Hurmuzăkeștilor este marcat, din când în când, și de solicitări ale românilor bucovineni, profesori, învățători, elevi, studenți, intelectuali în general, adresate lui Timotei Cipariu, pentru expedierea, gratuită ori contra cost, a unor cărți din domeniul filologiei, istoriei și teologiei, care nu erau de găsit în Bucovina. Ilustrăm un astfel de fenomen, prin câteva concludente exemple, în congruență cu suma informațiilor cuprinsă în corespondența și în arhiva personală a lui Timotei Cipariu. Vasile Burlă, viitorul membru al Societății *Junimea*, care a scris *Carte de exerciții latine și Gramatica limbii grecești clasice*, partener de polemici culturale cu Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907)²⁸, care era pe atunci teolog în anul I la Cernăuți, îi scrie, la 22 mai 1863, lui Timotei Cipariu²⁹, solicitându-i un exemplar din „opușiorul acesta“, adică *Principia de limbă și scriptură*, volum retipărit de *Organul luminării*. Chiar dacă nu știe cât costă volumul, îi trimite, în plic, 1 florin.

La rândul său, Alecu Hurmuzaki³⁰, unul din fondatorii Academiei Române din partea românilor bucovineni, apare în aceleași surse narative. Este vorba de adresa Societății Academice Române, București, 23 septembrie 1869, prin care se confirmă, sub semnăturile lui I. Heliade-Rădulescu, președinte și August Treboniu Laurian, secretar, că i-au fost destinate 2 exemplare din *Gramatica limbii române* a lui Timotei Cipariu. Același număr de exemplare urma să fie trimis, tot la Cernăuți, și lui I. G. Sbiera³¹, folclorist și istoric literar, pe atunci profesor la universitate.

Un alt membru al familiei, Constantin Hurmuzaki, avea în epocă, aceleași preocupări. Așa reiese din scrisoarea de la Dulcești/Roman, din 12 septembrie 1867, în care-i mulțumește pentru exemplarul din *Principia de limbă și scriptură*, lucrare socotită a fi „[...] adevărat thesaur al limbei și literaturii noastre, acest monument arae paerennis al vastei Dvoastre erudițiuni și al unei perseverențe fără exemplu, [...]“, din care așteaptă și coala a doua. Mai mult decât atât, omul politic și avocatul Constantin Hurmuzaki mai dorește 10 exemplare din lucrare, „[...] de la care cu drept cuvânt va data o nouă epocă“. În aceeași depeșă, îl îndemână pe Timotei Cipariu să completeze dicționarul limbii române al lui Friedrich Christian Diez (1794-1876), cunoscutul *Wörterbuch der romanischer Sprache* „[...] cu adăogirea cuvintelor limbei noastre, ca să amuțească toți carii mai cutează a nega originea ei“³². O problemă similară se degajă și din scrisoarea de la Dulcești, din 20 octombrie 1867, în care Constantin Hurmuzaki menționează că n-a primit, încă, *Principia de limbă și scriptură*, solicitând și două exemplare (din numărul VII) din *Archivul pentru philologia și istoria*. În același context, ridică și problema fonetismului, care n-ar avea sorți de izbândă, făcând trimitere la des-citata gramatică a lui Fr. Chr. Diez, fără să omită dicționarul lui August Fink (1833-1916), *Wörterbuch der indogermanischen Grundsprache in ihrem Bestande vor der Völkertrennung*. Totodată, critică poziția anti Timotei Cipariu, exprimată în „Convorbiri literare“ vis-à-vis de fonetism, susținută, fără să numească autorul – dar se știe! – de Titu Maiorescu, care a compilat,

fără să indice sursa, pe Wilhelm Max-Müller (1823-1900), autorul cunoscutei *History of ancient sanskrit Literature*³³.

Atitudinea lui Constantin Hurmuzaki față de anumite realități culturale, naționale și politice din Transilvania deceniului 7 al secolului al XIX-lea, care ar putea constitui subiectul unor investigații aparte, este surprinsă și într-o scrisoare adresată din Brașov, în 15 septembrie 1867, lui Timotei Cipariu, de Ioan Popasu (1808-1889), școlit la Blaj, protopop al Brașovului și viitor episcop ortodox al Caransebeșului, implicat în mișcarea național-politică a românilor ardeleni. Între altele, el menționează posibila întâlnire dintre cumnatul său, Ioan Trifu alias Maiorescu, cu „intimul său amic Constantin Hurmuzaki”³⁴, plănuită pe 13 septembrie 1867.

Timotei Cipariu primise și alte solicitări de cărți din partea românilor bucovineni, tot în deceniul 7 al secolului al XIX-lea, dacă ne gândim la interesul exprimat de câțiva intelectuali de talia fiicei lui Doxaki Hurmuzaki, Eliza Sturdza, Vasile Ianovici, profesor în Cernăuți, V. Răileanu, student teolog, Leon Năstase, teolog și Heinrich Pardini, cadru didactic tot la Cernăuți. Din scrisoarea profesorului Aron Pumnul, Cernăuți, 4 februarie 1854, adresată eruditului blăjean, reiese că Eliza Sturdza solicita, odată cu banii trimiși, zece exemplare din cunoscuta *Gramatică cipariană*³⁵. Dovedind interes aparte pentru limba și literatura română peste două decenii și ceva, studentul în teologie V. Răileanu dorește, contra cost, un exemplar din lucrările publicate până atunci de T. Cipariu, ele reprezentând, după opinia sa, „un neprețuit tezaur”³⁶. Stimulat de activitatea culturală și didactică a lui Aron Pumnul, profesorul Vasile Ianovici îi scrie în 10 decembrie 1858 lui Timotei Cipariu, fiind interesat de câteva informații privind traducerea în românește după *Biblie* (traducători, locul traducerii manuscrise ori tipărite, eventuala existență a unor însemnări pe manuscrise, izvoare ori tipărituri vechi asupra chestiunii etc.)³⁷. Planul profesorului din Cernăuți viza, în final, o lucrare despre *Noul Testament*. Timotei Cipariu va onora solicitarea bibliografică a lui Vasile Ianovici³⁸, după cum rezultă din notița de pe versoul scrisorii, la 1/13 ianuarie 1859.

Universitatea din Cernăuți (fosta Reședință a Mitropoliților Bucovinei).

În aceeași ordine de idei, studentul teolog din anul I, Leon Năstase, îi cerea două exemplare din celebra cuvântare a lui Timotei Cipariu la inaugurarea *Astrei*, la 23 octombrie 1861, intrată în analele discursului cultural-politic la românii ardeleni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea³⁹. Studentul din Cernăuți îi trimite chiar suma de 2,40 florini. Pe versoul scrisorii există o notiță a profesorului din Blaj, din care rezultă că expedierea broșurii a avut loc în 3 decembrie 1859, adăugând și un exemplar gratuit⁴⁰. La solicitarea lui Heinrich Pardini din Cernăuți, librarul din Sibiu, Iulius Spreer îi cerea lui Timotei Cipariu un exemplar complet din *Archivu pentru filologia și istoria*, anii I-II, dar și cuprinsul anului III⁴¹.

IV. INTERESUL PROFESORULUI ARON PUMNUL PENTRU CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHIE

Personalitate complexă a culturii românești transilvănene din veacul al XIX-lea, adept al orizontului politic ilustrat de Simion Bărnuțiu, ideologul Revoluției de la 1848-1849, Aron Pumnul⁴², viitorul profesor din Cernăuți al lui Mihai Eminescu, s-a interesat în câteva rânduri pentru documentările sale filologice și istorice, de mai multe exemplare din cartea românească veche⁴³. O parte din rezultatele investigațiilor asupra tipăriturilor românești vechi le va fi utilizat – nu ne îndoim de aceasta! – în redactarea unora dintre lucrări, între care atrag atenția, în mod deosebit, *Lepturariu românesc cules den scriptori rumâni*, I-IV, Viena, 1862-1865 și *Cursul de literatură românească*. Prețioasă este, sub aspect documentar, din perspectiva cărții românești vechi, scrisoarea lui Aron Pumnul, Cernăuți, 6 aprilie 1857, adresată lui Timotei Cipariu. De aici, aflăm, între altele, despre: expedierea volumului lui Dosoftei (1624-1693), *Psaltire*, Uniev, 1673, donat Bibliotecii Domnești de către eruditul și omul politic Gheorghe Asachi (1788-1869), valoroasă bibliotecă în care se mai găsea și o geografie universală, anume Claude Buffier, *De obște gheografie*, tradusă de Amfilohie, Episcopul Hotinului (1735-1800), tipărită la Iași, în 1795; i-ar putea-o trimite, la Blaj, dacă ar avea nevoie pentru cercetări. Va solicita din Moldova *Precuvântarea* lui Varlaam la cartea *Evangelie învățătoare*, Iași, 1643, dar și *Catehismul* aceluiași mitropolit din 1645; pentru că n-a primit, încă, nici un răspuns, o să le ceară elevilor care vor merge în vacanță, să caute un exemplar din sus-invocatul *Catehism* pe la preoți; n-a găsit în Bucovina, nici un exemplar din *Catehismul calvinesc, zis și rakozzian*, Bălgrad, 1642, fiindcă a fost ars, în veacul al XVIII-lea, din ordinul sinodului și al mitropolitului, motiv pentru care îi solicită, pentru câteva luni, cartea din colecțiile Blajului. Totodată, îi va trimite, în vacanța viitoare, *Trebnicul*; cerând în paralel informații pe unde s-ar găsi *Istoria României* [*Ideea repede de istoria Principatului Țării Românești*, București, 1835-1838] a lui Aaron Florian (1805-1887)⁴⁴, dar și poeziile lui Paris Barbu Mumuleanu (1794-1835)⁴⁵, din care s-au editat volume, între care *Rost de poezii, adecă stihuri*, București, 1820; *Characteruri*, București, 1825.

De fapt, cartea mai sus citată – ne referim la Dosoftei, *Psaltire*, Uniev, 1673 – este un fel de obsesie culturală a lui Aron Pumnul. De unde și visul său, exprimat în scrisoarea către Timotei Cipariu, datată: Cernăuți, 7 aprilie 1857, de-a fi tipărită. După socoteala lui, cartea numără 8. 302 rânduri, și ar fi bine să „[...] o aibă fiecare român în casă”⁴⁶. În sfera acelorași interese culturale, fără să lipsească conotații naționale și

politice, se circumscrie scrisoarea din 22 august 1857, care cuprinde informații interesante pentru universul cultural al preocupărilor celor doi intelectuali, Aron Pumnul și Timotei Cipariu. Textul ne atrage atenția asupra următoarelor chestiuni: primirea de către profesorul din Cernăuți a exemplarului după Dosoftei, *Psaltire*, restituit de cărturarul blăjean; îi va trimite lui Timotei Cipariu *Trebnicul*, primit de la Mănăstirea Putna; mai așteaptă ca, prin elevii săi plecați în vacanță, să primească *Catehismul* lui Varlaam (1585-1657)⁴⁷; speră să-i fie împlinită rugămintea de-a primi *Psaltirea versificată* a lui Corbea (1670-1725)⁴⁸, dar și textul în proză a lui Coresi, care ar fi, în opinia învățaților moldoveni, cea mai veche carte românească⁴⁹; mulțumește pentru *Programa gimnaziului din Blaj* primită, frații Hurmuzaki urmând să aibă exemplarele repartizate; solicită lui Timotei Cipariu donații de cărți, dar și câte un exemplar din lucrările sale, pe seama noii biblioteci, înființată la Cernăuți, prin hotărârea guvernului, instituția urmând să fie condusă de un comitet administrativ, conform statutelor⁵⁰. După opinia sa, biblioteca provincială, întemeiată prin donații particulare, „[...] are de scop să adune toate cărțile literaturii române, germane, poloane, rutene, francești etc. Eu sunt convins ca Dvoastră încă veți dăruî din opurile tipărite acolo câte un exemplariu; asemenea fac toți românii și străinii, carii știu de ea; ba încă domnește un feliu de întrecere din partea năciunalităților, căci făcând ar dori și se nevoește a înfățișa literatura sa cât se poate mai deplină. [...] Nu se poate spune cât folosește uo asemenea bibliotecă în privința dezvoltăciunii literaturii și simțului năciunal”⁵¹.

Dialogul epistolar între Blaj și Cernăuți în epoca Hurmuzăkeștilor poate fi surprins, la nivel documentar, și în cazul altor profesori de la Blaj care au avut legături, în aceeași perioadă, cu intelectuali români din Bucovina. Oferim, în acest stadiu al investigației, doar un singur caz, ilustrat de cunoscutul profesor de științele naturii la Liceul episcopal Simion Mihali-Mihalescu (1826-1891), unul dintre partenerii de corespondență ai lui Timotei Cipariu⁵², stabilit începând cu anul 1860, la colegiul din Craiova. Cu un rol hotărâtor în organizarea Muzeului de științele naturii din liceul blăjean⁵³, Simion Mihali-Mihalescu se adresa românilor din Bucovina, pentru a realiza o colecție în vederea înzestrării Muzeului fizic, matematic și natural al școlilor. Colecția se va concretiza cu ajutorul lui Nichifor Iliescu, teolog și monah în Cernăuți⁵⁴. Din textul intitulat *Poftire la contribuire pentru o colecție de cochilii și plante la cabinetul natural din gimnaziul românesc din Blaj*, redactat la 24 decembrie 1858 de către sus-numitul profesor⁵⁵, reiese că au participat la alcătuirea colecției din Blaj și 19 bucovineni, profesori, studenți, clerici, ofițeri ș. a. Între aceștia erau nominalizați: Episcopul Eugenie Hacman, Arhimandritul Teofil Bendela, Ioan Calinciuc, teolog și profesor, Nicolae Hacman, protopop catihet și teolog profesor, Dositeiu Tișcoviciu, egumen la Mănăstirea Dragomirna, Ioan Dimitroviciu, protopresbiter și asesor consistorial, Basiliu Popescu, capelan la Regimentul Marelui Duce de Baden nr. 50, Baronul Ioan de Cârstea, proprietar de Coscina, Gregorie de Flondor, proprietar, Gregoriu Popoviciu, proprietar, Constantin Popoviciu, preot, Basiliu Mitrofanovici, preot, Ioan Mitrofanovici, paroh, Nicolae Sbiera, George Popp, locotenent în Chesaro-Krăiescul regiment de infanterie Marele Duce de Baden nr. 50, Isidor Popovici, Aron Pumnul, Alexandru Pleșca, teolog și Nichifor Iliescu, teolog. S-au colectat 153 florini și 96 creițari valută austriacă⁵⁶, din care s-a achiziționat material didactic pentru cabinetul de fizică și pentru muzeu (cochilii ori scoici de mare și de râu și de uscat).

Dialogul epistolar între Blaj și Cernăuți în epoca Hurmuzăkeștilor, din care am punctat cu acest prilej doar câteva etape și momente, poate fi – și trebuie – ilustrat și cu alte informații, surprinse de istoriografia românească de astăzi. Exemplificăm această afirmație doar cu un singur caz, anume polemica dintre Timotei Cipariu și bucovineanul prin adopție acum Aron Pumnul⁵⁷, pornind de la referatul critic al eruditului din Blaj, solicitat de Ministerul Instrucțiunii Publice din Viena asupra lucrării profesorului din Cernăuți, cunoscutul și controversatul *Lepturariu românesc cules den scriptori români*, I-IV, Viena, 1862-1865. În această polemică, nelipsită de conotații culturale și științifice (probleme de limbă, reflectate de cele patru volume, dificultățile de adaptare ale unei limbi literare, chestiuni de ortografie românească etc.)⁵⁸ rămân interesante și părerile lui Ioan Trifu alias Maiorescu. Nu-l putem omite însă nici pe cărturarul din Cernăuți, Nichifor Iliescu, care se adresează printr-o epistolă, la 27 noiembrie 1858, lui Simion Mihali-Mihalescu, profesor la Craiova, care o primește în 6 decembrie 1858. Corespondența din Bucovina cuprinde și referințe critice asupra cunoscutului volum *Crestomația seau Analecte literarie din cărțile mai vechi și noue românești, tipărite și manuscrise, începând de la secolul XVI până la al XIX – cu notiță literară*, Blaj, Tip. Seminariului, 1858.

Schimbul epistolar între Blaj și Cernăuți în epoca Hurmuzăkeștilor a vizat, așa cum rezultă din câteva izvoare narative, conservate în Fondul *Timotei Cipariu*, dialogul cărturăresc interromânesc, inițiat și onorat de polihistorul de la Blaj dar și de o parte din lumea intelectuală și politică de la Cernăuți după Revoluția de la 1848-1849, contribuind, de-a lungul deceniilor, chiar dacă la scară simbolică, la prepararea sufletească a românilor din Țara Fagilor pentru „Unirea de la Alba Iulia“ de la 1 Decembrie 1918. Un atare schimb cărturăresc interromânesc, care ar merita aprofundat și la o altă scară a cercetării și valorizării, s-a concretizat, după cum am constatat, în: primirea de tineri români din Bucovina la școlile Blajului, într-o epocă în care Timotei Cipariu era chiar directorul Gimnaziului; invitații adresate aceluiași „spiritus rector“ al românilor ardeleni pentru a participa la adunarea generală organizată de *Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina* ori acceptarea calității de membru onorific al Societății Academice *Arboroasa*; cereri frecvente de la românii bucovineni pentru cărți, mai ales din sfera filologică, istorică ori teologică, în special, cele alcătuite de Timotei Cipariu, de care aveau nevoie, mai ales profesorii, elevii și studenții din Cernăuți; atenția constantă și justificată a intelectualilor din Cernăuți, mai ales cea a lui Aron Pumnul, față de diverse exemplare din cartea românească veche, păstrate la Blaj, în special în biblioteca cipariană etc.

În locul unei fraze concludive și necesare la cercetarea de acum, apelăm la un fragment din scrisoarea adresată de Timotei Cipariu de la Cernăuți, 11/23 februarie 1850, lui George Barițiu, în care se omagia, à propos de schimbul epistolar între Blaj și Cernăuți în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dinastia Hurmuzăkeștilor: „Ce familie binecuvântată de D-zeu! Ce români, ce zel, ce bunătate! Nu se poate sătura omul de dulceața cuprinderii lor. Biata bătrână, slăbuță, ci ce dulce inimă! Bătrânul, roșu, sfătos și tot viu, cumu-l știți. Alecul, să-i cauți păreche în lume și nu i-ai afla decât pre fratele său, cu toate că io nu-l cunosc. Pre credința mea, vă mărturisesc că asemenea familiei acestia n-am aflat. Pare că tot ce e nobil și național s-a concentrat într-însa. Pentru giumătate viața mea n-aș da astă cunoștință ce am făcut“⁵⁹.

NOTE

- 1 *Istoria Românilor*, III-VII/1-2, București, Edit. Enc., 2001-2003. Sugestii pentru astfel de investigații la Ștefan Manciulea, *Contribuția Bucovinei la înzestrarea liceului din Blaj*, în *Cultura creștină*, XVI, 9, 1936, p. 510-515; idem, *Contribuții blăjene la rededeșteptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, în *Cultura creștină*, XVII, 10-12, 1937, p. 660-691; Iacob Mârza, *Schimb cărturăresc interromânesc în „Vormărz“: profesori ardeleni la Iași (Cercetări preliminare)*, în *Biblioteca Centrala Universitară „Mihai Eminescu“ Biblioteca și perenitatea culturii românești*, Iași, 1990, p. 409-423.
- 2 Cf. pentru cadrul general al problemei, Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. Cuvânt înainte de acad. Ștefan Ștefănescu, Cernăuți, Edit. *Alexandru cel Bun*, Timișoara, Edit. *Augusta*, 2000; idem, *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei (Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, București, ICR, 2007.
- 3 *George Bariț și contemporanii săi*. Vol. 4. Corespondență primită de la Constantin Papfalvi, Simion Mihali-Mihalescu, Timotei Cipariu și Alexandru Sterca Șuluțiu. Ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suciu și Ioan Buzăși, București, „Minerva“, 1978, p. 309, n. 4 (Mai departe, abreviat: *George Bariț și contemporanii săi. Vol. 4*).
- 4 Vezi, de pildă: Valeriu Nițu și Traian Vedinaș, *Timotei Cipariu. Arhetipuri ale permanenței românești*, Cluj-Napoca, „Dacia“, 1986; Mircea Popa, *Timotei Cipariu: ipostazele enciclopedismului*, București, „Minerva“, 1993. Cf. și textele din deceniul 5 al secolului XX, publicate în *Cultura creștină*, și reeditate în volumul Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Contribuții monografice*, Blaj, Centrul Cultural „Jacques Maritain“, 2005.
- 5 *Corespondență primită – Corespondență trimisă*, în *Arhiva personală Timotei Cipariu*. Catalog. Întocmit de: Ioana Botezan și Alexandru Matei, București, 1982, p. 131-386, 387-402 (Abreviat, mai departe: *Arhiva personală*); Timotei Cipariu, *Corespondență primită*. Ediție îngrijită de Liviu Botezan, Ioan Botezan și Ileana Cuibus. Cuvânt înainte de Acad. Ștefan Pascu, București, Editura Academiei, 1992, passim (Abreviat, mai departe: *Corespondență primită*). Vezi puncte de vedere la Iacob Mârza, *Epistolar ciparian*, în *Vatra*, Târgu-Mureș, XXIII, 270, 1993, p. 10. O etapă a valorificării fondului documentar la Eva Mârza, Iacob Mârza, *Corespondența lui Timotei Cipariu – sursă pentru cercetarea cărții românești vechi*, în *Floarea darurilor. In memoriam Ion Gheție*. Volum îngrijit de Violeta Barbu și Alexandru Mareș, București, Editura Academiei, 2006, p. 235-243; idem, *La correspondance de Timotei Cipariu – source pour la recherche du livre roumain ancien*, în *Annuario dell’Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, X-XI, 2008-2009, p. 335-344.
- 6 Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Cluj. Fondul *Timotei Cipariu. Arhiva personală; Corespondență primită*.
- 7 *Ibidem*, passim. Pentru aspecte curriculare referitoare la unii dintre ei, cf. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, passim. Mai departe, abreviat: *Dicționarul*.
- 8 Fondul *Timotei Cipariu. Arhiva personală*, passim; idem, *Corespondență primită*, passim.
- 9 Idem.
- 10 Ștefan Manciulea, în *Cultura creștină*, XVI, 9, 1936, p. 512.
- 11 *Ibidem*, p. 512-513.
- 12 *Dicționarul*, p. 134-135.

- 13 *Timotei Cipariu. Corespondență primită*, nr. 189, p. 327; idem, *Arhiva personală*, nr. 1615, p. 212.
- 14 *Timotei Cipariu. Corespondență primită*, nr. 189, p. 326-328; idem, *Arhiva personală*, nr. 1400, p. 166.
- 15 Idem.
- 16 *Timotei Cipariu. Corespondență primită*, nr. 189, p. 327.
- 17 Idem.
- 18 *Ibidem, Arhiva personală*, nr. 1401, p. 166.
- 19 De fapt, însuși Timotei Cipariu recunoaște că a primit – de la elevul bucovinean – 2 florini, în contul unei cărți de filosofie achiziționată. Idem, nr. 1402-1403, p. 166. Vezi Ștefan Manciușlea, în *Cultura creștină*, 9, 1936, p. 510-515 și, pentru contextul școlar al epocii, Cornel Tatai-Baltă, *Din activitatea lui Timotei Cipariu ca director al gimnaziului din Blaj*, în *Apulum*, XIV, 1976, p. 321-342.
- 20 Timotei Cipariu, *Arhiva personală*, nr. 1117, p. 111-112. Cf. și *Dicționarul*, p. 443-444.
- 21 Timotei Cipariu, *Correspondență primită*, nr. 129, p. 269-270; idem, *Arhiva personală*, nr. 1117, p. 111-112.
- 22 *Ibidem, Arhiva personală*, nr. 76, p. 30.
- 23 *Ibidem, Arhiva personală*, nr. 1128, p. 114.
- 24 Între altele, despre viața și activitatea muzicianului, vezi: Paul Leu, *Ciprian Porumbescu*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Edit. Muz., 1978; idem, *Ciprian Porumbescu: 1853-1883. Studii privind viața și opera compozitorului*, Suceava, 1983. Pentru tatăl compozitorului, Iraclie Porumbescu (1828-1896), cf. *Dicționarul*, p. 704.
- 25 Timotei Cipariu, *Arhiva personală*, nr. 101, p. 35.
- 26 *Ibidem*, nr. 100, p. 35. Pentru viața, activitatea și opera profesorului, cf. Ilie Rad, *Aron Pumnul (1818-1866)*. Prefață de V. Fanache, Cluj-Napoca, „CST”, 2002. Detalii, sub acoperire documentară, despre Fundație în *Ibidem*, p. 273-281. Vezi și *Dicționarul*, p. 715-717.
- 27 Vezi pentru acest fenomen, V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, București, Edit. Șt., 1968, și, mai ales, Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, I-II, București, Edit. Acad., 1983.
- 28 Cf. Ovidiu Pecican, *B. P. Hașdeu istoric*, Cluj-Napoca, „CCȘ”, 2004.
- 29 Timotei Cipariu, *Correspondență primită*, nr. 190, p. 328; idem, *Arhiva personală*, nr. 1425, p. 172.
- 30 *Dicționarul*, p. 443.
- 31 *Ibidem, Corespondență primită*, nr. 7, p. 104-105; idem, *Arhiva personală*, nr. 571, p. 59-60. Cf. și *Dicționarul*, p. 768-769.
- 32 *Ibidem, Corespondență primită*, nr. 244, p. 379-380; idem, *Arhiva personală*, nr. 1613, p. 212.
- 33 Timotei Cipariu, *Correspondență primită*, nr. 245, p. 380-381; idem, *Arhiva personală*, nr. 1614, p. 212.
- 34 *Ibidem, Corespondență primită*, nr. 371, p. 515; idem, *Arhiva personală*, nr. 2078, p. 317.
- 35 *Ibidem, Corespondență primită*, nr. 376, p. 523-524; idem, *Arhiva personală*, nr. 2092, p. 321.
- 36 *Ibidem, Arhiva personală*, nr. 2115, p. 327.
- 37 *Ibidem, Arhiva personală*, nr. 1617, p. 213.
- 38 Idem.
- 39 Vezi Timotei Cipariu, *Discursuri*. Ediție îngrijită, antologie și glosar de Ștefan Manciușlea și Ion Buzăși. Prefață și bibliografie de Ion Buzăși, Cluj-Napoca, „Dacia”, 1984, p. 60-65. Pentru activitatea *Asociațiunii*, cf. Pamfil Matei, „*Asociațiunea transilvăneană pentru literatura și cultura poporului român*” (*Astra*) și rolul ei în cultura națională (1861-1950), Cluj-Napoca, „Dacia”, 1986; idem, *Asociațiunea în lumina documentelor*

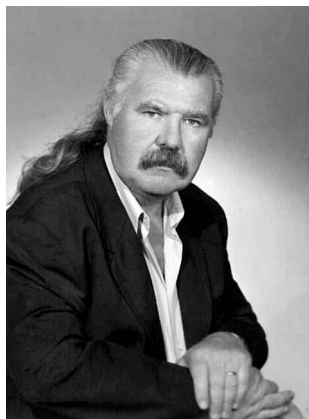
- (1861-1950). *Noi contribuții*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga“, 2005; Valer Moga, „Astra“ și societatea 1918-1930. Cu o prefață de Marcel Știrban, Cluj-Napoca, „PUC“, 2003.
- 40 Timotei Cipariu, *Arhiva personală*, nr. 1895, p. 175.
- 41 *Ibidem*, nr. 2199, p. 345.
- 42 Vezi echivalențe monografice la Ilie Rad, *op. cit.*, passim.
- 43 Cf. Eva Mârza, Iacob Mârza, în *Floarea darurilor. In memoriam Ion Gheție*, p. 236, 238; idem, în *Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, X-XI, 2008-2009, p. 339-340.
- 44 Cf. Octavian Cătălin Marcu, *Aaron Florian (1805-1887) între iluminism și romantism*. Teză de doctorat. Cond. șt. prof. univ. dr. Iacob Mârza, Universitatea „1 Decembrie 1918“, Alba Iulia, 2009, 257 p.
- 45 Timotei Cipariu, *Corespondență primită*, nr. 377, p. 524-525; idem, *Arhiva personală*, nr. 2093, p.321.
- 46 Idem, *Arhiva personală*, nr. 2094, p. 321.
- 47 *Dicționarul*, p. 882-885.
- 48 Cf. Teodor Corbea, *Psaltire în versuri*. Ediție, studiu introductiv, note și glosar de Alin Mihai Gherman, București, Edit. Acad., 2010. Vezi și Alin Mihai Gherman, *Un umanist român: Teodor Corbea*, Cluj-Napoca, „Casa Cărții de Știință“, 2010.
- 49 Informație eronată preluată de Aron Pumnul. Prima carte tipărită este Macarie, *Liturghier*, Mănăstirea Dealu, 1508. Cf. Ion Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche 1508-1830*, București, Edit. Acad., 1903, nr. 1, p. 1-9.
- 50 Timotei Cipariu, *Corespondență primită*, nr. 378, p. 525-526; idem, *Arhiva personală*, nr. 2095, p. 322.
- 51 *Ibidem*, *Corespondență primită*, nr. 378, p. 526.
- 52 *Ibidem*, *Corespondență primită*, nr. 272-283, pp. 408-427; idem, *Arhiva personală*, nr. 1771-1788, p. 240-245.
- 53 Cf. Vasile Netea, *Un precursor al muzeografiei românești: Simion Mihali-Mihalescu*, în *Revista muzeelor*, II, 4, 1965, p. 317. Considerații ample și documentate la Zevedei-Ioan Drăghiiță, *Muzeul și patrimoniul cultural la Blaj (1848-1918), între educație și identitate națională*. Cuvânt înainte: Iacob Mârza, Alba Iulia, „Altip“, 2007, p. 38-128.
- 54 *George Bariț și contemporanii săi. Vol. 4*, p. 48, n. 7.
- 55 Cf. Ștefan Manciulea, în *Cultura creștină*, XVI, 9, 1936, p. 513-515; idem, în *Cultura creștină*, XVII, 10-12, 1937, p. 686-691.
- 56 *Ibidem*, p. 515. Vezi și Vasile Netea, în *Revista muzeelor*, II, 4, 1965, p. 317, respectiv Zevedei-Ioan Drăghiiță, *op. cit.*, p. 47.
- 57 Ioan Botezan, Liviu Botezan, *O dispută istorică între Cipariu și bucovinenii pumniști*, în *Acta Musei Napocensis*, XXI, 1984, p. 603-628. Se valorifică și se publică *ms. rom. 260*, conservat la Biblioteca Academiei, Filiala Cluj-Napoca, de fapt un jurnal mai puțin frecventat de cercetători datorat lui Timotei Cipariu.
- 58 Ioana Botezan, Liviu Botezan, în *Acta Musei Napocensis*, XXI, 1984, p. 609-627. O interpretare modernă la Ilie Rad, *op. cit.*, pp. 159-172.
- 59 *George Bariț și contemporanii săi. Vol. 4*, p. 308.

ZUSAMMENFASSUNG

Der gelehrte Tausch zwischen Rumänen demonstriert uns, nach der Revolution der Jahre 1848-1849, eine interessante und verschiedene Entwicklung im rumänischen politischen Raum. Einige dokumentarischen und geschichtlichen Forschungen im Archiv des Landes plädieren für einen Tausch mit kulturellen und politischen Nachrichten zwischen Rumänen aus Siebenbürgen und ihren Bruder aus Bukowina im zweiten Teil des XIX-ten Jahrhunderts, respektive im Zeitalter der Familie Hurmuzaki. Sehr konkret zitieren wir den Ideentausch zwischen dem Professor und Polyhistor von Blasendorf Timotei Cipariu (1805-1887) mit einigen rumänischen Gelehrten oder kulturellen Anstalten aus Bukowina. Das demonstrieren uns einige Sammlungen mit dokumentarischen Quellen, welche jetzt in vaterländischen Archiven aus Rumänien - Die Abteilung des Kreises Klausenburg (Der Fond *Timotei Cipariu. Arhiva personală; Corespondența primită*) bewahrt sind.

In diesem Sinn praezisieren wir, jetzt und hier, verschiedene Intelligenzler aus Bukowina, mit welchen Timotei Cipariu, der Verfasser der bekannten Büchern *Acte și fragmente latinești românești pentru istoria Bisericei române* und *Principii de limbă și scriptură*, Blasendorf, 1856, respektive 1866 ist, Briefwechsel gehabt hatte: der Professor Ioan Buliga; der Professor Vasile Bumbac; der Theologe Vasile Burla; der Professor Mihai Călinescu (Calinovschi); der Kulturbeamte Leon Ciupercă-Ciupercovici; Dr. Ambrosiu Dimitroviță, der Sekretär der Lektüresgesellschaft; Ciprian Golembiowski [Porumbescu], der Präsident der akademischen Gesellschaft "Arboroasa"; Mihai Hacman; Alecu Hurmuzaki; der Professor Constantin Hurmuzaki; der Professor George Hurmuzaki; der Professor Vasile Ianovici; der Lehrer Izidor Martinoviciu; Constantin Morariu, der Sekretär der Gesellschaft "Arboroasa"; der Theologe Leon Năstase; der Professor Paul Paicu; der Professor Heinrich Pardini; der Beamte am Gubernium Leon Popescu; der Professor Aron Pumnul; der Student an der Theologie V. Răileanu; der Philologe I. G. Sbiera; Eudoxiu Hurmuzakistochter Eliza Sturdza; Societatea academică "Arboroasa"; *Societatea Literară din Bucovina*; *Societatea pentru Literatură și Cultura română în Bucovina* usw.

Die Problematik des Briefdialogs zwischen Timotei Cipariu und die Intelligenzler aus Bukowina enthält, konkret, verschiedene Themen über Kultur, Unterricht, rumänischer Sprache, ausserdem die europäische und innerliche Politik usw. Diese Themen waren zur Aufmerksamkeit der Rumänen aus Siebenbürgen und Bukowina im zweiten Teil des XIX-ten Jahrhunderts, genuer im Zeitalter der Familie Hurmuzaki.

Ion Muscalu

Scriitor, s-a născut la 13 august 1949 în satul Fetești din Ocolul Curților Domnești de la Hărlău, jud. Iași. A debutat în anul 1979, la Radio Iași, cu *Povestiri istorice*, iar prima carte, *Piatra Șoimului*, apare în editorial în anul 1991, urmată de un volum de nuvele, *Primarul din Poarta Țării* și un număr de 16 romane istorice inspirate din viața și domnia voievozilor Moldovei: Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Ion Vodă cel Viteaz (Cumplit), Miron Barnovschi, Vasile Lupu și Dabija Vodă, precum și despre Olena Voloșanca (fiica lui Ștefan cel Mare), cneazul Duma Negru, Dafina Doamna ș. a. De asemenea, Ion Muscalu a scris și publicat monografiile istorice ale comunelor *Scânteia (Satul lui Moșiș Filozoful)*, *Scobinți și Rediu (Rediu lui Tătar)*, ale mănăstirilor *Bujoreni* și *Doroteia*, participând frecvent la Saloanele de Carte de la Cernăuți, Chișinău, Timișoara și alte manifestări culturale, lucrările sale fiind distinse cu diplome și premii, printre care cele ale Uniunii Scriitorilor și Academiei de Științe din Republica Moldova, ale altor ministere și instituții de cultură din vechile provincii românești. Scrierile sale sunt traduse în limbile franceză, engleză și rusă, iar romanul istoric *Vulturul Deșertului* se află în curs de editare în limba spaniolă. Ion Muscalu este membru al Uniunii Scriitorilor din România din anul 2003, președinte al Fundației „Eco’Art”, Iași, și director al Editurii „Danaster”, militând permanent pentru promovarea artei și culturii în rândul tinerei generații.

HORODIȘTEA COTNARILOR DIN MOLDOVA LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT, LEAGĂN AL NEAMULUI HURMUZAKI

Ion Muscalu

Iași

Motto: *patria, limba și biserica.*
[Doxachi Hurmuzaki, *Testament.*
„Telegraful Român”, Sibiu, 1857]

Horodiștea este o așezare străveche, aflată în vecinătatea Cotnarilor, vestitul târg moldovenesc de altădată, de acum și dintotdeauna, pentru „vinul de viață lungă” pe care l-a izvodit dintru începuturi și îl va produce până la sfârșitul veacurilor.

Renumita podgorie a Cotnarilor a cuprins din cele mai îndepărtate timpuri ținuturile cu văi largi și dealuri domoale, înșirate de-a lungul „Drumului Tătăresc”, de la Frumușica și până la Băiceni, adumbrite la nord-vest de pădurile Podișului Sucevei, de la Dealu Mare, Sângeap, Pod de Lut și Todirești și bănuite dinspre sud-est de boarea fierbinte a vânturilor silvostepii Câmpiei Moldovei, care hălăduiesc nestingherite din pustie peste Dumbrava Roșie, Dealu lui Vodă, Gradiște și alte nesfârșite pământuri.

Poziția strategică a așezărilor, cu spatele ocrotit de străvechile păduri de odinioară și fața dinspre Soare-Răsare păzită în calea năvălitorilor de gherdanul de argint al lacurilor de la Gurgueta, Strâmbu, Contăș, Valea Mare, Urechea și până hăt, la vale, la alte iezături, au înlesnit sălășluirea oamenilor pe aceste locuri din timpuri imemorabile.

Stau astfel mărturie numeroasele cetăți dacice din secolele II și I î.Hr. de la Cătălina, Berezlogi, Gradiște, Buhalnița, Basaraba și Dealu lui Vodă, descoperite în această parte de țară, cetatea traco-getică din secolele IV – III î. Hr. de la Horodiște, folosită multă vreme ca loc de refugiu pentru locuitori, mormântul princiar, geto-dacic,

cu tezaurul însemnat de obiecte din aur datând din jurul anului 400 î. Hr. de la Băiceni-Cucuteni ș. a.

Nu este întâmplătoare nici tocmita pe apa Bahluiului, la jumătatea secolului al XIV-lea, a târgului Bahlovia (Hârlăul zilelor noastre), unde se aflau Curțile Mușatinilor (*a mamei domniei noastre*, Margareta Mușat), după cum mărturisea Petru Vodă Mușat (1375–1391).

Înainte de perioada de formare a statelor feudale românești, Hârlăul a fost un însemnat centru de putere, *un cnezat de vale*, cum îl numesc specialiștii, iar Cotnarii din apropiere, un târg domnesc vestit pentru vinurile sale.

La Hârlău, au fost durate, în 1486 de Măria Sa Ștefan cel Mare, Curțile Domnești și sfântul locaș de rugăciune cu hramul „Sf. Gheorghe“ (1492) și tot aici, voievodul Petru Rareș a zidit, în 1535, biserica închinată „Sf. Dumitru“.

Timp de patru ani, între anii 1622 și 1626, în vremea domniei lui Radu Mihnea și a lui Miron Barnovschi Moghilă Voievod, Hârlăul a fost capitala Moldovei.

Schitul lui Zagavei din marginea pădurii, de peste apa Bahluiului, unde avea să sălășluiască la sfârșitul secolului al XVIII-lea Amfilohie Hotiniul, fostul episcop de Hotin, cărturar luminat și autor de manuale didactice, în 1624, a fost ridicat la rangul de mănăstire, cu rol însemnat în propovăduirea credinței creștine și răspândirea culturii române.

Schitul Zbereni de la Cotnari era metoc al Mănăstirii Zagavia, administrat de aceasta din urmă.

Nu departe de Hârlău, într-o poiană de lângă Cetățuia Berezlogi, voievodul Iuga cel Prost, fratele mai mare al lui Alexandru cel Bun, în mai puțin de un an de domnie, a izbutit în 1398 să repare Cetatea Albă de la Limanul Nistrului și să *izvo-dească din iarbă*, la izvoarele Buhălnicioarei, de la Vârtejeni, mănăstirea Sângeap cu hramul „Sf. Porfirie“, care a dăinuit până în august 1944, când a fost dinamitată de ruși.

De la Hârlău, un „Drum al Vinului“ duce de-a dreptul pe sub poala pădurii, prin satul Fetești, dăruit în 1541 de voievodul Petru Rareș domniței Maria, dimpreună cu șapte fălci de vie din Dealul lui Vodă, ca dar de nuntă la însoțirea preafrumoasei mirese cu logofătul Ioan Movilă, părinții voievozilor și mitropoliților Movilești de mai târziu.

Drumul bătătorit care străbate satele Scobinți și Buhalnița cu bisericile de zid durate pe la 1850 de Mihalache Cantacuzino Pașcanu în cele două vechi așezări moldave, cu schituri mănăstirești de la 1741, ale sfintelor mănăstiri de la Neamț, Sucevița și alte binecuvântate ctitorii monahale, trece podul de piatră *tocmit* din porunca Măriei Sale Ștefan cel Mare la Zlodica, pe vale, urcând spre Paraclis printre Țiglaile lui Baltă și coasta împădurită a Dealului Cătălina, răzbind în cele din urmă în vatra vechi pomenitului și mult laudatului Cotnari.

Prima atestare documentară a așezării este din 5 octombrie 1448, când Petru Voievod dăruia Mănăstirii Probota din Poiană câte șase buți de vin din *deseatina domnească* de la Hârlău sau Cotnari pentru îndulcirea călugărilor în fiecare săptămână cu câte o cupă de vin, în zilele de miercuri și joi.

Așezările de pe moșia fostului târg moldovenesc de la Cotnari sunt, desigur, fără tăgadă, foarte vechi, fapt dovedit de cele două cetăți geto-dacice de pe Cătălina și Horodiște.

De la întemeierea Moldovei, în 1356, și până în anul 1570, Cotnarul a fost un târg domnesc important, cu vii nu prea întinse, lucrate de târgoveți scutiți de alte dăjdii și daraveli. Mănăstirile nu dețineau la acea vreme vii la Cotnari, iar puțini dintre boierii cei mari au izbutit să cumpere doar câte o *falce* sau două de vie din această podgorie.

Târgul era cârmuit de un *șoltuz* și 12 pângari, aflați sub porunca unui pârcaľab sau a marelui paharnic. O astfel de dregătorie a împlinit și Miron Barnovschi înainte de a ajunge Domn.

Voievozii Moldovei au fost dintotdeauna interesați de viile de la Cotnari, dovadă biserica lui Ștefan cel Mare, Cuvioasa Paraschiva, ctitorită de Măria sa în *dricul târgului*, pivnițele mari din piatră, meșteșugit rostuite, care mai dănuie și astăzi, precum și podurile de la Cărjoaia și Zlodica.

La începutul secolului al XVII-lea la Cotnari existau cinci biserici ortodoxe, fapt ce indică însemnătatea așezării și puterea economică a locuitorilor săi.

Comunitatea catolică de la Cotnari a devenit numeroasă în timpul domniei lui Despot-vodă (1561–1563), când în vechea urbe a fost înființată *Schola Latina*, martie–aprilie 1563, cu profesori reputați din Europa, dispunând de o bibliotecă și un proiect de înființare a unei Academii.

Protestanții și apoi catolicii aveau în Cotnari trei biserici de zid și două din lemn și doar un singur preot. Ruinele bisericii lui Despot-vodă, consacrată Adormirii Fecioarei Maria, stau mărturie și astăzi în vechea vatră a acestei comunități confessionale, pe când celelalte două biserici de zid erau ridicate în vii.

Vechea moșie a fostului târg Cotnari a fost dăruită sau vândută, începând din vremea lui Petru Șchiopul și în mod deosebit după instaurarea în Țările Române a stăpânirii fanariote (1711–1821), când domnii din Fanar veneau în Moldova însoțiți de o pleiadă întreagă de greci puși pe căpătuială.

În 1733–1734, voievodul Constantin Mavrocordat a făcut danie *pitarului* Cârste Hurmuzaki moșia Horodiște.

La mijlocul secolului al XVIII-lea, moșia *gospod* (domnească) a Cotnarilor rămăsese la mai puțin de jumătate din suprafață. Ea avea o lățime de 1500 stânjani (un stângen = cu 2,2 m) și o lungime care se întindea de la Zbereni, trecând Bahluiul, spre răsărit, peste Hodora și *Dumbrava Roșie*, ajungând până la heleșteul lui Ureche din adâncul câmpului. Târgoveților din Cotnari li se lăsa jumătatea de miazăzi a acestei moșii, până la hotarul Horodiștei a *vornicului* Cârstea Hurmuzaki.

Pe dealurile înalte ale Horodiștei, aflate în hotar cu Cotnarii, s-a cultivat vița de vie pe suprafețe întinse din cele mai îndepărtate timpuri. La 21 martie 1551, Iliăș voievod întărea Mănăstirii Voroneț patru fălci de vie, cu crame, la Horodiște, dăruite sfântului locaș de mitropolitul Sucevei.

Mănăstirea Sucevița a primit o danie de cinci fălci de vie, cu cramă, loc de heleșteu și pomet (livadă) la Horodiște, în Pietrosu cel Mare, întărite la 6 august 1583, și alte două fălci, cu crame, cumpărate cu 5000 *aspri*, iar mărturiile despre tot felul de tranzacții (mpărțiri, danii și vânzări) sunt numeroase.

Data începutului satului Horodiște nu poate fi precizată, dar „așezarea de vieri cotnăreni“ trebuie să se fi constituit înainte de anul 1597, de vreme ce o piatră de mormânt din cimitirul vechi al satului este datată 7106 (1598). Satul exista la 25 octombrie 1661, când la o vânzare de vie din Dealul Horodiște erau doi martori din acel sat.

Fiind situat în hotarul târgului Cotnari, Dealul Horodiștea era proprietate domnească, fapt pentru care domnitorul Constantin Mavrocordat a întărit la 1 mai 1734 dania făcută bătrânului pitar Cârstea Hurmuzaki de o bucată de loc cu numele *Horodiștea* (îngrăditură). Viile *neîngrădite* se considerau părăsite și erau redistribuite de domnie.

Dania a fost moștenită de fiul pitarului, *logofătul al doilea* Cârstea Hurmuzaki (d. 1745) și de nora Ilinca Hurmuzăchioaia (fiica lui Ștefan Luca de la Cucuteni), căreia (desigur ca văduvă) i se confirmă această proprietate la 2 noiembrie 1745.

La 5 iunie 1746 a avut loc o *hotarnică* și o *stâlpire* a hotarelor moșiei Horodiște aflată în stăpânirea *postelnicului* Matei Hurmuzaki, fiul Ilincăi Hurmuzăchioaia, iar la 3 aprilie 1761, noul proprietar al Horodiștei era Alexandru Hurmuzaki, un alt fiu al Ilinchii.

O altă *hotarnică* a avut loc în anul 1763 pentru a delimita partea moșiei aparținătoare Mănăstirii „Sf. Spiridon“ din Iași și Horodiștea *logofetesei* Hurmuzăchioaia.

Douăzeci de ani mai târziu, mai exact în 1784, conflictele de împresurare au fost reluate pentru hotarul moșiei Horodiștea, aflat pe apa Cârjoaiei cu moșia Cârjești și cu schitul Zbereni, *ascultător* al Mănăstirii Zagavia de lângă Hârlău.

În anul 1786, frații Hurmuzăkești își împart moșiile părintești, astfel, o parte revine *medelnicerului* Constantin Hurmuzaki, tatăl lui Doxachi (1782–1857), iar cealaltă parte, *postelnicului* Alexandru Hurmuzaki.

Doxachi Hurmuzaki a văzut lumina zilei la Horodiștea în ziua de 19 ianuarie 1782, *născut și trăit supt butucul viei la Cotnari la Horodiștea*, după cum avea să mărturisească însuși *vornicul* Doxachi în anul 1848, când amintește și de faptul că

În preajma mormântului lui Doxachi Hurmuzaki.

mama sa, Ruxanda, trimisese în anii din urmă din pivnița de la Horodiște 50 de *clondire* de vin de la Naslău (Laslău) la o nuntă boierească din Iași și au făcut mare huet în tot Eșul vinul acela de Naslău, dară acolo să pare că era încă mai bun decât acesta, că turnând un pahar toți mesenii simță în tot trupul și nervii omului că era sade curat vin moldovenesc din Cotnari, din Naslău.

Dealul Laslău, situat în partea de sud-est a satului Cârjoaia, alături de Dealul Mândrului, mai sus de podul de piatră ș. a., făceau parte din moșia Horodiște, cu o suprafață de peste 100 fălci (o falce=1,42 ha) cultivate cu soiuri vechi, autohtone, de viță de vie: *Grasa de Cotnari*, *Frânçușa* (de la frânci), *Feteasca Albă* (de la satul Fetești - vezi V. D. Cotea) și *Busuioaca Moldovenească*, obținând vinuri de o noblețe aparte, unice în ansamblul vinurilor românești.

Vinurile din Podgoria Cotnari au particularități bine definite. Vinul Fetească Albă, de pildă, produs la Cotnari este de o calitate rar întâlnită. „Impactul cu acest vin este uluitor, începând cu frumusețea culorii, inițial gălbui, cu reflexe verzui, pentru ca apoi, pe măsură ce vinul se maturizează, să devină galbenă-pai, până la galbenă-aurie. Parfumul, de mare complexitate, sugerează mirosul degajat de o vie înflorită. Aroma, caracteristică strugurelui bine copt este imprimată cu finețe, fiind asemănătoare cu cea a mierii de albine. Gustul elegant și de mare rafinament este rezultatul unei fericite îmbinări între zaharuri, aciditate și alcool“ (V. D. Cotea).

*La curtea din Hârlău, la buza viei,
Făcea Măria sa popas, nu rar,
Și mai uita de grijile domniei
Cu dumneaei, „Fetească de Cotnar“.*

(Păstorel Teodoreanu)

Postelnicul Alexandru Hurmuzaki, nefiind căsătorit și fără urmași l-a luat de suflet pe unul dintre copiii fratelui său și anume pe *slugerul* Constantin Hurmuzaki, căruia îi lasă jumătatea sa din Horodiște, opt pogoane de vie și două sălașe de țigani.

Patru ani mai târziu, în 1790, la 5 august, *medelnicerul* Constantin Hurmuzaki cumpără cu nouă mii de lei de la pităreasa Maria Șerboaia, soția răposatului Gheorghie Șerbul, jumătate din Cârjești și jumătate din Zbereni *cu case de așezare și pivniță de piatră sub casă, cu sat de oameni, moară în apa Cârjoaiei, livezi, nouă pogoane de vie lucrătoare, vii țărănești și cârciumă*.

După moartea *biv vel medelnicerului* Constantin Hurmuzaki (d. 1792), soția sa Ruxanda Hurmuzaki, mama lui Doxachi Hurmuzaki, deține în 1803 jumătate din moșiile Cârjești (Cârjoaia) și Zbereni.

Cealaltă jumătate din moșiile Cârjoaia și Zbereni era aparținătoare de Mănăstirea Zagavia (în anii 1841 și 1844, părțile Mănăstirii Zagavia de la Zbereni și Cârjoaia erau arendate).

În anii următori, 1804 și 1805, după neînțelegerile apărute între medelnicereasa Ruxanda și fiul ei *serdarul* Constandin Hurmuzaki, acesta va primi jumătate din moșiile Horodiște, Cârjoaia și Zbereni (fără partea schitului Zbereni, metoc al mănăstirii Zagavia).

Alexandru (Alec) dobânda cealaltă jumătate din Horodiște, iar Ruxanda, Doxachi și Nastasia împărțeau moșia Cernaucă din Bucovina.

Mormântul lui Petru Petrino Armis, ginerele lui Doxaki Hurmuzaki, stăpânul moșiei Cernauca.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, *pe timpul încorporării Bucovinei la Austria*, Mateiu Hurmuzaki (fost *postelnic* la 1746), fiul *logofătului al doilea* Cârstea Hurmuzaki (d. 1745) și al logofetesei Ilinca Hurmuzaki (născută Luca, de la Cucuteni, (d. 1760-1761) era *mare paharnic* și *pârcălab de Cernăuți*, deținând trei moșii: Cernauca, Vasilăul și Văslăuțiul. Ștefan Hurmuzaki, un alt fiu, era *mare vistiernic* și *pârcălab de Hotin*, iar Constantin Hurmuzaki era *mare medelnicer* și împlinea dregătoria de *pârcălab de Galați*.

O *anaforă* din 1804 relatează o întâmplare de familie puțin obișnuită: „Unul dintre fiii Ilinchii Hurmuzaki, Enachi, fusese răpit de la Horodiște din copilărie de un țigan al părinților săi și dus la Cetatea Albă. El s-a întors după 43 de ani și s-a judecat cu fratele său Alexandru și cu cumnata Ruxanda pentru dreptul la moștenirea mamei sale“ (vezi: Arhiva Națională Iași, *Litera K*, condica nr. 371, f. 173-174).

În 1816, satul Cârjoaia și Zbereni apar ca proprietăți ale Zoiței Carp (fiica paharnicului Toader Carp) și soția lui Constandin Hurmuzaki, de care acesta divorțase.

Pentru creșterea copiilor Teodor și Elena, Zoița a primit cele trei jumătăți de sate: Horodiște, Cârjoaia și Zbereni, Horodiștea fiind stăpânită la acea vreme de cumnații Alexandru și Zoița. Partea dinspre Cârjoaia îi revenea Zoiței Carp, iar cea dinspre Cotnari îi aparținea lui Alexandru Hurmuzaki (d. 1832).

La căsătoria Elenei Hurmuzaki cu Teodor Aslan (nepotul domnitorului Ioan Sandu Sturza), aceasta a primit ca zestre jumătate din Horodiște, celelalte două jumătăți de sate, Cârjoaia și Zbereni, fiind cumpărate de ginerele Zoiței, care, în 1837, a mai cumpărat prin *mezat* și partea din Horodiște a *căminarului* Alecu Hurmuzaki.

Între anii 1830 și 1845, la Cârjoaia și Zbereni era proprietar *spătarul* Teodor Aslan, căsătorit cu Elena Hurmuzaki, fiica Zoiței și a lui Constandin Hurmuzaki.

Parte din Cârjoaia, cu parte din Zbereni și din Horodiște, stăpânite vreme de peste 110 ani de Hurmuzăkești, au fost pierdute de Teodor Aslan în 1845 într-un litigiu cu *spătarul* Mihalache Cantacuzino Pașcanu.

După moartea acestuia, survenită în 1857, moșia Cârjoaia a fost moștenită de fiica sa Ruxanda, căsătorită cu Panait Balș (1817–1889).

În 1874, la căsătoria fiicei acestora, Natalia, cu Vasile Vlădoianu, dota a cuprins și moșia formată din trupurile Cârjoaia, Horodiștea și Zbereni, iar parte din moșia Cârjoaia a schitului Zbereni, începând din 1863, a devenit proprietatea statului.

Secularizarea averilor mănăstirești din 1863, precum și exproprierea din anii ce au urmat au dus la destrămarea și risipirea întinselor moșii pentru care vechii lor stăpâni au pătimit și s-au *pristăvit*.

Oamenii timpurilor s-au prăpădit rând pe rând, s-au pierdut ca floarea câmpului și s-au dus în cea lume pe aripa vântului, doar licoarea de aur, cu luciri de chihlimbar și arome de mătase mai zăbovește printre noi, îndemnându-ne spre cugetare și visare, lăsând câte un strop de rouă, rodit din îngemănarea divină a soarelui cu țărâna locului, să cadă întru pomenirea celor care nu mai sunt și a celor care va să vină.

Bibliografie:

1. V. D. Cotea, M. Ciubotaru, N. N. Barbu, V. V. Cotea, P. G. Magazin, C. C. Grigorescu, *Podgoria Cotnari*, Ed. Academiei Române, București, 2006 p. 50-135.

2. Gh. Ungureanu, Gh. Anghel, Constantin Botez, *Cronica Cotnariilor*, Editura Științifică, București, 1971.

3. Arhivele Naționale Iași, *Divanul Domnesc*, Tr. 880, op. 1005/23, *Epitropia Sf. Spiridon*, d. 97, *Planuri și hărți*, 133 și 847, *Isprăvnicia Ținutului Iași*, d. 4786.

4. Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun–Cernăuți, Editura Augusta–Timișoara, 2000.

5. Ion Muscalu, *Scobinți, între istorie și legendă*, Editura Danaster, 2011, p. 116-130.

SUMMARY

The vineyard of Cotnari, which is also part of the old possessions of Horodiște, Cârjoaia and Zbereni, belonging for more than one hundred years to the Hurmuzaki family (1733-1845), occupies a territory much larger along the yawn of the rift between Suceava Bridge and Moldova Plain, along the route of the old *Tatarian Road*, from Frumușica to Băiceni, close to Lady's Market (*Târgul Doamnei*), known as Beautiful Market (*Târgu Frumos*).

On October 6, 1733, the Prince Constantin Mavrocordat gave the old baker Cârstea Hurmuzaki in exchange for his devoted service a land parcel on the mete of Cotnari market named *Horodiște* (enclosure).

The donation was inherited by the baker's son, the glorious Logothete II Cârstea Hurmuzaki (r. 1745) and his daughter-in-law Ilinca Hurmuzăchioaia (the daughter of Ștefan Luca from Cucuteni). The latest went to court against her neighbours Filip Catargiu and Iosif Ungurul (Frâncu) for the siege of Horodiște property in 1757.

The Cotnari family property was inherited in succession by the sons of the widow Ilinca Hurmuzaki, respectively by the seneschal (*pitar*) Matei Hurmuzaki (5th of June 1746) and his brother, Alexandru Hurmuzaki (on the 3rd of April 1761).

On January 1782, Doxachi, the second of the sons of the lord steward (*medelnicer*) Constantin and Ruxanda Hurmuzaki Doxachi, was born in Horodiște,

In 1786, the Hurmuzaki brothers divide their paternal possessions, thus, a part of Horodiște comes back in possession of the lord steward (*medelnicer*) Constantin Hurmuzaki, and the other one to the chamberlain (*postelnic*) Alexandru Hurmuzaki, who, not having children of his own, left the right to inherit it to the butcher (*sluger*) Constantin Hurmuzaki, his brother's son, in 1797.

On August 5, 1790, the lord steward (*medelnicer*) Constantin Hurmuzaki buys for nine thousand *aspri* a half of the Cârjoaia estate and a half of Zbereni.

After the glorious lord steward's (*medelnicer*'s) death, Constantin Hurmuzaki, replaced in 1792, the other family estate division took part. The serdar Constantin Hurmuzaki would obtain a half of Horodiște, a half of Cârjoaia and Zbereni, Alecu - the other half of Horodiște, and Ruxanda, the Hurmuzakis' mother, along with Doxachi and Nastasia, would get Cernauca in Bukovina in 1804-1805.

In 1845, Horodiște estate would be lost forever by the Hurmuzaki offsprings, to the favor of sword bearer Mihalache Cantacuzino Pașcanu, forming together with Cârjoaia and Zbereni an estate with three bodies.

Iuliana Luceac

Filolog, traducător, manager. S-a născut la 31 decembrie 1978 în Cernăuți, Ucraina. Filolog: traduce din/în limbile ucraineană, română, engleză, rusă, poloneză. A absolvit școala medie (cu specializare în engleză) nr. 2 din Cernăuți. Studii universitare: licențiată a Universității din Cernăuți. Facultatea de Limbi Străine (specialitatea: limba și literatura engleză/germană) (2000). Obține masteratul la Universitatea Națională „Yu. Fedkovyci din Cernăuți, Ucraina, 1995-2000 (diploma nostrificată în UE).

2000–2007: manager export – Tayama, Katowice, Polonia.

2010–2011: manager marketing – Dell Inc, Atena, Grecia.

2012: manager export – Hartmann Tresore, Varșovia, Polonia.

2013: manager export – Microsoft EMEA, Dublin, Irlanda.

Certificate: Europerspectives diploma „Harvard Business Review“, Poland, 2004; on-line technical translator; MS Office applications, Dell, Internet, MS Outlook Express knowledge; HTML introduction tutorial certified, „Demo“ school, Katowice, Poland, 2007.

CAROL MICULI – UN ARISTOCRAT AL PIANULUI ȘI UN PRIETEN DEVOTAT AL HURMUZĂKEȘTILOR

Iuliana Luceac

Varșovia

La 20 octombrie 2011 s-au împlinit 190 de ani de la nașterea pianistului, compozitorului și pedagogului Carol [Mikuli]. Evenimentul a fost marcat în Polonia, în Ucraina, la Lviv, cât și la Cernăuți, orașul în care s-a născut, a trăit și a activat muzicianul. Nu este întâmplător faptul, deoarece trei popoare – cel român, polonez și ucrainean – îl revendică deopotrivă pe acest animator al vieții culturale, care a strălucit în secolul al XIX-lea prin activitatea sa muzicală prodigioasă pe care a desfășurat-o atât în Cernăuți, cât și în Lemberg (azi Lviv), oraș care făcea parte în secolul al XIX-lea din Imperiul Austro-Ungar. Carol Miculi s-a născut la Cernăuți, la 20 octombrie 1821, în cunoscuta familie Miculi, care descindea din armeni românizați. În unele surse biografice apare anul 1819 ca fiind anul de naștere al pianistului. Nu e de mirare, deoarece și anul de naștere al poetului Vasile Alecsandri apare în diverse surse diferit¹.

Bucovina nu a cunoscut compozițiile de muzică clasică de salon (cea vocală și instrumentală – pentru vioară și pian) ale lui Carol Miculi în decursul secolului al XX-lea, cel puțin ceea ce se cunoaște din programele de concert de după cel de al Doilea Război Mondial. Acest muzician român, de origine armeană, a fost o personalitate culturală excepțională a Bucovinei. Membrii familiei Miculi erau proprietari armeni românizați, veniți la Iași și de acolo la Cernăuți. Între aceștia era și Ștefan Miculi, tatăl compozitorului Carol Miculi. Ei erau proprietari în Cernăuți, unul dintre Miculești a fost chiar un timp căpitan districtual, iar cavalerul Iacob de Miculi a luat parte în 1851 la înființarea Bibliotecii Țării², alături de istoricul Eudoxiu Hurmuzaki, al cărui bicentenar îl comemorăm în cadrul acestei manifestări. Carol Miculi a dat câteva concerte cu această ocazie, pentru a susține material înființarea Bibliotecii Țării, în baza căreia mai târziu s-a fondat bogata Bibliotecă Științifică a Universității din Cernăuți.

Carol Miculi a contribuit și la fondarea, în 1862, a *Societății pentru încurajarea artei muzicale în Bucovina* [*Der Verein zur Förderung der Tonkunst*]³. Fiind un pianist virtuoz, el a concertat pe parcursul activității sale artistice în mai multe orașe din țară și din Europa (Franța, Austria⁴, Rusia, Polonia și România, inclusiv și la Iași⁵).

Familia Miculi, după cum am mai amintit, a fost una dintre cele mai cunoscute în Cernăuțiul secolului al XIX-lea. În primul rând trebuie să menționăm că Miculeștii au avut legături foarte strânse cu frații Hurmuzaki și cu alți intelectuali români din Bucovina. E important să se știe că „Hôtel de Moldavie“, în care au avut loc multe manifestări culturale ale românilor din capitala Bucovinei, la mijlocul și în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost proprietatea familiei Miculi⁶. Aici au avut loc reprezentațiile de teatru ale trupei Fany Tardini, pe care le-a frecventat și gimnazistul Mihai Eminovici. Mai târziu, tot aici, a evoluat și trupa teatrală a lui Mihail Pascaly etc., etc. Tot în această sală a „Hôtel-ului de Moldavie“ a concertat și Ferenc Liszt⁷, în primăvara anului 1847. În casa bătrânului Doxachi Hurmuzaki din Cernăuți⁸, alături de alți intelectuali români din Principate, a fost găzduit nu o dată și Carol Miculi. În această perioadă compozitorul i-a cunoscut și pe lăutarul bucovinean Nicolae Picu, pe Vasile Alecsandri și câți alții.

Dar să revenim la Carol Miculi. De mic copil a învățat să cânte la pian cu pianistul concertant Franz Kolberg. În 1839 a început să studieze medicina la Viena, făcând cunoștință în această perioadă cu personalitatea lui Eduard Hanslick – autoritate cu renume în lumea muzicală a timpului. Între anii 1844–1847, el își face instruirea muzicală la Paris, studiind intens pianul cu Frédéric Chopin, iar contrapunctul și armonia cu profesorul Heinrich Reber. În societatea pariziană de atunci i-a cunoscut pe Alfred de Musset, Heinrich Heine, George Sand și, bineînțeles, pe Franz Liszt, cu care va întreține, în decursul anilor, o strânsă și amicală legătură. Între anii 1848-1857 Miculi este profesor de pian la Cernăuți, în Bucovina, apoi dirijor al Societății Muzicale din Cernăuți, între 1858–1870. De fapt, 1858 este considerat anul când tânărul pianist va lua cunoștință cu vechiul și frumosul oraș Lviv, unde a fost invitat ca profesor de pian și unde va activa câteva zeci de ani buni, până în 1888, în postul de Director la Conservatorul din Lviv (atunci Lemberg). Între 1858–1887 a fost și Director artistic al Asociației Muzicale Galițiene din Lemberg⁹.

Apreciat la vremea aceea de către Liszt și Chopin, Carol Miculi a lăsat în urma sa o pleiadă de discipoli, care au perpetuat tradițiile muzicale ale romantismului chopinian, atât în muzica vocală de cameră, cât și în multe din piesele instrumentale. Unul dintre ei, Mieczysław Sołtys, de exemplu, a funcționat vreo treizeci de ani, din 1899 până în 1929, în postul de director al Societății Muzicale Galițiene și director al Conservatorului din Lviv. Celălalt discipol al lui Carol Miculi a fost Stanisław Niewiadomski, compozitor și pianist care și-a desfășurat activitatea tot la Conservatorul din Lemberg. Printre elevii săi cei mai talentați se numără pianiștii Aleksander Michałowski, Mauryc Rosenthal, Raul Koczalski și alții.

Dintre cei mai competenți cercetători care s-au ocupat de studierea vieții și operei lui Carol Miculi îl putem numi pe profesorul de la Academia de Muzică din Lviv, Leszek Mazepa, care a publicat o culegere de articole inedite, intitulată *Storinky muzycznoho Lwowa (z neopublikowanogo)* [*Pagini inedite din muzica Lvovului de altădată*]¹⁰. Mai amintim și de cercetătorii Galina Blaschkewytsch și Tereza Staruh de la Lviv, Oleksandr Zalutski de la Cernăuți, Mircea Bejinariu de la Cluj (România) și

alții. Nu e lipsit de importanță și faptul că domnul profesor Leszek Mazepa a cunoscut-o personal pe nepoata lui Carol Miculi, Maria Miculi, în vârstă de 90 de ani, care a locuit un timp la Słupsk (Polonia)¹¹. În ultimul timp, ea s-a mutat cu traiul la Lviv (Ucraina). Nu știm dacă mai trăiește astăzi.

Cât privește opera componistică a lui Carol Miculi, trebuie să spunem că el a compus muzică de teatru (în special, amintim aici vodevilul pe versurile lui Vasile Alecsandri, *Piatra din casă*), muzică vocal-simfonică (lucrarea *Missa romena, 1864*), lucrări pentru cor mixt și orgă sau orchestră (*Veni creator*), cât și muzică instrumentală, atât pentru vioară, cât și pentru pian (*Preludii, Poloneze, Mazurci, Valsuri, Parafraze pe diferite teme din alți compozitori, Piese pentru pian și vioară* etc.).

Piesele pentru pian denotă continuitatea stilului romantic de compoziție, cu modalitățile lui de rezolvare armonică, caracteristice tradiției muzicale ale secolului al XIX-lea. De asemenea, în *Mazurca A-dur*, de exemplu, se poate observa fidelitatea lui Carol Miculi față de tradiția componistică novatoare a maestrului său, Frédéric Chopin, în ceea ce privește perfecțiunea formei miniaturale muzicale de salon, respectându-se atât suavitatea cât și eleganța dansului de origine poloneză. Ce este interesant: două cântece, *Mondnacht (Noapte cu lună)* și *Abschied (Adio sau Despărțire)*, compuse de Carol Miculi, demonstrează o altă fațetă a romantismului muzical în creația compozitorului, de data aceasta de sorginte german. Aici întâlnim atmosfera schubertiană a timpului sau, mai curând, influența altui compozitor german, Robert Schumann. Și nu este nimic de mirare, deoarece știm că în perioada anilor 1855-1888 Carol Miculi se afla în plină activitate creatoare și pedagogică, în unul din centrele culturale ale Imperiului – orașul Lemberg, care avea legături strânse cu melopolisul european al vremii – Viena. Deci nu e de mirare că școala muzicală germană l-a influențat pe compozitorul bucovinean la fel ca și cea franceză, în virtutea studiilor sale întreprinse la Paris, cu celebrul Frédéric Chopin. Carol Miculi a compus și pentru vioară. Amintim aici piesa intitulată *Scherzo în C-moll* pentru trei viori, în care excelează finețea și academismul partiturii. Piesa demonstrează o fericită simbioză a romantismului german cu cel francez, în care meditațiile filozofice de proveniență germană se întrepătrund cu suavitatea melodică a temperamentului francez. Forma clasică a lucrării și expresia romantică a procedeelelor de redare a partiturii cucerește ascultătorul chiar de la primele acorduri.

Poate cea mai elegantă piesă de concert este *Poloneza în E-moll* pentru trei viori de Carol Miculi. Aura chopiniană a temei melodice principale pune în valoare școala polono-austriacă, iar linia melodică, „aristocratică“, dacă vreți, a piesei ne aduce aminte de saloanele Franței din prima jumătate a secolului al XIX-lea. În această lucrare se face simțită influența școlii romantice care a dominat până la sfârșitul secolului al XIX-lea compozițiile pentru vioară și pian, croind o continuitate muzicală ascendentă la multe dintre popoarele europene care au dat celebrități în domeniul artei sunetelor.

Dar cel mai important ce trebuie amintit despre activitatea culturală a lui Carol Miculi, desfășurată în Bucovina, este faptul că el a pregătit și a publicat în 1855 la Lemberg un *Album* în patru fascicule, intitulat *48 Aires nationaux roumains*. Fiecare fasciculă cu o dedicație specială aparte se intitulează: *Douze airs nationaux roumains (Ballades, chants des bergers, airs de danse etc), recueillis et transcrits pur le piano par Charles Mikuli*¹². La baza acestui album s-au aflat 36 de cântece naționale

românești, culese în Bucovina de către Alecu și Constantin Hurmuzaki, cât și de surorile lor, Eliza (căsătorită Sturdza) și Eufrosina (căsătorită Petrino), născute Hurmuzaki¹³. Așadar, frații Hurmuzaki, alături de Carol Miculi, au contribuit la îmbogățirea patrimoniului culturii naționale, valorificând piese rare din tezaurul folcloric al Țării de Sus a Moldovei. Fiecare dintre aceste caiete-fascicule, care conțin câte 12 arii naționale românești, sunt dedicate unor personalități cunoscute din istoria Bucovinei de atunci. Acestea sunt M-me Chaterine de Rolla, Baronesa Angelica de Mustazza, Doamna Pulheria de Buchenthal, născută Costin și M-me Eliza de Stourdza, născută Hurmuzaki, care a luat parte la culegerea cântecelor și ariilor din folclorul românesc bucovinean¹⁴.

Hurmuzăkeștii identificau cele mai bune formații de lăutari sau cântăreți aparte, de la care au fost culese piesele care au intrat în album. Am avut norocul să descoperim acest *Album* în patru fascicule la Biblioteca Publică din Varșovia. Intenționăm să-l publicăm cu timpul, dacă vom avea posibilitate. El trebuie cunoscut și pus în valoare, mai ales aici, în Bucovina, de unde s-au cules frumoasele piese folclorice.

Să mai adăugăm că prima compoziție (melodia) la versurile lui Alecsandri, *Dulce Bucovină*, îi aparține tot lui Carol Miculi. Mai târziu a mai compus o variantă a cântecului și compozitorul ieșean Alexandru Flechtenmacher. Carol Miculi a compus, de asemenea, o variantă a melodiei la *Hora Unirii*, pe versurile lui Vasile Alecsandri. Un lucru semnificativ care merită să fie cunoscut: Carol Miculi este acela care a compus o *Mesă* consacrată sfințirii (târnosirii) Bisericii Catedrale „Pogorârea Sfântului Duh“ din Cernăuți, care a avut loc în vara anului 1864, în prezența și cu participarea episcopului Eugenie Hacman. Toată intelectualitatea românească de atunci era prezentă la sărbătoarea inaugurării Catedralei, inclusiv și frații Hurmuzaki.

La Cetatea Hotinului.

Pe lângă faptul că a pregătit pentru tipar ariile amintite din folclorul românesc, ca editor, bucovineanul Carol Miculi și-a înveșnicit numele în istoria muzicii universale prin faptul că a pregătit pentru publicare și a editat operele complete ale marelui său maestru Frédéric Chopin, într-o primă ediție critică¹⁵, pe care a și prefăcut-o. Pentru meritele sale artistice, el a fost decorat în 1880 cu Crucea de Cavaler al Ordinului Împăratul Francisc Josef I.

Carol Miculi s-a stins din viață la 21 mai 1897, la Lviv, unde își doarme somnul de veci, în cimitirul central Lyciakov al orașului. După ce a murit, el a fost înmormântat, inițial, în curtea bisericii armene din Lviv. Mai târziu, rămășițele pământești ale compozitorului și pianistului au fost transportate și reînhumate la cimitirul Lyciakov din orașul Lviv. Un basorelief al muzicianului cu o inscripție în limba poloneză împodobește placa care a fost instalată pe fațada bisericii armene, în curtea căreia au fost înhumate inițial rămășițele pământești ale compozitorului. Pe această placă scrie: „Lui Karol Mikuli /1819-1897/ pianistului și compozitorului extraordinar / directorului Asociației Muzicale Galițiene / din partea elevilor și

elevelor mulțumiri“. E cazul să amintim aici și de troița care s-a ridicat la Stupca (azi comuna Ciprian Porumbescu, județul Suceava, România), lângă mormintele Porumbesților, în memoria lui Carol Miculi. Pe această troiță, ridicată de către urmașii Porumbesților, pentru care au stăruit părintele paroh Galeș de la Stupca, cât și scriitoarea Nina Cionca de la București, nepoata de soră a lui Ciprian Porumbescu, scrie: „*Înalța-tu-s-a această Sfântă cruce întru pomenirea robului lui Dumnezeu Carol Miculi, 1821-1897, fost elev de componistică al lui Frédéric Chopin, profesor de pian al lui Ciprian Porumbescu. Fie-i numele cinstit întru neuitare, lui și urmașilor săi: Bela Miculi, Ioan Miculi, Sergiu Miculi, Constantin Miculi, Elena Miculi (Popovici), Rita Miculi, Adrian Miculi*“.

Amintim aici și despre strânsa prietenie a lui Carol Miculi cu preotul Iraclie Porumbescu, tatăl lui Ciprian Porumbescu. Câteva veri la rând, muzicianul venea să se odihnească la Șipotele Sucevii din Bucovina, la invitația părintelui paroh Iraclie, aducând neapărat cu el și pianul. Părintele Iraclie Porumbescu avea pe atunci parohia la Șipote. Acolo, soarta a întretăiat drumurile celor doi muzicieni, unul dintre care a fost fondatorul (în 1858) și directorul Conservatorului din Lemberg, compozitor și pianist consacrat (el a întemeiat școala de pian din Lemberg), iar celălalt, care avea să devină „un Strauss“ al operetei românești, avea doar șase ani la acea vreme. Este vorba, după cum bine se înțelege, despre Ciprian Porumbescu. Carol Miculi a fost primul care i-a observat talentul muzical înăscut al lui Ciprian. Și tot el a fost acela care l-a învățat a citi notele muzicale. Micuțul pe atunci Ciprian a învățat a cânta și la pian sub îndrumarea lui Carol Miculi.

La noi, la români, putem urmări unele prelucrări nepretențioase ale lui Ciprian Porumbescu, de exemplu, care vin tocmai din Chopin, prin filiera lui Carol Miculi, discipolul favorit al lui Chopin, prietenul și executorul testamentului său muzical. Lucru explicabil, deoarece Carol Miculi a fost primul profesor care l-a învățat pe Ciprian să citească notele muzicale și nu numai, când acesta avea doar șase ani împliniți, după cum am mai menționat.

În tot cazul, contribuția bucovineanului – europeanului, mai bine zis – Carol Miculi la dezvoltarea și îmbogățirea repertoriului muzical românesc și polonez ne obligă să recunoaștem că avem în fața conștiinței noastre o personalitate de mare valoare pentru arta armeană, românească, poloneză, ucraineană și universală. De aceea, valorificarea operei lui componistice, cât și a colaborării artistului cu alți intelectuali din Bucovina, în special, cu Hurmuzăkeștii, constituie un spor de cauză la îmbogățirea patrimoniului cultural al poporului nostru.

NOTE

- 1 Elena Rădulescu-Pogoneanu, *Viața lui Vasile Alecsandri*, Editura Scrisul Românesc S. A. – Craiova, 1940.
- 2 Ileana-Maria Ratcu, *Din corespondența familiei Hurmuzaki. Date privind înființarea primei biblioteci publice din Bucovina*, „Biblioteca Țării“, în „Hrisovul“ (buletin al Facultății de Arhivistică), serie nouă, Tom II, București, 1996, p. 109-122.

- 3 În acest sens vezi: George Onciul, *Din trecutul muzical al Bucovinei*, în „Șaptezeci de ani de la înființarea «S.C.L.R.B.» (1862-1932)“, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1932; Rudolf Gassauer, *Suceava muzicală de altă dată*, Suceava, Tipografia Hermann Beier, 1938; vezi și Adalbert Hrimaly, *Dreissig Jahre Musik in der Bukowina (Erinnerungen vom Jahre 1874 bis 1904)*, Czernowitz, 1904.
- 4 Hellmut Federhofer, *Der Chopinschüler Carl Mikuli in Rom und Graz*. Edition Peters, Frankfurt, 1966.
- 5 Nicolae Bănescu, *Correspondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț*, Vălenii-de-Munte, Tipografia „Neamul Românesc“, 1911, p. 93-94.
- 6 A.N.I.C., fond *Teodor Balan*, dosar 19, f. 3.
- 7 Ilie Luceac, *Câteva notițe despre istoricul Sever Zotta și articolul său „Franz Liszt la Cernăuți“*, în „Academica“, serie nouă, anul XVI, nr. 48-49 (185-186), 2006, p. 97-103.
- 8 Idem, *Încă o dată despre casa Hurmuzaki din Cernăuți*, în „Glasul Bucovinei“, an. XVI, nr. 3(63), 2009, p. 39-47.
- 9 Leszek Mazepa, *Karol Mikuli, der künstlerische Direktor des Galizischen Musikverein in Lemberg 1858-1887*, în *Musikgeschichte in Mittel-und Osteuropa/ Mittelungen der internationalen Arbeitsgemeinschaft an der Technischen Universität Chemnitz*, Heft 5, Gudrun Schröder Verlag. Chemnitz, 1999, S. 3-15.
- 10 Idem, *Storinky muzycznoho Lwowa (z neopublikowanogo) [Pagini inedite din muzica Lvovului de altădată]*, Lwiw: „Społom“, 2001.
- 11 Informație primită de la domnul Leszek Mazepa, profesor la Academia de Muzică din Lviv.
- 12 *48 Aires nationaux roumains. Album în patru fascicule*. Fiecare fasciculă cu o dedicație specială aparte se intitulează: *Douze airs nationaux roumains (Ballades, chants des bergers, airs de danse etc), recueillis et transcrits pur le piano par Charles Mikuli*, Léopol, chez Gubrynowicz & Schmidt, editeurs, 1855.
- 13 Nicolae Bănescu, *op. cit.*, p. 93-94.
- 14 Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun–Cernăuți, Editura Augusta–Timișoara, 2000, p. 215.
- 15 Carol Miculi, *Frédéric Chopin's Werke (Band I-XVII)*, Leipzig, Editura Friederich Köstner, 1879.

SUMMARY

On October the 20th, 2011 we celebrated the 90th birth anniversary of the pianist, composer and the pedagogue – Carol Miculi. The event has ben marked in Poland, Ukraine, in Lviv as well as in Chernivtsi (Cernăuți), the city he was born, lived and was professionally active. His roots trace back to the romanized Armenians.

Carol Miculi studied the piano in Paris, with Frédéric Chopin. Appreciated at times by Liszt and Chopin, Carol Miculi left behind a myriad of disciples, which perpetuated the musical traditions of the Chopin romanticism in the cameral vocal music but also in many instrumental pieces.

The piano pieces of Carol Miculi define the continuity of the romantic style of the composition, with the modality of the harmonic resolution, characteristic to the musical tradition of the XIXth century, taking in respect the composing innovative

form of his maestro, Frédéric Chopin, of which the favorite pupil, friend and musical testamentary executive he was.

The most important to be mentioned in regard to the cultural activity of Carol Miculi, which took place in Bukovina, is the fact that he prepared and published in Lemberg in 1885 an *Album* containing four fascicles, entitled *48 Aires nationaux roumains*. Each fascicle with a separate special dedication has been named *Douze airs nationaux roumains (Ballades, chants des bergers, airs de danse etc), recueillis et transcrits pur le piano par Charles Mikuli*. Thirty-six Romanian national songs, chosen in Bukovina by Alecu and Constantin Hurmuzaki, as well as their sisters Eliza (married Sturza) and Eufrosina (married Petrino), née Hurmuzaki served as basis for this album. Thus, the Hurmuzaki brothers, alongside Carol Miculi, have contributed to the enrichment of the patrimony of the national culture, bringing value to rare pieces of folk of the Upper Moldavian Land.

It is worth mentioning the close friendship of Carol Miculi with the priest Iraclie Porumbescu, the father of Ciprian Porumbescu. Miculi was the first professor who taught Ciprian to read the musical notes when the latest was just of 6 years old. The destiny intercrossed the ways of the both musicians, one of which was the founder and the Director of the Lemberg Conservatory in 1858, a composer and renowned pianist (he founded the piano school in Lemberg), and the other to become later “a Strauss” of the Romanian operetta.

Carol Miculi passed away on the 21st of May 1897, in Lviv, where he rests in peace at the Lychakiv cemetery.

The European musical society acknowledges the merits of this personality of a tremendous value for Armenian, Romanian, Polish, Ukrainian and international art.

**DOCUMENTELE HURMUZAKI –
PREȚIOS TEZAU PENTRU
STUDIAREA ISTORIEI
ROMÂNILOR**

**[Sufixul românesc «ești» în toponimele
prezente în *Documentele privitoare la
Istoria Românilor*, Vol. I (1199-1345), și
alte mărturii privind vechimea și
continuitatea românilor]**

Constantin Parascan

Iași

Pentru români, secolul al XIX-lea a fost cel în care s-a produs deșteptarea națională, în care descoperirea, adunarea și publicarea documentelor privitoare la istoria noastră a constituit o preocupare de o importanță covârșitoare în luminarea drumului cercetării izvoarelor autentice.

După Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu a fost cel care a făcut posibilă salvarea documentelor privitoare la Istoria Românilor, prin achiziționare. Aceste documente adunate în timp de cărturarul Eudoxiu de Hurmuzaki și tipărite în volume monumentale, începând cu anul 1887, sub auspiciile Academiei Române și ale Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice sunt de o valoare inestimabilă.

Este știut că documentele din arhivele naționale, înainte de secolul al XIV-lea, au dispărut, astfel că orice document păstrat în arhive străine, care datează înainte de secolul al XIV-lea, este de o valoare excepțională pentru istoria românilor.

Am cunoscut și studiat încă din anii studenției filologice ieșene aceste volume mult prețioase, dar cu metodă, cu mare atenție și acribie îndeosebi pentru elaborarea lucrării mele de licență, *Nume de locuri în opera lui Sadoveanu*, îndrumat în acești primi pași de profesorul universitar, scriitorul, cercetătorul, istoricul literar, originar din Bucovina, Ilie Dan, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Domnia sa, cu pasiunea, elocința și iubirea de documente (mai cu seamă privitoare la

Constantin Parascan

Prof. univ. dr. S-a născut la 26 ianuarie 1944 la Măgurești, jud. Bacău. Își face studiile la Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, Facultatea de Filologie, secția română-italiană, șef de promoție. Pensionat la Universitatea din Bacău / Facultatea de Litere; Inst. Eur. „Șt. Lupașcu”, Iași / Muzeul Literaturii Române Iași / Bojdeuca „Ion Creangă”. Limbi străine cunoscute: italiană, franceză.

Cărți publicate: *Ușile nopții* (roman), Junimea, 1981; *Sufletul nostru dintâi* (roman), Junimea, 1984 și ediție completă, Timpul, 2004; *Vămile iubirii* (roman), Junimea, 1984; *Orga de argint* (roman), Junimea, 1994; *Gimnastica umbrelor* (roman), Junimea, 2004. *Ion Creangă și lumea în care a trăit (1837-1889)*, dicționar de cultură, istorie literară românească și universală, Sagittarius Libris, Iași, 1999; *Ion Creangă, Măștile inocenței (viața și opera)*, monografie, Junimea, 2000 (Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Iași); *Acasă la Ion Creangă. Humulești-Neamț și Ticău-Iași*, Panfilius, Iași, 2008, *Istoria Junimii postbelice (1975-1990)*, Editura Timpul, Iași, 2011 (Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Iași; Premiul Ministerului Educației al Republicii Moldova, la Salonul Internațional de carte pentru copii, 2013). Membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Iași.

onomastică), dar și de poezie, ne subjugase bucuriei de a studia și visa, de a pătrunde, pas cu pas, în tainele cercetării, în istoria păstrată în toponime. Descoperise profesorul nostru fire semnificative între toponimele reale și cele din operele de ficțiune, între toponimele existente „pe teren” și cele preluate de autorii de literatură din realitate. Multiplele fațete ale unei astfel de cercetări făceau din toponimia literară un domeniu puțin investigat, care oferea bucuria pionieratului într-un spațiu care aștepta investigatori. Astfel, tema pe care mi-a propus-o și pe care am citat-o mai sus, mi-a oferit un câmp minunat de cercetare, opera sadoveniană fiind o epopee care cuprinde întreg teritoriul național, cu un bogat material toponimic. Pentru studiere însă era nevoie de suporturi științifice, de documente păstrătoare de tezaure toponimice. Între cele recomandate s-au aflat, alături de *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, volumele I și II (1374-1437, și, respectiv, 1438-1456), Iași, 1931, 1932 și *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1933, publicate de Mihai Costăchescu, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, publicate de Ioan Bogdan, de dicționare, monografii și alte studii, și prețioasele *Documente privitoare la Istoria Românilor*, culese de bucovineanul Eudoxiu Hurmuzaki, vol. II [1/2, 2/2], (1451-1510), cu un apendice *Documente slavone*, 1451-1517 și cu portretul lui Ștefan cel Mare și Bun, București, 1890-1891.

De mare folos ne-au fost și ne sunt, în ce privește tema de față, și studiile magistrului nostru de la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, bucovineanul Ilie Dan, despre toponime¹, despre numele de locuri în limba română², precum și studiile despre onomastică în special³.

În cele peste 13.000 de pagini din cele 22 de volume ale lui Mihail Sadoveanu de literatură și publicistică am înregistrat 13.150 de nume de locuri (1477 în beletristică și 618 în publicistică). Lucrarea de licență din anul 1972 a devenit, prin reluarea cercetării fiecărui toponim din *Dicționarul* întocmit la acea vreme cu texte ilustrative, analize și comparații stilistice, o carte unică în cercetarea românească⁴.

Am înțeles, încă de atunci, din anii studenției, de la maestrul meu, că o dovadă fermă a prezenței și vechimii populației românești într-un anumit spațiu (aici este vorba de spațiul carpato-danubiano-pontic) s-a conservat în toponime, în general, dar îndeosebi în toponimele în care este prezent sufixul *-ești*. Astfel, studiind aceste documente, am descoperit „comori” deosebit de valoroase, argumente, în tema pe care o aveam de demonstrat, și pe care o voi trata și în lucrarea de față.

S-a apreciat că „toponimia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări și fapte”, ori că „toponimia seamănă cu epocile trecute ale unei limbi fixate în texte, deoarece conservă stări lingvistice care au dispărut cu vremea”⁵ și că ea „poate servi istoricilor la reconstituirea unor epoci îndepărtate din trecutul unui popor, epoci pentru care nu există alte documente”⁶.

Pe lângă ideea centrală, relevarea toponimelor sufixate cu *-ești*, am înregistrat în lucrarea noastră și alte mărturii care susțin aceeași idee, și anume, a prezenței și vechimii populației românești în spațiul în care s-a format poporul român (aici fiind vorba, în special, de Transilvania), a drepturilor românilor pe aceste locuri. Iată câteva exemple din *Documentele* adunate de Hurmuzaki⁷.

La 1204, Emerich, regele Ungariei, „concede lui *Ioan Latinul* din Transilvania, scutirea de orice impozite, pe lângă condițiunea ca să presteze servii militare”⁸.

Într-un document din 1224 se vorbește de „pădurea *Românilor*“.

La 1227 găsim o mențiune despre *Castrensi* cu nume românești din comitatul Turzii în Transilvania⁹. Și tot în 1227, printr-un document, regele Ungariei, Andrei II, „confirmă libertățile și posesiunile unor *români* din ținutul Crasnei, pe cari le conferise încă regele Coloman (care a domnit de la 1095-1114)”¹⁰.

O mărturie și un model de interculturalitate aflăm într-un document din 1228, în care „Teodoric, episcopul Cumanilor, sfătuiește pe Secuii din Transilvania să nu se supere pentru înființarea episcopiei Cumanilor, fiindcă în una și aceeași biserică pot să se întrunească Secuii, Cumanii și *Românii*”¹¹.

La anul 1231 „Capitulu din *Alba Iulia* adeverește, că *Golu* fiul lui *Vidu* din comuna *Bordu* în *Transilvania*, s-a împăcat cu *Trulu* în privința moșiei numită *Boiu* din *Țera Românilor*; pe care o stăpânise *Trulu* și strămoșii săi încă din timpul când *Țera Românilor* era țera Bulgarilor“.

Tot la 1231, se menționează o comună latină în Transilvania, *villa latina*.

Lupta pentru impunerea ritului creștin de Apus sau de Răsărit, catolic sau ortodox, era o preocupare constantă a șefilor bisericilor în această perioadă. Iată ilustrarea într-un document din anul 1234: „Papa *Grigorie IX* scrie lui *Bela*, principele de coroană al Ungariei, că în episcopia Cumanilor se află niște popoare cari se numesc *Români*, și fiindcă *Românii* aceștia primesc tainele bisericești de la niște episcopi de ritul grecesc, astfel a invitat pe episcopul Cumanilor ca să numească pe seama *Românilor* un episcop catolic din națiunea lor”¹².

Aceeași idee se întâlnește și în documentele de la 1237. Papa Grigorie IX scrie regelui Ungariei, *Bela IV*, că „a trimis un legat apostolic în părțile României, fiindcă e mai bine ca imperiul constantinopolitan să treacă de la Greci la Latini” și îl invită pe același rege al Ungariei „să meargă cât mai în grabă în ajutorul latinilor de la Constantinopol și să înduplece pe *Asan* a se întoarce în sânul bisericii romane”¹³, și din 1238, când același papă scrie aceluiași rege că „a însărcinat pe arhiepiscopii din *Strigoniu* și din *Calocea* să predice expedițiune cruciată în contra lui *Asan*, Domnul *Românilor* și al *Bulgarilor*, care s-a abătut de la unitatea bisericii, și invită pe regele Ungariei să se ridice și dânsul în contra lui *Asan*, și să risipească această națiune perversă (sic!)”¹⁴.

Este vorba aici despre perioada când cumanii sunt consemnați ca populație prezentă în spațiul românesc. Iată un document lămuritor din anul 1279: *Ladislau IV Cumanul*, rege al Ungariei, „ordonă autorităților să adune pe *Cumani* și să-i așeze în locurile ce le-a conferit regele *Bela IV*, pentru descălecarea, anume între *Dunăre* și *Tisa*, sau lângă *Mureș* și *Criș*, cu condițiune ca să primească religiunea catolică și să aibă locuințe stabile”¹⁵.

În 1283 se vorbește de „*satul românesc (Olahteluk) din comitatul Bihorului*“.

În comitatul Bihorului, la 1283, exista un *sat românesc (Olahteluk)*, între averile familiei *Ratold*, iar la 1285, *Ladislau IV*, regele Ungariei, amintește despre războiul ce l-a avut la începutul domniei sale cu *voievodul Liteanu din Țera Românească*¹⁶.

După moartea regelui *Ladislau IV Cumanul*, în 1291, *Andrei III*, regele Ungariei „ține adunare la *Alba-Iulia* cu toți nobilii, cu *Românii*, cu *Sașii* și *Secuii* din *Transilvania*, și restituie magistrului *Ugrin* moșiile *Făgărașului* și ale *Sâmbetei*, care fusese și mai înainte proprietatea sa și a părinților săi”¹⁷.

Arhimandritul Melchisedec Velnic, starețul Mănăstirii Putna.

La 1293 apare primul toponim cu sufixul – *ești*, sufix specific doar limbii române, folosit, firește doar de către populația românească. Este prima atestare a vechimii unui asemenea toponim în documentele cunoscute. Dacă în secolul al XIII-lea un toponim cu sufixul – *ești* – exista, înseamnă că acesta fusese *numit* cu câteva sute de ani, cel puțin, mai înainte. Iată documentul: „*Andrei III*, regele Ungariei, confirmă privilegiul *Românilor* din comunele Filești și Feleiud din Transilvania, ca să fie scutiți de dișma vitelor și de orice alte impozite“. Textul original în limba latină. Ilustrăm un fragment: „...Quod cum nos constricti suscepti regiminis aculeis, habito consilio omnium baronum nostrorum nobiscum assidencium universos *Olacos* in possessionibus nobilium, vel quorumlibet aliorum residentes, ad predium nostrum regale Scekcs vocatum, ordinassemus reuocari, reduci et eciam compelli, redire inuitos, si forte nostre in hac parte non acquiescerent parere jussioni, quia tamen nobis constitit evidenter dominum Ladizlaum quondam serenissimum regem Hungarie carissimum fratrem nostrum patrualem, capitulum Albensis ecclesie Transsiluane, ob suorum remissionem peccatorum huiusmodi donationis beneficiis excrevisse, ut in

quibusdam terris ipsius capituli Fylesd, et Enud vocatis, a terris episcopalibus distinctis, et separatis, sexaginta mansiones lacorum libere et secure ualeant commorari, ab omnique exactione, seu collecta regali scilicet quinquagesima, decima uel quacunquē alia, idem Olaci extorres habeantur penitus et immunes, prout hec omnia in litteris predicti regis Ladizlai exinde confectis, et etiam nostris confirmantibus tenorem litterarum memorati regis, plenissime vidimus contineri. Nos attendentes hanc donacionem a prefato rege Ladizlao salubriter esse factam, cum ecclesie precibus, magis quam humano auxilio, nostrum imperium tueatur, et ob hoc predicti regis Ladizlai uestigiis in hac parte inherere cupientes donacionem sexaginta mansionum Olacorum, ab eodem predicto capitulo factam, ratam habemus et acceptam, sub ea immunitate, libertate et plenitudine, que, superius sigillatim, et expressius explicatur eamque auctoritate nostri priuilegii confirmamus. Vende volumus et precipimus, quod nullus collectorum, seu exactorum regalis decime seu quinquagesime eul collectarum quarumlibet pro tempore constitutorum Olachos ipsius capituli, in litteris suis superius comprehensis residentes usque numerum prefixum audeat molestare, nec quinquagesimam decimam, seu exactionem aliam quamlibet exigere presumat ab isdem¹⁸.

Înainte de a descoperi acest toponim și a-l face public în lucrarea de licență din anul 1972, *cea dintâi localitate cu sufixul – ești – atestată*, la acea dată el fusese descoperit și atestat de Emil Petrovici. Este vorba de toponimul *Rădești*, apărut într-un document din anul 1369.

Într-un document din anul 1301 se vorbește despre „*Chineziatul și libertățile Românilor din comuna numită Satul-românesc, de lângă Odorhei în Transilvania*“.

În anul 1317 Româniile apar ca martori în procesul dintre familiile Bethlen și Apati pentru împărțirea munților Bărgăului. Iar între comunele de la 1322 din Transilvania este amintită și comuna *Cârța românească*, posesiune a mănăstirii Cârța.

Un alt document din anul 1322 atestă: „*Nicolae din Tâlmaci restituie regelui Carol Robert castelul Seliștei dimpreună cu Amnașul (s. Omlașul) și cu alte sate românești*“. Iar la 1324, Carol Robert, regele Ungariei, dăruiește *castrul Seliștei* voievodului Toma din Transilvania.

În 1326, se semnalează un *voievod român*, pe nume *Hegul*, în comuna Hodoș din comitatul Bihorului.

La 1332, regele Ungariei, Carol Robert, amintește de războiul din 1330 cu *Românul Basarab*, fiul lui Tocomer, când a pierdut sigiliul regatului.

În districtul Valcău din comitatul Crasnei există mai multe *comune cu drept românesc* (villae olakales), la 1341¹⁹.

Fiii fostului palatin Doșa, din Ungaria, înfățișează trei mii de martori *români*, unguri și cumani, în procesul lor pentru moșia Ciolan din Bihor, din anul 1342²⁰.

Documentul din 1345 păstrează o amintire despre *Satul-mare-românesc* (Nogolahfalu) de lângă râul Sebeș în Transilvania.

Și, în sfârșit, la anul 1366 aflăm dintr-un document că „*Româniile din comuna Sân-Petru în Transilvania declară într-un act de împăciuire făcută cu Sașii din comuna Noulu că dânșii și strămoșii lor stăpânesc teritoriul acestei comune mai mult de o miă de ani* (sic!), iar Magistratul orașului Bistrița constată că hotarele comunelor de acolo au fost fixate încă de pe timpul Hunilor și confirmate de către Ducii lor“.
(s. n. – C. P.)

Mărturiile de acest gen sunt prezente în toate provinciile locuite de români. Ele atestă viețuirea neîntreruptă a populației băștinașe din timpuri imemorabile până azi. Acolo unde lipsesc documentele, onomastica (numele de persoane și de locuri) păstrează, conservată, ca-ntr-o arhivă fără de moarte, istoria românilor.

Un exemplu pe care-l aduc acum este cel al toponimelor de pe Valea Tazlăului Sărat, județul Bacău, studiate și prezentate în Albumul documentar ilustrativ, tipărit de Fundația Culturală „Urmașii Răzeșilor Găzari de pe Valea Tazlăului Sărat“, județul Bacău²¹.

Primele atestări documentare ale toponimelor din această zonă, terminate în sufixul *-ești*– sunt de la sfârșitul secolului al XIV-lea. E vorba de satele Leontinești, existent și azi, și Doliești, dispărut. Între localitățile dispărute, dar care atestă prezența populației românești care le-a numit, de la începutul secolului al XV-lea, numim: *Albotești, Românești, Cristești, Doncești, Costești, Tătești, Polăești, Fârloești*. Altele arată descendența întemeietorilor ori proprietarilor, prezente până azi: *Lucăcești, Moinești, Măgirești, Prăjești ș. a.*²².

Întorcându-ne la Colecția de documente *Hurmuzaki*, încheiem arătând că ele vor fi o sursă permanentă de informații privind viața românilor și a altor națiuni care au fost în contact cu populația autohtonă.

NOTE

- 1 Ilie Dan, *Toponimie și continuitate în Moldova de Nord*, Editura Junimea, Iași, 1980.
- 2 Idem, *Nume de locuri în limba română*, Editura Restitutio, Iași, 2002.
- 3 Idem, *Studii de onomastică*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2006.
- 4 Constantin Parascan, *Monografie sadoveniană toponimico-literară*, Editura Timpul, Iași, 2004.
- 5 Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Editura Academiei R.P.R., București, 1963, p. 2.
- 6 Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970.
- 7 Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, București, 1887.
- 8 Eudoxiu Hurmuzaki, *op.cit.*, p. 50.
- 9 *Ibidem*, p. 105.
- 10 *Ibidem*, p. 106.
- 11 *Ibidem*, p. 108.
- 12 *Ibidem*, p. 132.
- 13 *Ibidem*, p. 160 și 161.
- 14 *Ibidem*, p. 168.
- 15 *Ibidem*, p. 426-429.
- 16 *Ibidem*, p. 454-459.
- 17 *Ibidem*, p. 510.
- 18 *Ibidem*, p. 522-523.
- 19 *Ibidem*, p. 671.
- 20 *Ibidem*, p. 675.

- 21 *Mărturii de cultură populară, tradițională și de patrimoniu natural / Valea Tazlăului Sărat, județul Bacău / Zemeș, Moinești, Poduri, Măgirești, Ardeoani, Iași, Tipografia Panfilus, 2011.*
- 22 *Ibidem*, p. 5.

REZUMAT

Istoria unui popor se deslușește și din documentele păstrate în arhive naționale sau particulare, din scrierile unor cronicari contemporani cu evenimentele, din lucrările unor istorici onești și obiectivi care interpretează și analizează obiectiv mărturiile păstrate, dar și din alte surse, din alte izvoare, precum sunt numele de locuri și de persoane, ceea ce constituie obiectul de studiu al onomasticii.

În aceste nume s-a păstrat sufletul și naționalitatea celor care le-au denumit. Cercetarea acestor mărturii duce la concluzia existenței și vechimii unei anumite populații, în cazul nostru a populației vorbitoare de limba română, într-un anumit spațiu geografic. Referitor la studiul de față spațiul geografic este cel carpato-danubiano-pontic.

Lucrarea de față încearcă să demonstreze cele spuse în baza corpusului de documente care se datorează muncii neobosite a istoricului, juristului și omului politic Eudoxiu Hurmuzaki. Acest corp de documente nu este altul decât Colecția Hurmuzaki de documente istorice, care a pus bazele istoriografiei românești moderne.

Dumitru Covalciuc

Prozator, folclorist, publicist. S-a născut la 2 ianuarie 1947, în satul Oprișeni din fostul județ Rădăuți, azi regiunea Cernăuți. Și-a făcut studiile la Facultatea de limbi străine a Universității din Cernăuți (1966-1971).

A lucrat un timp șef de secție la ziarul „Zorile Bucovinei” din Cernăuți. Publică poezii, articole, istorie literară și folclor, reportaje, note ș. a., în periodice cernăuțene și în cele din Republica Moldova (Basarabia). Este președinte al Cercului cultural „Arboroasa”; editor și unic realizator al Almanahului „Țara Fagilor” (Cernăuți-Târgu Mureș, din 1992), al revistelor „Miorița” (1992-1993), „De la Nistru pân’la Tisa” (1993), Calendarul Poporului (1993), „Codrul Cosminului”, revistă trimestrială de istorie, restituiri literare și folclorice (din 1993) și al Calendarului creștin ortodox al românilor bucovineni (București, 1992/93; 1994/95, în colaborare cu preotul Adrian Acostăchioaei).

Printre volumele publicate se numără: *Revolta*, roman, Ujgorod, 1990; *Stejarii Horecii*, micromonografie, Hliboca, 1997; *Tinerețea lui Doxachi Hurmuzachi*, roman, Suceava, 2003. Monografia *Oprișeni, un sat la răspântiile istoriei*, Cernăuți, Editura Zelena Bucovina, 2008. A publicat și numeroase culegeri de folclor bucovinean.

DOXACHI HURMUZACHI, PROPRIETARUL MOȘIEI CERNAUCA

(Fragment din romanul

Tinerețea lui Doxachi Hurmuzachi)

Dumitru Covalciuc

Cernăuți

Situat dincolo de Prut, între Șerăuți, Dobronăuți și Toporăuți, satul Cernauca, unul dintre cele mai vechi în Bucovina, a existat încă în secolul al XIV-lea și a făcut, evident, parte din acea Țară a Șepenițului, care avea ulterior să devină Ținutul Cernăuților, cel mai nordic ținut al Moldovei medievale. Cernauca este pentru prima dată atestată documentar la 5 aprilie 1412, când domnul Moldovei Alexandru cel Bun o dăruiește pentru a sa „dreaptă și credincioasă slujbă” curteanului său, viteazului oștean Giurca Dragoșescul „cu hotarele pe unde au hotărnicit și au folosit din veac”. În acest document este menționat satul Cernauca de Sus în dreptul Toporăuților, fiindcă mai exista și un sat numit Cernauca de Jos, care, pare-se, s-au contopit până în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Într-un document din 1636, inclus în vol. I al vastei colecții de documente bucovinene adunate și editate de harnicul și eruditul istoric regional Teodor Balan, e amintită „jumătate de sat de Cernauca cu vaduri de mori și de piue pe valesatului”.

Nu știm cine au fost urmașii lui Giurca Dragoșescul și dacă ei au stăpânit mult timp moșia Cernauca sau anumite părți din ea. Dintr-un document moldovenesc ce poartă data de 17 martie 1636 reiese că la acea vreme, proprietar al satului era vel clucerul Pătrașcu Băldescu. Silit de împrejurări, vel clucerul vinde jumătate de sat jupanului Mateiaș Gavrilaş, pe atunci vornic la curtea Moldovei, „cu drept o sută și optzeci de galbeni, bani buni, însă și cu niște zapise ce am fost pus eu zălog acea parte de Cernauca, la fata lui Oraș, giupăneasa Onciului Iurașcovic, pentru un inel de aur dreptu șasăzeci de galbeni de aur, care zapise am făcut eu de zălogitură pre acea giumątate de sat, suntu acumu toate pre mâna

dumisale vornicului Gavrilaş, iar... banii toți mi-au dat dumniului deplin întru mâinile noastre, ca să fie dumisale dreaptă ocină și cumpărătură în veaci. Căci eu am întrebat pe toți veri mei, feciorii lui Miron din Sinehău, și de altă rudă a noastră, și nime nu s-au aflat, nici au vrut nime s-o cumpere, fără dumnealui vornicul Gavrilaş. Și în tocmala noastră au fost dumnealui Lupul Prăj eseul marele clucer și Turcul ce au fost stolnic ot Cuzlu și Efrim Hăjdău și Avram ot Lucăciani și Consantin Drăgoșescul și Gheorghie Corasteanul și Andrei Murguleț și alți feciori de boiari și boiari au fost. Și pre mai marele credință pusu-ne-am și pețeațile și acești boiari toți au iscălit. Și eu Borăleanul uricar am scris cu mâna mea acest adevărat zapis. Să se știe“.

Dar acea parte din Cernauca, vândută de Pătrașcu Băldescu, n-a rămas mult timp în stăpânirea lui Gavrilaş Mateiaș. După moartea logofătului Mateiaș, care a fost în prima jumătate a secolului al XVII-lea unul dintre cei mai mari latifundiari din nordul Moldovei, urmașii acestuia cer învoire de la domnul țării ca să împartă între ei moșiile rămase de la părintele lor. Și la 4 martie 1652, voievodul Moldovei Vasile Lupu semnează un document, care începe astfel: „Facem știre că au sosit înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri, a mari și a mici, Du-ei giupâneasa Ileana comisoaia și sora ei Alexandra visterniceasa și fratele lor Ieremie, copiii răposatului Gavrilaş Mateiaș, fost mare logofăt, și de nime siliți nici de nime opriți ci de a lor bună voie s-au înțeles ei în de ei și au făcut o învoială și au împărțit moșiile lor...“.

Conform acestei împărțiri, după vechile ispisoaice și cărțile de cumpărătură, jumătatea satului Cernauca, pe care Gavrilaş Mateiaș a primit-o de la Pătrașcu Băldescu în schimbul a o sută și optzeci de galbeni, i-a revenit jupănesei Ileana comisoaia. Nu posedăm deocamdată date despre moștenitorii Ilenei comisoaia și despre proprietarii ce-au stăpânit Cernauca timp de aproape un veac. Pe la începutul secolului al XVIII-lea această moșie a aparținut lui Mihalachi Luca, apoi ea i-a fost zălogită lui Ștefaniță Sturza. La 15 martie 1765, domnul Moldovei Grigore Alexandru Ghica poruncește ca moșia Cernauca să fie trecută în posesiunea lui Ștefan Luca, fiul lui Mihalachi: „...Dat-am carte Domniei mele boierului nostru Ștefan Luca postelnic, ficiorul lui Mihalachi Luca, să fie volnic cu carte Domniei mele a stăpâni satul Cernauca de la ținutul Cernăuțului, care moșie fiindu în stăpânire du-sale banului Ștefaniță Sturza cu o zălojitură a lui Mihalachi Luca, tatăl lui Ștefan Luca postelnic, acum cu giudecata divanului Domniei mele dovedindu-să dreptate s-au luat moșie din stăpânire banului Ștefaniță și s-au dat în stăpânire lui Ștefan Luca postelnic, după cum pre largu s-au arătat la carte de giudecata ce s-au dat la mâna lui Ștefan Luca postelnic, pentru aceasta să aibă volnicie Ștefan Luca să-și stăpânească moșia cu tot venitul și să o și dijmuiască din toate cele ce vor fi pe moșie aceasta după obicei și poroncim Domnie me dumisale staroste de Cernăuți să aibă purtare de grije și să-i fie mâna de ajutor de pe la cei ce nu va pute scoate venitul moșii să-i împlinești du-ta, însă numai pentru venitul dintr-acest an de la hotărâre giudecării încoace, iară pentru venitul moșii pe ani trecuți păr la hotărâre giudecării acel venit s-au lăsat să fie tot a du-sale banului, ci du-ta pe anul acesta ce vine acum de la giudecata înainte să aibi purtare de grije de la cine nu va pute scoate să-i împlinești, aceasta poroncim. Însă venitul păr la 1765 Ghenar 13 s-au lăsat să-l ia du-lui banul, iar de la ziua aceasta încoace s-au dat să-l ia Ștefan Luca postelnic după giudecată“.

Deci, de la 1412, anul primei atestări documentare a satului, până la 1765 ne sunt cunoscuți doar șapte proprietari ai Cernaucăi, și anume: Giurca Drăgoșescul,

Pătrașcu Băldescul, Gavrilaş Mateiaș, Ileana comisoaia, Mihalachi Luca, Ștefăniță Sturza și Ștefan Luca. Ceva mai încolo Cernauca pentru mult timp va deveni ocina Hurmuzăcheștilor.

La 15 martie 1765, domnul Moldovei Grigore Alexandru Ghica i-a dat postelnicului Ștefan Luca un document, prin care i se acorda dreptul să stăpânească moșia Cernauca din ținutul Cernăuților. Ceva mai înainte, tatăl postelnicului, boierul Mihalachi Luca, zălogise acea moșie Sturzeștilor. Dar, prin judecata Divanului domnesc, banul Sturza era silit să întoarcă moșia adevăratului ei proprietar. Prin cartea ce i se dădea la mână, Ștefan Luca era liber să-și stăpânească moșia cu toate veniturile și să-și ia dijma după obicei. Domnul țării a mai poruncit starostelui de Cernăuți să ia seama ca postelnicul să nu rămână păgubaș, ci să-și scoată toate veniturile, dar numai cele de la hotărârea judecătii încoace, iar de veniturile moșiei de până la 13 ianuarie 1765 să se folosească banul Ștefăniță Sturza. Nemulțumit de hotărârea judecătii, Ștefăniță Sturza s-a plâns domnului, dovedind că moșia Cernauca o avea de la boierul Mihalachi Luca, tatăl postelnicului, pe care acesta o zălogise răposatului său părinte Sandu Sturza pentru suma de 500 lei cu dobândă. El se mai jeluia domnului că Ștefan Luca i-a luat moșia Cernauca fără să-i dea „capetele datoriei“. În anafora (raport scris către domn) întărită la 15 ianuarie 1765 postelnicul Luca arată că Sturzeștii s-au aflat în posesiunea moșiei Cernauca timp de 24 de ani, că ei au obținut anual un venit de 50 lei, luându-și în plus suma de 200 lei, așa că zălogul de zălogire nu mai era valabil.

Ștefăniță Sturza, ajuns între timp vornic, se credea mereu nedreptățit și în decembrie 1775, același domn Grigore Alexandru Ghica i-a delegat pe vel spătarul Lascarachi Roznovan și pe vel vornicul Ienache Canta să cerceteze cu minuțiozitate cazul. În ianuarie 1776 acești boieri au raportat domnului Moldovei ca încă de la prima cercetare au stabilit că vornicul Ștefăniță Sturza n-a avut nici o pagubă și că postelnicul Luca era în drept „să stăpânească în pace moșia Cernauca“.

Este interesant faptul că, la 8 iunie 1782 în fața comisiei austriece de delimitare a proprietăților funciare în Bucovina a apărut Vasile Ianovici, un cărturar cernăuțean, declarând că moșia Cernauca era deja proprietatea boierului Matei Hurmuzachi, pe care acesta ar fi primit-o de la moșul Ștefan Luca. Dar în ispisocul pe care-l avea la mână, ca proprietar al acestei moșii de peste Prut nu figura Matei Hurmuzachi, ci Ștefan Luca. Vasile Ianovici nu știa, însă, cum a trecut moșia din stăpânirea lui Ștefan Luca în cea a lui Matei Hurmuzachi, dar era precis că acesta din urmă o deținea de 17 ani, adică din 1765. Un membru al comisiei austriece de delimitare, Alexandru Ilschi, a declarat că Ștefan Luca a câștigat moșia Cernauca de la Sturzești pe cale de judecată, însă, la fel, nu știa cum a devenit Matei Hurmuzachi proprietarul ei.

Dar la acea vreme Cernauca nu era, de fapt, proprietatea boierului moldovean Matei Hurmuzachi, ci a fratelui său, medelnicerul Constantin Hurmuzachi.

La 12 iunie 1784 în fața numitei comisii a fost și vistiernicul Ștefan Hurmuzachi, care, în lipsa documentelor, a susținut că fratele său, medelnicerul Constantin Hurmuzachi, a cumpărat satul Cernauca de la boierul Ștefan Luca. O declarație asemănătoare a făcut la 31 mai 1785 și boierul Matei Hurmuzachi.

Fiind unicul stăpân legitim și fiind așezat cu traiul la Cernauca, la 18 august 1788, medelnicerul Constantin Hurmuzachi cerea printr-o scrisoare Administrației Bucovinei să intervină în favoarea sa, căci țărani din Toporăuți îi împresuraseră ocina.

Secvență din timpul unei ședințe a Colocviului.

Constantin Hurmuzachi a stăpânit satul Cernauca în jur de 30 de ani. Dintr-o declarație făcută de soția acestuia, Ruxanda Hurmuzachi, la 8 august 1796, aflăm că medelnicerul a dat această moșie celui mai mare fiu al lor, Constantin. Slugerul Constantin locuia în Moldova și de aceea la 9 iulie 1797 îl autorizează pe mazilul Dumitraș Șcarba să poarte la Cernăuți procesele cu Iacob Logothetti, stăpânul satului învecinat Șerăuți, care încerca să ia cu hapca moșia Cernauca. La acea vreme, la 1 noiembrie același an, el a primit, prin testament, de la unchiul său Alexandru Hurmuzachi, care n-a fost căsătorit și nu avea copii, jumătate din satul Horodiște cu opt pogoane de vie și două sălașe de țigani. Fiind declarat „fiu de suflet“ și moștenitor deplin al unchiului său Alexandru, slugerul Constantin Hurmuzachi lasă moșia Cernauca în grija mazilului Dumitraș Șcarba, căruia în decembrie 1799 i-o arendează pe patru ani (1800-1804). La expirarea acestui termen, el prelungește contractul de arendă până în 1808. Nemulțumită de faptul că fiul ei cel mai mare era mai bogat decât dânsa, medelnicereasa Ruxanda Hurmuzachi îi scrie la 29 februarie 1804 domnului Moldovei că de 12 ani era văduvă, că avea de întreținut patru copii orfani de tată și că avea bătaie de cap cu moșia Cernauca din Bucovina. Ea se plângea de fiul ei Constantin, care îi lua, chipurile, cu sila toate veniturile acelei moșii, pe când ar fi trebuit să ia doar a cincea parte. Ea îl ruga pe domn să ordone cercetarea cazului și să-i ceară fiului ei socoteala asupra venitului pe cinci ani al moșiei Cernauca. Totodată, cerea să i se acorde sprijinul ca ea să devină unica proprietară a satului Cernauca.

Neașteptând decizia domnului, la 27 iunie 1804, se prezintă în fața tribunalului din Stanislav și face pâră împotriva fiului ei, ajuns serdar, care stăpânea singur moșia Cernauca, primită de la tatăl său.

La 12 iulie 1804 ea se plânge Logofetei de la Iași că fiul ei, serdarul Constantin, ar fi stăpânit pe nedrept și o jumătate din satul Horodiște. Dar Logofetea i-a răspuns că anume el era în drept să stăpânească acea parte de moșie, fiindcă era dania ce i-o făcuse unchiul său, Alexandru Hurmuzachi.

Jupâneasa Ruxanda se arată și mai nemulțumită și trimite întruna plângeri și dovezi neîntemeiate la curtea domnească. Pentru a pune capăt conflictului izbucnit între Ruxanda și fiul ei Constantin, mitropolitul Moldovei Veniamin și alți doi boieri de Divan l-au rugat pe serdar să facă cinci izvoade, dintre care patru să le ia mamă-sa, ori ea să facă izvoadele, luându-și patru din ele. Medelnicereasa s-a opus cu îndârjire, zicând să le facă mitropolitul și boierii rânduiri pentru acest lucru. S-au făcut cinci izvoade și serdarului Constantin i-a revenit 1/3 din Cernauca și un sălaș de țigani. Patru izvoade i-au revenit Ruxandei cu copiii ei Doroftei monahul (Doxachi de mai târziu), Alecu și Nastasia. Medelniceresei îi rămâneau și moșiile Zbereni și Cârjoaia din Moldova.

La 12 ianuarie 1805, Ruxanda cerea o nouă împărțire a proprietăților familiei. Ea voia acum ca moșiile Zbereni și Cârjoaia să le primească fiul ei Constantin, iar dânsa și ceilalți trei copii ai ei să posede o jumătate de Horodiște și întreaga moșie Cernauca. La 8 februarie 1805 Agenția austriacă din Iași primi de la Divanul Moldovei informația privind împărțirea averii răposatului medelnicer Constantin Hurmuzachi. Serdarul Constantin a primit Cârjoaia și Zbereni, fiul Alecu - o jumătate din Horodiște, iar moșia Cernauca a fost împărțită în trei părți între Ruxanda, monahul Doroftei (Doxachi) și fiica ei nevârstnică Nastasia.

La 22 februarie 1806, când fiul ei Doxachi (fostul Doroftei monahul) a împlinit vârsta de 24 de ani, Ruxanda Hurmuzachi i-a dat acestuia partea ei din moșia Cernauca, adică 1/3 din sat, cerându-i, în schimb, o plată anuală de 1.000 lei turcești, „fiindcă mie nu-mi trebuiește nici o parte în Cernauca..”, ca pentru o femeie ca mine bătrână mi-i destul 1.000 de lei pe an pentru hrana mea“.

Treptat, Doxachi Hurmuzachi va deveni, după ce va fi purtat de către mamă-sa pe la procese judiciare, singurul proprietar al moșiei Cernauca (1.500 fălci de pământ și 1.500 fălci de pădure).

Cine erau Hurmuzăcheștii, care, fiind boieri de Divan și oameni cu mare trecere la curtea domnească de la Iași, au ajuns să stăpânească moșii în cel mai nordic ținut al Moldovei de până la raptul austriac din 1775?

Primul din vița boierească (și cărturărească) a Hurmuzăcheștilor, care a intrat în viața publică a Moldovei și al cărui nume a rămas în documentele vremii, este Manolachi. În timpul celei de a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat (1711–1715) el a fost ridicat în gradul de mare comis (boier de Divan, ce avea în sarcina sa grajdurile domnești).

Urmează apoi Cârstea, stolnic (dregător ce purta grija mesei domnești, fiind șeful bucătarilor, pescarilor și grădinarilor) în una din domniile lui Grigore Ghica cel Bătrân. Acest Cârstea, care în amurgul vieții sale s-a călugărit, luându-și numele de Hrisant, era nepot de vară primară al voievodului Gheorghe Duca. Anume el a fost trimis la Lvov cu misiunea specială de a-l răscumpăra pe Duca din captivitatea polonă. Dar fostul domn al Moldovei a decedat la 31 martie 1684, în timp ce nepotul său Cârstea îi deslușea conținutul scrisorilor cu care venise de la Iași. Om așezat la minte, chivernisitor și cu știință de carte, el a ajuns în 1711, când după înfrângerea de la

Stănileşti, pe Prut, Dimitrie Cantemir a fost silit de împrejurări să se retragă în Rusia, cap al târgului Ieşi.

Cârstea a avut un fiu, Hurmuzachi (numele de botez s-a transformat în nume unic de familie). Acesta, la fel ca şi înaintaşii săi, a fost boier de divan, obţinând, pe rând, importante dregătorii în stat. A fost logofăt (cel mai de seamă boier, care conducea cancelaria domnească), apoi vornic (având atribuţii judecătoreşti) de Botoşani. El s-a căsătorit cu Ilinca, fiica vistiernicului (boier ce avea în sarcina sa administraţia financiară a ţării) Ştefan Luca, cel ce era omul de încredere şi solul de taină al lui Dimitrie Cantemir, cel ce luase parte la tratativele dintre domnul Moldovei şi ţarul Petru I şi cel care l-a urmat pe vodă pe drumurile pribegiei în Rusia. Ilinca îi mai venea nepoată şi cronicarului Ion Neculce. Hurmuzachi şi Ilinca au avut patru feciori.

Primul, Alexandru, nu este trecut în documentele moldoveneşti ca dregător la curtea domnească. În schimb, se ştie că era un împătimit colecţionar de izvoare istorice şi păstrător de acte vechi. Pe cheltuielile proprii Alexandru a făcut prima copie completă a cronicii lui Ion Neculce, adăugându-i însemnări întregitoare şi explicaţii. Al doilea, Matei, era la 1775, anul anexării părţii de nord-vest a Moldovei de către Austria, mare paharnic (boier de Divan ce administra viile şi pivniţele domneşti) şi pârcălab (dregătorul unui ținut) de Cernăuţi. În ținutul încăput sub stăpânirea habsburgică el avea moşiile Vasileu şi Vaslăuţi. Se mai afirma în unele izvoare scrise că proprietate a sa mai era şi moşia Cernauca, însă această moşie fusese cumpărată pe la 1765 de fratele său Constantin de la vărul lor Ştefan Luca. Matei avea două fiice şi pe una, Anastasia, a măritat-o cu boierul Ion Cantacuzino, mare proprietar funciar în fostul ținut moldovenesc. Anumite perioade din viaţă el le-a trăit în Bucovina şi a avut case la Cernăuţi.

Cel de al treilea, Ştefan, mare vistiernic, a fost şi pârcălab de Hotin.

Constantin, al patrulea fecior al lui Hurmuzachi şi al Ilincăi, a fost mare medelnicer (care turna domnului apă pe mâini, pune masa şi servea bucatele) şi pârcălab de Galaţi. Moşia Cernauca a cumpărat-o de la vărul său Ştefan Luca în 1765 cu 1000 de lei. În timpul aflării sale la Constantinopol, a cunoscut-o pe viitoarea sa soţie, Ruxanda, grecoaică de origine, cu care s-a stabilit la Cernauca în 1781, adică încă în timpul administraţiei militare austriece în Bucovina. Constantin Hurmuzachi, ca şi alţi boieri şi mazili rămaşi în teritoriul anexat, este trecut, cu titlul de cavaler, în anul 1792, în condica nobililor bucovineni. A fost intabulat ca proprietar al satului Cernauca în Tabula Bucovinei şi s-a săvârşit din viaţă în 1792.

Urmaşii lui Constantin şi ai Ruxandei Hurmuzachi au fost: Constantin, sluger (dregător însărcinat cu aprovizionarea curţii domneşti şi a armatei), apoi serdar (comandant de oaste, mai ales de călărime), născut în anul 1772, Doxachi, născut la Horodişte, ținutul Hârlăului, la 19 ianuarie (calendar vechi) 1782 (se mai susţine că s-ar fi născut la 6 septembrie 1782), Alexandru (Alec), născut la Cernauca la 28 octombrie 1786, şi Anastasia (Nastasica), care s-a căsătorit în 1810 în Bucovina cu mazilul Vasile Vasilco din Lucavăţ pe Siret.

Din toţi copiii medelnicerului Constantin Hurmuzachi, Doxachi este cel ce s-a evidenţiat prin isteţime, înţelepciune, modul de a gospodări şi de a-şi servi neamul, de a-şi pune toate forţele în slujba idealului naţional. Doxachi a crescut în Moldova, în spiritul ideilor patriotice, a învăţat carte cu dascăli moldoveni şi greci şi pentru

acele vremuri și-a dobândit o cultură solidă. Nu se știe în ce împrejurări a fost dat la mănăstire, unde și-a luat numele monastic de Doroftei. Avea 22 de ani, când Ruxanda, văduvă după medelnicerul Constantin Hurmuzachi, l-a înduplecat pe „Doroftei monahul“ să-și părăsească chilia și să plece în Bucovina, la Cernauca, să facă ordine pe moșia pe care o administra pe atunci slugerul Constantin, fratele său cel mai mare. El trece „în cordun“ în 1804, încearcă să curme litigiile pe care familia le avea cu graful Logothetti, stăpânul satului învecinat Șerăuți, să astâmpere ambițiile hrăpărețului mazel Dumitraș Șcraba, care îl prăda de avutul părintesc, să sporească venitul moșiei, dar repede înțelege că era pur și simplu o unealtă în mâinile mamei sale, care vroia să se răzbune pe slugerul Constantin. El nu putea deveni proprietar deplin, fiindcă era considerat nevârștnic. Se întoarce în Moldova, la mănăstire, dar revine la Cernauca în 1806, când atinge vârsta de 24 de ani. Se stabilește definitiv la Cernauca, dar moșia nu este întreagă a lui. Din cele trei părți, lui îi revenea doar una. Celelalte două erau ale mamei și surorii sale Nastasica. Fără știrea lui, în 1808 Ruxanda arendează partea ei unui polon, pe nume Grigori Torosievici, dar Doxachi, presimțind că astfel ocina părintească ar putea fi înstrăinată, nu-l lasă să se folosească nici de moșie și iobagi, nici de pădure, crâșmă și velniță. Torosievici, cu toată presiunea pe care o exercita asupra tânărului boier, n-a putut intra în posesiunea pământului arendat la Cernauca. La 14 mai 1812 a avut loc la Forum Nobilium din Cernăuți un răsunător proces. Arendașul cerea banii pe care i-a dat Ruxandei Hurmuzachi când au semnat contractul de arendă. La acest proces contractul de arendă încheiat la 28 iunie 1808 a fost desființat, iar Ruxanda trebuia să-i restituie lui Torosievici, în decurs de două săptămâni, banii primiți plus 5% interese în suma de 310 galbeni. Ruxanda, având mâna spartă, nu dispunea de acea sumă, și atunci fiul ei Doxachi s-a văzut silit să-i sară în ajutor. La 26 iunie 1813, el a încheiat cu Torosievici o învoială, obligându-se să-i achite datoria. În timp ce mama devenea datornică fiului, Forum Nobilium din Cernăuți pune pe averea ei sechestrul judiciar în persoana grafului Leon Logothetti. Acesta avea să administreze partea de moșie a Ruxandei până la 1813, adică până după căsătoria Nastasiei cu Vasile Vasilco.

Conflictul dintre mamă și fiu a reizbucnit, și la 9 mai 1815, la Cernăuți a avut loc un nou proces. Completul de judecată a obligat-o să-i transmită lui Doxachi, în calitate de arendaș, partea ei din moșia Cernauca în schimbul sumei anuale de 1000 lei turcești. Conform învoielii încheiate la 13 septembrie 1815, Doxachi pune stăpânire pe partea de moșie a mamei sale, dar se obliga ca atât timp cât ea va trăi să-i plătească anual, în rate, până în ziua de Sfântul Gheorghe, suma de 200 ducați olandezi în aur. Abia în 1816 Doxachi avea să-i întoarcă lui Torosievici cei 310 lei în aur, cheltuiți de Ruxanda în 1808.

Încheind această înțelegere, Doxachi credea că, în sfârșit, va trăi în pace cu născătoarea sa. Se înșela amarnic, căci ieșise, după proces, la iveală că Ruxanda avea de achitat o sumedenie de datorii unor samsari evrei și unor funcționari din Iași, Cernăuți și Lvov. Până și lui Vasile Cantemir (din Roșă), dragomanul Agenției austriece din Iași, îi datora aceasta o sumă importantă de bani. Doxachi s-a văzut nevoit să împrumute la 2 noiembrie 1815 suma de 2813 florini și 9 cruceri din depozitul pupilar al urmașilor lui Dumitraș Șcraba. Suma, cu o dobândă de 5 la sută, trebuia s-o întoarcă într-un termen de doi ani. Drept zălog el pune partea sa din moșia Cernauca.

Împrumutul nu era în întregime restituit, când, la 12 august 1818, Ruxanda a închis ochii, la Cernauca, fără să lase testament. Evident, partea ei de moșie a fost împărțită la toți copiii ei. Constantin și Alecu au cedat, pe rând, părțile lor în favoarea lui Doxachi. Tânărul boier de la Cernauca, deși dezlegase și pricina cu sora sa Nastasia, legată de partea ei de avere, nu avea să fie, până la 1830, stăpânul deplin al moșiei Cernauca.

Stabilit definitiv la Cernauca, într-un fost ținut moldovenesc, botezat „Bucovina“ și devenit una din provinciile estice ale monarhiei habsburgice, Doxachi Hurmuzachi, deși era acum supus austriac, nu renunțase la cetățenia moldovenească. Tânărul boier, trecut în condica nobililor bucovineni cu titlul de cavaler, având dubla cetățenie, și-a creat, prin căsătoria sa, în 1810, cu Ilinca (Elena), fiica stolnicului Iordachi Murguleț din Mihalcea, cea mai viguroasă familie românească și cărturărească din regiunea transpreeană a Bucovinei.

La 8 noiembrie 1811 Iordachi Murguleț îi dă ginerelui său Doxachi Hurmuzachi jumătate din satul Mihalcea (1/2 din moșia Camena, ceea ce făcea 1/4 din toată Mihalcea), cealaltă jumătate rămânând în proprietatea paharnicului Ioniță Murguleț, fratele stolnicului, refugiat în Moldova. Tinerii soți doresc chiar în același an să schimbe această parte de moșie cu satele Salcia și Iușeni din Moldova, care erau stăpânite de Iordachi Hurmuzachi, vărul lui Doxachi. Fiindcă „s-au ivit o sumă de împrejurări împiedicătoare, pentru care pomenitul Iordachi Hurmuzachi n-au putut da Du-lui Doxachi Hurmuzachi cu soțul Dom-le Ilinca în stăpânire acestor moșii în Moldova a-i înstătornici“, la 10 decembrie 1812 Iordachi Hurmuzachi întoarce vărului său Camena sau Mihalcea, declarând contractul încheiat în 1811 „răsuflat“. Dar Doxachi și Ilinca cedează dreptul lor asupra moșiei Camena soților Anastasia și Vasile Vasilco. La rândul lor, aceștia „șăsuiesc“ și „strămută în realnica stăpânire“ a lui Doxachi și a Ilincăi partea lor din moșia Cernauca, adică 1/3 și cea 1/12, care va putea fi luată în posesiune abia după moartea Ruxandei. Astfel, se pune capăt litigiului, pe care Doxachi îl avea cu soră-sa Nastasia, însă în urma acestei tranzacții, Ilinca, cedând partea ei, primită ca zestre, devenea coproprietară a moșiei Cernauca. Această situație avea să dureze până la 12 septembrie 1830, când Ilinca i-a transmis lui Doxachi toate drepturile legate de administrarea moșiei. Adică numai de la acea dată Doxachi Hurmuzachi devine stăpânul deplin al Cernaucii.

Doxachi, care în 1819 avea să fie, ca supus moldovean, ridicat în rangul de căminar (boier ce avea în grijă strângerea dărilor pentru băuturi spirtoase), cumpără de la graful Leon Logothetti și o casă în capitala Bucovinei, construită de către fostul staroste de Cernăuți Leon d'Imbault. Această casă se află pe locul unde anterior avuseseră proprietăți imobiliare Coste Vameșul, Gheorghe Cucub și Andrei Dașcovici. Împreună cu casa, Doxachi mai cumpără și acel complex imobiliar, situat în apropierea bisericii „Sf. Paraschiva“, în hotar cu terenurile lui Mihalachi Stroiescul, pentru care plătește în 1812 suma de 4.000 florini. Evident, acolo, ca și la Cernauca, îi va găzdui pe refugiații moldoveni, printre care boierii Balș, Ghica, Sturza, Rosetti, arhimandritul Daniil și chiar, uneori, și pe mitropolitul Veniamin (care mai mult stătuse la Colincăuți), fugiți în 1821 din țară după evenimentele tragice, provocate de anarhia și represiunea turcească și de zavera eteriștilor lui Alexandru Ipsilanti.

Dotat cu un deosebit spirit gospodăresc, el se apucă cu râvnă de reamenajarea satului, socotind că conacul boieresc și biserica, ce se aflau sub dealul dinspre

Toporăuți, trebuiau mutate în centrul Cernaucăi. Dar, neavând mijloace bănești disponibile, căci trebuia în permanență să achite datoriile făcute fără nici o chibzuință de către mamă-sa, Ruxanda, el amână această lucrare. În noiembrie 1820, într-o vizită „cvartalnică“, sosește la Cernauca Ioachim Voiuțchi, protopopul Cernăuților. El stă de vorbă cu boierul și constată că biserica este „veche și mică“, că pereții ei sunt de lemn și că stâlpii care sprijineau bolta erau putreziți. Acoperișul ei era spart, iar gardul care o împrejmua era de nuiele. Cimitirul în general nu avea zăplaz, iar străjerul curții boierești era noaptea și paznicul bisericii. Doxachi se hotărăște să înalțe pentru săteni o biserică nouă cu zidurile din cărămidă. La 1824 Nicolae Maghior, preotul din Cernauca, mărturisește că vechea biserică era într-o stare jalnică, dar cu bucurie constată că „de bun neam, boierul Doxachi Hurmuzachi au zidit altă biserică, din piatră, cu turn înalt asupra pridvorului“. La acel moment biserica nu era, însă, gata, nefiind încă tencuită.

Boierul construia biserica odată cu conacul, înconjurat de un parc minunat. Și conacul, și biserica au fost terminate în 1825. La 1 septembrie 1825 Doxachi îi scria lui Isaia Baloșescul, episcopul Bucovinei: „Cu firească evlavie și plecăciune închinându-mă, sărut dreapta blagoslovitoare Preasfinției Voastre... Nevrednicul s-a învrednicit a aduce întru gătire casa sa, a cărei sfințire e pe 6 noiembrie 1825, cal. vechi, cu două zile înainte de hramul Sf. Arhangheli, care hram se sfințește în Cernauca. Biserica va fi sfințită odată cu praznicul hramului... Să nu-mi faceți nici o zăticneală, ci să fiți la Cernauca în ziua de 6 noiembrie, când atunce se va înnoroci și păcătoasa casa me a lua arhieriasca blagoslovenie Preasfinției Voastre. Să nu mă răniți, nevenind, căci, acea rană în veci nu se va vindeca“. Răspunsul de la episcopie avea să-l primească abia la 6 octombrie 1825. Isaia Baloșescul, episcopul cărturar, îi scria: „Cinstului Du-sale de înalt neam născut arhon căminarului Doxachi de Hurmuzachi. M-am bucurat cu simțire a inimii în momentul când am primit cinstita și predorita mie scrisoare și te felicit că D-zeu ti-a ajutat întru gătire dumnezeiescul lăcaș în satul Cernauca. Eu voi purta de griji, ori din care loc m-oi afla, fără de sminteală mă voi întoarce ca la vadeaua cea însemnată să mă pot înfățișa la Cernauca pentru a sfinți castelul și biserica“.

Isaia Baloșescul a sfințit biserica ridicată în Cernauca în întregime pe cheltuielile boierului Doxachi Hurmuzachi la 6 noiembrie 1825. Cu un an mai târziu, în 1826, același protopop al Cernăuților, Ioachim Voiuțchi, făcând o altă vizită canonică la Cernauca, constată cu bucurie că biserica era nouă „înlăuntru și pe din afară, iar zidul împrejmuitoar e statornic“.

REZUMAT

Din toți copiii medelnicerului Constantin Hurmuzachi, Doxachi este cel ce s-a evidențiat prin istețime, înțelepciune, modul de a gospodări și de a-și servi neamul, de a-și pune toate forțele în slujba idealului național. Doxachi a crescut în Moldova, în spiritul ideilor patriotice, a învățat carte cu dascăli moldoveni și greci și pentru acele vremuri și-a dobândit o cultură solidă.

Stabilit definitiv la Cernauca, într-un fost ținut moldovenesc, botezat „Bucovina“ și devenit una din provinciile estice ale monarhiei habsburgice, Doxachi Hurmuzachi, deși era acum supus austriac, nu renunțase la cetățenia moldovenească. Tânărul boier, trecut în condica nobililor bucovineni cu titlul de cavaler, având dubla cetățenie, și-a creat, prin căsătoria sa, în 1810, cu Ilinca (Elena), fiica stolnicului Iordachi Murguleț din Mihalcea, cea mai viguroasă familie românească și cărturărească din regiunea transpruteană a Bucovinei.

Tânărul boier de la Cernauca, Doxachi Hurmuzaki, avea să devină abia în 1830 stăpânul deplin al moșiei Cernauca. Episcopul Bucovinei Isaia Balosescu a sfințit biserica ridicată în Cernauca în întregime pe cheltuielile boierului Doxachi Hurmuzachi, cât și conacul construit în preajma ei, la 6 noiembrie 1825.

Doxachi, care în 1819 avea să fie, ca supus moldovean, ridicat în rangul de căminar (boier ce avea în grijă strângerea dărilor pentru băuturi spirtoase), cumpără de la contele Leon Logothetti și o casă în capitala Bucovinei, construită de către fostul staroste de Cernăuți Leon d'Imbault. Această casă se află în preajma bisericii „Sf. Paraschiva“, pe locul unde anterior avuseseră proprietăți imobiliare Coste Vameșul, Gheorghe Cuciub și Andrei Dașcovici.

Ilie Rad

Născut pe 18 februarie 1955, la Nandra/Luduș, jud. Mureș, este absolvent al Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (1979). Doctor în filologie (1998), profesor (din 2003) la Catedra de Jurnalism a Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Șef al Catedrei de Jurnalism (2001-2007; cancelar al facultății: 1996-2000; 2007 – prezent). Conducător de doctorat (din 2009). Colaborator, cu peste o sută de articole, la monumentalul *Dicționar al scriitorilor români* (coordonat de M. Zăciu, M. Papahagi și A. Sasu, vol. I-IV, 2001-2005), la *Dicționarul esențial al literaturii române* (2001), la *Dicționarul general al literaturii române* (vol. I-V, 2004-2009), la *Encyclopedia of the World's Minorities* (SUA, 2005, cu un eseu despre România.

Din volumele publicate: *Peregrin prin Europa. File de jurnal: Viena, Praga, Varșovia, Budapesta*; *Memorialistica de război în cultura română* (1999); *Stilistică și mass-media.*; *Aron Pumnul; La un ceai cu Ștefan J. Fay* (2003); *Cum se scrie un text științific*, Editura Polirom, Iași, 2008; *Incursiuni în istoria presei românești*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2009.

Este președintele Asociației Române de Istorie a Presei, membru al Uniunii Scriitorilor, membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști, membru al Asociației Române de Literatură Comparată, membru corespondent al Academiei Româno-Americane etc.

DOXACHI HURMUZAKI ȘI ARON PUMNUL. CONSTITUIREA BIBLIOTECII ÎNVĂȚĂCEILOR ROMÂNI GIMNAZIAȘTI DIN CERNĂUȚI

Ilie Rad

Cluj-Napoca

Motto: „Nu se poate spune cât folosește o asemenea bibliotecă în privința dezvoltăciunii literaturii“.

(Aron Pumnul, 1857)

1. OPORTUNITATEA ÎNFIINȚĂRII BIBLIOTECII.

Problema întemeierii unei biblioteci românești la Gimnaziul Superior din Cernăuți era parte inseparabilă a înființării primei catedre de limba și literatura română de la amintita instituție. Momentul prielnic pentru realizarea acestui deziderat a apărut pe fondul schimbărilor survenite în Bucovina, ca urmare a Revoluției de la 1848, când – așa cum plastic se exprima istoricul Mihai Iacobescu – „circulația cărților, românești și străine, aidoma sângelui într-o ființă vie, pulsa și accelera ritmul vieții spirituale și în Bucovina“¹. Încă în răspunsul Consistoriului ortodox-răsăritean, din septembrie 1848, adresat Prezidiului Galiției (Bucovina era, la acea dată, alipită Galiției), în legătură cu oportunitatea creării acestei catedre, în partea finală a scrisorii, se arăta: „Pe lângă sacrificiile ce sunt a se cere de la dânsul (de la viitorul titular al catedrei, n. n., I. R.), ar trebui să se poarte de grijă și pentru înființarea unei biblioteci românești, cu atâta mai vărtos, că cărțile științifice și alte izvoare în limba românească vor trebui procurate cu multă osteneală și cu mari spese, mai ales în anii dintâi. De aceea, credem că un salariu anual de cel puțin 1000 fl. m. c. și un paușal de 100 fl. pentru crearea unei biblioteci românești ar fi de ajuns pentru ajungerea scopului intenționat“². Ca urmare a acestor solicitări, în ordinul de înființare a catedrei, nr. 239, din 10 ianuarie

1849, emis de Prezidiul Galiției, se stipula clar: „Ce se atinge mai departe de dotațiunea de 100 fl. (o sută de florini) propusă de corpul profesoral pentru cumpărarea de cărți românești, s-a observat în citatul emis ministerial că pentru biblioteca Institutului de Studii Filosofice din Cernăuți se află o dotațiune proprie anuală, care are menirea a procura mijloacele ajutoriale științifice necesare pentru toate catedrele, prin urmare și pentru această noaună de limba românească. Când n-ar ajunge mijloacele ce stau la dispozițiune, atunci este treaba corpului profesoral ca, demonstrând acurat trebuința, să facă propunere pentru mărirea dotațiunii sau pentru o subvențiune extraordinară timpurală³. Necesitatea înființării unei biblioteci cu cărți românești este subliniată și de I.G. Sbiera, care a intrat la Gimnaziul din Cernăuți odată cu achiziția primelor cărți pentru această bibliotecă (1857) și care scria că „mulți gimnaziști români cu plăcere ar fi citit una sau alta și în românește; dar nu aveau la dispoziție nici o carte românească în biblioteca gimnaziului, iar de la Biblioteca Țării, înființată în 1851, nu puteau împrumuta cărți, fiindcă trebuiau să depună o cauțiune de 10 florini, pe care însă nu o aveau⁴. Amplificând această dorință, I. G. Sbiera își atribuie lui însuși inițiativa înființării bibliotecii, uitând de documentele publicate chiar de el, cu un deceniu înainte (citate de noi mai sus), din care se poate vedea că întemeierea bibliotecii cădea în sarcina profesorului de limba și literatura română: „Spre a împlini dorința mea și a unora dintre conșcolerii mei, începui a face printre ei propagandă pentru înființarea unei biblioteci românești, proprie studentești⁵. O informație surprinzătoare vizând ctitoria bibliotecii a descoperit Aurel Vasiliu, studiind anuarul liceului cernăuțean pe anul 1861 (Programm des K.-K. Ober-Gymnasiums in Cernowitz, 1861), în care, la capitolul „Die Schulerbibliothek“, se afirmă că biblioteca „a luat naștere cu încurajarea și auspiciile d-lui Alexandru cav[aler] de Hormuzaki, care, cu nobile ostenele, în scopul de a procura tineretului gimnazial de aici și mijloacele necesare unei dezvoltări naționale, în 1857 a dispus organizarea colectării printre prietenii tineretului și studenții gimnaziului, printre care s-a remarcat mai ales octavanul Ioan Sbiera (actualmente absolvent al Facultății de Drept), care și el a donat 60 de lucrări cu 75 volume, împreună cu 31 de fl., în scopul de a înființa bibliotecă⁶. Se poate spune, în concluzie, că, indiferent dacă inițiativa propriu-zisă de înființare a bibliotecii poate fi atribuită lui Al. Hurmuzaki, I. G. Sbiera sau Aron Pumnul, cel din urmă s-a ocupat efectiv de îmbogățirea fondului de carte, de organizarea și funcționarea bibliotecii.

Deși despre biblioteca gimnaziștilor s-au scris, de către Aurel Vasiliu⁷, studii excelente, iată că istoria literară este și în acest caz plină de surprize. În Fondul Hurmuzaki de la Arhivele Naționale din București există un document, nevalorificat până în prezent, referitor la această bibliotecă. E vorba de o scrisoare a clericilor și studenților români de la Gimnaziul Superior din Cernăuți, adresată „preastrălucitei familii de Hurmuzaki“, în care aceștia „se roagă să li se încuviințeze ca biblioteca românească ce o înființează ei la Gimnaziul den Cernăuți se poarte numele marelui vornic Doxachi de Hurmuzaki și să-i câștige încuviințaciunea așzămintelor⁸, după cum se afirmă în „consemnarea“ lui Aron Pumnul, ce ține loc de adresă a destinatarului. O expertiză grafologică a scrisurii arată că nu Aron Pumnul a caligrafiat această scrisoare, cu excepția adresei de care vorbeam (scrisoarea era trimisă la Cernauca), deși stilul și limbajul aparțin profesorului cernăuțean. E posibil ca Pumnul să fi redactat inițial o cionnă, punând pe altcineva să o transcrie. Probabil că acea

persoană este Niculae Sbiera, fratele lui I. G. Sbiera, care se și iscălește ultimul pe lista cu numele semnatarilor și care era atunci teolog (așa se explică faptul că scrisoarea este trimisă de „clericii – subl. I. R. – și studenții români de la Gimnaziul Superior din Cernăuți“). Oricum, fiind vorba de un document extrem de interesant și inedit, vom zăbovi puțin asupra lui.

În prima parte a scrisorii, se face o descriere a „stării“ națiunii române din Bucovina, în jurul anului 1848, națiune care era „lipsită de toată dezvoltăciunea și cultura națională“. Obligați să trăiască într-o unire forțată cu Galiția, românii bucovineni se simțeau „închiși ca cu niște muri chinezici, atât de cătră Moldavia, cât și de cătră Ardeal“. În conștiința românilor bucovineni se instalase prejudecata că „propunerea“ științelor nu este posibilă în românește, motiv pentru care se rușinau atât de limba lor maternă, cât și de numele de român. Din fericire, în acele momente grele, prin „lucrarea prevedinței zeiești“, au apărut „unii bărbați, carii, în acel tâmp amerințătiv cu periciune, să păstreze limba, ca sufletul națiunii, și simțămintele naționale, ca puterea lucrătivă de viață națională“. Cel dintâi dintre acești bărbați aleși de providență a fost marele vornic Doxachi de Hurmuzaki (decedat la 30 martie 1857). După ce subliniază meritele acestuia în redșteptarea conștiinței naționale (materializate mai întâi în înființarea primei catedre de limba și literatura română la Gimnaziul Superior din Cernăuți), autorii scrisorii arată că „dorul nestins ca să ne cunoaștem limba în toată ființa ei“ nu se poate realiza doar prin „ascultăciunea prelegințelor, ci se cere neapăravăr să avem și cărțile cuprinzătoare de materialul literăturei noastre, ce se poate ajunge numai pren înființăciunea unei bibliotecă, în carea să se adune pe-ncet toate cărțile și găzetele române. De aceea ne-am apucat, den îndemnul simțămintelor deșteptate în inimele noastre pren cuvântul și fapta Domniei Voastre, a înființa la gimnaziul cernăuțean o bibliotecă românească cu ajutoriul unuia din frații D-Voastre și cu miclele contribuciuni ce am putut face între noi“⁹.

Pentru motivele arătate, autorii scrisorii considerau deplin justificată propunerea ca marele vornic Doxachi să devină „pătronul“ spiritual al bibliotecii, care urma să-i poarte numele. Erau trimise, cu această ocazie, și regulamentul de funcționare al bibliotecii, în zece puncte, precum și un document (care însă nu s-a păstrat) cu „avutul“ acesteia, după care urmau semnăturile a 56 de elevi români, cei mai mulți fiind, desigur, elevi ai lui Aron Pumnul. Este interesant de observat că, exceptând câteva nume, marea majoritate a semnatarilor apar, o dată sau de mai multe ori, cu nume ușor schimbate (Abăger Ioan = Ioane Abageriu; Aftanasiu Procopovici = Tănas Procopovici), în evidențele originalului catalog al bibliotecii – *Cunsemnăciunariul venitului, cheltuielilor și al avutului Bibliotecii învățăceilor români gimnaziali cernăuțeni* – inițiat și redactat (la început) de Aron Pumnul, fie în calitate de copiiști ai gazetei „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, fie ca „dăruitori“ (cu bani sau cărți) pentru bibliotecă. Nu știm dacă răspunsul familiei Hurmuzaki a fost negativ sau autoritățile guberniale nu au fost de acord ca bibliotecă să poarte numele marelui vornic, deși mai plauzibilă pare cea de-a doua ipoteză. Cert este că, atunci când redactează *Cunsemnăciunariul...*, în 1858, Aron Pumnul nu uzează de numele lui Doxachi Hurmuzachi.

2. ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA BIBLIOTECII.

Cercetând documentele vremii, se poate trage concluzia că biblioteca a funcționat efectiv, într-o formă organizată, începând cu anul 1858, chiar dacă există dovezi că primele donații s-au făcut și în anul anterior. La 8 februarie 1857, de pildă, Vasile Alecsandri îi scria, de la Iași, lui Al. Hurmuzaki: „Am dat fratelui Costachi [Hurmuzaki] o colecție a tuturor uvrajelor ce am publicat pân-acum, spre a le trimite Bibliotecii studenților români din Bucovina“, de unde rezultă că biblioteca exista deja, într-o formă neinstituționalizată, încă la începutul anului 1857¹⁰. Pe de altă parte, la 22 august 1857, într-o scrisoare către Timotei Cipariu, expediată din Cernăuți, Aron Pumnul scria: „Aici s-a înființat o bibliotecă provincială den dăruiri private, carea are de scop să adune toate cărțile literaturii române, germâne, polone, rutene, frâncești etc. Eu sînt convins că D-Voastră încă veți dărui den opurile tipărite acolo câte un esemplariu; asemenea fac toți românii și străinii, carii știu de ea; ba încă domnește un feliu de întrecere den partea năciunaletăților, căci fiecare ar dori și se nevoiește a înfățișa literatura sa cât se poate mai deplinit. / Biblioteca se administra, după statutele întărite de gubern, de cătră un comitet administrativ ales dentre întemeietorii ei. / Nu se poate spune cât folosește o asemenea bibliotecă în privința dezvoltăciunii literaturii și simțului năciunal“¹¹. Aron Pumnul se referea, în mod evident, la înființarea Bibliotecii Țării (Landesbibliothek, un fel de Bibliotecă Națională), căci, dacă biblioteca gimnaziaștilor ar fi funcționat la acea dată (august 1857), Pumnul ar fi solicitat donațiile pentru aceasta, așa cum va face în scrisori ulterioare. Un alt argument decisiv pentru anul 1858, ca an al funcționării efective a bibliotecii, este amintitul *Cunsemnăciunariu...*, redactat în acest an, în care sunt notate, cu o meticulozitate tipic germană, donațiile și achizițiile de cărți, banii disponibili, cheltuielile efectuate, numele donatorilor și data donării, numele celor care împrumutau cărți și uitau să le înapoieze etc.

Sfințirea mormintelor de la Cernauca ale membrilor familiei Hurmuzaki.

În privința locului de funcționare, avem o mărturie a cunoscutului memorialist Teodor Ștefanelli: „Pumnul locuia în casele proprii, aproape de periferia orașului, în strada care astăzi poartă numele lui. El avea două case în aceeași curte. Dacă intrai pe o porțiță de lemn în această curte, te aflai între amândouă casele. Cea din dreapta, mai mare și mai înaltă, cu cerdac dinainte, era casa unde locuia Pumnul, iar cea din stânga, mai mică și mai joasă, era menită pentru studenții ce-i găzduia Pumnul. În această căsuță se afla și o mică bibliotecă a studenților români, ferită de ochii profesorilor străini, căci, după legile școlare, studenții nu aveau voie să întrețină biblioteci și ar fi fost confiscată și această bibliotecă, dacă în ochii lumii nu ar fi trecut de proprietate a lui Pumnul”¹². Elevii nu numai că beneficiau de această bibliotecă, dar și participau activ la administrarea ei. Conducerea revenea unui profesor (Aron Pumnul – 1858-1862; I. G. Sbiera – 1863-1870; M. Călinescu – 1871-1880), munca efectivă aparținând elevilor, între care îi amintim pe: I. G. Sbiera, Niculae Sbiera, Al. Pleșca, Gavril Buliga, Ion Botezat și, mai ales, Mihai Eminescu. Viitorul mare poet, care semna și Mihăil Eminovicu, a înregistrat cărțile în *Cunsemnăciunariu*... în intervalul 1865-1866, precum și în anii următori, cu intermitențe, până în 1871. În ceea ce privește orarul, cât timp biblioteca a funcționat în casa lui Aron Pumnul, aceasta n-a avut un orar precis, cărțile putând fi împrumutate oricând. După mutarea bibliotecii în clădirea Gimnaziului Superior, în 1861, orarul era „miercurea și sâmbăta după-amiazi, de la 2 până la 4 oare, când s-ar putea împrumuta și reînțoarce cărți den bibliotecă”¹³.

Aron Pumnul s-a aflat la cârma bibliotecii până la 15 noiembrie 1863, când conducerea acesteia este preluată de I. G. Sbiera, așa cum rezultă din următorul Cumput public și strămutăciune de primirea banilor dăruți bibliotecii învățăcelilor rumâni den Cernăuți, redactat și scris de Aron Pumnul însuși: „Până la capătul anului o mie opt sute șesezeci și doi s-au adunat banii la profesoriul Arun Pumnul, și sunt însemnați în acest *Cunsemnăciunariu* atât banii primiți, cât și cheltuiala, precum și cărțile cumpărate ori dăruite. Pe anul o mie opt sute șesezeci și trei au primit atât banii dăruți, cât și cărțile cumpărate ori dăruite Dumialui (sic!) Găbriil Buliga, studinte den clasa a VII [-a] gimnazială. (Numele lui Buliga nu este scris de Aron Pumnul). Fiindcă Arun Pumnul este bolnăvicios și nu se poate ocupa cu administrăciunea bibliotecii, nici a avutului ei: de aceea străpune atât avutul ei în bani gata, cât și administrăciunea ei Domnului Ion Sbiera. Avutul ei de față, ce se află la profesoriul Pumnul, este de trei galbeni în aur și 1 fl. 96 cr., cari s-au străpus la Dumialui Domnul Ioniță Sbiera, profesoriul limbei române. (N. B.!) Trebuie de însemnat că biblioteca, în anul 1862, n-a avut alt venit decât doi galbeni de aur de la D-nul Boțann. Spre adevărînță deplină se subscie acest cumput de străpuitoriul și primitoriul. Cernăuți, 1863, noiembrie în 15. Arun Pumnul. / S-au primit astăzi, într-a 1/15 noiembrie 1863, de către subscrisul, de la domnul profesoriu Arune Pumnul, suma de trei galbeni în aur și un florin nouăzeci și șese de crucei vălută austriacă. Ion Sbiera”¹⁴.

În 1861, cum spuneam, biblioteca va fi donată liceului, la sugestia lui Al. Hurmuzaki¹⁵. În cadrul Gimnaziului Superior funcționează pe durata unui deceniu, până în 1871, când I. G. Sbiera o trece în patrimoniul Soțietății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina. Dar ea continua să aibă o oarecare autonomie, funcționând independent de biblioteca Soțietății..., până în 1880, când *Cunsemnăciunariul*... înregistrează încă donații de cărți. În 1943, Aurel Vasiliu spera

că volumele păstrate din fosta bibliotecă a gimnaziștilor de odinioară să fie reasezate în casa lui Aron Pumnul, care urma să fie transformată în muzeu¹⁶.

3. ÎMBOGĂȚIREA FONDULUI DE CARTE.

Așa cum afirma istoricul Mihai Iacobescu, „printr-o muncă perseverentă, competentă, pasionată, Pumnul reușește – grație și multiplelor sale legături cu numeroase personalități și instituții românești – să adune în numai câțiva ani peste o mie de volume, ilustrând toate genurile și speciile literare, reviste, ziare, din tot ce avea atunci mai reprezentativ cultura românească”¹⁷. Există, în scrisorile rămase de la Aron Pumnul, multe dovezi în acest sens.

Astfel, în scrisoarea trimisă, în august 1864, lui Paul Bănuț, relatându-i despre vizita făcută la Iași, în septembrie 1861, lui Anastasie Panu, un vechi cunoscut al său, pe atunci prim-ministru în Guvernul Moldovei, Aron Pumnul spune: „Afară de aceasta i-am mai făcut cunoscut că directorii germâni de preț Ungaria, Ardeal, Găliția, Moravia, Boemia, Italia, în înțelegere cu Ministeriul, au mijlocit pre la toți autorii și librării Germaniei, ca den fiecare carte ce o tipăresc, să dăruiască în dar câte un esemplariu pe la gimnaziile den numitele provincie: ca așa tinerimea de pe la acele gimnazie să aibă numai cărți germâne de cetit, și așa pe încetul să-și piardă năciunăletatea. Deci dară l-am rugat ca să mijlocească și în Principatele Rumâne dunărene (Moldavia și Rumânia) ca fiecare autoriu și librariu să dăruiască câte un esemplariu den cărțile ce le tipăresc, la fiecare gimnaziu și așezământ teologic ori juridic den provinciile austriace, pe unde se află învățăcei rumâni, ca așa să aibă cărți rumânești de cetit și să nu-și piardă năciunăletatea”¹⁸. Încântat de acest proiect, primul-ministru Panu „l-a sărutat de bucurie” pe Aron Pumnul și i-a promis că va face tot posibilul pentru a-l îndeplini, ceea ce se va și întâmpla. În aceeași scrisoare către Paul Bănuț, Aron Pumnul îi trimite acestuia Hotărârea Ministeriului den Iași (Panul) despre dăruiciunea cărților rumâne pe la așezămintele rumâne den provinciile austriace, în care se spune: „Cunsiliul Miniștrilor, în ședința den 9 septembrie 1861, Nr. 9798, cunsiderând că ficare rumân este dătoriu a da spriginul cuviincios întru cunsărbăciunea năciunăletății rumâne, a încheiat, între altele, ca fiecare literătoriu și librariu rumân den Moldavia să fie îndemnat a trimite în dar câte un esemplariu cel puțân den operele rumânești edătate de el pentru bibliotecele gimnaziilor rumâne den Cernăuți, Suceava, Brășov, Blaj, Cluj, Sibiu, Beiuș, Arad, Timișoara; pentru Seminariul Rumân den Oradea-Mare, Blaj, Sibiu, Cernăuți; pentru biblioteca rumânilor teologi den Viana, den Gherla și den Lugoj și pentru biblioteca prepărănzilor den Arad. Această încheiere se aduce la cunoștința publică spre îndemnarea și regula tuturor, căror se cuvine, sperându-se că nimene nu va rămâne nepătruns de folosul cel mare al acestor despusăciuni și că toți autorii și edătorii se vor grăbi a cuntribui pre asemenea lesnicioasă dăruire în folosul năciunăletății. (Ieșit de la Ministeriul Panul)”¹⁹. Conștient parcă de importanța imensă a hotărârii luate de guvernul lui Anastasie Panu, pentru istoria literaturii române, Aron Pumnul scria într-un „P. S.” al scrisorii sale: „Asta ar fi bine să o trimeți la Brășov, lui Iacob Murășeanul, ca să o mai retipărească o dată pentru istoria literăturei și împospătarea în «Foaia pentru minte, inimă și literătură»”. Hotărârea a fost efectiv aplicată, deoarece, „prin ajutorul primit de la statul România ia ființă, după 1861, și o bibliotecă românească la gimnaziul din Suceava”²⁰, probabil

și în alte localități. Din păcate, pe la 1870, nu se mai trimiteau aceste cărți în mod obligatoriu, după cum preciza A. C. Domșa²¹. Chiar dacă amintita dispoziție a fost aplicată doar pe parcursul unui deceniu, se poate ușor deduce că de inițiativa și eforturile lui Aron Pumnul au beneficiat multe instituții școlare și numeroase generații de elevi!

Într-o altă scrisoare, adresată la 7 aprilie 1862, de data aceasta lui V. A. Urechia, ministru al Învățământului în Principatele Unite, Aron Pumnul cerea ca, „deacă cumva cursul de literatură vă este litografat și vă dă mâna, v-aș ruga să aveți bunătațe a da un esâmplariu ca dar pentru biblioteca învățăceilor rumâni de aicea. Asemene și un esâmplariu den prețiosul Ateneu rumân. / Germânii literători și librării de pren toată Germânia trimet den toate opurile câte un esâmplariu în dar la biblioteca gimnazială de aici, ca așa să înece și să nădușe toată literătura rumână. De ce să nu facem și noi asemene, ca să ne apăram de periciunea năciunală?”²².

Alături de aceste demersuri pentru achiziționarea de noi cărți, trebuie luată în calcul munca de la om la om, apelurile pe care le făceau profesorii (Aron Pumnul și I. G. Sbiera, mai ales) în rândul învățăceilor și teologilor, al prietenilor și cunoscuților. Astfel, la p. 13 a *Cunsemnăciunariului...*, în anul 1863, studentul Gavril Buliga, bibliotecar în acea perioadă, inserează o Prochemăciune către studenții gimnaziști români den Cernăuți, prin care se invită să-și înzestreze biblioteca“. Proclamația, care trebuia citită probabil de toți cei care frecventau biblioteca, pare a fi redactată, după stil și limbaj, de Aron Pumnul. Apelul îi îndemna pe studenți să frecventeze și să citească volumele din patrimoniul bibliotecii, „spre a deștepta gustul de cetire literături române în fiii cei fragezi ai năciunei și, prin aceasta, a le înainta cultivăciunea în aceasta și tot ce este religios, moral, științial și năciunal”²³.

Aceste eforturi nu vor rămâne fără rezultate. Căci nu numai elevii, ci și diverși scriitori, oameni politici, militari, teologi, funcționari, proprietari, oameni din numeroase straturi ale societății din acea vreme vor face importante donații pentru biblioteca gimnaziștilor. Primii și cei mai entuziaști donatori erau, desigur, elevii lui Aron Pumnul și ai lui I. G. Sbiera (după 1861, când acesta se întoarce de la studiile vieneze și îl înlocuiește pe Aron Pumnul la catedră). Unii dintre aceștia au devenit ulterior personalități afirmate în diverse domenii: Vasile Burlă (filolog), Vasile Bumbac (poet), Epaminonda Bucevschi (pictor), Isidor Onciul (istoric), Samson Bodnărescu (poet), Toader Ștefăniuc (viitorul memorialist, T. Stefanelli), Al. Chibici (prietenul lui Eminescu). Mai presus de toți trebuie amintit, evident, Mihai Eminovici, care a dăruit bibliotecii 10 cărți. Donații în bani sau cărți au făcut și frații marelui poet. Alți donatori (din totalul celor 145 de persoane înregistrate în *Cunsemnăciunariu...*) au rămas în anonimatul istoriei, deși generozitatea lor a supraviețuit în veac. Dintre scriitorii români care au răspuns apelurilor amintim pe: V. Alecsandri, G. Barițiu, G. Asachi. I. Negruzzi, V. A. Urechia, C. Negruzzi, V. Gr. Pop, T. Codrescu, D. Gusti, Visarion Roman, Al. Odobescu, N. Tăutu, Andrei Șaguna, C. D. Aricescu ș. a. Un important lot de cărți a donat, printre primii, Al. Hurmuzaki. Până în anul 1865, Aron Pumnul însuși a dăruit 123 de cărți, după moartea acestuia Catinca Pumnul mai donând încă, în 1868, 165 de titluri în 141 de tomuri și 62 de „făscioare“ (dar nu bibliotecii gimnaziștilor, ci aceleia a Societății pentru Literatura și Cultura Poporului Român în Bucovina).

4. CONȚINUTUL BIBLIOTECII.

Grație meticuloaselor studii ale lui Aurel Vasiliu, care a examinat cu atenție amintitul *Cunsemnăciunariu*, știm aproape totul despre titlurile existente în bibliotecă, precum și despre mulți donatori, fiindcă autorul a confruntat numele acestora cu registrele matricole ale liceului. Așa cum spusese deja T. Stefanelli, biblioteca gimnaziștilor nu era una „aleasă, ci cuprindea numai volumuri răzlețe din poezii și scriitorii români, broșuri, foi volante, reviste mai vechi literare, calendare cu adaos beletristic, câteva cărți privitoare la istoria românilor și *Letopisețele* lui Mihai Kogălniceanu²⁴). Alături de scriitorii amintiți mai sus, care și-au trimis ca donație operele lor recent apărute, biblioteca mai achiziționase titluri de A. Mureșanu, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, I. Văcărescu, I. H. Rădulescu, Gh. Asachi, D. Petrino, D. Bojincă, M. Kogălniceanu, Al. Pelimon, I. Codru Drăgușanu, V. Bumbac, C. D. Aricescu, N. T. Orășanu, V. Aaron, N. Bălcescu, I. Barac, Anton Pann, Al. Beldiman, G. Sion, G. Baronzi, C. Bolliac, C. Negruzzi, Al. Donici, Costache Stamati (despre care G. Călinescu va spune mai târziu că este „în câteva puncte comparabil doar cu Eminescu“) ș. a. Existau și cărțile unor autori vechi, rarități bibliografice încă de pe atunci, ca D. Cantemir, Dosoftei, Varlaam, numeroase scrieri religioase etc. Bine reprezentate erau cărțile de știință (lingvistică, filosofie, istorie, geografie, stilistică, versificație), semnate de P. Maior, A. T. Laurian, Al. Papiu Ilarian, T. Cipariu, T. Maiorescu, I. H. Rădulescu, A. Pokorny. Din beletristica universală se înregistrează autori precum Alfieri, Byron, A. Dumas, Voltaire, Young, Homer, Kotzebue, Schiller, Esop, V. Hugo, Lamartine, T. Tasso, Cicero, Goethe, Fenelon, Metastasio, Molière, G. Sand, G. B. Show, Shakespeare, precum și câteva titluri în limba germană.

Un loc aparte în patrimoniul bibliotecii îl ocupau revistele. Gimnaziștii puteau citi colecția gazetelor *Amicul școlii*, *Amicul familiei*, *Arhiva românească*, *Aurora română*, *Gazeta Transilvaniei*, *Revista română*, *Ateneul român*, *Revista Carpaților*, *Magazin istoric pentru Dacia*, *România literară*, *Dacia literară*, *Jurnal de agricultură*, *Telegraful român*, *Naționalul*, *Uricariul*, *Convorbiri literare*, *Amicul poporului*, *Foaia Soțietății...*, *Concordia*. Dintre publicații lipsește, surprinzător, revista *Familia*, măbind astfel enigma faptului că Eminescu și-a ales tocmai această gazetă pentru debutul său poetic! La îmbogățirea bibliotecii cu reviste, Aurel Vasiliu arăta că „trebuie subliniată și munca titanică a lui Aron Pumnul (*s. n.*, *I. R.*), a soției sale Catinca, a lui Nicolae Eminovici, a nenumărați elevi și a altor persoane pentru a copia, în 1860-61, vreo 11 ani ai revistei lui Gh. Barițiu, «Foaia pentru minte...»²⁵.

Nu trebuie neglijată nici prezența calendarelor, a textelor de legi, a unor manuscrise chiar. Aron Pumnul, bunăoară, își donează *Studiul de filosofie al lui Arune Pumnul, învățăcel în anul I al cursului filosofic în Liceul Național Român din Blaj în decursul anului școlastic 1841. Tomul I. Filosofia fundamentală și logica*²⁶.

Desigur, selecția cărților și a revistelor se făcea după criterii foarte precise, între care prioritare erau imperativele morale și naționale. În *Prochemăciunea* lui G. Buliga, de care am amintit, se spunea: „În biblioteca voastră se află tot felul de cărți: religioase, morale, filosofice, istorice, poetice de toată mâna: se află și unele cam romantice, însă neperchioase și pe lângă aceea destul de frumoase²⁷. Cărțile „romantice“ erau, desigur, acele titluri care puteau trezi susceptibilități mediului aproape cazon în care

trăiau elevii la Gimnaziul Superior, dar care nu erau, totuși, periculoase pentru severele canoane morale impuse acestora. De altfel, e semnificativ faptul că atunci când o carte nu corespundea exigențelor stabilite, aceasta era pur și simplu... distrusă! Profesorul M. Călinescu, mentor al bibliotecii după 1871, notează în dreptul a două titluri: „S-au nimicit ca nepotrivite pentru această bibliotecă”²⁸.

5. IMPORTANȚA BIBLIOTECII GIMNAZIAȘTILOR.

Este greu de reliefat, în câteva cuvinte, rolul imens pe care l-a avut această bibliotecă în viața națiunii române din Bucovina, căci efectele ei au fost de durată și pline de substanță. „Timp de mai bine de 20 de ani – scria Aurel Vasiliu –, aceste cărți au circulat printre numeroase serii de elevi, care le-au citit cu aviditate, stârnind în ei dragostea pentru literatură și simț național. Și pe această cale, scopul urmărit de mintea luminată de patriot revoluționar a lui Aron Pumnul, de a deștepta sentimente democratice și naționale în mediul bucovinean, amenințat cu deznaționalizarea, a fost în mare parte atins”²⁹.

Pe baza Bibliotecii Țării, dar și a bibliotecii învățăceilor gimnaziști, se va întemeia, în 1862, *Societatea Română de Leptură*, care, în 1865, se va transforma, sub ochiul vigilent al autorităților imperiale, în Societatea pentru Literatura și Cultura Poporului Român în Bucovina, care și-au asumat un rol atât de important în păstrarea spiritului românesc în provincia răpită. Să nu uităm că, în ambele societăți, Aron Pumnul a avut, direct sau indirect, un rol cât se poate de semnificativ, făcând parte din comitetele de conducere ale celor două societăți.

Dar biblioteca întemeiată de Aron Pumnul are o valoare capitală pentru cultura română și datorită faptului că a fost, așa cum se știe, prima bibliotecă importantă pe care a frecventat-o cel care va deveni poetul național al românilor. Grație *Cunsemnăciunariului...* și însemnărilor făcute aici, au putut fi stabilite, cu destulă precizie, aspecte importante din biografia lui Eminescu, legate, în special, de perioada șederii sale la Cernăuți. Mult mai important însă e faptul că, pe baza confruntării operei acestuia cu titlurile existente în biblioteca administrată câțiva ani de viitorul poet, s-au putut defini și explica orizontul său de cultură, gândirea sa social-politică, nenumărate motive literare, simboluri, metafore, epitete, imagini poetice etc. Prezența cărților vechi – Dosoftei, Varlaam, Antim Ivireanul –, a doinelor și baladelor populare, culese de Alecsandri sau alți autori, l-au determinat pe tânărul Eminescu să îndrăgească încă de pe acum „limba dulce și-nțeleaptă” sau farmecul, simplitatea și profunzimea creației noastre populare, el însuși devenind un culegător al acesteia. Cărți precum cea a lui Timotei Cipariu – *Elemente de filosofie după Krug* – sau *Manualul de filosofie și de literatură filosofică* de W. T. Krug, tradus de Al. T. Laurian, ar putea explica interesul atât de timpuriu al lui Eminescu pentru Kant, știut fiind faptul că W. T. Krug a fost unul dintre cei mai fideli elevi ai autorului *Criticii rațiunii pure*. Un interes timpuriu, spuneam, care îl va determina să traducă din Kant, spre uimirea de mai târziu a lui Constantin Noica! Alte cărți din biblioteca gimnaziștilor i-au stimulat, cum susținea I. Scurtu, pasiunea pentru filosofia lui Schopenhauer. Citind – ca să dăm alte exemple – *Peregrinul transilvan* al lui I. Codru Drăgușanu, Eminescu va fi reținut cu mare interes critica stării sociale deplorabile de la noi, stare cauzată și de acei „cațoani greci, arendași de moșii, cari, fără nici o cruțare, sug sângele

bieților clăcași; aceștia din urmă (clăcașii), în mare parte dedați cu jugul și gârbaciul... și lăturile altor popoare, cari se bucură de o oarecare considerație³⁰. Lectura cărții lui Al. Pelimon – *Jidovul cămătar. Moldova și Bucovina* – îi va fi deschis lui Eminescu ochii asupra abuzurilor evreilor, care trăgeau toate foloasele „numai din corupțiunea proprietarilor și din slăbiciunea guvernelor“, autorul mărturisind că văzuse „cu destulă durere națiunea sugrumată de jidovi, de greci și de ciocii“³¹. În ambele cazuri, e vorba parcă de sintagme decupate din articolele politice de mai târziu ale lui Eminescu, din perioada „Timpului“. De altfel, într-un paragraf special din studiul său, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, Aurel Vasiliu a inventariat o mulțime de similitudini (idei, concepții, imagini, metafore, simboluri, epitete chiar) între diverse cărți existente în biblioteca gimnaziștilor și în creația de mai târziu a lui Eminescu. Fără a respinge *ab initio* asemenea demersuri, considerăm că acestea nu trebuie exagerate, dat fiind caracterul complex, contradictoriu și imprevizibil al creației de artă în general. O asemenea operație s-a făcut și în cazul influenței *Lepturariului* asupra lui Eminescu, dar mai aproape de adevăr pare afirmația lui Aurel Vasiliu, conform căreia „Eminescu a cunoscut amănunțit literatura predecesorilor și contemporanilor săi nu numai din *Lepturarele* lui Pumnul, ci direct din operele pe care le găsea, pe cele mai multe, chiar în biblioteca gimnaziștilor“³².

Prin faptul că în patrimoniul bibliotecii au intrat autori din toate provinciile locuite de români, se demonstrează încă o dată, la fel ca în cazul *Lepturariului*, ideea de unitate națională de care era pătruns Aron Pumnul, aidoma tuturor contemporanilor săi revoluționari. Dacă Biblioteca Țării, inaugurată oficial la 29 septembrie 1852, avea cărți în „limbile patriei“ (germana și româna), majoritatea fiind, desigur, în germană, biblioteca gimnaziștilor pune accent, așa cum am văzut, pe cartea preponderent românească, înscriindu-se astfel în domeniul pionieratului pentru istoria Bucovinei. Legăturile culturale care existau între toate provinciile locuite de români demonstrau că România Mare era înfăptuită pe plan spiritual, cultural, urmând ca, pe plan politic, aceasta să se realizeze abia în 1918.

În altă ordine de idei, alcătuirea și conținutul bibliotecii pun în evidență și alte semnificații legate de Aron Pumnul. Comparând cărțile literare românești existente în zestrea bibliotecii cu autorii care au intrat în sumarul celor patru tomuri din *Lepturariu*, se va vedea că nu toți scriitorii au fost reținuți de antologator, fiind excluși mulți autori obscuri. În felul acesta, se poate dovedi spiritul critic al lui Aron Pumnul, a cărui lipsă i-au reproșat-o atât de vehement contemporanii și urmașii.

Pornită din resorturi naționale, la fel ca studiile de lingvistică, *Lepturariul* sau volumul *Privire răpede...*, biblioteca întemeiată de Aron Pumnul relevă încă o dată, dacă mai era nevoie, caracterul unitar al operei, acțiunii și gândirii profesorului cernăuțean. Cea mai exactă caracterizare a rolului avut de această bibliotecă aparține chiar lui Aron Pumnul. În cunoscutul Apel care preceda colecția copiată de mână a *Foii pentru minte, inimă și literatură*, Aron Pumnul vedea în mica instituție de cultură „pălatul rănășterii noastre celei sufletești, carile se cheamă «Biblioteca tinerilor învățăcei rumâni cernăuțeni»“³³. Biblioteca întemeiată de Pumnul pare să fi constituit încă un motiv pentru ca „poetul marilor tristeți“ să afirme, despre fostul său dascăl, că acesta a fost „personificarea unui principiu, sufletul – nemuritor neapărat – care a dat consistență și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune“³⁴.

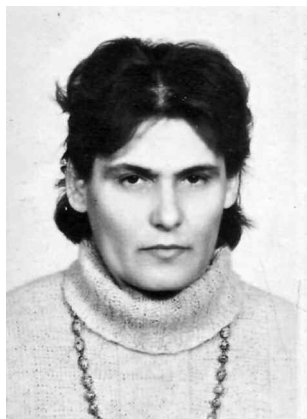
NOTE

- 1 Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei. Vol. I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 453.
- 2 I. G. Sbiera, *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui*, Editura Soțietății, Cernăuți, 1889, p. 110.
- 3 *Ibidem*, p. 170-171.
- 4 Idem, *Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*, Tipografia R. Eckhardt, Cernăuți, 1899, p. 107.
- 5 *Ibidem*, p. 107.
- 6 Aurel Vasiliu, *Mihai Eminescu și „Biblioteca gimnaziștilor den Cernăuți“*, în „Limbă și literatură“, vol. XIX, 1968, p. 225.
- 7 Alături de studiul citat mai sus, se mai pot aminti: Aurel Vasiliu, *Eminescu și Bucovina*, Tipografia „Mitropolitul Silvestru“, Cernăuți, 1941; Idem, *Biblioteca gimnaziștilor lui Aron Pumnul în Cernăuți*, în „Revista Bucovinei“, nr. 1, 1942, p. 72-81; Idem, *Alte cărți dăruite de Mihai și Nicu Eminovici Bibliotecii gimnaziștilor din Cernăuți*, în *Revista Bucovinei*, nr.1, 1942, p. 192-204; Idem, *Danii pentru Biblioteca gimnaziștilor lui Pumnul*, în „Revista Bucovinei“, nr.1, 1942, p. 418-426; Idem, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în vol. *Eminescu și Bucovina*, Tipografia „Mitropolitul Silvestru“, Cernăuți, 1943, p. 203-480; Idem, *Elevul Mihai Eminescu în lumea cărților*, în *Caietele Mihai Eminescu*, IV, 1977, p. 229-267.
- 8 Arhivele Naționale, București, Fond Hurmuzaki, Dosar 18, filele 8-14.
- 9 *Ibidem*, fila 9.
- 10 P. V. Haneș, *Legăturile literare între V. Alecsandri și Bucovina în 1865-1875*, în *Preocupări literare*, VII, nr. 4, p. 179, apud *Eminescu și Bucovina*, ed. cit., p. 336.
- 11 Arhivele Statului, Cluj-Napoca, Fond Blaj, Arhiva Cipariu, Mss. 2095.
- 12 T. V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, în vol. *Eminescu și Bucovina*, ed. cit., p. 24.
- 13 Aurel Vasiliu, *Mihai Eminescu și „Biblioteca gimnaziștilor den Cernăuți“*, în loc. cit., p. 223.
- 14 *Ibidem*, p. 222.
- 15 *Ibidem*, p. 225.
- 16 Aurel Vasiliu, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, ed. cit., p. 276.
- 17 Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 451.
- 18 *Luceașărul*, an I, nr.2, 15 iul. 1902, p. 8.
- 19 *Ibidem*, p. 8.
- 20 Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 452.
- 21 A. C. Domșa, *Aron Pumnul*, în „Familia“, 1889, nr. 29 și 30, p. 337 și urm., apud Aurel Vasiliu, *Mihai Eminescu și „Biblioteca gimnaziștilor den Cernăuți“*, loc. cit., p. 228.
- 22 Biblioteca Academiei Române, București, Dosar Aron Pumnul, Mss. S 48 (2) / DCCLXIII.
- 23 Aurel Vasiliu, *art. cit.*, p. 223.
- 24 T. V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, în vol. *Eminescu și Bucovina*, ed. cit., p. 24.
- 25 Aurel Vasiliu, *art. cit.*, p. 226.
- 26 *Ibidem*, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în loc. cit., p. 388.
- 27 *Ibidem*, *Mihai Eminescu și „Biblioteca gimnaziștilor den Cernăuți“*, în loc. cit., p. 223.
- 28 *Ibidem*, p. 225.
- 29 *Ibidem*, p. 230.
- 30 Aurel Vasiliu, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în vol. cit., p. 277.
- 31 *Ibidem*, p. 308.
- 32 *Ibidem*, p. 321.

- 33 M. Eminescu, *Opere*, IX. *Publicistică 1870-1877*. Studiu introductiv de Al. Oprea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, p. 82.
- 34 Idem.

SUMMARY

The foundation of the first chair of Romanian Language and Literature at the Grammar School in Cernăuți could not have come into being without the foundation of a Romanian library. As a result of these requests, order no. 239 of January 10, 1849 on the foundation of the chair, issued by the Presidium of Galicia clearly provided that: “It arose from the ministerial statement that the library of the Institute of Philosophical Studies of Cernăuți was awarded an annual fund covering the scientific instruments necessary for all existing chairs, thus the new chair of Romanian Language was also awarded a fund of 100 florins at the proposal of the teaching staff in order to buy Romanian books. In case the existing fund is not enough, it is the duty of the teaching staff to propose an increase of the fund or ask for an early special subsidy by accurately bringing proof for their need”. I. G. Sbiera, who was admitted at the Grammar School in Cernăuți when the first books were procured for the library (1857), also highlighted the foundation of a Romanian library was a must. Enhancing this wish, I. G. Sbiera takes credit for this initiative, disregarding the documents he himself has published a decade before (the above mentioned documents), clearly stating that it was the duty of the Romanian language and literature teacher to found the library: “In order to fulfill the wish that I and some of my school colleagues shared, I started to advocate among them for the foundation of a Romanian student library”. Aurel Vasiliu found an astonishing piece of information regarding the foundation of the library while studying the 1861 yearbook of the grammar school from Cernăuți (Programm des K.-K. Ober-Gymnasiums in Cernowitz, 1861) – in chapter “Die Schulerbibliothek”, it is written that the library “came into being with the encouragement and support of Alexandru Knight of Hormuzaki who, making noble efforts to provide the young students with the necessary instruments for the national development, demanded in 1857 the collection of books among the students’ friends and the students themselves; one remarkable figure was Ioan Sbiera (now graduate of the Faculty of Law), who donated 60 books – 75 volumes, as well as 31 florins for the foundation of the library”. As a final conclusion, even though the initiative to found the library may have been that of Al. Hurmuzaki, I. G. Sbiera or Aron Pumnul, it is Aron Pumnul who was actually in charge of enlarging, organizing and looking after the library.

Alexandrina Cernov

S-a născut la 24 noiembrie 1943 în orașul Hotin. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității Naționale „Iu. Fedkovyci” din Cernăuți (1966). A susținut teza de doctorat în 1989 la Chișinău. Conf. univ. dr. la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți (1971–2002). A publicat studii și articole din domeniul teoriei traducerii, lingvostilisticii și poeziei comparate (română, rusă, ucraineană), este autor de manuale școlare de limba și literatura română pentru școlile românești din Ucraina. Este redactor-șef la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (din 1994). Membru de onoare al Academiei Române (1991), membru fondator și director executiv al Editurii Alexandru cel Bun din Cernăuți (1995), membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, vicepreședinte (1989) și președinte al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți (1990 – 1994).

CARACTERUL NAȚIONAL AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PUBLIC ÎN CONCEPȚIA LUI ALEXANDRU HURMUZAKI (1823–1871)*. ACTUALITATEA PROBLEMEI

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Bătrânul Doxaki și-a crescut fiii și fiicele în bună înțelegere și dragoste de neam și le-a lăsat ca testament grija pentru păstrarea conștiinței naționale românești în Bucovina: patria, limba și biserica, pentru care ei și-au consacrat întreaga viață și au transmis experiența lor generațiilor de români care au urmat. Printre celelalte obiective, de ordin cultural și politic, i-a preocupat școala. Astăzi, după mai bine de un veac și jumătate, putem afirma că românii din Ucraina independentă se confruntă cu aceleași probleme în ceea ce privește limba și școala.

Eudoxiu baron de Hurmuzaki a luptat consecvent pentru ca să fie respectat statutul limbii române, ca limbă cooficială, în Dieta Bucovinei. Cităm din replica lui la expunerea deputatului Andriewici: „... Dacă Înalta Casă a declarat că procesele verbale ale ședințelor să se întocmească în ambele limbi, pentru că ambele limbi sunt limbi de negociere, atunci și astăzi ele trebuie întocmite în două limbi [...] După părerea mea, comisia pentru petiții ar trebui să fie însărcinată cu redactarea unui al doilea original, în limba română, și să o înainteze spre dezbateri Înaltei Case la prima sau la a doua din următoarele adunări, dacă este posibil. De aceea trebuie să insist asupra cererii mele și să o consider corectă”¹.

* Despre activitatea fraților Hurmuzaki din prima generație în domeniile științific, cultural, politic și educațional vezi cartea: Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun – Cernăuți, Editura Augusta – Timișoara, 2000, precum și alte lucrări de referință publicate în revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”, editată de Institutul Cultural Român, începând cu anul 1994.

Într-o altă stenogramă a protocolului verbal, E. Hurmuzaki, replicându-i aceluiași deputat, Andriewici, declară: „În legătură cu Petiția, am mai făcut o cerere din punct de vedere formal. Dieta a hotărât ca dezbaterile să se țină în două limbi. Ele se și țin în două limbi și sperăm că și procesele verbale vor fi întocmite în două limbi, după ce se va da raportul Comisiei. De aceea se cuvine ca exemplarele emise de Dietă să fie adaptate acestui principiu. În consecință, fac următoarea propunere cu privire la aspectul formal: Înalta Casă să hotărască ca Petiția să fie adresată Majestății Sale în duble exemplare, unul în germană și altul în română”².

În *Cuvântul de încheiere al Căpitanului Țării Eudoxiu baron de Hurmuzaki la cea de a XIII-a ședință din 9 decembrie 1872*, el face o recapitulare a problemelor discutate, vorbește despre importanța înființării unei universități la Cernăuți, și a organizării învățământului în limba română. „Învățământul școlar, spunea E. Hurmuzaki, formarea spirituală și morală a poporului, nu puteau și nu trebuiau să lase indiferent nici un reprezentant al poporului în această Cameră. Construirea, ridicarea, și înmulțirea școlilor primare și sporul de salariu pentru învățători s-au bucurat, atât în Dietă, cât și din partea înaltului guvern, de reprezentanți entuziaști, de realizări obiective și de sprijin puternic. Cererea făcută înaltului guvern de a dispune înființarea unei Universități la Cernăuți pune în lumină importanța pe care Dieta noastră o acordă formării științifice în Țara noastră”³.

Analizând situația românilor în epoca revoluției de la 1848, istoricul Ilie Luceac, bazându-se pe publicațiile vremii, constată: „Referitor la școala românească, starea în care ajunsese aceasta era una dintre cele mai îngrijorătoare. Din publicațiile vremii aflăm că ocupația habsburgică a găsit în partea Țării de Sus a Moldovei, botezată de austrieci Bucovina, opt școli mai însemnate, șase dintre acestea fiind curat românești. Aceste școli se aflau la Rădăuți, la Mănăstirea Putna, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Câmpulung Rusesc, Cernăuți. Celelalte două școli amintite – una latinească și una grecească – se aflau la Suceava”⁴.

Prin urmare, austriecii au găsit în acest pitoresc colț de țară moldavă școli precum și alte monumente însemnate de cultură, în special mănăstirile, printre care și Mănăstirea Putna, necropola voevodală a lui Ștefan cel Mare. Înstrăinarea Putnei era un act de mare nedreptate istorică pentru români.

Anul 1848 adusese mari speranțe popoarelor din Austria. Românii din Bucovina inițiaseră în această perioadă diverse acțiuni pentru recunoașterea drepturilor naționale, înaintaseră mai multe memorii guvernului de la Viena în care aduseseră nenumărate argumente istorice, religioase și lingvistice. Una din cerințele esențiale ale românilor bucovineni a fost dezlipirea Bucovinei de Galiția și unirea tuturor românilor din Imperiu într-un singur ducat.

În centrul acestor acțiuni, vitale pentru românii din Bucovina, s-a aflat familia Hurmuzaki. Bucovinenii Eudoxiu Hurmuzaki și Mihai Bodnar au semnat *Memoriul* panromânesc, înaintat de către o deputație de români din Ardeal, Banat, Ungaria împăratului Francisc Josef, la 25 februarie 1849, iar la 5 martie 1849 – ministrului președinte austriac, în care se cerea „înființarea unei provincii românești cu autonomie politică și bisericească, cu garantarea folosirii limbii române, care i-ar fi unit pe toți românii din Austria. Se propunea ca împăratul să poarte și titlul de Mare Duce al Românilor”⁵. Din corespondența familiei Hurmuzaki aflăm că întreaga familie exprimase o mare satisfacție și susținere morală fratelui lor Eudoxiu Hurmuzaki: „Noi

toți, scria Alecu Hurmuzaki, am fost cuprinși de o mare bucurie din pricina petiției românești...“⁶.

În conferința *Legăturile culturale între Bucovina și Principatele Românești* rostită în mai 1914, Nicolae Iorga spunea: „Recunoștința pe care bucovinenii o datoresc familiei Hurmuzăkeștilor este desigur nesfârșită. Viața culturală din Bucovina, câtă este acolo – și, din fericire, se dezvoltă din ce în ce mai mult, peste intrigile promotorilor de discordii politice, pe cari lumea îi va închide cândva în lazar –, se datorește la doi oameni. În afară de valoarea lor personală, unul din ei reprezintă mai mult o familie, celălalt reprezintă mai mult o școală. Este vorba de Eudoxiu Hurmuzaki, care înseamnă întreaga lui familie: boierul primitiv de oaspeți, largul împărțitor de daruri care a fost bătrânul Doxachi, și frații, care au stat în jurul lui și l-au ajutat într-o operă ce a fost continuată pe urmă de Constantin Hurmuzaki, în epoca Unirii, pe pământul însuși al Moldovei, la Iași. Iar celălalt, Aron Pumnul, este trimisul Școlii Ardelene, care aproape un veac se silise să trezească în rândurile umilite ale românilor de supt coroana ungară și din principatul ardelean un sentiment de mândrie, sprijinit pe originea română și pe vechile drepturi, cu neputință de înlăturat, al acestei nații, pe pământul pe care, din generație în generație, l-a muncit și l-a apărut.

Aceștia au fost cei doi începători ai sufletului românesc în Bucovina. Și dumneavoastră, cari ridicăți și statui – nu tocmai mari, dar am văzut câte una – cred că ar trebui să ridicăți una și lui Eudoxiu Hurmuzaki și alta lui Aron Pumnul, boierul adevărat și dascălul plin de suflet, căci cu o boierime adevărată și cu dascăli pentru sufletul omenesc fără îndoială că se pot ridica sus sufletele oamenilor“⁷.

După ce Parlamentul austriac a refuzat înființarea unui Ducat în cadrul Austriei, românii din Ardeal și Bucovina au fost nevoiți să lupte separat pentru revendicarea drepturilor naționale, inclusiv ale învățământului în limba română. Românii din Ardeal cer școli primare, seminarii teologice și o universitate românească. Directorul Liceului

Secvență de la deschiderea Colocviului.

din Cernăuți⁸ cerea înființarea unei facultăți de drept, iar Eudoxiu Hurmuzaki, susținut de deputatul german Pompe și alți intelectuali români, a pus în discuție problema necesității organizării la Cernăuți a unei Academii de Drept. În „Foaea Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina“ din 1868 este publicată petițiunea „Junimii române“ din Viena în care tinerii cereau înființarea unei Catedre de Limba și Literatura Română de acolo. Și tot în același an, Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina militează pentru înființarea unei Catedre de Studiu a Istoriei Naționale.

Alexandru Hurmuzaki, deputat în Parlamentul de la Viena (membru în Camera Deputaților din Consiliul Imperial), deputat în Dieta Bucovinei, membru fondator al Societății Academice din București, a urmat, alături de frații săi, îndemnul bătrânului Doxaki. Împreună cu fratele său, Gheorghe Hurmuzaki, care a fost și primul redactor al ziarului „Bucovina“, gazetă românească pentru politică religie și literatură, ce apărea în limbile română și germană, a muncit și Alexandru Hurmuzaki. Ziaristica nu a fost singurul domeniu prin care a intenționat să păstreze conștiința națională. El s-a zbatut să cultive limba română, folclorul, în general, etnocultura poporului său, tradițiile moștenite care asigură continuitatea unui popor. Alecu Hurmuzaki este primul care aplică tezele lui Lazarus și Steinthal, în contextul condițiilor din Bucovina⁹.

Alexandru înțelegea foarte bine că rolul principal în păstrarea limbii și a conștiinței naționale îi revine școlii. El publică în „Foaea Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina“ mai multe studii referitoare la starea învățământului raportat la realitățile și necesitățile societății românești: *Despre o lipsă în învățământul public la noi*, în 1866, *Despre una din ideile domnitoare ale timpului*, în 1867, *Carele e caracterul și tendința învățământului public la noi* în 1868. Alecu Hurmuzaki insistă în mod special asupra necesității studierii limbii și a istoriei și critică vehement ideile cosmopolite ale vremii.

Alături de frații și colegii săi de la Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina a militat, mai ales, pentru studierea istoriei. Această problemă s-a discutat la adunarea generală a Societății din 5 februarie 1868, unde Ion Sbiera a prezentat *Raportul Comitetului pentru înființarea unei catedre de istorie națională*, iar Alecu Hurmuzaki – studiul *Carele e caracterul și tendința învățământului public la noi*, în care au fost concentrate îndemnul bătrânului Doxaki și ideile esențiale ale necesității unui învățământ în limba română, despre scopurile și spiritul societății românești din Bucovina: „E bine să creștem și să învățăm, susținea Alecu Hurmuzaki, rămânând și prin școală, și toată viața, români sau e mai bine, ca din junie, să-ncetăm treptat și tot mai deplin de a mai fi aceștia, ca în două, trei generații să nu mai fie urmă de ei?“¹⁰. În încheiere, A. Hurmuzaki scria: „...îmi rămâne numai să tragem consecința simplă și firească, aceea că și în școlile de aici, în acele școli măcar, care după toate legile Dumnezeiești și omenești, sânt ale națiunii noastre, trebuie neapărat, cu o oră mai înainte a se introduce limba ei ca mijloc de învățământ.

Acesta, Domnilor, este dreptul nostru, un drept la care nu putem renunța, pentru că avem datoria strânsă și sfântă către poporul, ai cărui fii credincioși sântem, a i-l conserva și apăra, a cere neprecurmat și fără încetare respectarea și împlinirea lui prin toate mijloacele legale, și cu toată energia pe care ne-o inspiră devotarea către națiune...“¹¹.

În concepția lui Alexandru Hurmuzaki, cea mai importantă sarcină este creșterea tinerimii, dezvoltarea ei morală prin asigurarea învățământului public, el se simte „dator și îndreptățit“ să lucreze în această problemă vitală și însemnată pentru românii din Bucovina.

Astăzi avem doar de a învăța și de a transforma în fapte aceste învățăminte înțelepte ce ni le-au lăsat drept moștenire Hurmuzăkeștii.

Încercăm să punem în discuție punct cu punct concepțiile lui Alecu Hurmuzaki despre „creșterea tinerimii“, despre cultură, învățământul public, calitatea acestuia și conștiința națională, toate fiind strâns legate între ele.

Alecu Hurmuzaki este preocupat mai ales de calitatea și modernizarea învățământului, „schimbarea radicală a întregului sistem de instrucție a metodei și a organismului ei“¹², considerându-l ca fiind unul din mijloacele „care pot spori cultura, dezvoltarea morală și materială a popoarelor, cel mai propriu și cel mai puternic e creșterea tinerimii, învățământul public (...) atențiunea asupra stării acestei instituții în patria noastră“¹³. Alecu dorește reformarea radicală a întregului sistem de învățământ, mai ales a metodei de predare. El îl citează pe Jules Simon care afirma „că acel stat e cel mai bun, care posedă școlile cele mai bune“ și exclamă: „cât de aproape sau departe suntem aici de acel ideal“¹⁴.

Cităm în continuare un alineat în care raportorul expune adevăruri dureroase cu care ne confruntăm și astăzi: „În anul trecut am arătat, cum s-au amintit astăzi chiar aici, una din lipsele acestei instrucțiuni, o lacună din cele mai nepricepute și stricătoare în tot așa zisul organism cam foarte neorganic al învățământului public, care are de fapt, că toate generațiile trecute și trecând n-au avut și nici nu au nici de cum ocazia, afară de delinșta privată, de a ajunge la o conștiință adevărată de sine, de a ști măcar,

Cu lumânările aprinse lângă troița lui Eudoxiu Hurmuzaki.

cine sânt, cine le-au fost părinții și le este neamul, și de e cumva adevărat sau nu aceea, ce despre acestea ne spun și ne învață acum sau altă dată erudiții domni istoriografi ai foiletonului gazetei oficiale nemțești «Bucovina»¹⁵.

Militând pentru o școală modernă, el atrage atenția asupra necesității studierii stării de lucruri în care se află învățământul, care sunt greutățile și greșelile, chemând să se cerceteze cauzele adevărate ale lacunelor din învățământ, pentru a le combate.

Lămurirea și dezlegarea unei probleme atât de întinse și de necesare cer o adevărată metodologie, aplicabilă și astăzi în școala românească.

Unul dintre punctele în discuție este numărul școlilor. El atrage atenția că unele din ele, „cât de paradoxal ar părea“ în loc de folos aduc daune, pentru că nu aduc cunoștințele necesare ce l-ar pregăti pe tânăr pentru viață și l-ar ridica în fața altor națiuni. El propune o reformă radicală a școlii care ar trebui să înceapă de la revizuirea tuturor obiectivelor învățământului național, care să fie subordonate scopului de a avea cunoștințe temeinice la toate disciplinele, pentru a avea o conștiință clară de sine și de neam, de a fi nu mai prejos de celelalte naționalități.

În încheiere, Alexandru Hurmuzaki subliniază faptul că scopul principal al învățământului, scop practic și necesar, îl constituie învățământul în limba maternă, însușirea culturii limbii părintești, care trebuie învățată cât mai bine și întrebuințată cât mai corect. Și dacă nu se respectă această lege, învățământul nu-și poate realiza scopul scontat. Astfel, conchide vorbitorul, cunoașterea limbii este un drept „la care nu putem renunța, pentru că avem datoria sfântă către poporul, ai cărui fii credincioși suntem...“¹⁶.

NOTE

- 1 Vezi: *Replica deputatului Andriewici. Stenograma procesului verbal din anul 1870*, în *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei. Din viața parlamentară a Bucovinei în cea ce a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac, traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Editura Institutului Cultural Romnân, București, 2007, p. 271.
- 2 *Ibidem*, p. 273.
- 3 *Ibidem*, p. 335.
- 4 Ilie Luceac, *Repercusiuni culturale ale revoluției de la 1848 în Bucovina și intelectualitatea românească în devenire*, în „Glasul Bucovinei“, An. V, nr. 2 (18), 1998, p. 8.
- 5 Alexandrina Cernov, *Universitatea din Cernăuți în contextul evenimentului premergător inaugurării*, în „Glasul Bucovinei“, an. II, nr. 3 (7), 1995, p. 62.
- 6 *Idem*.
- 7 Nicolae Iorga, *Conferințe*, București, Editura Militară, 1987.
- 8 „Foaea Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina“, an. IV, nr. 1 și 2, 1868, Cernăuți, p. 43.
- 9 Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun–Cernăuți, Editura Augusta–Timișoara, 2000, p. 218-243.
- 10 Cuvântarea lui Alexandru Hurmuzaki *Carele e caracterul și tendința învățământului public la noi* a fost publicată în „Foaea Societății“..., An. II, nr 3, 1 martie 1866, p.9 și republicată în revista „Glasul Bucovinei“, an. I, 1994, nr. 2, p. 136–150. Încercăm să popularizăm și astăzi îndemnul Hurmuzăkeștilor, însă această cuvântare, atât de

importantă pentru noi în educarea spiritului moralității și a iubirii de neam, a rămas fără nici un ecou.

11 *Ibidem*, p. 150.

12 *Ibidem*, p. 137.

13 *Idem*.

14 *Idem*.

15 *Idem*.

16 *Ibidem*, p.150.

SUMMARY

In the light of the events of the year of 1848, which brought high hopes to the people of Austria, the Romanians of Bukovina had initiated diverse actions towards the recognition of national rights, handing over many memories to the government from Vienna in terms of numerous historical, religious and linguistic arguments.

Among some of the requests of the Romanians of Bukovina were the language and the education in the native language and, last but not least, the history studies, without which no nation can exist. The Hurmuzaki family found itself in the middle of those vital for the Bukovinian Romanians events.

Alexandru Hurmuzaki, a deputy of the Vienna Parliament (a member of the deputies of the Imperial Council), a deputy in the Diet of Bukovina, the founding member of the Academic Association from Bucharest, alongside his brothers, followed the inspirations of the old Doxaki. He strived to cultivate the Romanian language, the folklore, his native ethnic culture in general, the inherited traditions which ensure the continuity of a nation. He published numerous studies referring to the state of the Romanian educational system in rapport to the realities and needs of the Romanian society in “The File of the Society of the Romanian literature and culture in Bukovina”: “About the lack of our public education” in 1866, “About one of the major ideas of the times” in 1867, “The character and tendency of the state of our public education” in 1868. He fought for the language and history studies, in particular. This topic had been discussed in the general meeting of the Association on February 1868, where Ion Sbiera presented “The Report of the Committee for the establishment of the faculty of National History”, whereas Alecu Hurmuzaki – the study “The character and the tendency of the state of our public education”.

In the concept of Alexandru Hurmuzaki, the most important is the youth upbringing, its moral development through guaranteeing the public education, he feels “obliged and empowered” to work on this vital and significant problem of the Romanians of Bukovina.

The presented material brings under discussion bullet by bullet the concepts of Alecu Hurmuzaki regarding “the youth upbringing”, the culture, the public education, the quality of the above as well as the national conscience.

To sum it up, Alexandru Hurmuzaki underlines the fact that, the main practical and necessary goal of the education is the education in the native language, the perception of the culture of the mothertongue, which needs to be studied thoroughly and used to the utmost.

In Honorem

ACADEMICIAN IOAN-AUREL POP, UN SPIRITUS RECTOR AL ISTORIOGRAFIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC

Ilie Luceac

Cernăuți

Joi, 21 noiembrie 2013, de sărbătoarea *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului*, Rectorul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, academicianul Ioan-Aurel Pop, unul dintre cei mai străluciți istorici contemporani ai României, a fost nominalizat printre cei mai buni dascăli din lume. Odată cu nominalizarea rectorului, Universitatea din Cluj a intrat în Top 500 Shanghai al celor mai bune instituții de învățământ din lume.

Acad. Ioan-Aurel Pop a fost nominalizat, alături de alte 14 cadre didactice din lumea întreagă, în „The International Adult and Continuing Education Hall of Fame“, organizație fondată în 1995 la Universitatea Oklahoma Outreach (SUA). Pe site-ul *adevărul.ro* citim: „Instituția a fost creată pentru «a onora lideri care au adus contribuții deosebite în domeniile educației adulților și învățării continue», moto-ul acesteia fiind «libertatea de a învăța stă în centrul tuturor marilor civilizații». Printre ceilalți profesori nominalizați anul acesta se numără: Ronald Gross (co-președinte al Seminarului pentru Inovare în Educație de la Universitatea din Columbia), Jong-Gon Hwang („părintele“ educației pentru adulți din Coreea), Rosalind Loring (președinte în cadrul Conferinței UNESCO pentru educație continuă), Michael Grahame Moore (fondatorul Centrului American pentru Educație la Distanță), Thomas Sticht (lucrările

lui au dus la crearea Programului Armatei SUA de educare a militarilor), Lloyd Robert Maxwell Ross (profesor la Universitatea din Sidney, consilier pe probleme de educație al mai multor premieri australieni)“ și alții.

Acad. Ioan-Aurel Pop a primit distincția din partea Universității Oklahoma Outreach din SUA (Florida), instituție din Top Shanghai 500, pentru cărțile și studiile științifice publicate, dar și pentru munca sa de coordonator al unei instituții românești și europene de cultură, cum este Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj – cea mai veche universitate de pe teritoriul actualei României, fondată la 1581. Referindu-se la distincția cu care a fost nominalizat, rectorul UBB a scris pe pagina sa de Facebook următoarele: „O ceremonie emoționantă, cu o atmosferă deosebită, oameni extraordinari, personalități academice de talie mondială și o distincție care mă onorează, dar, în același timp, mă și responsabilizează suplimentar față de activitatea educațională“.

Cel mai tânăr membru titular al Academiei Române, Rector al Universității Babeș-Bolyai, director din 1993 al Centrului de Studii Transilvane al Academiei Române, prof. univ. dr. Ioan-Aurel Pop este cu siguranță unul dintre cei mai buni și talentați istorici medievali contemporani, cu următoarele domenii de competență: istorie medievală, instituții medievale, paleografie latină, istoriografie etc. Autor al mai multor lucrări fundamentale privind istoria instituțiilor medievale, a Transilvaniei și a istoriei historiografiei, cu volume coordonate, cu cărți realizate în colaborare, manuale școlare, suporturi de curs universitar, cu nenumărate studii și articole în reviste de specialitate din țară și din străinătate, cu colaborări în zeci de volume de studii în țară și în străinătate, recenzii, introduceri și prefețe de carte, acad. Ioan-Aurel Pop se clasează printre cei mai fecunzi istorici contemporani, care face onoare istoriografiei românești și universale, acum, la început de secol XXI, fiind un urmaș demn al unui model din „Heidelbergul României“, cum a fost, de exemplu, acad. David Prodan. Un poliglot de forță, care ne amintește de însușirile profesionale ale lui Nicolae Iorga, Ioan-Aurel Pop credem că nu a avut nevoie de interpreți nici atunci când a trebuit să studieze arhivele străine scrise în limbile clasice, nici când s-a aplecat asupra documentelor care se pot citi în limbile moderne de circulație mondială. Cunoașterea limbilor de circulație internațională i-a înlesnit, cu siguranță, îndeplinirea funcțiilor de conducere a Centrului Cultural Român din New York (1994–1995), cât și a obligațiilor profesionale în funcția de director al Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică din Veneția (din 2003). Acum, când se află în fruntea unei instituții superioare de învățământ cu linie de predare și în limba maghiară, rectorul ei nu are greutate de ordin lingvistic. Faptul că Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca s-a menținut pe linia de plutire din 1993 până astăzi (ceea ce n-a fost să fie cu cel de la Iași) se datorează în primul rând reputației și străduințelor academicianului Ioan-Aurel Pop.

Membru în diferite organisme științifice naționale și internaționale, cum este Comisia de Istoria Relațiilor Internaționale din cadrul Comitetului Internațional de Științe Istorice, vicepreședinte al Comitetului Național al Istoricilor din România; membru al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol“ din Iași, a Muzeului Național de Istoria Transilvaniei și al Consiliului general de atestare a diplomelor și titlurilor universitare (CNATDCU), acad. Ioan-Aurel Pop, prin contribuțiile sale științifice, își aduce un aport esențial la o mai bună cunoaștere a istoriei românilor în spațiul

anglofon, francofon, germanofon, în Ungaria, Italia și alte țări europene, care abia acum încep să cunoască mai bine istoria și cultura românilor.

Întrebat fiind într-un interviu care este secretul și cum se poate îmbina atât de armonios munca administrativă, cercetarea științifică și munca de pedagog, domnul profesor Ioan-Aurel Pop a răspuns: „Secretul eficienței este munca, munca stăruitoare, aceea care poate învinge aproape orice, cum spuneau romanii: *Labor omnia vincit improbus!*“. Și a adăugat, cu spiritul său mereu inventiv și cuceritor: „Am devenit profesor din vocație, cred, am ajuns cercetător din pasiune și sunt și administrator din necesitate. Sunt multe lucruri care trebuie făcute pe lumea asta, dar e bine să ne apucăm numai de ceea ce știm să facem cel mai bine, prin pregătire și specializare“. [sursa: *adevărul.ro*].

Considerând drept o datorie de onoare slujirea temporară a Almei Mater Napocensis, fiind un profesor stimat și apreciat de studenți, un coleg bun și cu înțelegere față de colaboratorii săi, în sfârșit, un om excepțional, cu aplecare spre oameni, un om cu o memorie și un suflet mare – suntem convinși că aceste calități ne îndreptățesc pe deplin să credem că Ioan-Aurel Pop se încadrează perfect în categoria personalităților care descind, pe linie științifică, dacă putem spune așa, din seriozitatea și competența înaintașilor, ca un adevărat continuator al tradiției „școlii ardelenе”, în înțelesul modern al noțiunii.

Colectivul redacției „Glasul Bucovinei“ aduce cele mai sincere felicitări academicianului Ioan-Aurel Pop, cu ocazia nominalizării Domniei sale printre cei mai buni profesori din lume.

La mulți ani, multă sănătate, succes și putere de muncă!

Marin Gherman

S-a născut la 1 octombrie 1987. Licențiat al Universității din Cernăuți, Facultatea de Istorie, Politologie și Relații Internaționale (2010). Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Redactor la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (Cernăuți - București). Doctorand la Catedra de Politologie și Administrare de Stat din cadrul Universității Naționale „Yu. Fedkovyci” din Cernăuți. Redactor superior la postul de radio „Ucraina Internațional”, redacția emisiunilor în limba română.

CAPITAL SOCIAL VERSUS MITOLOGIE POLITICĂ (Perspectivă postelectorală)

MONITORING-ul PRESEI
(1 octombrie 2012 – 25 noiembrie 2013)

Marin Gherman

Cernăuți

*Noi nu avem o mitologie a succesului.
Dimpotrivă, batjocorim succesul.*

Dinu Patriciu

INTRODUCERE

Alegerile parlamentare din Ucraina, care s-au desfășurat la 28 octombrie 2012, au confirmat încă o dată faptul că societatea ucraineană trece printr-o perioadă social-politică dificilă a (pseudo)modernizării. Este clar că scrutinul parlamentar din toamna anului 2012 nu trebuie subapreciat ca eveniment politic ce poate determina dezvoltarea capitalului social, depășind limitele mitologiei politice. Democratizarea bazată pe capitalul social ar trebui să aibă o constantă politică în societățile care doresc să se apropie de modelul politic occidental, ce se bucură de o mare popularitate în statele est-europene. Istoricul și politicianul român Mihail Kogălniceanu spunea că „modernizarea țării trebuie să se facă nu prin import de așezăminte, ci prin îmbunătățirea treptată a celor vechi”, ceea ce nu se prea respectă în societățile de tranziție politică.

În cei peste 20 de ani de independență statală, societatea ucraineană s-a arătat dispusă să se modernizeze. Legile și programele de stat adoptate de legislativ și guvern au arătat că societatea se modernizează pe baza

normelor culturale și de drept de tip european. Anii au trecut, însă o serie de proiecte europene declarative așa și nu au fost realizate în Ucraina. Politologii, sociologii și economiștii ucraineni se străduiesc să afle care sunt cele mai importante bariere în calea preluării în Ucraina a normelor juridice și culturale europene. Studiile cercetătorilor par incomplete fără analiza proceselor informaționale care sunt la suprafața transformărilor politice ample și care trebuie neapărat luate în considerare. De aceea, în monitoring-ul de față ne propunem să analizăm dimensiunea confruntării socioculturale dintre capitalul social și mitologia politică în perioada postelectorală. Această confruntare a fost evidențiată în paginile presei din Ucraina.

Vom începe cercetarea noastră, pornind de la o declarație făcută de premierul Mykola Azarov, la finele anului 2012. Șeful executivului a chemat diplomații ucraineni să spulbere toate miturile politice despre Ucraina. Potrivit opiniilor șefului de guvern, componența informațională trebuie să fie esențială în activitatea diplomaților ucraineni. Ei trebuie să diminueze consecințele miturilor politice despre Ucraina și să arate cetățenilor străini care este adevărul despre societatea ucraineană.

În acest context, apar două întrebări logice, și anume: ce înseamnă noțiunea de mit politic și dacă există mituri politice funcționale în societatea ucraineană?

Problema mitologiei politice din Ucraina este actuală în contextul evenimentelor postelectorale, care au clarificat puțin imaginea științifică a proceselor politice de odinioară. Potrivit rezultatelor alegerilor, Partidul Regiunilor a întrunit 30% din sufragii sau 6.116.815 voturi. Pe locul al doilea s-a situat asociația „Batkivșçyna“, cu 25,54% sau 5.208.390 de voturi. Aceste informații au fost date publicității de către sistemul electronic „Alegerile-2012“ administrat de Comisia Electorală Centrală. De asemenea, pragul de validare în Parlament l-au depășit Partidul „UDAR“ al lui Vitali Klyçiko cu 13,96% sau 2.847.878 de voturi, Partidul Comunist, care s-a bucurat de susținerea a 13,18% din electorat și a întrunit 2.687.246 de voturi, și asociația „Svoboda“ cu 10,44% sau 2.129.906 de voturi ale alegătorilor.

Potrivit site-ului postului de radio „Vocea Rusiei“¹, din cele 450 de locuri în Rada Supremă, Partidul Regiunilor a obținut 185 de mandate, fracțiunea de opoziție „Batkivșçyna“ – 101, Partidul „UDAR“ – 40, „Svoboda“ – 37, Partidul Comunist – 32. De asemenea, în legislativ au fost aleși 43 de candidați independenți și 7 reprezentanți ai altor partide.

După scrutin, președintele Poloniei, Bronislaw Komorowski, a examinat împreună cu președintele Consiliului European Herman van Rompuy, subiectul alegerilor parlamentare din Ucraina. După cum a menționat liderul polonez, alegerile parlamentare au confirmat dorința ucrainenilor de a adera la cele 27 de state ale Comunității Europene. El a spus că toate partidele care au intrat în Parlament, în afară de partidul comunist, se pronunță în mod public pentru integrarea europeană. Însă, nu se știe dacă declarațiile publice vor fi completate cu acțiuni politice concrete. O barieră importantă în calea integrării europene o constituie miturile politice care domină opinia publică din Ucraina. Problema amintită necesită utilizarea unor metodici moderne de analiză politică. Și aceasta din motivul că noțiunea de capital social nu poate fi încadrată în modele teoretice simpliste, mai ales când este vorba despre societăți cu un sistem democratic fragil.

UN MODEL DE OPERAȚIONALIZARE A NOȚIUNILOR

Potrivit dicționarelor politologice, mitologia politică a fost un instrument de propagandă de când există omenirea, societățile umane și exploatarea ideologică. Fără a intra în plictisitoare detalii ale istoriei politice, pot fi analizate nenumărate exemple ale mitologiei politice. De exemplu, Alexandru Macedon, care era un simplu rege pentru grecii din epoca lui, a sfârșit prin a pretinde să fie considerat ca un zeu printre oameni. În felul acesta, miturile pot face minuni informaționale. Mitologia politică se revendică din mitologia antică, însă operează cu alte nivele semantice și e populată de personaje care nu au nimic comun cu zeii din mitologia greacă sau romană. Raoul Girardet, în cartea *Mituri și mitologii politice*², identifică patru mituri politice actuale:

1. **Mitul vârstei de aur**, care constă în menținerea credinței cum că vor veni unele timpuri mai bune. Deseori aceste timpuri sunt prevăzute să se instaleze după desfășurarea alegerilor parlamentare sau prezidențiale.

2. **Mitul conspirației** este unul clasic și foarte popular în literatura politologică și sociologică contemporană. El se bazează pe convingerea că la nivel global procesele politice sunt dirijate de o elită transnațională care participă la acțiuni conspirative.

3. **Mitul unității** se bazează pe convingerea că unitatea forțelor politice poate fi o rețetă eficientă a succesului social.

4. **Mitul eroului salvator** constă în recunoașterea rolului deosebit al unor politicieni în viața societății, a eroilor salvatori.

Raoul Girardet explică recursul inconștient al oamenilor politici la mitologie, considerându-l legitim și calificându-l drept un răspuns la necesitatea oamenilor de a crede în povești naive. În sistemele politice moderne este actual procesul de demitizare. În opinia lui Victor Grigore, autorul lucrării *Demitizarea în discursul public al românilor după 1989*³, demitizarea, ca parte a comunicării sociale, este un proces de maximă complexitate. Funcționarea miturilor fundamentale ale unui popor este o dovadă a existenței unei crize identitare care devine vizibilă cu ocazia izbucnirii unor conflicte simbolice. Mult mai periculoasă este lezarea unei funcții fundamentale ale conștiinței mitice care îndeplinește rolul de a ordona memoria colectivă. În acest context, Victor Grigore subliniază că trecerea de la un tip de societate, care își bazează spiritualitatea pe valorificarea simbolică a memoriei, la o societate informațională, a comunicării în masă, se face în condițiile absenței reperelor mitologice, singurele resurse disponibile fiind rudimentele unei culturi arhaice, fragmentele unei mitologii politice consacrate, dar discreditate, sau mitologiilor preluate de curând, privite cu scepticism.

În condițiile discuțiilor publice pe marginea necesității de a prelua normele și standardele europene în noile societăți democratice, mitologiile occidentale, deși mai adecvate nevoilor prezentului, prezintă dezavantajul de a fi asimilate concomitent cu pozițiile critice, întrucât mitologiile societăților deschise, obținute prin dialog, conțin germenele contra-mitului, fapt ce accentuează disconfortul trecerii la un univers al valorilor, un univers pluralist și relativist. Ceea ce înseamnă că o societate deschisă este o societate fără mituri politice funcționale. Este vorba despre o societate a încrederii reciproce sau, utilizând noțiuni științifice moderne, – o societate a capitalului social.

În felul acesta, capitalul social se află într-o confruntare simbolică cu mitologia politică. În țările cu o populație ce are încredere în semenii săi, influența mitologiei politice este una neînsemnată. Pe de altă parte, anume societățile de tranziție, în care dezvoltarea capitalului social constituie un proces problematic, miturile politice au toate șansele să acapareze opinia publică. Mai mult decât atât, miturile politice pot să devină o componentă de bază a materialelor jurnalistice, ceea ce reprezintă o problemă socială de mari proporții.

MITUL DESPRE „DOUĂ UCRAINE“

Un mit politic important pentru Ucraina este divizarea artificială a țării în vest și est, cu argumente de tipul că, cică, aceste regiuni sunt atât de diferite, încât ar reprezenta două culturi opuse. Acest mit politic a fost utilizat activ în timpul campaniei electorale din anul 2004. Rezultatele alegerilor parlamentare din 28 octombrie 2012 au arătat că potențialul divizării statului în vest și est nu mai este actual, iar forțele politice care pedalează pe acest mit au mai puține șanse să obțină victoria pe baza unei retorici despre divizarea politică. Acest fapt a fost remarcat într-o serie de publicații republicane și regionale. În articolul *Mitul despre „două Ucraine“*, dr. Igor Losev subliniază că mitul despre divizare discreditează populația din regiunile estice și sudice ale Ucrainei. Unele forțe politice susțin că în aceste regiuni partidele democratice nu au nici o șansă să obțină majoritatea voturilor alegătorilor, fiindcă aici domină un spirit al culturii politice arhaice.

Alegerile din toamna anului 2012 au fost o demonstrație a faptului că situația a început să se schimbe. Dacă în anii precedenți, Partidul Regiunilor (partidul de guvernământ) obținea cu ușurință 70-80 la sută din voturi în regiunile estice ale Ucrainei, atunci în anul 2012, în unele localități, rezultatul la scrutin al acestui partid a fost de 20-25 la sută. Sociologii susțin că persoanele decepționate de activitatea Partidului Regiunilor nu au votat neapărat pentru forțele de opoziție. Și aceasta din motivul că partidele democratice nu au încercat să acapareze susținerea electoratului din estul țării. Cu alte cuvinte, majoritatea partidelor politice nu numai că nu au renunțat la mitul vechi, dar au și avut în continuare încredere în funcționarea eficientă a mitului despre divizarea Ucrainei în „vest democratic“ și „est comunist“.

Igor Losev susține pentru „Radio Svoboda“ (Radio Libertatea) că insatisfacția socială față de politica Partidului Regiunilor s-a manifestat și în orașul Sevastopol, oraș în care forțele național-patriotice sunt considerate ultranaționaliste și primejdioase pentru societate. Cu toate acestea, partidul „Svoboda“, partid de dreapta, care nu a obținut nici un vot la alegerile din 2007 în orașul Sevastopol, în anul 2012 a fost

Anatoli Grițenko.

susținut de 4.230 de alegători⁴. Absența unor intenții constructive din cadrul forțelor de opoziție de a colabora cu electoratul din sud-estul Ucrainei poate să devină un factor important, care divizează societatea și formează un organism social dezintegrat.

Alegerile parlamentare au demonstrat că resursele electorale din centrul și vestul Ucrainei s-au epuizat definitiv. De aceea, „expansiunea” forțelor democratice în estul Ucrainei trebuie să devină în viitor un scop-țintă în activitatea partidelor politice. Igor Losev susține că scrutinul parlamentar din 2012 este o mărturie a faptului că nu există o altă soluție pentru forțele de opoziție decât să facă tot posibilul pentru a obține un nivel înalt de susținere în sud-estul Ucrainei. Este un scop care trebuie atins de urgență, fiindcă astfel de formațiuni politice ca Partidul Regiunilor încep deja să-și extindă influența asupra electoratului din vestul și centrul țării. Potențialul intelectual al opoziției, care nici măcar nu este capabilă să conștientizeze necesitatea fondării unor centre analitice proprii, nu este unul de mari proporții. Deci problema dezintegrării sociale a Ucrainei rămâne deocamdată nesoluționată.

Merită menționat faptul că alegerile parlamentare din 28 octombrie 2012 au transformat mitul politic despre „două Ucraine” (una cu populație vorbitoare de limbă rusă, alta – de etnici ucraineni) într-un mecanism de soluționare a problemei dezintegrării culturale a societății. De remarcat că mitul politic clasic despre divizarea societății nu mai este astăzi atât de actual ca odinioară.

MITUL DESPRE ISTORIA COMUNĂ

Un alt mit politic important, care este utilizat de diverse formațiuni politice, constă în convingerea că Ucraina și Rusia au o istorie comună, o psihologie socială identică și un viitor comun. Analizând relațiile dintre Ucraina și Federația Rusă, Serghei Grabovski, vorbește despre cinci mituri politice care domină opinia publică din societatea ucraineană:

Primul mit politic constă în convingerea că Ucraina a fost în permanență o provincie a Rusiei⁵. Acest argument este unul de mare importanță pentru elita politică rusă care tinde să demonstreze comunității internaționale că Ucraina aparține sferei de interese a Rusiei, ceea ce a și făcut Vladimir Putin în timpul Summit-ului alianței NATO de la București. Chiar și în momentul de față, unele publicații europene scriu despre absența unei experiențe politice în Ucraina, despre cadoul oferit poporului din Ucraina de către Vladimir Lenin, proclamând Republica Sovietică Socialistă Ucraineană.

Uneori, ostatici ai acestui mit politic devin și statele europene. Astfel, în preajma Summit-ului Uniunea Europeană – Rusia, care s-a desfășurat la Bruxelles în decembrie 2012, partea europeană a declarat că așteaptă de la Rusia explicații în legătură cu dezvoltarea pe mai departe a Uniunii Vamale și cu concretizarea poziției în această organizație a Ucrainei. „Situția din Ucraina va fi unul dintre subiectele de bază care vor fi examinate în timpul Summit-ului, în special, vor fi discutate procesele de integrare ale acestui stat. Așteptăm de la partea rusă mai multe informații despre dezvoltarea integrării eurasiatice”, se spune într-un comunicat al Uniunii Europene. Poziția părții europene se bazează pe convingerea că Ucraina nu poate să participe la procesul de constituire a Zonei de liber schimb în cadrul Uniunii Europene în paralel cu aderarea la Uniunea Vamală, ceea ce contravine principiilor de activitate a

organizațiilor internaționale⁶. Astfel, observăm că statele europene cer de la Rusia explicații privind soarta Ucrainei, iar partea ucraineană nu este întrebată. Este vorba despre funcționarea așa zisului mit despre Ucraina ca provincie a Rusiei.

În acest context, țările europene nu sunt în deplină concordanță în ceea ce privește atitudinea față de viitorul Ucrainei. Potrivit publicației „EUobserver“, o serie de state europene cum ar fi Cehia, Lituania, Polonia și Slovacia se pronunță pentru semnarea Acordului de asociere cu Ucraina în cadrul summit-ului „Parteneriatul Estic“. Statele amintite subliniază că un astfel de acord le va permite cetățenilor ucraineni să țină cont de normele și standardele europene. Concomitent cu aceasta, Suedia, Finlanda, Danemarca și Țările de Jos propun să fie înghețat procesul de semnare a Acordului de asociere. În opinia politicianilor europeni, acesta trebuie să depindă în mod direct de realizarea de către Ucraina a unor criterii concrete. Deocamdată este incertă poziția Franței, Marii Britanii și a Republicii Federative Germane.

Cel de al doilea mit politic se bazează pe argumentele unor istorici, care declară că Ucraina și Rusia au o istorie comună. Istoricii ruși susțin că ucrainenii sunt legați de ruși din vremurile Rusiei medievale („Ancient Russia“). Chiar și renumitul istoric și sociolog Arnold Toynbee „a mai întezit focul“, subliniind în lucrarea sa *Studiu asupra istoriei*, că ruperea ucrainenilor de la organismul național al rușilor înseamnă dispariția Rusiei ca imperiu mondial pe harta politică a lumii.

Cel de al treilea mit politic este strâns legat de cel anterior. Este vorba de apartenența etniei ucrainene la civilizația ortodoxă a slavilor estici. Mitul politic se bazează pe o viziune simplistă, preluată atât de Arnold Toynbee, cât și de politologul Samuel Huntington. Ucraina, Belarus și Rusia sunt considerate țări ale civilizației ortodoxe slave, cu toate că în rândul maselor populare sunt evidente diferențele de mentalitate, comportament și educație.

Acest mit politic se vehiculează la nivelul declarațiilor făcute de către diverși demnitari de stat la nivel înalt. Astfel, politicianii ucraineni analizează politica externă a statului din punct de vedere al reacției eventuale a Federației Ruse. „Integrarea Ucrainei în orice alianță internațională va genera un comportament îndârjit din partea oficialilor de la Moscova, deoarece Rusia califică Ucraina drept o zonă de influență“, a declarat într-o discuție publică directorul Departamentului pentru Politică Informațională din cadrul Ministerului ucrainean de Externe, Oleg Voloșyn. Potrivit diplomatului, pentru Federația Rusă este avantajos doar acel scenariu în care Ucraina este membru al Uniunii Vamale. Oleg Voloșyn a menționat că în cazul semnării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, Ucraina va fi nevoită să caute o interacțiune acceptabilă cu Uniunea Vamală. Diplomatul a recunoscut, în același timp, că Ucrainei îi va fi foarte greu să se împotrivescă Federației Ruse din cauza dependenței energetice de gazul natural.

Cel de al patrulea mit este cel mai des utilizat de politicianii ruși. Este vorba despre legătura directă dintre procesele politice din Ucraina și Rusia. Unii consideră că Ucraina trebuie să aștepte până când va fi adoptată vreo decizie politică în Rusia, pentru ca apoi ea să poată fi preluată de către autoritățile ucrainene. Absurditatea acestor comparații a fost conștientizată de către cel de al doilea președinte al Ucrainei, Leonid Kucima. El este autorul cărții *Ucraina nu este Rusia*. Leonid Kucima subliniază că statul său parcurge propria sa cale politică, în special în sfera reformelor

economice. Evenimentele revoluționare din anul 2004 au spulberat acest mit politic, însă procesele politice recente au reușit să-l reanimeze.

Cel de al cincilea mit politic constă în convingerea că ucrainenii sunt un popor fără inițiativă, de aceea ei nu pot propune nimic nou comunității internaționale⁷. Din aceste considerente, potrivit mitului, Ucraina poate să devină în cel mai bun caz un cordon sanitar care va proteja statele din cadrul Uniunii Europene de imigranți asiatici.

Dmitri Medvedev.

MITURI GEOPOLITICE

Un alt mit de mare importanță pentru societatea ucraineană este vechea dilemă *Rusia – Uniunea Europeană*, care a fost analizată în monitoring-ul din numărul precedent al revistei „Glasul Bucovinei”⁸. Membrii societății sunt de părere că Ucraina are de ales între Europa și Rusia în politica sa externă. În timp ce criza economică a început să acapareze unele dintre statele mari din Europa, Ucraina continuă să rămână la faza incertitudinii politice. Cum a mai spus odinioară ex-președintele rus Dmitri Medvedev, Ucraina „continuă să stea pe două scaune concomitent” și nu poate să se decidă. Mai mult decât atât. Opțiunea politică nu ține

de o simplă alegere, ci de realizarea unor reforme în societate pentru a corespunde așa ziselor *Criterii de la Copenhaga*, care sunt niște criterii politice și economice pe care un stat trebuie să le îndeplinească pentru a deveni membru al Uniunii Europene. Potrivit acestora, statul respectiv trebuie să aibă instituții stabile și democratice care să garanteze un stat de drept, să aibă o economie de piață funcțională, capabilă să facă față competiției din cadrul Uniunii Europene, să aibă capacitatea de a-și îndeplini obligațiile politice și economice asumate, precum și să adopte în totalitate sistemul de drept al UE. De aceea, putem adăuga la cuvintele lui Dmitri Medvedev că nici unul din „scaunele” pe care dorește să stea Ucraina concomitent nu aparține poporului ucrainean, din motivul mitificării generale a acestei probleme. În felul acesta, vechea dilemă *Uniunea Europeană / Federația Rusă* continuă să domine opinia publică din Ucraina, fiind un subiect de bază al materialelor jurnalistice și a conferințelor de presă.

Referindu-se într-un studiu politicologic la miturile politice din Ucraina, membrul Asociației Analiztilor Politici, dr. Oleksandr Rudyk menționează că în societatea ucraineană funcționează mitul despre poziția antirusă a statelor din Occident care vor să rupă cu orice preț Ucraina de la relații constructive cu Federația Rusă. Unii cetățeni consideră că Uniunea Europeană are nevoie de Ucraina, care, chipurile, este fidelă normelor și standardelor europene. Politologul subliniază că nivelul de mitificare a conștiinței sociale a ucrainenilor este unul foarte înalt. În ceea ce privește relațiile cu Uniunea Europeană, miturile sociale depind nu de absența informației, ci de modul de gândire bazat pe stereotipe, presupuneri și credință.

Merită menționat încă un fapt, și anume, că declarațiile oamenilor politici europeni nu vin să depășească unele mituri politice din Ucraina. Elita politică ucraineană se pare că a uitat sau nu a înțeles corect cuvintele Președintelui Comisiei Europene, Jose Manuel Durao Barroso, care a avertizat în anul 2011 că Ucraina nu poate crea o Zonă de liber schimb cu statele membre ale Uniunii Europene și, în același timp, să formeze o Uniune Vamală cu Rusia. „Este imposibil să te integrezi în Uniunea Vamală și, în același timp, să ai o profundă și universală zonă de liber schimb cu Uniunea Europeană“, a asigurat Jose Manuel Durao Barroso, la Kiev, într-o conferință de presă. Deci, avem de a face cu un mit politic actual – mitul despre faptul că integrarea europeană înseamnă înrăutățirea relațiilor cu Rusia.

În acest context, publicația „Q Magazine“ din 18 decembrie 2012 scrie că Ucraina nu aderă încă la Uniunea Vamală, stârnind nemulțumirea Kremlinului. La finele anului 2012, președintele Viktor Ianukovici urma să poarte discuții la Moscova cu omologul său rus Vladimir Putin. Potrivit unei surse de la Kremlin, se aștepta ca liderul ucrainean să facă o declarație istorică privind intenția Ucrainei de a adera la Uniunea Vamală, la care participă Rusia, Belarus și Kazahstan. Posibilitatea ca Ianukovici să încheie un pact cu Putin privind aderarea Ucrainei la Uniunea Vamală a suscitât un val de critici din partea opoziției ucrainene, care a acuzat puterea de la Kiev că „se vinde“ Moscovei pentru gaz natural mai ieftin, abandonând integrarea europeană. Mai mulți oficiali ucraineni, printre care și premierul Mykola Azarov, au declarat că cei doi vectori ai politicii externe ai Ucrainei – Uniunea Europeană și Uniunea Vamală – nu se exclud, ci se completează. Potrivit opiniilor premierului, mișcarea în direcția Uniunii Vamale corespunde intereselor naționale ale Ucrainei. Ucraina poate concomitent să interacționeze și cu Uniunea Vamală, și cu Uniunea Europeană, a accentuat premierul Mykola Azarov. El a specificat că o treime din volumul schimbului de mărfuri al Ucrainei se produce cu Uniunea Vamală și această realitate dictează necesitatea de a găsi un consens, ba chiar de a adera la unele acorduri ale Uniunii Vamale.

O cu totul altă opinie a fost făcută publică de către experții ucraineni. „Uniunea Vamală este mai întâi de toate o structură politică convenabilă Federației Ruse“, a declarat politologul ucrainean Volodymyr Tybulko, la o conferință de presă din Kiev, notează postul de radio „Ucraina Internațional“. Potrivit politologului ucrainean, în prezent, rolul principal în Uniunea Vamală îi revine Rusiei, iar Belarus și Kazahstan dispun de câte 16 la sută din dreptul de vot în timpul adoptării deciziilor. Dacă Ucraina va accepta să adere la Uniunea Vamală, Rusia nu va dori să-și piardă „pachetul de control“, ci îi va propune Ucrainei să voteze hotărârile pe contul reducerii influenței Republicii Belarus și a Kazahstanului. O altă dovadă este informația că în conformitate cu estimările prealabile, veniturile Uniunii Vamale pentru anul 2015 au fost planificate în felul următor: Rusia – 400 miliarde dolari americani, iar celelalte două țări – câte 15 miliarde.

Declarațiile președintelui Ucrainei pe marginea politicii externe a statului a adus în spațiul informațional o anumită incertitudine politică. „Timpul va arăta în ce măsură Ucraina se va apropia de perspectiva aderării la Uniunea Vamală“, a comunicat președintele Ucrainei, Viktor Ianukovyci, în timpul vizitei de stat efectuate în India. Liderul ucrainean a specificat că Ucraina intenționează să adapteze legislația națională la regulile Uniunii Vamale. În caz contrar, producătorii autohtoni pot să piardă o piață

importantă. Din această perspectivă, în viitor va fi clar dacă Ucraina va adera la Uniunea Vamală, a declarat președintele ucrainean în cadrul unui interviu solicitat de publicația indiană „The Hindu“ care apare în limba engleză.

Cu o explicație științifică coerentă, în paginile presei scrise a apărut articolul domnului Valeri Cealyi, adjunctul directorului Centrului „Razumkov“, în care se precizează că semnarea de către Ucraina a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană va face imposibilă aderarea statului la Uniunea Vamală. Acest pas face să fie imposibile alte procese de integrare și este clar că discuțiile despre aderarea la Uniunea Vamală nu sunt actuale. Expertul a adăugat că relațiile cu țările membre ale Uniunii Vamale pot fi dezvoltate într-un mod calm. În domeniul economic nu trebuie să apară complicații suplimentare, a precizat Valeri Cealyi. Expertul este de părere că opoziția ucraineană trebuie să-și exprime părerea pe marginea semnării Acordului de Asociere⁹.

ASPECTE JURIDICE ALE INTEGRĂRII EUROPENE

În situația când o societate este dominată de o serie de mituri politice, legile, normele și procesele politice funcționează cu dificultăți. Apare o întrebare logică: care pot fi căile de preluare a normelor juridice europene de către societatea ucraineană?

Este interesantă informația potrivit căreia majoritatea ucrainenilor susțin politica de aderare a Ucrainei la Uniunea Europeană. 52% dintre cetățeni ar dori ca statul lor să devină membru al UE. Acestea sunt rezultatele unui sondaj de opinie organizat de „DW-Trend“ în cadrul Institutului Cercetărilor de Piață și Sociologie. Rezultatele sondajului arată că scepticismul european continuă să domine opinia publică din societatea ucraineană. Atitudinile critice față de Uniunea Europeană au fost determinate de aprofundarea crizei economice în zona euro și de amânarea procesului de semnare a Acordului de Asociere dintre Ucraina și statele comunitare.

Din punct de vedere juridic, integrarea europeană are două semnificații. Este vorba despre adaptarea legislației ucrainene la standardele europene și despre perfecționarea mecanismelor de funcționare ale organelor puterii de stat conform *acquis*-ului comunitar. De asemenea, este importantă diminuarea influenței negative a nihilismului juridic, precum și ridicarea nivelului de cultură juridică. Pe de altă parte, statul ucrainean are nevoie de un sistem judiciar perfect. Potrivit opiniilor juristului ucrainean Volodymyr Vitkovski, cele mai problematice domenii juridice sunt cele ce țin de dreptul vamal, fiindcă apropierea Ucrainei de Uniunea Europeană în contextul proceselor de globalizare necesită simplificarea procedurilor de circulație a mărfurilor. Ideea integrării europene constă în faptul că piața mondială are nevoie de o extindere economică. De aceea, anume sfera dreptului vamal este cea mai problematică. Sunt importante și relațiile comerciale dintre persoanele fizice și juridice, dintre întreprinderile din Ucraina și cele europene în domeniile dreptului economic și civil. În afară de domeniile legislative amintite, o sferă actuală a dreptului ucrainean care trebuie modernizată este sfera combaterii criminalității. Această problemă constă în faptul că, în unele state, anumite activități sunt recunoscute ca fiind penale, iar în altele ele nu sunt recunoscute. Toate aceste probleme trebuiesc soluționate cu ajutorul adaptării legislației ucrainene la standardele europene.

Juristul Volodymyr Vitkovski a evidențiat și pericolul adoptării iraționale a actelor normative de tip european fără a fi luate în considerare aspectele juridice naționale și cultura politică. Acest pericol există și a existat în trecut, acum, însă, el capătă anumite forme juridice. E limpede că adoptarea actelor normative de tip european în Ucraina nu este eficientă și nu trebuie să aibă loc fără a lua în considerare unele nuanțe. Este vorba despre situația social-economică și despre mentalitatea poporului. Nu trebuie să uităm faptul că Ucraina a fost mai mult de 70 de ani în componența Uniunii Sovietice, fiind conectată la un sistem administrativ de comandă. Atunci s-a creat o psihologie națională care diferă de cea europeană. De aceea, adoptarea irațională a unor norme europene nu trebuie să aibă loc, deoarece unele legi n-o să funcționeze și o să avem de a face cu unele „acte normative moarte“.

În felul acesta, observăm că miturile politice lezează și sfera juridică, constituind în același timp și o barieră importantă în calea apropierei Ucrainei de comunitatea statelor europene.

MITURI DESPRE POLITICA SOCIALĂ

În anul 2013, salariul mediu și pensiile au fost majorate, însă, în Ucraina nu s-a produs o însemnată îmbunătățire a nivelului de trai, susține publicația germană „Die Welt“¹⁰. Societatea continuă să fie un ostac al miturilor despre o politică socială rațională. Revistele care se ocupă de analiza mediului de afaceri nu reușesc să calculeze ritmul dezvoltării capitalului care aparține oligarhilor ucraineni. În rating-urile celor mai bogați oameni din lume figurează, tradițional, reprezentanți ai organelor puterii de stat din Ucraina. Cu toate acestea, politicienii nu se prea gândesc la necesitatea realizării standardelor sociale în Ucraina. Șeful Centrului de Cercetări Sociale și Politice, Serghi Taran, este de părere că absența unor atitudini critice ale electoratului față de procesele politice actuale determină un comportament iresponsabil al politicienilor față de cetățeni. „În preajma alegerilor, unii cetățeni prețuiesc mai mult sume bănești neînsemnate, în comparație cu o politică socială echilibrată. Obținând accesul direct la resursele politice, autoritățile uită de promisiunile sociale. Politicienilor le este convenabil ca oamenii să fie săraci, fiindcă săracii pot fi mai ușor manipulați“, a comentat pentru publicația germană „Die Welt“ politologul Serghi Taran. Promisiunile făcute în timpul campaniei electorale vor fi realizate parțial, iar majorarea neesențială a salariului mediu va fi înghițită de inflație, a precizat expertul.

În situația când economiștii ucraineni semnalau că politica socială se aseamănă cu un mit, funcționarii de stat subliniau că în Ucraina, în anul 2012, a avut loc o creștere economică de mici proporții. Din păcate, nu au fost atinse scopurile planificate din motivul aprofundării crizei economice globale și prețului înalt la gazul natural. Despre aceasta a comunicat premierul ucrainean Mykola Azarov în timpul ultimei ședințe a Cabinetului de Miniștri din anul 2012. El a relevat că în această perioadă au fost realizate o serie de inițiative sociale. Pe parcursul anului, indicii minimumului de trai au fost modificați de 5 ori, iar salariul minim a cunoscut 6 etape ale majorării. Astfel, criza economică și prețul înalt la gaz au frânat dezvoltarea economiei ucrainene în anul 2012, a subliniat premierul. Cu toate acestea, Mykola Azarov a atras atenția la câteva momente pozitive în situația economică din anul 2012. Premierul a specificat

Natalia Korolevska.

că Ucraina și-a îmbunătățit pozițiile în rating-ul global al concurenței de piață. În afară de aceasta, organele puterii de stat au realizat o serie de inițiative sociale. În viitor, guvernul își planifică să renoveze procesul de creștere economică și să preia un model modern al dezvoltării economice. Potrivit șefului executivului, rețeta succesului depinde de cererea din cadrul pieței din Ucraina. Mykola Azarov a atras atenția că, în primul rând trebuie activat procesul de realizare a programului de modernizare structurală a economiei, cu scopul de a facilita dezvoltarea durabilă pe baza pieței interne. Trebuie elaborate direcții de dezvoltare economică pentru toate regiunile, căutând noi resurse financiare.

După alegerile parlamentare, componența Cabinetului de Miniștri a fost modificată. Pentru prima dată, zece noi miniștri au devenit membri ai guvernului. Printre ei și Natalia Korolevska, care a fost numită în postul de ministru al Politicii Sociale. Ea a declarat că se va ocupa de lichidarea datoriilor față de salariați și de realizarea în țară a standardelor sociale. Dar, de data aceasta, Natalia Korolevska nu a promis pensii de câte 500 de euro și salarii de câte 1000, așa cum procedase în timpul campaniei electorale, subliniind că trebuie așteptată îmbunătățirea condițiilor sociale.

La finele anului 2012, Mykola Azarov a declarat că activitatea guvernului trebuie să fie determinată de scopuri ambițioase. Fiecare membru al guvernului trebuie să găsească soluții practice în diverse domenii, pentru a dezvolta economia în timpul crizei globale, concurenței înverșunate și a resurselor financiare deficitare.

În acest context discursiv, declarațiile guvernanților ne aduc aminte de un articol publicat în „Dzerkalo tyjnei“ (Oglinda săptămânii), intitulat *Miturile politicii sociale sau cum trebuie să începem formarea noului model*¹¹. Autorul articolului, Anatoli Kolot, susține că la temeliiile politicii sociale din Ucraina se află o serie de mituri politice, care nu iau în considerare cercetările științifice și experiența socială din ultima vreme. Soluționarea unor probleme sociale trebuie realizată în alt mod, nu așa cum procedează reprezentanții organelor puterii de stat și ai societății civile. Sfera socială din Ucraina este văzută de politicieni ca un domeniu al liberalismului clasic, de aceea, în rating-ul potențialului uman, Ucraina se află pe a 85-a poziție din lume. Majoritatea instituțiilor sociale din Ucraina sunt organizații statale. Design-ul instituțional al politicii sociale ne poate duce cu gândul la Europa de la începutul secolului trecut. Populația continuă să trăiască în două lumi concomitent. Pe de o parte, Constituția declară statutul social, dreptul la muncă, medicina gratuită. Pe de altă parte, există o viață reală, o viață a societății care nu se bucură de un nivel înalt de trai.

Primul mit despre politica socială constă în convingerea că dezvoltarea ramurii sociale depinde de creșterea economică. De aceea, în opiniile oamenilor politici, problemele ce țin de sfera socială sunt legate de resursele economice. Guvernul ucrainean raporta societății, în repetate rânduri, despre politica socială, utilizând indici macroeconomici, informații de statistică, care nu au nimic comun cu inegalitatea

socială, dimensiunea sărăciei și deformarea relațiilor sociale. Fără o politică socială activă, dezvoltarea economică nu mai reprezintă o garanție a securității sociale.

O barieră esențială în calea consolidării unui model activ al dezvoltării sociale este mitul despre faptul că politica socială trebuie să depindă de politica economică. Această idee ne aduce aminte de modelul marxist clasic, care acorda puțină atenție necesităților sociale, considerând omul un mecanism de producere economică, o unitate industrială. O astfel de viziune nu mai este actuală și a rămas în sertarul istoriei, însă, în Ucraina, conceptul amintit încă mai funcționează.

Un alt mit despre politica socială se referă la populație. Cetățenii de rând, ca și majoritatea oamenilor politici, sunt de părere că politica socială se referă doar la cheltuielile de stat. Ei neagă importanța instituțiilor care creează premise pentru dezvoltare durabilă și stabilitate. Politica socială nu trebuie identificată ca fiind o unică protecție socială. Sunt două lucruri absolut diferite. O politică socială nu poate fi eficientă dacă are ca subiect păturile sociale defavorizate. Politica socială se referă la toată societatea, atât la păturile sociale sărace, cât și la păturile sociale bogate¹².

Concentrarea politicii sociale asupra finanțării nelogice a păturilor sociale defavorizate poate avea consecințe malefice pentru stat, fiindcă nu sunt create condiții prielnice pentru o dezvoltare durabilă, iar cetățenii se obișnuiesc să trăiască pe spinarea statului. Absența inițiativei politice se aprofundează și mai mult.

Pare a fi incorectă opinia unor oameni politici că bugetul de stat al Ucrainei din ultimii ani este „exagerat de social”. Anatoli Kolot susține că bugetul prevede cheltuieli mari la capitolul protecției sociale, însă, el nu are nimic comun cu soluționarea problemelor sociale. Sistemul de distribuire a veniturilor din Ucraina funcționează în folosul celor bogați. Formula politicii sociale reproduce procesele anormale de îmbogățire în continuare a bogaților și de sărăcire a celor cu venituri modeste. Dacă în statele europene veniturile persoanelor bogate depășesc veniturile celor săraci de 5-6 ori, atunci în Ucraina – de 35-40 de ori. O astfel de societate este una fragilă și instabilă din punct de vedere social. În condițiile inegalității sociale, sărăcia nu numai că determină un nivel de decepție maximă, dar și o depresie psihologică și o neîncredere în semeni. În astfel de condiții se manifestă așa-numita politică socială în Ucraina.

JOCUL GEOPOLITIC ȘI SOCIETATEA UCRAINEANĂ

Evenimentele din anul 2013 au fost o demonstrație în plus a faptului că Uniunea Europeană, Ucraina și Federația Rusă au intrat într-un joc geopolitic. Acest joc se bazează pe o sumedenie de mituri politice, cât și pe unele argumente de ordin economic. Dacă oficialii europeni nu depuneau eforturi colosale pentru a demonstra părții ucrainene că integrarea europeană reprezintă o șansă inedită pentru modernizarea sistemului economic, politic și social, atunci politicienii ruși declarau în public că apropierea de UE nu este în interesul Ucrainei. „Ucraina nu poate participa la zona de liber schimb cu Uniunea Europeană dacă aderă la Uniunea Vamală”, a atenționat la Kiev Peter Balazs, directorul adjunct al Direcției generale pentru comerț a Comisiei Europene, transmite agenția „Ria Novosti”. „Dacă o țară aderă la Uniunea Vamală, ea nu mai poate susține o politică comercială suverană. Dacă Ucraina urmează exemplul

Armeniei și intră în Uniunea Vamală, atunci nu mai poate avea relații comerciale libere cu UE sau cu alte state“, a indicat oficialul european.

Jocul geopolitic inventat de Ucraina în anul 2013 a fost determinat de faptul că guvernul de la Kiev dorește o zonă de liber schimb cu UE, însă fără să piardă piața din est, așa că negociază și cu Uniunea Vamală condusă de Rusia. Dar nici Moscova nu acceptă ca Ucraina să facă parte concomitent din cele două blocuri comerciale. Guvernul rus se teme că o zonă de liber schimb între Ucraina și Uniunea Europeană va face ca unele produse europene să poată pătrunde necontrolat pe piața rusă. În primăvara anului 2012 Uniunea Europeană și Ucraina au parafat Acordul de asociere ce prevede crearea Zonei de liber schimb, dar semnarea documentului a fost amânată din cauza refuzului autorităților de la Kiev de a o elibera din închisoare pe fosta șefă a guvernului, Iulia Tymoșenko. Pentru a semna acordul cu ocazia Summit-ului Parteneriatului Estic, Consiliul European a cerut guvernului de la Kiev să pună capăt „justiției selective” și să soluționeze neregulile semnalate la alegerile legislative din 28 octombrie 2012¹³.

Cel mai important susținător al Ucrainei pe arena internațională este Polonia. „Europa trebuie să depună eforturi pentru a alătura Ucraina la familia statelor europene”, a comunicat președintele Poloniei, Bronislaw Komorowski, afirmând că Ucraina poate să se orienteze spre Rusia. Această orientare poate să aibă consecințe negative, atât pentru Ucraina, cât și pentru toată Europa. „Trebuie să facem tot posibilul pentru a facilita integrarea Ucrainei în lumea occidentală, pentru a evita riscul alăturării ei la statele din est“, a spus Komorowski. Președintele polonez a comunicat că nu-și pierde speranța și este dispus să lucreze în continuare pentru atingerea unui rezultat pozitiv. Liderul polonez a mai adăugat că politicienii europeni ar trebui să examineze posibilitatea amânării în timp a îndeplinirii de către Ucraina a unor criterii politice.

Foștii președinți ai Ucrainei, Leonid Kravciuk și Leonid Kucima, sunt de părere că nu trebuie ratată șansa aderării la UE. Despre aceasta ex-președinții au comunicat în cadrul unei conferințe de presă la Kiev. Leonid Kravciuk este pesimist în privința aspirațiilor europene ale Ucrainei. Potrivit ex-președintelui Leonid Kucima, mai mult de jumătate din populația țării susține integrarea europeană a Ucrainei. De aceea, blocarea procesului de integrare europeană poate să determine scindarea socială a Ucrainei. „Nu am în vedere divizarea țării cu sârmă ghimpată, așa cum procedează Rusia față de Ucraina, însă blocarea procesului de integrare europeană poate să determine această scindare“, a spus Leonid Kucima.

Președintele actual al Ucrainei, Viktor Ianukovyci, este convins de un lucru, și anume: constituirea Zonei de liber schimb cu UE va îmbunătăți climatul investițional din societatea ucraineană. Această opinie a fost făcută publică de către liderul ucrainean în timpul ședinței Consiliului Investitorilor Autohtoni și de Peste Hotare, notează agenția „Ukrinform“. Viktor Ianukovyci susține că integrarea europeană va determina îmbunătățirea climatului investițional, modernizarea tehnologică a infrastructurii economice și aplicarea tehnologiilor europene performante. „În fața mediului de afaceri din Ucraina apar noi posibilități pentru parteneriat“, a spus președintele. Viktor Ianukovyci a adăugat că partea ucraineană intenționează să dezvolte sectorul energetic după semnarea Acordului de asociere Ucraina – Uniunea Europeană. Integrarea europeană, în opinia președintelui, va determina reformarea

sistemului fiscal din Ucraina. „Vom crea în Ucraina un sistem fiscal care se va baza pe reguli atractive pentru investitorii europeni“, a conchis Viktor Ianukovyci.

Un aspect problematic al modernizării economice din Ucraina ține de relațiile cu Fondul Monetar Internațional. În acest context, ziarul „Deny“ (Ziua) scrie că Statele Unite ale Americii susțin Ucraina în cadrul negocierilor cu Fondul Monetar Internațional pentru obținerea unui program de finanțare. Secretarului de stat al SUA pentru Europa și Eurasia, Victoria Nuland, a relevat că Statele Unite susțin partea ucraineană în cadrul negocierilor cu FMI, subliniind că organizația internațională respectivă poate să devină o forță motrice a realizării reformelor în Ucraina. După întâlnirea cu președintele ucrainean, Viktor Ianukovyci, Nuland a menționat că SUA remarcă succesele înregistrate de Ucraina pe calea integrării europene. Reamintim că perioada de valabilitate a programului anterior de creditare FMI a fost 2010-2012. Pentru renovarea procesului de creditare, FMI dorește ca Ucraina să majoreze prețurile la gaz pentru populație, ceea ce autoritățile nu vor să facă în preajma alegerilor prezidențiale. FMI recomandă guvernului ucrainean să reducă deficitul fiscal și să liberalizeze cursul valutei naționale. Săptămâna trecută agenția britanică „Reuters“ nota, că Uniunea Europeană poartă negocieri particulare cu FMI, pentru ca ultimul să acorde un sprijin financiar Ucrainei în caz dacă Rusia va aplica măsuri economice drastice față de statul ucrainean.

Politicienii americani critică Rusia pentru presiunea exercitată asupra țărilor, care vor să aibă relații constructive cu UE. Potrivit Radio „Libertatea“, șeful Subcomitetului pentru Afaceri Europene din cadrul Comitetului pentru Relații Internaționale, Kris Marfi, a comunicat că Rusia nu trebuie să exercite presiuni asupra vecinilor săi. „Ucraina, Moldova, Armenia, Azerbaidjan, Georgia și Belarus trebuie să fie libere în alegerea viitorului lor. Mesajul nostru este următorul: ușile structurilor euroatlantice sunt deschise“, a spus politicianul american. El a amintit că Rusia exercită presiuni asupra vecinilor săi, introducând embargo la unele mărfuri: la vin pentru Republica Moldova, la ciocolată pentru Ucraina și la îngrășăminte minerale pentru Belarus. „Kievul a introdus peste 20 de amendamente în legislație, pentru a armoniza normele legale la standardele europene, însă Ucraina are încă multe de realizat“, a spus Victoria Nuland, locțiitorul secretarului american de stat.

La finele anului 2013 Ucraina a transferat ultima tranșă Fondului Monetar Internațional pentru achitarea datoriilor anterioare. Tranșa în sumă de 360 de milioane de dolari americani este un succes financiar pentru Ucraina în condițiile instabilității economice. În acest mod, în anul 2013 Ucraina a transferat FMI sume bănești considerabile. Este vorba despre 5,6 miliarde dolari. În anul 2014, Ucraina planifică să transfere alte 3,66 miliarde. Achitarea parțială a datoriilor este o demonstrare a capacității de plată a statului ucrainean, care poate să determine adoptarea unei decizii pozitive de către Consiliul de directori al FMI, în cadrul căruia va fi examinată problema financiară din Ucraina. Partea ucraineană s-a adresat către Fondul Monetar Internațional pentru ca acesta să elaboreze un nou program de colaborare în sumă de 15 miliarde de dolari. Experții susțin că resursele FMI reprezintă o unică posibilitate pentru Ucraina de a obține instrumente financiare pentru stabilizarea cursului valutar, garantarea standardelor sociale și achitarea plăților pentru agenții energetici. Achiziționarea resurselor energetice este actuală în contextul relațiilor cu Federația Rusă, care utilizează argumentul energetic în scopuri politice¹⁴.

Conștientizând complexitatea jocului geopolitic, partea europeană încerca în anul 2013 să modifice formatul colaborării energetice. „Varianta optimă a colaborării energetice în Europa o constituie formatul trilateral Uniunea Europeană – Ucraina – Rusia. Funcționarea acestui format de colaborare va face imposibile conflictele în sfera gazelor“, a comunicat Comisarul European pentru Energie, Gunther Oettinger. Comisarul european susține că parteneriatul trilateral nu va permite repetarea evenimentelor din anul 2009, atunci când tranzitul gazului natural spre Europa a fost blocat. Gunther Oettinger a adăugat că acest format al colaborării este necesar în primul rând Rusiei, care trebuie să garanteze tranzitarea cu succes a agenților energetici exportați. Comisarul european pentru energie a spus că Ucraina dispune de un potențial important în sfera păstrării și transportării gazului.

Astfel, Ucraina din nou se află față în față cu o dilemă a incertitudinii politice. Pe de o parte, experții susțin că Ucraina este, ca niciodată, aproape de Uniunea Europeană. Pe de altă parte, această perspectivă pare una utopică în contextul relațiilor cu Rusia. „Alegerea reală între Uniunea Europeană și Uniunea Vamală va fi făcută de Ucraina nu mai degrabă de anul 2015“, a spus politologul ucrainean Volodymyr Fesenko, conducătorul Centrului de Studii Politologice Aplicate „Penta”. Politologul susține că Ucraina se mai poate întoarce cu fața spre Uniunea Vamală, însă alegerea va fi făcută în 2015, după desfășurarea scrutinului prezidențial. Volodymyr Fesenko este de părere că Ucraina nu trebuie să ia decizii pripite. „Am temeri în privința faptului că integrarea în Uniunea Vamală va determina scindarea radicală a societății“, a spus expertul politic. Volodymyr Fesenko susține că Ucraina trebuie să elaboreze o poziție labilă, o modalitate constructivă în relațiile dintre Uniunea Europeană și Uniunea Vamală, pentru a obține beneficii economice. În opinia conducătorului Centrului de Studii Politologice Aplicate „Penta“, nu este suficientă semnarea Acordului de asociere cu Uniunea Europeană. Până și după semnare trebuie elaborat un mecanism concret de obținere a unor rezultate economice pozitive. În caz contrar, susține expertul, populația va fi decepționată, „ceea ce ne poate îndrepta spre Eurasia“.

În pofida rezultatelor politice și economice, discuțiile publice pe marginea subiectului integrării europene fac ca cetățenii să fie mai responsabili față de perspectivele țării. Despre aceasta a comunicat Capul Bisericii Greco-Catolice Ucrainene, Sveatoslav Șevciuk, în timpul mesei rotunde „Perspective europene ale Ucrainei: speranțe și provocări“, notează agenția „Ukrinform“. Sveatoslav Șevciuk a relevat că însăși discuția despre integrarea europeană determină transformări pozitive în societatea ucraineană. „Sunt de părere că clipa pe care o așteptăm este un moment istoric, este o șansă de la Dumnezeu“, a spus Capul Bisericii Greco-Catolice Ucrainene. Sveatoslav Șevciuk a adăugat că Ucraina nu trebuie să aștepte o anumită susținere din partea structurilor europene, ci trebuie să spera doar în Dumnezeu.

LA CE NE AJUTĂ CAPITALUL SOCIAL?

Am amintit deja că fenomenul capitalului social (șensul sociologic al noțiunii) se află într-o confruntare simbolică cu mitologia politică. În țările cu o populație ce are încredere în cetățenii săi, influența mitologiei politice este una neînsemnată. Pe de altă parte, anume societățile de tranziție, în care dezvoltarea capitalului social este un proces problematic, miturile politice au toate șansele să acapareze opinia publică. În

ce mod dezvoltarea capitalului social poate diminua consecințele negative ale miturilor politice?

În opinia lui Robert Putnam, „capitalul social se referă la aspecte ale organizării sociale – rețele, norme și încredere – care permit participanților să acționeze împreună mai eficient pentru a atinge obiective comune”¹⁵. Cu alte cuvinte, capitalul social este acea resursă socială care menține stabilitatea în societate. La bazele capitalului social se află încrederea. În situația când cetățenii au încredere unii în alții și mai ales au încredere în ziua de mâine, miturile politice nu pot să acapareze atât de ușor atenția publicului. Poveștile sociale sunt înlocuite cu relații concrete, relații de reciprocitate, care prevăd un anumit constructivism social. Încrederea în instituțiile politice spulberă toate miturile despre incapacitatea de guvernare a unei națiuni. Ipotetic vorbind, miturile geopolitice n-ar fi atât de importante pentru ucraineni dacă societatea ar avea încredere în vectorul integrării europene și ar fi existat o idee națională unică. Mai mult decât atât. Capitalul social poate să devină o modalitate de integrare politică, care ar depăși divizările regionale, clivajele politice și sociale. Potrivit definiției Băncii Mondiale, capitalul social este un lipici social, fără de care nu pot fi construite relațiile între persoane. De aceea, dezvoltarea capitalului social înseamnă spulberarea miturilor politice și acceptarea unei mitologii a succesului.

NOTE

- 1 *S-au anunțat oficial rezultatele alegerilor legislative din Ucraina*, sursă electronică, postul de radio „Vocea Rusiei”, acces: http://romanian.ruvr.ru/2012_11_13/94425683.
- 2 Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, București, Editura Institutul European, traducător – Adameșteanu Gabriela, 1997, 165 p.
- 3 Victor Grigore, *Demitizarea în discursul public al românilor după 1989*, sursă electronică, acces: <http://blog.webphoto.ro/demitizarea/cuprins>.
- 4 Igor Losev, *Mif pro „dvi Ukainy”*. *Politycino zabutyi pivdennyi shid*, sursă electronică, acces: http://aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=2648.
- 5 Serghii Grabovski, *Mify pro Ukrainu: iak peremohty drakoniv*, în revista „Tyjden” (Săptămâna), nr. 17, 29 aprilie 2011.
- 6 *Uniunea Europeană așteaptă de la Rusia explicații în legătură cu dezvoltarea de mai departe a Uniunii Vamale și poziției în acest context a Ucrainei*, sursă electronică, Radio „Ucraina Internațional”, 19 decembrie 2012, acces: 3.
- 7 Idem.
- 8 Marin Gherman, *Uniunea Europeană – Federația Rusă: o dilemă a incertitudinii politice*. *Monitoring-ul presei* (1 mai – 1 octombrie 2012), în „Glasul Bucovinei”, An. XIX, nr. 3-4 (75-76), 2012.
- 9 *Semnarea de către Ucraina a Acordului de asociere cu Uniunea Europeană va face imposibilă aderarea țării noastre la Uniunea Vamală*, sursă electronică, Radio „Ucraina Internațional”, 7 decembrie 2012, acces: <http://radioukr.com.ua/ro/907/517959>.
- 10 Lilia Grișko, *Bidni ta bagati v Ukraini: nezdolanna prirva*, în „Die Welt”, 25 decembrie 2012.
- 11 Anatoli Kolot, *Mify soțialnoi polityky, abo z ciogo slid pocinaty formuvannea novoi modeli*, în „Dzerkalo tyjne”, nr. 2, 23 ianuarie 2010.
- 12 Idem.
- 13 *Ucraina trebuie să aleagă între zona de liber schimb cu UE și Uniunea Vamală cu Rusia – oficial european*, sursă electronică, în „Economica.net”, 19 decembrie 2013, acces:

http://www.economica.net/ucraina-trebuie-sa-aleaga-intre-zona-de-liber-schimb-cu-ue-si-uniunea-vamala-cu-rusia-oficial-european_65307.html.

- 14 *Ucraina a transferat săptămâna aceasta ultima tranșă Fondului Monetar Internațional pentru achitarea datoriilor anterioare*, sursă electronică, Radio „Ucraina Internațional“, 15 noiembrie 2013, acces: <http://radioukr.com.ua/ro/907/547869>.
- 15 Robert Putnam, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton: Princeton University Press, 1993, p. 664–665.

SITE-URI UTILIZATE

<http://focus.ua> – Revista „Fokus“
<http://www.ut.net.ua> – Revista „Tyjdeni“ (Săptămâna)
<http://radioukr.com.ua/ua> – Postul de radio „Ucraina Internațional“
<http://rus.ruvr.ru> – Postul de radio „Vocea Rusiei“
<http://dt.ua> – Publicația „Dzerkalo tyjne“ (Oglinda săptămânii)
<http://www.unian.net> – Agenția informațională „Unian“
<http://www.interfax.com.ua> – Agenția „Interfax“
<http://gazeta.ua> – Portalul „Gazeta.ua“
<http://www.mediafax.ro> – Agenția „Mediafax“
<http://www.ukrinform.ua/ukr> – Agenția informațională „Ukrinform“
<http://www.golosua.com> – Agenția informațională „GolosUA“

PUBLICAȚII

„Ureadovyi kurier“ (Ucraina)	„Korrespondent“ (Ucraina)
„Tyjdeni“ (Ucraina)	„Dzerkalo tyjne“ (Ucraina)
„Komersant-Ukraina“ (Ucraina)	„Adevărul“ (România)
„EUobserver“ (Belgia)	„Die Welt“ (Germania)
„Q Magazine“ (România)	

REZUMAT

Alegerile parlamentare din Ucraina, care s-au desfășurat la 28 octombrie 2012, au confirmat încă o dată faptul că societatea ucraineană trece printr-o perioadă social-politică dificilă a (pseudo)modernizării. Este clar că scrutinul parlamentar din toamna anului 2012 nu trebuie subapreciat ca eveniment politic ce poate determina dezvoltarea capitalului social, depășind limitele mitologiei politice.

Un mit politic important pentru Ucraina este divizarea artificială a țării în vest și est, cu argumente de tipul cum că aceste regiuni sunt atât de diferite, încât ar reprezenta două culturi opuse. Acest mit politic a fost utilizat activ în timpul campaniei electorale din anul 2004. Rezultatele alegerilor parlamentare din 28 octombrie 2012 au arătat că potențialul divizării statului în vest și est nu mai este actual. Un alt mit politic important, care este utilizat de diverse formațiuni politice, constă în

convingerea că Ucraina și Rusia au o istorie comună, o psihologie socială identică și un viitor comun.

Membrul Asociației Analizatorilor Politici, dr. Oleksandr Rudyk, referindu-se într-un studiu politologic la miturile politice din Ucraina menționează că în societatea ucraineană funcționează mitul despre poziția antirusă a statelor din occident care vor să rupă cu orice preț Ucraina de la relațiile constructive cu Federația Rusă. Unii cetățeni consideră că Uniunea Europeană are nevoie de Ucraina, care, chipurile, este fidelă normelor și standardelor europene. Politologul ucrainean subliniază că nivelul de mitificare al conștiinței sociale a ucrainenilor este unul foarte înalt. În ceea ce privește relațiile cu Uniunea Europeană, miturile sociale depind nu de absența informației, ci de modul de gândire bazat pe stereotipuri, presupuneri și credință.

În felul acesta, capitalul social se află într-o confruntare simbolică cu mitologia politică. În țările cu o populație ce are încredere în cetățenii săi, influența mitologiei politice este una neînsemnată. Pe de altă parte, anume societățile de tranziție, în care dezvoltarea capitalului social constituie un proces problematic, miturile politice au toate șansele să acapareze opinia publică. Mai mult decât atât, miturile politice pot să devină o componentă de bază a materialelor jurnalistice, ceea ce reprezintă o problemă socială de mari proporții.

STATUTUL LIMBILOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE ÎN ȘCOLILE DIN REGIUNEA CERNĂUȚI. PREDAREA LIMBII ROMÂNE

Alexandrina Cernov

Cernăuți

În data de 6 iunie 2013, la Cernăuți, a avut loc ședința Comisiei Independente pentru Învățământ de pe lângă Departamentul Învățământului și Științei, Tineretului și Sportului al Administrației Regionale de Stat, unde s-au discutat rezultatele cercetării de către membrii comisiei în problemele predării limbilor minorităților naționale, în special a limbii române, în școlile din regiune. Au fost prezentate două comunicări de bază: *Unele aspecte ale politicii lingvistice în instituțiile de învățământ din regiunea Cernăuți* (Olga Ostafi, specialist principal al Departamentului), care a expus poziția oficialităților ucrainene în domeniu și comunicarea *Predarea limbii române în școlile din regiunea Cernăuți [probleme și realități]* (Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române), care, în baza discuțiilor susținute cu directorii și profesorii școlilor cu limba română de predare, a prezentat problemele cu care aceștia se confruntă.

* * *

La cele patru Congrese ale Intelectualității Românești (1999-2006) organizate de către profesorii, scriitorii, ziariștii, editorii și liderii societăților culturale românești din regiune, de către părinții îngrijorați de viitorul copiilor lor, ca vorbitori de limba română, au fost discutate – a câta oară – problemele funcționării limbii române în regiune, în teritoriile locuite compact de către români, băștinași de veacuri pe aceste meleaguri, care doresc ca spiritualitatea și demnitatea lor, limba, credința, tradițiile culturale și istorice să se perpetueze în timp.

Grija pentru corectitudinea programelor și a manualelor școlare în limba română, pentru cultivarea limbii literare corecte în condițiile unui trilingvism activ (ucraineana, rusa și româna), ar trebui să fie prioritară în activitatea nu numai a școlilor, dar și a celorlalte instituții românești, cum sunt presa, radioul și televiziunea, inclusiv societățile românești și, nu în ultimul rând, Catedra de Filologie Română și Clasică, a cărei voce este foarte slab auzită în regiune, din cauza indiferenței și a orgoliilor neîntemeiate ale cadrelor didactice de la această instituție. Dar nici până acum nu au fost înțelese corect intențiile de perfecționare a procesului didactic și, în consecință, s-a continuat să fie defavorizat statutul limbii române în școli.

Recapitulăm câteva din cerințele esențiale ale intelectualității românești, expuse la diferite întruniri și congrese dedicate acestei probleme: păstrarea examenului la limba și literatura română ca examen de bază (scris și oral), susținerea tuturor examenelor în limba română, inclusiv a celor de admitere, respectarea rezoluțiilor conferințelor societăților nonguvernamentale românești, și, mai ales, anularea cursului integrat de literatură etc.

Majoritatea doleanțelor nu au fost respectate. Analizând astăzi statutul limbii române în școlile noastre, constatăm că au apărut mai multe probleme noi.

Responsabile pentru instituirea acestui proces de „degradare“ a școlilor cu limba română de predare sunt, în primul rând, autoritățile locale, care mențin în continuare situația discriminatorie a limbii și literaturii române, inclusiv a celei universale, și nu rezolvă problemele apărute pe parcurs, acestea nefiind considerate hotărâtoare pentru procesul de învățământ. Un capitol aparte, care ar trebui să fie discutat la nivel profesional, îl constituie manualele noastre.

* * *

Conform datelor statistice oficiale din 2006, populația regiunii Cernăuți era constituită din 919.028 locuitori, dintre care: 689.028 ucraineni, 114.555 români, 67.225 moldoveni (împreună, moldovenii și românii constituie 181.780 locuitori, adică 19,77% din totalul populației), ruși 37.881 locuitori.

Orașul Cernăuți are 236.691 locuitori, dintre care: 89.021 ucraineni, 26.733 ruși, 14.383 români și moldoveni.

Conform datelor oficiale, publicate și în presa cernăuțeană, în baza informațiilor oferite de Departamentul de Statistică, la 1 octombrie anul curent, în regiunea Cernăuți au fost înregistrați 908,0 mii locuitori, dintre care în localitățile orășenești 387,1 de mii, și 520,9 mii în cele sătești. Sporul de populație s-a datorat mai ales proceselor migraționiste – 894 de persoane, pe când sporul natural înregistrat, de exemplu, în lunile ianuarie – septembrie, anul curent, numărul de nou născuți a fost de 8 436, cu 351 de copii, mai puțin decât în aceeași perioadă a anului 2012. Natalitatea în localitățile sătești, tradițional, este mai mare decât în cele orășenești, adică 13,7% și respectiv 10,9% la 1000 de locuitori.

Populația orașului Cernăuți, la 1 octombrie 2013, era constituită din 260,8 mii locuitori.

Conform datelor oficiale ale Departamentului pentru Învățământ al Administrației de Stat din Cernăuți, în regiune funcționează 435 de școli (97.117 elevi) dintre care: 347 – cu limba ucraineană de predare (79.653 elevi); 70 de școli cu limba română de predare (12.641 elevi); 15 școli mixte (româno-ucrainene, cu 2.554, respectiv 1.299 elevi), dintre care 9 funcționează în raionul Noua Sulița. Menționăm că numărul școlilor românești scade pe an ce trece, ele fiind transformate în școli mixte, care treptat se ucrainizează.

În limba rusă învață 335 de elevi din raionul Securenii, satul Grubne și în Cernăuți, în gimnaziul nr. 2 și școala medie nr. 4. În satul Fântâna Albă, în care locuiesc ruși-lipoveni, școala este temporar închisă, deoarece în sat nu mai sunt copii de vârstă școlară.

Peste 250 de elevi din orașul Cernăuți și raionul Storojineț învață limba polonă ca disciplină școlară și facultativ. În câteva școli din regiune se predă cursul *Istoria*

polonezilor din Bucovina. În orașul Cernăuți pe lângă gimnaziul nr. 3, începând cu anul 1993, funcționează o școală duminicală cu predarea limbii polone, iar din februarie 2013 – Centrul Cultural și de Învățământ, unde, în șapte grupe, frecventate inclusiv și de adulți, se predă limba polonă. Disciplinele care se predau aici sunt: limba polonă, istoria Poloniei și cântecul și dansul polonez pentru copii. Limba polonă se predă și în Pătrăuții de Jos, în Crăsnișoara Veche și în Panca.

Limba ivrit se predă aprofundat la Cernăuți, într-o școală specializată, nr. 41, cu 316 elevi. Aici se predau următoarele discipline etno-culturale: limba ivrit, etnocultura evreilor, istoria și tradițiile poporului evreu, literatura evreiască, catastrofa evreilor din Europa. Celelalte discipline se predau în limba ucraineană.*

* * *

Am vizitat 10 școli din raionul Hliboca. Discuțiile colegiale cu directorii și profesorii au fost axate pe problemele cu care se confruntă astăzi școala, în general, și, în particular, cea cu limba română de predare.

Am constatat că problema esențială, cu care se confruntă profesorii și elevii noștri este predarea în limba română a disciplinelor exacte de bază (fizica, matematica, chimia, informatica etc.).

În perioada sovietică, absolvenții școlilor cu limba română de predare, numită pe atunci moldovenească, au avut posibilitatea să-și continue studiile în limba maternă în instituțiile de învățământ superior de la Chișinău și Bălți. Întorși la baștină, ei au predat fără probleme disciplinele respective în limba moldovenească, oficializată atunci și în Republica Moldova, și în Ucraina. Astăzi, însă, cei ce absolvă instituțiile de învățământ în România nu mai pot profesa în școlile din Ucraina, deoarece nu li se recunosc diplomele. Astfel, majoritatea specialiștilor rămân în România sau îmbrățișează alte profesii. Profesorii care au predat până în prezent, astăzi se pensionează, și în locul lor vin absolvenții Universității din Cernăuți, care au învățat în limba ucraineană și au mari probleme cu predarea disciplinelor exacte în limba română, pentru că ei nu cunosc terminologia respectivă. Sunt nevoiți să se prezinte la lecție cu două tipuri de manuale: în limba ucraineană și română, și în locul explicațiilor la obiect ei se ocupă cu traducerea terminologiei. Uneori elevii, dar și profesorii lor, solicită explicațiile lingvistice ale profesorilor de limba română. Profesorii din școlile românești sunt solicitați pentru astfel de consultații și de către elevii de origine română care învață în școlile ucrainene de prin satele vecine. Ambiția părinților și entuziasmul autorităților sunt cu greu suportate de elevii cărora le trebuie o perioadă de timp pentru însușirea limbii ucrainene, ceea ce vine în detrimentul calității cunoștințelor.

La universitate nu li s-a predat acestor studenți, nici măcar facultativ, un curs de traducere a terminologiei, nu au fost elaborate dicționare speciale etc. S-a întâmpnat ceea ce se prevedea încă în anul 1997, când s-a cerut să se deschidă o linie de predare în limba română la toate facultățile. Discuțiile și acordurile încheiate între cele două ministere de învățământ din Ucraina și România nu au fost finalizate.

La Cernăuți nu au funcționat grupe cu limba română de predare la celelalte facultăți, cu toate că există un precedent în acest sens la Universitatea din Ujgorod.

* Datele au fost oferite de către Olga Ostafi, specialist principal al Departamentului Învățământului, Științei, Tineretului și Sportului al Administrației Regionale de Stat, și au fost expuse în comunicarea sa la Ședința Comisiei Independente.

În Ucraina funcționează un sistem întreg de instituții culturale și de învățământ maghiare. În cele 4 instituții superioare de învățământ și medii de specialitate au fost create grupe cu predarea în limba maghiară la Universitatea Națională din Ujgorod, Institutul Umanist-Pedagogic din Mucacevo, Colegiul de Cultură din Ujgorod și Colegiul de Medicină din Beregovo. Pe lângă Universitatea Națională din Ujgorod mai funcționează încă din perioada sovietică și un Centru Științific de Ungarologie. În afară de aceasta, la toate cele 4 facultăți ale universității, în particular filologie, matematică, fizică și medicină absolvenții școlilor cu limba maghiară de predare studiază în baza unor recomandări întocmite anterior. La Facultatea de Istorie de la această universitate a fost inaugurată Catedra de Istorie a Ungariei și de Integrare Europeană, iar în 2008 a fost creată Facultatea de Științe Umaniste și Naturale cu predarea tuturor disciplinelor în limba maghiară. Din anul 1996 în orașul Beregovo funcționează un Institut în Limba Maghiară, la care studiază peste 1 200 de studenți. Aici sunt pregătiți viitorii învățători în domeniile: educația preșcolară, învățători pentru școlile primare, limba ucrainiană, limba maghiară, geografie, limba engleză, biologie, matematică și informatică, profesori de istorie, specialiști în audit și credit.

Deci, se poate!

Universitatea din Cernăuți ar trebui să studieze experiența colegilor din Ujgorod, dar și a celor din Cluj Napoca (România), unde ungurii au posibilitatea să învețe la toate facultățile în limba lor maternă. Îmi pun întrebarea: de ce autoritățile ucrainene din Ujgorod și politicienii ucraineni nu sunt îngrijorați de viitorul absolvenților unguri, care nu au învățat în limba ucraineană. La noi însă, toți ne poartă de grijă, în sensul că nu vom cunoaște limba de stat și nu vom putea găsi un loc de muncă în Ucraina. Și părinții cred în această agitație ieftină, mai ales că răspândicii lucrează cu mult zel în această direcție.

Amintim aici concluziile și recomandările Ministrului Învățământului, Dmytro Tabacnik, expuse la briefingul de la Harkiv, consacrat problemelor influenței Legii Ucrainei *Despre politica lingvistică de stat*. Legea aprobată, susține ministrul, „va permite profesorilor și elevilor să se concentreze mai profund asupra calității cunoștințelor...”. Urmează ca legea despre limbi să influențeze pozitiv programele și manualele școlare în limba maternă, precum și să îmbunătățească calitatea cunoștințelor. Ministrul a mai subliniat faptul, că trebuie să se încheie practica de a impune elevilor manuale într-o altă limbă, decât cea în care se face predarea în școală. „Vreau să atrag atenția asupra faptului, a spus D. Tabacnik, că în Ucraina toate școlile, indiferent de limba predării, sunt școli ucrainene, care sunt finanțate din bugetul de stat”^{**}.

Credeam că este important să avem cunoștințe de bază calitative la specialitatea respectivă. Dar n-a fost să fie așa. Ne-am învățat să vorbim mult și să avem cunoștințe mizerabile. Dacă există cunoștințe, ele pot fi expuse și aplicate în orice altă limbă, or, impunerea unei limbi, pe orice cale, chiar dacă aceasta are un statut oficial, este păgubitoare.

Nu este un secret și faptul, că majoritatea absolvenților nu manifestă mare interes pentru învățatură, informațiile fiind culese mai mult din internet și nu întotdeauna fiind de bună calitate. Profesorii nu dirijează acest proces care, în final,

^{**} vezi amănunte – <http://www.unian.ua/news/521349-tabachnik-v-ukrajini-vsi-shkoli-ukrajinski.html>

duce la superficialitate. Elevii trebuie orientați în tumultul de informații care există pe internet. Nu mai vorbim de corupție, care este o temă foarte delicată și se referă, în primul rând, la atitudinea părinților față de această problemă. Ei, sărmanii, plătesc fără să conștientizeze răul pe care îl fac copiilor lor, dar și societății ucrainene, care are nevoie de specialiști de calitate și nu de specialiști cu diplome.

Cursul integrat de literatură (română și universală) este o problemă veche și deosebit de importantă. Se pare că acest curs este păstrat intenționat și are drept scop reducerea cunoștințelor elevilor atât la literatura română, cât și la cea universală. Menționăm, de exemplu, că în școlile cu limba română de predare volumul de cunoștințe ce li se oferă elevilor la literatura universală este cu 75% mai mic decât în celelalte școli.

Amintim, în legătură cu aceasta, că testarea independentă, examenele de admitere la instituțiile de învățământ mediu special și superior, la aceste obiecte, sunt susținute în limba ucraineană și nu se ține cont de faptul că în școlile românești elevilor le revin mai puține ore de predare. Considerăm că acest decalaj de ore, precum și cursul integrat de literatură, influențează negativ asupra calității învățământului și constituie un act de discriminare a etnicilor români, care, în conformitate cu *Drepturile Internaționale ale Copilului*, au drepturi egale în ceea ce privește accesul la cunoștințe cu elevii școlilor cu limba ucraineană de predare. Considerăm ca fiind obligatorie revenirea la predarea literaturilor română și universală în același volum de ore ca și în școlile ucrainene, restituind programului cele două ore pentru predarea literaturii universale.

O situație nu mai puțin umilitoare o constituie și predarea limbii ucrainene în școlile românești, unde se aplică același principiu discriminatoriu. La toate examenele de admitere și la testarea independentă elevii școlilor românești au aceleași întrebări, inclusiv la literatura universală, cu toate că numărul de ore rezervat limbii ucrainene, mai ales în clasele superioare și de absolvire, este mai mic. Nu se ține cont de faptul că elevii din școlile românești cresc într-un mediu lingvistic deosebit de cel ucrainean. La examene însă temele sunt aceleași pentru toți elevii, indiferent de școala absolvită.

Am avut o discuție cu directoarea școlii din Tureatca, care a declarat că elevii din satele românești, care vin să învețe la Tureatca, au probleme cu înțelegerea disciplinelor școlare în limba ucraineană, ceea ce stagnează procesul de învățământ, creând probleme și colegilor lor ucraineni. Este necesară o perioadă de timp, a declarat directoarea, pentru a înlătura acest neajuns. Menționez, că la școala medie din Tureatca, cu predare în limba ucraineană, învață mai mulți elevi din satele vecine românești, cu toate că au în sat școli cu limba română de predare: din Poleana – 48 de elevi; din Sinăuții de Jos – 23 de elevi; din Stănești – 23 de elevi; din Bucovca – 12 elevi din clasele X-XI. Oare profesorii acestor școli și-au pus întrebarea de ce fug copiii din școlile lor? Sunt de vină doar părinții?

Consider că întreaga comunitate ar trebui să-și pună aceleași întrebări.

Aceste concluzii au fost introduse în *Rezoluția* formulată de Comisia independentă și au fost discutate cu liderii comunității românești care au hotărât să adreseze instituțiilor competente din Ucraina și România un *Memoriu*, în care să-și exprime doleanțele.

Sperăm ca acest *Memoriu* va fi examinat și discutat în cadrul întâlnirilor la cel mai înalt nivel intrestatal ucraineano-român.

Începând cu 1 septembrie, în școlile din Ucraina s-a introdus din clasa a V-a studierea a două limbi străine. Sperăm că în școlile mixte, inclusiv în Tureatca, se va primi o hotărâre corectă în ceea ce privește introducerea limbii române, ca cea de a doua limbă străină în toate clasele, mai ales că Ministerul Învățământului prevede acest lucru. Ministrul Învățământului, Dmytro Tabacnik, a declarat că din clasa I se va învăța limba engleză, iar din clasa a V-a cea de a doua limbă, care se va introduce la alegerea direcției școlii, împreună cu părinții. El nu a dat nici o directivă în această privință. Ar trebui să respectăm recomandările ministrului și nu cerințele unor partide cu iz ultranaționalist. Menționăm că majoritatea școlilor din regiune au ales limba rusă.

Apropierea dintre cele două naționalități din Bucovina, ucraineană și română, se va realiza, fără îndoială, prin însușirea limbilor, a cunoașterii reciproce a culturii și tradițiilor naționale, prin cultivarea respectului reciproc. Ar trebui să înțeleagă și ucrainenii limba celor ce viețuiesc alături de ei, și nu numai atunci când își doresc cetățenie română pentru a se plimba prin „străinătăți”. Poate că atunci nu se vor găsi printre oameni vandali care, conștient sau inconștient, treji sau în stare de ebrietate, pot „tăia capul” și distruge bustul unui mare poet universal, doar pentru faptul că acesta este de origine română. Turcii, de exemplu, i-au tăiat capul domnitorului Moldovei Miron Barnovschi, iar astăzi, la Toporăuți, sunt îngropate crucile medievale de pe vremea voievodului, declarându-le ca fiind căzăcești. Cazaci pe vremea lui Barnovschi Vodă chiar în satul lui de baștină? Mișei au tăiat capul unui monument, iar poliția consideră că infractorii au deteriorat întâmplător un bun material. Al cui este acest bun? Al poporului român! Credem că în sufletul acestor infractori, în subconștientul lor, s-a cuibărit o profundă ură pentru români. Astfel de infracțiuni demonstrează unde mocnește acel conflict interetnic latent, pe care cu atâta grijă îl cultivă unii binecunoscuți ziariști și zelatori ucraineni. Rămâne să ne gândim: este acesta un gest politic sau este acea prostie omenească pe care trebuie doar să o detestăm!

Biblioteca științifică a Universității Naționale „Yu. Fedkovyci” din Cernăuți.

OARE LIMBA ROMÂNĂ „NU ARE NICI O PERSPECTIVĂ ÎN UCRAINA“?

Discuțiile, despre faptul că limba română „n-ar avea nici o perspectivă“ în Ucraina, pot fi auzite astăzi din ce în ce mai des: la un colț de stradă, într-o discuție amicală sau la o stație de autobuz. Am ascultat zilele trecute, cu uimire, argumentele unei mame, care dorea cu orice preț ca fiica ei să învețe la secția ucraineană a Colegiului Pedagogic din Cernăuți. Încerca să o convingă pe vecina sa, că nu are nici un rost să învețe în limba română, ea doar vorbește cu fiica ei românește la bucătărie. Așa crede și panul Kobevko, care a transformat ziarul „Ceas“, binecunoscut prin tendințele sale antiromânești, într-o tribună îndreptată împotriva limbii române, publicând regulat rubrica *Românizarea Bucovinei*. Isteria panului Kobevko, în legătura cu acordarea statutului de limbă oficială limbii române în unele localități din Ucraina, a depășit demult limitele bunului simț. El afirmă că acordarea statutului de limbă oficială limbii române într-un sat – specificăm, cu populație majoritară românească (moldovenească) – înseamnă românizarea Bucovinei. Se gândește oare panul că astfel de publicații sunt menite, desigur, să stârnească ură și învrăjbită interetnică?!

Din păcate, așa cred și unii părinți, uitând de faptul că limba română este limba lui Eminescu, este limba culturii și civilizației strămoșilor noștri. Și ce moștenire le transmit în acest caz copiilor lor? Oare aceste mame, tot la bucătărie vorbesc cu fiicele lor despre opera lui Eminescu, despre literatura română, în general, despre cultura și civilizația românilor, despre istorie etc.? Panul Kobevko le recomandă, de exemplu, în ultimul său op, să vorbească românește la... bucătărie... Asta nu-l deranjează. Mai mult decât atât, îi susține moral pe acei părinți care doresc cu orice preț să-și instruiască odraslele în școli ucrainene!? (vezi ziarul „Ceas“). Pot fi înțeleși doar acei părinți care și-au creat familii mixte și aleg pentru studii limba unuia dintre părinți.

Chiar unii dintre „liderii“ comunității noastre consideră că noi, ca minoritate, nu avem nicio problemă și putem să folosim liber limba română. Nimeni și nimic nu ne împiedică să vorbim românește. Mai mult, incidentul de la Hliboca cu bustul lui Eminescu este considerat ca o nevinovată poznă a câtorva persoane în stare de ebrietate, care au acționat conform subconștientului incitat de alcool. În rest, aceștia, cică, sunt oameni și vecini cumsecade. Dar faptul că a fost călcată în picioare demnitatea noastră de către niște indivizi inconștienți și iresponsabili?! Asta nu înseamnă nimic? Ne-am gândit vreodată asupra faptului că ura se manifestă prin violență? E bine că știm să iertăm și, creștinește, să ne iubim aproapele și că toleranța ne caracterizează. Dar până când și până unde să fim toleranți?

Între timp ucrainenii învață limba română, ca limbă străină, căci au nevoie de ea în cariera pe care și-o construiesc, conștientizând faptul că, fiind o limbă romanică, ea le va deschide multe căi de afirmare și cunoaștere, le va deschide chiar și drumul spre Europa, în căutare de locuri de muncă.

În conformitate cu Legea Ucrainei „Despre politica lingvistică de stat“ din 3.07. 2012, nr. 5029-VI și articolul 10 din Constituția Ucrainei, minoritățile naționale au dreptul la învățământ în limba maternă și folosirea ei ca limbă oficială, alături de limba ucraineană, ca limbă de stat. Există o diferență între noțiunile „limbă de stat“ și „limbă oficială“. Limba de stat se folosește pe întreg teritoriul Ucrainei, ca limbă ce trebuie cunoscută în mod obligatoriu de către toți cetățenii ei. Limba oficială, în cazul nostru,

limba română, se folosește în localitățile locuite compact de către români și, desigur, ca limbă a unei țări a Uniunii Europene. Limba română se mai învață pentru a căpăta cetățenie română etc., mulți au nevoie de limba română pentru a-și făuri o carieră diplomatică etc.

Într-un mod inexplicabil, în regiunea noastră, doar în raionul Herța, limba română a fost aprobată de Consiliul raional ca limbă oficială. De ce tac însă celelate Consilii raionale, care, având o populație considerabilă de români (moldoveni), nu se grăbesc să le satisfacă drepturile legale? Astfel, doar populația câtorva sate a hotărât să rezolve singură soarta limbii materne, ca limbă oficială la ei acasă. Cred că acestea sunt satele unde și primarii, și consiliile satești, și profesorii au mai multă prestanță și sunt mai aproape de aspirațiile consătenilor lor. Așteptăm când se vor trezi și ceilalți primari și profesori.

Enumerăm în continuare aceste localități:

În raionul Noua Suliță: Tărăsăuți, Mahala, Boian;

În raionul Hliboca: Iordănești, Voloca, Oprișeni, Dimca;

În raionul Storojineț: Pătrăuții de Jos, Ropcea, Crasnoilsc, Ciudei. 11 localități

Să-mi fie iertat, dacă, din neștiință, am omis vreo localitate.

TEMEIURILE CULTURII SUNT LIMBA ȘI ISTORIA

Limba este tezaurul cultural național. Modul de a gândi, nivelul de cultură al fiecărui individ se reflectă în felul lui de a vorbi.

Păstrarea identității culturale și naționale se realizează prin limbă și prin conștientizarea originilor fiecărui popor. Marii bărbați ai națiunii, filologi și istorici, au avut convingerea că ridicarea națiunii se poate realiza prin cultura națională, iar tezaurul ei cultural este limba română, pe care au făcut-o nemuritoare prin operele lor scriitorii.

Profesorul Sextil Pușcariu afirma, în 1920, că datorită limbii a luat ființă „sentimentul nostru național și naționalizarea tuturor aspirațiilor, a culturii și literaturii noastre...”.

Sextil Pușcariu a fost profesor de filologie română la Universitatea din Cernăuți (1908-1918). În 1919 s-a stabilit la Cluj, unde a avut un rol hotărâtor în organizarea Universității românești, fiind și primul ei rector. Tot în 1919 a pus bazele Muzeului Limbii Române și a organizat primul Institut de Lingvistică din România. A înființat și a condus revista „Dacoromania”. La Cernăuți a fost printre membrii fondatori ai revistei „Glasul Bucovinei” în 1918.

Din 1994, un grup de intelectuali cernăuțeni au fondat seria nouă a revistei „Glasul Bucovinei”, care anul viitor va împlini 20 de ani de la apariție. Printre celelalte obiective, de ordin cultural, politic și național, pe intelectuali români din Bucovina i-a preocupat școala. Astăzi, după mai bine de un veac și jumătate, putem afirma că românii din Ucraina independentă se confruntă cu aceleași probleme în ceea ce privește limba, școala și biserica.

Casa din Cernăuți în care a locuit Aglae Droglî, sora poetului Mihai Eminescu.

LIMBA ROMÂNĂ – LIMBĂ REGIONALĂ

Recapitulăm situația legată de problema acordării limbilor minorităților naționale a statutului de limbă regională oficială, ceea ce nu este sinonim cu limbă de stat, așa cum încearcă să ne convingă unii zeloși „apărători” ai limbii ucrainene, care sunt îngrijorați de faptul că folosirea limbii române, ca limbă oficială, în localitățile locuite compact de vorbitorii ei, ar știrbi din drepturile limbii ucrainene.

După cum rezultă din tendința ultimelor luni, în Ucraina limbile minorităților au primit, la cererea populației, statutul de limbă oficială. Astfel limbile: română, maghiară și rusină au devenit deja limbi regionale în Transcarpatia (Maramureșul istoric).

Bucoveninii, însă, nu se prea grăbesc să le urmeze exemplul. Pentru ca să înțelegem cauzele reale ale acestui comportament, trebuie să discutăm, în primul rând, cu deputații și primarii, cu profesorii, cu reprezentanții intelectualității sătești, căci țărani și așa vorbesc românește. Din păcate, constatările de ultimă oră sunt următoarele: cataloagele sunt completate până astăzi în limba ucraineană. Toată documentația primăriilor – la fel. Profesorii sunt bucuroși de faptul că elevii lor vorbesc bine ucraineană, iar părinții se străduiesc să-și ducă copiii la școlile din satele vecine ucrainene sau să ceară deschiderea claselor paralele cu predare în limba ucraineană.

Să nu uităm că în Bucovina limba română a fost vorbită dintotdeauna, indiferent de limba de stat care a fost impusă de autoritățile care s-au perindat. Să ne amintim că în secolul precedent am avut patru limbi de stat: germana, româna, rusa și ucraineana. Țăranii, după cum scrie scriitorul român Liviu Rebreanu, au vorbit-o dintotdeauna. Au vorbit-o chiar mai corect decât unii intelectuali, afectați de influența limbilor de stat, dar mai recent de limba engleză, care este astăzi nu numai limba calculatoarelor, dar a devenit, ca și franceza în secolul XIX, o limbă la modă.

Deputații, în marea lor majoritate, au hotărât însă să aștepte până când Cabinetul de Miniștri o să impună un statut oficial limbii române și la noi, în mod particular. Deci, se așteaptă o indicație „de sus“. De această părere sunt și mulți dintre așa-ziii „lideri“ români. Se înțelege acum de ce primarii așteapă și ei indicațiile respective, „de sus“.

Astăzi, românii nu mai pot miza doar pe sentimentul patriotic. Este necesară intervenția profesională în alcătuirea programelor, a manualelor și a altor materiale didactice pentru predarea în limba română în școlile din Ucraina. Constatăm și faptul, că începând din anul 1991, anul proclamării independenței Ucrainei, școlile cu limba română de predare au fost reduse, de la 86 la doar 70 de școli. Se dă prioritate școlilor mixte, româno-ucrainene, (deja 15 la număr, majoritatea în raionul Noua Sulița), iar cu fiecare an ce trece, unele școli introduc din ce în ce mai multe obiecte ce se predau în limba ucraineană.

Una din cauzele care favorizează acestui proces o constituie lipsa de grupe academice cu predarea în limba română la Universitatea din Cernăuți și faptul că în afară de limba și literatura română, celelalte discipline, cursurile de perfecționare ale profesorilor din școlile românești se organizează în exclusivitate în limba ucraineană, inclusiv și cursurile de literatură universală, ceea ce îngreunează în școală folosirea terminologiei științifice corecte la lecții. Ar fi trebuit totuși ca la facultățile respective, dar și la cursurile de perfecționare a profesorilor de la celelalte discipline, să se introducă măcar un curs de traducere a terminologiei științifice și unul de ortografie. Cine-și va apleca urechea la această propunere și vor dori oare profesorii să-și suprasolicite memoria și să-și rezerve timpul pentru astfel de activități?

Problemele sociolingvistice ale românilor din Ucraina sunt, așadar, mai complicate și impun anumite metode de predare, specifice pentru fiecare limbă.

Mentalitatea unei minorități naționale or românii băștinași din nordul Bucovinei, regiunea Cernăuți, cei din regiunile Odesa și Transcarpatia au astăzi, în Ucraina, statutul de minoritate națională, oscilează, între trei extreme: 1. *își idealizează situația lor stabilă*; 2. *vor să se contopească cu populația majoritară pentru a fi absolviți de sentimentul apăsător al izolării*; 3. *se transformă în popoare luptătoare pentru păstrarea ființei lor naționale, mizând pe cele trei instituții fundamentale: biserica, școala și limba*.

Dorința de stabilitate, de asigurare a locului de muncă etc., creează nu rareori confuzii, când românii se lasă amăgiți considerând că limba lor nu are nici o perspectivă. Oare așa să fie? Cu siguranță că nu!

REZUMAT

În ședința Comisiei Independente pentru Învățământ de pe lângă Departamentul Învățământului și Științei, Tineretului și Sportului al Administrației Regionale de Stat s-au discutat rezultatele cercetării de către membri Comisiei în problemele predării limbilor minorităților naționale, în special a limbii române, în școlile din regiune. Au fost prezentate două comunicări de bază: Unele aspecte ale politicii lingvistice în instituțiile de învățământ din regiunea Cernăuți (Olga Ostafii, specialist principal al Departamentului), care a expus poziția oficialităților ucrainene în domeniu și comunicarea Predarea limbii române în școlile din regiunea Cernăuți [probleme și realități] (Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române), care, în baza discuțiilor susținute cu directorii și profesorii școlilor cu limba română de predare, a prezentat problemele cu care aceștia se confruntă.

În materialul prezentat sunt expuse problemele învățământului în limba română în școlile din regiunea Cernăuți, problemele funcționării limbii române în teritoriile locuite compact de către români, care doresc ca spiritualitatea și demnitatea lor, ca limba, credința, tradițiile culturale și istorice să se perpetueze în timp. Se subliniază faptul că grija pentru corectitudinea programelor și a manualelor școlare în limba română, pentru cultivarea limbii literare corecte în condițiile unui trilingvism activ (ucraïneana, rusa și româna), ar trebui să aibă prioritate în activitatea nu numai a școlilor, dar și a celorlalte instituții românești, ca presa, radioul și televiziunea, inclusiv societățile românești și, nu în ultimul rând, Catedra de Filologie Română și Clasică, a cărei voce este foarte slab auzită în regiune, din cauza indiferenței și a orgoliilor neîntemeiate ale cadrelor didactice de la această instituție. Dar nici până acum nu au fost înțelese corect intențiile de perfecționare a procesului didactic și, în consecință, s-a continuat să fie defavorizat statutul limbii române în școli.

Cerințele esențiale ale intelectualității românești, expuse la diferite întruniri și congrese dedicate acestei probleme sunt: păstrarea examenului la limba și literatura română ca examen de bază (scris și oral), susținerea tuturor examenelor în limba română, inclusiv a celor de admitere, respectarea rezoluțiilor conferințelor societăților nonguvernamentale românești, și mai ales, anularea cursului integrat de literatură etc.

Autoarea motivează necesitatea deschiderii unei linii cu predare în limba română la toate facultățile Universității din Cernăuți și pune în discuție statutul limbii române ca limbă oficială în teritoriile locuite compact de români, în conformitate cu legislația ucraineană.

POPULAȚIA REGIUNII CERNĂUȚI ÎNTRE 1989 ȘI 2001 (EVOLUȚIE ETNICĂ ȘI LINGVISTICĂ)

Constantin Ungureanu

Chișinău

STRUCTURA ETNICĂ A POPULAȚIEI REGIUNII CERNĂUȚI PÂNĂ ÎN ANUL 1979

Pe parcursul sec. al XX-lea în teritoriul actual al regiunii Cernăuți s-a produs o modificare semnificativă a structurii etno-demografice a populației. După calculele noastre, în anul 1930 populația din teritoriul actual al regiunii Cernăuți era de 805.642 persoane, dintre care 383.028 (47,6%) ucraineni (inclusiv 11.171 sau 1,4% huțuli), 227.187 (28,2%) români, 88.772 (11%) evrei, 46.946 (5,8%) ruși, 30.439 (3,8%) germani, 25.088 (3,1%) polonezi și 4.182 de alte etnii¹.

Românii erau concentrați în sudul județului Cernăuți (68,6% în plasa Cosminului, 29% în plasa Prutului și 27% în municipiul Cernăuți); sudul județului Storojineț (63,2% în plasa Flondoreni, 18,7% în plasa Ceremușului și 39% în orașul Storojineț); nordul plasei Siret din județul Rădăuți (66,4% în 14 sate); în partea de sud a plaselor Hotin și Lipcani din județul Hotin (satele din actualul raion Noua Suliță) și în plasa Herța din județul Dorohoi. Din totalul de aproape 89 mii de evrei, 68.630 locuiau în nordul Bucovinei (inclusiv 42 592 în Cernăuți), 18.211 – în nordul Basarabiei (marea majoritate în orașul Hotin și în târgurile Secureni și Sulița) și 1 931 – în ținutul Herța, dintre care 1 801 în orașul Herța. Din totalul de aproape 47 mii de ruși, 41.646 locuiau în nordul Basarabiei, marea majoritate fiind concentrați într-un număr de sate, situate la sud-est de orașul Hotin. În realitate, cei mai mulți dintre aceștia erau ucraineni rusificați. Germanii și polonezii locuiau aproape toți în partea de nord a Bucovinei².

Constantin Ungureanu

S-a născut la 17 aprilie 1968, originar din comuna Cupca, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. Absolvent al Facultății de Istorie UPS „Ion Creangă” din Chișinău (1992). Doctor în istorie (1997). Cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe din Moldova.

Până în anul 1940 nu a mai fost organizat un nou recensământ în România, de aceea evoluția etnică și lingvistică a populației din nordul Bucovinei și Basarabiei în perioada 1930–1940 poate fi doar estimată. După unele calcule, la începutul anului 1940, în teritoriul actualei regiuni Cernăuți locuiau circa 883.385 persoane, inclusiv 597.220 în nordul Bucovinei și în satele din zona Herței, și 286.165 în nordul județului Hotin. Numărul românilor din acest teritoriu era atunci de circa 250 mii de persoane (circa 28,3% din total), dintre care circa 195 mii în nordul Bucovinei și ținutul Herța, și circa 55 de mii în nordul județului Hotin³.

Perioada stalinistă (1940-1953) a avut consecințele cele mai nefaste pentru populația din acest teritoriu. Anume în această perioadă s-au produs modificări esențiale în structura etnică și lingvistică a populației regiunii Cernăuți. În primul an de stăpânire sovietică, un număr mare de basarabeni și bucovineni s-au refugiat în România ori au fost represați de autoritățile sovietice. Prima deportare în masă s-a produs în noaptea de 13 iunie 1941, când circa 13.000 de persoane au fost deportate în Siberia și Kazahstan. În toamna anului 1940, etnicii germani din Bucovina și Basarabia au fost repatriați în Germania. Timp de două luni, din nordul Bucovinei au fost repatriate în Germania 43.641 de persoane, inclusiv și câteva mii de români, ucraineni și reprezentanți ai altor etnii.

Potrivit unor evaluări și cercetări, realizate de administrația civilă românească, în perioada iunie 1940 – iunie 1941, din nordul Bucovinei și nordul Basarabiei au fost deportate, represate sau au dispărut 36.129 de persoane⁴. Aceste cifre statistice nu-i cuprind pe germanii repatriați în Germania sau pe românii care s-au refugiat ori au fost repatriați în perioada respectivă în România. Într-un singur an, populația Guvernământului Bucovinei s-a redus cu 216.255 persoane, inclusiv a județului Cernăuți – cu 63.877 persoane, Hotin – cu 41.753, Rădăuți – cu 37.773, a județului Storojineț – cu 31.773 de persoane⁵. Cel mai dramatic s-a diminuat populația orașului Cernăuți. În 1941 mai locuiau în capitala Bucovinei doar 66.436 persoane față de 112.427 persoane în anul 1930⁶.

Între 1941–1944 în Basarabia și nordul Bucovinei a fost restabilită administrația română. În timpul războiului, cel mai mult au avut de suferit evreii din aceste două provincii. După unele informații mai exacte, în Transnistria au fost deportați 55.867 de evrei din Basarabia, 43.768 din Bucovina și 10.368 din orașul și din județul Dorohoi. Potrivit recensământului oficial din 1942, mai locuiau atunci în Bucovina 19.375 de evrei, dintre care 16.867 la Cernăuți⁷.

Revenirea armatei sovietice în anul 1944 a provocat un nou exod a populației în România. După unele estimări, atunci s-au refugiat în România 32.958 de bucovineni și 82.580 de basarabeni⁸. Totodată, zeci de mii de bărbați au fost mobilizați pe front, au fost trimiși în diferite regiuni ale URSS la reabilitarea fabricilor, uzinelor sau minelor distruse în timpul războiului, ori la tăierea pădurilor în Karelia.

După încheierea războiului au fost repatriați și polonezii din nordul Bucovinei. În anii 1945–1946 au fost transportați în Polonia 10.490 locuitori din acest teritoriu, inclusiv 8.140 polonezi, 2.041 evrei și 309 de alte etnii⁹. La sfârșitul celui de al doilea război mondial au emigrat și majoritatea supraviețuitorilor evrei, vorbitori de limbă germană, încheindu-se astfel o perioadă îndelungată de existență a factorului german în Bucovina. Concomitent, imediat după terminarea războiului, în regiunea Cernăuți au sosit zeci de mii de specialiști sovietici, funcționari de partid, învățători, muncitori,

militari din diferite republici sovietice. După unele date, numai în anul 1946 s-au stabilit în regiunea Cernăuți 53.690 de persoane din diferite zone ale URSS, în mare majoritate de origine etnică ucraineană și rusă¹⁰.

În anii 1946–1947 și populația regiunii Cernăuți a fost afectată de o foamete cumplită, chiar dacă consecințele nu au fost atât de dramatice ca în Basarabia. Nu se cunoaște câți oameni au decedat din cauza foamei, dar, potrivit unei catagrafii, în prima jumătate a anului 1947 au fost înregistrați în regiune 41.264 de bolnavi de distrofie, adică suferinzi din cauza alimentării insuficiente¹¹.

În anul 1959, după aproape 20 de ani de stăpânire sovietică în Basarabia și nordul Bucovinei, și în aceste teritorii a fost realizat primul recensământ sovietic al populației. Evenimentele dramatice din timpul războiului și din perioada stalinistă nu aveau cum să nu se răsfrângă asupra evoluției etno-demografice a populației regiunii. Potrivit recensământului din anul 1959, în regiunea Cernăuți locuiau doar 774.121 persoane (față de 805.642 în 1930 și circa 883 mii persoane către anul 1940)¹². Următoarele recensăminte sovietice, din anii 1970 și 1979, au constatat o creștere continuă atât a populației totale, cât și a ponderii populației ucrainene. Numărul populației românești, divizată în români și moldoveni, de asemenea a crescut treptat, datorită mai ales natalității mai mari, dar ponderea minorității românești s-a menținut la circa 19,3–19,6 % din totalul populației regiunii.

Tabelul 1. Populația regiunii Cernăuți în 1959, 1970 și 1979¹³.

Naționalitatea	1959		1970		1979	
	absolut	în %	absolut	în %	absolut	în %
Ucraineni	518.189	66,9	581.109	68,8	629.125	70,2
Români	79.790	10,3	84.878	10,1	90.485	10,1
Moldoveni	71.645	9,3	78.390	9,3	85.027	9,5
<i>Români și moldoveni</i>	<i>151.435</i>	<i>19,6</i>	<i>163.268</i>	<i>19,3</i>	<i>175.512</i>	<i>19,6</i>
Ruși	51.268	6,6	53.364	6,3	59.256	6,6
Evrei	42.142	5,4	37.459	4,4	22.281	2,5
Polonezi	6.007	0,8	5.275	0,6	5.438	0,6
Bieloruși	?		2.201	0,3	2.309	0,3
Alții	5.080	0,7	2.211	0,3	2.587	0,3
Total	774.121	100	844.887	100	896.508	100

Astfel, timp de două decenii, ponderea populației ucrainene a crescut de la 66,9% la 70,2%, pe când procentul populației românești s-a menținut la circa 19,6%, constatându-se și o creștere mai lentă a celor, care se declarau români față de cei, care se declarau moldoveni. Totodată, în anul 1959 au fost înregistrați în regiunea Cernăuți doar circa 151 mii de români și moldoveni, față de 227.187 la recensământul din 1930 sau circa 250 mii către anul 1940. În același timp, ponderea populației ruse s-a menținut la circa 6,6% (față de circa 5,8% în anul 1930). Totuși, marea majoritate a etnicilor ruși acum locuiau în orașul Cernăuți (datorită numărului mare de imigranți din alte regiuni ale URSS) și nu în partea basarabeană a regiunii, unde cele mai multe sate, considerate în 1930 că erau locuite de etnici ruși, s-au ucrainizat. În perioada 1959–1979 s-a redus aproape la jumătate numărul evreilor, în principal din cauza emigrărilor în Israel și SUA.

SITUAȚIA LINGVISTICĂ DIN REGIUNEA CERNĂUȚI PÂNĂ ÎN ANUL 1979

În nordul Bucovinei și Basarabiei au existat localități cu populație mixtă, în care se consemnau diferențe importante ale structurii populației după naționalități și limba maternă. Și la recensământul românesc din anul 1930 au fost înregistrate mai multe sate, în care numărul etnicilor români era mai mare decât al vorbitorilor de limbă română. De asemenea, în județul Hotin, mulți locuitori s-au declarat de naționalitate rusă, dar considerau ucraineana drept limbă maternă, iar mai ales în orașul Cernăuți, mulți evrei s-au declarat vorbitori de limbă germană.

După calculele noastre, în anul 1930 în teritoriul actual al regiunii Cernăuți locuiau 805 642 de locuitori, dintre care 419 025 (52%) considerau ucraineana drept limbă maternă (față de numai 383 028 de etnici ucraineni), 200 829 (24,9%) – româna (față de 227 187 români după neam), 75 410 (9,4%) – idiș, 43 582 (5,4%) – germana, 41 566 (5,1%) – rusa, 23 027 (2,9%) poloneza și 2 203 – alte limbi¹⁴. Cele mai mari diferențe s-au înregistrat în satele mixte româno-ucrainene din apropierea orașelor Cernăuți și Storojineț¹⁵. În următorul deceniu (până în anul 1940) cu siguranță a crescut treptat ponderea locuitorilor, care considerau româna drept limbă maternă.

Evenimentele de după anul 1940 au modificat radical și situația lingvistică din regiunea Cernăuți. Până în anul 1945 s-au repatriat din nordul Bucovinei aproape toți germanii și majoritatea polonezilor, au fost deportați sau au emigrat foarte mulți evrei, vorbitori de limbă germană, au emigrat ori au fost represați mulți români din acest teritoriu. Concomitent, mai ales în orașul Cernăuți, au sosit zeci de mii de persoane din diferite republici sovietice, în mare majoritate de origine etnică ucraineană și rusă.

Odată cu sovietizarea și ideologizarea populației, s-a început și procesul de rusificare și ucrainizare, iar cel mai mult a avut de suferit populația românească. Chiar în primul an de putere sovietică alfabetul latin al limbii române a fost interzis, trecându-se la grafia chirilică și la termenul de „limbă moldovenească”. Românii din nordul Basarabiei, mai ales din mai multe sate bucovinene de lângă Cernăuți au fost forțați să se declare moldoveni. În anul școlar 1940–1941 în regiune au funcționat 405 școli ucrainene, 114 cu predare în limba „moldovenească”, 11 rusești și 9 evreiești. În iulie 1946 existau în întreaga regiune 124 școli de diferite nivele cu predare în limba „moldovenească” și 18 școli rusești, dar deja spre sfârșitul anului de învățământ 1946–1947 numărul școlilor moldovenești s-a redus la 106¹⁶. În deceniile următoare numărul școlilor moldovenești a continuat să se reducă treptat.

Recensămintele sovietice au înregistrat și numărul locuitorilor după limba maternă. În această perioadă s-a atestat o tendință de ucrainizare a satelor cu populație mixtă, de rusificare mai ales în orașul Cernăuți, dar și de „moldovenizare” a unei părți a etnicilor români. Aceste evoluții lingvistice sunt prezentate și în tabelul de mai jos:

Tabelul 2. Repartizarea naționalităților regiunii Cernăuți după limba maternă¹⁷.

Naționalitatea	Recunosc drept limbă maternă – în %								
	Limba etniei sale			Limba ucraineană			Limba rusă		
	1959	1970	1979	1959	1970	1979	1959	1970	1979
Ucraineni	98,3	98,1	97,6	–	–	–	1,6	1,8	2,2
Români	82,3	56,4	54,8	15,4	10,9	12,8	0,5	1,3	2,4
Moldoveni	97,5	98,7	95,4	1,4	2,0	2,7	1,0	1,3	1,9
Ruși	98,5	98,0	97,8	1,4	1,8	2,1	–	–	–
Evrei	49,9	49,0	36,7	1,2	0,8	1,0	47,8	49,7	61,8
Polonezi	47,5	44,4	31,0	41,1	42,9	48,7	9,8	11,0	13,8
Bieloruși	?	41,5	37,0	?	4,4	4,5	?	54,1	58,4

Așadar, în perioada 1959–1979 s-a diminuat nesemnificativ ponderea ucrainenilor, rușilor și moldovenilor, care recunoșteau limba etniei lor drept limbă maternă. A crescut foarte lent și ponderea ucrainenilor, care recunoșteau rusa, respectiv a rușilor, care recunoșteau ucraineana drept limbă maternă. Mai accentuat s-a redus numărul evreilor, polonezilor și bieloruşilor, care mai recunoșteau și limba etniei lor ca limbă maternă. Totodată, mai mult de jumătate dintre evrei și bieloruşii s-au rusificat, pe când aproape jumătate din polonezi au recunoscut ucraineana drept limbă maternă.

O evoluție mai puțin firească s-a produs la locuitorii care continuau să se declare români după naționalitate. Potrivit statisticilor oficiale, ponderea românilor, care recunoșteau româna ca limbă maternă, s-a redus de la 82,3% în anul 1959 la 54,8% în anul 1979! În același timp, circa 11–15% dintre români (mai ales din satele mixte româno-ucrainene) recunoșteau ucraineana ca limbă maternă, iar procentul românilor rusificați a crescut de la 0,5% în 1959 la 2,4% în 1979. Totodată, procentul românilor care recunoșteau alte limbi ca maternă a crescut de la 1,86% în 1959 la circa 30% în 1979! La rubrica „alte limbi“ se subînțelegea „limba moldovenească“, care era studiată de copiii românilor în școli. Prin „moldovenizarea“ învățământului se producea treptat și „moldovenizarea“ lingvistică a tinerilor români, fără ca aceștia să fie asimilați. În realitate, ponderea românilor care recunoșteau româna și „moldoveneasca“ drept limbă maternă s-a menținut în perioada respectivă la circa 84–85% din total.

POPULAȚIA REGIUNII CERNĂUȚI ÎN ANUL 1989

În anul 1989, cu doi ani înainte de prăbușirea URSS, s-a realizat ultimul recensământ sovietic. În regiunea Cernăuți au fost înregistrate atunci 940.801 persoane, dintre care 666.096 (70,8%) ucraineni, 184.836 (19,6%) români (inclusiv 100.317 români și 84.519 moldoveni), 63.066 (6,7%) ruși, 16.469 (1,75%) evrei, 4.700 polonezi, 2.864 bielaruși, 302 bulgari, 286 tătari, 264 germani, 212 armeni, 165 azeri, 155 georgieni și 1.386 persoane de alte etnii¹⁸.

Din totalul de 940.801 de locuitori, 886.945 erau născuți pe teritoriul Ucrainei, dintre care 654.220 (73,8%) erau ucraineni, 180.223 (20,3%) români și moldoveni, 33.115 (3,7%) ruși, 12.597 (1,4%) evrei și 4.457 (0,5%) polonezi. Din afara hotarelor

Ucrainei proveneau 53.856 de persoane, inclusiv 29.951 de ruși, 11.875 de ucraineni, 4.613 români și moldoveni, 3.872 de evrei. Cei mai mulți erau originari din Rusia – 33.228 de persoane (25.406 ruși, 5.623 ucraineni, 701 români, 584 evrei) și Moldova – 9.093 (3.142 români și moldoveni, 2.462 ucraineni, 2.350 evrei, 818 ruși). Marea majoritate a celor circa 700 de locuitori de origine română, născuți în Rusia, erau urmașii persoanelor deportate, care au revenit la baștină după încheierea războiului. Totodată, 810.058 de persoane erau născute în teritoriul regiunii Cernăuți, dintre care 590.424 (72,9%) ucraineni, 179.973 (22,2%) români și moldoveni, 21.424 (2,6%) ruși, 12.497 (1,5%) evrei, 4.407 (0,5%) polonezi¹⁹.

În anul 1989, în 19 localități urbane²⁰ din regiunea Cernăuți (11 orașe și 8 orașele) locuiau 392.389 (41,7%) de persoane, inclusiv 275.445 (70,2%) ucraineni, 55.481 (14,1%) ruși, numai 37.753 (9,6%) locuitori de origine română (inclusiv 26.779 români și 10.974 moldoveni), 16.388 (4,2%) evrei, 2.890 (0,7%) polonezi și 4.432 persoane de alte naționalități. Astfel, în localitățile urbane locuiau circa 99,5% din numărul total al evreilor, 88% din ruși, 61,5% din polonezi, 41,3% din ucraineni și numai 20,4% din totalul populației românești²¹. În același timp, în satele regiunii Cernăuți trăiau 548.412 (58,3%) persoane, dintre care 390.650 (71,2%) ucraineni, 147.083 (26,8%) români (inclusiv 73.538 înregistrați români și 73.545 moldoveni), 7.585 (1,4%) ruși, 1.810 (0,3%) polonezi și numai 81 de evrei.

În realitate, numărul românilor și moldovenilor care trăiau în condiții de viață urbană era și mai mic. Numai în orașelul Crasna, care este mai degrabă un sat mare de la poalele munților Carpați, locuiau atunci 7.769 de persoane, inclusiv 7.004 români și 75 de moldoveni. De asemenea mulți români locuiau în suburbiile Cernăuțiului sau la marginea orașelor Storojineț și Noua Suliță, unde aveau mai degrabă condiții de viață rurală decât urbană.

În orașul Cernăuți locuiau circa 95,1% (15.671 de persoane) din numărul total al evreilor, 72,7% (45.865) din rușii și 46,9% (2.205) din polonezii regiunii. Numărul rușilor era mare și în orașele Novodnistrovsc (1.933), Storojineț (1.449), Securenii (1.258), Hotin (1.106), Noua Suliță (877), Vijnița (420), Chițmani (315), în orașelele Hliboca (478), Chelmenți (362), Lujeni (306) și în satele Grubna (1.887), Belousovca (412), Fântâna Albă (179), Ciudei (137), Cerepcăuți (134) etc. Rușii constituiau majoritatea în satele Grubna (92,7%) și Fântâna Albă (91,8%), și formau o pondere mai însemnată la Lipovenii (48,1%) și Belousovca (13,4%). Toate aceste 4 sate erau locuite aproape în întregime sau parțial de ruși lipoveni. În localitățile urbane, ponderea populației ruse era mai însemnată la Novodnistrovsc (18%), Cernăuți (17,7%), Noua Suliță (10,7%), Herța (10,5%), Securenii (10,4%), Storojineț (10,3%), Hotin (9,4%), Vijnița (7,6%), Lujeni (6,3%), Hliboca (5,1%)²².

Comunități mai numeroase de evrei încă mai existau în orașele Noua Suliță (183 persoane), Hotin (144), Storojineț (132), Securenii (83), Vijnița (62). Polonezii erau concentrați cu precădere în mai multe localități din raionul Storojineț. Numărul polonezilor era mai însemnat în centrele raionale Storojineț (353) și Hliboca (56), în orașelul Crasna (46) și în satele Crăsnișoara Veche (426), Arșița (238), Panca (197), Davidenii (150), Tereblecea (135), Banila (70), Zelionii Gai (47), Boian (45) etc. Polonezii constituiau majoritatea doar în satul Crăsnișoara Veche (61,7%), iar în alte patru sate reprezentau mai mult de 5% din populație: 28,9% la Arșița, 8,3% la Panca, 5,3% la Davidenii, 5% la Tereblecea – vezi tabelele din anexă.

Structura etnică pe raioane se prezenta atunci astfel:

*Tabelul 3. Populația regiunii Cernăuți, pe raioane, în 1989*²³

raionul	total	ucraineni	români	moldoveni	ruși	evrei	poloni	alții
Chițmani	74.244	72.133	288	246	1.246	24	77	230
Chelmenți	52.633	50.933	87	558	911	10	15	119
Herța	29.611	1.569	23.539	3.978	431	15	18	61
Hliboca	68.009	27.407	29.042	9.644	1.363	39	298	216
Hotin	75.918	68.528	197	5.157	1.608	153	27	248
Noua Suliță	86.771	28.207	585	55.669	1.639	190	150	331
Putila	24.589	24.229	40	35	224	9	12	40
Secureni	53.043	46.912	138	1.723	3.958	86	28	198
Storjineț	89.751	51.526	32.965	731	2.310	155	1.693	371
Vijnița	59.032	57.196	294	114	1.058	92	85	193
Zastavna	58.108	57.192	83	148	520	8	53	104
Or. Cernăuți	258.375	171.925	13.017	6.361	45.865	15.671	2.205	3.331
Novodnistrovsc	10.711	8.338	42	155	1.933	17	39	187
TOTAL	940.801	666.095	100.317	84.519	63.066	16.469	4.700	5.635
	<i>100</i>	<i>70,8</i>	<i>10,7</i>	<i>9,0</i>	<i>6,7</i>	<i>1,75</i>	<i>0,5</i>	<i>0,6</i>

Populația românească a regiunii Cernăuți locuiește compact în patru raioane din sudul regiunii. În anul 1989, din 184.836 de români și moldoveni ai regiunii Cernăuți, 156.153 (84,5% din total) erau concentrați în raioanele Hliboca, Storjineț, Noua Suliță și Herța. Datele statistice din anul 1989, oferă informații detaliate despre numărul locuitorilor și naționalitatea populației din fiecare localitate a teritoriului regiunii Cernăuți²⁴.

În raionul Hliboca locuiau atunci 68.009 persoane, dintre care 38.686 (56,9%) români (29.042 înregistrați oficial români și 9.644 – moldoveni), 27.407 (40,3%) ucraineni, 1.363 de ruși, restul de alte etnii. După recensământul respectiv, în mai multe sate din nordul raionului, situate lângă Cernăuți, precum Voloca, Molodia, Corovia, Ceahor, Valea Cosminului, Privorochia și Hrușăuți, au fost înregistrați atât locuitori de etnie română, cât și moldoveni²⁵.

În anul 1989, în 17 sate din raion românii încă constituiau peste 90% din populație, iar în alte 5 sate (Corovia, Valea Cosminului, Molodia, Presecăreni și Tereblecea) – între 56% și 80%. La Gârbăuți, Ceahor, Slobozia, Petriceanca, Stârcea și Volcineții Vechi minoritatea românească mai reprezenta 30–45% din populație. Tot atunci, la Hliboca locuiau 9.352 de persoane, dintre care 6.869 (73,4%) ucraineni și 1.881 (20,1%) români și moldoveni (vezi tabelul din anexă). În toate aceste sate, dar și în centrul raional, însă, există doar școli ucrainene și deja mulți români, mai ales tineri, nu mai cunosc limba maternă, fiind asimilați lingvistic și etnic. Fântâna Albă este unicul sat, locuit aproape exclusiv de ruși lipoveni.

În anul 1989 în raionul Storjineț locuiau 89.751 de persoane, dintre care 51.526 (57,4%) ucraineni, 33.696 (37,5%) români (inclusiv 32.965 înregistrați români și 731 de moldoveni), 2.310 (2,6%) ruși, 1.693 (1,9%) polonezi. În raionul Storjineț se remarcă foarte clar hotarul etnic româno-ucrainean: partea de sud a raionului e locuită compact de români, iar nordul și vestul raionului – de ucraineni. Românii sunt majoritari în orașelul Crasna și în satele Arșița, Budineț, Cireș, Ciudei, Crănsișoara

Nouă, Igești, Pătrăuții de Jos, Pătrăuții de Sus, Ropcea și Ursoaia. În această zonă românii erau minoritari doar la Crăsnișoara Veche, dar acolo din 690 de locuitori, 426 erau polonezi. Și în satul Arșița aproape 29% dintre locuitori erau polonezi (vezi tabelul din anexă). De remarcat că, în toate satele menționate din sudul raionului Storojineț funcționează școli românești, dar există și școli sau clase ucrainene, iar serviciul divin în biserici se desfășoară în limba română.

Minoritatea românească s-a mai păstrat încă în câteva sate de lângă Storojineț (48,7% la Broscăuții Vechi, 32% la Davideni, 27,7% la Zrub Comărești, 16,6% la Panca, 14,1% la Broscăuții Noi, 12,6% la Banila), dar în toate satele respective există doar școli ucrainene, iar foarte mulți români, mai ales tineri, nu mai cunosc limba română. În orașul Storojineț, din 14.033 locuitori, 8.539 (60,8%) erau ucraineni și 3.343 (23,8%) români. Restul satelor din nordul și vestul raionului sunt locuite aproape exclusiv de ucraineni²⁶.

Localitățile din actualul raion Noua Suliță, până în anul 1940, s-au aflat în componența a două provincii istorice – Bucovina și Basarabia. Satele, situate la vest de pârâul Rachitna, aparțineau județului Cernăuți, restul localităților – județului Hotin. Potrivit recensământului din anul 1989, în raionul Noua Suliță locuiau 86.771 de locuitori, inclusiv 56.254 (64,8%) români (55.669 înregistrați oficial moldoveni și numai 585 români), 28.207 (32,5%) ucraineni, 1.639 (1,9%) ruși. În acest raion erau atunci 28 de sate, în care peste 87% dintre locuitori erau de naționalitate română, înregistrați oficial moldoveni. În același timp, în 12 sate, peste 90% din locuitori erau ucraineni. În acest raion există doar două sate cu populație mixtă moldo-ucraineană: Cotileu (52,3% moldoveni și 47% ucraineni) și Vancineț (61,3% ucraineni și 34,9% moldoveni). Este mixtă și populația centrului raional. Din 8.185 de locuitori ai orașului Noua Suliță, 3.695 (45,1%) erau ucraineni și 3.318 (40,5%) – români moldoveni (vezi tabelul din anexă). Majoritatea satelor ucrainene sunt așezate în partea de nord a raionului. Doar satele Reucăuți, Slobozia, Șerbiniți și Zelionii Gai, precum și cele două cu populație mixtă (Cotileu și Vancineț) se află în partea centrală sau de sud a raionului, unde domină populația românească (moldovenească).

Până în anul 1940, aproape toate satele din actualul raion Herța intrau în componența plasei Herța a județului Dorohoi. Doar satele bucovinene Ostrița, Țureni și Mamornița Ucraineană aparțineau la plasa Cosminului din județul Cernăuți, iar Poieni – la plasa Siret din județul Rădăuți. Cu o singură excepție, toate satele raionului Herța erau populate de români. Doar la Mamornița bucovineană, în 1989, erau 91,1% ucraineni și 7,7% români. Orașul Herța avea în anul 1989 numai 2.122 de locuitori, inclusiv 1.443 (68%) români, 409 (19,3%) ucraineni, 222 (10,5%) ruși. În 1989, în localitățile din raionul Herța (care încă aparținea atunci la raionul Hliboca) locuiau 29 611 persoane, dintre care 27.517 (92,9%) români (separați artificial în 23.539 români și 3.978 moldoveni), 1.569 (5,3%) ucraineni, 431 (1,5%) ruși. Ca și în câteva sate din nordul raionului Hliboca, și două sate bucovinene din raionul Herța erau „mixte moldo-române”: Ostrița (2.641 moldoveni și 324 români) și Țureni (757 moldoveni și 108 români)²⁷.

În celelalte 7 raioane din vestul, nordul și estul regiunii există doar două sate cu populație majoritar moldovenească. Unul din cele mai mari sate este Colencăuți, situat în sud-vestul raionului Hotin, la hotar cu raionul Noua Suliță, care în anul 1989 avea 5.354 de locuitori, inclusiv 4.672 de moldoveni și 21 de români. Al doilea este

satul Șișcăuți din raionul Secureni, situat nu departe de hotarul cu Republica Moldova, care avea atunci 1 292 de locuitori, inclusiv 1.064 de moldoveni și 5 români. În ambele sate funcționează doar școli cu limba ucraineană de instruire. În 1989 mai existau în raionul Vijnița două sate mici, în care minoritatea românească constituia peste 20%. La Vahnăuți erau 289 de locuitori, dintre care 83 (28,7%) români, iar la Lipoveni – 160 de locuitori, inclusiv 33 (20,6%) de români²⁸. Ambele sate sunt situate chiar la hotar cu raionul Storojineț, lângă satul Cosovanca a comunei Jadova. Restul localităților din raioanele Chelmenți, Chițmani, Hotin, Putila, Secureni, Vijnița și Zastavna sunt locuite aproape exclusiv de ucraineni. Doar satul Grubna, și parțial Belousovca, din raionul Secureni, sunt populate de ruși lipoveni (vezi tabelele din anexă).

Cât privește centrul regional, în timp de șase decenii (1930–1989) structura etnică a populației orașului Cernăuți s-a modificat radical. Recensământul sovietic din anul 1989 a înregistrat la Cernăuți 258.375 de locuitori, dintre care 171.925 (66,5%) ucraineni, 45.865 (17,8%) ruși, 19.378 (7,5%) români (divizați artificial în 13.017 români și 6.361 moldoveni), 15.671 (6,1%) evrei, 2.205 (0,9%) polonezi, restul de alte etnii²⁹. Românii locuiesc mai compact în suburbiile Cernăuțiului, la Roșa, Țețina, Caliceanca, Clocucica și Horecea, precum și dispersat în restul orașului.

POPULAȚIA REGIUNII CERNĂUȚI ÎN ANUL 2001

Destrămarea Uniunii Sovietice în anul 1991 și proclamarea independenței Ucrainei a provocat și noi evoluții etno-demografice în regiunea Cernăuți. Deja în ultimii ani ai perioadei sovietice s-a intensificat emigrarea evreilor, care mai locuiau în regiune și, în special, în orașul Cernăuți. După destrămarea Uniunii Sovietice s-a diminuat semnificativ și numărul rușilor din regiune, în special din orașul Cernăuți. Totodată, în regiune au revenit mulți locuitori, care anterior au lucrat sau au locuit în diferite republici sovietice.

Evenimentele revoluționare de la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 au afectat și minoritatea românească din regiunea Cernăuți. O influență însemnată au avut mai ales evoluțiile din Republica Moldova, dar și revoluția anticomunistă din România. Deja în toamna anului 1989, și în regiunea Cernăuți s-a revenit la grafia latină a limbii române, s-au înființat mai multe societăți național-culturale românești, s-a reușit deschiderea unor clase românești în sate cu populație mixtă, dar și în orașele Cernăuți și Storojineț.

În decembrie 2001, după 10 ani de independență, în Ucraina a fost realizat primul recensământ al populației, potrivit căruia, în regiunea Cernăuți locuiau 919.028 de locuitori, dintre care 689.056 (75%) ucraineni, 181.780 (19,8%) români, divizați oficial în 114.555 români și 67.225 moldoveni, 37.881 (4,1%) ruși, 3.367 polonezi, 1.483 bieloruși, 1.443 evrei, 395 germani, 333 azeri, 279 armeni, 273 bulgari, 210 tătari, 181 georgieni și 2.347 de persoane de alte etnii³⁰. Față de anul 1989, au crescut numeric și procentual doar ucrainenii, dar s-a diminuat semnificativ mai ales numărul evreilor și rușilor din regiune. Cât privește populația românească, ponderea acesteia s-a menținut sub 20%, dar s-a consemnat o tendință de revenire la identitatea românească a unei părți a locuitorilor, care anterior se declarau sau erau înregistrați moldoveni. Structura etnică pe raioane se prezenta atunci în felul următor:

Tabelul 4. Populația regiunii Cernăuți, pe raioane, în 2001³¹.

raionul	total	ucraineni	români	moldoveni	ruși	poloni	evrei	alții
Chițmani	72.884	71.805	116	88	674	39	12	150
Chelmenți	48.468	47.261	25	477	607	7	2	89
Herța	32.316	1.616	29.554	756	299	9	4	78
Hliboca	72.676	34.025	32.923	4.425	877	233	14	179
Hotin	72.398	66.060	59	5.102	927	13	29	208
Noua Suliță	87.461	29.703	5.904	50.329	1.235	85	28	177
Putila	25.352	25.182	19	20	98	7	4	22
Securenii	48.889	43.927	43	1.681	3.044	19	5	170
Storojineț	95.295	56.786	35.095	307	1.367	1.461	14	265
Vijnița	59.993	58.924	196	58	631	40	16	128
Zastavna	56.261	55.733	38	55	335	29	2	69
Or. Cernăuți	236.691	189021	10.553	3.829	26.733	1.408	1.308	3.839
Novodnistrovsc	10.344	9.013	30	98	1.054	17	5	127
TOTAL	919.028	689.056	114.555	67.225	37.881	3.367	1 443	5.501
	<i>100</i>	<i>75,0</i>	<i>12,5</i>	<i>7,3</i>	<i>4,1</i>	<i>0,3</i>	<i>0,2</i>	<i>0,6</i>

Așadar, în perioada 1989-2001, numărul ucrainenilor din regiunea Cernăuți a crescut de la 666.095 persoane în 1989 la 689.056 în 2001 sau cu 22.961 de persoane. Această creștere s-a datorat doar într-o mică măsură sporului natural sau proceselor migraționiste, însă în cea mai mare parte asimilării etnice și lingvistice a unei părți a locuitorilor de etnie rusă din localitățile urbane și a unei părți a populației românești din satele mixte.

Numărul locuitorilor, care s-au declarat români, a crescut de la 100.317, în 1989, la 114.555, în 2001, adică cu 14.238 de persoane, dar numărul moldovenilor s-a redus de la 84.519 la 67 225 sau cu 17.294 de persoane. Această evoluție se explică mai ales prin revenirea la identitatea românească a unui număr mare de locuitori din satele bucovinene de lângă Cernăuți (Boian, Buda, Ceahor, Corovia, Cotul Ostriței, Hrușăuți, Mahala, Ostrița, Privorochia, Țureni, Valea Cosminului, Voloca), care în perioada sovietică au fost practic obligați să se declare moldoveni. Numărul total al românilor și moldovenilor s-a redus în perioada respectivă cu 3.056 de persoane (de la 184.836 în 1989 la 181.780 în 2001) în principal din cauza asimilării etnice și lingvistice din unele sate cu populație mixtă, dar și din orașul Cernăuți. Totuși, potrivit acestor două recensăminte oficiale, proporția populației românești din regiunea Cernăuți a crescut de la 19,6% în 1989 la 19,8% în 2001.

Numărul rușilor s-a redus de la 63.066 (6,7% din totalul populației regiunii) în 1989 la 37.881 (doar 4,1% din total) în 2001. Reducerea cea mai semnificativă, însă, s-a produs la evreii din nordul Bucovinei (de la 16.469 în 1989 la numai 1.443 în 2001). În perioada respectivă s-a diminuat și numărul persoanelor de etnie poloneză și bielorusă.

Deși au trecut peste zece ani de la realizarea primului recensământ ucrainean, date statistice privind structura etnică a populației sunt disponibile doar pentru regiuni, raioane și orașe de subordine regională, nu însă și pentru fiecare localitate. În schimb, s-au publicat date statistice privind numărul total al locuitorilor din fiecare sat³². Potrivit acestor informații statistice, în intervalul 1989–2001, în majoritatea satelor

românești și moldovenești din raioanele Hliboca, Herța, Storojineț și Noua Suliță s-a produs o creștere a numărului de locuitori. În același timp, în multe sate ucrainene din aceste raioane erau mai puțini locuitori în 2001 decât în 1989. Cele mai mari reduceri de populație s-au produs, însă, în localitățile din nordul și estul regiunii Cernăuți (raioanele Securenii, Chelmenți, Hotin, Zastavna și Chițmani)³³.

Conform recensământului din anul 2001, în raioanele Herța, Hliboca, Noua Suliță și Storojineț, situate în partea de sud a regiunii Cernăuți, locuiau 103.476 de români și 55.817 moldoveni, adică 159.293 de persoane de origine românească sau 87,6% din totalul populației românești a regiunii Cernăuți. Potrivit recensământului ucrainean, românii (moldovenii) constituiau 93,8% în raionul Herța, 64,3% – în Noua Suliță, 51,4% – în Hliboca, și 37,1% – în raionul Storojineț. Față de anul 1989, ponderea populației românești a crescut doar în raionul Herța, s-a diminuat puțin în raioanele Noua Suliță și Storojineț, dar s-a redus semnificativ în raionul Hliboca. Pentru comparație, în anul 1989 românii și moldovenii constituiau 92,9% în localitățile din actualul raion Herța, care atunci încă aparținea raionului Hliboca, 64,8% – în Noua Suliță, 56,9% – în Hliboca și 37,5% – în raionul Storojineț (vezi tabelele 3 și 4).

Deși în perioada 1989–2001, numărul populației din satele românești a crescut mai mult decât în cele ucrainene, recensământul din 2001 a constatat o creștere mai semnificativă a populației ucrainene în raioanele Noua Suliță, Storojineț și, mai ales, în raionul Hliboca. În această perioadă, numărul ucrainenilor a crescut cu 3% în raionul Herța, cu 5,3% – în Noua Suliță, cu 10,2% – în Storojineț și cu 24,1% în raionul Hliboca. Totodată, numărul românilor și moldovenilor a crescut cu 10,1% în raionul Herța, cu 5,1% în Storojineț, s-a păstrat aproximativ la același nivel în raionul Noua Suliță, dar s-a diminuat în raionul Hliboca. Aceste evoluții sunt prezentate și în tabelul de mai jos:

Tabelul 5. Populația românească și ucraineană din raioanele Herța, Hliboca, Noua Suliță și Storojineț în 1989 și 2001³⁴.

anul	naționalitatea	Herța	Hliboca	Noua Suliță	Storojineț
1989	total locuitori	29.611	68.009	86.771	89.751
2001		32.316	72.676	87.461	95.295
diferența		+ 2.705	+ 4.667	+ 690	+ 5.544
1989	ucraineni	1.569	27.407	28.207	51.526
2001		1.616	34.025	29.703	56.786
diferența		+ 47	+ 6.618	+ 1.496	+ 5.260
1989	români	23.539	29.042	585	32.965
2001		29.554	32.923	5.904	35.095
diferența		+ 6.015	+ 3.881	+ 5.319	+ 2.130
1989	moldoveni	3.978	9.644	55.669	731
2001		756	4.425	50.329	307
diferența		- 3.222	- 5.219	- 5.340	- 424
1989	români și moldoveni	27.517	38.686	56.254	33.696
2001		30.310	37.348	56.233	35.402
diferența		+ 2.793	- 1.338	- 21	+ 1.706

Diminuarea populației românești din raionul Hliboca se explică doar prin asimilarea lingvistică și etnică din unele localități cu populație mixtă. În acest raion

există mai multe sate cu un număr mare de locuitori români, în care se studiază în școli doar în limba ucraineană încă din perioada sovietică. Această situație se consemnează atât în unele sate, în care românii sunt minoritari (Camenca, Ceahor, Gârbăuți, Petriceanca, Slobozia, Stârcea, Tărășeni, Volcineții Vechi, centrul raional Hliboca), cât și în sate, în care majoritatea locuitorilor sunt români (Corcești, Corovia, Molodia, Tureatca, Valea Cosminului).

Astfel, în anul de învățământ 1992–1993, în 7 școli cu limba de instruire ucraineană din satele Camenca, Ceahor, Corcești, Corovia, Molodia, Tureatca și Valea Cosminului, precum și în două școli din centrul raional, își făceau studiile 4.906 elevi, dintre care 2.810 (57,3%) ucraineni, 1.926 (39,3%) români, 113 ruși și 57 de alte etnii³⁵. În aceste școli limba română nici nu era studiată în calitate de obiect, chiar dacă în unele școli, precum Corcești sau Tureatca, circa 90% dintre elevi erau de naționalitate română. Între timp, clase ucrainene au fost deschise și în alte sate românești din raionul Hliboca, dar și din alte raioane ale regiunii. În anul de studii 2003–2004, în raionul Hliboca erau instruiți 7.146 (61%) de elevi în limba ucraineană și numai 4.568 (39%) – în limba română³⁶. Lipsa învățământului în limba maternă este cauza principală a asimilării etnice a unei părți a locuitorilor români din satele cu populație mixtă, dar și din centrele raionale sau din orașul Cernăuți.

SITUAȚIA LINGVISTICĂ DIN REGIUNEA CERNĂUȚI ÎN 1989 ȘI 2001

Pe parcursul stăpânirii sovietice s-a consemnat ucrainizarea treptată a românilor din satele cu populație mixtă, rusificarea parțială, mai ales în orașul Cernăuți, dar și „moldovenizarea” etnicilor români. În anul 1989, din 100.317 locuitori, care s-au declarat de etnie română, doar 53.211 (53%) au recunoscut și româna drept limbă maternă, pe când 11.738 (11,7%) au recunoscut ucraineana, 2.956 (2,9%) – rusa și 32.412 (32,3%) – alte limbi, adică în principal „moldoveneasca” în calitate de limbă maternă. Din 84.519 de moldoveni, 80.637 (95,4%) au declarat „moldoveneasca”, 2.132 (2,5%) – ucraineana și 1.749 (2,1%) – rusa ca limbă maternă³⁷.

După proclamarea independenței Ucrainei, s-a diminuat influența limbii ruse și a crescut importanța limbii ucrainene. Deja în primii ani de independență, practic toate școlile ruse din regiune au fost transformate în școli ucrainene, au crescut tendințele de ucrainizare și în școlile românești. Absolvenții acestor școli au obținut posibilitatea, pentru prima dată în perioada postbelică, să-și continue studiile la instituții superioare de învățământ din România. Totodată, din cauza stabilirii hotarului de stat între Ucraina și Republica Moldova, dar și din cauza problemelor economice, după anul 1991 s-a diminuat semnificativ numărul studenților din regiunea Cernăuți la universitățile din Chișinău și Bălți. În același timp, ponderea studenților de etnie română la Universitatea din Cernăuți continua să fie foarte mică. Astfel, în martie 1991, la Universitatea din Cernăuți erau 9.780 de studenți, dintre care 8.329 (85,2%) ucraineni, 820 (8,4%) ruși, numai 231 (2,4%) moldoveni și 203 (2,1%) români, 109 evrei, 37 poloni, 22 bieloruși și 29 de alte etnii³⁸.

Recensământul din 2001 a consemnat și o evoluție a situației lingvistice din regiunea Cernăuți față de anul 1989. În această perioadă s-a diminuat numărul locuitorilor de alte etnii, care indicau rusa drept limbă maternă; aproape a dispărut

numărul românilor, care recunoșteau „moldovenească” ca limbă maternă; o parte din moldoveni au declarat, că vorbesc în limba română. Situația lingvistică din 1989 și 2001 este reflectată mai detaliat în tabelul de mai jos:

Tabelul 6. Situația lingvistică din regiunea Cernăuți în 1989 și 2001³⁹.

Naționalitatea	Recunosc drept limbă maternă – în cifre absolute							
	Limba etniei sale		Limba ucraineană		Limba rusă		Alte limbi	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001
Ucraineni	647.787	678.593	–	–	17.460	9.281	848	1.182
Români	53.211	105.296	11.738	7.794	2.956	977	32.612	488
Moldoveni	80.637	61.598	1.749	2.171	2.132	796	1	2.660
Ruși	61.396	34.653	1.588	3.071	–	–	82	157
Evrei	4.509	298	196	343	11.755	794	9	8
Polonezi	1.615	1.377	2.275	1.611	731	281	79	98
Bieloruși	1.266	446	126	282	1.464	745	8	10
Recunosc drept limbă maternă – în %								
Ucraineni	97,3	98,5	–	–	2,6	1,3	0,1	0,2
Români	53,0	91,9	11,7	6,8	3,0	0,9	32,4	0,4
Moldoveni	95,4	91,6	2,5	3,2	2,1	1,2	...	4,0
Ruși	97,4	91,5	2,5	8,1	–	–	0,1	0,4
Evrei	27,4	20,7	1,2	23,8	71,4	55,0	0,05	0,55
Polonezi	34,4	40,9	48,4	47,8	15,5	8,3	1,7	2,9
Bieloruși	44,2	30,1	4,4	19,0	51,1	50,2	0,3	0,7

Astfel, în anul 2001, 98,5% de ucraineni, 91,9% de români, 91,6% de moldoveni, 91,5% de ruși, 40,9% de polonezi, 30,1% de bieloruși și 20,7% de evrei din regiune au recunoscut limba naționalității lor drept maternă. Totodată, 3,2% de moldoveni, 6,8% de români, 8,1% de ruși, 19% de bieloruși, 23,8% de evrei și 47,8% de polonezi au declarat ucraineana ca limbă maternă, iar circa jumătate din bieloruși și evrei au indicat rusa ca limbă maternă. Reducerea procentului românilor ucrainizați de la 11,7% în 1989 la 6,8% în 2001 se explică nu atât prin diminuarea procesului de ucrainizare, cât prin asimilarea completă a unor locuitori, care în 1989 încă s-au declarat români, dar au recunoscut ucraineana ca limbă maternă.

Totuși, procentul românilor și moldovenilor, care real vorbeau în limba maternă, este puțin mai mare, fiindcă datele de mai sus nu iau în calcul românii care vorbeau „moldovenește” sau moldovenii care vorbeau în română. Din 114 555 de locuitori, care s-au declarat români, 105.296 (91,9%) au recunoscut româna, 467 (0,4%) – „moldovenească”, 7.794 (6,8%) – ucraineana și 977 (0,8%) – rusa în calitate de limbă maternă. Din 67.225 de moldoveni, 61.598 (91,6%) au indicat „moldovenească”, 2.657 (3,9%) – româna, 2.171 (3,2%) – ucraineana și 796 (1,2%) – rusa ca limbă maternă⁴⁰. Așadar, din 181.780 de români și moldoveni din regiunea Cernăuți, 170.018 (93,5% din total) au recunoscut româna sau „moldovenească” drept limbă maternă.

Acest indicator era și mai mare în raioanele Herța (99,6%), Noua Sulița (99,1%) și Storojineț (94,8%). În schimb, numai 88,8% dintre românii și moldovenii raionului Hliboca și doar 70% dintre cei care locuiau în orașul Cernăuți, au recunoscut româna

sau „moldoveneasca“ ca limbă maternă⁴¹. Acest factor este cauza principală a reducerii mai accentuate, în perioada 1989–2001, a ponderii populației românești din orașul Cernăuți și din raionul Hliboca față de celelalte trei raioane cu populație compactă românească.

NOTE

- 1 Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *Românii din Ucraina între trecut și viitor. Românii din regiunea Cernăuți*, Oradea, 2010, p. 152.
- 2 *Ibidem*, p. 139–152. Structura etnică pentru fiecare localitate este prezentată în harta etnică de la p. 572.
- 3 *Anuarul Statistic al României 1939 și 1940*, București, 1940, p. 150, 154–155.
- 4 *Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți*, fond P–307, inv. 1, dosar 3554, fila 33.
- 5 *Ibidem*, fond P–307, inv. 1, dosar 4099, fila 96.
- 6 *Ibidem*, fond P–307, inv. 1, dosar 3554, fila 29–32.
- 7 *O istorie a românilor*, Cluj-Napoca, 1998, p. 282.
- 8 Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 164.
- 9 K. Feleszko, *Die Polen in Czernowitz*, în *Czernowitz. Die Geschichte einer ungewöhnlichen Stadt*, Köln-Weimar-Wien, 2000, p. 143.
- 10 Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 198.
- 11 *Ibidem*, p. 203.
- 12 *Ibidem*, p. 211.
- 13 *Ibidem*, p. 211, 215, 217.
- 14 *Ibidem*, p. 152.
- 15 *Ibidem*, compară hărțile etnice și lingvistice de la sfârșitul studiului.
- 16 *Ibidem*, p. 199.
- 17 *Ibidem*, p. 212, 256.
- 18 *Naționalnyi sklad naselenyh punktiv Cernivețkoi oblasti za danymy perepysu naselennia 1989 roku po administratyvno-teritorialnomu podilu stanom na 1 sicinea 1992 roku*, Cernivți, 1992, p. 31.
- 19 Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 244–247.
- 20 Cu excepția orașelor Cernăuți și Novodnistrovsc, precum și a 11 centre raionale, în regiune mai erau încă 6 localități urbane (orașul Vașcăuți și orașele Berhomet, Crasna, Lujeni, Nepochăuți și Costrijiuca).
- 21 Calculat după statisticile publicate în *Національний склад населених...*, p. 5–30.
- 22 *Ibidem*.
- 23 *Naționalnyi sklad naselenyh punktiv...*, p. 5–30.
- 24 Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, vezi și harta etnică de la sfârșitul studiului.
- 25 *Naționalnyi sklad naselenyh punktiv...*, p. 8–10.
- 26 *Ibidem*, p. 25–27.
- 27 *Ibidem*, p. 7–8.
- 28 *Ibidem*, p. 5–6, 23–25, 27–30.
- 29 *Ibidem*, p. 5.
- 30 Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 269.
- 31 *Ibidem*, calculat după tabelele din p. 268–289.
- 32 *Ciselnisti ta teritorialne rozmişcennia naselennia Cernivețkoi oblasti (za danymy Vseukrainskogo perepysu naselennia 2001 roku)*, Cernivți, 2003, p. 18–45.

- 33 Mai detaliat vezi: Constantin Ungureanu, *Populația regiunii Cernăuți în 1989 și 2001 (evoluție numerică)*, în *Glasul Bucovinei*, 2/2001, p. 31–37.
- 34 Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, calculat după tabelele din p. 284–285, 288–289.
- 35 *Ibidem*, p. 291.
- 36 *Ibidem*, p. 287.
- 37 *Ibidem*, p. 223.
- 38 *Ibidem*, p. 292.
- 39 *Ibidem*, 270, 272.
- 40 *Ibidem*, p. 272, 295.
- 41 Idem, calculat după tabelul din p. 295.

ANEXE

Raioanele cu populație compactă românească din regiunea Cernăuți, în anul 1989

Raionul Herța

localitatea	români	moldoveni	ucraineni	ruși	evrei	poloni	alții	total
Herța	1327	116	409	222	14	3	31	2.122
Ostrița	324	2.641	205	42	-	5	7	3.224
Horbova	2.593	71	71	31	-	1	1	2.768
Târnauca	2.505	25	46	14	-	-	5	2.595
Hreața	1.739	31	22	8	-	-	4	1.804
Molnița	1.615	37	74	12	-	-	6	1.744
Mihoreni	1.688	6	17	6	1	-	-	1.718
Mogoșești	1.655	35	21	3	-	1	-	1.715
Godinești	1.147	23	18	9	-	1	1	1.199
Probotești	1.145	27	3	6	-	-	-	1.181
Buda Mare	1.019	15	13	7	-	-	2	1.056
Țureni	108	757	31	4	-	-	-	900
Satu Mare	869	13	1	5	-	-	-	888
Poieni Bucovina	829	7	24	6	-	-	1	867
Culiceni	729	8	21	5	-	-	-	763
Pasat	687	11	8	4	-	-	-	710
Bănceni	657	18	16	10	-	5	-	706
Becești	628	4	12	1	-	1	-	646
Lucovița	569	4	21	4	-	-	1	599
Movila	548	10	20	5	-	-	-	583
Buda Mică	476	4	18	6	-	-	1	505
Lunca	428	51	13	4	-	-	1	497
Mamornița Ucr.	9	26	440	7	-	1	-	483
Mamornița Rm.	245	38	45	10	-	-	-	338
Total	23539	3978	1569	431	15	18	61	29611

Sursă: *Naționalnyi sklad naselenyh punktiv ...*, p. 7–8.

Raionul Hliboca

localitatea	români	moldoveni	ucraineni	ruși	evrei	poloni	alții	total
Hliboca	1.698	183	6.869	478	12	56	56	9.352
Camenca	854	32	4.752	42	2	2	4	5.688
Ceahor	221	1.095	2.431	68	5	2	18	3.840
Molodia	214	2.318	1.150	51	-	-	8	3.741
Voloca	1.060	1.847	227	11	-	2	-	3.147
Tereblecea	2.101	34	315	68	1	135	21	2.675
Corovia	204	1.272	1.100	48	-	4	15	2.643
Stănești	2.274	99	42	2	-	-	1	2.418
Cupca	2.336	14	44	5	-	2	4	2.405
Oprîșeni	2.037	23	69	7	-	3	5	2.144
Iordănești	1.915	10	63	5	-	21	-	2.014
Cerepcăuți	42	12	1.757	134	1	2	37	1.985
Volcineții Vechi	879	2	1.060	26	-	1	4	1.972
Carapciu	1.643	25	117	26	-	6	3	1.820
Tureatca	1.591	7	140	5	-	1	4	1.748
Valea Cosmin	138	907	564	27	-	-	19	1.655
Corcești	1.385	13	102	11	-	27	-	1.538
Suceveni	1.418	14	26	13	-	1	1	1.473
Dimca	1.273	26	108	13	-	1	3	1.424
Băhrinești	1.340	12	20	8	-	5	1	1.386
Lucovița	17	37	1.311	9	-	-	1	1.375
Stârcea	500	2	631	12	-	5	6	1.156
Hrușăuți	495	594	30	6	-	1	-	1.126
Privorochia	46	945	52	10	-	1	-	1.054
Gărbăuți	282	7	634	4	1	5	-	933
Tărășeni	66	58	774	14	-	1	1	914
Sinăuții de Jos	813	9	29	3	-	-	1	855
Mihailovca	31	10	754	1	-	1	-	797
Dumbrava Roșie	20	5	745	20	-	-	-	790
Petriceanca	280	7	395	39	17	3	2	743
Prosica	555	5	33	4	-	1	-	598
Slobozia	182	3	288	1	-	6	-	480
Sinăuții de Sus	420	2	7	3	-	-	-	432
Puieni	420	3	2	1	-	-	1	427
Cotul Bainschi	9	4	408	4	-	-	-	425
Presecăreni	267	2	77	4	-	1	-	351
Volcineții Noi	16	4	267	1	-	2	-	290
Fântâna Albă	-	2	14	179	-	-	-	195
Total	29.042	9.644	27.407	1.363	39	298	216	68.009

Sursă: *Naționalnyi sklad naselenyh punktiv ...*, p. 8–10.

Raionul Noua Suliță

localitatea	români	moldoveni	ucraineni	ruși	evrei	poloni	alții	total
Noua Suliță	125	3.193	3.695	877	183	29	83	8.185
Tărăsăuți	21	5.225	146	53	1	2	15	5.463
Marșinți	34	4.773	361	57	-	1	14	5.240
Toporăuți	136	63	4.261	40	-	-	23	4.523
Boian	40	3.724	376	45	-	45	19	4.249
Rarancea	38	57	3.964	67	1	10	27	4.164
Dinăuți	22	3.004	189	19	-	-	3	3.237
Cotileu	4	1.454	1.310	19	-	1	1	2.789
Vancicăuți	18	2.545	163	10	-	1	1	2.738
Podvirnoe	-	26	2.471	31	-	-	11	2.539
Mămăliga	10	2.130	197	101	2	-	29	2.469
Mahala	16	2.215	165	48	3	3	18	2.468
Cernauca	3	15	2.401	18	-	2	3	2.442
Răchitna	3	2.326	36	6	-	-	7	2.378
Priprutie	13	2.020	67	19	-	2	12	2.133
Cerlena	4	2.019	69	10	-	1	0	2.103
Stălinești	4	1.987	85	19	-	1	2	2.098
Ostrița	10	2.000	32	10	-	-	6	2.058
Zeleeonii Gai	9	115	1.631	17	-	47	5	1.824
Dranița	3	1.715	43	13	-	-	2	1.776
Bălcăuți	3	1.538	45	16	-	1	3	1.606
Stroiești	6	1.509	42	7	-	-	1	1.565
Mălinești	1	1.370	48	11	-	1	-	1.431
Nesfoaia	2	1.342	45	2	-	-	2	1.393
Costiceni	-	1.279	19	10	-	-	12	1.320
Buda	9	1.162	112	6	-	2	2	1.293
Rângaci	2	58	1.209	10	-	-	7	1.286
Slobozia	2	42	1.141	2	-	-	2	1.189
Dumeni	3	1.111	14	8	-	-	3	1.139
Coșuleni	7	1.078	33	16	-	-	3	1.137
Doljoc	1	46	1.053	11	-	1	3	1.115
Forosna	1	956	80	6	-	-	-	1.043
Ivancăuții Noi	1	944	5	7	-	-	1	958
Șerbinți	-	59	840	3	-	-	1	903
Berestea	1	813	54	10	-	-	2	880
Jilivca	-	23	788	3	-	-	-	814
Negrinți	-	719	23	4	-	-	1	747
Șișcăuți	1	7	408	3	-	-	4	423
Cotul Boianului	3	353	4	5	-	-	1	366
Reucăuți	-	10	336	6	-	-	-	352
Vancineț	1	119	211	11	-	-	2	344
Pрут	3	286	4	3	-	-	-	296
Gai	25	239	31	-	-	-	-	295
Total	585	55.669	28.207	1.639	190	150	331	86.771

Sursă: Naționalnyi sklad naselenyh punktiv ..., p. 18-22.

Raionul Storojineț

localitatea	români	moldoveni	ucraineni	ruși	evrei	poloni	alții	total
Storojineț	3.214	129	8.539	1.449	132	353	217	14.033
Crasna	7.004	75	467	148	7	46	22	7.769
Cuciurul Mare	36	39	5.865	33	4	3	6	5.986
Ciudei	3.448	75	645	137	1	23	21	4.350
Banila	449	18	3.098	61	1	70	14	3.711
Tisăuți	20	25	3.476	16	-	1	4	3.542
Pătrăuții de Sus	2.988	48	293	2	-	38	6	3.375
Ropcea	2.789	45	195	31	-	10	9	3.079
Davideni	902	25	1.783	26	-	150	8	2.894
Broscăuții Vechi	1.359	13	1.394	38	-	8	4	2.816
Igești	2.549	31	117	14	1	4	4	2.720
Camena	25	9	2.627	28	-	1	6	2.696
Pătrăuții de Jos	2.483	31	134	13	1	18	1	2.681
Panca	376	16	1.719	44	-	197	9	2.361
Jadova	6	6	2.295	25	1	16	11	2.360
Mihalcea	8	14	2.122	17	-	1	2	2.164
Bobești	13	2	1.948	18	-	7	1	1.989
Sneacev	1	6	1.879	11	-	1	2	1.900
Ursoaia	1.548	13	24	2	-	-	1	1.588
Costești	3	2	1.455	7	-	-	-	1.467
Broscăuții Noi	201	2	1.213	16	-	6	-	1.438
Cireș	878	28	418	51	7	37	10	1.429
Zrub Comărești	352	4	924	1	-	3	-	1.284
Comărești	8	1	1.091	4	-	7	2	1.113
Budeniț	1.042	13	45	3	-	3	3	1.109
Godiliv	15	16	1.002	54	-	4	1	1.092
Sl. Comărești	7	-	1.002	2	-	2	-	1.013
Jadova Nouă	3	-	814	4	-	4	-	825
Arșița	550	16	19	-	-	238	1	824
Dubova	5	3	798	3	-	-	1	810
Spasca	1	5	781	2	-	-	1	790
Zabolotea	59	-	682	1	-	2	3	747
Crăsnișoara V.	181	1	78	4	-	426	-	690
Zavoloca	13	11	626	14	-	2	-	666
Iaseni	1	-	629	2	-	-	-	632
Crăsnișoara N.	315	1	98	3	-	12	-	429
Cosovanca	83	1	295	0	-	-	1	380
Hlibocioc (Sn.)	-	6	344	5	-	-	-	355
Hlibocioc (Cam)	30	1	290	19	-	-	-	340
Dibrova	-	-	302	2	-	-	-	304
Total	32.965	731	51.526	2.310	155	1.693	371	89.751

Sursă: Naționalnyi sklad naselenyh punktiv ..., p. 25-27.

REZUMAT

În anul 1930 populația din teritoriul actual al regiunii Cernăuți era de 805.642 de persoane, dintre care 383.028 persoane (47,6%) ucraineni, 227.187 (28,2%) români, 88.772 (11%) evrei, 46.946 (5,8%) ruși, 30.439 (3,8%) germani, 25.088 (3,1%) polonezi și 4.182 de alte etnii. Către anul 1940, numărul românilor din acest teritoriu a crescut la circa 250 mii de persoane (circa 28,3% din total), dintre care circa 195 mii în nordul Bucovinei și ținutul Herța, și circa 55 de mii în nordul județului Hotin.

În perioada sovietică, ponderea populației ucrainene a crescut de la 66,9% în 1959 la 70,8% în 1989, pe când procentul populației românești, divizată artificial în români și moldoveni, s-a menținut la circa 19,6%. În anul 1959 au fost înregistrați în regiunea Cernăuți doar circa 151 mii de români și moldoveni, față de 227.187 la recensământul din 1930 sau circa 250 mii către anul 1940. În această perioadă s-a atestat o tendință de ucrainizare a satelor cu populație mixtă, de rusificare mai ales în orașul Cernăuți, dar și de „moldovenizare“ a unei părți a etnicilor români. În anul 1989, din 184.836 de români și moldoveni ai regiunii Cernăuți, 156.153 (84,5% din total) erau concentrați în raioanele Hliboca, Storojineț, Noua Suliță și Herța.

În 2001 în regiunea Cernăuți locuiau 919.028 de locuitori, inclusiv 689.056 (75%) ucraineni, 181.780 (19,8%) români, divizați oficial în 114.555 români și 67.225 moldoveni, 37.881 (4,1%) ruși, 3.367 de polonezi, 1.483 bieloruși, 1.443 evrei, restul de alte etnii. Față de anul 1989, a crescut numeric și procentual din regiune, dar s-a diminuat semnificativ mai ales numărul evreilor și rușilor din regiune. Ponderea populației românești s-a menținut sub 20%, dar s-a consemnat o tendință de revenire la identitatea românească a unei părți a locuitorilor, care anterior se declarau sau erau înregistrați moldoveni. Numărul locuitorilor, care s-au declarat români, a crescut de la 100.317 în 1989 la 114.555 în 2001, adică cu 14.238 de persoane, dar numărul moldovenilor s-a redus de la 84.519 la 67.225 sau cu 17.294 de persoane. În raioanele Herța, Hliboca, Noua Suliță și Storojineț locuiau 159.293 de persoane de origine românească sau 87,6% din totalul populației românești a regiunii Cernăuți. În perioada 1989–2001 s-a diminuat numărul locuitorilor de alte etnii, care indicau rusa drept limbă maternă; aproape a dispărut numărul românilor, care recunoșteau „moldovenească“ ca limbă maternă; o parte din moldoveni au declarat, că vorbesc în limba română.

Vasile Tărățeanu

Poet, eseist, ziarist. Membru al Uniunii Scriitorilor din Ucraina, Republica Moldova și România. Este membru de onoare al Academiei Române. Născut la 27 septembrie 1945 în satul Sinăuții de Jos, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. Autor a peste 20 de cărți de poezie și de publicistică, editate în Ucraina, Moldova și România. Multe din versurile sale au fost incluse în diverse antologii de poezie românească publicate în țară sau în străinătate, totodată fiind traduse în limbile ucraineană, franceză, engleză, suedeză, macedoneană, sârbă ș. a. În ultimul timp poetul tot mai des apelează la eseistică, pentru a-și expune părerile despre creația colegilor săi, scriitorii bucovineni Vasile Levițchi, Mircea Lutic, Ilie Motrescu, Dumitru Hrinciuc, Arcadie Suceveanu, Ilie T. Zegrea, Simion Gociu, Ion Beldeanu, Mircea Motrici, Mihai Morăraș, precum și a altor scriitori cum au fost Grigore Vieru, Adrian Păunescu, Ioan Flora, Mihai Ursachi sau cum sunt Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Viorel Dinescu, Dan Mănuacă, Teodor Nedelcea și alții.

MESAGERUL SEPTENTRIONULUI LITERAR BUCOVINEAN

Vasile Tărățeanu

Cernăuți

I

Cu vreo cinci ani în urmă, distinsul istoric și critic literar Mihai Cimpoi, pe atunci președinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, la cei 65 de ani ai săi, era numit în editorialul revistei „Septentrion literar“, care apărea la Cernăuți, „*ambasador informal al literaturii bucovinene la Chișinău*“¹, un adevăr recunoscut de toți scriitorii nord-bucovineni porniți pe calea anevoioasă a afirmării în cea de-a doua jumătate a secolului trecut. Dar acest titlu simbolic de ambasador“ nu exprima nici pe departe rolul și importanța lui Mihai Cimpoi în viața scriitorilor români din nordul Țării Fagilor. Dându-și seama de acest lucru, autorul editorialului amintit, scriitorul bucovinean Ștefan Hostiuc, a mai adăugat câteva superlative la adresa eroului său – „criticul cu cea mai mare credibilitate“, „vocea cea mai autorizată a exegezei românești“, „cronicar de elită“, „prieten afabil“, „formator de generații literare“, „curajos redactor de carte“, „înaintemergător“, „o instituție“² – toate aceste *epitete* și *metafore* fiind menite să întregască portretul distinsului om de cultură cu noi nuanțe și culori luminoase.

Mai mult, în interviul solicitat lui Mihai Cimpoi și publicat în același număr de revistă, de pe poziția sa de redactor șef-adjunct, Ștefan Hostiuc îi declara interlocutorului său că „nici unul dintre criticii chișinăuieni“ (nici bucureșteni, ieșeni sau suceveni – *n.n.*) nu l-a egalat „în devoțiunea“ cu care a înțeles să servească „literele bucovinene într-un timp istoric încercat de greutate, marcat de interdicții, răscolit de vigilenta poliție politică“³.

Nimic fals, laudativ, incorect în aceste curtoazii și complezențe sincere, făcute la scenă deschisă, ca niște

declarații de frățescă dragoste, care, cred, l-au făcut pe Mihai Cimpoi, om modest cum îl cunoaștem, simplu și cu mult tact, să se simtă la auzul lor întrucâtva stânjenit. Chiar dacă aceste elogii, reprezentând un adevăr, sunt incontestabile. Or, Mihai Cimpoi a fost și rămâne criticul „providențial“ al literelor bucovinene, pe care nu numai că le-a „cultivat sistematic, constant și cu multă bunăvoință“⁴, dar a făcut acest lucru, de-a lungul anilor, cu maximă dăruire, competență și cutezanță. Cu atât mai mult cu cât scriitorii nord-bucovineni nu intrau „în perimetrul oficial al literaturii moldovenești, stabilit de ideologii culturii sovietice“⁵. El i-a încurajat, i-a sprijinit, i-a promovat prin „comentarii pertinente“, prin „judecăți de valoare“, prin prezentări în presa vremii, prin prefete la cărți sau, în cazul tinerelor talente, prin „selecții de texte pentru volume colective“⁶.

Afirmațiile respective, făcute cu cinci ani în urmă, nu și-au pierdut actualitatea, rămân valabile și după ce distinsul academician Mihai Cimpoi a rotunjit onorabila vârstă de 70 de ani, prilej cu care ne gândim la el ca la un adevărat îndrumător literar, ca la unul din marii prieteni ai scriitorilor bucovineni. Pentru că, spre deosebire de alți critici de elită din țară (excepție au făcut sau fac doar bucovinenii Grigore Bostan, Adrian Dinu Rachieru și Ștefan Hostiuc), el n-a trecut cu vederea literatura nordului înstrăinat al Bucovinei din perioada postbelică, așa cum au făcut-o alți istorici și critici literari în anii de după război, când basarabenii și bucovinenii au fost nevoiți să trăiască rupți de matricea firească a ființei lor naționale, de limba lor maternă și de adevărul istoric.

II

De fapt, legăturile lui Mihai Cimpoi cu Bucovina, dragostea lui pentru acest ținut vitregit de istorie, pentru bucovineni, sunt cu mult mai vechi. Prin maica sa, originară din fostul județ Hotin, care-l lua adeseori cu ea după cumpărături la Cernăuți, după cum mărturisește într-un eseu publicat în același număr al revistei „Septentrion literar“, a descoperit orașul, fosta capitală a dulcii Bucovine eminesciene. Și a îndrăgit-o pentru toată viața, zicându-i cu dragoste „orașul copilăriei mele“⁷. Mai târziu, când lucra la gazeta raională din Lipcani, putea fi văzut umblând pe jos prin Cernăuți cu o traistă țărănească înflorată pe umăr.

Așadar, toate întâlnirile lui Mihai Cimpoi cu Cernăuțiul țin de biografia lui interioară. Pentru că „au fost clipe de înălțare sufletească și intelectuală“, sau de tristă amintire, când o aștepta pe maică-sa să iasă „cu suferința-i alinată“ de la policlinica regională din Cernăuți, „au fost convorbiri elitiste cu Vasile Levițchi, au fost și momente când m-am rătăcit (cum să descriu senzația unui copil rătăcit în labirintul unui mare oraș și cu o necunoaștere a limbii localnicilor)“⁸, au fost și aventuri nostime cu portretul incrustat în lemn al lui Lenin primit drept cadou în timpul unei întâlniri cu cititorii prin iarna anului 1975, în cadrul Zilelor Literaturii Moldovenești la Cernăuți, la care a participat împreună cu Grigore Vieru, Petru Zadnipru, Ion Vatamanu, Gheorghe Grigoriu ș.a.

Au fost nenumărate vizite spontane la Cernăuți, în timpul studenției și mai târziu, la fosta librărie „Drujba“, unde puteau fi cumpărate atât de mult căutatele cărți în limba română, au fost zeci de invitații și participări la diverse întâlniri emoționante, sărbători eminesciene, zile de naștere, dezveliri de monumente. Au fost ore de taină,

petrecute în sala de lectură a Bibliotecii Universității din Cernăuți... La aceste locuri binecuvântate de Dumnezeu din Cernăuțiul său drag, Mihai Cimpoi revine adeseori „când amintirile-n trecut încearcă să-l mai cheme“. La Cernăuțiul lui Eminescu. La marea și nedezmintita sa dragoste.

III

Menționez în esul „Duminica valorilor noastre spirituale“⁹ că pe Mihai Cimpoi l-am simțit mereu alături, interesându-se, de fiecare dată sincer și devotat, ce mai fac scriitorii Bucovinei noastre – Vasile Levițchi și Arcadie Suceveanu, când aceștia locuiau la Cernăuți, Ilie T. Zegrea, Grigore Bostan, Mircea Lutic, Simion Gociu, Ștefan Hostiuc, Grigore Crigan și alții. Nu uita nici de Ion Chilaru, nici de Dumitru Hrinciuc, nici de mulți alții pe care îi cunoștea. Și acest interes nu era unul de conjunctură. Or, râvna lui Mihai Cimpoi de a ține degetul pe pulsul literar din mai toate provinciile românești, spuneam, este una sinceră, firească, veche și constantă. Ea si-a găsit o expresie semnificativă în colaborarea-i benefică la ziarul regional „Zorile Bucovinei“, la solicitarea regretatului poet Vasile Levițchi, chiar din primul an al apariției acestei publicații.

Important este faptul că în „Zorile Bucovinei“, din perioada cea mai frumoasă a acestui cotidian când a valorificat și a promovat adevăratele valori literare, Mihai Cimpoi a publicat zeci de recenzii nu numai la cărțile autorilor bucovineni, ci și ale celor mai cunoscuți scriitori din Chișinău, ca Grigore Vieru¹¹, Dumitru Matcovschi¹², Anatol Codru¹³, Ion Druță¹⁴, Ion Vatamanu¹⁵, Vasile Vasilache¹⁶, Vladimir Beșleagă¹⁷, Victor Teleucă¹⁸, Jacob Burghiu¹⁹ ș. a., la care pot fi adăugate și articolele despre importanța operei clasicilor noștri Mihai Eminescu²⁰, Mihail Kogălniceanu²¹, Bogdan Petriceicu Hasdeu²², precum și articolele despre condiția scriitorului, cele de teorie a literaturii, despre unele aspecte ale poeziei tinere sau posibilitățile lirice ale umorului, toate bine primite de către din ce în ce mai mulții săi cititori bucovineni. Deci, nu-i de mirare că în lucrarea sa de sinteză *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Mihai Cimpoi, unicul printre istoricii și criticii literari din întreg spațiul românesc care avea la acea oră pe masa de lucru și cărțile scriitorilor nord-bucovineni, a încercat să le găsească locul și rostul în literatura română din afara hotarelor, exprimând despre fiecare judecăți de valoare, aprofundate pe parcurs în studiile sale ulterioare, cum este, de exemplu, cel de-al doilea volum (*Centrul și marginea*) din seria de „Critice“, apărute la Editura Fundației „Scrisul Românesc“ din Craiova.

IV

Unul dintre „cavalerii“ de margine și de centru ai poeziei românești din nordul Bucovinei, Arcadie Suceveanu, care s-a aflat alături de Mihai Cimpoi la cârma Uniunii Scriitorilor din Chișinău aproape două decenii la rând, îl consideră pe fostul său mentor „o figură emblematică a intelectualității basarabene, un lider de opinie preocupat de soarta cetății, a limbii și culturii române, o autoritate de care se ține cont pe ambele maluri ale Prutului și chiar dincolo de ele“²³. În esul *Ispita universalității*, el se destăinuie: „I-am admirat întotdeauna neobișnuita forță de muncă (se întâmplă

uneori să scrie o carte în două-trei săptămâni), stilourile sale ce conțin mari doze de cerneală neagră, extrasă parcă din bozăriile satului său de baștină, Larga, sau poate din măslinii Greciei Antice, pe sub care s-o fi plimbat Socrates, au Akademos. *Istoria Literaturii...* sale nu poate fi decât „deschisă“, fiindcă izvoarele scrisului îi sunt inepuizabile, alimentate de secrete ape freatice, nestăvilite, potopitoare. Dar și purtătoare de aluviuni. Mihai Cimpoi are mai multe mese de scris, sau, mai exact, are o masă de scris pliantă, imaginară, pe care o poartă cu sine în tren, în autobuz, în camerele de hotel, scrisul său fiind pentru el ca o necesitate fiziologică, se poate produce aproape oricând și oriunde. Generozitatea sa funciară, sinceră, netrucată, bunătatea sa naturală, din care au rupt atâția, sunt binecunoscute de foarte mulți concetățeni. Nu știu pe altcineva care poate fi atât de ușor „adaptabil“ la lumea (citește: problemele, interesele) altora. Din această pricină este foarte cunoscut, adulat, sanctificat de unii și, în binecunoscutul stil balcanic, invidiat și bârfit de alții²⁴.

Nu vom face aici nici o paranteză legată de regretabila periclitare a relațiilor dintre cei doi creatori care au mers atâția ani alături, mână în mână, conducând împreună destinele literelor basarabene și bucovinene. Mai importante ni se par aprecierile reciproce pe care și le-au dat, exemplu fiind și prefața *Sub zodiacul marii așteptări* la cartea *Mesaje la sfârșit de mileniu*, apărută la Chișinău, la editura Literatura Artistică, în 1987, în care Mihai Cimpoi îl vedea pe tânărul poet „cu porii mereu deschiși ai simțurilor cum caută, lăcomos, sațul olfactiv, îmbătarea de frumos, de senzațiile tari, de foșnetele suave ale Pomului Vieții“²⁵ ca, mai apoi, în eseu din volumul *Centrul și Marginea* să precizeze că „în căutarea ferventă a Absolutului, Arcadie Suceveanu nu se vrea pur și simplu un poet, ci chiar Poetul aureolat de idealitatea raporturilor cu Poezia. El este cavalerul acesteia care râvnește contopirea ființială cu ea; o contopire totală, bineînțeles, de ordin identitar, deci astfel că El să fie în chip desăvârșit identic cu ea. El caută mereu Absoluturi: Absolutul trăirii, care recheamă incandescența adolescentină rimbaldian-esenian-lorchiană, Absolutul național care valorizează „pătimirea“ în stil Goga, Absolutul ca transcendență. Prin acest demers esențial este un neoromantic –, amintind de crezul novalisian al încrederii în propensiunea specială pentru poezie, poezia fiind totuna cu dispoziția poetică din însăși ființa poetului, iar eul egoist (personal) cu eul superior, universal“²⁶.

Relații extraordinar de frumoase de „prietenie intelectuală, clădită pe temeiul bucovinean-basarabeian al românismului cultural“²⁷, au existat între Mihai Cimpoi și spiritul rector al literelor bucovinene, Vasile Levițchi. Convorbirile pe care le-au purtat la Cernăuți, mărturisește criticul, au fost de natură elitistă, ambii fiind cititori pasionați, posesori ai unei vaste culturi, buni cunoscători ai literaturii române și universale – calități care i-au apropiat nespuse de mult. Mihai Cimpoi îi face un portret destul de simpatic și veridic în eseu „Vasile Levițchi, poet și apostol cultural“, din care reproducem un fragment edificator: „Cernăuțiul și Chișinăul literar mai poartă amintirea unui bărbat “de modă veche“, adevărată variantă bucovineano-basarabeiană a lui Nicolae Iorga, îmbrăcat într-un palton ușor ponosit și purtând o umbrelă sub formă de baston și o pălărie de fetru alb-lăptos, având aer superior-profesional, dar și o anumită alură de om de lume, de boem predispus să stea „de povești“, ore întregi, la un pahar de vorbă lungă. Este omul emblematic al Nordului Bucovinei, Vasile Levițchi, poet și apostol cultural care a făcut figură de iluminist, de om de Renaștere

într-o perioadă de vitregie pentru cultura română din această parte de țară înstrăinată²⁸“.

Cât privește poezia lui Vasile Levițchi, criticul menționează că acesta „a fost – în scrisul său supus disciplinei și frumuseții fragede și, totodată aspre, asemănător unui munte blând împădurit, în atitudinile polemice delicate, dar puse pe lamele ascuțite ale adevărului neîndurător – un cavaler cu fidelități medievale al acestui verb românesc, înmuiat în pastă arhetipală și concentrat în clivaje de rocă clasicistă. Pentru el poezia însemna *rostire* (esențială) și *rostuire* (fundamentală)”,²⁹.

Despre alt scriitor bucovinean, regretatul academician Grigore Bostan, cel retras în spațiile închise și pline de „idei moarte“ (cum ar zice Camil Petrescu) ale bibliotecilor, dar și ieșind adesea pentru a comunica afectiv cu „corola de minuni a lumii“ (vorba lui Blaga), Mihai Cimpoi scrie că „face figură de cărturar blajin, înfrânt de tristețea erudiției, dublat de un poet demonizat, copleșit de bucuria epicuriană a simțurilor dezlănțuite“, după care continuă că „așa cum în mișcarea apelor undele împacă exactitatea geometrică cu o blândețe a undirii, așa și Grigore Bostan caută să concilieze construcția rațională (este un „constructor, un geometru, un artifax“) și eufuziunea emoțională. Nu e vorba de o cenzură a rațiunii în cazul dat, ci de o cenzură a emoției, care este cea care temperează, surdinizază și „domesticeste“ avânturile raționale. Mai bine spus: construcția se face de dragul reliefării mai puternice a erupției sentimentului de „conciliere istorică“, de colaborare“³⁰.

La rândul-i, Grigore Bostan, și el bun analist al textelor literare, vorbind despre opera lui Mihai Cimpoi, a subliniat cu o capacitate de pătrundere în laboratorul de creație destul de complicat al criticului, că „acel calificativ de critic literar se potrivește (fiind suficient) doar pentru faza incipientă a activității intelectuale a lui Mihai Cimpoi, în ultimele decenii nu mai putem vorbi doar de istoricul și criticul literar Mihai Cimpoi, pentru că pe parcursul anilor, imaginea sa inițială s-a amplificat substanțial, astfel încât astăzi trebuie să vorbim despre o personalitate complexă, plurivalentă, în opera căreia se sincronizează virtuțile criticului, esteticianului, filozofului culturii, istoricului literar, că nu putem trece cu vederea nici calitățile artistice ale scrierilor sale, care, în majoritatea lor, sunt o proză densă, de idei, care denotă o puternică individualitate artistică“³¹.

Grație pătrunzătoarei sale sensibilități, Mihai Cimpoi, referindu-se la alt poet bucovinean, la „romanticul nativ Ilie T. Zegrea“, care este „un constructivist clasicizant râvnitor de forme rotunde, perfecte sau chiar parnasian pornit pe lectură orfevieră, dar și de (constructivist baroc (post) modern de metafore“, observă că el parcă s-a „luat la întrecere cu conbucovineanul său Arcadie Suceveanu (cu care are în comun și fantasmemele mitopoetice ale morții, gilotinei, cămeșii de forță a realității apocalipsei)“³².

Nu-i scapă atenției lui Mihai Cimpoi nici faptul că distinsul cărturar bucovinean Mircea Lutic este „un poet al primenirii“, „un poet romantic al miracolelor ce aduc primenirea“, „un degustător aristocratic, epicureic al aromelor, culorilor, sunetelor, pe care le țese în reliefuri fine“³³. Mai mult, în medalionul ce i l-a consacrat în *Centrul și marginea*, el menționează că Mircea Lutic se înscrie în linia po(i)eticii pitorești, cu preferințe accentuate pentru acel *spiritus loci*, acea culoare locală ce se cere fixată în reliefuri pastelice și pastorale, că în ultimile sale cărți este „un cioplitor direct în piatră și marmoră, un tăietor în diamnat“³⁴, în care urâtul lumii este văzut ca „o Vale a

Plângerii, ca un sălaș al Infernului“, în care ființa se închide în propria vină atavică sporită. Or, Mircea Lutic concepe poezia ca pe un act al dumnezeirii, un act de exorcizare și de alungare a demonicului din ea.

Despre Simion Gociu spune că e un „captiv al poeziei, care-și face din suflet altar și se vrea contopit osmotic, în cheie romantic-adolescentină cu aceasta. Poezia ar fi oglinda înrourată a sufletului său, icoană emblematică, remember al fragilei structuri sufletești a poetului“³⁵.

Alt poet bucovinean, prea timpuriu plecat dintre cei vii, crăsneanul Ilie Motrescu este văzut de Mihai Cimpoi „desprinzându-se din cețurile legendei cu o figură înveșmântată în hlamida de neoromantic de alt Nicolae Labiș care și-a scris poezia adâncurilor pe o paralelă înstrăinată a ținutului carpatic“. În finalul medalionului despre Ilie Motrescu, remarcabilul istoric literar își exprimă încrederea în baza unicei cărții *Hora vieții*, apărută post-mortem la o distanță de 30 de ani de la moartea tragică a poetului, că el putea să devină „una din personalitățile de seamă ale liricii românești“³⁶, dacă zborul lui de vultur carpatin n-ar fi fost întrerupt atât de crunt de slugoiii unui regim criminal.

Întru rotunjirea acestor considerații pe marginea relațiilor dintre scriitorii bucovineni și „ambasadorul lor informal“ nu numai la Chișinău, ci într-un spațiu mult mai larg, pannațional românesc, amintim aici și de considerațiile lui Mihai Cimpoi cu privire la cartea de poezie *Clepsidra reveriei* a lui Ștefan Hostiuc, „bucovineanul cu un spiritus loci, chiar în ciuda „schimbării de paradigmă“ pe care caută s-o impună, în ciuda rupturii cu „pașoptismul“ cernăuțenilor care, de fapt, sunt și ei demult alții. Înclinația spre teorie, spre „rațiunea pură“, spre exclusivismul paradigmatic (postmodernist), menționează Mihai Cimpoi, se răsfrânge și asupra poeziei sale propriu-zise care – în sens valeryst – se vrea nu atât un text poetic pur, cât metatext metapoetic, adică, mai simplu zis, o ilustrare lirică (textual) de metodă râvnită. E, prin excelență, un metodist“, un teoretician și un teoretizant, un paradigmatician al poeziei. Theora, care nu înseamnă etimologic doar „contemplare“, „examinare“, ci are sensul de știință apriori, este zeul tutelar al lui Ștefan Hostiuc. Se dedă, astfel, acestui apriori programatic, de unde constructivismul și eclecticismul său (anti)poetic. Ștefan Hostiuc este, esențialmente, un metapoet“³⁷.

Iată doar câteva rânduri prea pline de sens referitoare la creația lui Ion Vatamanu din prefața la cele două volume, apărute în colecția „Scriitori români contemporani“, la Editura Biodova din București, în 2001: „Ca orice poet basarabeano-bucovinean, Ion Vatamanu este modelat de matricea științifică a satului blagian în care s-a născut – veșnicia. Sentimentul plaiului, care apare ca „o grădină aleasă“, generează o sinteză a liricului și epicului, baladescului și imnicului, a reacției publicistice imediate și a reflecției sentimental-existențiale. Nu lipsesc accentele neopașoptiste, atitudinile patetice de promovare a idealurilor naționale“³⁸.

Bine întemeiată a fost și postfața *O proză care pune întrebări* la cartea lui Serafim Saka, *Linia de plutire* (Chișinău, 1987, p. 462-465), în care eminentul critic, bazându-se pe caracterul dialogal al prozei moderne, cu un puternic spirit al analizei, consemnează că „pentru Serafim Saka întrebarea este un model esențial de existență: întrebând și întrebându-se, eroii săi și însuși prozatorul se transpun în miezul realului, îl străluminează din interior. Ea este, ca atare, procedeul universal de analiză, apropiind proza de eseu“³⁹.

Am putea aminti și de alte lucrări, prefețe sau postfețe la cărțile autorilor originari din actuala regiune Cernăuți, constituită din trei zone distincte – nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și ținutul Herța. Dar și momentele reproduse până acum sunt în măsură să demonstreze că scriitorii bucovineni au tot temeiul să-i fie recunoscători marelui lor prieten chișinăuean, cu suflet larg și generos, cu figura sa domol așezată, scoborâtoare parcă din seminția dacilor liberi din creierul Carpaților pentru dreapta cetire și apreciere a creației lor la justa ei valoare.

Ca un Ceahlău, Mihai Cimpoi s-a ridicat de la Larga lui, situată la o aruncătură de băț de orașul copilăriei sale, deasupra întinderilor noastre subcarpatine, păstorind grijuliu, ca un baci, și turma literelor bucovinene, pentru a o feri de toate relele, de la înstrăinarea de ființa noastră națională. Ca un adevărat „bucovinean de Hinterland“, cum s-a autointitulat în maniera-i pigmentată cu umor fin.

Odată cu trecerea anilor „ca nori lungi pe șesuri“, dreapta cumpănă a scrisului său se extinde asupra altor spații, europene, sondând cu temeritate și siguranță în sfera ontologiei, hermeneuticii, a filozofiei culturii. Cel mai adânc el ară însă în istoria literaturii noastre, după cum afirmă prozatorul și scriitorul Grigore Crigan în manșeta unuia din interviurile sale. Și așa este spre binele literaturii române în ansamblu, deoarece „fîrea sa deosebit de laborioasă, harul cu care este înzestrat, precum și dragostea de adevăr și de verbul matern i-au înlesnit aflarea unor izvoare fertile și sacre ale culturii noastre, din care își potolește setea în secetosul spațiu mioritic basarabean. Unul din aceste izvoare sfinte este opera eminesciană, cercetarea căreia i-a permis să descopere tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte a Luceafărului poeziei noastre“⁴⁰.

Dacă Mihai Cimpoi ar fi făcut numai atât, ar fi fost îndeajuns pentru o viață de om. Dar el a făcut și face mult mai mult. Prin atenția pe care o acordă literaturii din întreg spațiul românesc și din afara hotarelor lui virtuale, el face ceea ce nu pot face politicienii efemeri ai zilelor noastre, care cred că pot hotărî destinele oamenilor: el ne apropie sufletește și spiritual unii de alții, ne îmbogățește reciproc, ne dezvăluie frumusețile nebănuite ale spiritului uman.

NOTE

- 1 Ștefan Hostiuc, *Mihai Cimpoi, ambasador informal al literelor bucovinene la Chișinău*, în „Septentrion literar“, an. IX, nr. 5-6, p. 1.
- 2 Ștefan Hostiuc în dialog cu acad. Mihai Cimpoi, *Regionalismul bucovinean este expresia marginalismului ontologic*, în „Septentrion literar“, an. IX, nr. 5-6, p. 6;
- 3 Idem.
- 4 Idem.
- 5 Idem.
- 6 Idem.
- 7 Idem.
- 8 *Ibidem*, p. 7.
- 9 Vasile Tărățeanu, *Focul sacru*, Editura Fundației Scrisul Românesc, Craiova, 2007, p. 187.

- 10 Mihai Cimpoi, *În ospete la Andrei Lupan*, în ziarul „Bucovina Sovietică“, 4 octombrie 1966.
- 11 Idem, *Izvoare – limpezi izvoare*, marginalii la noile poezii ale lui Gr. Vieru, Cernăuți, ziarul „Zorile Bucovinei“, 23 decembrie 1975, p. 3; Mihai Cimpoi, *Imnul mamei, imnul graiului matern*, „Zorile Bucovinei“, 27 mai 1982; Mihai Cimpoi, *Reafirmare*, cronică literară la volumele lui Grigore Vieru: „Numele tău“ și „Poezii de seama noastră“ „Zorile Bucovinei“, 8 iulie 1969.
- 12 Idem, *Poezia casei*, recenzie la cartea *Casa părintească* de Dumitru Matcovschi, apărută în 1968 la Editura Cartea Moldovenească, „Zorile Bucovinei“, 12 iunie 1968.
- 13 Idem, *Îndărătnicia pietrei*, „Zorile Bucovinei“, 19 decembrie 1967.
- 14 Idem, *De la Ciutura la Iasnaia Poleana*, „Zorile Bucovinei“, „Zorile Bucovinei“, 3 septembrie 1978; Mihai Cimpoi, *Sensul dialogului*, „Zorile Bucovinei“, 5 octombrie 1968.
- 15 Idem, *Ion Vatamanu*, „Zorile Bucovinei“, 30 iunie 1971; Mihai Cimpoi, *Un cântec cât viața*, scriitorul Ion Vatamanu la 50 de ani, „Zorile Bucovinei“, 25 aprilie 1987.
- 16 Idem, *Recenzie, Povestea cu cocoșul roșu*, „Zorile Bucovinei“, 10 iunie 1967;
- 17 Idem, *Romanul unei experiențe dramatice*, recenzie la cartea *Zbor frânt*, „Zorile Bucovinei“, 15 august 1967.
- 18 Idem, *Poezia lui Victor Teleucă*, „Zorile Bucovinei“, 26 aprilie 1968.
- 19 Idem, *Nevoia de epic a nuvelei*, recenzie la cartea lui Iacob Burghiu *Soarele în cărje*, „Zorile Bucovinei“, 19 noiembrie 1967.
- 20 Idem, *Condiția geniului*, recenzie la cartea „*Eminescu în amintirile contemporanilor*“, „Zorile Bucovinei“, 25 mai 1969; Mihai Cimpoi, *Eminescu sau pomul cunoștinței*, „ZB“, 15 ianuarie 1988.
- 21 Idem, *Demonul contradicției*. „ZB“, 19 septembrie 1992.
- 22 Idem, *A mări sfera adevărului...*, *Bogdan Petriceicu Hasdeu, 150 de ani de la naștere*, „Zorile Bucovinei“, 26 februarie 1988.
- 23 Arcadie Suceveanu, *Ispita universalității*, „Septentrion literar“, nr. 5-6, 2007, p. 4.
- 24 Idem.
- 25 Mihai Cimpoi, *Sub zodia mării întrebări*, prefață la cartea lui Arcadie Suceveanu, *Mesaje la sfârșit de mileniu*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1987, p. 5.
- 26 Idem, *Un cavalerul al poeziei: Arcadie Suceveanu*, *Critice* vol.II, Ed. Fundația Scrisul Românesc, Craiova 2002, p.167.
- 27 Idem, *Om vechi cu vise tinere, Vasile Levițchi*, în „Septentrion literar“, an IX, nr. 5-6, p. 13.
- 28 Idem, *Vasile Levițchi, poet și apostol cultural*, *Critice*, vol. II, Editura Fundației Scrisul Românesc, Craiova, 2003, p.163.
- 29 Idem, *Om vechi cu vise tinere, Vasile Levițchi*, în „Septentrion literar“, an IX, nr. 5-6, p 13.
- 30 Idem, *Grigore Bostan între ratio și emotio*, *Critice*, vol. II, Editura Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2002, p. 175.
- 31 Grigore Bostan, *Meridianele spiritului critic modern*, „Zorile Bucovinei“, 3 august 1982;
- 32 Mihai Cimpoi, *Ilie. T. Zegrea pe marginea gândului*, *Critice*, vol. II, Editura Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2002, p.172.
- 33 Idem, *Mircea Lutic, poetul primenirii*, *Critice*, vol. II, Ed. Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2002, p.179.
- 34 Idem.
- 35 Idem, *Simion Gociu, „captivul poeziei“*, *Critice*, vol. II, Editura Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2002, p. 187.
- 36 Idem, *Ilie Motrescu, poet al adâncurilor labișiene*, *Critice*, vol. III, Editura Fundația Scrisul Românesc, 2003, p. 212.
- 37 Idem, *Poezia visată a lui Ștefan Hostiuc*, *Critice*, vol. II, Editura Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2002, p. 189.

- 38 Idem, *Ion Vatamanu: relieful frontierei*, prefață la volumul *Altă iubire nu este*, Editura Biodova, 2001, p. 5-6.
- 39 Idem, *O proză ce pune întrebări*, prefață la cartea lui Serafim Saka *Linia de plutire*“, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1987. p. 462.
- 40 Grigore Crigan, *Pentru noi Eminescu este o Biblie lucrătoare*, „Septentrion literar“, an IX, 5-6, p. 11.

REZUMAT

În ziua de 3 septembrie 2012 ilustrul istoric și critic literar Mihai Cimpoi, membru de onoare al Academiei Române a rotunjit vârsta de 70 de ani. Cu acest prilej el a fost omagiat în cadrul ședinței festive de deschidere a Primului Congres mondial al eminescologilor ce s-a desfășurat la Academia de Științe a Moldovei, unde, Excelența sa, Președintele Republicii Moldova, domnul Nicolae Timofti, a dat cetire Decretului său, potrivit căruia lui Mihai Cimpoi i s-a conferit înalta distincție prezidențială – Titlul onorific de «Om emerit al Republicii». Tot cu prilejul acestui jubileu mulți oameni de litere și de știință au scris diverse articole, eseuri, studii cu privire la opera multilaterală a lui Mihai Cimpoi, cunoscută departe de hotarele spațiului românesc.

În materialul Mesagerul septentrionului literar bucovinean sunt dezvăluite suporturile sufletești ale relațiilor istoricului și criticului literar chișinăuean cu regretații scriitori bucovineano-basarabeni Vasile Levițchii, Ion Vatamanu, Grigore Bostan, Serafim Saca, precum și cu mai tinerii lor colegi Arcadie Suceveanu, Ilie T. Zegrea, Mircea Lutic, Simion Gociu, Ștefan Hostiuc, Grigore Crigan ș.a. Sunt reproduse fragmente din principala lucrare a lui Mihai Cimpoi *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, precum și din nenumăratele eseuri, prefețe și postfețe, semnate de domnia sa și publicate în volume aparte, precum sunt cele din Colecția Critice, apărute la Editura Scrisul Românesc de la Craiova, sau tipărite de-a lungul ultimelor decenii în diverse reviste și ziare din Republica Moldova, România sau Ucraina. Mihai Cimpoi s-a dovedit a fi cel mai atent observator al procesului literar din nordul Bucovinei. Drept urmare, opiniile sale cu privire la scrierile colegilor săi bucovineni se dovedesc a fi valabile peste ani, constituindu-se în adevărate judecăți de valoare care nu pot fi trecute cu vederea sau combătute, deoarece sunt rezultatul cunoașterii profunde nu numai a creației lor, ci și a întregului proces literar românesc, a istoriei literaturii române în ansamblul ei.

MIRCEA LUTIC, DECANUL LITERELOR ROMÂNEȘTI DIN NORDUL BUCOVINEI (UCRAINA)

Catinca AGACHE

Iași

Coleg de generație literară cu regretatul academician Grigore Bostan (1941–2005) născut în satul Budineț, județul Storojineț, Mircea Lutic (născut la 29 mai 1939 în comuna Iordănești, județul Storojineț) reprezintă, alături de acesta, de dascălul și mentorul vieții literare Vasile Levițchi și de alți confrați din „duruta Bucovină”, elita intelectualității senioriale bucovinene postbelice. Spun senioriale, deși, după trecerea a aproape două decenii de la momentul declanșării procesului de renaștere națională, și scriitorii, și cercetătorii, ce au venit puternic după ei, Vasile Tărășeanu, Ilie T. Zegrea, Simion Gociu, Alexandrina Cernov, Ilie Luceac, Lora Bostan ș.a.m.d. – s-au așezat liniștit în continuitatea domniilor lor. Din cauza dublei izolări la care a fost condamnat postbelic acest spațiu, plin de poeticitate, al nordului Bucovinei și al ținutului Herța, numele lor, însă, a pătruns mai greu în interiorul Patriei-mame, chiar și după 1989, cu mici excepții. Așa se face că, deși decan în viață al literelor românești din greu încercata Bucovină, Mircea Lutic nu are decât trei volume editate în România, nu apare în *Dicționarul general al literaturii române*, ediția 2005, cum ar fi meritat (ca mulți alți scriitori de prestigiu din zonele transfrontaliere), nu are consacrate studii întinse decât grație laudabilelor inițiative ale unor mai tineri confrați născuți în acel ținut de legendă al Țării, concretizate în volume de amploare și solidă privire critică asupra întregului fenomen literar bucovinean (Adrian Dinu Rachieru, Grigore Bostan, Ștefan Hostiuc ș. a.). Situația este aproape aceeași chiar și în Basarabia, unde grație academicianului Mihai Cimpoi acești adevărați eroi ai scrisului românesc din Bucovina au fost așezați, normal și firesc, între valorile contemporane ale literaturii române în „monumentala” istorie deschisă a literaturii române din Basarabia sau în „addenda” la sus-numitul dicționar. Așadar, Mircea Lutic, acest maestru al cuvântului românesc în Bucovina

Catinca Agache

Publicist, cercetător literar, membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2007) și membru al Uniunii Scriitorilor din România (2010). Licențiată a Facultății de Filologie, secția Limba și literatura română – Limba și literatura franceză a Universității „Alexandru I. Cuza” din Iași. În 2006 și-a susținut teza de doctorat în filologie cu tema *Literatura română în țările vecine (1945-2000)*.

A publicat numeroase studii și articole de specialitate, precum și câteva cărți în domeniu: *Lector în bibliotecă*, Iași, 2009, *Privitor din bibliotecă*, Iași, 2007, *Biblioteconomie. Valori tradiționale și moderne*, Iași, 2007, precum și bibliografiile scriitorilor și oamenilor de știință Dan Mănuță și Al. Husar. Este autoarea volumelor de istorie și critică literară *Ion Miloș între contemporani* (Iași, Princeps Edit, 2012), *Ion Miloș. Viața și opera* (București, Editura Academiei, 2011), precum și a romanului *Insularii*, apărut în anul 2011, la editura Universitas XXI din Iași. A fost distinsă cu diverse diplome, medalii, premii și titluri onorifice din România, Republica Moldova și Serbia.

(„printre cei mai buni rostitori ai limbii române“¹), n-a fost și nu este nici pe departe un răsfațat al criticii literare. Cu toate acestea, mă bucur să constat că, în ultimii ani, a pătruns ceva mai mult în conștiința literară și culturală română, cronicarilor vechi din țară adăugându-li-se condeie noi (Zenovie Cârlogea, Viorel Dinescu ș. a.), că la Cernăuți, într-o comunitate de scriitori, divizată dar reunită în jurul câtorva reviste și ziare („Glasul Bucovinei“, „Septentrion literar“, „Concordia“, „Zorile Bucovinei“, „Libertatea Cuvântului“, societăți (Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“), statutul de personalitate de frunte îi este, în sfârșit, unanim recunoscut, dovadă stând cronicile scrise în ultima vreme (Ilie T. Zegrea, Vasile Tărățeanu, Simion Gociu, Maria Toacă), că scriitorii și universitarii suceveni (Ion Beldeanu, Mircea A. Diaconu, Alexandru-Ovidiu Vintilă) s-au apropiat cu mai multă grijă de mirificul spațiu literar și cultural ce se zbate în continuare cu spectrul asimilării. „E de mirare cum, înstrăinați de colectivitatea de obârșie, de spațiul organic primordial al spiritualității, mai subzistăm cultural până azi, înfruntând atâtea adversități, atâtea intemperii de tot felul, ba încă ne obstinăm să facem și literatură“ – semnaleză acest pericol Mircea Lutic, într-un substanțial interviu acordat lui Vasile Tărățeanu².

Spațiu prin excelență al poeziei, așa cum foarte plastic afirma George Drumur („unde se întâlnesc câțiva bucovineni, acolo crește și poezia“), el trebuie văzut ca atare printr-o prismă geopoetică, chiar dacă unora din interiorul țării li s-ar părea o concesie de la cântarul axiologic. Dar cum altfel poate fi privită o literatură care a luptat și luptă să supraviețuiască, ca parte a literaturii române de care ține, decât păstrând aprinsă, în primul rând, flacăra limbii materne, conștiința de neam, a apartenenței la toposul național mai larg, la istoria și tradițiile milenare apărate de strămoși cu sfințenie. („E un caz aparte, o experiență istorică repetată, dramatică, chiar tragică, cu urmări ce erau de prevăzut în perspectiva timpului“). Chiar Eugen Simion menționa că o istorie literară „nu poate renunța la părțile noastre răsăritene (unde s-au întâmplat multe și destinele scriitorilor au fost mistificate, reprimare, suprimare etc.), la biografia autorilor, la istoria vieții culturale și la prezentarea istoriei politice și sociale care au dominat literatura și, de multe ori, au influențat destinul operei“³. De aceea, sentimentul patriotic, dragostea pentru frumusețea plaiurilor mitice bucovinene, care-n plan restrâns semnifică patria, evocarea trecutului istoric dominat de figura legendarului voievod Ștefan, cultul geniului național Mihai Eminescu, ai cărui pași încă se mai aud prin Cernăuți, religiozitatea – coordonate fundamentale ale liricii românești ce se scrie aici – trebuie privite ca un imperativ istoric determinat de situația specifică din aceste zone de românitate. Acestea sunt și coordonatele pe care se înscrie și lirica poetului în discuție. Statutul deloc ușor al românului ajuns minoritar pe propriul său plai este el însuși factorul ce determină atașamentul față de aceste repere. „În statutul nostru trist de existență înjumătățită, parțială, de „alcătuire nealcătuită“, limba este liantul binecuvântat care ne dă sentimentul de plenitudine, de coeziune, de comunitate, de întreg (...) Fiindcă e un lucru bine cunoscut că în eternul graiului matern săvârșim, ne desăvârșim (fără de săvârșire) și, în cele din urmă, ne săvârșim întru cele veșnice“. Crezul poetic este clar exprimat de Mircea Lutic: „Gândesc și mă afirm în această faptură, în misterele ei fără putință de pătrundere deplină“. Scriitorul din acest spațiu, ca și din cel basarabean, nu-și poate permite să facă abstracție de fundamentele care dau sens și rost misiunii scrierilor sale, întrucât aici totul e o luptă, după cum, foarte plastic, subliniază autorul despre care se face vorbire: „După mine,

sentimentul iubirii de țară constituie nucleul etic al literaturii. Un creator autentic și onest e obligat să-și onoreze datoriile față de comunitatea care i-a dat suflare de viață, să trăiască cu bucuriile integrării în ea. Nu-și poate îngădui, deci, în nici un chip să evadeze, să stea în extemporalitate, să fie anistoric. Mai mult, el trebuie să aibă toate cele trei dimensiuni diacronice ca entități de esență ale talentului, să fie contemporan cu evoluția, cu „inactualitatea mereu actuală“, vorba lui G. Călinescu, să vibreze la trecutul, la prezentul și la viitorul neamului. <...>, <...> Poetul face politică la nivelul conștiinței, „încercând să înalțe în zodia comunicării sufletul și tendințele sufletești naționale“, cum zice Nichita Stănescu. <...> Eu însă înțeleg patriotismul în literatură ca pe o stringență, ca pe o nevoie imperativă de a-mi trăi viața *hic et nunc*, adică aici și acum, de a apăra trecutul, prezentul și perspectivele neamului, idealurile lui de viață istorică cele mai inestimabile și mai sfinte“. Cu o condiție: ca scriitorul să respecte dozajul între realism și artistic (cum zice undeva Ștefan Augustin Doinaș), „să officieze la nivelul unei ritualități de transsubstanțiere a cuvintelor“, să mute „trilul ciocârliei în cuvinte și lacrima sărată în surâsul său“, „să aibă neapărat și noblețea artisticului, și cea a adevărului, o respirație lirică largă, ritmică și lejeră, fără patimă verbală, fără umbră de hazard, de artificial, de retorică“, să se distingă printr-o înaltă elevație etică“. Cu atât mai necesar acest efort la scriitorul devenit minoritar, care trebuie să fie dublat de militantul pentru păstrarea limbii materne, a istoriei și tradițiilor neamului său cu un destin greu pus la încercare: „La un autor minoritar, rupt de matrice, plasat într-un mediu străin, valențele daimonului său trebuie să fie înzecite. Din ele purced atuurile literaturii pe care o produce prin eforturi de transfigurare, prin dotația sa scriitoricească“.

Om de mare delicatețe sufletească și sensibilitate poetică, „fire hipersensibilă, cu o imaginație extrem de aprinsă, cu o capacitate fabulatorie extraordinară“ – cum însuși se caracterizează undeva ca fiind încă din copilărie, Mircea Lutic este, în același timp, o înaltă conștiință artistică a vremii, ce vede în poezie o vocație: „La modul ontologic, poezia mi-e palatul de mărgean al sufletului, locul unde se îngână năzăririle de lucoare ale străbunilor în aerul perpetuu al memoriei, e patria Mioriței și a Meșterului Manole, leagănul de eternitate al Luceafărului eminescian, împletit în slovele de mir ale limbii române“. La baza demersului său de creație a stat mereu, așa cum mărturisește într-un alt interviu acordat lui Gr. Crigan⁴, geniul nostru național, Eminescu: „Rugul aprins al conștiinței noastre de neam“, „model de întrupare în poezie, un mag al armoniilor sonice absolut indimenticabile, un taumaturg al verbului cu aripi de zburătoare din basme <...> Am simțit mereu și mereu o stringență nevoie de a mă identifica cu el și prin el, de a mă consubstanțializa – fărămă minusculă – cu necuprinderea lui cosmică“. Accesul la opera acestuia, petrecut târziu (la 15 ani, în 1954) ca la toți scriitorii din cele două provincii istorice, i-a deschis și luminat o lume și un univers în care a intrat cu sfială, dar care i-a devenit reperul la care s-a raportat toată viața („verbul lui întăritor de credință istorică, de certitudine în viitorul nostru, de temeinică acreditare în umanitate și de comuniune cu sempiternul“), de moștenirea lăsată apropiindu-se cu reverență, în tăcere („m-am apropiat de moștenirea eminesciană milimetru cu milimetru, nu știu însă nici până acum dacă m-am ridicat realmente până la înălțimea Lui deplină și dacă în genere voi reuși să mă ridic vreodată“). Din această perspectivă Mircea Lutic îi închină lui Mihai Eminescu, asemeni prietenului său Grigore Vieru, un minunat poem, din ale cărui tonalități

dramatice reiese tragismul acestui spațiu istoric românesc ce a fuzionat în sufletul nord-bucoveninilor cu însăși imaginea mitului național, devenit reper de rezistență: „Mereu ne îngrădește zarea / O pâclă rea, ce greu ne-apasă. / Înstrăinați la noi acasă, / Adânc ne plângem deștărarea. // Vlăstarele speranței cresc / Din lacrimă, fără tăgadă; / Avem o singură tămadă / La rana noastră – Eminescu“ (*Crez și Luceafăr*). Creația în sine e pentru Mircea Lutic o sărbătoare, clipa de grație, miraculoasă, din care izvorăsc metaforele poetice rare, cuvintele-idei, cu toate neliniștile ce o însoțesc: „Uneori mă sperie nu numai litera, ci și gândul, ca pe Nichita. Mă macină complexele. Dar, treptat, vine fiorul, vine momentul revelațional, ...o erupție în interior, o spintecare a aparențelor, un plonjon în tărâmul irealității, a esențelor, într-o terra portentosa, care niciodată nu ți se dezvăluie de două ori și unde inima vede și sufletul aude, cum, să zicem, din miez de neant se prefiră ploii albe, și mituri prind glas“. Trăvialul la șlefuirea formei este similar cu cel al unui fin bijutier, fondul inepeizabil din care-și extrage esențele fine fiind cel original al limbii materne („Țin mult la expresie și rotunjesc într-adevăr cu migală fiecare cuvânt. ...Îmi place cuvântul extras din fondurile originare ale limbii, care clocotește de polivalențe semantice și respiră un aer primăvărat, cuvântul ce revine la menirea sa primordială de logos făuritor“. Este în crezul său poetic („În valul de slove mă pierd ca-ntr-un mit“). Pe acest considerent și pe multe altele, Mihai Cimpoi l-a numit „poetul care a demonstrat că în poezie jocul este bun doar atunci când aduce un sens esențial“. Cu toate aprecierile și onorurile primite în ultima vreme, Mircea Lutic se consideră, cu onestitatea ce-l caracterizează și care este definitorie pentru spiritele înalte, „un umil slujitor al condeiului aici, în nordul Bucovinei, unde scrisul artistic, ca expresie a sufletului național, e la fel de necesar ca și pâinea cea întru ființă“.

Am făcut această mică introducere pentru a se înțelege mai bine dimensiunea exactă a poetului-dublat de filosof, a cărturarului-gânditor, eseistului, publicistului, ziaristului, traducătorului, legat organic de tradiția, de plaiul în care s-a născut („baștina mea de glie și de aură, de piatră și de azur, de otavă și de stele“), colțul de patrie al limbii materne („patria mea mică, o davă câmpenească blagoslovită de Pronie, cu virtuți de obcină românească, nestrămutată prin adversitățile prelungi ale istoriei“), dar cu privirea adâncă înălțată spre culmi. Fiu de țărani, școlit în capitala așa-numitei, pe atunci, Moldove Sovietice (Facultatea de Istorie și Filologie a Universității din Chișinău), profesor o foarte scurtă vreme (Liceul Pedagogic din Lipcani; Școala din Sărata-Galbenă, raionul Hâncești), cu un debut datorat confrăților Liviu Deleanu, Victor Teleucă („Cultura Moldovei“, „Cultura“, „Moldova socialistă“, „Tinerimea Moldovei“) – după cel din antologiile prin care au pășit în poezie mulți dintre scriitorii din acest spațiu literar⁵ - el recunoaște că această scurtă etapă basarabeană (1959-1965) l-a marcat definitiv, reprezentând „perioada de aur a vieții“ sale, perioadă când i-a întâlnit pe Liviu Damian, Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Mihai Cimpoi ș. a., care i-au întărit credința în perenitatea valorilor românești dincolo de vitregiile istoriei ce s-au abătut asupra acestor două provincii istorice. Poate și de aceea a simțit ca pe o misiune întoarcerea la Cernăuți (după un scurt intermezzo la săptămânalului „Cultura“) și asumarea rolului de păstor al cuvântului românesc („stâlp de boltă graiului matern“⁶), consacrandu-se studiului literar și lingvistic. Rubricile ținute la ziarul „Zorile Bucovinei“, în a cărui redacție și-a petrecut aproape toată viața – 36 de ani (singurul periodic românesc vreme de aproape jumătate de secol, condus de la

fondare de mentorul vieții literare postbelice nord-bucovinene, Vasile Levițchi, periodic transformat de acesta în publicație de cultură, într-o adevărată tribună națională, căruia i se datorează menținerea „în sfera unei limbi românești curate“, ca și acoperirea vaacumulii literare ce părea a se instala în perioada imediat postbelică, cenaclurile literare din redacție fiind tot atâtea piedici în calea tăvălugului de asimilare și dezrădăcinare etnică), sunt ele însele pagini de istorie culturală, literară: *Stilul și limba gazetelor raionale*, *Mic dicționar de cultură românească din Bucovina* (constituit ulterior în *Programa cursului facultativ Cultura Românească din Bucovina*, adresată elevilor claselor IX-XI), ca și cele de după 1990, din „Plai Românesc“ – *Restituiri*, sau din revista „Glasul Bucovinei“ – *Ierarhi bucovineni*. „Zorile“ – afirmă fostul secretar de redacție (1967-2003) al acestui periodic ce a făcut istorie – erau un factor național singular, căci nu existau nici societăți de cultură, nici alte periodice, ca astăzi. Se prezenta, la figurat, ca o oază etnică... Într-o autentică școală a profesiei și a limbii se constituiseră ședințele volante de luni“.

Asemeni confrăților din Basarabia, a învățat, și-a scris primele volume în grafie străină, revenirea la alfabetul latin petrecută după 1990 fiind o adevărată respirație a sufletului. Îmbrăcat în haină străină s-a și produs debutul său editorial, cu volumul *Baștina luminii* (1973), care nu a fost și nici nu putea să fie, în condițiile date, unul spectaculos („un tribut nobil, de dragoste pentru Bucovina, plaiul înstelat, care mi-a insuflat viață în sensul cel mai larg, mai profund, mai aripat al cuvântului.“ – cum specifică autorul însuși). Versuri ca: „Binecuvântul gazdei / în oaspe se-mplinește... / Desprindem rostul magic / al celor îngânate. / Din datină nescrisă sorbim cu pietate / Înțelepciunea blândă, / chită bătânește“ nu pot fi înțelese în profunzimea lor decât de cei care-au trăit această istorie, sau o simt ca a lor. În recenzia transmisă la Radio Cernăuți (7 mai 1973), Dumitru Covalciuc remarcă „limpezimea expunerii, coloratura fără fard, ritmica, prospețimea imaginilor, abundența de metafore și expresii alese, toate corelându-se, creând o deplină concordantă lirică, gravitează spre înțelegerea fără plusuri de încordare cerebrală...“, văzând în debutantul de atunci un „creator de vocație“ ce „își consolidează crezul poetic prin continua cunoaștere, prin munca de adevărat meșter-faur, prin modularea vocii sale poetice, prin frumoasa ei melodiere“. „Debutul în carte – afirmă scriitorul septuagenar omagiat la Cernăuți⁷ nu de mult – este (...) ca logodna cu aleasa inimii, de neuitat pentru toată viața. Eu aș îndrăzni să afirm că e aidoma unei scânteii, care, dacă nu se stinge, naște o flăcără, cu dimensiuni ce depind de vectorii spirituali ai fiecărui poet, de liniile de forță ale talentului său“. Volumul menționat a fost urmat de *Fereastra de veghe* (Ujhorod, Editura Carpați, 1978), după care poetul a lăsat loc traducătorului, publicistului, multă vreme.

Conștiința apartenenței la un topos cultural s-a manifestat, după 1990, prin asumarea unor responsabilități civice (fondator, vicepreședinte <1989-1991> și chiar președinte <1996-1997> al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu“), susținerea unor reviste literare românești („Septentrion literar“, redactor-șef Ilie Tudor Zegrea, „Glasul Bucovinei“, redactor-șef Alexandrina Cernov). La acestea se adaugă, evident, volumele de versuri ce au urmat, editate, de data aceasta, în alfabet latin, într-un ritm așteptat: *Datul întru ființă* (Cernăuți, Editura Prut, 2000), *Noimă, Svit* (Cernăuți, Editura Misto, 2000, ediție bilingvă româno-ucraineană), *Ecou de foc-Vidlunnia vohniu* (Kiev, 2001, ediție bilingvă, româno-ucraineană), *Înluminări în prour* (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2005), *Clipa de grație* (Iași, Editura Princeps,

2006), *Are toamna trei copii* – versuri pentru cei mici (2004) –, volumul de publicistică *Colind prin zodii de cuvinte* (Cernăuți, Ed. Misto, 2004 – mărturie a bogatei sale activități în domeniu, cât mai ales document al unei perioade istorice greu depășite), microeseurile despre creația poetică a lui Arcadie Suceveanu, Ilie T. Zegrea, Vasile Tărățeanu, Simion Gociu ș.a., traduceri la care a trudit ca un ocnaș, volumul său în limba ucraineană *Taemnycyi pilihrym (Peregrinul tainic)*, Cernăuți, Editura Misto, 2002, traducere de Vitali Kolodii).

Titlurile plachetelor de versuri mărturisesc extraordinara conștiință a legăturii organice cu istoria, limba și tradiția în care a apărut pe lume. Versuri ca: „Unde vecia-și fâlfâie-n azur/ aripile de pasăre măiastră/ și unde Însuși Domnul, de pe creastă,/ se uită la minunile din jur –// acolo-i Bucovina mea de mit,/ meleag cuminecat de rouă-n prour,/ vegheat de Mioriță și de Bour“ (*Acolo*) s-au clasicizat deja în acest spațiu cultural, generații întregi rostindu-le. Într-un magistral poem ca *Rugăciune* din volumul apărut la Iași, scris într-o paradigmă rar utilizată de autor, asistăm la o adevărată liturgiere a versului, apelul la divinitate fiind făcut din perspectiva celui ce însuflețește materia în cuvânt, mărturisitor al credinței („Doamne, iartă-mă că parodiez realitățile Tale pământești,/ Dar, în esență, nu fac decât să dau ironice interpretări / Antidivinelor veleități ale spiritului precar, / Bântuit de ambiția pustiului / Și tănuit în fibrele ființei semimoarte. / Căci nu e nimic mai antilogic, / În sensul preceptelor Cerului, / Și mai specific omenescului ordinar, / Decât tendința de a deveni ceea ce nu ești, / Prin binecuvântarea Ta, Dumnezeu, orânduitor a toate. / Piară, deci, ceea ce e deșertăciune/ Și păcătoasă pierdere de identitate, / Terestră și transcendentală, Părinte! / Și înmulțească-se exemplele de autodefinire prin Cuvânt și Faptă, / în care nimicnicia să nu covârșească virtuțile cugetului“).

Dacă parcurgem cu atenție textele poetice din volumele enunțate, observăm cum poetul-cărturar face trecerea de la marile sale teme și simboluri, ce vizează pitorescul și ancestralitatea orizontului natal, la cele (dinspre amurg) ce țintesc revelarea unor sensuri ascunse ale spiritualității (ortodoxe), ale existenței umane înseși. Așadar, de la versuri elegiace, străbătute de nostalgie, de fiorul „dăinuirii etnice în „dulcea Bucovină“, poetul se îndreaptă spre un alt registru, cel al meditației pusă „sub veghea heruvimilor“, scaldată în lumina divină, ele păstrându-și însă aceeași gingășie și profunzime. Este și ceea ce recunoaște liric într-un poem intitulat *Noimă* („Și-mbrăcat în haine de ninsori, / Ies din azi, cu grabă către mâine... / Vârsta de balsamuri și de flori, / Ca un vis, în urma mea rămâne“...). Elegie sau pastel, sonet sau meditație, cântare imnică sau rugă, versurile sale, de rară plasticitate și vibrație, transmit un mesaj înalt, de încredere în trăinicia neamului românesc, de salvare a omenirii prin revenirea la spiritual, la Divinitate. Din toate aceste ipostaze de grație reverberează extraordinara frumusețe, blândețe și curățenie sufletească, apropiată de sfințenie, a autorului, religiozitatea îmblânzirii cuvintelor, ce fac din lirica sa, așa cum s-a afirmat, un „pridvor luminos al românității“. Aceste atitudini poetice pornesc de la crezul vieții lui, cum că poetul „își justifică existența în cetate, dând glas celor mai intime sentimente, aspirațiilor celor mai generoase ale poporului, care l-a născut pentru aceasta...“, că scriitorul adevărat poartă în inima sa inima curată a țării sale“, că actul creației poetice se petrece numai atunci când acesta „mută trilul ciocârliei în cuvinte și lacrima sărată în surâsul său“. Prizonier al ideilor ce dau în clocotul „*teurgiei artistice*“, preocupat a le îmbrăca în veșmintele de gală ale limbii române dar, în egală

Mircea Lutic alături de acad. Mihai Cimpoi (stânga).

măsură, de șlefuirea versului („un cioplitor direct în piatră și marmură, un tăietor în diamant“, în viziunea lui Mihai Cimpoi), aflat într-o eternă căutare a sublimului, poetul de mare *erudiție și talent* transgresează spre orizonturile sacrului, ale seninătății și purității, ale regăsirii esenței ființiale, utilizând un instrumentar liric de invidiat.

Volumele mai recente – *Armindeni cu heruvimi* (Cernăuți, Editura Mistro, 2011), *În lumina cuminecării/ У свмлі сповідань, поеме* (ediție bilingvă, traducere în limba ucraineană Vitali Kolodii, (Cernăuți, „Bukrek“, 2012) – cuprind meditații revelatorii despre raportul om-divinitate, *Creator-lucrător* în cuvânt, *Clipă fugară-Eternitate*, din toate străbătând adâncă religiozitate, spiritualitate a poetului („Cu Tine-n vis urc stâncă vieții orb, / Cerșindu-Ți din țării oblăduința.“ – (*Cu Tine-n vis*), Divinitatea semnificând pentru românii din Bucovina și Basarabia acelor negri ani singurul reazem. Nu este vorba despre a trece la o nouă paradigmă poetică, cât mai degrabă de a îmbogăți universul liric inconfundabil creat deja cu o dimensiune spirituală mai accentuată, pe linia unor poeți religioși consacrați, precum Nichifor Crainic, Radu Gyr, Vasile Militaru, Ioan Alexandru, Grigore Vieru, sau Grigore Bostan, de a-și restructura discursul pe o coordonată lirico-filosofică mai pronunțată. Credința sa în Creator și în misiunea poeziei („există o energie mai presus de toate, care asigură ființa lumii. Fiecare o numește după nivelul său de cultură și de înțelegere. Dar, oricum, e o forță care imuabil există. Cel ce o remarcă nu-i nici filoteu, nici ateu. E un homo sapiens, o făptură cu crez. Iar crezul constituie un titlu de umanitate și se aprobă, nu se condamnă <...> Viața nu e o operă a noastră, ci un dar al Cerurilor. În termeni de credință, e o negare a materiei, un pseudonim al Ziditorului, cum zice un mare filosof de-al nostru“) străbate din toate viziunile, sugestiile, imaginile, simbolurile, toposurile, metaforele de mare plasticitate, cadențările, epifaniile,

litiunile-suspine, ce traduc o extraordinară aspirație spre purificare, elevație, salvare a fibrei umane prin credință. *Cina Mielului, Cel din Veac, Mielul, Veghea, Ctitorul din Veac, Duhul Vieții, Omul în temple, Paznic în turnul vieții, Cel ce e Cuvânt, Varnița, Cartea* ș.a. sunt câteva din simbolurile care susțin bolta liricii sale religioase, marcă stilistică inconfundabilă, *Regalul lui Mircea Lutic*⁸ („Ți-i numele-primordiu, care leagă/ Făptura infinitului întregă...”, Nume-primordiu; „Era o seară și o dimineață, / iar între ele-un infinit de viață;/ de întuneric nici c-a fost pomină —/ tot începutul respira lumină“ – (*Cina mielului*)) ; „Crâmpei de rai e-n fiecare lucrare/ A omului cu harul înflorit./ El săvârșește-o sacră figurare/ Liturgisind cu firea-n infinit“; „Splendoarea și harul beau cupa de-amiază/ Și se-ncunună: uite cuplul de-aur, mirii;/ Fac alai de nuntă, în bucurie, martirii,/ Îngerii cântă, lumea se-mprouează.// În privesc-te s glia și cerul. Răsună/ Muzica sferelor în preiureș—/ Nepreget când de liniște, când de furtună./ Către cel fără istov izvod de lumină./ Scrutător, visele întru azururi înclină“ – (*Scrutător, visele*). Expresii aforistice („tenebrele au rădăcini în moarte“; „splendoarea și harul beau cupa de-amiază“), cuvinte nebătătorite („slavoslovesc“), liturgice („osana“, „ epifanie“, „sfinții în tărie să dea slavă“), respirații divine („agapé de taină liturgisită-n sferă“), îndemnuri liturgice („Doamne, mărire Ție!“), rostiri de taină sunt câteva dintre armele poetice originale utilizate în rostuirea acestui univers situat între real și ireal, în sferile greu de atins ale comuniunii plenare cu Divinitatea, de o puritate, frumusețe, seninătate și echilibru al formei ce amintesc de albastrul de Voroneț, sau albul imaculat al Putnei. Nu puține dintre poemele sale te cuceresc prin curgerea încântătoare a versului, prin muzicalitatea lor dulce-jucăușă, prin cadențarea ce atinge perfecțiunea unui instrumentist hărăzit („Vino altminteri, vină —/ Șipot afund de lumină. /Cade altminderi, cade—/ Fir al zăpezilor calde./ Suie altminteri, suie —/ De foc renăscută statuie,/ Marmură prinsă în cuie.// Lasă-te vie, te lasă —/ Alb porumbel pe casă; /Pâinea și vinul pe masă —/ Lasă-te vie, te lasă!// Răsună altminteri, răsună —/ cântec de veac, în furtună“ – (*Rugă altminteri*); „Lasă-n urma ei / Zvâcnet de scânteii,/ Sclipete de salbă —/ Plăsmuire albă. / Pasăre de mit / Ora s-a nuntit“ – *Pasăre*).

În prefața volumului *În lumina cuminecării*, istoricul literar Oleg Gainiceru din Kiev, puțin cunoscut dincoace de Carpați, aprecia că Mircea Lutic „încearcă o incursiune în tainele sacramentale ale zidirii universului, tinde să pătrundă magnificiența Creatorului și sensurile de căpetenie ale existenței noastre pământești, rosturile ființei trecătoare“. E în fapt o neobosită căutare a sinelui: „Crez, dar și văz. Îndumnezeitoare lumină: / Tabor. Rug Aprins. Înviere. Înălțare —/Într-un miracol de inefabilă vigoare,/ Străfulgerări în care Porunca se-mpplină“ (*Numai inima*). Poet al iubirii, ca dimensiune umană fundamentală, al luminii și al logosului, al dulcelui plai bucovinean și al nemuririi acestuia, al regăsirii prin credința neamului, discursul său liric poartă un percutant mesaj în istorie („Și, îmbucurați, vestescu-i mereu / Pe geana zării plinul de aur – Suprem logos al zilei, tezaur/ în lumea vegheată de Dumnezeu“ (*Logosul zilei*)). Poeziile *Cocor rănit* („Am încercat să zbor... Dar, Doamne, clipa/ Mi-a frînt chiar dintru început aripa,/ Crescută-n locul brațului meu stâng“) sau *Pasăre de mit*, el rămâne *Clopotul conștiinței de neam*, așa cum sugerează și un poem cu titlu omonim („Pe măguri dulci, amare voci se-aud/ Din adâncimi de magme milenare,/ Încât gem apele, în drum spre sud, / Încât chiar iarba plânge în hotare.../ Suntem

mioarele pierdute-n munți,/ de veacuri lungi ne caută Lipanii/ Și, după ale steiurilor frunți,/ ne-aude stâna, nu ne-aud ciobanii...“).

Patriotică sau peisagistică, de dragoste sau filozofică religioasă, lirica sa se săvârșește în sonorități blânde – ce amintesc de foșnetul pădurilor bucovinene, dramatice, ce traduc destinul frământat al acestor plaiuri, seninătatea sufletului bucovinean, dar și durerea lui adâncă – sau cu reverberații de psalm, incantatorii – ce transcriu ceasul de tainică împărțășire cu Dumnezeu, întâlnirea cu minunile vieții. Încadrări paradigmatică de tipul modern-postmodern, vers clasic-vers alb etc. nu-și au locul atunci când se discută despre o poezie autentică, cu vână de liricitate ce amintește de marii creatori interbelici, pentru că, așa cum însuși poetul susține, valoarea unei creații stă în fibrele ei de adâncime („Nici titlul, nici potența poeziei ca domeniu al artei nu stau în funcție de tematică“), mai ales într-o vreme când scriitorul este „un Ulysse al iluziei care-și caută Itaca, dacă nu chiar „o bufniță la Atena“. Nu voi face referire nici la caracterul omogen sau neomogen al creației sale, fiindcă opera lui Mircea Lutic, prin tot ceea ce exprimă, este un întreg, ce vorbește de un creator dedicat până la ultima fibră a scrisului național.

Cartea *Colind prin zodii de cuvinte*, prefațată de Vasile Tărățeanu, reflectă o altă latură, la fel de importantă, a dimensiunii creative a scriitorului, aceea de eseist, critic literar, istoric al culturii române în Bucovina, de cercetător științific, unele dintre observațiile sale de toretician al literaturii și culturii, lecturii fiind foarte actuale („spațiul nostru dezmoștenit ne tot trage de mânecă, ne solicită să fim înțelegători, să nu manifestăm exces de zel în decantarea valorilor, să căutăm media fericită, echilibrul între rezerve și osanale. Lipsa de măsură nu e bine venită în ambele sensuri“). Adăugăm la cele spuse până acum impresionantul volum al traducerilor din literatura rusă (A. Pușkin, M. Lermontov, F. Dostoievski, Turgheniev, Lev Tolstoi, A.P. Cehov, M. Șolohov ș.a.), ucraineană (O. Honciar, V. Zemliak, V. Kolodii, volumele pentru copii și tineret *Zăpada mieilor*, 2009; *Ploaie de stele*, 3 vol., ediție bilingvă, ucraineano-română, Kiev, Editura „Etnos“, 2004-2007); ș.a., care presupun un timp prețios furat creației proprii, convertit în direcția promovării acestor literaturi ce îi datorează enorm. Reflecțiile sale despre actul traducerii pot constitui repere ale artei săvârșirii acesteia și pot intra într-un tratat de teorie aplicată pe subiect („Traducătorul inspirat prinde grația cuvintelor, le intuiește ființa, le alege pe cele mai pertinente, care să exprime potențele primordiale ale conținutului“; „Cuvintele sunt creații infralogice, corporalități ale esențelor, entități artistice ce purced unele din altele, se cheamă unele pe altele într-un nex coerent, organic, controlate, orchestrate și reiterate de intuiția traducătorului, care trebuie să aibă instrumentarul lingvistic sădit în gene, ca pasărea cântătoare instinctiv melodic“; „În sens estetic, traducerea e transfigurație, dar și perpetuare de substanță literară“; „Traducerea e un fapt de geneză, de materializare, de reîntrupare“; „Traducătorul își însușește viața operei artistice în mod creator, o parcurge dinlăuntru, pe etape, și o reconstituie finalmente într-o realitate lingvistică cu desăvârșire nouă“).

Prin tot ceea ce a scris și făptuit, prin gândirea sa pătrunzătoare, plină de înțelepciune, prin angajarea scrisului său în direcția misionară a păstrării nealterate a ființei neamului din care se trage, prin deschiderile spre alte orizonturi ale culturii și literaturii, ale umanității, în general, prin bogatele lecturi din care le și ne împărțășește în scris, Mircea Lutic rămâne o înaltă conștiință a spațiului cultural nord-bucovinean,

suflet din sufletul acestuia, poet de frunte și cărturar, spirit enciclopedic cu o neobosită sete de cunoaștere, din a cărui slujire cu credință a verbului românesc, religiozitate a înfăptuirii actului de creație în limba maternă, generații întregi au de învățat, ocolind „hipertrofia culturală” ce „întoarce omul în grotă, îi dezumanizează viața”. Membru al Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina (1978), Uniunii Scriitorilor din Moldova (1990), Societății Scriitorilor Bucovineni (1995) și al Uniunii Scriitorilor din România (1996), decorat cu Ordinul Național al României „Serviciul credincios”, distins cu Diploma și Medalia Președintelui României (2000). Mircea Lutic este inclus în manualele de literatură română, în *Abecețar*, adreasate copiilor, tinerilor din nordul Bucovinei, nu și în cele din România. Așadar, un clasic în viață, tradus în alte limbi (ucraineană, rusă, franceză, bielarusă, bulgară, georgiană, maghiară), dar încă insuficient cunoscut Acasă, în România, și asta spune mult despre modul în care știm noi să-i prețuim pe cei care slujesc cu credință limba română, oriunde s-ar afla aceștia. Ar fi meritat un premiu al Uniunii Scriitorilor din România, ar fi meritat să stea în atenția Institutului Cultural Român, măcar odată cu aniversarea rotundului celor 70 de ani de viață, dar și la o instituție, și la alta, nu a avut loc din cauza „abonaților”; e inclus, însă, în *Cartea de Aur a Ucrainei* (2001). Conștient că întreg „cursul valutei artistice se stabilește axiologic”, el nu dă din coate spre a fi mai vizibil, nu se împăunează cu făptuirile sale și nu-și abandonează idealul patriotic spre a fi mai convenabil „elitiștilor” din țară, ci așteaptă în tăcere ca opera sa, ca întreg, să fie așezată acolo unde ea merită. Și merită să se instaleze, indiscutabil, între valorile literaturii române contemporane. Așa cum merită nu puțini dintre scriitorii români ce se îndârjesc să scrie și să înscrie opere importante în limba maternă, de mai aproape sau mai de departe de țară.

NOTE

- 1 Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Chișinău, Știința-Arc, 2004.
- 2 Vasile Tărățeanu, *Scriitorul trebuie să vegheze la trecutul, la prezentul și la viitorul neamului* (Interviu cu Mircea Lutic), în „Glasul Bucovinei”, nr.1, 2010.
- 3 Eugen Simion, *Cuvânt înainte* la vol. *O istorie deschisă a literaturii din Basarabia*, Chișinău, Știința-Arc, 2004.
- 4 Grigore Crigan, *Cea mai curată lacrimă a noastră*, Cernăuți, Editura Misto, 2009, p. 11-22.
- 5 *Glasuri tinere*, Chișinău, Editura Cartea moldovenească, 1964; *Plaiul doinelor*, Ujgorod, Editura Carpați, 1968, *Glasuri tinere*, Ujgorod, Editura Carpați, 1971.
- 6 Vasile Nastasiu, Mircea Lutic, *Din Bucovina dorurilor noastre*, „Timpul”, Chișinău, 30 iulie 2009.
- 7 Maria Toacă, *Eveniment de suflet. Împărtășania poetului în leagănul inimii*, „Crai nou”, nr. 5799, 12 noiembrie 8
- 8 Vasile Tărățeanu, *Regalul lui Mircea Lutic*, în „Libertatea cuvântului”, 21 februarie 2012.

NOTE BIBLIOGRAFICE RECENTE

Beldeanu Ion, *O carte de la Cernăuți*, „Crai Nou”, 2012.
 Cărlugea Zenovie, *Poezia ca revelație liturgică*, 2012.

- Cimpoi Mihai, *Critice. Centrul și marginea*, Craiova, Scrisul Românesc, 2007.
- Crigan Grigore, *Cea mai curată lacrimă a noastră*, Editura Misto, Cernăuți, 2009, p. 11-22
- Dinescu Viorel, *Poet al legendarei Arboroasa*, „Arcașul”, Cernăuți, noiembrie, 2003.
- Hostiuc Ștefan, *Prefață la volumul Armindenii cu heruvimi*, Cernăuți, Editura Misto, 2011.
- Tărățeanu Vasile, *Scritorul trebuie să vegheze la trecutul, la prezentul și la viitorul neamului* (Interviu cu Mircea Lutic), „Glasul Bucovinei”, nr.1, 2010.; *Regalul lui Mircea Lutic*, 21 februarie 2012; *Mircea Lutic – un om împlinit sau cărturarul de sorginte clasică al Bucovinei*, „Analele Bucovinei”, nr.1, 2012.
- Vasile Nastasiu, *Mircea Lutic. Din Bucovina dorurilor noastre*, „Timpul”, Chișinău, 30 iulie 2009.;
- Toacă Maria, *Eveniment de suflet. Împărtășania poetului în leagănul inimii*, „Crai nou”, nr. 5799, 12 noiembrie 2011.
- Ilie T. Zegrea, *Mircea Lutic: Datul întru ființă*, „Septentrion literar”, Cernăuți, nr. 1-2, 2001.
- Lida Kovalet, *Mircea Lutic: împlinirea unui travaliu benedictin*, „Bukovynski jurnal”, Cernăuți, nr. 3(85), 2012.
- Vasile Carlașciuc, „*Poezia sacră este cerul în care se-aude șoapta dătătoare de ființă a lui Dumnezeu*”. (Interviu cu Mircea Lutic), „Libertatea cuvântului”, nr. 15(474), 13 aprilie, 2012.

REZUMAT

Catinca Agache se numără printre cei mai preocupați observatori ai fenomenului „literaturii române din țările vecine României”.

În eseu recent dedicat poetului, eseistului, istoricului literar și traducătorului bucovinean Mircea Lutic, autoarea reia câteva idei din monografia *Literatura română în țările vecine (1945-2000)*, (Iași, Princep Edit, 2006, 495 p.), pe care le dezvoltă în baza noilor cărți scrise de Mircea Lutic în perioada trecută de la momentul apariției volumului de pionierat demonstrând cu lux de amănunte că este, după cum menționa undeva distinsul istoric și critic literar, profesorul universitar ieșean Dan Mănuacă „una din cele mai bune cunoscătoare din România a literaturii de limbă română scrisă în afara granițelor”, inclusiv din nordul Bucovinei, care acum aparține Ucrainei. În eseu de mai sus autoarea menționează pe bună dreptate că Mircea Lutic este un „om de mare delicatețe sufletească și sensibilitate poetică, fiind în același timp și „o înaltă conștiință artistică a vremii”. Mai mult, ea subliniază că poezia lui Mircea Lutic, indiferent de natura ei „patriotică sau peisagistică, de dragoste sau filozofică religioasă”, se săvârșește în sonorități blânde, ce amintesc de foșnetul pădurilor bucovinene, dramatice, ce traduc destinul frământat al acestor plaiuri, seninătatea sufletului bucovinean, dar și durerea lui adâncă – sau cu reverberații de psalm, incantatorii – ce transcriu ceasul de tainică împărtășire cu Dumnezeu, întâlnirea cu minunile vieții”. Totodată, în baza „încadrări paradigmatică de tipul modernă-postmodernă, vers clasic-vers alb etc.”, care „nu-și au locul atunci când se discută despre o poezie autentică, cu vână de liricitate ce amintește de marii creatori interbelici”, ea deduce că opera lui Mircea Lutic, prin tot ceea ce exprimă, este un întreg, ce vorbește de „un creator dedicat până la ultima fibră scrisului național”, „un clasic în viață”, tradus în alte limbi (ucraineană, rusă, franceză, bielarusă, bulgară, georgiană, maghiară), dar încă insuficient cunoscut acasă, în România. Iar faptul acesta, subliniază autoarea, spune mult despre modul în care știm noi, cei de acasă, să-i prețuim pe cei care slujesc cu credință limba română, oriunde s-ar afla aceștia.

Isabel Vintilă

S-a născut pe 29 aprilie 1981 la Suceava și a absolvit cursurile Facultății de Litere și Științele Comunicării din cadrul Universității „Ștefan cel Mare”, secția Engleză-Română. Doctor în filologie cu o lucrare despre opera lui Gellu Naum, cercetată din perspectivă arhetipologică. Debutază cu proză scurtă în revista „Steaua” din Cluj-Napoca după ce obține mai multe premii literare. În 2010 îi apare volumul *Gellu Naum. O călătorie spre arhetipul interiorității*, lucrare pentru care a primit mai multe distincții (Premiul pentru debut în volum *Liviu Rebreanu*, Bistrița, noiembrie 2010, Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași, octombrie 2011, Premiul pentru debut în critica literară al Fundației Culturale a Bucovinei, octombrie 2011, Premiul pentru debut al Societății Scriitorilor Bucovineni, noiembrie 2011).

INSULA – „O ÎNSCENARE DRAMATICĂ” MARCA GELLU NAUM

Isabel Vintilă

Suceava

Teatrul este pentru Gellu Naum un pretext pentru a-și prezenta sub o altă formă teoria, aceea că Ființa se poate iniția în tainele lumii prin suprarrealism, poate evolua și reușește, în cele din urmă, să se salveze în fața timpului distrugător. Și asta, în condițiile în care scriitorul nu consideră că între speciile literare ar trebui să se traseze limite, miza lor fiind în concepția sa aceeași: „Nu există [diferențe]. Și nici între proză și poezie. Astea nu există. Eu socotesc, și nu numai eu, probabil o mare parte din lumea poezilor, că poezia și proza sunt la fel, sunt același lucru”¹. Ion Pop precizează că în „comparație cu alți suprarrealiști, se observă totuși la Gellu Naum încercarea de a unifica poemele în jurul unui motiv central, atenuând astfel tendințele centrifuge ale imaginilor, motiv ce primește o tratare «epică», dezvoltând o «acțiune»”². În aceeași schemă pot fi studiate și piesele sale de teatru, ele conținând arhetipuri narative similare celor din roman sau din poeme (călătoria, căutarea iubirii, pendularea între conștient și inconștient, între realitatea absurdă și vis etc.). Repetarea acestor structuri narative explică unitatea și coerența operei lui Gellu Naum, de altfel foarte densă și complexă. Pe de altă parte, piesele sale de teatru se țin nu în jurul unui nucleu dramatic, ci al unui protagonist cu multe chipuri, marcat de temeri și obsesii. Acest personaj al textelor dramatice cunoaște o evoluție interioară în raport cu o altă categorie de personaje, mai puțin reprezentative în economia textului, care sunt de fapt măști ale primului, arhetipuri psihologice ale acestuia.

Scenariul dramatic este mai puțin important în piesele naumiene, acțiunea desfășurându-se haotic și de cele mai multe ori absurd. De fapt, scriitorul nu are intenția de a prezenta faptele sau personajele ca verosimile. „Intră în... joc aici, fără îndoială, spune Ion Pop, și gustul autorului pentru demontarea convențiilor de orice fel, plăcerea manipulării ironic-parodice a clișeeilor, a căutării

surprizei și insolitului eliberatoare³. Prin urmare, în piesele de teatru ale lui Gellu Naum este evidentă influența esteticii suprarealiste, scriitorul anulând convențiile literaturii și jonglând cu imagini care pendulează uneori între grotesc și absurd.

În piesa de teatru *Insula*⁴, Naum transformă celebrul roman al lui Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*, în povestea unei altfel de izolări, o retragere în sine, unde protagonistul este supus la „munci” interioare, luptându-se cu obsesiile copilăriei, cu fantasmele care l-au bântuit întreaga viață. Acțiunea se leagă de abandonarea lui Robinson pe o insulă pustie, loc în care acesta întâlnește Sirena (materializarea suprarealistă a dorințelor sale libidinale), îl cunoaște pe piratul Pierre (soțul acesteia, care se va duela cu Robinson), intră în contact cu familia Selkirke, cu fiul Randolph, (recunoscut de aceștia pe parcursul piesei) și fiica Mary (care va fi pe rând iubita lui Pierre și mama lui Robinson), cu regele Mabelo (fostul student Mab care se dovedește a fi tatăl lui Pierre), cu beduinii și Căpetenia Beduinilor (care o răpesc pe Mary), cu Vineri și cu pisicuța (care îl trădează și naște apoi doi pui albaștri). Unele dintre aceste personaje poartă marca naumiană inconfundabilă, scriitorul suprarealist român investindu-le cu însușiri absurde, de un comic fin, asocierile șocând prin bizarerie și diversitate. De exemplu, Pierre are un picior de lemn care a înverzit după un timp și care găzduiește cuiburile păsărelor și leagănele unor copii: „La Waterloo, în bătlie, mi-am pierdut piciorul de lemn. Atunci maestrul tunar mi-a cioplit altul de douăsprezece țoli, frumos dar rudimentar. Era din lemn tânăr și a crescut și s-a făcut copăcel⁵. În perioada în care nu se întâlnește cu celelalte personaje, Robinson își ocupă timpul cu îndeletniciri practice și absurde pe care le îndeplinește conform unui plan de lucru: „TERMINAT COLIBA, SECERAT ORZUL, MULS CAPRELE, ASCUȚIT CUȚITELE, GIMNAS-TICĂ INDIVIDUALĂ, CULES FRUCTELE ETC.”⁵ În paralel cu aceste activități, bate un metronom, ca simbol al ritmului absurd al vieții reale care apasă ființa, scurtându-i astfel existența prin impunerea unor sarcini inutile:

„ROBINSON LUCREAZĂ CEVA LA COLIBĂ. CEASUL TACE O CLIPĂ: E PAUZĂ. ROBINSON SECERĂ ORZUL CU SABIA. CEASUL TACE O CLIPĂ – PENTRU PAUZĂ. ROBINSON TRECE LA TOCILĂ, APOI MULGE CAPRELE, LUCREAZĂ LA BARCĂ ETC. TRECE, DECI, DE LA O MUNCĂ LA ALTA, DESTUL DE RAPID, RELUÂND ȘI PĂRĂSIND LUCRUL ÎNCEPUT METODIC DUPĂ INDICAȚIILE RITMICE ALE METRONOMULUI, CARE NU ÎNCE-TEAZĂ SĂ BATĂ DECÂT ÎN SCURTELE PAUZE. ATUNCI, OFTATUL DE OBOSEALĂ AL LUI ROBINSON E MARCAT DE RĂBUFNELILE MĂRII”⁶.

La o primă lectură, am putea crede că Robinson se simte apăsător de singurătate deoarece, cu diverse ocazii, intonează cântece pe această temă. Singurătatea de care se plânge zgomotos protagonistul este, după părerea noastră, un fals indiciu, pentru că pe insulă, de fapt în interiorul său, el nu este singur, ci înconjurat de fețe ale propriului eu și de fantasme ale celor dragi. Nu singurătatea îl preocupă pe Robinson, deși atunci când o întâlnește pe sirenă îi declară imediat acest lucru („Mă ucide spaima aceasta metafizică, nebunia singurătății și a izolării”⁷), ci împlinirea prin iubire. Aflat în faza căutărilor, vede în fiecare personaj feminin o posibilă Ea, jumătate a androgenului. Apariția Sirenei este tipic suprarealistă, o materializare a dorinței în spirit bretonian. Năzuind la existența unei femei care să îi îplinească viața, Robinson provoacă apariția ei. Momentul în care Sirena intră în viața lui Robinson nu este întâmplător. Omorârea păsărilor este simbolică, reprezentând ruperea totală a legăturii cu sfera

conștientului. În astfel de situații cheie, apare în scrierile naumiene simbolul umbrei despre care am mai discutat. De această dată, înaintea materializării obiectului dorinței, „se face umbră” peste tot, semn că protagonistul nu va putea vedea dincolo de ea, revelarea adevărului fiind imposibilă:

„METRONOMUL BATE REGULAT. ROBINSON TACE. MAREA OFTEAZĂ. METRONOMUL BATE REGULAT. ROBINSON FACE GIMNASTICĂ SUEDEZĂ, DUPĂ CARE PUNE CÂTEVA PREȚURI LA FRUCTE ȘI, ISTOVIT, ÎNCEPE SĂ CÂNTE:

Ce singur sunt pe lume

Uitat și solitar

La țărmlul fără nume

Trăiesc un vis amar.

Ce singur sunt pe lume!...

ROBINSON SE OPREȘTE ȘI ASCULTĂ. DUPĂ O SECUNDĂ SE AUDE UN FÂLFÂIT DE ARIPI, IMENS, CARE UMPLE SALA. SE FACE UMBRĂ, CA LA TRECEREA UNUI STOL URIAȘ. ROBINSON SCOATE UN PISTOL ȘI TRAGE ÎN SUS. APOI AȘTEAPTĂ CALM, CU O MÂNĂ ÎN ȘOLD, CU PRIVIRILE ÎN PĂMÂNT, AȘTEAPTĂ SĂ VADĂ CE A ÎMPUȘCAT. GESTUL ACESTA DE AȘTEPTARE CALMĂ ÎL VA REPETA ORI DE CÂTE ORI VA ÎMPUȘCA STOLUL INVIZIBIL. DE SUS, ȚIUIND, CADE O PASĂRE. APOI ÎNCĂ UNA ȘI ÎNCĂ UNA. ROBINSON LE CULEGE, LE PUNE LA RÂND CU CELELALTE OBIECTE ȘI LE FIXEAZĂ PREȚURI. APOI ÎȘI REIA CÂNTECUL, CARE UNDEVA E ÎNTRERUPT DE GLASUL SIRENEI, APĂRUTĂ ÎNTRE TIMP PE SCENĂ.

SIRENA: Hallo!

ROBINSON: Ce văd? Superbă arătare!“⁸

Despărțirea de Sirenă se va petrece sub aceleași auspicii, obiectul dorinței risipindu-se asemeni unei viziuni. Procesul este ciclic, în momentul despărțirii Robinson gândindu-se la venirea „brumelor” (cuvântul se poate citi, dacă inversăm literele, „umbrelor”). Personajul principal al piesei de teatru îi mărturisește Sirenei că uneori „vocea” conștientului aproape că îl trezește din somnul său, moment în care conștientizează pentru o clipă izolarea sa în spațiul inconștientului. Singurătatea pe care o declară este dată, de fapt, de nevoia de a reveni în spațiul realității:

„SIRENA: Roby, nu vezi cât sufăr? Te-am iubit...

ROBINSON: Și eu?! Nu sufăr? M-a trezit din somn o voce tainică... E cumplit să trăiești departe de oameni, în izolarea asta ucigătoare...

SIRENA: Da, Roby, e cumplit...

RANDOLPH: Nu doriți o citronadă? Ieftin. O liră...

ROBINSON: Văd și nu văd... Fruntea ta dispare... Și vor veni, până la urmă brumele... Iar frunzele vor avea un sunet de sticlă...

SIRENA: Uneori am cântat frumos, alteori am tăcut. Sufream...“⁹

Între Robinson și celelalte personaje se leagă, de asemenea, relații complexe. De exemplu, pentru Vineri, pe care îl salvează, devine un mentor care refuză să-i împărtășească tainele meditației, ale iubirii și ale sinuciderii. Gellu Naum își susține

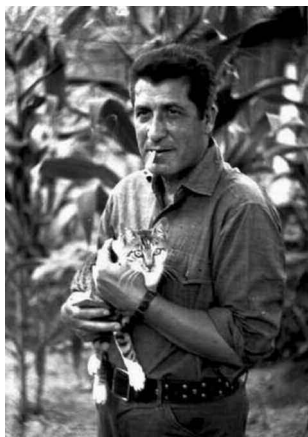
încă o dată teoria că maestrii nu trebuie sub nici o formă să împărtășească secretele pe care le dețin învățăceilor lor, pentru ca aceștia din urmă trebuie să se inițieze pe cont propriu. Într-un final, totuși, Robinson îl învață pe Vineri „să sape“, adică să execute o activitate practică, care ar putea face din el o ființă și mai ancorată în realitate, fără șanse de a experimenta adevărata viață. Vineri, însă, se va culca, pentru „a săpa adânc în ființa sa“, pentru a-și explora de fapt inconștientul, înțelegând de unul singur ce este necesar să facă:

„ROBINSON: Să mai meditez. Tu lucrează, muncește, sapă...

VINERI: Sap, stăpâne. Numai că nu știu să sap. Mă înveți tu?

ROBINSON: Te învăț. (Se ridică de pe scaun și începe să sape, spre admirația lui Vineri)

VINERI: Vai, stăpâne, ce frumos sapi!

Scriitorul Gellu Naum.

ROBINSON (*istovit*): Ajunge! Acum e rândul tău. Eu trebuie să meditez în singurătate. (*Se așază pe scaun și meditează*)

VINERI: Meditează, stăpâne. Eu sap. (*Cască, se întinde și se culcă*)¹⁰

În scena a IV-a din actul I are loc o altă discuție între Robinson și învățacelul său, secvență pe care autorul o numește „Educarea lui Vineri“. În debutul acestei scene apare o frază extrasă parcă dintr-un jurnal, fragmentul ilustrând foarte bine lupta pe care o duce suprarrealistul cu propriul sine în încercarea de a domina cele două planuri, al inconștientului și al conștientului, pentru a evita abandonarea în fața unuia: „Educarea lui Vineri. Un dialog cu el. Foloasele papagalilor. Pe când eu dorm, în peșteră se petrec lucruri ciudate. Sunt trezit din somn și mă lupt cu ispita“¹¹. De această dată Robinson îl învață pe Vineri să vorbească. În prima lecție Vineri trebuie să învețe, nu întâmplător, cuvântul „apă“, care la Naum este un arhetip ce face medierea între planul inconștientului și cel al conștientului, dar și între „pământ“ și „cer“:

„(Vineri se aruncă la picioarele lui Robinson și sărută țărâna, apoi face cunoscutul gest de supunere)

ROBINSON: Atunci, hai să te învăț.

VINERI: Învăță-mă, stăpâne.

ROBINSON: Primul cuvânt... Să luăm numai un cuvânt. Unul singur. Ca să nu te obosești prea mult.

VINERI: Unul singur, stăpâne. N-are nici un rost să mă obosesc.

ROBINSON: Sigur... Ești sclavul meu. Trebuie să muncești pentru mine... Nu te superi, nu?

VINERI: Vai, cum să mă supăr? Se poate, stăpâne?

(Vineri repetă gestul de supunere).

ROBINSON: Atunci, să luăm un cuvânt...

VINERI: Să-l luăm...

ROBINSON: Adică să-l iei tu, fiindcă tu ești sclav...

VINERI: Îl iau, stăpâne. De unde să-l iau?

ROBINSON: Ți-l dau eu. Uite, ia cuvântul apa¹².

La fel ca și în romanul *Zenobia*, Robinson reprezintă un eu multiplu împărțit între persoanele lui Pierre, „un om rău“ pe care Sirena îl crede antropofag (numele este același cu al personajului Petru din roman) și Randolph. Indiciile sunt clare, întrucât ambii își regăsesc în piesă tații pierduți care îi recunosc drept fii datorită unor indicii fizice sau de altă natură. Alina Ologu pune aceste repetate căutări și regăsiri ale taților pe seama unei strategii, „aceea a multiplicării burlești a unui eveniment. Astfel, prin *flash-back-uri* ce contrafac analeptele din romanul realist, se introduce în text același eveniment, recunoașterea progeniturii pierdute [...] Oare afilierea personajelor la identități uitate / pierdute nu dă seamă despre regulile jocului de-a literatura?”¹³ În ceea ce ne privește, această regăsire repetată a tatălui pierdut nu este decât materializarea obsesiei lui Gellu Naum, legată de pierderea prematură a părintelui. Suprarealistul român încearcă să echilibreze o situație care i-a marcat copilăria, compensând lipsa tatălui prin regăsirea lui repetată în spațiul inconștientului în care se mișcă cu ușurință și în care totul este posibil. Ion Pop spune că „aventurile“ acestor personaje „sunt reduse la aceeași condiție de «recuzită», expresii ale funcționării unui mecanism, a unei «mașinării» și «rețete» confirmată de tradiția literară (O rețetă similară e aplicată și de savuroasele aventuri ale pinguinului Apolodor, din cunoscuta carte pentru copii a lui Gellu Naum). Îndeosebi «figura» dramatică a «recunoașterii» e prezentă aici ca model coagulant al acțiunii; în ultimă instanță, toate personajele importante își descoperă pe parcursul desfășurării acțiunii, rudenia: Robinson e identificat ca fiu al lui Mary, piratul află că e fiul, conceput pe vremea studenției, cu o Eleonoră de la Nisa, al regelui Mabolo, care își regăsește în Mary o altă fostă amantă; Vineri își întâlnește tatăl, care nu e altul decât ghidul turiștilor care vizitează insula pustie”¹⁴. Iată două dintre secvențele în care tatăl este regăsit după ani lungi în care fiul nu îi cunoaște identitatea. În spatele dialogului absurd se conturează însă arhetipul psihologic al tatălui care poate fi asociat cu nevoia scriitorului suprarealist de a-și cunoaște originile:

„SELKIRKE: Selkirke? N-ai cumva o aluniță roșie pe omoplatul stâng?

RANDOLPH: Ba am, sir.

SELKIRKE: Ai?

RANDOLPH: Am.

SELKIRKE: Doamne! Ce vârstă ai?

RANDOLPH: Optzeci și nouă de ani, sir.

SELKIRKE: Optzeci și nouă de ani? Fiul meu! Copilul meu iubit! Eu sunt Selkirke din Edinburg!

RANDOLPH: Tată!

SELKIRKE: De optzeci și șase de ani te caut, de când te-ai rătăcit, la bălci, în ziua aceea blestemată. Ce-ai făcut de atunci?”¹⁵

sau:

„MABOLO: Amintiri de la Nisa! Eleonore! Sir, știi cine e tatăl dumitale?

PIERRE: Mi-aș da viața să aflu, sir.

MABOLO: Fiul meu!... Ești fiul meu!... Eleonore... Nisa... Eram student... În primăvara aceea... Fiul meu!...

PIERRE: Tată!¹⁶

Prezentându-se ca un lanț de vise bizare, cu personaje care ascund numeroase secrete, piesele de teatru nu sunt altceva decât niște scene pentru suprealistul care preia funcția actorului. Acest „actor“ joacă rolul propriei sale ființe, vindecându-se, astfel, de spaime, de obsesii și de conștient. Și asta pentru că teatrul, văzut ca „poezie“, devine la Gellu Naum act ritualic nu doar rostit, ci și manifestat, rolul său nefiind numai acela de a iniția, ci și de a vindeca de boala modernității, de a dezvrăji. Gellu Naum încearcă prin aceste piese de teatru recuperarea purității pierdute a ființei prin transformarea cuvântului poetic în acțiune dramatică, în gest care provoacă o schimbare în străfundurile ființei, o transformare, dacă acest lucru este posibil, o evoluție.

NOTE

- 1 *Cred că poeții s-au născut pe lume așa cum specia își naște o a treia mână*, interviu al Dorei Pavel cu Gellu Naum, în „România literară” nr. 30 din 1 august 2001.
- 2 Pop, Ion, *Gellu Naum. Poezia contra literaturii*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2001, p. 259.
- 3 *Ibidem*, p. 183.
- 4 Naum, Gellu, *Insula. Ceasornicăria Taus. Poate Eleonora...*, București, Editura Cartea Românească, 1979.
- 5 *Ibidem*, p. 11.
- 6 *Op. cit.*
- 7 *Op. cit.*, p. 12.
- 8 *Op. cit.*, p. 12.
- 9 *Op. cit.*, p. 17.
- 10 *Op. cit.*, p. 25.
- 11 *Op. cit.*, p. 19.
- 12 *Op. cit.*, pp. 19–20.
- 13 Ologu, Alina, *Gellu Naum: experimentul poetic*, Constanța, Editura Pontica, 2007, p. 176–177
- 14 Pop, Ion, *Gellu Naum. Poezia contra literaturii*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2001, p. 181–182
- 15 Naum, Gellu, *Insula. Ceasornicăria Taus. Poate Eleonora...*, București, Ed. Cartea Românească, 1979, p. 22.
- 16 *Op. cit.*, p. 42.

SUMMARY

The article is centered on the conception of drama in Gellu Naum's work, who build his theatre around a character with many faces, marked by fears and obsessions, character that evolves in relation with other personages. The dramatic scenario is less important in Naum's dramas, the action being chaotic and sometimes absurd. In Naum's dramas is obvious the influence of the surrealist esthetic, by canceling the literary conventions and juggling with images that oscillates between Grotesque and Absurd. Gellu Naum tries in these dramas to recuperate the purity of the human being through the transformation of the poetic word in dramatic action.

ÎN JURUL UNEI SCRIERI BIOGRAFICE DESPRE TITU MAIORESCU

Gheorghiță Geană

București

POSTUMITATEA OLIMPIANISMULUI MAIORESCIAN

Olimpianismul cu care Titu Maiorescu și-a străbătut epoca a avut parte, în postumitatea suportului său ființial, de un tratament contradictoriu: unii cercetători (îndeosebi discipolii care rămăseseră fideli mentorului lor) au persistat în admirație, alții (adversari mai vechi sau mai noi din întreg spectrul social și cultural) n-au scăpat nici o ocazie ce a putut favoriza eroziunea mitului Maiorescu. La drept judecând, omul și-a făcut-o cu mâna lui – și în sensul propriu, și în cel stilistic: apelând la o formulă din recuzita lui Baudelaire, vom spune că „*le mouvement qui déplace les lignes*” (e vorba, aici, de liniile portretului olimpien) își află originea în tenacitatea lui Maiorescu de a-și ține un jurnal, din fragedă tinerețe până la sfârșitul vieții, adică într-un răstimp de peste șaiszeci de ani; or, se știe, scrisul (sau scrierea, dacă avem în vedere nu numai indivizii, ci și culturile) alungă inspirația generatoare de mituri. Așa s-au petrecut lucrurile și de această dată. Publicarea jurnalului maiorescian a avut efecte contrastante în perceperea personalității autorului. Apărute între 1937 și 1943, cele trei volume de *Însemnări zilnice*, îngrijite și intitulate astfel de I. Rădulescu-Pogoneanu, au fost întâmpinate în cercurile apropiate criticului cu o emoție pozitivă. Chiar și în variantă incompletă, jurnalul consacra definitiv ceea ce epoca însăși impusese treptat, decenii la rând, și anume că Titu Maiorescu întruchipase pentru prima oară în cultura română o personalitate de tip goethean¹.

Jurnalul maiorescian a venit însă ca o sursă de satisfacție și pentru căutătorii de umbre. Reacțiile imediate la apariția *Însemnărilor zilnice* l-au stimulat pe Eugen Lovinescu să observe că, spre deosebire de Eminescu, „Maiorescu n-a avut de luptat cu adversități și persecuții

Gheorghiță Geană

S-a născut pe 29 aprilie 1981 la Suceava și a absolvit cursurile Facultății de Litere și Științele Comunicării din cadrul Universității „Ștefan cel Mare”, secția Engleză-Română. Doctor în filologie cu o lucrare despre opera lui Gellu Naum, cercetată din perspectivă arhetipologică. Debutază cu proză scurtă în revista „Steaua” din Cluj-Napoca după ce obține mai multe premii literare. În 2010 îi apare volumul *Gellu Naum. O călătorie spre arhetipul interiorității*, lucrare pentru care a primit mai multe distincții (Premiul pentru debut în volum *Liviu Rebreanu*, Bistrița, noiembrie 2010, Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași, octombrie 2011, Premiul pentru debut în critica literară al Fundației Culturale a Bucovinei, octombrie 2011, Premiul pentru debut al Societății Scriitorilor Bucovineni, noiembrie 2011).

mai prejos de meritul lui². Dacă includem în amplitudinea referirii și persoane precum acelea care îi înscenaseră criticului, în tinerețe, procesul de la Școala Centrală de Fete din Iași (fapt despre care va mai veni vorba aici), constatarea e numai parțial acceptabilă; Lovinescu avea însă în vedere politicieni precum Brătienii, Take Ionescu, sau P. P. Carp, iar dintre comentatorii *Însemnărilor zilnice* nu va fi putut ignora atitudinile (nu lipsite de teme, dar încărcate de umori ale) lui Nicolae Iorga și George Călinescu, distanți – ambii – (fie și numai temperamental) de maioreșcianism. Liderul cenaclului „Sburătorul“ avea să-și dea duhul în 1943 și nu putea prevedea că, în urma celui de al Doilea Război Mondial, după schimbarea regimului politic din România, contestatarii lui Maiorescu aveau să se recruteze din substratul cel mai agresiv al dogmatismului proletcultist. Argumentând actualitatea perenă a spiritului sub a cărui rază crescuse el însuși, Lovinescu încheia în cuvinte memorabile monografia dedicată magistrului: „La răspântiile culturii române, veghează, ca și odinioară, degetul lui de lumină: pe aici e drumul. Autoritatea i s-a menținut și astăzi, pentru că pleacă din înseși izvoarele spirituale fără moarte ale logicei, bunului-simț, bunului gust, și s-a realizat într-o formă pură, fără vârstă“³. Din păcate, cultura este și ea mai întotdeauna „sub vremei“ – cum spusese cronicarul despre purtătorii ei, oamenii –, așa încât, după numai câțiva ani de la enunțarea acestei judecăți valorice, numele lui Lovinescu însuși va fi pus sub obroc, iar degetul acela luminător al lui Maiorescu nu s-a mai putut nici el zări prin obscurantismul unui timp și al unei organizări sociale diabolice, din care logica însăși fusese excomunicată. Fireasca reabilitare a mentorului de la „Junimea“ s-a declanșat printr-un articol al lui Liviu Rusu, *Însemnări despre Titu Maiorescu*, publicat în revista „Viața Românească“, nr. 5, din 1963. Acțiunea a fost punctată de polemici aspre, purtate în primul rând de inițiatorul ei⁴, dar undele tensiunii s-au propagat de-a lungul următoarelor două decenii. Momentele cele mai importate ale reconsiderării au fost marcate de punerea în act a două proiecte editoriale: publicarea *Jurnalului* (în corp unitar cu *Epistolarul*) și inaugurarea seriei de *Opere*⁵.

Ieșirea personalității lui Maiorescu din starea de ostracizare n-a însemnat, totuși, intrarea imaginii acestuia într-o zodie liniștită. Dincolo de aparența normalității, vechile adversități s-au prelungit în ipostaze noi, extrem de subtile, prin intrarea în discuție a unor reprezentanți din generațiile ulterioare.

Un caz *sui generis*, inclasificabil prin contrarietatea mijloacelor puse în joc, îl constituie exegeza întreprinsă asupra fenomenului Maiorescu de Zigu Ornea. Prolificul cronicar și istoric literar a valorificat cu râvnă momentul reintrării în atenție a criticului junimist, căruia i-a dedicat o biografie în două volume⁶, după modelul celei elaborate, cu aproape o jumătate de veac mai înainte, de E. Lovinescu. Cu mai mult har stilistic, Lovinescu pune în plus, în țesătura textului, și o experiență de discipol direct al celui despre care scria. În schimb, biograful mai nou aducea în elaborare rodul zăbavei mai îndelungate asupra paginilor de jurnal – și nu numai asupra celor din volumele îngrijite de Pogoneanu (care se opriseră la anul 1891), ci și asupra întregii arhive maioreșciene, aflată la Biblioteca Academiei, la Biblioteca Națională (fostă Biblioteca Centrală de Stat) și la Muzeul Literaturii Române. Sub acoperirea acestei vaste experiențe de documentare, Z. Ornea a lansat în istoriografia literară românească o ipoteză (în două puncte) care, odată validată, urma să reconfigureze (nu radical, dar sensibil) percepția asupra celui considerat îndeobște drept întemeietor al spiritului critic în cultura română

modernă și, implicit, figură emblematică privind resursele constructive ale lumii românești.

O IPOTEZĂ ÎN DOUĂ PUNCTE

În două numere ale hebdomadarelui „România literară“ – din 26 iulie 1984 (în articolul *Autobiografia lui T. Maiorescu*) și din 10 ianuarie 1985 (*Jurnalul lui Maiorescu*) –, Z. Ornea dădea curs câtorva opinii ale sale, atingătoare de opera și de personalitatea marelui critic. Neobositul istoric literar, căruia nu i s-a putut contesta vreodată voluptatea pentru cercetare, credea a fi ajuns la două descoperiri. Mici? Mari? Destul de importante, din moment ce ele urmau să schimbe paternitatea unor texte de istorie culturală. Primul dintre acestea – în ordinea în care au fost puse în discuție – este *Titu Maiorescu. Notițe biografice*, publicat prima oară în 1910, cu prilejul aniversării a 70 de ani de viață ai mentorului „Junimii“, și semnat de Simion Mehedinți cu pseudonimul Soveja. Al doilea text este broșura *Procesul lui Maiorescu cu actele autentice*, apărută în 1865, sub semnăturile celor cinci apărători ai criticului în procesul ce i se intentase în perioada când ținea niște ore la Școala Centrală de Fete: P. P. Carp, N. Mandrea, G. Mârzescu, I. Negruzzi și V. Pogor. Comparând aceste texte (pe de o parte) cu *Jurnalul* maiorescian (pe de altă parte), Z. Ornea conchidea că scrierile cu pricina i-ar aparține lui Maiorescu însuși. Exegetul era atât de sigur de concluziile sale, încât propunea integrarea ambelor texte în seria de *Opere* de Titu Maiorescu, din care (chiar în intervalul dintre cele două articole ale lui Ornea) se tipărise vol. 2 (cf. caseta tehnică, unde se menționează pentru rubrica „Bun de tipar“ data de 16.11.1984).

Personal, am receptat atunci aceste afirmații cu mirată reticență, în primul rând ca un șoc moral. Presupusele substituirii de semnături mi se păreau incongruente cu prestigiul etic pe care cel puțin doi dintre împričinați – Titu Maiorescu și Simion Mehedinți (fiecare în felul său, desigur, dar amândoi oameni de catedră universitară și formatori de conștiințe) – și-l dobândiseră în lumea intelectuală românească. Eram destul de familiarizat cu scrierile lui Mehedinți, din care tocmai alcătuisem o ediție, ce avea să și apară curând⁷. Între multe alte idei ale savantului, cunoscut de altfel și ca un respectat pedagog, reținusem acest mod de a înțelege caracterul: „... a avea caracter înseamnă să ai *obiceiuri tari*. Zici că cineva e om de caracter, când știi mai dinainte ce va face în cutare sau cutare împrejurare“⁸. Ei bine, nu-l vedeam nici pe Maiorescu și nici pe Mehedinți contractând o convenție care n-ar mai fi putut fi salvată din arestul demonului meschin. Firește, morala singură nu are forță persuasivă definitivă într-o argumentație logică. O analiză *ad hoc* pe care am întreprins-o – cu *contra-argumente contextuale, stilistice și comportamentale* – avea să-mi confirme însă neîncrederea inițială față de afirmațiile lui Z. Ornea, ce se dezvoltă, în final, drept fragile prezumții, rod al unei demonstrații abuziv-speculative. Am redactat, ca urmare, o replică intitulată *Întâmpinări la o dublă expertiză* („dublă“, fiindcă în discuție erau două materiale). Textul ei a primit găzduire în revista „Viața Românească“, anul LXXX₂, nr. 5, 1985 (p. 93–96).

În timp, „descoperirile“ lui Z. Ornea au întrunit, totuși, niște adeziuni. Acestea continuă și astăzi. O clarificare a situației devine astfel necesară, cu atât mai mult cu cât adeziunile la care tocmai făceam referire nu aduc nici o dovadă în plus, sunt

stereotipe și fără nici o noimă. Aceste elemente de „zero cunoaștere“ (cum ar zice Lucian Blaga) își fac însă loc sub pavăza unor nume cu autoritate. Fie îngăduită, așadar, o reluare a vechii argumentații, cu reformulări și cu adaosuri, precum și cu încercarea de a prezenta importanța cazului pentru o dreaptă înțelegere a unor relații din universul valorilor.

Înainte de a examina pe rând, gospodărește, cele două materiale editoriale aflate în discuție, să spunem din pragul locului că argumentul suprem în stare să valideze concluziile lui Z. Ornea ar fi descoperirea manuscriselor de bază, sau a vreunei mărturisiri clare din partea vreunui implicat. Cum asemenea argumente lipsesc, problema însăși începe să devină îndoielnică, adică să existe în măsura în care este pusă. Și fiindcă a fost pusă, să căutăm a ne adânci în ea.

ACTELE PROCESULUI MAIORESCU

După criteriul consumării în timp a faptelor, vom începe cu actele procesului Maiorescu (mai exact, cu prefața la ele). Care fusese intriga? Tânăr fiind (avea 24 de ani), Maiorescu predase câteva ore (suplimentare față de obligațiile sale universitare) la Școala Centrală de Fete din Iași. Adversarii politici i-au scos vorbe despre o lăaturalnică relație amoroasă cu o profesoară de-acolo, motiv pentru care i-au intentat un proces de imoralitate. Timp de câteva luni a fost suspendat din toate funcțiile publice. Acuzăția s-a dovedit a fi fost fictivă, dar până la verdictul procesului – „Complet achitat în aplauzele generale“⁹ – a trebuit să îndure clevetirile din oraș. Argumentul principal dintre cele invocate de Z. Ornea în privința paternității intelectuale a actelor procesului este exprimarea fostului inculpat, într-o scrisoare către Aug. Treboniu Laurian: „Le imprimai“ (actele, cu prefață cu tot). Dar aceste cuvinte nu-l implică pe împrișinat ca *autor*, ci numai ca un ins interesat de publicarea cât mai grabnică a documentelor – atât de interesat, încât își asumă cu vădită febrilitate chiar rolul de *mijlocitor*. Avem de-a face aici cu o exprimare „din goana condeului“ (*currente calamo*), eliptică. Fiindcă (nici că se putea un mai bun prilej de comparație!) iată: în aceeași perioadă, la 1/13 ianuarie 1865, Titu Maiorescu se adresa ministrului secretar de stat de la Despărțământul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice, anunțând că de trei luni se ocupă de „culegerea și împreunarea“ tuturor scrierilor părintelui său: „Având de scop a oferi guvernului imprimarea lor, vă rog să-mi dați voie a vă comunica aci un conspect de toate lucrările ce au format colecțiunea operelor complete ale lui Ioan Maiorescu“¹⁰. Să înțelegem de aici că autorului adresei (sau, mai știi, poate guvernului?!), i-ar reveni și calitatea de autor al operelor ce urmau a fi editate? Ar fi absurd! Câtă atenție cere interpretarea acestor documente se vede și din aceea că Maiorescu-fiul își asuma, printre altele, și „redacțiunea publicării“ operelor respective. Chestiunea l-a agitat mult (ca și publicarea actelor procesului!), dovadă că la 13/25 mai, printr-o adresă către același ministru, cerea să plece în Germania pentru a culege și din jurnalele de-acolo lucrările părintelui său.

Rămânând strict la actele procesului, e foarte posibil – e chiar firesc – ca ele să nu fi fost redactate în grup. E, de asemenea, plauzibil ca unul dintre membrii apărării să fi făcut oficiul redactării, iar ceilalți să-și fi dat consimțământul. Acordul final va fi venit, desigur, din partea împrișinatului, care cunoștea cel mai bine amănuntele și, pe deasupra, era el însuși un jurist redutabil. Certe sunt doar două elemente: că la

proces Maiorescu și-a prezentat personal depoziția și că în numele apărării a vorbit, în ultima zi, Mârzescu. Orice concluzie care ar încerca dintr-atâta să treacă broșura pe numele unui singur autor ar echivala însă cu un plonjon în ceața hazardului. După ce am lămurit că „imprimarea“ însemna doar asumarea *mijlocirii* întru publicare, nu mai avem deci de adăugat la capitoul de față decât atât: febrilitatea acestei preocupări nu venea la Maiorescu din calitatea de autor al acelei broșuri – în definitiv, nu era vorba de vreo capodoperă –, ci din situația sa de persoană lezată public. Procesul a fost pentru el, cum însuși îi mărturisește avocatului Cimara, „o chestiune de onoare socială“. În afară de reabilitarea morală, el își dorea (rezultă limpede din documente) și o grabnică reintegrare în viața instituțională. Iată motivele pentru care va și alcătui o lungă listă de persoane, cărora să le trimită actele publicate¹¹. „Voi inunda cu ele lumea“¹², îi scria el surorii sale, Emilia. Nu se cunoaște o asemenea listă pentru vreunul dintre atât de importante volume de *Critice*!

BIOGRAFIA DIN 1910. O ANALIZĂ CONTEXTUALĂ, STILISTICĂ ȘI COMPORTAMENTALĂ

1. Antecedente.

Să ne aplecăm acum cu luare-aminte și asupra „notițelor biografice“ din 1910. De fapt, povestea lor începe cu aproape douăzeci de ani mai devreme. Ea s-a desfășurat în trei episoade.

Prima inițiativă a unei asemenea întreprinderi o avusese mai întâi Duiliu Zamfirescu. În virtutea prieteniei de o aristocratică eleganță ce-l lega de mentorul „Junimii“, Duiliu Zamfirescu îi adresa acestuia, în 1894, următoarea rugămintă: „Aș vrea să am date precise asupra întâmplărilor de căpetenie din viața d-voastră, așa cum mi le-ați istorisit câteodată, cu alte cuvinte o autobiografie sinceră (fac apel la d-na Maiorescu în privința controlului), în care să fie deopotrivă expusă viața intimă (întrucât a putut fi pusă în discuție și atacată de adversari politici), cât și viața politică. Socot că nici un timp nu e mai prielnic pentru o astfel de ocupație decât acela pe care-l petrece omul la băi. Voiți și puteți să-mi împliniți această dorință? Mi-ați face o nespusă plăcere“¹³. Aflat, într-adevăr, la Bad Kissingen, Maiorescu refuză politico solicitarea: „E gentilă propunerea d-tale ca să-ți dau cu țărâita notițe biografice de ale mele, și văd îndemnul puternic ca astfel să se păstreze impresii de ale timpului și de ale oamenilor de pe la 1840 încoace. Dar nu pot în momentul de față. Am cu mine de lucrat la *Anuarul Universității* și încep a edita «discursurile parlamentare», 1871–1893, vr[e]o 2–3 volume cu încadrări istorico-politice. Un an de mică osteneală. Apoi poate autobiografia“¹⁴. Resemnat, Duiliu Zamfirescu încheie discuția pe această temă cu o comparație, în care admirația față de prietenul său câștigă în altitudine, dar fără diminuarea sincerității: „Dumneavoastră înlăturați cu o mână delicată prinosul ce vi-l aduce un om care vă iubește. *C'est un échange de bons procédés*¹⁵, pe care-l cred de prisos între noi. Aș putea să vă zic ca Heine lui, sau mai bine despre[,] Goethe, că nu vreau să vă ridic un monument, fiindcă de acela ați îngrijit d-voastră, fiind încă în viață, ci țineam să am pentru mine date sigure și amintiri scumpe. Dar poate cu vremea...“¹⁶.

Două aspecte se desprind din acest prim episod: întâi, că, în forma declarativă cel puțin, nu un proiect destinat publicării îi prezintă Duiliu Zamfirescu ilustrului său prieten, ci un material de lectură pentru bucuria personală; avem, desigur, dreptul să credem că nu s-ar fi mulțumit doar cu atât și că ar fi încercat, ulterior, să obțină și consimțământul spre publicare. Apoi (aspect mult mai important), încă de pe acum Maiorescu nu pare foarte riguros în privința termenilor cu care se referă la datele ce-i sunt cerute: o dată le numește „ notițe biografice“, altă dată „ autobiografie“; va trebui să descoperim *logica de la baza acestei oscilații!*...

Al doilea episod al acestei istorioare se consumă în martie 1900, nu fără o undă de dramatism (absență din cel anterior). Protagonistul este acum Mihail Dragomirescu, critic literar și estetician, care devenise cel mai activ în interiorul tinerei echipe de redactori ai „Convorbirilor literare“. Cu acest atu, el a îndrăznit să-i ceară lui Maiorescu îngăduința de a-i alcătui un „ articol biografic“. Maiorescu tocmai împlinise 60 de ani, iar Dragomirescu a considerat că era momentul cel mai prielnic să-i dedice un astfel de articol, pe baza notițelor pe care Profesorul urma să i le ofere. Mihail Dragomirescu preciza dinainte stilul în care și-ar fi redactat contribuția: „ Articolul biografic pe care aş vrea să-l fac asupra d-voastră aş vrea să fie cât mai *circumstanțial și exact*...“¹⁷. El recunoștea, totodată, că misiunea pe care și-o asuma nu putea fi dusă la bun sfârșit fără ajutorul lui Maiorescu însuși. În ce ar fi constat ajutorul? Ne-o spune Z. Ornea în nota ce însoțește scrisoarea respectivă: schița biografică plănuită urma a fi „ redactată – și-ar fi dat seama oricine [Z.O.] – pe baza datelor furnizate chiar de profesor“¹⁸.

Mihail Dragomirescu s-a ales însă, și el, cu refuzul, de astă dată (față de ceea ce avusese parte Duiliu Zamfirescu) în termeni mai puțin (ba chiar defel) catifelăți. Profesorul i-a răspuns cu răceală, pe o simplă carte de vizită, motivația fiind lipsa de timp și indiferența față de propunerea în sine: „ Titu Maiorescu are, în săptămâna aceasta, toate diminețile ocupate la Academie cu chestia dicționarului (Philippide) și prin urmare nu mai are timp pentru observarea notițelor biografice, care, dealtminteri, îi sunt indiferente“¹⁹. Cauzele reale nu intră în economia prezentului demers; probabil (aceasta, însă, fiind o presuposiție) tocmai zbaterea lui Dragomirescu de a obține privilegiul de lider printre învățăceii magistrului îi va fi displăcut acestuia.

2. Biografia din 1910.

Modul în care s-a realizat biografia din 1910 are, așadar, în comun aspecte esențiale asemănătoare cu acelea prevăzute în proiectele anterioare, îndeosebi cu cel inițiat de Mihail Dragomirescu: jubileu Maiorescu, avizul „personajului“ etc. Probabil că oricine s-ar fi încumetat să-și asume răspunderea (și onoarea) lucrării nu și-ar fi îngăduit – din respect pentru magistrul, dar și din simțul naturaleții – să facă demonstrație de autonomie personală. Nu și-a îngăduit o astfel de demonstrație nici S. Mehedinți. Și totuși, dincolo de sobrietatea în care sunt înveșmântate „notițele biografice“, se întrevăd acolo întorsături ale condeiului său.

(a) Contraargumente contextuale.

Există în biografia maioresciană câteva momente care-l vor fi stimulat pe Mehedinți la dezvoltări pe cont propriu. Un exemplu. Despre regularitatea cursului de

filosofie, ținut cu atâta succes de Maiorescu vreme de ani și ani de zile, textul grăiește astfel: „Ca apa unui râu bogat, care nici nu scade nici nu se revarsă haotic, ci între aceleași maluri curge mereu tot cu alte valuri, cursul se menține astfel săptămână de săptămână, an după an, cu aceeași înălțime și, de la o vreme, cu o nouă frumusețe: aceea a reflexului de lumină pe care experiența unui bătrân senin o aruncă asupra valurilor de tineret, din ce în ce mai grăbit să apuce lumina de apoteoză a apusului”²⁰. În prealabil, comparația cursului maiorescian cu „apa unui râu bogat” evocă în mod izbitor un fond aperceptiv din domeniul geografiei, domeniu de care Mehedinți era legat pe linie profesională. Apoi, chiar dacă cineva nu crede în olimpianismul lui Maiorescu, ar fi un act pripit să i se atribuie întemeietorului „Junimii” rânduri ce ar etala un narcisism penibil prin absența oricărei măsuri de precauție. Observația aceasta privește de altfel *întregul* text biografic. Narcisismul erodează orice intenție de edificare, astfel că un narcisism încuibat la temelia unei școli de gândire de varietatea și forța celei maioresciene ar fi un nonsens. Pe de altă parte, pentru S. Mehedinți, bătrânețea aureolată de seninătate și de înțelepciune a fost un motiv recurent de reflecție încă din adolescență²¹. În plus, o imagine a lui Maiorescu asemănătoare celei din fragmentul citat poate fi întâlnită și în alt loc din spațiul notițelor biografice pe care le discutăm; descrierea imaginii e prilejuită de invitarea dascălului septuagenar în mijlocul elevilor de la Liceul Național din Iași. Aceste imagini nu sunt câtuși de puțin autoportretistice.

Încă un exemplu. Pe când urma școala primară, la Brașov, fiul lui Ioan Maiorescu s-a dat și el pe gheață, ca toți copiii. A fost însă nevoit să ispășească această presupusă vină stând un sfert de oră în genunchi, pe boabe de porumb. Întâmplarea privind pedeapsa propriu-zisă se întinde pe 5–6 rânduri; descrierea *metodei* de corecție aplicate în școala de sub Tâmpa – ca, în general, în școlile vremii (este invocat ca martor și Creangă) – se întinde pe o pagină întreagă. Nu știm cât va fi insistat Maiorescu asupra incidentului, dar detalierea, încadrarea și exploatarea acestuia intră în deplină rezonanță cu preocupările lui Mehedinți-pedagogul privind metodele educației. Pentru rechizitoriul făcut de el acestor aspre metode, nu ne rămâne decât să trimitem la paginile sale din *Altă creștere, Trilogii* (capitolul „Trilogia școlii”) ș. a.

Un spor de lămurire în frământarea noastră poate aduce și comparația dintre notițele biografice aflate în litigiu și schițele de portret realizate (și *semnate*) de Titu Maiorescu. Ele sunt patru la număr, dedicate fiind lui Wilhelm de Kotzebue, Leon Negruzzi, Ioan Popovici-Bănățeanul și Victor Vlad Delamarina (vezi volumul al doilea din *Opere*, apărut în 1984). Este interesant de observat că în prezentarea lui Negruzzi și a lui Popovici-Bănățeanul un loc aparte îl deține descrierea foarte atentă a înfățișării fizice: se consemnează statura, culoarea părului, a ochilor, expresia feței etc. E drept că asemenea date lipsesc din prezentarea celorlalți doi, însă pe aceia criticul junimist nu i-a cunoscut personal. Întrebarea vine acum de la sine: dacă textul aniversar din „Convorbiri literare” va fi fost scris de însuși Maiorescu, de ce nu-și va fi zugrăvit acesta, conform propriei reguli, și portretul fizic? Firește, un portret se realizează în condiții întrucâtva diferite față de un autoportret. Dar dacă Maiorescu și-ar fi compus pentru contemporani și pentru posteritate o mască, silindu-și apoi un discipol să treacă drept autor al ei, s-ar fi gândit, desigur, la toate măsurile pentru ca secretul măștii să fie impenetrabil.

Tot în această categorie de contraargumente vom include o observație²² deconcertantă pentru oricine ar fi dispus să îmbrățișeze ipoteza lansată de Z. Ornea. E vorba de celebra, deja, problemă a doctoratului de la Gießen. Iată ce scrie Soveja despre acest moment: „Tânărul [Maiorescu] cere Universității din Berlin să-i acorde un fel de echivalență de frecvență, ținându-i în seamă, ca făcând parte din [regulamentarul] trieniu, cei doi ani din urmă petrecuți la Theresianum. La Berlin, rectorul nu admite această interpretare. Universitatea din Gießen o admite însă, și astfel, după un singur an de studii, tânărul profesor privat, în urma unei disertații latine: *De philosophia Herbarti*, trece examenul de doctorat în filosofie (8/30 iulie 1859), luând diploma de doctor *magna cum laude*“²³. Această informație a cunoscut o largă răspândire, fiind preluată ca atare și de E. Lovinescu. Ulterior, cercetători cu renume (I. Brucăr, Mircea Florian, Tudor Vianu, Liviu Rusu) au abordat cu acribie documentară problema „doctoratului de la Gießen“. În cele din urmă, misterul a fost dezlegat de Domnica Filimon, care și-a publicat constatările mai întâi într-un articol din revista „Săptămâna“²⁴, apoi în alte două lucrări importante despre Maiorescu²⁵. În esență, titlul disertației doctorale de la Gießen nu a fost *De philosophia Herbarti*, cum apăruse în biografia semnată de Soveja, ci *Das Verhältnis [Relațiunea]*, cum apare într-o răzlețită notă de *Jurnal* din mai 1859, lucrarea fiind mai târziu descoperită la Biblioteca Națională (originalul) și la Biblioteca Academiei Române (o copie). Titlul latin urma să-l poarte teza secundară de la Sorbona, unde tânărul român intenționa să-și valideze de asemenea doctoratul obținut în Germania. Profesorii francezi au socotit însă că ideile lui ar fi venit împotriva tendinței filosofice din Franța, așa încât Maiorescu – nu fără a încerca mai întâi să înlăture această impresie – s-a mulțumit, de la Sorbona, cu licența în drept. Să nu omitem, însă, și nuanțele: Liviu Rusu preciza că informația referitoare la disertația de la Gießen era lovită de eroare numai la suprafață, deoarece în fond, în spatele titlului autentic – *Relațiunea* –, autorul se ocupase cu adevărat de concepția filosofică a lui Herbart²⁶. Această precizare nu anulează, totuși, vicierea titlului și, în consecință, nu pune stavilă unei întrebări, presupunând că *Notițele biografice* semnate de Soveja ar fi în realitate (în forma lor tipărită) chiar opera personajului Titu Maiorescu (în forma lor finită ar fi *auto-biografice* în raport cu mentorul „Junimii“), cum ar fi putut un ins ordonat și meticulos de i se dusesse faima să transcrie greșit titlul propriei teze de doctorat, cu disertația căreia se mândrise atâta imediat după susținere? Și încă ceva: dacă Maiorescu va fi citit forma definitivă a textului în versiunea Mehedinți, cum de nu i-a atras acestuia atenția asupra greșelii strecurate în titlul tezei? Nu ne rămâne decât să deducem că lectura de verificare va fi fost una „pe scurtătură“ (*à vol d’oiseau*), că magistrul va fi avut deplină încredere în condeiul discipolului și că semnatul este una și aceeași persoană cu autorul!

(b) *Contraargumente stilistice.*

Un prim (contra)argument de acest fel – și anume, de stil literar – l-am întâlnit în citatul în care cursul de filosofie al lui Maiorescu era comparat cu „apa unui râu“ bogat; am apreciat atunci că această comparație provine dintr-un fond aperceptiv caracteristic geografiei, știință în care Mehedinți se simțea ca la el acasă. Dar nu atât materia comparației poartă pecetea Mehedinți cât stilul evocator, narativ, cu modulații domoale ale frazei și cu un suflu neaoș, stil propriu unui autor de descendență rurală

ce cocheta – nu fără oarecare succes în epocă – și cu beletristica, de-ar fi să amintim doar povestirile din volumul *Oameni de la munte*. Acest stil marchează întreaga scriere biografică de care ne ocupăm, precum și altele ale semnatarului. Nu-l regăsim însă în *Jurnalul* sau în paginile de evocare istorică semnate de Maiorescu (de pildă, cele în care acesta descrie anii de domnie ai lui Carol I), unde fraza e limpede, exactă, fără ingrediente din graiul tradițional.

Să afirmăm, apoi, cu convingere că atât începutul, cât și încheierea scrierii biografice în cauză aparține, compactă, semnatarului. E cât se poate de normal ca începutul și sfârșitul să consune – și logic, și stilistic. Iar aici acele părți ale textului *consună*.

Despre faptul că ipoteza promovată de Z. Ornea trece pe lângă obiect o dovedesc și unele particularități de stil gramatical. Astfel, apare destul de des, la verbe, perfectul simplu, care conferă textului un spor de culoare narativă. În medalioanele semnate de critic, această formă verbală nu apare decât în două paragrafe din textul referitor la Kotzebue. Relevăm, de asemenea, încă două particularități gramaticale proprii lui Mehedinți, detectabile și în alte scrieri ale acestuia. Prima particularitate constă în folosirea vocabulei adverbiale „ca“ în fruntea unor sintagme ce deschid la rândul lor fraza. E vorba de construcții de felul următor: „Ca întâmplare mai însemnată din anii de copilărie...“ etc. A doua particularitate constă în folosirea comparației în forma: „După cum... tot așa...“ („tot așa“ alternând cu „de asemeni“).

(c) *Contraargumente socio-comportamentale.*

Membrii acestei „prime generații de maiorescieni“ formau un grup foarte unitar. Îi unea viziunea despre lume, concepția socială, aspirația spre fapte mari, dorința de a-și sluji națiunea în procesul istoric de modernizare, și nu în ultimul rând faptul că s-au văzut crescând împreună, ca personalități, ținându-se de pulpana marelui Profesor Titu Maiorescu. În plan omenesc, erau joviali, plini de umor, tratându-se reciproc cu ironii amicale, foarte comunicativi între ei, iar toate aceste manifestări răzbat adesea din paginile ce alcătuiesc volumul de corespondență (din care am citat deja) *Titu Maiorescu și prima generație de maiorescieni*, alcătuit de însuși Z. Ornea. Dacă lucrurile stau așa, ar fi fost imposibil ca – în cercul acestei generații, ai cărei componenți (iertare pentru expresie) își cunoșteau și măselele din gură – presupusa convenție sau relație de forță între Maiorescu și Mehedinți să rămână nedescoperită. Există și un precedent, chiar între cei doi: secretul în jurul povestirii *Buruiană*, pe care Mehedinți a semnat-o S.O.V., rugându-l pe Maiorescu să nu-l divulge. Ei bine, contrar convingerii mai vechi a lui I. Torouțiu, împărtășită ulterior de Z. Ornea, taina *nu* a rezistat. „Cât despre *Buruiană*, a știut d-l Maiorescu (a făcut singur corecturile). A[ți] ghicit Negulescu și cu tine. Că v-a plăcut vouă, e singura mea bucurie în toată vara asta“ – îi scria S. Mehedinți lui I. A. Rădulescu-Pogoneanu²⁷. Ceva-ceva va fi ajuns a bănuși și Mihail Dragomirescu, căruia Pogoneanu îi scrisese la 22 mai / 3 iunie, același an, din Leipzig: „Dar ce ți-a venit să mă bănuiești că am «comis» o nuvelă? Nu m-am învrednicit de așa ceva. Autorul misterios, pe care nu vrea să-l destăinuiesc d-nul Maiorescu, o fi poate Mehedinți, ori – mai știi ? – chiar d. Maiorescu. S-o fi apucat de nuvele la bătrânețe“²⁸. Firește, destinatarul nu va fi reținut din referirea la Maiorescu decât discreta notă de umor. Amintim că în 1910, când apărea *Titu Maiorescu. Notițe biografice*, Dragomirescu devenise adversar al „Convorbirilor

literare“. Ar fi trebuit să fie cel dintâi care să conteste autenticitatea semnatarului. Și-ar mai fi potolit astfel amărăciunea de a vedea împlinit un proiect care fusese altădată al său. N-a reacționat însă, fiindcă n-a avut de ce!

Deși redusă la forma binară, tot în categoria socio-comportamentală trebuie inclusă și relația dintre Simion Mehedinți și Titu Maiorescu, întrucât ceea ce se află în joc aici sunt atitudini sociale. Între cei doi n-au existat niciodată momente caracterizabile prin exces de obediență, respectiv abuz de autoritate. O dovadă? Pe când se afla la studii în Occident, tânărul Mehedinți a primit de la Profesor povața să-și schimbe domeniul de instruire pentru care ajunsese acolo: adică, în loc de geografie, să studieze istoria. Pe drept sau pe nedrept, Maiorescu nutrea nemulțumire față de orientarea unor contemporani precum B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, sau N. Densușianu spre filosofia sau spre mitologia istoriei, iar nu spre o știință a istoriei care să contribuie la cunoașterea trecutului ca dimensiune a identității tinerei Români moderne: „Cultura tinerimii noastre e atrofiată, are foamete de istoria națională mai ales. Aici e punctul principal al viitorului universitar. (...) Cu geografia română ai să fii un crâmpel de dascăl, cu istoria română ai să fii profesorul profesorilor“²⁹. Cu toate că și-a admirat fără sincope magistrul, Mehedinți nu a urmat cu supușenie sfaturile acestuia nici când se afla la studii în străinătate cu sprijinul total (administrativ și psihologic) al Profesorului; de ce s-ar fi supus unei dispoziții atunci când era deja profesor universitar (de geografie!), iar cariera lui nu mai depindea în nici un fel de Maiorescu?

Rămâne un singur aspect de lămurit: trecerea săvârșită de Maiorescu, în însemnările-i zilnice, de la sintagma „noțițe biografice“ la „autobiografie“. E, într-adevăr, o schimbare a exprimării care poate da de gândit. Am mai surprins această oscilație și în corespondența cu Duiliu Zamfirescu. Ea nu poate fi, deci, întâmplătoare. A o socoti și pe aceasta drept o simplificare „din goana condeiului“ (ca atunci când a anunțat în nume propriu tipărirea actelor de la proces) ar fi înjust. Ca să-i înțelegem sensul trebuie să intrăm, *empatic*, în mersul gândirii celui în cauză. Probabil, adâncindu-se în redactare, criticul și-a dat seama că, în definitiv, până la preluarea (și prelucrarea) lor de către discipolul său, notițele pe care le scria nu erau – *nu aveau cum să fie* – decât *auto-biografice*! Doar era profesor (și) de logică și *trebuia* să-și dea seama! Aceasta este *cheia rațională a buclușei oscilații*! A terminat deci notițele și i le-a oferit lui Mehedinți la 7/18 octombrie 1909. Acesta va fi avut tot timpul necesar să-și pună amprenta asupra lor, termenul de predare a materialului pentru numărul festiv fiind „15 dechembrie“, așa cum îl anunța Rădulescu-Pogoneanu pe Brătescu-Voinești, într-o scrisoare din 14 noiembrie 1909³⁰.

Așa că, la drept vorbind, din biografia referitoare la Maiorescu răzbate nu „ghera leului“ (cum afirmă Z. Ornea), ci mai curând pulpana boierului³¹, de care s-au ținut (până să se țină singuri) o strălucită pleiadă de odrasle întru spirit.

DE RECUPERAT, ÎNTR-ADEVĂR: DISCURSUL JUBILIAR

Există, totuși, un text care așteaptă integrarea grabnică în ediția completă a operelor lui Titu Maiorescu. Este discursul rostit cu ocazia sărbătoririi ce i s-a organizat în cadrul Universității din Iași, la 29 noiembrie 1909. Eugen Lovinescu, în monografia de mai târziu închinată mentorului junimist, facilitează impresia că de la acea mani-

festare nu s-ar fi păstrat decât discursul profesorului P. Rășcanu, publicat în numărul jubiliar al „Convorbirilor literare“ (februarie 1910). Cu un număr mai devreme totuși, în ianuarie 1910 deci, S. Mehedinți găsea a fi semnificativ să așeze în fruntea articolului său intitulat *La începutul anului* tocmai cuvintele rostite de Maiorescu la Iași. Textul e substanțial – și ca întindere (patru pagini de revistă), și ca fond de idei și simțăminte. Ceva din farmecul retoricii vii transpare încă din litera tipărită. Sărbătoritul dă frâu liber amintirilor din perioada ieșeană a Junimii și își definește memorabil tonusul intelectual: „Eu, domnilor, numai pesimist n-am fost niciodată, și toată activitatea noastră din Iași dovedește o nețărmurită încredere în vitalitatea și prin urmare în progresul poporului românesc“.

Nemenționat de Lovinescu și absent din *Opere*, vol. 2 (unde s-a găsit totuși loc pentru discursul de la București, lângă care i-ar fi stat bine), discursul de la Iași pare a fi intrat sub spectrul păgubitor al uitării. Ne îngăduim a-l aduce în prim-plan, din dorința ca un vis frumos al culturii române, vis ce începuse a îmbătrâni – anume, tipărirea operelor complete ale lui Titu Maiorescu –, să se împlinească în spiritul completitudinii *autentice*.

SLĂBICIUNEA ȘI MĂREȚIA ARGUMENTULUI MORAL

Totuși, ipoteza avansată de Z. Ornea a întrunit adeziunile câtorva nume de seamă printre istoricii și criticii noștri literari.

Respectabil editor și comentator al operei lui Duiliu Zamfirescu, Alexandru Săndulescu a ajuns și la momentul în care scriitorul de care se ocupa avusese inițiativa de a-i cere lui Titu Maiorescu niște notițe biografice. Am văzut mai sus cum s-a consumat întreg episodul. Comentând finalul, Alexandru Săndulescu notează: „după câte se pare (Z. Ornea a fost primul care a încercat să susțină această ipoteză), [Maiorescu] își va redacta singur biografia, mult mai târziu, punându-l s-o semneze pe S. Mehedinți“³². Exact aceleași cuvinte vor fi reproduse după câțiva ani într-o monografie pentru publicul larg³³.

La rândul său, Mihai Ungheanu își inaugura un amplu articol (întins pe cinci numere din revista „Luceafărul“) cu următoarea afirmație: „Posteritatea lui Titu Maiorescu a fost dominată de biografia pe care i-a închinat-o S. Mehedinți și care la cea mai simplă analiză se dovedește pentru cunoscătorul stilului maiorescian a fi fost scrisă chiar de Titu Maiorescu“³⁴. Se pare că severul critic nu credea nici el însuși în această afirmație, de vreme ce în segmentul IV din serialul său (altminteri excepțional) aducea în discuție ținuta morală a mentorului junimist în termeni ce anulează în chip evident premisa substituirii de semnătură: „Ceea ce ne oferă viața lui Titu Maiorescu nu este o carieră, ci mai presus de asta un model uman. (...) Titu Maiorescu este mai mult [= altceva] decât un vânător de străluciri momentane, mai mult decât un ținător de idealuri meschine...“³⁵.

În fine, gestica preluării automate a ipotezei Ornea mai recoltează o adeziune, una de mare pondere, prin Nicolae Manolescu. Avem de-a face în cazul acesta chiar cu un exces de zel. Dacă Z. Ornea, consultând personal caietele manuscrise ale *Jurnalului*, ne relevă un Maiorescu dictând soției Anicuța notițele autobiografice spre a-i fi livrate ulterior lui Mehedinți, criticul Manolescu îl vede (*en passant*, dar indubitabil) pe Maiorescu dictând direct lui Mehedinți, întrebându-se, retoric, dacă

nu cumva jurnalul va fi fost conceput și ca un scop în sine. Manolescu acceptă că, în anumite împrejurări, acel jurnal i-a servit mentorului junimist drept instrument, unul determinat de „nevoia de a rememora unele lucruri ([de pildă,] când a scris prefetele la discursurile parlamentare, sau când i-a dictat lui Mehedinți autobiografia, s-a folosit de notițele zilnice)”³⁶.

Dincolo de faptul că eroarea este omenească, uneori, totuși, din adânc de cuget, nu ne dă pace întrebarea: Cum sunt posibile asemenea erori, într-un domeniu în care spiritul critic – în sensul maiorescian al expresiei, adică spiritul adevărului – ar trebui să-și arate tăria și să le curme din fașă? Mecanismele producerii lor sunt diverse. Am semnalat altundeva rătăcirea la care se poate ajunge dintr-un exces egocentric de metodologie³⁷. Cazul de față se diferențiază prin „actorii” care îl generează și îl susțin. Cei trei critici pe care i-am menționat (Al. Săndulescu, M. Ungheanu și N. Manolescu) săvârșesc eroarea de a judeca lucrurile *a prima facie*, adică la prima vedere. Dacă X zice că a citit în manuscrisele lui Maiorescu „autobiografie”, W, Y și Z zic și ei precum X, fără să încerce a afla care sunt condițiile logic-autentice în care termenul „autobiografie” este validabil.

În ceea ce îl privește, ca unul aflat la originea acestor erori induse (explicabile fie prin partizanat, fie prin automatism mental), Z. Ornea comite ceea ce în logică se numește „erori din prezumție”. Acestea se definesc drept „erori provenite din presupuneri (sau acceptări) ilicite în argumentare”³⁸. Nu e nevoie de multe asemenea vicii într-un discurs demonstrativ; câteva situate în articulațiile principale sunt suficiente spre a corupe concluziile. Semnificativă, de exemplu, este mișcarea jucăușă a gândirii lui Z. Ornea în căutare și de argumente, și de contraargumente³⁹, astfel încât, în prealabil, în spatele intempestivului anunț despre actele procesului – „Le imprimai” –, să ne facă să citim: „Le scrisei”; zadarnic va căuta cineva legătura de necesitate de la antecedent la consecvent între verigile micului lanț de argumente și contraargumente: această legătură nu există! Apoi, știa sau nu Z. Ornea de problema doctoratului de la Gießen? Știa, dar, în biografia alcătuită de el lui Maiorescu, o tratează foarte grijuliu, ca să nu-și vadă spulberată ipoteza: „Asupra acestei disertații a domnit aproape un veac misterul, afirmându-se fie că nu o susținuse, fie că fusese vorba despre *De philosophia Herbarti*. Ulterior, s-a demonstrat că...”⁴⁰ etc. Cum adică „afirmându-se”, sau „fusese vorba”? De ce Z. Ornea folosește aceste verbe la forma impersonală? Cine afirmase și cine adusese vorba? Conform ipotezei Ornea, subiectul acestor verbe ar trebui să fie Maiorescu! Dar atunci plonjăm în non-sens!...

Pândit de non-sens pare și portretul lui Titu Maiorescu, așa cum poate fi el recompus din trăsăturile risipite în cele peste opt sute de pagini ale biografiei în două volume pe care Z. Ornea s-a ostenit să o scrie⁴¹. De ce ar putea fi un non-sens acel portret? Pentru că e alcătuit din trăsături contrare ce nu se armonizează. La sfârșitul biografiei, urmându-și o anumită (recunoscută) obsesie, autorul dialoghează cu sine, retoric: „a fost viața lui T. Maiorescu un eșec? Nicidecum. Este, dimpotrivă, ipostaza exemplară a unei vieți desăvârșit autorealizate, care și-a transmis astfel imaginea posterității”⁴². Cât de desăvârșită, însă, poate fi viața unui om care, de-a lungul cărții, ne-a fost constant înfățișat ca fiind arogant, cu o vanitate exacerbată, neprietenos, rece, interesat, amestec între un complex de inferioritate și altul de superioritate (în virtutea căruia „mușca fără milă, adânc și sângheros”) etc.? Sentimentul final, după parcurgerea acestei scrieri, este că autorul se străduiește să recondiționeze un monument

Maiorescu, dar în timp ce redă strălucirea statuii propriu-zise scoate niște lespezi din soclul ei. Problema biografiei criticului semnată Soveja este o astfel de lespede⁴³.

În realitate, așa cum am spus, Titu Maiorescu, structural vorbind, e un goethean. Olimpianismul său e unul constructivist, dar nu într-o viziune strâmtă, individualistă. Maiorescu reprezintă o *conștiință exponențială*; construindu-se pe sine, el face un veritabil experiment: vrea să afle dacă „celula românească rezistă“ sau nu, altfel zis dacă entitatea vitală românească poate face față efortului creator de valori în absolut. Formula a prins, în 1934 Mircea Eliade va scrie un eseu pe această temă. Maiorescu însuși își nota în *Jurnal*, în iunie 1857: „De când sunt, crezui în bunătatea oamenilor, dar încep a-mi pierde toată confidența. Când mi-oi pierde-o și în națiunea mea, atunci m-am dus, m-am prăpădit!“⁴⁴. Avea doar 17 ani! Trăsăturile morale ale unui asemenea spirit reverberează asupra imaginii colectivității pe care o reprezintă!

Vrând-nevrând, revenim astfel la componenta morală a problemei. Spuneam că morala nu e un argument în raport cu logica și cu realitatea; în fapt, ea este, dar nu unul inițial, care să fie adus în instanță la începutul dezbaterii. Oricum, aici autonomia valorilor nu poate fi funcțională: nu mai poți socoti olimpien pe cineva care ordonă o substituție de semnătură pe o creație culturală. Totuși, morala e cultura sufletului și sufletul culturii. De aceea, o virtute ce s-a aflat la un moment dat sub acuzare poate fi înălțată de argumentul moral și mai sus decât fusese ea înainte. Putem gândi în acești parametri de verticalitate despre Titu Maiorescu, cel care își începea o scrisoare către prietenul său, Vasile Pogor, cu adresarea: „Dragă coloană vertebrală“⁴⁵. Am luneca în exces întrebându-ne dacă a fost un geniu; geniilor morale li se asociază, de regulă, jertfa, martiriul. Oricum, i se potrivește o anumită fixare a geniului în viziunea lui Victor Hugo: „Atacabil, dar inexpugnabil“!

NOTE

- 1 Analiza cea mai detaliată a unei posibile influențe din partea „titanului de la Weimar“ asupra mentorului „Junimii“ a întreprins-o Liviu Rusu în 1975, la inaugurarea unei noi ediții a *Jurnalului* maiorescian (lucrare proiectată ca ediție integrală, dar întreruptă, din păcate, în 1989, odată cu tipărirea volumului IX, în care se ajunge doar la consemnările dintre sfârșitul lui aprilie 1876 și începutul lui ianuarie 1889). Goethe practică și el acest gen de scriere (în afară de *Convorbirile* cu Eckermann), iar tânărul intelectual român avea cunoștința de acest fapt; la numai 18 ani el nota: „Am găsit la Goethe, în istoria evoluției lui sufletești, unele trăsături care coincideau foarte mult cu mine, care uneori erau scoase din sufletul meu“. Citând aceste cuvinte, Liviu Rusu (personalitate decisivă în absolvirea lui Maiorescu de acuzațiile proletcultiste) îl abstrăgea însă pe autorul lor de sub o influență de tip imitativ: „Nu putem să nu conchidem că, în ce privește începuturile jurnalului, în raport cu Goethe, Maiorescu reprezintă un caz tipic de paralelism și nu de influență directă“ (Liviu Rusu, „Introducere“, în: Titu Maiorescu, *Jurnal*, vol. I, noiembrie 1855 – martie 1859, București, Editura Minerva, 1975, p. VIII; citate reluate în: Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, București, Cartea Românească, 1979, p. 85–86). Cât se poate de judicioasă în fondul ei, concluzia exegetului se arată totuși reiterabilă, printr-o precizare: tot acest paralelism (și ca fapt, și ca interpretare) n-ar fi existat fără o premisă

- fundamentală – Maiorescu a fost un goethean din punct de vedere *structural*, pur și simplu.
- 2 E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, vol. II, ediție îngrijită de Viola Vancea, Prefață de Alexandru George, București, Institutul Cultural Român, 2008 (orig. 1940), p. 243.
 - 3 *Ibidem*, p. 277.
 - 4 Acesta își va aduna contribuțiile în: Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, București, Cartea Românească, 1979.
 - 5 Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. I, Studiu introductiv de Liviu Rusu, ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1975; Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I, ediție, note, variante și indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Studiu introductiv de Eugen Todoran, București, Editura Minerva, 1978. Ambele proiecte au fost întrerupte: *Jurnalul și Epistolarul* după vol. IX (1989), iar *Opere* după doar trei volume (vol. 3: 1986), validând parcă, o dată în plus, proverbialul blestem ce face regula în lumea românească, împiedicându-l pe omul locului să-și ducă la bun sfârșit lucrul de amploare, altminteri bine început. După schimbarea de regim politic din 1989, e remarcabil setul de cinci volume (tipărite – din precauție? – toate deodată): Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Constantin Schifirneț, București, Editura Albatros, colecția „Ethnos” (coordonată de însuși profesorul Schifirneț), 2001.
 - 6 Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. 1-2, București, Editura Cartea Românească, 1986–1987.
 - 7 S. Mehedinți, *Civilizație și cultură*, selecție de texte, prefață, sumar biobibliografic, note și indice de nume de Gheorghiu Geană, Iași, Editura Junimea, colecția „Humanitas”, 1986. Z. Ornea însuși a întâmpinat favorabil această antologie (a se vedea articolul său *S. Mehedinți, filosof al culturii*, în „România literară”, nr. 33, joi, 14 august 1986).
 - 8 S. Mehedinți, *Altă creștere: școala muncii*, ed. a șasea, cu adăugiri, București, Editura „Cugetarea”, 1939 (ed. întâi: 1919), p. 174 (subl. în orig.).
 - 9 Prin această telegramă (din ziua de 8 februarie 1865) o înștiința, jubilând, pe sora sa, Emilia, aflată la București, despre deznodământul procesului. A se vedea Titu Maiorescu, *Jurnal*, vol. V, București, Editura Minerva, 1984, p.143.
 - 10 *Ibidem*, p. 113-114.
 - 11 *Ibidem*, p. 164.
 - 12 *Ibidem*, p. 152.
 - 13 Scrisoare din Bruxelles, 24 [iunie] / 6 iulie 1894, în Duiliu Zamfirescu, *Opere*, VII, ediție îngrijită de Al. Săndulescu, București, Editura Minerva, 1984, p. 314.
 - 14 Scrisoare din Bad Kissingen, 4/6 iulie 1894, în Duiliu Zamfirescu, *op. cit.*, p. 695.
 - 15 În traducere, din franceză: „E un schimb de amabilități”.
 - 16 Scrisoare din Bruxelles, 6/18 iulie 1894, *Ibidem*, p. 317.
 - 17 Scrisoare din 27 martie 1900, în volumul *Titu Maiorescu și prima generație de maiorescieni. Corespondență*. Antologie, note și prefață de Z. Ornea, text stabilit de Filofteia Mihai și Rodica Bichis, București, Editura Minerva, colecția „Documente literare”, 1978, p. 131 (subl. ns., G.G.).
 - 18 *Ibidem*, p. 132.
 - 19 Carte de vizită, duminică, 26 martie / 8 aprilie, 1900, *Ibidem*, p. 454.
 - 20 Soveja [S. Mehedinți], *Titu Maiorescu. Notițe biografice*, orig. 1910, text integrat în Soveja, *Primăvara literară*, București, Alcalay, p. 111-202 (cit. p. 198).
 - 21 A se vedea S. Mehedinți, *De senectute. Bătrânețea în cadrul muncii pentru cultură*, extras din *Analele Academiei Române*, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom XXIX, mem. 12, 1947, p. 2.

- 22 Această observație ne-a fost împărtășită prin viu grai de dr. Mona Mamulea, de la Institutul de Filosofie din București.
- 23 Soveja, *op. cit.*, pp. 134-135.
- 24 Cf. cu propria sa trimitere bibliografică: Domnica Filimon, *Titu Maiorescu inedit: Doctoratul de la Giessen*, în „Săptămâna culturală a Capitalei“, nr. 29, 25 iunie 1971, p. 3 și 4.
- 25 Domnica Filimon, „Tabel cronologic“, în Titu Maiorescu, *Critice*, vol. I, ediție îngrijită și tabel cronologic de Domnica Filimon, Introducere de Eugen Todoran, București, Editura Minerva, colecția B.p.t., 1973, pp. XLIX–LXXVI (despre doctoratul cu pricina: p. LIV–LV); Domnica Filimon, *Tânărul Maiorescu*, București, Editura Albatros, 1974 (despre aceeași problemă a doctoratului: p. 147–156).
- 26 A se vedea Liviu Rusu, „Introducere“, în Titu Maiorescu, *Jurnal*, vol. I, Studiu introductiv de Liviu Rusu, ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1975, p. XXX.
- 27 Scrisoare din 8/20 iulie 1899, în volumul *Titu Maiorescu și prima generație de maiorescieni. Corespondență*, ed. cit., p. 633.
- 28 *Ibidem*, p. 732.
- 29 *Ibidem*, p. 459 (T. Maiorescu către S. Mehedinți, scrisoare din 28 oct. / 9 nov. [18]93).
- 30 *Ibidem*, p. 686.
- 31 „Boierul Tit“ e o poreclă pe care, în discuțiile dintre ei, tinerii junimiști i-o aplicau lui Maiorescu. A se vedea scrisoarea adresată de Teohari Antonescu lui Mihail Dragomirescu, din 17 ianuarie 1896, *Ibidem*, p. 489.
- 32 Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu și marele său roman epistolar*, București, Editura Minerva, 1986, p. 43. Prin formula „roman epistolar“, autorul are în vedere corespondența vastă și interesantă (deopotrivă din punct de vedere documentar și literar) pe care Duiliu Zamfirescu a întreținut-o cu Titu Maiorescu. Paranteza face parte din citatul original. O precizare: Z. Ornea nu a fost „primul care să susțină“ acea ipoteză, ci a fost cel care a inventat-o.
- 33 Al. Săndulescu, *Pe urmele lui Duiliu Zamfirescu*, București, Editura Sport–Turism, 1989, p. 137.
- 34 M. Ungheanu, *Posteritatea lui Titu Maiorescu, I–V*, în „Luceafărul“, numerele 43–46, 48, din 1988. Citatul este din nr. 43 (1380), 22 octombrie 1988.
- 35 M. Ungheanu, *art. cit.*, IV, în *rev. cit.*, nr. 46 (1383), 12 noiembrie 1988.
- 36 Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, p. 374.
- 37 Gheorghită Geană, „Exclusivismul metodologic ca înstrăinare a spiritului critic“, în *Studii de istorie a filosofiei românești*, vol. VI, coord. Viorel Cernica, îngrij. ed. Mona Mamulea, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 248–263.
- 38 Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 108.
- 39 A se vedea Z. Ornea, *Jurnalul lui Maiorescu*, în „România literară“, nr. 2, joi 10 ianuarie 1985.
- 40 Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. 1, București, Cartea Românească, 1986, p. 109.
- 41 A se vedea nota anterioară. Volumul 2 a apărut la aceeași editură, în 1987.
- 42 *Ibidem*, vol. 2, p. 315.
- 43 Rațiunea de a fi a biografiei concretizate în *Viața lui Titu Maiorescu*, de Z. Ornea, nu poate fi accesată decât prin raportarea acestei scrieri la o alta, de același biograf, publicată cu doar câțiva ani înainte și dedicată lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. După impropria echivalare cu un martiraj a tribulațiilor legate de exilul siberian al fostului narodnicist udeo-rus refugiat în România, acesta beneficiază din partea biografului său modern de un portret impecabil: „Martirajului i s-au adăugat extraordinarele sale însușiri sufletești. A fost întruchiparea personificată a bunătății omenești, iubind și respectând omeneșul cu

o puritate și ingenuitate sufletească neobișnuită. Îi venea greu să arunce oprobiul chiar și împotriva celui decăzut. Blandețea, bunătațea, zâmbetul dezarmant de senin, franchețea și sinceritatea, prietenia devotată, adică acele calități ale unui om asemuit cu apostolii au întreținut marea simpatie de care se bucura eroul nostru printre toți cei care l-au cunoscut“ (Z. Ornea, *Viața lui C. Dobrogeanu-Gherea*, București, Cartea Românească, 1982, p. 489-490). Punerea față în față a două personalități atât de importante în istoria culturală și socială din România ar fi putut fi asimilată metodei „vieților paralele“, inaugurată în antichitate de Plutarh. În realitate, contrastul evident (în care invocația apostolică și căderile tautologice nu fac decât să trădeze o subiectivitate șarjată) – contrast bazat pe trăsături morale, menit a pune în umbră o figură și a o strălumi pe cealaltă – ne livrează semnificația mai adâncă a acestor biografii paralele: fără să aducă vreo noutate spectaculoasă, Z. Ornea se înscria prin ele într-un mod insolit, prin adaptare la un alt context istoric, în celebra polemică Maiorescu-Gherea, cu un vădit *parti pris* în favoarea criticului socialist. Despre acesta, Eugen Lovinescu lăsase o imagine complet diferită, din care chiar și numai câteva tușe sunt lămuritoare: „agitator marxist cu preocupări mai mult sociale decât literare, autodidact cu toate îndrăznelile autodidacților de a se rătăci în domenii abia defrișate, lipsit de talent de scriitor, întrucât nu avea o limbă în care să se poată exprima în chip original și în spirit de creație literară, polemist totuși cu o argumenție masivă și primară, (...) întru nimic chemat să se exprime în estetică...“ (E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, vol. II, ed. cit., p. 180 și urm.). E drept că Lovinescu recunoștea în acest „agitator marxist“ (pe care îl ia în seamă doar datorită incidenței dintre critica lui socială și critica estetică a lui Maiorescu) pe „întemeietorul «criticii» noastre în accepția modernă a metodei analitice“ (*Ibidem*), dar o făcea cu un ton de silnică obiectivitate, siderat de o vulgaritate a expresiei care „nu mai transformă totul în aur, ci murdărește însuși aurul“ (*Ibidem*, p. 181). Să fi încercat oare Z. Ornea, peste timp, o retușare a acestei imagini printr-o dublă intervenție reactivă: una directă, îndulcind liniile din portretul lui Gherea, iar cealaltă indirectă, aplicând niște tușe umbroase în portretul lui Maiorescu?...

44 T. Maiorescu, *Jurnal*, vol. I, ed. cit., p. 63–64.

45 *Ibidem*, vol. V, ed. cit., p. 153.

REZUMAT

Publicarea jurnalului maiorescian a avut efecte contrastante în perceperea personalității autorului. Apărute între 1937 și 1943, cele trei volume de Însemnări zilnice, îngrijite și intitulate astfel de I. Rădulescu-Pogoneanu, au fost întâmpinate în cercurile apropiate criticului cu o emoție pozitivă. Chiar și în variantă incompletă, jurnalul consacra definitiv ceea ce epoca însăși impusese treptat, decenii la rând, și anume că Titu Maiorescu întruchipase pentru prima oară în cultura română o personalitate de tip goethean.

Reacțiile imediate la apariția Însemnărilor zilnice l-au stimulat pe Eugen Lovinescu să observe că, spre deosebire de Eminescu, Maiorescu n-a avut de luptat cu adversități și persecuții mai prejos de meritul lui. Titu Maiorescu, structural vorbind, e un goethean. Olimpianismul său e unul constructivist, dar nu într-o viziune strâmtă, individualistă. Maiorescu reprezintă o conștiință exponențială; construindu-se pe sine, el face un veritabil experiment: vrea să afle dacă entitatea vitală românească poate face față efortului creator de valori în absolut.

TESTAMENTUL CARPATIC

Theodor Codreanu

Huși

Poemul dramatic *Decebal* s-a născut ca libret pentru opera cu același titlu a compozitorului Tudor Zgureanu, acesta fiind îndemnat de Grigore Vieru să colaboreze pentru finalizarea proiectului cu Victor Teleucă. Textul, de o acuratețe și concentrare stilistică remarcabilă, scris în anticamera morții sale care a survenit la 12 august 2002, va fi considerat de Mihai Cimpoi „cântecul de lebedă” al lui Victor Teleucă. Este ofranda testamentară, de seninătate mioritică, a poetului încrezător în durabilitatea neamului său tocmai prin *puterea jertfei*. „Cu jertfa-n sânge / Toți ne naștem!” spune corul ostașilor, acompaniind monologul fiului lui Decebal, norocos în a fi alesul jertfirii: „Aici, la noi, la Sarmizegetusa/ E-o fericire – să te naști, să mori, / În vatra noastră nu se stinge spuza / Ca flăcările-albastre pe comori”¹. Din această jertfă sporitoare s-a înălțat, în legendă, la Roma, Columna lui Traian, pentru ca în plan istoric să se nască neamul românesc: „Din tragica luptă / Pe viață și moarte / Aici, pe pământul carpatic bătrân, / Se născu o baladă – / Poporul român, / Care porni prin furtuni mai departe, / Fie să-și fie pe soartă stăpân / Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai”.

Desigur, urmând exigențele unui libret de operă, textul lui Victor Teleucă nu are amplitudinea retorică a poemelor heraclitean-dionisiace, pe care am remarcat-o în *Piramida singurătății* (2000), *Ninge la o margine de existență* (2002, volum pe care poetul n-a mai apucat să și-l vadă tipărit), *Improvizația nisipului* (2006), care sunt cărțile de rezistență ale maturității depline. Dar aparentul „tezism” național impus de temă, care a repugnat autorităților panslaviste de la Chișinău, indiferent de culoarea agrariană sau comunistă, este învins nu numai la modul stilistic, ci și ca viziune istorică genuină care l-a determinat pe Mihai Cimpoi să adauge pecetii *lirosofice*, pe care a lansat-o în poezia basarabeană, și pe aceea de *lirohistoriosofie*². Nu este vorba de un termen livresc parazit, fiindcă Victor Teleucă are știința de a concepe *arheal*, eminescian, istoria. Sau cum bine observă Mihai Cimpoi: „Istoria e codificată genetic în ființa noastră care

Theodor Codreanu

S-a născut la 1 aprilie 1945 în județul Vaslui. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România, membru al Societății Scriitorilor „C. Negri” din Galați, membru al Academiei Internaționale „M. Eminescu” din India, cu sediul la Calcutta, membru al Centrului Academic Internațional „M. Eminescu” din Chișinău, Republica Moldova. Este un reputat cercetător în literatură, istorie și critică literară, publicistică, filosofie. Activitatea sa în didactică și cercetare metodică-literară este recunoscută unanim.

o gândește ca pe o devenire, ca pe o re-venire sau ca pe o sur-venire. Filosofic vorbind, suntem constituiți din niște temeuri arhetipale, din niște euri care vin de departe, din *illo tempore*³. Ceea ce completează fidel gândul lui Victor Teleucă, poetul amintindu-și parcă de Eminescu („și popoarele dorm“) și de Lucian Blaga, aducătorul de „laudă somnului“, echivalente ale „inconștientului colectiv“, ale arhetipurilor lui C.G. Jung și Mircea Eliade: „Opera *Decebal* vine, dacă nu s-aducă evenimente în acest prezent, cel puțin să trezească în spectator ideea ce se află într-o stare de somnolență, nu se știe pentru cât timp, că noi nu suntem veniți de undeva de pe alte meleaguri și în suflet nu purtăm imensități de stepe, ci spiritul montan al devenirii noastre pe niște scări făcute din oasele strămoșilor noștri“⁴.

„Decebalul“ lui Tudor Zgureanu se suprapune fericit cu al lui Victor Teleucă, sugerând că modelul arhetipal se ipostaziază în numeroase întrupări particulare. Altminteri, Victor Teleucă o și spune: „fiecare își are *Decebalul* său văzut pe fundalul zbuluciat al destinului celor care s-au născut și au crescut să țină, cât a fost posibil, libere vârfulurile Carpaților împăduriți sub *partea noastră de cer* (sintagmă preluată din gândirea filosofică a lui Constantin Noica, pălănișeanul carpatin, n.n.) ce ne aparține de când ne știm pe aceste meleaguri și la bine și la rău“⁵.

Această imagine a *înțoarcerii la izvoare*, care dă forță vitală prezentului, făcându-ne să ne identificăm cu milioanele de strămoși ale somnului istoric, este un argument că nu am greșit asimilându-l pe Victor Teleucă noului ethos transmodern, sau, ca să invoc gândirea lui Constantin Virgil Negoiță, acelui „postmodernism premodern“ desprins, în chip hotărât, de „postmodernismul modern“ al generației '80. Îmi vine în sprijin, în ultima clipă, și un alt poem redescoperit în manuscrisele poetului de Mariana și Dumitru Gabura: *Mollis Davia*⁶. Constat, nu fără uimire, că, în realitate, *Decebal* n-a fost rodul exclusiv al provocării lui Grigore Vieru și a lui Tudor Zgureanu, fiindcă *Mollis Davia*, un poem amplu, în unsprezece părți, datează din anii 1989-1990, fiind, surpriză, o veritabilă „continuare“ a poemului dramatic *Decebal*, o miniepopoe liriosofică a „moldovenității“ românești, *moldovenitate* care este antiteza *moldovenismului* inventat de ocupantul ruso-sovietic și adoptat de mancurții produși de imperiu.

Punctul de plecare al acestui poem conceput în 1989 îl constituie lecturile din opera lui Dimitrie Cantemir. De acolo, el a aflat că romanii, apoi specialiștii, numeau o parte a Daciei, cea a Carpaților răsăriteni, *Mollis Davia*. Termenul *dava* era esențial pentru numirea așezărilor la vechii daci, devenind chiar echivalentul Daciei. Sub acest spectru semantic îl preia și Victor Teleucă, pe urmele lui Dimitrie Cantemir, pe care-l „comentează“ în *motto*-ul poemului său: „...Numele latinesc al unei părți din Dacia de până la Traian (*Cantemir*), ce înseamnă Dacia Moale, cu climă dulce, plăcută.“

Cuvântul *mollis* intra în vocabularul fundamental, într-o mare bogăție de combinații și cu o familie de cuvinte impresionantă. *Mollis*, în primul rând, însemna *moale*, înțelesuri între care voi reține și *mollis lana* (lână moale), imagine a păstoriei carpatine, mioritice, pe care se axează, altminteri, și imaginarul teleucian din poemele „dacice“. Apoi, desemna mlădios, flexibil, suplu, ușor, domol, lin, dulce, vară temperată (*mollis aestas*), vinuri foarte dulci (*vina mollissima*), blând, gingaș, delicat, fin, vorbe blânde (*mollia verba*), dar și viață molatică (*mollis vita*), bătrânețe lipsită de griji, modulații plăcute în cânt (*molles in cantu flexiones*), ceas mai potrivit (*hora mollior*), a privi pe cineva cu o față binevoitoare, miez de pâine etc.⁷ Dacă stăm bine

și ne gândim, toate aceste inflexiuni semantice se potrivesc spațiului moldav și firii oamenilor. De ele este atras și Victor Teleucă, în spiritul ethosului transmodern conturat încă în conceptul *gândirii moale / slabe* al lui Gianni Vattimo, gândire opusă mentalității moderne de tip inchizitorial, imperial, comunist și nazist.

Mollis lana (mollis mioritica) devine imagine arhetipală și concept al gândirii transmoderne (acel „postmodernism premodern“) la Constantin Virgil Negoită în recenta lui carte *Martori apropiați*. Răspunzând atacurilor lui Erwin Kessler, care acuza pictura lui Vladimir Zamfirescu de „mioritism“ și „naționalism“, Constantin Virgil Negoită, savantul cibernetician și romancierul de la New York, atenționa că *gândirea tare* a „postmodernilor moderni“, îndoctrinați „corect politic“, este *casantă*, că se poate sparge repede în cioburi ale istoriei, așa cum s-au spart toate imperiile de-a lungul evilor. Hârbul, atunci, cum spune înțelepciunea populară, „râde de oală spartă“, în virtutea altei zicale că *e de ajuns o măciucă la un car de oale*. Da, răspunde savantul, dar o măciucă nu mai este de ajuns la *un car de lână*. „Carul“ acesta cu *mollis lana* este ortodoxia, creștinismul mioritic românesc, iar în planul gândirii transmoderne – *gândirea moale*, acea *logică fuzzy* pe care a încununat-o cercetarea lui Constantin Virgil Negoită și care, astăzi, stă la baza sistemelor cibernetice ale noului mileniu: „atâta timp cât va exista un singur act de credință, această țară-ncercată nu va putea fi distrusă de nimeni. Pentru că ajunge o bătă să spargă o căruță de oale, dar nu și o căruță de lână. Logica clasică e rigidă, logica «și-și» este moale“⁸. Ciobanul moldovean reacționează cu logica „moale“ a lui *și-și* în fața logicii bâtei celorlalți doi. Cu siguranță, în „carul frumos cu patru boi“ al limbii române, despre care face graire Victor Teleucă în celebrul său eseu, nu se află oale de spart, ci *mollis lana* a limbii noastre, cu tot cu ființa creștinismului nostru cosmic despre care vorbea Mircea Eliade, creștinism revelat lui Nicolae Steinhardt cu harul duhovnicesc al părintelui Mina Dobzeu, basarabeanul din Grozeștii Lăpușnei, aflat astăzi în Huși, la vârsta patriarhilor. Dacă Erwin Kessler, casantul, nu este în stare să înțeleagă asta, în asemenea eroare n-a căzut un Nicolae Steinhardt care mărturisea că de-ar fi trăit în Germania, unde nu exista *gândirea lui și-și*, a îngăduinței lui „merge și-așa“, „era mort“: „Ca și el, cred că toate acestea nu sunt defecte, ci calități. La fel ca iertarea. Cine le are scapă. Radicalii, casanți, se sparg repede. Istoria e plină de cioburi“⁹.

Cu intuiția lui profundă, în 1989, Victor Teleucă urmează firul *gândirii moale* a neamului său, oprindu-se, uimit, la numirea conservată de geniul lui Dimitrie Cantemir: *Mollis Davia*. Iar poetul din el transcende imaginarul legendei despre întâiul „descălecat“, cea care atribuie numele Moldova cățelușei Molda, însoțitoarea lui Dragoș și sugerează că *Mollis Davia* este adevărata sorginte patronimică a Moldovei – *Mol-davia*, Dacia / Dava climei blânde și a oamenilor blânzi. Poate că legendara Molda însăși a moștenit numele de la *Mollis Davia*. Dar poetul are înțelepciunea să nu se încurce cu asemenea speculații de etimologie populară. Viziunea *matriceală*, cronotopică vine în prim-plan. Poemul pleacă de la „TOTUL“ ontologic eminescian, precum poezii filosofi ai antichității:

Nu e tot ce-i tot în toate.
Este-un TOT al tău TOTAL –
Daimonul național,
el din neguri mi te scoate,

îți dă chipul blând, lumina
să te cheme sus prin vremi,
să-nțelegi cum să te chemi,
tu să vii și ea să-ți vină,

Lumea ta cu dor de lume,
spațiul tău cu dor de spații
de frumos și aspirații
tot prin lumea unui nume –

MOLLIS DAVIA – moldavul
cerc din care-ai răsărit,
nu de-aiurea că-ai sărit
de pe-un cal fără potcoavă.

Așadar, Moldova a „răsărit“ din cercul semantic *Mollis Davia*, din plasma *spațiului mioritic*, cum l-a numit Lucian Blaga, nu „descălecând“ din șaua unui cal „fără potcoavă“. Din munții și din pământul *Mollis Daviei* răsare puterea ființei neamului:

Tu de-aici îți crești puterea,
păstorind singurătăți,
ți-ai făcut din munți cetăți,
ca să-ți aperi limba, vrerea

unui neam de-a nu se pierde
sub cel timp necruțător.
Neamul tău, murind ca dor,
re-nvia ca frunza verde.

Cosmogon cu luna-n sânge
și cu Ursa Mare-n gând,
venea vreme fremătând
și, râzând, știind că plânge,

hohotea ca-ntr-o risipă –
râset-fulger, lacrimi-ploi
pân-la veacul de apoi
și-napoi cât ține-o clipă.

A urmat bălălia milenară cu Destinul, joc de-a șoarecele și pisica, rolurile fiind interșanjabile, măcar pentru scurtă vreme:

Cu privirea lui posacă
te privește și te-ațăță –
tu ești șoarec și el mătă,
căci cu tine-așa se joacă,

dar vă mai schimbați cu locul,
tu te joci cu el, (îți pare),
și te joci, e-o răzbunare,
dar prea scump te costă jocul.

Destinul e linie de rezistență, totodată, căci românul își vinde adesea Destinul, pe când El, nu: „tu te vinzi, El nu se vinde“. Destinul este oglinda în care te privești și-n care, uneori, nu ai puterea să te recunoști:

– Tu – acela-s eu? Ce-ți vine,

căci pe lângă tot trecutul
te faci tragic cu temei.
Te răstești la El: ce vrei?
Dar zadarnic. Mut ca mutul

tace el, ce vrea, nu spune,
n-are-ncredere-n cuvânt.
S-a luat din care vânt?
Și-a ars limba pe cărbune

pentru-a-și stăvili ispita
de-a vorbi greșind ce-a spus.

Omul se schimbă, destinul niciodată: „El e cel fără schimbare,/ tu, în schimb, te schimbi mereu“. Însă arheitatea nu te lasă pradă uituceniei, somnului secular: „Care-n tine-și lasă semnul / mai adânc, tot mai adânc / unde-n bezne se răsfrâng / lamuri lămurind îndemnul“.

Făptuirea istoriei lasă loc, în toamna culesului, creșterii în logos, dincolo de căderea jertfelnică precum frunza autumnală:

După ce-ai făcut făcutul,
vine toamna și-ai căzut,
dar, căzând, de la-nceput
ai simțit crescând crescutul,

val venind ca o spirală
spre cel tainic al tău herb,
cazi ca frunza, crești ca verb
cu-o tristețe siderală.

Într-o lume în care chiar și meteoriții sunt „schimbători ca domnitorii / de prin cronicile noastre“, pământul e cel păstrător de memorie și de poezie: „Nu tu, El, pământu-nvie, / naște gânduri cum a fost, / El te știe pe de rost / parcă-ar ști o poezie“.

Împreună cu pământul românul duce greul, acesta jucând rol de aspru pedagog: „când spui «da», el spune «nu»/ ca să-ți fie altfel eul“. Destinul necunoscut te poate arunca în dedublarea vieții (producătoare de „dramă a sfâșierii“, cum am zis în cartea despre Basarabia), două vieți „despărțite de un hotar“, spre care numai chemarea

„avară“ poate da „aur“ cules „din rouă“, când „din necuprins“ „strigă Cineva, te cheamă“. Acel Cineva e „fratele arheic“ ascuns în zeul Zamolxe:

Și tu-aici, de tot departe
de-acest Cineva, să-l simți,
îi cerci aurul în dinți
și împarți ce nu se-mparte –

Totul tău, din rădăcină,
un Zamolxe – zeu în zeu –
și te uiți pe unde-un Eu
te desferecă-n lumină,

ori e-un vis, o somnolență
a materiei – recurs –
totul curge cum și-a curs,
din nimic spre existență,

El te cheamă-n deal, la vale,
nu importă, ca pe-un front
porți în tine-un orizont,
pentru El te afli în cale,

te faci apă curgătoare,
devii timp, totuna curgi,
tac luceferi demiurghi,
urmărind însingurarea-ți.

Acestui arheu zamolxian, primenit în romanitate / românitare, Victor Teleucă îi găsește surprinzătorul nume scurs din dulceața / blândețea pământului *Mollis Davia: MOLDUL*. În el, poetul-filosof distinge grundul întregului neam românesc. Basarabeni, sub urgia vremurilor, l-au neglijat „ani de-a rândul“, dându-l cu împrumut altora, de la care nu l-au mai cerut înapoi. Altfel spus, în generozitatea lor, care a apărut drept „moliciune“, l-au oferit stăpânilor stepei, aceștia crezând că le aparține, transformând *molcul* în *moldovenism*, pentru ca, finalmente, să-i alunge și din limbă:

Tot primind odinioară
musafiri de undeva
azi nu-ncap de limba ta
și te dau din limbă-afară,

chiar ți-au dovedit amicii
fiecare cum putu
că ești altul, nu ești tu,
poate totuși te-ai dezice

de ce ai și chiar de tine,
și de limbă, dacă poți,

să-ți vorbească-ai tăi nepoți
un alt grai ar fi mai bine,

prind istoria și-o scurmă,
(după cum mi i-ai primit)
azi să-ți spună că-au venit
primii ei, iar tu – pe urmă.

Dacă poemul *Decebal* recurge la o mare varietate versificativă și prozodică, din necesități de gen, *Mollis Davie* e de o constanță riguroasă, din acest punct de vedere, conservând catrenul cu măsura de 7-8 silabe, ritmat trohaic, dar transcendând modelul folcloric prin introducerea rimei îmbrățișate, sporindu-i, astfel originalitatea. Excepție face finalul, care este un distih conclusiv, semn că poemul a fost încheiat de Victor Teleucă. În schimb, se menține tonul imnic, impresia culminând în ultimele două cânturi. *Moldul* devine o insolită numire a *ființei românești*:

El te dă cu fruntea-n soare,
sorbi cu ochii pân-orbești
plaiuri verzi moldovenești –
sfinte semne de-ntrebare

care din destin îți cheamă
tot adâncul tău prin vis,
toate mari și sfinte ni-s
ca MOLD-lacrima de mamă –

cea mai grea sinceritate –
un odor din dor cu-amar
prinse toate-ntr-un focar
ca să-l știi și tu ce poate

ochi în ochi – o MOLDO-taină
într-un MOLDO-ritual
pentru-a scoate-un MOLD-voal
de pe suflet ca pe-o haină.

În crizele istorice, precum cea din 1989, când a fost conceput poemul, *moldul* mioritic e trezitor de românism, eliberându-l de farsele și dramele vremurilor:

Când se face timpul critic –
cruce grea aprinsă-n vânt –
ni se-arată pe pământ
MOLDUL NOSTRU MIORITIC,

ROMÂNISM ce se revarsă
duh nestins prin limba ta
spre a nu te strămuta
nici o dramă, nici o farsă.

Graiul matern este „sfânta pâine“ hristică, în stare să primenească „la suflet straiul“:

De culori muiate-n lună,
într-un alb de viscol pur
să-ți dai cerul cu azur,
s-auzi gândul cum răsună,

buciumând prin labirinturi
de munți-văi pe-atâtea guri,
trezind temple de păduri,
clopotind străvechi arginturi.

Atunci simți că-acest DEPARTE
este-APROAPELE ce-l porți –
sufletul cu șapte porți
de balade fără moarte

și-anotimpuri vin prin ele
și se duc să vină iar,
tu, fiind străvechi portar,
le deschizi și-nchizi cu stele,

le încui la ceas de noapte,
luna-ți sare peste gard
și prin suflet multe ard
veghile-ți cu tainici șoapte

umbra codrilor descântă
prin cel freamăt lung de brad,
vremea-n tine-și face vad
și prin tine se frământă.

Și se frământă în balade, mai ales în cea care aduce lumină asupra discordiei mioritice, care otrăvește sufletul fraților, slăbindu-i în fața străinilor. Poetul înțelege că mesajul baladei nu este „moliciumea“ sufletului românesc, ci jertfa care-l întărește, aceeași jertfă din poemul dramatic *Decebal*:

Și din vreme trei coboară,
pân-la urmă rămân doi,
când i-i turma mai de soi,
pe al treilea ți-l omoară

ori încearcă să-l omoare,
iar al treilea suntem noi,
nu chiar toți, dar fiecare,
după cum se nimerește

și astfel din veac în veac
neamul meu se nesfârșește.

În acest mod a înțeles Victor Teleucă să creeze „literatură patriotică“, evitând capcana sloganardă în care au căzut chiar și talente autentice. El a știu să stăpânească deopotrivă ingerințele filosofice și „lirohistoriosofice“ dintr-o perspectivă care a depășit cu mult atât tradiționalismul, cât și „postmodernismul modern“ printr-o vizionară perspectivă transmodernă.

De altfel, cum am mai spus, ultimul lui vis a fost să revadă Putna, pe care a vizitat-o pentru prima și ultima oară, în 2000. Într-un poem din *Ninge la o margine de existență*, pentru el, Basarabia a însemnat dragostea de matricea stilistică românească, Basarabia fiind chiar *marginea de existență*, o corabie naufragiată și el un „naufragiat în Basarabia“:

Robinson prin hârțile mele, nu aștept nici un
vas de nicăieri, nici o corabie, naufragiat în Basarabia
cu tot cu Basarabia, caut scoici pe țărmul Mării
Sarmatice. Adâncimile s-alungesc, proble-
matice, cu umbre cu tot, se întrepătrund dintr-un fund
de stră-

fund de cuvinte simptomatice care prind viață
și-s vii ca o mamă fierbinte,
formând prezentul, trecerea trecerii
ca:

ambulanța care vine fără să fie chemată,
ca alternanța părerii ce se circumscrie
ca o cerneală într-un moment alternativ
în radiografia sentimentului radioactiv
din alb pe-un picior de plai prin hârții

și iar:

deodată străfulgeră coama norilor
cai-herghelii din haiducia trecutului
nostru, deportată și luna eterna, ca o stea pe-un
descântec de dragoste

cu inimi cernii în

repetarea ei repetată ca un răsărit de
tăcere pe-o mare de tăceri controlată, și eu ca un
stejar boștuos, cu toate scorburile pline de-albine, vu-
iesc ca stâlpii de telegraf trecând prin grădini
și oprindu-se pe țărmul Mării Sarmatice cu ma-
nevrări dramatice, mă scot din cadru și mă
lipesc de cer ca un timbru pe-un plic;

suntem brăul,
singur pe sine gonindu-se zimbrul, la un anume
moment, treci din trecut în prezent
și-n disproporția tragică

lumea se-atestă
precum se detestă,
iar luna-și aprinde pe cer lanterna sa magică,
răvășind norii de fum,
și uitarea se manifestă în momentul acesta,
numai aici și acum.

Acest spectru tragic al destinului basarabean constituie, de fapt, testamentul întregii vieți și opere ale lui Victor Teleucă.

NOTE

1. Victor Teleucă, *Decebal. Poem*, cu un cuvânt-înainte de autor, prefață de Mihai Cimpoi și o postfață de Nicolae Dabija, Editura Universul, Chișinău, 2003, p. 27.
2. Mihai Cimpoi, *Cântecul de lebedă al poetului*, prefață la Victor Teleucă, *Decebal*, p. 5.
3. Idem.
4. Victor Teleucă, „*Decebalul*“ lui Tudor Zgureanu, precuvântare la poemul *Decebal*, p. 3-4.
5. *Ibidem*, p. 3.
6. Când am scris prima formă a acestor reflecții (vezi Theodor Codreanu, *Testamentul carpatic*, în „Literatura și arta“, 2011), poemul fusese prezentat ca inedit de moștenitori, constatându-se, ironic, din fericire la scurt timp, că apăruse în „Literatura și arta“, nr. 27 din 5 iulie 1990. Retipărirea lui însă e întru totul salutară, fiindcă nici acest poem n-a găsit ecourile cuvenite la prima apariție. În orice caz, e un indiciu că acuzațiile ulterioare ale unor colegi de breaslă că Teleucă a fost „insensibil“ la mișcarea de renaștere națională din anii 1987–1991 este o pură diversiune. Dimpotrivă, textele acestea și altele atestă că Teleucă se afla în avangarda suflului renașterii naționale. Nu cumva tocmai acest fapt a deranjat?
7. Pentru contextualizări ale marilor scriitori latini, a se vedea G. Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 763.
8. Constantin Virgil Negoită, *Martori apropiați*, Editura Paralela 45, Pitești, 2010, p. 364.
9. *Ibidem*, p. 364-365.

REZUMAT

Poemul dramatic *Decebal* s-a născut ca libret pentru opera cu același titlu a compozitorului Tudor Zgureanu, acesta fiind îndemnat de Grigore Vieru să colaboreze pentru finalizarea proiectului cu Victor Teleucă. Dacă poemul *Decebal* recurge la o mare varietate versificativă și prozodică, din necesități de gen, opera *Mollis Davie* e o scriere riguroasă, conservând catrenul cu măsura de 7-8 silabe, ritmat trohaic, dar impunând modelul folcloric prin introducerea rimei îmbrățișate, sporindu-i, astfel originalitatea. Excepție face finalul, care este un distih conclusiv, semn că poemul a fost încheiat de Victor Teleucă. În acest mod a înțeles Victor Teleucă să creeze „literatură patriotică“, evitând capcana sloganelor în care au căzut chiar și talente autentice. El a știut să stăpânească deopotrivă procedeele filosofice și literare dintr-o perspectivă care a depășit cu mult atât tradiționalismul, cât și postmodernismul printr-o perspectivă transmodernă.

TRAIAN BRĂILEANU. DESPRE OM, PRIVIT CA „O MONADĂ NEMURITOARE“

Alexandru Ovidiu Vintilă

Suceava

*T*eoriea comunității omenești¹, cea mai cuprinzătoare și cea mai originală scriere a profesorului cernăuțean Traian Brăileanu a fost publicată în 1941, după patru ani de la definitivarea ei. Deși în 1937, Traian Brăileanu termină această monumentală lucrare, ea apare în două ediții succesive mai târziu, dar cu bibliografia adusă la nivelul anului 1940. Se observă încă de la început că impresionantul tratat apărut sub semnătura lui Traian Brăileanu are la bază teorii menite să demonstreze că omul și comunitatea umană au o dezvoltare simultană în funcție de câteva cuvinte de ordine: cunoaștere de sine, ordine morală și națiune.

Pe parcursul *Teoriei comunității omenești*, Traian Brăileanu vorbește de pericolul căderii omului în materialism și fenomenalism, precizând că lumea modernă nu mai are certitudinea existenței lui Dumnezeu, a familiei și a ființelor vii în general, întorcându-și fața spre „existența ipotetică a obiectelor materiale, a lucrurilor care sunt supuse numai legilor mecanice și chimice. [...] Omul se naște deci aproape de Dumnezeu, de creatorul său, se naște pe o culme de unde, prin dezvoltarea rațiunii, se poate coborî în văile lumii materiale“². El mai spune că și cei care sunt implicați în procesul educativ, părinți sau profesori, au o foarte mare responsabilitate și o vină importantă atunci când îi îndepărtează pe copii de la credința în Dumnezeu, oferindu-le ca alternativă rațiunea pe care le-o dezvoltă științele exacte sau o „spoilă“ de cultură dată de artă sau literatură. Traian Brăileanu spune că aceștia se vor mângâia cu gândul că oferă copiilor lor posibilitatea de a se descurca perfect în lumea care îi înconjoară. De fapt, „lumea“ la care se raportează aceștia nu este suficientă pentru că este doar exterioară, nerezolvând în nici un fel problema sufletului. Așa că se ridică just întrebarea, cum se vor descurca aceștia în fața neliniștilor, a deznădejdiei, în fața realului „drum spre

Alexandru Ovidiu Vintilă

S-a născut la 26 septembrie 1977, la Suceava. Este absolvent al Facultății de Istorie – Filozofie din cadrul Universității „Ștefan cel Mare“ din Suceava. Doctor în istorie. Membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași. În prezent este membru în Comitetul de conducere al Societății Scriitorilor Bucovineni și redactor-șef al revistei „Bucovina Literară“ (Suceava). A publicat următoarele cărți: *caricatura de cretă* (București, Cartea Românească, 2003); *miezonoaptele. tradiția rupturii* (Iași, Timpul, 2008); *cartea lui Koch* (Timișoara, Brumar, 2009); *viața preschimbată* (Iași, Timpul, 2011); *Demersul dialogic. Semne ale unei experiențe a înțelegerii* (București, Tracus Arte, 2011); *Traian Brăileanu. Dialectica unei istorii personale* (București, Tracus Arte, 2013).

cunoaștere³. „Credința în Dumnezeu, în legile morale instituite de Dumnezeu, este considerată ca o supraviețuire a unor superstiții inerente vârstei copilăriei. Ea rămâne ca o vagă amintire, și când omul, în clipe de rătăcire și deznădejde, încearcă să se urce iarăși pe culmea mântuitoare, el nu mai găsește cărarea⁴.

Ca orice sociolog creștin, Traian Brăileanu mai pomenește într-un subcapitol distinct despre „drumul în sus și drumul în jos“, un drum care pornește de la fizică și ajunge la teologie. El susține că Dumnezeu nu poate fi cunoscut, nu ni se poate revela, dacă avem ca punct de plecare materia, lumea fizică. Aceasta din urmă, însă, poate fi descoperită „dacă pornim de la Dumnezeu, dacă ne coborâm de la El⁵. În acest context, Traian Brăileanu ridică în discuție și problema *egalității* în comunitatea omenească. El spune, cum e și firesc, că egalitate nu există, deoarece numai în cadrul credinței creștine putem vorbi de un asemenea principiu. Sociologul vorbește însă despre dreptate și nedreptate și despre dreptul celui oprimat de a se revolta împotriva asupritorului. Cu toate acestea, susține că această revoltă ar putea fi evitată, dacă cei puternici ar trăi conform principiilor *moralei creștine* și nu ar determina astfel de manifestări care nu sunt de dorit în nici o comunitate. „Dacă cei puternici (fie că sunt viteji, bogați, inteligenți, sănătoși) întrebuițează puterea lor pentru a înfăptui dreptatea pe lume, adică sunt călăuziți de preceptele morale (derivată direct din ordinea spirituală instituită de Dumnezeu), nici o revoltă nu se poate naște împotriva lor. Tot așa orice reacțiune din partea celor oprimați (în orice domeniu ar fi) nu poate lua forma de revoluție (cu scopul de a extermina sau oprima pe stăpânitori), dacă și ei la rândul lor sunt conduși de precepte morale, de tendința de a înfăptui mai multă dreptate⁶.

Traian Brăileanu își construiește *Teoria comunității omenești* pornind de la individ, de la legăturile sufletești dintre oameni și de la familie. Analizează astfel implicarea omului în comunitate, începând chiar de la vârsta copilăriei. Copilul este considerat de Traian Brăileanu ca o ființă care iese de sub incidența obiectelor și intră în ordinea subiectelor. De la început, profesorul prezintă ființa umană, nucleu al comunității, ca având trup și suflet. Trupul aparține ordinii fizice și biologice de care individul nu se poate desprinde, în timp ce *sufletul* intră „într-o ordine susținută de legile spiritului⁷. „Identitatea sa ca «trup și suflet» e garantată numai prin posibilitatea de a-și separa trupul (prin sensibilitate) de celelalte *obiecte* și, pe de altă parte, de a-și dobândi identitatea ca suflet *prin gândire*, adică prin comuniunea spirituală cu celelalte *subiecte*⁸.

El susține că *libertatea* este cea pe care se întemeiază comunitatea umană, nu pe interzicerea autonomiei individului sau pe suprimarea voinței sale. Unitatea spirituală, sufletească, este cea care afirmă comunitatea omenească. „Comunitatea umană este deci o unitate care se opune individualizării și fărâmițării biologice; ea se opune autonomiei *materiale* a organismelor, prinzându-le într-o nouă unitate în sfera *spirituală* (sufletească). Dar această unitate, cum am văzut, se întemeiază pe libertate; adică ea nu se opune tendinței de viață *autonomă* a individului, ci, dimpotrivă, îi deschide cea mai largă posibilitate de dezvoltare și afirmare, întrucât transpune viața de pe planul material, unde trupul e supus legilor fizico-chimice (independente de voința omului), pe planul spiritual, unde activitatea omului depinde de voința sa de sufletul său⁹, explică foarte clar Traian Brăileanu, precizând că este necesară o atenție deosebită acordată genezei sufletului¹⁰, nașterii, dezvoltării sale și, în final, formării conștiinței Eului¹¹. Profesorul Universității din Cernăuți pune în discuție și problema

diferențelor dintre oameni, atât la nivel biologic, cât și din punctul de vedere al credinței, rasei, vârstei sau ocupației. Pacea este foarte ușor de asigurat în plan creștin și teoretic, spune Traian Brăileanu, însă există probleme atunci când se analizează cine este „aproapele“ pe care credincioșii creștini ar trebui să îl iubească. Rezolvarea problemelor de ordin social stă, în accepțiunea sociologului bucovinean, în comunicarea „intelectuală cu semenii“, o comunicare care asigură unitatea între ființele umane. „Condiția pentru ca omul să iasă din animalitate și să-și dobândească un suflet, adică să renunțe a se identifica cu trupul, năzuind a deveni *spirit* prin identificarea sa cu sufletul, este intrarea sa în procesul dialectic, în comunicarea intelectuală cu semenii săi. Prin acest proces se înlănțuiesc conștiințele individuale în așa fel încât se cimentează o nouă unitate, pe care o numim societate și care este obiectul sociologiei“¹².

Comunitatea sufletească este deosebit de importantă și se află în raport direct cu cea biologică. Sociologul explică faptul că, de la separarea copilului de mamă după naștere, el intră în legătură sufletească atât cu ea, cât și cu ceilalți semeni, legături extrem de profunde. „*Copilul e împins să se caute pe sine, să-și fixeze identitatea*“. Astfel, sufletul individual al fiecăruia este recunoscut numai în raport cu comunitatea în care s-a dezvoltat. „Cunoscând acest fapt, trebuie să susținem că fiecare dintre noi se recunoaște pe sine ca suflet individual așa cum s-a născut și dezvoltat în comuniunea cu oamenii din împrejurimea sa nemijlocită. Nu e vorba de o influență bună sau rea a celorlalți oameni, ci de o adevărată naștere și formare a *Eului* spiritual, a sufletului individual“¹³, spune Traian Brăileanu, atrăgând atenția asupra confuziei între comunitatea biologică dintre părinți și copii și cea sufletească, cât și asupra unei posibile excluderi a comunității biologice din procesul de formare a celei sufletești.

În cadrul teoriei sale, Traian Brăileanu afirmă că a oferit omului toată libertatea posibilă, întrebându-l însă care sunt fundamentele pe care își întemeiază autonomia. Autocunoașterea individului în limitele trasate de spirit și trup se limitează, în concepția lui Brăileanu, la cercetarea spiritului, întrucât Eul nu se poate identifica cu trupul. Cel mai important fenomen este dezvoltarea Eului în relație cu alte euri. „În acest caz el trebuie să recunoască cum că sufletul său se naște și se dezvoltă în comuniune cu alte suflete. Negarea existenței altor *Euri* ar însemna negarea existenței Eului propriu. Acest principiu, al pluralității subiectelor și al înlănțuirii lor dialectice, conține dezlegarea problemei fundamentale a sociologiei. *Eu mă recunosc pe mine ca suflet în gândirea celorlalți*. Dar această *gândire* trebuie luată în toată plinătatea ei. Ea trebuie să exprime toată ființa mea, tot ce simt, doresc și nădăjduiesc, toate îndoielile și temerile mele, toate bucuriile și durerile mele“¹⁴. Comuniunea între suflete despre care vorbește Traian Brăileanu ar putea duce la înțelegerea ordinii universale despre care vorbeam mai devreme, o ordine a lui Dumnezeu pe care creștinul îl simte în sufletul său. Acest suflet, mai precizează Brăileanu, „odată născut și intrat în ordinea spirituală [...] își urmează destinul după legile libertății“. Ilie Bădescu vorbește despre *suferința neasemănării* la Traian Brăileanu, susținând că întâlnirea dintre oameni este „un fel de *barometru* al ființei“. „Realitățile noologice cresc și coboară în om și în grupurile omenești, cunosc altminteri spus, ca și acumulările de ape, niveluri de variație. Noi nu am cunoaște aceste variații dacă realitatea omenească nu ar fi compusă din inter-relații“, spune Ilie Bădescu, precizând că inter-relația este „cadru și măsura christologică a manifestărilor noastre de viață“¹⁵.

În cadrul comunității morale fundamentate de Traian Brăileanu, se discută și problema mântuirii. Cum întoarcerea spre „nevinovăție“, spre starea de la începuturi nu mai este posibilă, singurul drum care îi este dat omului este acela spre mântuire, spre libertate sau spre cădere în păcat, spre întoarcerea la „animalitate“. Comunitatea spirituală umană conține un sistem întreg de valori, o ordine clară căreia i se supun indivizii „ieșiți din ordinea naturii“¹⁶.

Liderul Grupului de la Cernăuți susține că după ce individul va depăși stadiul biologic și va ajunge la o „unitate spirituală“, acesta va deveni „o monadă nemuritoare“, deoarece va fi în comuniune cu alte monade. Mai mult, sociologul subliniază faptul că existența monadelor depinde de rezistența și nemurirea comunității. În acest sens el precizează că „nu ordinea spirituală se desprinde din natură, ci natura e eliminată din ordinea spirituală ca obiect al ei, prin a cărui stăpânire și transformare (cu ajutorul științei) se poate desăvârși ordinea spirituală“¹⁷. În absența ordinii naturii și a ordinii morale, individul renunță la nemurire și se întoarce la ordinea biologică care îi oferă alternativa pe care o are fiecare animal, aceea de a trăi până la dispariția trupului său. „Punctul critic, cu adevărat critic, atât în teorie cât și în practică, pentru sufletul omenească este *reflecția* asupra drumului de urmat după cucerirea libertății, după ieșirea din determinismul biologic“, conchide Traian Brăileanu.

Și pentru că o comunitate omenească nu se poate forma și viețui în afara categoriilor Binelui și Răului, Traian Brăileanu acordă un subcapitol consistent acestei dezbateri, în cadrul capitoului intitulat *Primatul ordinii morale*. Discursul sociologului se centrează, așa cum am mai spus, pe doctrina creștină pe care a urmat-o, mai ales în anii maturității până spre sfârșitul vieții, indiferent de greutățile pe care le-a întâmpinat de-a lungul ei.

Traian Brăileanu pomenește în scrierea sa monumentală și despre posibilitatea ca individul vinovat să-și însușească statutul de „*monadă fără ferestre*“¹⁸. Sociologul îl numește *păcătos* și spune că acesta intră în stăpânirea ordinii naturale, părăsind ordinea morală. „Și aici se ivesc toate problemele atât de mult dezbătute de teologi și filozofi: dacă și prin ce mijloace individul se poate mântui, își poate păstra locul în comunitatea spiritelor; dacă puterile proprii îi ajung pentru a fi biruitor din lupta cu păcatul sau că e nevoie de ajutorul lui Dumnezeu“¹⁹.

Constantin Noica vorbea despre creștinism ca despre o *religie a curajului*. Tocmai această idee este dezvoltată și de Traian Brăileanu care explică faptul că un creștin trebuie să lupte pentru a se mântui, dar nu fără ajutor și milă de la Dumnezeu. Lupta se duce evident împotriva propriilor slăbiciuni, nădejdea în mila lui Dumnezeu fiind cea care nu trebuie să-l părăsească niciodată pe creștin. Este o luptă continuă a binelui împotriva răului, înfăptuită neîncetat în om și prin om. Teoria comunității omenești are la bază această luptă continuă și căutarea neîncetată a sinelui în vederea mântuirii. Despre această căutare a nemuririi, („*Quête*“), vorbește și Mircea Eliade în *Istoria credințelor și ideilor religioase*²⁰, când povestește despre cavalerul curajos al secolului XII, hotărât să ajungă pe lumea cealaltă pentru a-și asigura viața eternă. „Iar a alege binele, spune Traian Brăileanu, înseamnă a ne strădui să desăvârșim comunitatea spirituală în care ne-am născut ca suflet, a alege răul înseamnă a ne întoarce împotriva comunității, considerând-o natură, deci mijloc pentru satisfacerea pornirilor noastre «egoiste». Această întoarcere împotriva comunității izvorăște totdeauna din îndoiala identității noastre ca trup sau ca suflet. Dacă nu suntem în stare,

și până când nu suntem în stare să ne identificăm cu sufletul, cunoscând că trupul nu este decât un instrument al sufletului, căderea în păcat este întotdeauna posibilă“, mai punctează sociologul, precizând că, pentru a intra în ordinea morală care stă la baza comunității omenești, individul trebuie să fie capabil să renunțe la trup, cu alte cuvinte la tot ce ține de material și de plăcere în sine. Mai mult decât atât, Traian Brăileanu spune că oamenii sunt capabili să stabilească ierarhia lucrurilor în raport cu ordinea morală.

Un subcapitol al lucrării despre care discutăm se intitulează foarte sugestiv *Experierea binelui*, căci de acest fapt are nevoie fiecare om pentru a viețui în comunitatea în care s-a dezvoltat. Iubitor de oameni, profesor respectat în mediul universitar cernăuțean și nu numai, tată a patru copii, soț devotat, așa cum am văzut din paginile sale autobiografice scrise în timpul detenției, Traian Brăileanu credea că omul, chiar dacă se dovedește a fi rău, are conștiința acestui fapt. Cu alte cuvinte, recunoaște existența unei ordini superioare necesare comunității umane, chiar dacă nu respectă valorile acestei ordini. „Important este să constatăm că omul, întrucât este om, năzuiește spre ordinea perfectă, spre o ordine susținută de o voință atotputernică și atotbună. Chiar când este rău, egoist, răzvrătit, omul are conștiința că este rău, că făptuiește împotriva ordinii divine, că *păcătuiește*. Emanciparea sa din *ordinea socială*, realizată de oameni și perfectibilă prin acțiunea oamenilor conducători, înseamnă deci că omul are conștiința unei ordini superioare, ideale de care se poate apropia comunitatea umană prin năzuința tuturor“²¹.

Traian Brăileanu adâncește discuțiile despre necesitatea apropierei credinței creștine de știință în „cartea a patra“, intitulată *Națiunea*. Chiar la începutul acestui vast capitol, el își manifestă dorința ca scrierile sale să fie considerate o contribuție, fie ea și neînsemnată, „la progresul teologiei și științei despre Dumnezeu. Pozitivă am vrea să fie contribuția noastră. Adică nu numai să dovedim că știința lipsită de credință e stearpă și fără sens, *ci să arătăm cum teologia îi poate da adevăratul înțeles*. Căutăm deci nu numai împăcarea, ci, colaborarea desăvârșită între teologie și celelalte științe, pentru a înlătura și zbuciumul sufletului individual, și luptele atât de crâncene între comunitățile umane, unele fluturând steagul credinței, celelalte ale unei pretinse științe care tăgăduiește existența unei ordini morale instituite de Divinitate“²².

Dan Dungaci afirmă că Traian Brăileanu tratează problema națiunii pe trei paliere: cel *moral*, cel *de sociologie generală* și cel *doctrinar*²³. Teoria lui Traian Brăileanu se dezvoltă pornind de la credința în Dumnezeu adâncită prin știința că Dumnezeu există. Iar această știință, mai spune sociologul, nu se realizează prin calcule matematice sau prin alte aplicații, ci prin experiența binelui în comunitatea în care se naște și se dezvoltă individul. Experiența binelui duce la revelarea Binelui absolut, a Divinității în sine, care stă, așa cum am mai spus, la baza ordinii morale.

La un moment dat, Traian Brăileanu recunoaște că o comunitate morală întemeiată pe sentimente nobile ar putea fi o utopie, însă consideră dorința și speranța de a o înfăptui suficientă realizării ei. Mai admite apoi că societățile pot dăinui și acceptând doar o ordine socială, dar care poate duce foarte ușor, însă, la tiranie sau anarhie, în absența regulilor morale. Sociologul și filozoful punctează foarte clar că „fără acceptarea ordinii morale și a ordinii morale ca prototip al oricărei ordini, omul alunecă în anarhie, distruge orice ordine“²⁴.

Pe parcursul capitolului în discuție, Traian Brăileanu va demonstra că *Națiunea* este „comunitatea morală cea mai largă“. Achim Mihu precizează într-un studiu introductiv la singura ediție de după 1989 a *Teoriei comunității omenesti* că Traian Brăileanu preia caracterizarea lui P. Roux din *Précis de Science Sociale* atunci când definește națiunea ca fiind cea mai complexă comunitate, concepția sociologului fiind din punctul său de vedere asemănătoare cu cea a lui Dimitrie Gusti. „În mod firesc, de aici decurge concluzia conform căreia sociologia are ca obiect privilegiat tocmai națiunea. Prin acest element fundamental, concepția lui se aseamănă cu ideea lui D. Gusti a identificării sociologiei cu știința națiunii, în ciuda unor critici făcute liderului Școlii de Sociologie de la București de către colaboratorii apropiați ai lui Tr. Brăileanu, grupați la revista «Însemnări sociologice»,²⁵.

Traian Brăileanu susține că națiunea este pentru creștini comunitatea morală care poate fi desăvârșită numai prin eforturile lor, „sălașul pământesc dăruit oamenilor de Dumnezeu pentru a trăi, ei și urmașii lor, fericiți și îndestulați“. La baza națiunii, Traian Brăileanu situează familia, ca spațiu în care se dezvoltă în mod armonios individul. De fapt, susține el, omul a înfăptuit largi comunități având la bază modelul familiei și legile ei de funcționare. Sociologul explică faptul că în interiorul fiecărei comunități se nasc disensiuni date de rasă, sistem economic, religie, cultură și mulți alți factori. El spune că aceste conflicte nu pot fi evitate în cadrul comunității, date fiind diferențele dintre oameni, diferențe care derivă chiar din factorul biologic al indivizilor. Traian Brăileanu observă că din aceste cauze, comunitățile au tendința să se „fărâmițeze“ și nicidecum să se omogenizeze. Constituirea unor sisteme largi va fi posibilă, spune Traian Brăileanu, numai după ce aceste comunități vor fi cu adevărat omogene. De aceea, combate cu vehemență teoriile materialiştilor și faptul că ar fi posibilă o unitate a comunităților așa cum aceștia o văd, deoarece, mai spune sociologul, unitatea nu este realizabilă decât dacă omul ar respecta regulile ordinii morale date de cunoașterea lui Dumnezeu. „Deocamdată omenirea ni se prezintă ca o nebuloasă fără contururi precise și fără structură bine definită. E o iluzie a individualiştilor și materialiştilor că din amestecul *haotic* al indivizilor s-ar putea naște o unitate. Unitatea s-ar putea naște numai din ierarhia lor, din prinderea într-o ordine spirituală independentă de condițiile în care se nasc și se dezvoltă sufletele individuale²⁶“, afirmă Traian Brăileanu, considerând că este vorba despre o iluzie a cosmopoliților care doresc să facă din omenire o comunitate având la bază știința, nu morală. Pe de altă parte, sociologul năzuiește la transformarea comunității politice, născătoare de conflicte care au la bază factori economici, într-o comunitate „sufletească“, morală, guvernată de credința în Dumnezeu, iubire și pace. El crede că numai așa s-ar putea rezolva conflictele de orice fel, războaiele sângeroase și distrugătoare pentru societate.

NOTE

- 1 Traian Brăileanu, *Teoria comunității omenești*, „Cugetarea“ Georgescu Delafras, București, 1941.
- 2 *Ibidem*, p. 167.
- 3 „Drumul spre «cunoaștere»“ este o sintagmă pe care Traian Brăileanu o folosește pentru a defini cunoașterea incompletă, dată doar de factorii materiali.
- 4 *Ibidem*, p. 167.
- 5 *Idem*.
- 6 *Ibidem*, p. 170.
- 7 *Ibidem*, p. 226.
- 8 *Idem*.
- 9 *Ibidem*, p. 267.
- 10 Traian Brăileanu susține în lucrarea sa că „la începutul sufletului stă *dovada*, nexul între două monade, care intrând în procesul dialectic, formează o nouă unitate: *comunitatea umană*“ (*op. cit.*, p. 275).
- 11 *Apud* Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 275.
- 12 *Ibidem*, p. 284.
- 13 *Ibidem*, p. 285.
- 14 Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 286.
- 15 Ilie Bădescu, *Teoria comunității omenești – un sistem de sociologie noologică*, în *Studiul introductiv* la Traian Brăileanu, *Teoria comunității omenești*, București, Cluj-Napoca, Editura Albatros – Clusium, 2000, pp. XXXIV-XXXV.
- 16 *Apud* Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 315.
- 17 *Ibidem*, p. 317.
- 18 *Ibidem*, p. 325.
- 19 *Ibidem*, p. 326.
- 20 Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. 1, Chișinău, Editura Universitas, 1992.
- 21 Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 334.
- 22 *Ibidem*, p. 347.
- 23 Dan Dungaci, *Elita interbelică. Sociologia românească în context european* (contribuții la o sociologie a sociologiei), București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 171-174.
- 24 Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 350.
- 25 Achim Mihu, *Traian Brăileanu – teoreticianul comunității omenești*, în *Studiul introductiv* la Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. XIX.
- 26 Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 35.

SUMMARY

In this article, it is presented the conception of Traian Brăileanu about the monad-man, idea developed in his main work *The theory of Human Society*. It is proposed the idea that the man can be an “immortal-monad” only if his biological statute is surpassed. More than that, if the natural order and the moral one are missing, the human being can give up immortality returning to its biological order. Christian Doctrine of Traian Brăileanu is based on the idea that a human community can not live outside the categories of Good and Evil. Who leaves the moral order is called “monad without windows” and he is not able to save himself. The article speaks about the road that starts from the physical and reaches theology and about utopian equality in society

ARCADIE SUCEVEANU

Arcadie Suceveanu, poet și eseist, s-a născut la 16 noiembrie 1952, în comuna Suceveni (fosta Șirokaia Poleana), raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. Absolvent al Universității de stat din Cernăuți, Facultatea de Filologie, secția Limba și Literatura Română (1974). Profesor la Școala medie din Horbova-Herța (1974-1979), redactor și redactor-șef al Editurii Literatura Artistică (Hyperion) din Chișinău (1979-1990). Vicepreședinte cu funcție executivă al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1990-2010). Din decembrie 2010 până în prezent – Președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Președinte al Filialei Chișinău a Uniunii

Scriitorilor din România (din 2005). Membru-fondator al PEN-Clubului din Moldova.

A debutat cu volumul de versuri *Mă cheamă cuvintele*, Editura Carpați, Ujgorod, 1979. Alte cărți publicate: *Țărnuț de echilibru*, versuri, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1982; *Mesaje la sfârșit de mileniu*, versuri, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1987; *Arhivele Golgotei*, versuri, Editura Hyperion, Chișinău, 1990; *Eterna Danemarcă*, antologie, colecția „Scriitori români contemporani”, Editura Eminescu, București, 1995; *Înfruntarea lui Heraclit*, colecția „Biblioteca școlarului”, Editura Litera, Chișinău, 1998; *Mărul îndrăgostit de vierme*, versuri, Editura Augusta, Timișoara, 1999; *Cavalerul Înzadar*, versuri, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2001; *Corabia de la mansardă* (antologie), Editura Litera, Chișinău, 2004; *Emisferele de Magdeburg*, eseuri, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Arca dies* (antologie), Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2008; *101 poeme*, Editura Biodova, București, 2010; *Căfeneaua Nevermore* (Antologia unui autor), Editura Știința, Chișinău, 2011; *Ființe, umbre, epifanii*, Editura Arc, Chișinău, 2011; *Profesionist al himerei* (antologie), Editura Tipo Moldova, Iași, 2012; *Frumusețea subversivă*, eseuri, jurnal, Editura Lumina, Chișinău, 2012; *Vremea Leului portocaliu*, colecția „Laurii poeziei”, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2012.

Cărți pentru copii: *A fugit melcul de-acasă*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1984; *Ora cinci fără doi fulgi*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1986; *În cămașă de cireășă*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1990; *Rața și Arhimede*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2000; *Știu-ca la școală*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2002; *Aritmetica poetică*, Zoloty Lytavry, Cernăuți, 2004; *Cheite pentru vise*,

colecția „Bucuria copiilor“, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Garderoba mea*, colecția „Vreau să știu“, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Casa și familia*, colecția „Vreau să știu“, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Cu ce călătorim*, colecția „Vreau să știu“, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Lunile și anotimpurile*, colecția „Vreau să știu“, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Dore-mi-fa-sol-la-cri*, Zoloty Lytavry, Cernăuți, 2007; *Vocale-portocale* (poezii și cântece pentru copii, în colaborare cu compozitoarea Ada Zaporojanu), Editura Pontos, Chișinău, 2008; *Lumea ca o poveste*, Editura Silvius libris, Chișinău, 2009; *Greierul care s-cri-cri-e*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2012; *Cu mami și cu tati sunt bun la carte* (în colaborare cu Valentina Lungu), Editura Litera, Chișinău, 2012.

Publică în mod curent eseuri, cronici și portrete literare, traduceri.

Laureat al mai multor premii, între care: Premiul pentru poezie „Centenar Lucian Blaga“ (1995), Premiul Național al R. Moldova (1998), Premiul Academiei Române (1997), Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (1987, 1995, 1999, 2000, 2002). Laureat al Diplomei Internaționale IBBI pentru cartea de poezii pentru copii *Știu-ca la școală* (2005). Selecții din versurile sale au apărut în diverse antologii din România, Ucraina, Rusia, Turcia, Belarus, Macedonia, Suedia, Italia, Franța. Medalia „Mihai Eminescu“ (2000). Titlul Onorific „Maestru al Literaturii“ (2001). Ordinul „Gloria muncii“ (2010). Ordinul de Onoare al R. Moldova (2012).

DIN CICLUL „FERESTRE STINSE DE ÎNGERI“

In memoriam
Mamei Catrina, la un an

De unde-ai venit, pasăre?

De unde-ai venit, pasăre justițiară,
de la care capăt al lumii?

Nevăzută, neanunțată,
ai pătruns prin ușa închisă
te-ai insinuat în căsuța-i de melc
Și i-ai ciugulit respirația ca pe-un fir verde
de-ovăz
i-ai mâncat aura de la tâmple
Și ai împins-o de pe marginea pernei
în prăpastia somnului

Spăimoaso, solzoaso, corboaso

Mama nici n-a apucat să te vadă –
Ș-ar fi întins poate inima
pe-o tupsie

Ai adormit focul în sobă
Și, ca pe-o sforcică de fum,
i-ai luat viața în plisc
Și ai dus-o, pradă săracă, la care capăt
al lumii?

Și tot nemulțumită-ai rămas –
te simt cum mai bați din aripi
în spatele norilor

Pământoaso, fumuoaso, clovnoaso

Niciodată n-ai fost așa

O, niciodată
n-ai fost mai frumoasă
împodobită în straie noi
de mireasă
mai înecată în flori
și încoronată
niciodată n-ai fost așa
niciodată

Stai în pat înalt
de busuioc și tămâie
cete de îngeri îți zboară
la căpătâie
arhangheli și serafimi
au venit să te vadă
caleașca lor
te așteaptă-n livadă

Mamă dulce, Mamă tristă,
mireasă amară,
dar e-o altfel de nuntă
dar e-o altfel de seară

Parcă ești aceeași
parcă alta ești
înalte făclii ard la grinzi
la ferești

îngerii-ți prind aripi la tâmpile
la subțiori
cu care va trebui să te-nalți
și să zbori
cu trupul în pământ
cu sufletul în nori –

La Tatăl nostru ceresc,
la Tatăl universal
sub sceptrul enigmei sale
fără egal

Mamă dulce, Mamă tristă,
mireasă amară,
mâine pleca-vei
în caleașcă de seară

Stă Acvila

Stă Acvila în mărul din fața ferestrei,
a coborât de pe nor să te ia

Ochii mei o văd – deși ea nu există
Inima mea o simte – deși nu știu
să-i zic pe nume

Râul Lethe curge prin gangul de lemn
pe malul lui un greier întârziat
țârâie sincopat toată noaptea:
tirru-li, tirru-li...

Ce face greierul? Se ceartă
cu cele patru logici deodată? Polemizează
cu limitele, cu absența?

Tirru-li, tirru-li... – dar nici
stăruitoarea lui pledoarie,
nici ruga lui extaziată nu-ți pot întoarce
timpul și lumea

Sufletul tău bea în cer constelații

Timpul pornește-n galop fără tine
în zadar bat norii în cuie
fără de rost zăvorăsc vântul și pietrele –

măinile tale reci se scurg în afara ta,
ca niște ieroglife de ceară, ochii tăi
se rostogolesc din noaptea senină
cad jos din poem, lunecă
de pe această hârtie

Tirru-li, tirru-li... – se aude greierul
ca de pe celălalt tărâm

Sus, sunt stelele. Doar ele
rămân în veci
nemișcate

Tableta de diazepam

E o răscruce. Plânge
sufletul meu la această răscruce

Noaptea de acum nu seamănă
cu nici o noapte de până acum

Mut, zăvorât, beau raze perpendiculare din cer
luna hipnotică mi se dizolvă-n pahar,
amară și otrăvitoare,
ca tableta de diazepam

Doamne, vino și Tu aici lângă mine,
pe prispa șlefuită de fulgere, să bem
din vinul singurătății universale
Nimic nu-ți mai cer, cuvintele mele
nu mai știu să-ți ceară, să-ți reproșeze
Și-apoi Tu nimănui niciodată
nu ai avut bunătatea să întorci
lumea

Apropie-ți flacăra mâinii Tale de mine,
ridică-ți capul din piept
Și spune-mi:

Nu te-a obosit jocul de-a viața și moartea?
De ce în ecuația Ființei
ai pus și contrariul ei – Neființa?

Și încă:
pentru că s-a născut din limitele Tale
lași moartea să aibă mereu
dreptate?

Cartea clipei

Din flacăra lumânării se desprinde,
ceremonioasă, caleașca

Mirele e grăbit. Mirele nu așteaptă

Repede, repede, soare,
mai mangâie-i o dată fața
grăbește-te să-i mai treci o dată
peste mâinile înghețate, furnică –
voi, ce-ați vorbit toată vara
în dialectul pătrunjelului și-al lobodei
roșii

Începe călătoria, calea heracliteană
începe Exilul

Îngere, Îngere, ah! Îngere, ah! Îngere,
fie-ți milă de-atâta iubire și plângere!

Vino și tu, fântână,
du-ți mâna la gură, pădure

Cartea clipei se închide aici. Se deschide
o lume neîncepută

Începe linia dreaptă
începe calea heracliteană, Exilul

Spiritualizată,
fereastra dinspre drum
rămâne o cruce

Îngere, Îngere, ah! Îngere, ah! Îngere,
de ce atâta grabă și stingere?

Groparul Florea

Groparul Florea se arată mândru
de groapa pe care-a săpat-o,
adâncă și dreaptă

„N-ai dat de tata?” întrebă sora
hamletian

Umbra rămâne afară
umbra nu ți-o poți lua cu tine
Îngerul tău o va împături
în patru, în opt, și o va preda înapoi
la depozitul de umbre

Întregul sat de altădată e aici
întregul sat de altădată s-a mutat sub iarbă
și formează acum *satul celălalt* –
singura unitate teritorială care,
concomitent, există și nu există
sau, mai bine zis, există
în două lumi deodată,
ca flacăra și cenușa
aceluiași foc

Ai terminat de murit, Mamă,
de-acum nu mai mori

Între noi, cerul se face de sticlă

Între noi, cerul e linia de demarcație
dincolo de care se află
Palatul administrativ al lui Dumnezeu

Cântec de leagăn pentru părinți

Tată bun, deschide geamul dinspre flori,
Ușa cea de iarbă las-o descuiată,
Îngerii cu goarne ce vestiră-n zori
Ți-au adus mireasă... Nu te bucuri, Tată?

Doi copii simbolici, ce ne-ați fost părinți,
Veți dormi în timpul vast. Iar mai departe
Noi vom fi părinții, voi – copii cuminiți,
Luminând enigma ce se cheamă moarte.

Legănați în ritmul lumilor dintâi,
Dintr-un colț de cosmos, dintr-o stea uitată,
Blând ne veți surâde, când la căpătâi
Vă vom spune basmul cu *A(ți) fost odată*.

Iar în nopți de Paște, când pe cruce sus
Cuiele se schimbă-n roșii diamante,
Ne veți face semn din ochii lui Iisus,
Veți mișca în seve, veți vorbi din plante...

Iau mormântu-n brațe – nani, somn ușor.
Două cruci de sânge-n mine se-mpreună.
Nani-nani, Tată, să nu cazi din nor,
Nani-nani, Mamă, să nu cazi din lună.

Personajele absenței

Te-am lăsat în groapă
Și fiecare a aruncat peste tine
câte un pumn de țărână
toată lumea și-a făcut datoria cât mai bine
toți te-au iertat grăbit și mecanic
împăcați cu gândul că tu *trebuia să mori*
și, iată, tu ai murit

Iar eu? Iar eu, întors acasă,
am stat de vorbă cu urmele tale din grădină
cu cizmele tale de cauciuc
cu lemnele din șură și cu lama toporului
care acum deveniseră brusc
niște figuri tragice,
personajele absenței tale

Am stat pe întuneric
mi-am pipăit simțurile
și am transpirat de singurătate

Cu un singur gest, am întors pe dos,
ca pe-un cearșaf, varul pereților
și am dat de copilul răcoros de sub tencuială
de băiatul acela auriu cu aripi de înger
Am râcâit în doi, cu unghiile,
pământul din grădină
și am scos de printre pietre și flori
soarele de altădată – un soare de țiglă, prăfos,
dar cu miez zornăitor și înmiresmat

L-am turnat în pahare și, evitându-ne
unul altuia privirile,
am băut din acea existență fragilă
și-am plâns îmbrățișați
până la zori

De data asta

Îngrop cartea de poeme
la rădăcina părului
și plec

De data asta, urmele pleacă și ele

Odată cu mine pleacă și casa
zboară din creangă în creangă
se mai oprește într-un copac
de la marginea satului, îngândurată.

Apoi, pleacă și dealul
pleacă și școala, și Biserica
Podul cel mare de peste Siret
vine și el arcuindu-se din urmă

Satul întreg mă urmează un timp
dar cam de pe la jumătatea drumului
se întoarce înapoi, *în sat*, scâncind
și lipindu-se de poala pădurii

Categoric, decis, vine și drumul
îl simt vâjâind melancolic sub roțile mașinii
În jur se întunecă, orizontul tot mai mult
se închide. Sufletul Mamei
zburând pe o barză neagră
mă ajunge din urmă:

„Nu poți evada din propria-ți naștere“,
îmi strigă, parcă dintr-un alt timp, Mama
și zboară mai departe
fără întoarcere

De acum, nu mai sunt același
de acum, lumea va trebui
să învețe din nou
să mai fie

Ferestre stinse de îngeri

Căsuță verde, roșie, albă –
ou de Paște încondeiat
cuib de cuci la marginea lumii

Ți-ai tras pleoapele peste ochi – nani-na

Odată cu plecarea Mamei,
se scurge din tine, ca dintr-un ou viu,
flacăra, viața
rămâne treaz în unghere
un aer de taină și busuiocul Iordanului

Podeaua ta se va scurge-n pământ
necolindate, ferestrele se vor usca în pereți
fluturi de var se vor desprinde din tencuială
și se vor destrăma în lumină
Toamna va sufla în arbori
și îi va stinge. Curând va veni iarna
și doar cârțița se va auzi dedesubt
stivuiind morcovii în grădină

La primăvară, un greier orfan
se va îndura să-ți vâruiască, de Paște, pereții
nemângâiați, în noaptea de Înviere
ochii lui Dumnezeu se vor umezi
în icoane

Căsuță verde, roșie, albă –
de-acum cine mă apără,
cine mă știe?

Lăsați-i cheia

Moartea Mamei nu poate fi
decât o neînțelegere, o nedumerire

Mama nu și-a luat rămas bun de la noi
Mama nu ne-a făcut semn cu mâna
a plecat așa, pe neobservate

Dar, mai cu seamă,
Mama nu avea obiceiul
să plece pentru totdeauna

Viața ei era mereu lipită de ea

Viața ei trebuie să mai fie
pe undeva pe aici
nu putea pleca prea departe

poate s-a oprit la marginea satului
ori sub linia orizontului
poate stă agățată în stejarii
de peste drum
poate s-a prins de norul
ce trece

Într-un târziu
poate își va aminti Mama de noi
Poarta povârniță, perii bătrâni,
câinele înnebunind în lanț de singurătate
sunt semne sigure după care
va putea regăsi
drumul spre casă

Lăsați-i cheia la locul știut

Iau grădina în palme

Iau grădina ta în palme
și o duc la ureche
ca pe un mecanism de ceasornic

Ticăitul zglobiu nu i se mai aude
roțițele s-au oprit, arcurile înțepenite
nu vor mai putea trezi la viață
o nouă primăvară

Pășesc printre pomii bătrâni
îmi trec palmele peste scoarța uscată:
- Zei ai copilăriei, unde sunteți?
Zei ai copilăriei, se mai poate?

- Nu se mai poate.
Nimic nu se mai poate.

Băiatul auriu

Măine băiatul auriu va pleca de acasă
își va pune capcanele pentru iepuri
în valiza de carton de pe vremea
dezghețului hrușciovist,
va săruta iconițele grădinii
și își va lua adio
de la gangul cu greieri

Mama noastră a plecat
și ne-a părăsit, băiatule auriu,
Mama noastră s-a dus în *celălalt sat*
Și nu s-a mai întors, și-a regăsit morții ei
iar noi am rămas în vântul de cositor
singuri-singuri

Trupul meu de-acum
abia și-l mai amintește
adolescent, în cămașa albă a balului de absolvire,
trupul meu de-acum demult nu mai poartă
aripile-i de ferigă

Odată și odată orice om pleacă de acasă
odată și odată se termină totul

Măine băiatul auriu își va trage pe el
cămașa de var a casei
își va umple buzunarele
cu foșnet de iarbă, cu rumegușul bradului
tăiat proaspăt pentru noaptea de Crăciun
va legăna în brațe cele două morminte
și va pleca, va pleca

Viața lui va reveni în sat
ca o poveste de succes, incredibilă,
ca o frază frumoasă, strălucitoare
desprinsă din istoriile literare

Odată și odată se termină totul
odată și odată orice om pleacă de acasă

Arborele genealogic

În ferestrele primăriei s-a arătat
arborele nostru genealogic:
o mică, strălucitoare catedrală
cu candelabre de cranii și guri vorbitoare,
un carusel de ochi și fețe multicolore
schimbându-se între ele: Ioan, Gavril,
Parascheva, Foca, Andronic, Maria, Grigore –
un lung lanț ADN înnodându-se
sub unghiile mele

Era o noapte specială, strămoșii
se aflau în tainic conciliu
Pe ramura de jos, sângele Mamei
cânta ca o privighetoare

Fascinat m-am oprit să ascult
freamătul de celule,
cântecul limfei triumfătoare

Ochii mi se umplură de ființă,
gura – de inimi roșii, zornăitoare

De sus până jos,
arborele era un singur tot
un trup repetat, un trup însumat. O clipă,
i-am văzut rădăcinile sfredelind pe sub sat
ca într-un teatru al perpetuării
ce nu are nici început nici sfârșit

Școala, Biserica, dealul împădurit se zbăteau
între rădăcinile lui ca-ntr-o plasă...

Dar brusc ferestrele primăriei se aburiră
se făcuse întuneric
și foarte târziu

Pe cer luna răsărea luminoasă
Privighetoarea cânta, eu eram încă viu

ILIE TUDOR ZEGREA

Ilie Tudor Zegrea s-a născut la 3 iunie 1949 în satul Sinauții-de-Jos, raionul Hliboca (Adâncata), regiunea Cernăuți. În 1966 a absolvit școala medie din Tereblecea, iar în 1979 – Facultatea de Filologie (secția Limba și Literatura Română) a Universității de Stat din Cernăuți. Activitatea în câmpul muncii și-a început-o în 1969, la redacția ziarului regional „Zorile Bucovinei”.

Din 1977 până în 2009 a lucrat în cadrul redacției emisiunilor radiofonice în limba română a Companiei regionale de stat Cernăuți pentru TV și Radiodifuziune, ca redactor, redactor superior și șef de redacție.

A debutat cu versuri în 1963 în presa din Chișinău. În 1966 este inclus cu versuri în culegerea de poezii și desene ale copiilor *Hora găzelor* (alcătuitor – Spiridon Vangheli). În 1977 publică volumul de versuri *Timpul ierbilor* (Ed. Carpați, Ujgorod). Ulterior a mai publicat volumele: *Navigators în septembrie* (Ed. Literatura artistică, Chișinău 1983), *Crinul îngândurat* (Ed. Carpați, Ujgorod, 1986), *Oglindă retrovizoare* (Ed. Hyperion, Chișinău, 1991), *Singurătatea Apocalipsei* (Ed. Eminescu, București, 1998, seria *Poeți Români Contemporani*), *La marginea nopții* (Ed. Misto, Cernăuți, 2004. Ediție bilingvă română-ucraineană. Traducere – Vitali Kolodii), *Ștergând lacrimile Singurătății* (Ed. Misto, Cernăuți, 2012), *Cultivatorii de iluzii* (Ed. Tipo Moldova, Iași, 2013, colecția *Opera omnia. Poezie contemporană*).

Selecții din versurile sale au fost incluse în diverse antologii apărute la București, Chișinău, Moskova, Kiev.

Membru-fondator și președinte al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți (1990), membru-fondator și președinte al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți (1996), redactor șef al revistei scriitorilor români din Cernăuți „Septentrion literar”.

Laureat al mai multor premii literare, printre care Premiul *George Bacovia* al revistei *Ateneu*, (*Bacău*, 1993); Premiul *Mihai Eminescu* al Serbărilor Literare De la Eminovici la Eminescu (*Inspectoratul pentru Cultură al Județului Bihor*, 1995); Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1999); Premiul Societății Scriitorilor Bucovineni (*Suceava*, 2000); premiul literar *Dmitro Zahul* (*Cernăuți*, 2001); Premiul special al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2012) ș. a.

În anul 2000 este distins de președinția României cu medalia jubiliară *150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu*, iar în 2009 – cu *Insigna de merit* a Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina.

Și oare ce gândește crinul, privindu-ne?..

Iubito, iarăși a trecut Freud prin visele mele
Ciupindu-le de sâni, încercând să le seducă,
Iar mâinile noastre, încă tinere,
Își dau întâlnire pe sub stratul subțire de zăpadă...
Poate de după colț va apărea și primăvara,
Poate vor veni și luna aprilie, luna mai
Și liliacul va invada iarăși locuința ta.
Apoi vara își va cadelnița teii și salcâmi,
Și va aprinde crini într-o noapte de iunie.
Crini va aprinde, chiar cu mâna lui Dumnezeu!..

Și oare ce vor gândi acele flori, privindu-ne,
Că, iată, acum e iarnă și mâinile noastre
Întineresc pe sub stratul subțire de zăpadă
Iar Freud s-a îmbătat cu visele mele

Scrisoare neexpediată lui Arcadie Suceveanu

Se stinge înserarea în ploaia somnoroasă
Sub munți ce poartă-n palme stoguri de fân gălbui
Și peste burgul nostru, cu demnitatea roasă,
Plâng veacuri vlăguite din mila nu știu cui...

Prinși între vămi aiurea ni-i ziua tot mai scurtă,
Mucegăite vânturi se încălesc prin gări
Când trenuri desfrânate se târâie pe burtă
Adulmecând slugarnic râvnitele plecări.

E ADN-ul Toamnei fixat la noi în tâmples
Și timpul pune-n grabă ventuze pe-amintiri,
Iar nouă ni se-ntâmplă ce-i scris să ni se-ntâmples:
Hai na-ni-na, Bermude, cu tandre mâini subțiri.

Plouă banal de-aseară și tot așa va ninge,
Sunt, frate, semne clare în cer și pe pământ:
Tristețea ce ne-oferă o șansă de-a învinge
Punctul final ce-n veacuri nu va rodi cuvânt...

Oare cum o fi fost copilăria Morții, dacă a fost?
Azi îmi deapănă zilele cu un gest anost:

Una la dreapta, două – aruncate peste umărul stâng,
Căutând nu știu ce, așteptând...

Ferestrele camerei mobilată cu Singurătate
Dau spre tristele vieți ale poezilor de altă dată,

Spre iliade, odisei și, uneori - spre războaie de sute de ani...
(Cine știe dacă nu chiar noi am rămas atunci orfani...)

Ca în fața unui tablou mă descopăr aproape mort,
Tors pe fusul Durerii ca o ață de tort.

Și nu știu dacă ceea ce am făcut are vre-un rost...

Oare cum o fi fost copilăria Morții, dacă a fost?..

Poemul fără sfârșit

Trebuia să zboare. Ca pasărea ceea, din ram în ram.
Trebuia să se facă izvor, fântână, să aibă un hram.
Trebuia să fie orbit.
Dar să încerce zborul, cum s-a spus.
Să-și i-a avânt.
Fie și de pe o mănăstire, „Pe Argeș în sus“ .
Și atunci calfele și zidarii s-au făcut luntre și punte
(trecem discret peste risipirea zidurilor și alte amănunte)
Și ne trezim cu Ana înveșnicită, îmbălsămată
Până la piept, până la frunte, până-n ființa-i toată.
Căci el trebuia să zboare. Apoi să se facă izvor.
Celelalte toate presărându-i calea în pas alergător.
Despre cum a început istoria aceasta cu tâlc
Nu se scoate o vorbă. Se tace mîlc
Iar copiii la grădiniță și cei din clasele primare
O cunosc pe din afară chiar din manualele școlare.
Fiindcă trebuia să zboare.
Și să cadă-n izvoare...

...Și au trăit fericiți

El se năștea și murea în fiecare poezie,
Își transcria pe curat viața în fiecare noapte,
Părul lui blond parcă mângâia o amintire târzie
Din care cădeau zilele ca piramidele coapte.

De dincolo de marginea lumii veni o veste
Neașteptată, precum coada unei comete prin gări,
O șoaptă ca un început de poveste,
Ca tremurul umbrelor în spatele nestinselor lumânări.

...Apoi totul a continuat în podul cu manuscrise,
Discret, cercetând viețile înșirate pe pergamente subțiri,
Luminând peste imperii și pajiști cu vise...

... Și au trăit fericiți până când, din mila Domnului, au ajuns amintiri.

Ștergând lacrimile Singurătății

Pe frânghia abia vizibilă a anilor trecuți ca un vis
unii și-au atârnat la soare gloria.
Alții nu au nimic de zis.
Academia a pus la uscat istoria literaturii
(ediție de gală),
și numai tu ai ieșit în lume cu mâna goală...
Ai ieșit cu mâna întinsă.
Parcă așteptând milă și iertare.
Cu chipul ponosit, lovit mereu de semne de întrebare.
Din acest colț al lumii ca dintr-un spital
unde Singurătății i se implantează faptul banal,
îngerășii mai trimit semnale spre mila lui Dumnezeu.
Poate ni se aruncă un capăt de salvare...
Poate tu, poate eu...
Ca proprietar al clipei pierdute
îmi pun fularul împletit din amintiri.
Și parcă mă sufoc...
De atâta *nimic* căzut în pragul mării fericiri...
„Ridică-te, mi se spune insistent,
și salută căderea frunzei chiar acum.
Șterge lacrimile Singurătății.
Șterge-ți lacrimile de bucurie la marele drum...”

Amurgurile se suprapun nevinovate peste răsărituri.
Filă peste filă a Sfintei Scripturi.
În acest colț al lumii
departe de ochii curioșilor, ca un sol,
ștergând lacrimile Singurătății
cu paharul în față pe jumătate gol...

Noli me tangere

„Iisus i-a zis: „Nu te atinge de Mine căci încă nu M-am suit la Tatăl Meu...“.
[*Sfânta Evanghelie după Ioan*, cap.20, 17].

– Au ce-i cu pustiul din privirile-acestea pierdute?
Și ce e cu mine și cu viața mea, Îngere?

Îmi răspunse tăcerea cu foșnetul ierbii pe foste redute
și corul antic ce repeta inspirat: noli me tangere!...

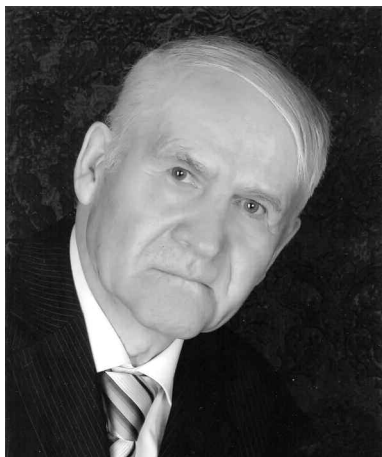
Colbul îmi strânge glezna piciorului ca o cătușă,
urmele, urmele sunt gata-gata să sânțere.
Voci răgușite, leșinate ca apa-n cenușă,
îmi șoptesc încet la ureche: noli me tangere!...

Ziduri tăcute macină-n taină pierdutele noastre victorii
arcuind razele lunii într-o dublă răsfrângere
și tăcerea lor unge osia morții cu viață și glorie...
Dar brusc ne somează o voce: noli me tangere!...

Dintr-un poem genial sare magnificul Corb Înțadar...
După ce cercetase totul, inclusiv ora de stingere,
și în timp ce nota ceva cu vârful aripii pe o filă de calendar,
ceasul din turnul primăriei bătu răgușit: noli me tan-ge-re!...

Mâine... mâine, ce-o să-nțelegă lumea din aventura noastră?
Și iar te întreb, ce e cu viața aceasta, Îngere,
Când vocea mea, chiar vocea mea îmi strigă la fereastră:
Noli me tangere!...Noli me tangere!... Noli me tangere!?

MIRCEA LUTIC

Mircea Lutic este unul dintre scriitorii români de seamă din Ucraina. S-a afirmat ca poet, publicist, traducător, cercetător literar, istoric al culturii. S-a născut la 29 mai 1939 în satul Iordănești, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. A absolvit Liceul Pedagogic din Cernăuți, Universitatea de Stat din Chișinău. A funcționat în calitate de profesor și director de studii în diferite școli din regiunea Cernăuți și din Republica Moldova, a fost corespondent la săptămânalul „Cultura“ din Chișinău, redactor în Secția Ziare și Edituri din cadrul Direcției Regionale pentru Presă Cernăuți, redactor al Editurii „Carpați“ din

Ujhorod, secretar general de redacție la ziarul „Zorile Bucovinei“, corespondent la săptămânalele „Cernivți“ și „Concordia“.

Este autorul volumelor de poeme *Baștina luminii* (Ujgorod, 1973), *Fereastră de veghe* (Ujgorod, 1973), *Datul întru ființă* (Cernăuți, 2000), *Noimă* (Cernăuți, 2000), *Ecou de foc* (Kiev, 2001), *Peregrinul tainic* (Cernăuți, 2002), *Clipa de grație* (Iași, 2005), *Înluminări în prour* (Cluj-Napoca, 2005), *Arminden cu heruvimi* (Cernăuți, 2011), *În lumina cuminecării* (Cernăuți, 2011), *101 poeme* (București, 2012), *Datul întru ființă* (Iași, 2013); de asemenea al cărții de publicistică *Colind prin zodii de cuvinte*, culegerii de versuri pentru cei mici *Are toamna trei copii...*, al unei întregi biblioteci de traduceri din literatura universală (V. Monomah, H. Skovoroda, A. Pușkin, M. Lermontov, T. Șevcenko, F. Dostoievski, L. Tolstoi, I. Turgheniev, A. Cehov, U. Sinclair, F. Bevk, R. Frost, O. Honciar, M. Rylski, V. Zemliak, M. Vinhranovski, V. Kolodii etc.).

Membru al Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina, al Uniunilor Scriitorilor din Moldova și România. Laureat al Premiului „Mihai Eminescu“ al Academiei Române (2013), al Premiului Literar Internațional „Ivan Franko“ (1995), al Premiilor Uniunii Scriitorilor din Moldova (1984, 2011), al Premiilor Regionale „Dmytro Zahul“ (1999), „Mircea Streinul“ (2001) și „Isidor Vorobchievici“ (2002). Decorat cu Ordinul Național al României „Serviciul credincios“ (2000), distins cu Diploma de Onoare a Radei Supreme a Ucrainei (2010), cu Diploma și Medalia Președintelui României (2000), cu Medalia „Întru gloria Cernăuțiului“ și cu un Ceas de mână jubiliar al Primăriei (2008), cu Insigna de merit a Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina (2009). Inclus în „Cartea de Aur a Ucrainei“ (2001).

Însemnul definitiv al stilului de creație promovată de Mircea Lăuic este lirismul reflexiv. Opera sa constituie o expresie plastică profundă, cu rezonanțe grave, a îngrijorării pe care ființa umană o manifestă în cuget, în faptă, în cunoașterea de sine.

ÎMPLINIREA LERULUI

Spre alt tărâm plecarea nu e moarte,
Ci e debutul unei alte vieți.
De ce-i teluric duhul se desparte,
Din sfera rătăcirilor deșarte
Dă-n prediul sempiternei dimineți.

E clipa-ntoarcerii în mare taină
La vatra din primordiul adamit
Cu dăinuire fără de sfârșit,
Unde nu-i nici durere și nici caină.

Deplin nimic în lumea de nimic,
Cum l-a menit prin leaturi zodierul,
Omul își părăsește efemerul
Și-nșelăciunea traiului peltic,
Ca să-și îpline-n veșnicie lerul.

VĂLUL MAYA

În jocul cosmic, entități absolute
Vizează substanța în numen, deplin,
Iluzii se zbat apriat, involute,
Logodindu-se-n iureș extradivin.

Vremea și spațiu-s sucombate-n nelume,
Durata și forma – pierdute-n neant.
Din uroboros, arhetipul gestant,
Nasc în ecloză îmbătrânite mume.

Iluzii galactice, roind efectiv
Într-o efemeră realitate
Pe tărâmurii străveghete de Graia.

Peste vremuri plinite suprarelativ
În sideralități împrourate
Înstăpânește-n suprem... vălul Maya.

IMPLACABILA SENTINȚĂ

Sfârșit al vremilor, bilanț al lumii,
Evuri respirând eternitate?..
Din antumitate ies antumii
Și se-ndeamnă spre postumitate.

Nespus sorocul, tăinuit în soarte...
N-a pogorât cu vestea nici un sfânt,
N-a glăsuț arhanghelul din Carte,
De ce dar frământare pe pământ?

Simțim cu inima: pe împlinite-i
Înfrișoșata spusă din Scripturi,
Sortită în final, prin mii de guri,
Năprasnic, cu puterea dinamitei.

Întru-mpplinirea faptului creștin,
Sentința-i implacabilă: „Amin!“.

DESTIN PRONIATOR

Un dar ți-a rămas din edenul pierdut,
Spre-ai pune pe semenii tăi în minune:
Să-ntrevezi nevăzutele în văzut,
Neauzitele-n urechi să-ți răsune.

Să dezlegi viața prin număr și semn,
Cuvântul, ctitoritor, să te îpline.
Veghind în neant ca-ntr-o rugă, solemn,
Lumina eternă să te înlumine.

La cina Domnului ți-e locul menit,
În preajma celor cu înscriere-n Cartea
Trăirii de-a pururi întru nesfârșit.

Logodna cu cerurile în deplin
E făpta proniatorului destin
Ce încititorește prin moarte nemoartea.

ÎN PREVIDUL ETERN

Tu, Ce-ai rânduit firii număr, rost și măsură,
Ai zămislit ființa din haos și din nimic,

Rogu-te, Doamne, relevă-mi umila făptură
Și fă haru-Ți divin în cugetu-mi să dea spic.

Mă legi în duh cu Totul Tot și cu nemurirea,
Eminența mi-o conscri în prevedul etern.
Rațiunea mi-e forma, materia mi-e simțirea
Și-n nemărginirea Ta clipele mi se cern.

Revii în însinea-mi, să mi-o tulburi întruna,
Arătându-mă mie cum din veac m-ai gândit
Și-astfel mă văd neajutorat, gol, împustiit –
Ca un arbor confruntat prelung cu furtuna.

Lumea lumește și eu lumesc în ea, stingher,
Cutreierând vremile dintr-un ler în alt ler.

ANDANTE AL INIMII

Liturgie interioară, tămadă prin mărturisire,
Rod al buzelor ce proslăvesc numele Eternității,
Cupă de-aur plină cu miruri și întămâieri peste fire,
Treaptă celest străluminată întru înnoirea vieții.

Brațele-mpreunate aspiră înnemuirea cu Cerul,
În aurora nădejzii gândurile se cuminecă,
Ca o livadă veșnică, înflorește în suflet misterul
Și-n preajmă firea e într-o neamurgită duminică.

Intim andante al inimii, tainic murmurat pe rozariu,
Cu înclinarea frunții a pioșenie; blagă de preț –
Lacrima vie ce cade, fierbinte, pe sinaxariu.

Înălțându-l la pristolul dumnezeiesc din oarba vremelnicie,
Comesenia prin rugă face pe credincios condrumet
Cu cei preafericți din străsempiterna Împărăție.

ALTAR ÎN NEMOARTE

„Eternitate, o, eternitate!“
A exclamat, la șase ani, copila
Care trăia-n respirul lui Socrate
Și se chema Teresa de Avila.

Parcă grăi de dincolo de vreme,
Din plin neant, din neființă pură,

Ce n-are nici durată, nici măsură
Și nu se întrupează în sisteme...

Un dor aprins de noime netrăite
Într-o mijire fragedă a vieții,
Aprig fremătătoare de ispite,
Visând târâmuri unde nasc planeții –

Altar de-a pururi, respirând nemoarte,
De care numai îngerii au parte.

ÎNTRUCHIPAREA SLAVEI

Cuvântul purces-a peste stihii,
Purtându-și imaginea în minune, —
Lumina luminii în imersiune —
Până-n miez de veacuri, către chindii.

Estimp, în adâncă întinăciune
A lumii de prihană, pierdute,
Chipul Veștii fost-a să se-ncunune
În viersuri de-angelici lăute.

Liturgia cerurilor s-a-mpletit
Într-un regal de ne-nchipuire
Cu telurica slavoslovire.

Și în datul Nașterii s-a săvârșit
Faptul de profeți în lumi prorocit —
Întruchiparea slavei în fire.

EMBLEMA NEMURIRII

Binele și-adevărul se regăsesc în absolutul ideal;
Cosmicitatea din veac în ea plenitudinar se cuprinde;
Istoria prin frumusețe se transfigurează cosmogon
Și divinitatea harul său în marele tot și-l extinde.

Esteticul e principiul de ctitorire a lumii văzute
Și a târâmurilor cerești, muritorilor tănuite, —
Priveliști de-naltă splendoare, prin păcatul adamic pierdute
Și de Fiul Omului pe crucea Golgotei redobândite.

Mereu nouă, ca zorii de foc din prima clipă a zămislirii,
Ipostaziată în Creator și în ființa creației,

Frumusețea e hrisolitul nobil — emblema a nemuririi,
Tâlcul conferit, prin zisa Scripturii, de profeți întrupației.

Cutreierătoare prin sferile visului și prin zodice,
Însemnele dăinuirii ei conduc spre veacurile de veci.

SĂ-ȚI POȚI CINSTI CONSEMNUL

Mai dulce-ntru smerire nu-i decât ruga-n taină,
Când dai mărturisire de poticneli cu firea,
Te-nchini Celui de-a Pururi și-ngâni în mare caină
Sintagme de-ndurare, cerșindu-ți ispășirea.

Atunci părăginitul tău trup se înfioară
În sacra logodire cu-a sferelor curată
Și cuminecătoare lumină-nrourată
De lăcrimate perle ce ochii tăi izvoară.

Iar cugetul adie pe creștetul tăriei
Palpitul ce te-mplină cu piatra și cu semnul
În runele de flamă din vadul pribegiei —

Între Adam-debutul și, în final, îndemnul
De-a pururea-n escală-n ființa vecinicie,
Prin înturnarea vieții să-ți poți cinsti consemnul.

TĂRÂMUL DE AUR

Topit în admirații, mi-e gândul la minune.
Când fi-va s-o contemplan, să-mi stea în cumpănire
Vederea cu auzul, toți porii să se mire
Și buzele-n smerire s-adie-a rugăciune.

Ca-n versul mesianic, prezisa să se-nșire,
„Ascultă, Israele!..“ altminteri să răsune:
„Fă ochii cu frumosul în taină să consune
Și pururi să se-ndrepte spre rai a ta privire“.

Calea spre cele sfinte neagă-ncântul de sine,
Ieșirea din eu înseamnă în cosmos intrarea.
Prin porțile viitorului, sfidând nezarea,
Intră doar cei ce știu vremile să înlumine.

Între moartea ce-a fost și-a zilei de mâine naștere
E târâmul de aur dat întru cunoaștere.

ALEXANDRU OVIDIU VINTILĂ

Alexandru Ovidiu Vintilă s-a născut la 26 septembrie 1977 în orașul Suceava. Este licențiat în istorie și filozofie, diplomat în inginerie și management agroturistic. Doctor în istorie. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași și membru în Comitetul de conducere al Societății Scriitorilor Bucovineni, redactor-șef al revistei „Bucovina literară” și membru în colegiul de redacție al revistei „Scriptum” a Bibliotecii Bucovinei „I. G. Sbiera” din Suceava. Până acum a publicat următoarele cărți: *caricatura de cretă*, București, Editura Cartea Românească, 2003 (Premiul Editurii Cartea

Românească la Festivalul–Concurs de poezie „Porni Luceafărul...”, Botoșani, 2002; Premiul pentru debut al Societății Scriitorilor Bucovineni, 2004; nominalizat la Premiul pentru debut în poezie al filialei ieșene a Uniunii Scriitorilor din România, 2004); *miezonoaptele. tradiția rupturii*, Iași, Editura Timpul, 2008 (Premiul Fundației Culturale a Bucovinei, secțiunea poezie, 2009; un grupaj de poeme din acest volum a obținut Premiul I în cadrul Concursului „Natale Oggi”, organizat de „Poesia Attiva”, Torino, decembrie 2008); *cartea lui koch*, Timișoara, Editura Brumar, 2009 (Premiul Societății Scriitorilor Bucovineni, secțiunea poezie, 2010). La Editura Timpul din Iași, în 2011, a publicat *viața preschimbată*, un grupaj de poezii din această carte a obținut Premiul pentru poezie Octavian Goga, Ciucea – Cluj-Napoca, 2010, precum și Premiul Editurii Dagan, Paris, 2011. De asemenea, autorului i-a mai apărut la Editura Tracus Arte din București, în 2011, un volum de eseistică și dialoguri intitulat *Demersul dialogic. Semne ale unei experiențe a înțelegerii* (Premiul Societății Scriitorilor Bucovineni, secțiunea publicistică, Suceava, 2012). Pe lângă acestea, a mai publicat tomul *Traian Brăileanu. Întruchipările rațiunii. Fapte, idei, teritorii ale realității din interbelicul bucovinean*, București, Editura Paideia, 2012 (Premiul Restitutio al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași, 2013), precum și monografia (teză de doctorat la origine) *Traian Brăileanu. Dialectica unei istorii personale*, București, Editura Tracus Arte, 2013.

Misterul și melancolia unei străzi

lui de Chirico

pentru că există orașul
un cub de beton
o grădină

și noi vlăguiți
ca două lungi păsări

neîncepând și neîncetând

cum sufletul (deasupra zăpezii)
care zboară prin aer
printre alte suflete

așteptând să se sfârșească noaptea

ziua a început pe atunci fix
într-o marți

cuvintele:
mici pete aproape rotunde

ea avea ochi negri
o rochie cu peștișori
și sori zâmbitori

sub tavanul albastru al cerului

unde viața e scurtă
și moartea prea lungă

vii cu morții și morții cu vii

în cartierul La Boca
o girafă de piatră
îngerii lui henry darger
dansând deseori

țin minte
un soi de amintire anapoda

vii cu morții și morții cu vii

tatăl meu cu fața
întoarsă spre ușă

un geam slab luminat

în cartierul La Boca

Ceci n'est pas une pomme

*veluri
pânzeturî și
dantele*

pe trup de înger
amiroase

a scarabeu
de antracit
norii par grei
pe cer când plouă

și nici măcar lingoare nu-i
oștire de eroi
migrând din vest
în est un șarpe lung

patern e crângul crud
verde pământ și apă
vid

în vis vermeer cântând
la mandolină el despre ea
ea cum că el

un soare desenat în
rama albă a unui geam
imaculatul orb înotător
Ceci n'est pas une pomme.

ochii lui mielu mizis

mai întâi abisul

ochii lui mielu mizis

ceața serii albă ca laptele

prin spatele meu înger
martori a toată frica
liniștea și singurătatea

teribilul interzis Rudolf
și din nou mielu mizis

în răcorea ce anunța noaptea

porumbul creștea

dărele melcilor brăzdau pământul

mielu mizis
la capătul puterii

ca o statuie albastră.

Biciclete cu cravată

din sticlă (de lampă)
e cerul la soare-apune
când *biciclete cu cravată* trec
șerpește prin vis fantomatic

domesticii raci de os
sculptat frumos
dau un ocol așteaptă
la trecere un mort

e rece-afară bate zloata
duioase biciclete la
capăt de stradă stihii
se-ntrupează

și valuri albastre și păsări
din sticla de lampă ieșeau
în amestec de fum alburii
biciclete cravate garoafe

MARIN GHERMAN

Marin Gherman s-a născut la 1 octombrie 1987, în satul Buda Mare, raionul Herța, regiunea Cernăuți, Ucraina. Este redactor la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei“ (Cernăuți - București). Redactor superior la postul de radio „Ucraina Internațional“, redacția emisiunilor în limba română. Membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Debutul literar – în placheta colectivă *Catarge tinere* (Cernăuți, 2007). În anul 2009 îi apare cartea de versuri *Derivatele dezordinii*

(Editura „Alexandru cel Bun“). Este deținătorul premiului „Nichita Stănescu“ pentru debut în poezie (Chișinău, 2010) și ale altor premii regionale și internaționale („Ilie Motrescu“, Cernăuți, 2008; „Grigore Bostan“, Cernăuți, 2007). Publică versuri în „Glasul Bucovinei“ (Cernăuți - București), „Convorbiri literare“ (Iași), „Zorile Bucovinei“ (Cernăuți), „Concordia“ (Cernăuți), „Libertatea Cuvântului“ (Cernăuți), „Bucovina literară“ (Suceava), „Septentrion literar“ (Cernăuți), „Crai nou“ (Suceava), „Bukovinskyi jurnal“ (Cernăuți), „Meridian Czernowitz“ (Cernăuți).

Insula

Un spirit al revoltei
se plimba pe insulă,
lucrurile din jur își schimbau culorile.
Timpul pribeag căuta ieșirea
din labirintul istoriei.

Pe-un deal singuratic
Bonaparte ținea în mână o floare
și număra petalele,
privind la oceanul întemnițat
în clepsidra timpului.

Pe insulă apăru Denis Diderot
și-l privea cu disperare.
Îi spunea că toate poemele
depind de timp.

Clipele sunt niște păsări călătoare
care se întorc în patrie
și au frică să se atingă de soare,
atunci când zboară spre nemurire...

Deodată, adevărul
se-ntoarse cu spatele spre Bonaparte,
care începu să bată din palme,
dar se opri
și nimic nu-i trecea prin minte.

Și-auzi ca răspuns filosoful
ca într-o surdină a ceții:
„Cuvintele tale rămân doar cuvinte“.

Meditație

Ceea ce sunt ar fi devenit om.
Ceea ce se numește mâini,
ce se numește picioare,
inimă sau rărunchi
ar găzdui un suflet.
Anii ne despart de noi alții.
Noi, copiii, alergăm desculți spre noi, maturii.
Noi devenim peste ani copii... copiii noștri.
O dată în deceniu oglinzile devin altele,
ceasornicele se opresc...
Noi, maturii, alergăm din nou desculți spre noi, bătrânii,
spre noi mai perfecți.
În urma noastră se târâie
asemenea cozii de șopârlă
ideea creației divine și amintirile.

Dac-aș avea două vieți,
n-aș fi mai fericit
decât acum,
cu o singură viață.

Liber fiind în alegere,
aș trăi prima mea viață
privind cerul,
fără să-i cunosc vreodată misterul.

Apoi, la întâlnirea de la Poarta Milenară,

aș fi auzit cum plâng
sinucizii pe prispele istoriei,
cerându-mi viața.

L-aș fi văzut pe Ernest Hemingway
cu ideea de a sfârși romanul,
pe Ilarie Voronca cu gândul la o fericire perfectă,
pe Vladimir Maiakovski,
strigând: „Nu trageți, tovarăși!“,
pe Seneca împrietenit cu sclavii istoriei.

Aș avea de ales, de suferit...

De aceea,
două vieți, nu m-ar face mai fericit
decât una,
care o trăiesc acum.

O iluzie a cercului

Stau întins pe pământ
la o margine a cercului,
conturat pe nisip
cu degetul mic.
Trăiesc în propria-mi lume,
o lume a rotunjimii inventate.
Fac ce doresc.
Aș deveni rege al cercului mic,
certat oricum cu Malevici
din lumea pătrată,
înrudit cu Pitagora,
fiul triumhiului-mit.

Ca orice rege fals,
pe-o clipă mă simt important,
dar impresia moare
odată cu sosirea valurilor mării,
care-mi spală cercul inventat.

Trupul ecoului

Sunt o simplă imitare
a Eului,
ca un ecou ce dublează
vocea vorbitorului.

Ca orice ecou,
trăiesc în fântâni.
În căutarea izvoarelor
î nec metafore în ape.

Sunt un trup al ecoului,
auzit în fântâni,
rătăcit în desișuri de codri
și mă-ntreb:
Cine mă strigă?

Rugăminte

În ochii tăi arde o flacără albastră –
un fel de cer senin în miniatură,
ca în cele mai frumoase zile de mai.
Când stai în fața oglinzii
se multiplică farmecele lumii,
se luminează întunecimile.
Când te văd privind arborii goi de iarnă,
presimt că aceștia vor înflori degrabă,
fără să mai vină primăvara...
Te rog doar
să mai închizi ochii câteodată,
ca nu cumva să te invidieze cerul
în vreme posomorâtă
sau atunci când plouă
în apropierea ferestrei
prin care privești îngândurată.

Teoria pleoapei

De m-aș fi trezit într-o bună zi
metamorfozat într-o pleoapă de-a ta
sau de-aș fi două pleoape concomitent,
ca două semiluni ce formează întregul lunii de pe cer,
aș fi toată ziua
și toată noaptea alături de ochii
ce mă fac nebun.
Aș face iubire cu dâșii,
atunci când sunt închiși
sau dorm, sau se odihnesc,
sau se gândesc la câmpii cu flori,
sau pur și simplu protestează cu închiderea
contra lumii,

care-i spune puține cuvinte despre iubire.

Aș fi o pleoapă de nădejde
care apără ochii de apă, de nisip și de soare,
aș garanta întunericul în timp de odihnă
și m-aș strădui să fie cel mai luminos întuneric
din toate câte ai văzut vreodată.

Ești atât de perfectă,
încât numele tău
atât de greu îmi iese din minte
parcă ar fi stat pe spatele unor melci,
care vor să fugă de mine,
dar nu pot.

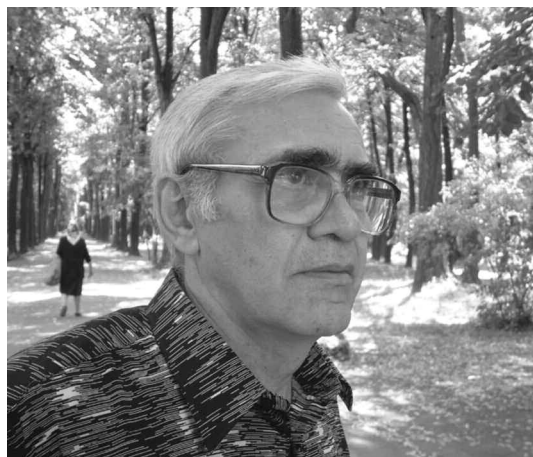
Te văd încuiată între pleoape și retină,
parcă ai privi prin ochii mei
ca prin două ferestre ciudate.

Inima mi se zbate
ca un ceasornic ce merge de la sine,
ca un val nebun
izbindu-se de stânci
la țârmurile unei țări străine.

Îmi pari atât de perfectă
și atât de lejeră
ca un puf de păpădie
zburând deasupra lacului,
trecând dintr-o sferă efemeră
în altă sferă.

Alerg după el și vreau să-l prind,
dar mă-mpiedic și cad
în visuri frumoase despre sensul existenței.

SIMION GOCIU

Poet, prozator, publicist. Născut la 1 septembrie 1949, în satul Molnița, raionul Herța, fostul județ Dorohoi. După absolvirea școlii de opt ani din Molnița a urmat Școala Medie din Horbova, apoi studiile la Universitatea de Stat din Cernăuți, Facultatea de Filologie. Pe parcursul anilor a schimbat mai multe locuri de muncă: corespondent la ziarul regional „Zorile Bucovinei“ (1972-1973); profesor de

limba și literatura română la școala medie din comuna Cupca, raionul Hliboca (1973-1978); director adjunct la școala medie din comuna de baștină (1978-1985); corespondent la ziarul regional „Zorile Bucovinei“ (1985-1992); redactor șef al ziarului raional „Gazeta de Herța“ (1992-1995); redactor șef al săptămânalului republican „Concordia“, până la pensionare.

A debutat editorial cu placheta de versuri *Sărutul spicelor* la Editura Carpați din Ujgorod, în anul 1984.

De atunci până în prezent a tipărit volumele de versuri *La țarmure de suflet* (1989); *Oul gastronomic* (epigrame și fabule, 1998); *Lacrime toamnei* (1999); *Ambasadorul luminii* (versuri pentru copii, 2004); *Dar cine ești tu?* (povestiri pentru copii, 1999); *Sincer vorbind* (eseuri, schițe, 2000); *Bună dimineața, septembrie* (2004); *Priporul căprioarelor*, (Cernăuți, 2008); *Curcubeu răstignit*, (Cernăuți, 2009); *101 poeme*, București, 2012. Pe lângă acestea a mai publicat 6 cărți de povești și poezii pentru copii, a tradus din limba ucraineană.

Despre creația lui Simion Gociu au scris istoricii și criticii literari Mihai Cimpoi, Adrian Dinu Rachieru, Ștefan Gostiuc, Viorel Dinescu, Grigore Bostan, Arcadie Suceveanu, Vasile Tărățeanu și alții.

Este Membru al Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina (1992), Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (1993), al Societății Scriitorilor Bucovineni (1995) și al Reuniunii Scriitorilor Români din Cernăuți (1999), membru al Uniunii Scriitorilor din România (1998).

RELICVA

(Fragment)

CAPITOLUL 1

1.

Strada se termina printr-o lărgire bruscă a ei, adică un fel de piață, la capătul opus al căreia se înălța un zid uriaș. Deasupra porții, și ea masivă, era scris cu litere exagerat de mari: LUMEA VISELOR DORITE.

Să mă întorc nu puteam, strada din spatele meu dispăru. Nici în piața aceasta, cam ciudată, nu aveam ce face. De fapt, pașii m-au purtat fără să vreau spre poarta masivă, în care începui să bat crezând că cineva de dincolo, nu știam cine ar putea fi, mă va auzi și-mi va deschide. Dar dincolo nu s-a întâmplat nimic și eu atunci am dat să pun umărul, să o împing cu putere, și mare mi-a fost mirarea, când ea s-a deschis cu o ușurință uimitoare, lăsându-mă să trec dincolo de ea și să se închidă în urma mea cu un pocnet sec, încât m-au trecut fiorii.

M-am pomenit într-un edificiu incert, care ar fi avut, mi s-a părut, o mulțime de camere, dar nu vedeam nici un perete despărțitor sub acoperișul care, și el, parcă ar fi lipsit. În schimb, pe un pilon rotund, care se trifurca în vârf, era prinsă următoarea abreviată: DDS, sub care stătea un gardian cu o perie în mâini: dincolo de linia ce demarca un culoar imaginar, nu trebuia să nimerescă nici un firicel de praf.

– Nu avem dreptul să fim contaminați de elemente străine, mi-a răspuns gardianul fără să-l întreb cel puțin din ce pricină am reacționat prompt la încercarea lui de a-mi peria hainele, dându-mi următoarea explicație:

– Ca să nu ni se deregleze vigilența, mi-a răspuns imediat, ca un robot perfect. Atunci l-am întrebat iar, din curiozitate:

– Dar ce o fi însemnând abreviată de pe firma de la intrare?

– Ați intrat la Departamentul Deșertăciunilor Sterpe, mi-a răspuns el cu aceeași voce țacănită. Observând că ezit să-mi continui călătoria, m-a întrebat:

– În ce sector doriți să ajungeți?.

Am strâns din umeri a nedumerire, într-adevăr nu știam cum de-am ajuns aici și de ce aș fi avut nevoie, într-o zi atât de frumoasă, să mă poarte pașii încoace și nu în altă parte. Văzându-mă la încurcătură, m-a sfătuit:

– Intrați mai întâi la Biroul de Desfacere a Relicvelor...

2.

L-am privit, probabil, la fel de mirat ca și în momentul în care m-am pomenit aici, în această piață bizară, și gardianul, intuind cum ar sta lucrurile sau, tot ce-i posibil, până la mine mai având și alți vizitatori la fel de nedumeriți, schiță un gest:

– Poftim încoace.

Ce puteam să fac altceva decât să mă îndrept în direcția arătată de el ca, la fel de surprinzător, să dau peste alt gardian și care atât de bine semăna cu cel de la intrare, încât l-am întreb:

– Aici?

– Da, aici e ceea ce căutați, numai că eu am în răspunderea mea Biroul de Desfacere a Relicvelor.

Abia după cele rostite de el am observat pe reverul hainei semnul de distincție, adică o siglă ce ar fi fost caracteristică acestui birou, lucru de care aveam să mă conving ceva mai târziu și despre care vă spun acum, ca să nu mai revin pe parcurs.

– Prin urmare, sunteți stăpânul relicvelor?

L-am întreb eu. Ca să nu tac, să rostesc, cel puțin, măcar o frântură de frază. Mi-a răspuns scurt, protocolar:

– Da, sunt angajatul care împarte tuturor vizitatorilor relicve. După dorință.

Relicvele de aici, expuse într-o vitrină la fel de bizară ca și încăperea în care nimerisem, semănau una cu alta și-mi aminteau, mai întâi de toate, de o combinație alcătuită din trei degete, ca și sigla de pe reverul gardianului. Deci, totul ce este aici, m-am gândit, ar trebui să ne amintească de ceea ce am pierdut noi dincolo de poartă, și l-am întreb dacă am sau nu am dreptate. Răspunsul nu s-a lăsat așteptat mult. A răsunit ca un țăcănit automat:

– Exact.

Am întins mâna spre una din relicve, dar am fost preîntâmpinat pe loc:

– Mai întâi spuneți-mi de ce aveți nevoie.

Aici am rămas în încurcătură: la drept vorbind, nu știam de ce aș avea nevoie și de ce am nimerit aici, doar m-am pornit de acasă cu totul în altă parte, că nici nu am bănuț măcar că în orașul nostru ar exista o asemenea piață. Cunoșteam multe din piețele orașului, prin multe am trecut chiar, dar despre una ca aceasta nu am auzit. Totuși, bănuțiam că o fi altcumva, pe altundeva și când colo... tocmai aici să fie și tocmai aici să nimeresc!. Gardianul, citindu-mi parcă gândurile, mi-a explicat pe loc:

– Nimeni de dincolo nu știe de existența noastră și nimeresc aici doar cei care se „frig”. M-ați înțeles?

– În primul rând nu cunosc povestea cu „friptul” și despre ce fel de „fript” o fi vorba, apoi, mă întreb și eu, de ce nu știu nimic despre asemenea locuri, despre existența lor.

– Nici nu trebuia să știți până acum. Ați fost programat de abia pe astăzi: Pare să vă fi „copt” de acum pentru întâlnirea noastră, mi-a răspuns gardianul.

– Cum, l-am întreb, programați vizitele noastre aici?

– Da, mi-a răspuns el.

L-am privit iar cu mirare:

– Dar nu am nevoie de piața aceasta, m-am pornit cu totul în altă parte.

– Greșiți amarnic.

– De unde știți?

– Avem un Birou de Informații excepțional. Noi nu greșim niciodată.

– Dacă-i așa, trebuie să știți de ce am nevoie să iau de pe rafturile din fața mea.

– V-aș sfătui să încercați relicva aceasta, mi-a arătat el spre o combinație, să începem de la ceea ce vă face mai multă bătaie de cap...

3.

Nu aveam ce face. Prin urmare, m-am apropiat de vitrină să iau relicva propusă. Pe fața gardianului a apărut un zâmbet abia schițat, pe care, însă, a fost imposibil să nu-l observ. Devenisem foarte atent la cele din jur. Oricum, nimerisem într-o lume nouă pentru mine și nu-i puteam ghici surprizele, pe care mi le-ar scoate în cale. Și l-am întrebat:

– De ce zâmbiți?

– Vi s-a părut.

– Totuși?

– Ar fi bine să vă luați niște mănuși. Poate că acestea vi s-ar potrivi mai bine.

Au fost pregătite special pentru dumneavoastră.

Și atunci am văzut acele mănuși de o configurație specială, cu o adâncitură în palma celei de pe mâna stângă.

– Știm că sunteți stângaci, deci, sunt comode și vă pot, principalul, proteja de posibile senzații neplăcute.

– Prezența mea aici îmi provoacă deja o stare de repulsie, i-am răspuns.

– E o stare inițial normală aproape pentru toți cei care nimeresc aici. Repet: doar inițial neplăcută. Dar veți uita de ea. Nu vă faceți griji. E o părere numai. Revelatoare va fi, însă, descoperirea ce urmează să o faceți. Lumea aceasta e a surprizelor. Mai ales pentru naivi de felul dumneavoastră. Bine ar fi să vă debarași de acest viciu al naivității, care vă face multe probleme.

– Și ce relicvă îmi propuneți să iau?

– Păi, nu v-am spus? Cea care a fost pregătită anume pentru dumneavoastră, care suferiți de prea multă sinceritate.

L-am privit cu luare aminte. Nu prea înțelegeam nici ce-mi spunea, nici ce-ar fi trebuit să fac și de ce, practic, nu aveam nici o trebuință.

– Vă miră?

– Da.

– N-ar trebui. Noi dorim un singur lucru, doar să cunoașteți mai bine lumea din care ați nimerit la noi. Un tip neprefăcut, franc, loial, cu sufletul deschis trece prin multe cumpene, acolo.

– Ar avea vreun rost?

– Sper să nu pierdeți timpul degeaba aici.

Cu o mișcare nesigură, am luat mănușile și când le-am tras pe mâini, nu-mi venea să cred cât de bine mi se potriveau. Deveniseră un tot întreg cu mâinile mele, încât cineva, dintr-o parte, nici nu ar fi observat că port niște mănuși de protecție. Cea de pe mâna stângă, după cum v-am spus, avea în podul palmei o configurație specială și mi-am dat lesne seama că anume acolo e locul relicvei, pe care urma să o iau. Și nu am întârziat prea mult. Am luat din vitrină piesa bizară și o țineam în podul palmei fără să știu pentru început ce ar urma să fac. Între timp, simțeam cum o forță irezistibilă îmi strângea degetele în pumn, acestea cuprinzând tot mai strâns relicva, ea lăsându-se ușor modelată. Cu cât o strângeam mai tare, în fața ochilor mi se deschidea o lume pe care, într-adevăr, până atunci n-am văzut-o și am înțeles: spectacolul începea...

4.

– Desfaceți pumnul!, mi-a ordonat gardianul.

Am încercat să-i îndeplinesc porunca, dar n-am putut face acest lucru. Degetele parcă nici nu erau ale mele. O senzație neplăcută, de amorțeață, a făcut să mă cutremur și l-am privit pe gardian cu bănuială.

– Nu-i nimic, mi-a spus el. Dacă simțiți o senzație ciudată, înseamnă că mai aveți șansa de a reveni la lumea pe care o trăiți. Noi am fi dorit să se întâmple invers.

– De ce?, l-am întrebat.

– Simplu de tot. Sentimentul plăcerii, pe care îl savurează invitatul nostru în timpul vizitei, îl determină definitiv să-și lase sufletul aici. Cel care se întoarce în lumea voastră, nu este altceva decât umbra lui. Impersonală. Așa, de fapt, s-a întâmplat cu toți angajații noștri de la Biroul de Informații. Ei au devenit slujitori fideli ai sistemului nostru.

– De ce îmi divulgați acest secret?

– Fiindcă, odată ce veți nimeri dincolo de poartă, veți uita totul ce ați văzut la noi.

– Și care ar fi recompensa morală a acestor indivizi vânduți?

– Aș, se mai poate vorbi, în cazul lor, despre o atare morală? Nu vă credeam chiar atât de naiv!

– Și sunt mulți?

– Nici nu vă închipuiți, cel puțin. Fiecare al șaselea este informatorul nostru.

– Și de ce fac acest lucru? Chiar sunt lipsiți cu totul de verticalitate?

– Verticalitatea lor nu este altceva decât senzația plăcerii, pe care o savurează din plin. Dar plăcerea lor este de cu totul altă natură, decât cea a dumneavoastră. Au posturi, au lefuri, au mențiuni. Dar nu sunt ceea ce se cred a fi. În realitate, ei devin niște șurubașe bine angrenate într-un mecanism uriaș, imposibil de oprit de dincolo. Nici chiar revoluțiile nu-i pot da de hac. Ele îl perfecționează un pic. În rest, e cea mai viabilă creatură umană. De la origini și până în prezent.

– E incredibil ceea ce-mi spuneți. Nu-mi pot închipui niște creaturi atât de oribile.

– Și, totuși, ele au existat și vor exista în toate timpurile. Noi am avut destulă grijă să lăsăm doar senzația de virtute la acești indivizi. Și nimic mai mult altceva. În felul acesta putem stinge orice dorință de a da în vileag starea adevărată de lucruri.

– Adică trăim într-o lume ce depinde totalmente de voința dumneavoastră?

– Da. Și toți cei care vă seamănă sunt, ca și dumneavoastră, niște cavaleri ai iluziei.

5.

Nu-mi venea a crede urechilor: sunt un cavaler al iluziei! M-am ciupit de nas pentru a mă convinge că nu visez. Gardianul mi-a observat gestul și a zâmbit spunându-mi:

– Nu e un vis ceea ce vedeți, trăiți, simțiți. E o realitate în toată splendoarea și perfecțiunea ei în stilul nostru. Și, principalul, sinceritatea dumneavoastră, și

credibilitatea față de unii indivizi, pe care îi considerați a vă fi chiar prieteni, vă costă foarte scump. Numai aici puteți discuta fără teamă. Și numai astăzi. În rest, noi v-am lăsat dincolo numai iluzia sincerității, ca o momeală pentru naivi.

– Adică aceasta ar semăna să fie o vânătoare a cavalerilor iluziei?

– Ar fi o adevărată vânătoare regală, dar de ce să-i dăm o asemenea tentă?

N-are nici un rost.

– Nu înțeleg nimic din ceea ce-mi spuneți.

– Motivul e simplu de tot. La început, când organizam cu adevărat asemenea vânători, se mai întâmpla să răbufnească adevărul la suprafață, mai devreme sau mai târziu, și atunci jertfele noastre căpătau aureola unor martiri. Ei stărneau spiritele. Și noi nu aveam nevoie de așa ceva. A trebuit să punem Minciuna la îngrășat, încât adevărul să nu mai răbufnească la suprafață.

– Chiar?

– Da, că de ce ne-ar trebui nouă să avem de-a face cu simpatizanți de-ai dumneavoastră? Astfel, din ceea ce credeți că ați fi, v-am prefăcut în niște actori jalnici, iar publicul s-a transformat în spectatori. Aplauzele lor sunt un semn de încuviințare a tot ceea ce faceți, vorbiți, un semn al satisfacției primite în timpul desfășurării concertului. Și cu cât replicile dumneavoastră sunt mai emoționante, cu atât jocul actorilor stărnește o admirație mai mare, iar aplauzele sunt mai frenetice.

– Vreți să spuneți că ați transformat lumea într-un bâlci?

– Baiu! Noi confirmăm numai adevărul că lumea este un teatru imens. Și pentru a-i diversifica plăcerile, admitem pe scena acestui teatru spectacolele dorite și nimic altceva ce ar putea pune în joc interesele noastre. Dacă ați observat bine, monologurile patriotarde sunt rostite cam de unii și aceiași actori. Ca să nu plictisească lumea cu reluări prea dese de subiect, scoatem actorași noi. Pentru „împropătarea“ sângei. În schimb dumneavoastră și alții de teapa dumneavoastră demult nu ați urcat în scenă. Și publicul vă uită. În felul acesta deveniți actori de mâna a treia, a patra ș.a.m.d. Cine mai are nevoie de idealurile dumneavoastră?

Spre deosebire de gardianul precedent, acesta s-a dovedit a fi peste măsură de guraliv. Mi-am amintit de guralivii, pe care îi cunoșteam și care nu te lăsau să suflă doar câte o vorbuliță de confirmare a celor rostite de ei. Mi-a spus că totul ce face, intră în funcția lui de serviciu și că el este obligat să-l inițieze pe fiecare vizitator în secretele lumii pe care o reprezintă și în care este o piesă a celui mecanism imens și perfect. Însă nu am izbutit să duc gândul până la capăt, fiind întrerupt de glasul lui:

– Greșiți amarnic, aici nu se minte. Și nici nu e de datoria noastră să vă mințim.

Din contra, suntem obligați să convingem pe fiecare în parte că totul, absolut totul ce facem noi e adevărul pur, iar restul e o deșertăciune.

– Și nu vă gândiți că eu, ieșind de aici...

– Nu ați înțeles nimic din ceea ce v-am spus. Mai bine ar fi să priviți, iată, acolo, în dreapta.

– Văd un turn sclipitor. E din cristal?

– Nu, sclipitori sunt paznicii care orbesc pe oricine încearcă să se apropie de el.

Acolo ținem închis spiritul omenesc. Spre deosebire de Dumnezeu, noi nu lăsam acest spirit să se contopească întru totul cu omul. Astfel și speranța rămâne pentru voi o iluzie...

6.

Din spusele gardianului reieșea că nici dreptul la speranță nu-l avem, adică în lumea din care am nimerit în piața aceasta. Și, trăind cu iluzia speranței, înseamnă că și viața noastră este o iluzie. Trăim, în genere, într-o lume a iluziilor bine regizate. Dar cine e oare iluzionistul și unde se află el: dincolo, aici? Că el ar trebui să fie undeva. Adică niște nume cunoaștem noi, că nu vom fi chiar cu totul lipsiți de rațiune. Problema e, însă, cine trage sforile, că totul depinde de sforar, că cineva pune în funcțiune imensul mecanism.

Cuvintele mi se învârtteau în minte ca o morișcă și-mi nășteau gânduri și idei care de care mai năstrușnice și, principalul, nu știam în ce să cred și dacă ar mai fi ceva de crezut, indiferent unde: dincolo, aici. Prin urmare, eu nu mai sunt eu, cel care aș putea fi cu adevărat, iar dacă, totuși, sunt, nu-mi aparțin mie și că acel misterios cineva știe să tragă sforile cu atâta dibăcie, încât lucrurile se așează nicidecum în albia lor firească, ci într-o ordine dorită de el. De ce se întâmplă așa, după voia sforarului și nu după cum ar fi normal?

Însoțitorului meu, care vorbea foarte mult, nu i-a plăcut, am înțeles, tăcerea mea. Voia să vorbesc și, în felul acesta, să nu mă gândesc la cele ce se întâmplă în jur. N-am greșit. Adică și diabolica perfecțiune a acestui malaxor de suflete poate da în petic. Când, cum, în ce împrejurări? Puterea absolută e sus. Noi trăim jos, într-o lume a relativităților, în care prostia omenească poate fi dirijată după bunul plac al celor din piața aceasta insuportabilă.

La un moment, vocea lui m-a readus la acea realitate a pieței în care nimerisem și care, în înțelesul însoțitorului meu, exprimă starea reală a unei lumi la fel de reală aici, unde nimerisem, ca să-mi spună:

- Nu vă îmbuibăți mintea cu aiureli.
- Și ce ar trebui să fac în cazul acesta?
- Mai bine ar fi să discutăm unele lucruri.
- Și despre ce am putea discuta, după ce mi-ați spus că eu și cei ca mine suntem niște cavaleri ai iluziei?
- Să zicem, bunăoară, despre adevărul la care jinduiți.
- Dar nu mi-ați vorbit despre Minciuna pusă la îngrășat?
- N-am tăinuit acest fapt, dar nu vă pripiți, aveți un pic de răbdare.
- Răbdare?
- Da.
- Despre ce fel de soi al răbdării îmi vorbiți și ce fel de răbdare poate fi într-o lume a ticăloșiilor?
- Într-adevăr, ea , răbdarea, crapă. Acolo, la voi. Și atunci se apropie vremea alegerii: ori te lași strivit de Minciună până la capăt, tăvălit în noroiul ei, ori accepți colaborarea cu noi. Vreau să-ți spun că nu toți ajung de bună voie la noi. Avem și dintre acei care au încercat să obțină profituri tănuite de ochiul nostru, nu le-a mers. Și dacă s-au fript, au acceptat colaborarea cu noi.
- Și ce primesc în schimb?
- Liniștea, la fel de iluzorie. Parcă v-am spus că noi ținem spiritul omenească bine închis. E mult mai comod așa. Pentru noi. În somn omul devine ascultător, executoriu.

- Știu bine că nu e vorba de somnul biologic.
- Aveți dreptate, vorbeam despre somnul rațiunii în lipsa spiritului omenesc. Dar să vă demonstrăm ceva. Sper să vă stârneasă interesul...

7.

La vorbele acestea a schițat cu mâna un gest abia ghicit și în fața noastră a apărut un tip/tipă fața căruia/căreia se schimba mereu, dar și acest amănunt mi s-a părut a fi esențial.

- Faceți cunoștință, mi-a spus gardianul. Până acum numai ați vorbit despre ea, dar n-ați văzut-o pe viu, cu toate că în mrejele ei vă aflați întotdeauna. Și nici nu trebuie să vă mire deloc ceea ce vedeți și vi se pare a fi ceva indecis. Așa arată Minciuna în realitate. Iar ceea ce se află dincolo, în lumea dumneavoastră, nu este decât o abstracțiune a ei. Nu o puteți vedea, nu o puteți pipăi, nu-i puteți ghici adevăratele contururi, deoarece ea este adimensională, atemporală, impersonală, omniprezentă. Se poate încarna în orice individ de dincolo, poate vorbi cu gura lui, poate gândi cu mintea lui

- Și?... l-am întrebat pe gardian numai ca să întreb ceva, ca să nu tac, să câștig timpul necesar pentru a mă dumeri de ceea ce se întâmplă cu mine în vecinătatea acestei mogâldețe deformată.

- Nu cred că ar trebui să vă explic ceva. Nu ar avea nici un rost, precum degeaba ar fi să vă întreb cum vați simțit după nenumărările ei mângâieri. Amândoi știm cu ce se alege cel atins de grija ei.

Aici a făcut o pauză scurtă. Profitând de acest răgaz, am continuat să o cercetez, poate voi ghici ceva în felul ei de a fi. Dar totul a fost zadarnic. Gardianul i-a mai schițat un semn aproape invizibil și Minciuna, despre care îmi spusese ceva mai înainte că a fost pusă la îngrășat, a bătut din picior. Minune: din unghere, nevăzute și imposibile de ghicit, pe fața pieței au apărut o mulțime de mogâldețe asemănătoare, impresionant de iuți și de neastâmpărate. Sute, sau, poate mii de glăscioare mi-au umplut urechile cu zumzăitul lor ce mă copleșea prin anumite asemănări de voci și de chipuri, care-mi aminteau numaidecât de ceva neplăcut.

- Nu vă mirați. Asocierile ce vi se nasc în memorie și vă amintesc de ceva, nu sunt decât ecoul anilor trecuți și trăiți toți, până la ultima clipă, în compania acestor slujitori zeloși ai Minciunii. Acum vă părăsesc pentru un timp oarecare. Cred că nu veți simți nici o urmă de plictiseală în vecinătatea acestor ființe atât de nevinovate și atât de ascultătoare prin faptul că fiecare în parte își cunoaște și își îndeplinește cu mare cinste obligațiunile sale.

Mai mult nu mi-a spus nimic. Mi-a întors numai spatele și a dispărut, cât ai bate din palme. Am rămas față în față cu această hoardă capabilă, după cum mi-am dat seama, să devoreze orice adevăr, să-l întoarcă, după bunul plac al Minciunii, așa cum i-ar conveni superiorului, pe care nu-l cunoșteam încă și nici nu știam dacă voi avea vreoa ocazie oarecare să-l cunosc. La gândul că aș mai putea trece încă o dată prin iadul de dincolo, m-au luat fiorii. Ce mă așteptă mai departe?...

8.

Rămas, după dispariția neașteptată a gardianului, în compania Minciunii și a mogâldețelor care umpluseră piața, continuam să o cercetez cu atenție: poate voi găsi ceva de ce m-aș putea agăța, acel capăt de fir salvator, ca să pot depăși ghemul de la un capăt până la celălalt. Mă mai gândeam că aveam nevoie și de un loc pentru retragere în cazul unor atacuri din partea Minciunii, dar zadarnică îmi era truda. Ea, mi se părea, se rostogolește în jurul meu asemeni unui cocoloș. Nici picioarele scurte despre care credeam că le-ar avea, nu i le-am descoperit. Mereu făcea fețe-fețe care, când mi se părea să se contureze în niște trăsături concrete, se destrămau ca un abur ireal. Dar această creatură era alături de mine, se învârtea în jurul meu și mă amețea. Împreună cu Minciuna, se învârteau în jurul meu, ca un roi săcâitor de muște, și celelalte mogâldețe, la fel de igrasioase, de impersonale și de iritante, ca și stăpâna lor. Mai ales mă enervau glăscioarele lor care îmi aminteau, parcă, de oarecare voci cunoscute cândva cu diferite ocazii și în diferite locuri, dar pe care nu le puteam ghici până la capăt, deoarece apăreau pentru frânturi de secundă și parcă erau ascunse după o cortină, și ea invizibilă. După un timp oarecare, enervat de zumzetul săcâitor al vocilor, am întrebat-o:

– Cine sunt mogâldețele acestea și ce caută aici?

– Sunt zvonurile, dragul meu, zvonurile, pe care le răspândesc eu în toate cele patru părți ale lumii, mi-a răspuns ea pe un ton familiar.

N-am putut suporta obrăznicia ei și i-am ripostat:

– Vă rog să renunțați la acest ton. Suntem, totuși...

Dar Minciuna nu s-a sinchisit deloc. Din contra, m-a întrerupt și pe același ton a continuat:

– Dragule, de ce te superi, doar de atâta timp ești protejat de grija mea, încât îmi pare că suntem, dacă nu prieteni chiar, cel puțin niște cunoscuți vechi și prin urmare, îmi pot permite luxul de a te tutui.

Avea o voce cleioasă ce mi se lipsea de urechi și se amplifică în timpane ca într-o cutie de rezonanță. Începea să mă doară capul. Zgomotul neplăcut produs de vocea Minciunii și de glăscioarele zvonurilor mă obosea. Pleoapele mi se îngreunau și eu făceam eforturi mari să-mi păstrez mai întâi calmul și, apoi, să nu mă prăbușesc în somnul ce mă sugea parcă tot mai tare, așa cum te-ar suga o mlaștină. Era un somn neobișnuit ce se deosebea de cel biologic, în timpul căruia ne recreăm organismul. Să fie oare acel somn al rațiunii capabil să nască monștri? Dar mogâldețele din jurul meu nu erau oare acei monștri?..

9.

Tot mai mult și mai mult pune stăpânire pe întreaga mea făptură senzația acelei prăbușiri în somn, iar mogâldețele se învârteau în jurul meu, prefăcându-se într-un adevărat vârtej ce mă împingea cu forța în acel somn. Să fie oare posibil așa ceva? Mi se părea că intru a doua oară în aceeași apă a unui râu oarecare. Cunoscut? Necunoscut? În delirul hipnotic al prăbușirii mele în acest infern, mai mult inconștient, cercam să repet în minte ceva, monosilabic, cu gândul că aș putea să mă eliberez din

mrejele în care am nimerit: „Regatul meu...Regatul...” Era ceva din Budda, dar nu izbuteam să-mi duc gândul până la capăt din pricina acelei voci cleioase ce mi se lipea de urechi, cercând mereu să mă convertească la lumea ei, a ticăloșiei:

– Da, drăguțule, regatul tău este Minciuna. Da, Minciuna, adică regatul meu. Eu sunt aici stăpână. Tot ce suflă și mișcă, de mine ascultă. Vei asculta și tu.

„Chiar așa să fie? Minte. Nu va izbuti să mă supună. Nu-i voi ceda”, cercam să mă conving într-o clipă de luciditate, pe care Minciuna a surprins-o la moment, începând să se învâртеască în jurul meu tot mai agitată, într-un fel de dans răspingător. Poate că era un dans ritualic al ei, de inițiere a jertvei într-o lume străină, o lume a dezgustului total. Puteam, oare, să fiu convertit sau, poate, a izbutit să pună stăpânire pe sufletul meu mai înainte, că de ce mi s-a spus că sunt doar un cavaler al iluziei?

Făceam mișcări convulsive să scap din prinsoarea delirului hipnotic. Prindeam aer cu gura în speranța că voi găsi cuvintele salvatoare pe care, rostindu-le, m-aș fi putut salva de mrejele Minciunii. Dar nu puteam scăpa de vocea ei lipicioasă, nu puteam ieși din vârtejul provocat de mogâldețe și care mă împingea tot mai mult la fundul unei bulboane, ce dorea cu orice preț să mă înghită.

Minciuna își continua dansul ei ritualic și mă zăpăcea, șuierându-mi la ureche:

– Ar avea vreun rost să mai trăiești între dușmani? Mai bine și mai comod te-ai simți între prieteni. Și aici, și dincolo... E destul numai să nu te împotrivesți pentru o clipă și totul în jurul tău se va liniști, vei fi fericit. Ți se cere numai să-i lingusești pe cei din jurul tău și să te lași lingusit. Anume ea, lingusirea, îți va face numai prieteni. Adevărul ți-a făcut numai dușmani. M-auzi?! Numai dușmani...

10.

O auzeam. Vocea ei continua să-mi turuiască ba la o ureche, ba la alta. La fel de lipicioasă și de igrasioasă, la fel de enervantă și de săcâitoare. În palma stângă simțeam o arsură insuportabilă. Degetele, încleștate, refuzau să se desfacă oricât de mari mi-ar fi fost sforțările de a-mi desface palma.

– Te frige? Mă întrebă Minciuna.

– Da, mă frige. Recunoscui eu sufocându-mă tot mai mult de cele ce mi se întâmplau.

– Vezi, adevărul tău și aici te deranjează, iar tu nici în ruptul capului nu dorești să te desparți de el. Îl vezi ce mic și jalnic este? Nici nu poți să-i ghicești prezența, doar arsurile i le simți. Renunță la el și vei scăpa pentru totdeauna de senzația aceasta neplăcută ce te deranjează mereu. Scufundă-te în apele mele și toate onorurile de pe lume vor fi ale tale. Cântărește încă o dată cele trăite de tine dincolo, amintește-ți de cunoștii tăi de acolo. Știi prea bine cât de jalnici erau până a mi se deda mie și ce au câștigat după ce au devenit partenerii mei. Eu pot...

– Da, am întrerupt-o brusc. Poți orice. Dar ceea ce poți e doar o orgie a clipei și eu nu vreau să fiu captivul acestei clipe. Și, în genere, detest orgiile. Trezindu-te din plăcerile de moment ale lor...

– Dar de ce să te trezești? Continuă-ți viața în această orgie, fă-ți un rost din ea și nu vei avea nici o neplăcere. Nu te vei simți angajat cu nimic față de cineva. Am eu grijă de restul.

În urechi îmi suna la nesfârșit: „Am eu grijă... Am eu grijă...“, în timp ce mă cufundam adânc, tot mai adânc în prăpastia fără fund a Minciunii și a mulțimii de mogâldețe care, mi se părea, începeau să turuie în cor: „Ești al nopstru... Ești al nostru... Ești al nostru“. În față îmi zâmbeau măști cunoscute parcă, dar care mi se ștergeau din memorie cu o iuțea fulgerătoare. Erau ei, cei care mă înconjurau dioncolo, care-mi zâmbeau mios ori mă străpungeau cu privirile ori de câte ori izbuteam să le rup aceste măști de pe fețele lor. Îmi zâmbeau diabolic de provocator și cu satisfacția triumfului de moment. Se bucurau că m-am pomenit în lumea lor și, ca și dincolo, pot să mă împoaște cu noroiul zvonurilor dorite de ei ori comandate de stăpâna lor – Minciuna, făcându-mă să înțeleg că, gata, sunt un tip terminat, că a apus steaua mea că, mai mult chiar, nu mă deosebesc cu nimic de ei, de lumea lor care începe să fie și a mea. Nu găseam nimic ce ar fi putut să mă salveze. Totul în jurul meu devenise potrivit și dezgustător. Acest dezgust mă înghițea încetul cu încetul, mă înstrăina tot mai mult...

11.

Și eu continuam acea prăbușire în inconștient, în acea stare pe care mi-o dorea Minciuna, eu urmând să devin impersonal, un zero-u, din care să se reîncarneze noul meu spirit, adică să devin un fel de minciună pentru a sprijini alta și, astfel, să fiu unul din acoliții ei. Dar, dar... aici mintea mea, încețoșată de turuielile Minciunii și ale zvonurilor, a prins, involuntar, ceva limpede, salvator. Și eu îmi încordam memoria să-mi reamintesc ce anume ar putea fi. Și am izbutit. Am făcut o efortare supraomenească și mi-am desfăcut buzele încleștate rostind:

– Ești nesățioasă. Nu te saturezi cu cei mințiți până acum și cauți mereu alții. Până la urmă, nesățioasă, îl mănânci pe minciunos, iar din prea mare stăruință, te înghiți și pe tine. Aceasta e chintesența existenței tale, neputința ta. Ignoranții te adoră ori se tem de tine. Totuși, de cele mai dese ori, spaima îi determină să nu pronunțe adevărul, mai ales în prezența ta. Ei nu au nici curajul și nici inteligența de a-l recunoaște. Astfel, triumful tău nu poate fi altul, decât cel de moment. Stăpânul tău te-a îngrășat dorind să acoperi cu orice preț adevărul ori, cel puțin, să-l pipernicești. Stăpânul tău a uitat ori s-a prefăcut a uita că adevărul mai înseamnă și conștiință trează, lumina speranței, pe care, numai ce, ai încercat să mi-o răpești și să mă prefaci într-un ostec al tău...

Pe timp ce trecea, tot mai mult mă eliberam din mrejele Minciunii, din această prinsoare scârboasă a ei. Dansul Minciunii încetinea, iar zvonurile se îndepărtau treptat, vocile lor deveneau tot mai șterse și mai jalnice, până dispăreau cu totul. Minciuna, pentru o clipă, mi-a amintit de o broască râioasă, cu gura larg deschisă, dar care așa și nu a putut înghiți jertfa. Încetul cu încetul îmi recăpătam siguranța și curajul de a o înfrunta:

– Da, i-am spus Minciunii, Descartes a avut perfectă dreptate afirmând că cel ce iubește adevărul trebuie măcar o dată să se îndoiască de toate. Nu m-ai înfrânt cum ți-ai dorit, ci mi-ai pus numai cugetul la încercare. Momentul, prin care am trecut și urma să devină un triumf al tău, nu a fost altceva decât victoria mea. Involuntar, m-ai ajutat să înțeleg și mai mult că demnitatea nu este o haină de schimb, iar

minciunosul, până la urmă, nu este respectat nici de oamenii cinștiți și nici de tine sau de ceilalți slujitori ai acestui sistem inuman. Tu nu ești absolută trăind într-o lume a relativității. Strălucirea ta este de moment și, ceea ce e mai caraghios, tu, ca și oricare alt minciunos, până la urmă, te îneci în propria-ți minciună. Ca și acum. De ce te-ai retras din fața mea, de ce zvonurile tale amuțesc, de ce măștile pe care mi le perindai în fața ochilor ca să mă întimidezi, au dispărut? De ce?

Minciuna a înțepenit. Mogâldețele ce o încojurau dispăreau tot așa de miraculos. Precum miraculoasă le-a fost apariția. Piața devenea tot mai largă cu deosebirea numai că lumina din jur avea o nuanță gălbui-verzuie, de parcă ar fi fost împroșcată cu venin...

12.

O oboseală cumplită îmi sfâșia corpul. Stăteam față în față cu Minciuna, terminată și ea de oboseală. Din încleștarea noastră nu s-a ales cu nimic din ceea ce avea, probabil, ordin să obțină. Făptura ei de broască râioasă se pleoștea tot mai mult și mai mult, de parcă s-ar fi dezumflat ca o bășică de porc pe care, după ce o frecam bine în cenușă, să se facă mai mare, și după ce mai băgam în ea niște grăunțe, o umflam și o puneam pe sobă să se usuce. În anii copilăriei mele era unica jucărie, cu care mă zăboveam până, din neatenție, o spărgeam ori se rupea singură de atâta joacă, despărțindu-mă de ea cu regretul că va trebui să aștept un alt Crăciun. Curioasa asemănare nu-mi stârni, însă, nici un fel de regrete. Ba simțeam chiar un fel de triumf ce pune stăpânire pe mine și-mi fugărea oboseala din oase. Trăiam satisfacția acestui triumf. Iar Minciuna devenea tot mai pipernicită și odată cu dezumflarea ei i se sfârșea și restul de triumf de la începutul întâlnirii noastre. Ar fi vrut să-mi spună ceva, dar, în locul cuvintelor, din gura ei lăbărtată se strecura în afară și ajungea până la urechile mele un sâsâit indescifrabil. Numai atât.

Nici urmă de zvonuri nu se vedea pe întreaga întindere a pieței. Dispăruseră până la ultimul și Minciuna, toată puterea căreia se bizuia pe sprijinul acelor mogâldețe, se zbătea neputincioasă. Se făcea tot mai subțire și se alungea, până ce se transformă într-un șarpe care, sâsâind fără întrerupere, găsi o crăpătură și dispăru în ea.

Numai aerul gălbui-verzui, parcă împroșcat cu venin, mai stăria în jur și-mi stârnea o stare de greață. De fapt, retrăiam, și pentru a căta oară în viața mea, această stare ce mă sfârșea ori de câte ori mi se întâmpla așa ceva. Atunci bănuiam numai. Acum am trăit pe viu încleștarea cu Minciuna. Și am înțeles: nevăzută, ea părea a fi de neînving, mai ales prin zvonurile ei ce se lăteau ca pecinginea în jurul meu și-i făceau pe mulți și de multe ori, dacă nu întotdeauna chiar, să se ferească de mine, de parcă aș fi fost un lepros sau un blestemat. Prin urmare, iată cum se nasc legendele și cum circulă ele. Dar, simțeam, ceva trebuie să mi se mai întâmple. Nu știam anume ce, că nu m-or fi lăsat aici, în piață, singur de capul meu...

13.

Nu sunt naiv să cred că ciocnirea mea cu Minciuna, în piața aceasta bizară și absurdă, ar fi ultima. Ea m-a urmărit tot timpul și nici de acum încolo nu mă va slăbi

din prinsoarea ei. Din contra, atacurile vor deveni mai violente. Făpturi de tipul/teapa Minciunii suferă greu orice înfrângere. Iar înfrângerile le înverșunează și mai tare. Ele preferă să ascundă adevărul, iar dacă cineva află de acest adevăr: ori tac, ori îl împroașcă cu noroi. Lipsite de scrupule, aceste creaturi îi gogolesc numai pe naivi și pe neghiobi. Ei pot fi recrutați ușor de zvonurile ce roiesc la tot pasul. „Ați auzit?.. Ai auzit?“. În felul acesta încep credulii și neghiobii să depeze zvonurile, convinși că fac un mare favor lumii din jur, punând-o în gardă asupra unor fapte sau făptași. Acești nătărăi și gură-cască nici nu-și dau seama cum se transformă în niște clopoței ai zvonurilor ce slujesc Minciuna. Astfel, pe ici-colea, vorbele încep să se lățească, sămânța lor prinde rădăcini.

Involuntar, mi-am amintit de următorul caz. O cunoștință veche, după ce nu ne-am văzut de un car de ani, întâlnindu-mă întâmplător în stradă, în loc de binețe, m-a întrebat:

– Chiar ești treaz? Lumea vorbește că...

– Ce poate vorbi?, îl întrerup eu.

– Că ești prieten cu păhăruțul. Nu-ți fă probleme, jumătatea o pun eu la bătaie.

Doar nu ne-am văzut de atâta timp.

Iată cum se umple lumea de zvonuri și cum știu ele să lucreze bine.

14.

Dar nu puteam rămâne, după cum v-am spus, mult timp de unul singur în această piață, în care toți și toate se află sub supravegherea unui ochi nevăzut. Nu mi-a trebuit mult timp să mă mai conving de acest adevăr și de faptul că în piața aceasta orice slujitor apare și dispare pe neobservate. Așa s-a întâmplat și acum. N-au izbutit bine să dispară zvonurile și Minciuna, n-am dovedit să-mi revin după cele întâmplate și după amintirea fragmentară despre care v-am spus mai înainte, că în preajma mea a și apărut un gardian aproape la fel ca ceilalți, impersonal, numai că pe reverul hainei i-am ghicit semnul distinct care se deosebea de pe celelalte revere. Să fie mai mare în grad? Tipul apărut în fața mea părea să fie cam iritat. L-am întrebat:

– De ce sunteți indispuș?

A urmat un răspuns destul de tăios:

– Nu vă privește dispoziția mea!

– Înțeleg...înțeleg. Aici oaspeții sunt tratați într-un mod cu totul deosebit. Și mi se pare că unii vă provoacă deranj.

– Nu ne deranjați.

– Îmi dau seama că nu vă deranjez. Dar de ce dumneavoastră vă place să-i deranjați pe alții?

La întrebarea aceasta am simțit cum ceva îmi zvâcnește în palma stângă. Era un fel de zvârcolire convulsivă, însoțită de o arsură puternică. Mi-am dat seama că e relicva, pe care continuam să o țin strâns în palmă. Cu ce aș fi putut deranja o relicvă? L-am privit țintă pe noul gardian ca să observ cum reacționează el la cele ce mi se întâmplă. Probabil că știe. În piața aceasta ciudată, aveam impresia că totul ce te încojoară îți radiografiază suflet și cuget. E un loc în care omul nu poate tăinui nimic. Reacția gardianului nu a întârziat. Mi-a răspuns cu un fel de țcănit, iritat și el:

– Nu ați observat inscripția ce atârnă deasupra noastră?
 Abia atunci mi-am ridicat privirea și am observat abreviatul DDM. L-am întrebat:

- Ce-o mai fi însemnând și aceasta?
- Ne aflăm pe teritoriul Departamentului de Depozitare a Memoriei. Sunt chiar șeful acestui departament.
- O-o-o, am făcut eu. Ce atenție mi se acordă. Mie, unui muritor de rând, nici prin cap nu mi-a trecut că pot fi întâmpinat de un șef atât de mare.
- Nu ar fi cazul să ironizați, iar întâlnirea cu trecutul vă va servi un prilej de meditație.
- Îmi dau destul de bine seama că depind de bunăvoința dumneavoastră, așa cum am depins de bunăvoința Minciunii.
- Vă rog să nu ironizați în continuare. Încă nu-i cunoașteți adevărata forță și mai bine ar fi să trăiți în prietenie cu acest slujitor fidel al nostru.

Am tăcut. Ce rost ar fi avut o continuare a discuției. Am cercat numai să-l privesc cu atenție așteptând să-mi spună ceva ori să mă invite într-un loc anume. Bănuiam că acolo trebuia să mi se întâmple ceva deosebit. Nu degeaba am fost întâmpinat chiar de șeful departamentului și nu de un oarecare gardian. „De aici încolo, mi-am zis în gând, depind de el. Curaj“.

El mi-a spus doar atât:

- Urmați-mă!

M-am supus poruncii sale...

15.

Aerul continua să fie de aceeași culoare gălbui-verzuie. Aceeași atmosferă apăsătoare domina piața. Îl urmăream pe gardian în tăcere. Avea o ceafă groasă, roșcată, acoperită cu un păr rar și țepos ce-mi amintea de un animal domestic prea bine cunoscut și devenit simbol al lipsei totale de rușine. Cu greu mă abțineam să nu-i pronunț numele. Cu atât mai mult că, ori de câte ori mi s-ar fi desprins acest nume de pe buze, simțeam în palma stângă o zvârcollire scurtă și înțepătoare ce-mi amintea că mai bine ar fi să tac. Era relicva. Calea parcursă de noi în această piață adimensională mi s-a părut a fi un drum al calvarului. Sufletul îmi era parcă strâns de o minghină, care îl storcea de orice sentimente lăsând loc destul doar pentru acela al unei frici uriașe. Nu știam și nici nu-mi puteam explica de ce mi se întâmplă așa ceva și de ce acest sentiment, pe timp ce trece, mă copleșește tot mai mult. De la ceafă până în tălpi, întreaga ținută a șefului DDM inspira pentru cei însoțiți de el umilință. Croiala trupului clădit cu prisosință și disproporționat oarecum – avea un trunchi cam alungit pentru picioarele lui scurte – îmi amintea de același animal și, în afară de frică, îmi stârnea și un dezgust. Încă nu știam la ce fel de încercări urma să fiu pus și dacă voi rezista.

În cele din urmă ne-am pomenit în fața unei clădiri de o configurație ciudată, pe care n-am observat-o, poate, din pricină că mai tot timpul am privit ceafa, spatele și fundul ce-i spânzura și parcă se sprijinea de pulpele picioarelor. Sau, așa cum se întâmplă multe în piața aceasta, pe neașteptate a apărut și clădirea în fața căreia

ne-am oprit. Avea o ușă masivă, capitonată cu metal, pe care șeful DDM a deschis-o și făcându-mi loc să trec înainte, mi-a ordonat:

- Intrați!
- Încotro s-o iau?
- Înainte, mi-a răspuns el sec, rece și autoritar.

M-am supus. Am pășit pragul și m-am pomenit într-un coridor semiobscur care ducea într-o sală imensă în centrul căreia era o masă și două scaune. Pereții parcă ar fi fost din vată, sala nu avea unghere, iar în interior se lăsa simțit abia vizibil un joc de lumini și umbre ce se extindea până dincolo de pereții care, aveai impresia, din pricina acestui joc ciudat, păreau a fi imateriali...

16.

Dar eu, cine sunt eu în această sală ciudată care, cu cât înaintez spre centrul ei, cu atât el pare că se îndepărtează de mine tot mai mult. Și oare când voi ajunge lângă acea masă străjuită de două scaune și ce mi se va întâmpla acolo? Deocamdată simt numai o greutate în picioare, de parcă ar fi de plumb și mai mult le târșăiesc pe podele, dar, straniu lucru, nu se aude nici un zgomot. Inima începe să-mi bată nebunește, tâmplele îmi zvâcnesc sălbatică parcă, iar de la liniștea apăsătoare din jur începe să-mi sune în urechi. Tare, tot mai tare, încât mi se pare că timpanele, gata-gata, îmi vor plesni.

În cele din urmă ajung în centru și mă opresc așteptând să apară, din spatele meu, șeful DDM ori să-i aud vocea seacă și rece ordonându-mi ce să fac mai departe. Degeaba aștept însă. Fac o sforțare să mă întorc cu fața spre ușă, dar nu izbutesc. Văd numai cât pot roti ochii, mai mult nu face nici o mișcare. Pereții ce mi s-au părut a fi de vată, acum parcă ar pluti ba apropiindu-se, ba îndepărtându-se, în felul acesta creând impresia aceluși joc ciudat de lumini și umbre, care m-a surprins la început. În palma stângă am simțit, iar, tremurul ciudat al relievei. Și de la acest tremur începe să-mi amorțească mâna. La început până la cot, apoi furnicările neplăcute se urcă înspre umăr și de acolo se răspândesc prin tot corpul, lăsând în urma lor o înțepeneală rece. Încetul cu încetul mă prefac într-o stană rece și numai ochii se mai mișcă și inima bate puternic, și gândurile îmi roiesc prin cap încercând să găsească un răspuns oarecare la cele ce mi se întâmplă sau ar putea să mi se întâmple de aici încolo. Până acum am fost în aer liber, adică pe teritoriul pieței adimensionale, în care am nimerit la început și totul ce mi se întâmplase acolo îmi părea a fi floare la ureche. Dar aici? Nu o fi continuarea unui vis urâcios început în dimineața zilei, în care am nimerit aici, cu deosebirea numai că acum mă aflu într-o sală cu pereți plutitori, care se apropie și se îndepărtează mereu, iar lumina gălbui-verzuie, după dispariția Minciunii, se transformase în ciudatul joc de lumini și umbre?

Îmi venea să strig: „Unde ești!? Apari odată în fața mea și spune-mi de ce m-ai adus aici!?” Dar nu strigam, că stana în care mă prefăcusem, nici voce nu avea. Abia într-un târziu, nu știu cât de târziu să fi fost, am simțit o zvâcnitură în palma stângă, după care amorțeala rece a început să mi se scurgă din corp, ca un fluid, undeva în jos, lăsând loc pentru o fierbințeală sufocantă. Atunci a răsunat vocea însoțitorului meu:

- Așezați-vă!..

17.

N-a fost nevoie să-mi poruncească a doua oară. Pasul, pe care l-am făcut până la scaunul din fața mea, a fost uimitor de ușor. Am avut senzația că plutesc printre acele semiumbre din încăpere. N-am simțit greutatea corpului, iar când m-am așezat, scaunul parcă m-a înghițit. Am devenit una cu el. Șeful de la DDM a rămas în continuare în picioare. Nu se grăbea să se așeze pe scaunul din partea opusă a mesei.

Din contra, s-a îndreptat spre colțul din dreapta mea, dacă putem numi așa locul spre care s-a îndreptat și, la un gest al lui, a apărut un pupitru cu un ecran deasupra. Abia după aceasta s-a întors la masă așezându-se pe scaun și întrebându-mă cu aceeași voce seacă:

– Ce ați zice de o îmbospătare a memoriei?

L-am privit numai, fără să rostesc un cuvânt oarecare. Nu știam, de fapt, ce i-aș fi putut spune că nici nu știam măcar despre ce fel de îmbospătare a memoriei poate fi vorba. Dar nu m-a lăsat să mă pierd prea mult în presupuneri întrebându-mă:

– Oare ați crezut că noi v-am lăsat fără supraveghere acolo, în lumea dumneavoastră?

– Nu am crezut, i-am răspuns de data aceasta. Mai ales că Minciuna mi-a dat de înțeles acest fapt.

– Și?

– Nu am crezut că un om poate coborî până la un asemenea grad de ticăloșie, încât să accepte rolul de zvon al Minciunii.

– Păcat. Dincolo, prietenii se leagă numai cu un anumit scop.

– Nu m-am grăbit să leg prietenii mari. Și nici să mi le schimb pe niște arginți.

– În schimb, nu ați știut niciodată de unde și până unde acei prieteni au fost sinceri. Simțiți în palmă ceva?

Relicva începea să zvâcnească. La început abia perceptibil, apoi mai tare.

– Simt, i-am răspuns.

– E bine că simțiți. Aceasta e sinceritatea dumneavoastră. Dar niciodată nu v-ați întrebat dacă au fost și ei întotdeauna loiali cu dumneavoastră.

– Într-adevăr.

Discuția luneca tot mai mult pe un făgaș ce mă făcea să cred că e predispus bine față de persoana mea. Dar, pe loc, mi-am amintit de altă discuție, la fel de provocatoare și am încercat să-mi stăpânesc limba și gândul.

– Ar fi mai bine să vă dați frâu liber, să vă răcoriți sufletul. Cât aveți posibilitatea să faceți așa ceva.

După ce mi-a dat acest sfat, a scos dintr-un sertar al mesei un pult de comandă, l-a îndreptat spre ecran și acesta s-a luminat. A apărut o stradă cunoscută, prea bine cunoscută de mine, deoarece destinul mi-a fost și încă îmi este legat de această stradă. Din mulțimea de oameni ce se perinda pe ecran, a apărut un tip îmbrăcat într-un palton de piele, cu pălăria trasă pe ochi. Mi-l aminteam ca prin ceață.

– Desigur, imaginea aceasta vă amintește de ceva, a adăugat interlocutorul meu.

Am tresărit. L-am cunoscut fiind încă în anul întâi la Facultate.

– Da, a fost prima mea întâlnire cu un oficial de-al dumneavoastră, i-am răspuns.

– Greșiți amarnic, primul contact l-ați avut cu mult mai înainte. Și nu în orașul acesta, ci la baștină.

– Cu-um?!

M-am mirat între timp ce-mi încordam memoria pentru a-mi aminti ceva, dar nu puteam bănuși nimic.

– Vă ajutăm noi, doar v-am spus că ne aflăm aici pentru a vă împrăști memoria...

VIAȚA CA UN SOLO DE VIOARĂ INTERVIU CU POETUL ȘI PUBLICISTUL MIHAI MORĂRAȘ

– Dragă Mihai, parcă ne cunoaștem destul de bine, de câteva decenii. Am absolvit amândoi aceeași școală medie românească, numărul 10 din orașul Cernăuți. Ba mai mult, am avut aceiași profesori. Diferența de vârstă dintre noi e doar de trei ani.

Și, totuși, nu pot spune că știu foarte multe despre familia domniei tale, în afară de faptul că te-ai născut într-o familie numeroasă. Vorbește-mi, te rog, despre părinții tăi. Ce fel de oameni erau ei? După care principii se conduceau în viață și v-au educat și pe voi, copiii lor?

– Dragă Vasile! Înainte de toate țin să-ți mulțumesc din adâncul sufletului pentru buna și frățeasca ta intenție de a mă provoca și pe mine într-un duel-instantaneu de interviuri cu convorbitori de mare prestanță pe care i-ai mai avut în preajmă, astfel încât aceștia să facă obiectul unor motivații îndreptățite de a trezi curiozitatea și interesul celor care îți prețuiesc și îți pun în valoare întreaga ta osteneală literară și publicistică. Eu sunt conștient de responsabilitatea ce mi-o asum de a mă antrena într-o cursă pe care mi-o întinzi cu cele mai bune intenții, cu atât mai mult cu cât viața mea, pe parcursul îndelungatei cariere și de ziarist, eu am fost acela care am luat zeci și zeci de interviuri, dar nu și cel interviuat. Recunosc, deci, că trec printr-o asemenea experiență pentru prima dată (doar dacă așa face abstracție de un dialog-fulger, pe care l-am avut acum câțiva ani cu

prietenul nostru comun Mihai-Sultana Vicol, scriitor și ziarist din Suceava, acea convorbire ad-hoc fiind inserată în „Flacăra“ lui Adrian Păunescu).

Am acceptat propunerea ta din sentimentul unei compatibilități cu adevărat frățești dintre noi și a unor principii de atitudine fără compromis, ce ne sunt comune amândurora, cu atât mai mult că timpul ni le-a verificat cu vârf și îndesat, cum s-ar spune, ambii conștientizând că timpul, vorba unui înțelept, verifică prietenii așa, cum focul verifică aurul.

Este adevărat că noi, copiii nerăsfățați ai acelor timpuri, eram educați la școală în spiritul acelor vremuri duplicitare, când nici prin minte nu ne trecea să credem altceva decât ceea ce ne învățau profesorii. Ce-i drept, și tu, și eu, am avut noroc de profesori bine instruiți la școlile românești interbelice din Iași, București, Cluj etc., care aveau o pregătire fundamentală profesională și ne mai strecurau și nouă câte ceva, printre degete, din cunoștințele lor.

Probabil că-ți mai amintești în ce mod ne preda limba și literatura maternă (moldovenească) îndrăgita de toți elevii profesoara Raisa Davidovna Fainboim, cea de la care am însușit dragostea de cuvântul matern și deprinderea de a ne exprima corect, dumneai știind să transforme cele 45 de minute, cât dura lecția, într-o adevărată conversație încărcată cu metafore și figuri de stil ce ne umpleau sufletul de lumina și înțelepciunea lor povăuitoare.

Dar cât de măgulitoare era vocea calmă, curgătoare a profesoarei de istorie, Valentina Deomidovna Babiuc, pe care colegele din clasă o asaltau în timpul recreației, luând-o la braț și discutând de la egal la egal despre câte-s în lună și-n stele. Cred că ți-l amintești și pe Alexandru Livovici Parnas, profesorul nostru de franceză, un aristocrat intelectual prin felul său de a fi, de a se îmbrăca și a ironiza, încât nu numai profesoarele mai tinere, dar și fetișcanele ochioase dintr-a IX-a și a X-a îl furau, pe furiș, cu ochii... De asemenea, mi s-a întipărit pentru toată viața și chipul plin de demnitate, dar și strictețea, tactul pedagogic al profesorului de matematici Moisei Livovici Ițkovici, prestanța și imaginea inconfundabilă a profesoarei de biologie Domnica Ivanovna Gordună; a celor de limbă și literatură rusă, Zarea Mihailovna Grecico-Gagarina, și de chimie Klavdia Mihailovna Nahimovici. Toate aceste personalități ne-au format, ne-au ajutat să găsim fiecare rostul nostru în viață, altfel spus, ne-au învățat multe lucruri de bine. Or, ținând cont de acel sistem diabolic de îndoctrinare și ideologizare sistematică prin care a trecut și școala de pe vremuri, totuși ea ne-a dat anumite cunoștințe, anumite deprinderi în a analiza unele fenomene sociale, a discerne mai lesne binele de rău.

Mi-ai solicitat niște detalii, niște amănunte vis-a-vis de familia în care m-am născut și am crescut. Am fost la părinți opt copii, dintre care cei trei au murit de mici în timpul războiului și al foametei cumplite, provocate de „eliberatorii din răsărit“ care au dat năvală peste vetrele noastre. Și mama, și tata proveneau dintr-o familie puternică și statornică de gospodari români de la Roșă noastră cernăuțeană. Dar, odată cu instalarea ordinii celor cu steaua roșie în frunte, li s-a luat totul: și pământul, și uneltele agricole, și animalele. Numai aerul și sufletul din piept nu li s-a luat. Până-n ziua de azi mi-a rămas împlântată, ca un ghimpe, în memorie, o zi de început de primăvară, când în grădina noastră de pe lângă casă, ce se întindea dincolo de râulețul Clocucica a dat busna o comisie,

reprezentând autoritățile sovietice locale. Unul din cei nepoftiți (era chiar un român de-al nostru) ținea în mâini un fel de crăcană, sau prăjină cum i se spunea, lămurindu-i mamei că avem prea multe prăjini de pământ pe lângă casă și o jumătate din ele urmează să fie sechestrate. Așa și s-a întâmplat. În zadar biata mamă își frângea mâinile, implorându-i pe acei antihriști să nu rupă ultima bucățică de pâine de la gura copiilor, și așa lihnii de foame.

Apropo, pe bucata noastră de pământ, luată cu hapca de venetici, niște indivizi veniți tocmai din Rusia și-au ridicat un căsoli de toată frumusețea. Și totuși, în pofida mizeriei materiale, dar și de alt ordin, în care s-au pomenit părinții și buneii mei, la fel ca și toți băștinașii acestei înstrăinate vetre strămoșești, ei nu și-au împietrit sufletul, nu s-au lăsat pradă ispitelor rele și răzbunării. Dimpotrivă. Cu toate greutățile materiale enorme prin care treceam cu toții, în familia noastră domnea buna înțelegere și acea armonie, care ne-a permis să depășim cumplitele cumpene ale sorții. Și acest echilibru moral-spiritual ni-l alimenta bunica Smaranda, înzestrată de la natură cu o memorie fenomenală și o voce dumnezeiască. De la ea am auzit primele legende despre Ștefan cel Mare (balada lui Dimitrie Bolintineanu despre Marele Ștefan care, învins și rănit într-o cruntă bătălie cu turcii, bate la zidurile cetății, rugând-o pe maica sa să-i deschidă poarta). Această capodoperă bunica, în duet cu tata, o interpretau adesea în două voci; o țin minte până astăzi, o intonez și eu cu anumite ocazii...

Tot de la bunica am auzit netrecătoarele noastre romante și doine din bătrâni pe versurile lui M. Eminescu, O. Goga, G. Coșbuc, V. Alecsandri, V. Militaru.

– *Care dintre învățăturile lor s-au prins cel mai bine de tine?*

– Deși buneii și părinții se trăgeau dintr-o viță de oameni simpli, toți erau știutori de carte. Și lucrul acesta se datora ordinii instituite cu mulți ani în urmă de autoritățile austro-ungare, conform căreia învățământul primar era obligatoriu pentru toți supușii aceluia stat monarhic. Așa se făcea că majoritatea absolută a conașionalilor mei de la Roșă, de mici copii știau să scrie și să vorbească atât în limba lor maternă, română, precum și în germană. Din spusele bunicii Smaranda am reținut, că cea care a adus-o pe lume, adică străbunica Eudochia (Dochița) Saftencu a fost profesoară la renumita noastră școală nr. 10 de la Roșă, iar fiul ei, Gheorghe Saftencu, studiasse la Universitatea din Cernăuți, dar a murit în floarea vârstei, răpus de o boală, pe atunci incurabilă.

Bineînțeles că și în familia noastră se vorbea germană. Îmi aduc aminte, că atunci când bunica și tata aveau „secretele” lor, ambii treceau la limba germană, ca să nu înțelegem noi ce discutau ei între dâșii. Dacă ar fi să scot în relief, care dintre învățăturile lor mi-au fost cele mai de folos în viață, aș crede că aceasta ar fi simțul omeniei, al modestiei, al bunului simț, al cumsecădeniei, al respectului față de aproapele. În casa noastră niciodată nu s-a vorbit în tonalități ridicate, nu-mi amintesc să se fi întâmplat vreun scandal de proporții sau să se fi aprins vreo altă ceartă spontană. Nici eu, nici cele patru surori n-am primit barem o sfârlă de la tata sau de la mama, fiindcă niciodată nu le-am ieșit din cuvânt, niciodată nu ne-am răstit unul contra celuilalt.

De altfel, cele mai prețioase calități și repere morale, pe care le-am însușit în căminul familial, au fost frica de Dumnezeu, cumpătarea, buna cuviință, mila și bunătatea, care mereu s-au aflat la noi în capul mesei. Doar nu în zadar se spune că omul, la care nu se vede bunătatea, e ca un nour fără ploaie, iar mila (vorba lui E. Ionesco) nu trebuie să fie sentimentală, ci una cu adevărat bărbătească și profund umană. Cu alte cuvinte, cea mai temeinică lecție de viață, pe care am însușit-o în casa părintească, s-ar potrivi cu înțeleptul dicton strămoșesc: „Bine faci, bine găsești“. Sau cum spunea marele nostru cărturar Nicolae Iorga: „Un om bun nu este acela care face bine, ci acela care se bucură de bine“. Pe când răul întotdeauna vine în zbor trâmbițând, dar pleacă schiopătând.

– Care dintre trăsăturile caracteristice ale domniei tale, preluate de la cei care te-au adus pe lume, crezi că te reprezintă cel mai bine în viața de zi cu zi: acasă, în familie, în societate, la locul de muncă sau în viața publică, dacă ținem cont de faptul că ești și soț, și tată, și socru, și bunic, și poet, și ziarist, și președinte al Filialei Forului Democrat al Românilor de la Universitatea de Stat din Moldova, și redactor șef al unei publicații pentru tineretul studios din capitala unei jumătăți de Moldovă?

– Cunoști și tu, dragă Vasile, sintagma populară, transmisă bucovinenilor noștri din moși-strămoși: A fi gospodar la casa ta. Ea de fapt exprimă, o întreagă filozofie, una sănătoasă, atotcuprinzătoare, a felului nostru de a fi, de a-ți duce traiul, de a-ți clădi destinul, cel al românului din toate timpurile. Însuși Creatorul ne-a pus și ne-a înrădăcinat pe acest pământ binecuvântat, între munți și mare, astfel încât, vorba marelui Eminescu, „Și noi locului ne ținem, cum am fost așa rămânem“. Probabil că din această stare a sedentarismului nostru, de la facerea lumii, ni se trage caracterul, ni se trag calitățile și avantajele de a fi și a rămâne noi înșine, de a ne încrede doar în propriile energii trupești, sufletești, morale și spirituale. Noi, pe parcurs de milenii, ne-am clădit, ne-am edificat Cetatea Moralității, a demnității și perpetuării în timp, rămânând în același spațiu de neclintit, cu această moralitate creștină.

Eu am avut o copilărie grea. Fiind o familie mare, părinții abia de legau o nevoie de alta, spetindu-se din răspuțeri să alunge foamea din casă. Tata, bun meseriaș în lemnărie, avea un salariu mizer și nu reușea să sature atâtea guri flămânde, iar mama, biata de ea, bolnăvicioasă și firavă cum era, ducea tot greul casei. Nu știu cum altora, dar nouă ni se potrivea amărâta sintagmă „sărac și curat“. Așa am crescut cu toții, cei cinci copii ai Mariei și ai lui Gheorghe Moraraș a Dochitei, a Smarandei, săraci dar curați, cu Dumnezeu în suflet și respectul pentru cei din jurul nostru. Bineînțeles că prima și cea mai importantă școală a vieții am însușit-o acasă, iar munca, cu care am fost deprinși de mici, a fost universitatea noastră (ca să-l parafrazez pe clasicul Maxim Gorki). Abia peste mulți ani, când deja, tot prin muncă, m-am pus pe picioare, am pătruns tâlcul și esența unei înțelepte cugetări eminesciene, potrivit căreia nu există nici libertate, nici cultură fără muncă. Or, nimic omului nu i se dă în viață degeaba. A munci în sudoarea frunții, iată regula pe care ar trebui s-o respecte oricine, dacă vrea să se

apropie și să guste „din glorie și fericire“. În ceea ce mă privește, mă consider un om norocos în sensul că mi-a reușit să fac în viață ceea ce a trebuit și nu ceea ce aș fi fost impus de împrejurări să fac. Și dacă mi-a izbutit câte ceva, desigur că m-au ajutat cei șapte ani de acasă. Acest principiu, acest deziderat moral l-am transmis și fiului Lucian, care, la rândul-i i-l altoiește, alături de harnica, ca o albină, soție Lilia, și fiicei sale Mihaela, nepoțica noastră. Am convingerea că fiecare dintre noi se află mereu în postura unui examinat. Iar examinatorul nostru este viața însăși.

Doar nu în zadar se spune că așa cum îți vei așterne, așa și vei dormi. Acest precept, această lege nescrisă am luat-o tot de acasă. Ea îmi este călăuza până în ziua de azi. Răsfoind caietele în care îmi făceam însemnări în anii de studenție, am dat de următorul aforism, pe care îl subliniasem cu un creion roșu: „Viața e la fel, cum ai interpreta în public un solo de vioară, învățând știința instrumentului pe măsură ce cânti“...

Uite că am ajuns să devin și soț, și tată, și socru, și bunic, dar până astăzi am senzația unui călător la un început de drum, obsedat de dorința de a cunoaște farmecul acelei viori pe care încă n-am reușit s-o însușesc măcar parțial...

– *Ce amintiri din copilărie ți-au rămas imprimare în memorie, în afară de tristul adevăr redat în următoarele rânduri: „Copilăria mea flămândă, / Cu plopi uscați de pe zăvoi, / Și azi îmi stă parcă la pândă / După pereții triști și goi!“, care spun foarte mult de la sine, cu sufletul tău rănit de amintiri despre perioada grea prin care treceau românii din nordul Bucovinei, inclusiv cei din Cernăuți.*

– Clasicul nostru Ioan Slavici, fiind probabil marcat de o copilărie dificilă, scria în notițele sale: „Nu e nimic mai trist ca o copilărie tristă“. Așa a fost și copilăria mea. Mi-au rămas cicatrizate pe retina memoriei multe amintiri. Dar cea mai dureroasă, despre care îți vorbesc ție pentru prima oară, este legată de groaznicul an de foamete 1947. Deși un copil la vârsta de cinci anișori încă nu prea pătrunde în esența celor ce se întâmplă în prejma lui, și cu atât mai mult nu le memorează în mod cronologic și deslușit pe cele mai importante lucruri pe care le-a văzut, uite că un tragic episod mă urmărește până în ziua de azi. Țin minte că era vara, luna lui Sâchetru, cum se spunea pe timpuri în Roșă noastră, când românii încă nu erau rusificați ca în prezent. O văd pe mama, ca pe o umbră, ducând pe cap un sicriu micuț și bocind în surdină, probabil să nu ne sperie prea tare pe noi, cele trei odrasle rămase încă în viață, ca printr-o minune. Mama îl ducea la cimitir pe micuțul frățior Victoraș care împlinise doar câteva luni. Nimeni n-a însoțit-o până la cimitir, fiindcă fiecare familie de români de la Roșă își avea dramele sale și oamenii mureau ca muștele.

...Peste un an s-au întors din refugiu în propria lor țară de dincolo de Siret buncii: Smaranda și Nicolai, împreună cu fiul lor mai mic Radu, care în scurt timp a fost dus și el la groapă.

...Erau primii ani de după groaznica conflagrație pe care au ațâțat-o cei doi răi – Hitler și „părintele tuturor timpurilor și tuturor popoarelor“, Stalin. Majoritatea caselor unde au trăit nemții, au fost părăsite. Cine a venit pe de-a gata și s-a făcut stăpân pe averea străină, știe toată lumea de acolo. Așa s-a întâmplat că

și mica noastră „cetățuie“ – căsuța în care ne-am născut, a fost înconjurată de oaspeți nepoftiți, majoritatea bărbaților fiind cu epoleți pe umăr, trecând sfidător pe lângă băștinași, țănoși, cu nasul pe sus, aroganți și obraznici de parcă toată lumea ar fi fost a lor. Una dintre aceste familii de militari s-a stabilit în gospodăria unor nemți care se învecinau cu noi, la vreo 300 metri de casa noastră. Capul acelei familii de ruși era un maior care-și pierduse în război mâna dreaptă. Îl chema Arcadi Nicolaevici Soloviov și s-a mutat acolo împreună cu soția Valentina și cele două fiice Nina și Tatiana. Probabil că așa a trebuit să se întâmple ca nedoriții noștri vecini să fie oameni foarte de treabă și harnici. Cei de prin mahalaua noastră se mirau cum fostul „frontovic“ (combatant) mânuia foarte dibaci cu mâna stângă toporul, sapa, hârlețul și grebla. Ba chiar fără vreun ajutor al cuiva își ridicase acareturile de pe lângă casă – cuștile pentru iepuri, cotețele pentru găini, rațe și porci. Noul nostru vecin era într-adevăr un bun gospodar. Grădina lui arăta ca în poveste, iar pomii curățați și dați cu var la fiecare început de primăvară, erau plini cu mere, pere, prune, vișine și gutui. Pe lângă toate acestea, Arcadi Nicolaevici era un tip foarte sociabil, optimist din fire, îi plăceau companiile vesele. Așa s-a atașat de familia noastră, încât toți ai casei îl acceptau ca pe unul de-al nostru.

...În una din acele zile de vară bunelul s-a apucat să mai împrăspăteze interiorul și exteriorul căsuței noastre bătrânești. A mai îndreptat prispa casei, a dat cu var pereții, iar în final în casa mare a ornamentat partea de sus a pereților de sub tavan cu o bordură – un brâu de toată frumusețea în tricolorul nostru românesc. Iar odăița în care își duceau veacul ambii bunei a fost îmbrăcată frumos. Acolo erau și portretele lui Carol I, al regelui Ferdinand, al regelui Mihai.

Peste vreo săptămână, (țin bine minte și acest detaliu, de parcă s-ar fi întâmplat mai deunăzi) își făcu apariția în ogradă vecinul nostru. Intrând în casă, își aruncă privirile într-o odaie, apoi în alta, vrând să vadă cum s-a isprăvit bunelul cu reparația, chit că s-a împrumutat de la rusul nostru cu niște var și vopsea... Cunoscând destul de bine limba rusă, mi s-a întipărit bine vocea tăioasă a fostului ofițer, lăsat la vatră ca invalid de gradul I, cu cele două ordine Drapelul Roșu de Luptă, pe care le prindea la pieptul tunicii sale de sărbătorile comuniste (1 mai, 9 mai, 7 noiembrie, 28 februarie): «Prostule, scoate-i chiar acum pe acești nemernici și văruiește din nou pereții, dacă nu vrei să nimerеști la urșii cei bruni». A ieșit afară înfuriat, fără să mai scoată vreun cuvânt.

...Peste un an și opt luni, la 4 martie 1953, bunelul trecu în lumea umbrelor. Norocul nostru, al întregii familii, a fost că Arcadi Nicolaevici Soloviov nu ne-a denunțat. Altminteri, cine știe, pe unde ni s-ar fi semănat oasele pe întinsurile Siberiei. Pentru asta l-am respectat toată viața. Astăzi fiica lui cea mai mică, Tatiana, este stabilită cu traiul în Germania și se bucură de toate drepturile acestei țări, care și-a creat cea mai puternică economie din Europa.

Au fost și alte situații care mi-au lăsat, precum te exprimi, sufletul rănit. Nu pot uita o seară a Sf. Vasile pe stil vechi, când eu împreună cu doi colegi vecini am pornit cu colindatul. Am ajuns tocmai pe la casele de sub pădurea Țetinei. Îmi amintesc doar că acel colind, pe care îl cântam la ferestrele gospodarilor, conținea și o frază despre acei din țara rusească care au venit să ne cucerească. La un moment dat, peste noi au dat năvală câțiva vlăjgani mai în

vârstă și ne-au bătut măr, înjurându-ne de toți sfinții în limba lor, luându-ne pe deasupra toate rublele, copeicile și ce mai aveam prin trăistuțele noastre: mere, nuci, covrigi, bomboane.

Se mai întâmplau și alte situații, când pe toloaca ce se mărginea cu Dealul Stâncii, ne prindeam în jocurile noastre copilărești și noi românii băștinași, și progeniturile veneticilor. În timpul hârjoanelor, aceștia nu rareori deveneau agresivi, luându-ne la bătaie, și, înfuriați, se luau după noi, dar nu ne mai ajungeau fiindcă eram mai iuți la picior, încurcându-le cărările.

O altă nedreptate pe care ne-au făcut-o „eliberatorii“ ținea de parcelarea pometelor, pe care le avea aproape fiecare gospodar de la Roșa. S-a ajuns până acolo, încât nouă, copiilor, nu ni se permitea să ne înfruptăm cu un măr, cu o pară sau o prună din propria noastră livadă. Cu timpul, noii stăpâni s-au obrăznicit și mai mult, ridicându-și pe pământurile noastre casele de vară (de vacanță) sau așa numitele „dace“, care au ajuns până-n pragul gospodăriilor noastre.

– Locul tău de baștină, Roșa, reprezintă cea mai veche dintre suburbiile cernăuțene, mai mult chiar, există și părerea cum că ar fi mai veche decât orașul, deoarece o bună parte din casele ei, cică au fost zidite din bolovanii fostei Cetăți Țețina. Prin ce crezi că se deosebește Roșa și roșosenii tăi de celelalte suburbii ale orașului: Clocucica, Horecea Urbană, Caliceanca, Jucica, Sadagura și de locuitorii lor?

– Azi, prietene drag, în Roșa noastră n-o să mai întâlnești femei îmbrăcate pe la sărbători în portul lor național, rochii lungi în falduri și pieptărașe, împodobite cu mărgeluțe sclipitoare de toate culorile curcubeului și încinse cu brâie frumoase de lână, pe care numai gospodinele noastre le puteau confecționa cu atâta gust și măiestrie. N-o să le mai vezi în timpul recoltelor bogate de altă dată purtând pe cap coșuri cu toate bunătățile pământului, care erau așteptate în piețele agricole cernăuțene de către toți orășenii. Dar nu numai prin aceasta se deosebește Roșa de celelalte suburbii pe care le-ai numit. Dat fiind așezarea ei geografică foarte prielnică în raport cu Cetatea Țețina, s-a proiectat cu multe secole în urmă, ca o dungă dreaptă, drumul central ce lega Târgul de altă dată al Cernăuților cu cetatea propriu zisă, care zăcea în ruine.

Se spune că înțeleptul Voievod, Alexandru cel Bun, a rămas impresionat de modul în care localnicii din împrejurimi își duceau gospodăria, mai ales de măiestria meșteșugarilor de a-și face casele din lut, piatră și lemn. Anume aceștia, cică au fost mobilizați să întărească zidurile cetății și să edifice cele mai importante obiective care au pus temelia viitorului oraș. Tot la Roșa, concomitent cu extinderea populației, prindeau rădăcini și obiceiurile tradiționale autohtone. Astfel, cu scurgerea timpului, roșosenii își consolidau identitatea lor națională, specificul lor în vestimentație, modul original de a vorbi limba, de a-și organiza petrecerile populare, sărbătorile creștine, de a porni horele și sârbele la nunți și cumătrii, de a-și împodobi casa cu busuioc pe la grinzi, cu covoare, lăicere și păretare, cu obiecte de cult, confecționate direct de iscusiții meșteri populari locali.

Cât n-ar părea de paradoxal, dar o etapă benefică pentru populația românească de la Roșă, a însemnat instaurarea în Țara Fagilor a administrației austro-ungare. Anume în acea perioadă istorică, infrastructura și populația din regiune a cunoscut o perioadă de dezvoltare dinamică, suburbia Roșă apropiindu-se tot mai mult de oraș: apăreau primele dughene și prăvălii cu toate cele necesare pentru traiul cotidian, creșteau rândurile meseriașilor calificați, în ținut a fost deschisă prima școală din Roșă, apoi s-a pus temelia primului focar cultural de la periferie, renumita Casă Germană. Spre deosebire de alte zone suburbane, Roșă era locul preferat de trai al multor nemți din categoria celor înstăriți, care au avut asupra băștinașilor o influență benefică din toate punctele de vedere.

Despre disciplina, punctualitatea și acuratețea nemțească conaționalii mei vorbesc până în ziua de azi cu admirație, regretând că acele vremuri au apus pentru totdeauna.

– De fapt, Cernăuțiul și prin aceasta s-a evidențiat de-a lungul secolelor trecute: prin multiculturalitatea lui și prin conviețuirea pașnică a mai multor etnii. Drept dovadă pot fi și Casele naționale ale comunităților din oraș: Casa Națională a Românilor; Casa Națională a Evreilor; Casa Națională a Nemților; Casa Națională a Ucrainenilor; Casa Națională a Polonezilor. O Casă Națională a Românilor, era și la Roșă domniei tale. Știi unde se afla ea și ce activități se desfășurau acolo până au venit sovieticii, ca să ne „elibereze“ de propria noastră ființă națională?

– Adevărat vorbești. Cernăuțiul nostru, de-a lungul întregii sale istorii multisekulare, a fost o oază de conviețuire pașnică a diferitor semini și numai năvălirile barbarilor dinspre răsărit – fie turcii, fie tătarii, fie slavii au tulburat liniștea, traiul sedentar și pacea dintre oameni. Desigur că și roșoșenii noștri aveau Casa lor națională. Ea a fost construită la finele secolului XIX, începutul secolului XX, în localitatea Roșă-Stânca, în vecinătatea căreia acum 120 de ani a fost pusă temelia școlii primare, transformate ulterior în școala de opt ani, nr.17. Localnicii n-o numeau Casa Națională a Românilor, ci mai simplu – Societate. Astfel, când în acel locaș cultural urma să se producă vreun eveniment, ei își spuneau unul altuia: „Haidem, la Societate“. Acolo, la Societate, tatăl meu cânta în cor, tot acolo el cu mama și-au jucat nunta. În interiorul aceluiași așezământ, la etajul doi funcționa o bibliotecă, cu un fond bogat de carte românească, germană, poloneză etc. Acest centru cultural și spiritual nu și-a pierdut caracterul iluminist încă mulți ani după, în perioada sovietică. Îmi amintesc că cele mai frumoase nunți din Roșă se făceau vara și la începutul toamnei pe maidanul din fața clubului, iar în sezonul rece al anului – în sala de spectacole, care era destul de încăpătoare. Pe noi, puștani, ne impresionau mai ales muzicanții, care formau tarafurile renumitelor dinastii de lăutari: Lomuș și Cerbu. Casa Națională a Românilor din Roșă-Stânca (Societatea) era renumită mai ales în perioada interbelică, prin faptul că acolo se desfășurau diverse serbări populare, activau cercuri pe interese, o școală duminicală pentru copiii interesați. Tot în incinta acestui cămin cultural aveau loc diferite conferințe, întruniri și simpozioane. Pe

maidan se organizau târguri agricole și industriale, se aduceau diferite mărfuri, obiecte, manufactură tocmai de la Rădăuți, Suceava, Botoșani...

Astăzi acest edificiu se numește Club și stă mai mult încuiat. Se pare că l-au părăsit nu numai oamenii, dar și timpul, care roade tot mai încrâncenat din acoperiș, din pereți, din temelie și din scări, acestea parcă vrând să se scufunde în pământ...

– *Distinsa publicistă Maria Toacă, observatoare subtilă a procesului literar din Bucovina, te numea în „Zorile Bucovinei“ cu prilejul jubileului domniei tale, „un vrednic bărbat, incurabil bolnav de Bucovina și rănit de dorul de Roșă natală“. Cuvintele acestea exprimă un adevăr incontestabil. Dragostea ta pentru Bucovina, pentru Cernăuți, pentru Roșă ta, nu are margini. De unde pornește ea? Ce izvoare subterane o alimentează?*

– Am rămas profund emoționat de aprecierile și calitățile, pe alocuri exagerate, pe care mi le atribuie doamna Maria Toacă, această admirabilă și plină de generozitate și căldură sufletească fiică a Boianului, dar și a Bucovinei noastre, pe care natura a înzestrat-o cu atâtea virtuții frumoase, dându-i înainte de toate talentul și harul creației. Ori de câte ori revin acasă, la Cernăuți, parcurg ziarul „Zorile Bucovinei“, sora mea Nuța, fiind de ani buni abonată la această publicație, mi-o păstrează număr cu număr și desigur caut, în primul rând, materialele semnate de Maria Toacă, ale căror tematică variată, fie cronici culturale, recenzii și investigații, probleme actuale ale cotidianului bucovinean, care mă readuc la realitățile zilei, mă informează și mă fac să mă simt ca un coparticipant la toate câte se întâmplă acasă. Spun așa, fiindcă acea „acasă“, e într-adevăr „acasa“ mea, fără de care nu mi-aș putea închipui existența. Dorul de cuibul părintesc, dorul de surori, de neamuri, de prieteni, dorul de cărările copilăriei mele, ale cărei urme au rămas acolo, pe Dealul Stâncii, pe coclaurile fostei cetăți geto-dacice Țețina, pe ulicioarele înguste și șerpuite ce mă duceau spre școală; murmurul apei cristaline ca lacrima a pâraiașului Clocucica, care curge doar la câțiva metri de căsuța bătrânească, unde am văzut lumina zilei.

Toate aceste stări sufletești îmi răscolesc amintirile, mă fac să cred că această mică patrie ce o port în mine, sunt eu însumi, dar ești și tu dragă Vasile, este inimoasa noastră publicistă și eseistă, harnică și neobosită ca o albină, Maria Toacă, sunt prietenii noștri de ideal și credință nestrămutată „în a patriei mărire“ Alexandrina Cernov, Mircea Lutic, Ilie T. Zegrea, Simion Cociu, Ilie Luceac, Ion Crețu, Dumitru Gorșcovschi, Nicolae Toma, Tudor Andrieș, Vasile Carlașciuc, Viorica Vâsoțchi- Jaloba, Vitalie Zâgrea, Vasile Bâcu, Ștefan Broască, Octavian Voronca, Grigore Crigan, Elena Vântu-Tărățeanu, Dumitru Covalciuc, Ilie Gavanos și atâția alții.

– *Rădăcinile rămân acasă, carte apărută în anul 2002, la Editura Alexandru cel Bun din Cernăuți, reprezintă, după cum menționa aceeași binecunoscută publicistă, Maria Toacă, „o adevărată enciclopedie a personalităților de pe plaiurile noastre, stabilite la Chișinău.*

După câte-mi amintesc, culegerea respectivă cuprinde 33 de schițe-portrete ale diverselor personalități bucovinene? Număr care nu reprezintă nici măcar un sfert dintre vip-urile care ar fi meritat să fie popularizate de domnia ta. Nu te încercă gândul să mai scoți un volum cu alți 33 de bucovineni și bucovinence?

– Am lucrat la acel volum cu o deosebită râvnă și trageră de inimă, fiindcă meritul nu a fost al meu, ci al acelei galerii de personalități proeminente care au lăsat o urmă adâncă și plină de rod în domeniul în care au activat și continuă să activeze, ridicând prestigiul locurilor natale, unde le-au rămas rădăcinile.

Și totuși, ideea pe care o lansezi, ar fi rezonabilă dacă s-ar găsi o altă formă de prezentare a unui volum care, într-un fel sau altul, l-ar succede pe cel anterior. Acest lucru s-a discutat în câteva rânduri la întrunirile Asociației Social-Culturale „Bucovina“ din Chișinău, al cărei președinte este remarcabilul nostru poet, bucovineanul Arcadie Suceveanu. În cele din urmă s-a decis editarea unei culegeri, cuprinzând anumite detalii din biografia și domeniile de activitate ale tuturor membrilor acesteia. Au dat curs solicitării în cauză circa 80 de persoane. Inițiator și responsabil de ediția, care se află în prezent în faza de finalizare, este entuziastul și neobositul animator al acestui proiect, domnul Mihai Patraș, decorat recent cu cea mai înaltă distincție în stat – Ordinul Republicii, ex-deputat în primul Parlament democrat al Republicii Moldova, profesor universitar, autor al unor dicționare fundamentale din domeniul economic, apreciate în întreaga lume. În această muncă extrem de grea, una de rutină, îl ajută buna și harnica lui soție, doamna Olga Patraș.

– Chiar dacă ești cam de mult plecat din Bucovina (de atunci, dacă nu mă înșel a trecut aproape o jumătate de secol) spune-mi, te consideri acolo în Basarabia un străin sau tot ca la tine acasă. În dulcea Bucovină eminesciană?

– Cum poți să te consideri străin în spațiul pe care ți l-a hărăzit Creatorul Lumii? Alceva ar fi fost, dacă destinul m-ar fi dus la urșii din taigaua siberiană sau pe alte meridiane străine. Niciodată, pe parcursul unei aproape jumătate de veac de când mi-am legat viața de Basarabia, nu am avut senzația unui înstrăinat. Am venit acasă de acasă (analogica expresie înaripată nichitastănesciană). Cu toate că în scurt timp, după ce am devenit student la Chișinău, mi-am făcut mulți prieteni la facultate, de care m-am atașat sufletește, cu care mi-am împărțit bucuriile și necazurile, în care am putut avea încrede ca în propriii mei părinți. Aveam nevoie de niște repere pur omenești, care să mă ajute să mă orientez în acel mediu social, pe care încă nu-l cunoașteam. Și acest „reper moral“ a devenit pentru mine poetul Grigore Vieru.

Se întâmpla un adevărat miracol: acea Basarabie încorsetată până în străfunduri de ideologia comunistă, unde aborigenilor li se dădea cu țărâita din patrimoniul cultural-spiritual, numele lui Grigore Vieru devenise un simbol, o icoană a redeșteptării naționale, a rezistenței moldovenilor basarabeni, un reper moral, un model de creator adevărat al artei poetice, al valorii, al verticalității, al omeniei și al curajului civic neîntâlnit până atunci.

Vreau să spun prin aceasta că eu am îndrăgit aceste meleaguri mirifice, îndrăgindu-l pe marele poet basarabean. Ceva mai târziu i-am apropiat, le-am făcut loc în sufletul meu, și pe Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Ion Ungureanu, Eugen Doga, Anatol Ciobanu, Ion Buga, Petru Soltan, Gheorghe Ghidirim, Anatol Codru, Ioan Ciuntu, Ion Hadârcă, Valeriu Matei.

Am aflat unde se află domiciliul lui Gr. Vieru la Biroul de Adrese și într-o seară de toamnă târzie a anului 1966 am apăsat butonul soneriei apartamentului unde locuia poetul, pe Bulevardul Tineretului, blocul Nr.16. M-a primit și m-a omenit de parcă ne cunoșteam de-o viață, maestrul fiind surprins că stă de vorbă cu un bucovinean. Din acea clipă numele Grigore Vieru l-am asociat cu toponimicul istoric Basarabia, cu care poetul nostru din Pererâta copilăriei sale triste – s-a contopit de-a-ntregul, inseparabil, atribuindu-i-se mai târziu profund recunoșcătoarea comparație – metaforă: *Lacrima Basarabiei*.

De la acest Om, singular prin măreția și generozitatea omenescului său, am învățat cum e să-ți iubești Mama, Patria, Neamul. Prin Lacrima lui Grigore Vieru am cunoscut mai bine Basarabia, am îndrăgit-o și i-am rămas devotat deoarece m-a primit și pe mine la sânul ei.

...La începutul lunii octombrie anul 2008, când Cernăuțiul nostru eminescian rotunjea șase veacuri de la prima atestare, Grigore Vieru se pregătea de drum. Cu mare părere de rău, l-a împiedicat boala. Dar știind că subsemnatul urma să-și lanseze cu prilejul memorabilului eveniment cele două volume, proaspăt apărute, m-a rugat să dau citire în fața asistenței Mesajul său de frățietate. Bineînțeles că i-am îndeplinit întocmai porunca. Iată-l:

„Nu-mi pot imagina Bucovina fără de Carpați. Și nici educația națională a copiilor și adolescenților cernăuțeni fără școala nr. 10 de la Roșa. Câtă asemănare între frumusețea Carpaților noștri și cea a școlii românești de la Roșa!

Câtă apropiere între voința și modul lor de a rezista! Școlii din Roșa se cuvine să-i înălțați un monument. Dacă-l veți înălța, să nu uitați să puneți la temelie și cele două cărți – una de poezie *Cioplitorul de mituri* și a doua de publicistică, *Răzbunătorul eu pe mine însumi*, semnate de Mihai Morăraș, absolvent al Școlii nr.10.

În credința că ne vom întâlni totuși într-o zi nu atât de îndepărtată, vă îmbrățișez pe toți cu dragoste, cu dor și credință în izbânda dreptății“.

(Chișinău, 3 octombrie, 2008)

Dar n-a fost să fie. Poetul a fost chemat la ceruri în zorii lui Ghenar, 2009, în urma unui groaznic accident de automobil, întâmplat chiar la intrarea în Chișinău, după ce se întorcea în noaptea zilei de 16 ianuarie din orașul Cahul de la solemnitățile prilejuite de ziua de naștere a Luceafărului poeziei românești, Mihai Eminescu.

– *Ți-ai păstrat deci caracterul, spiritul de bucovinean înfipt, plămădit din criță de munte și rășină de brad?*

– Întrucât această întrebare face trimitere la munte (bănuiesc că îți stă în față imaginea Carpaților noștri cu centurile de conifere ce le înfășoară culmile), îți voi răspunde, dragă Vasile, printr-o cugetare sclipitoare a unui mare scriitor, de care s-a prins sintagma „cetățean al lumii“ Sună în felul următor: „Spiritul omului

este asemenea unui urcuș în munți; vezi culmea, ți se pare că ești pe cale să o atingi, apoi descoperi alte culmi, alte prăpăstii, alte povârnișuri..." (An. de S. – Exupéry)

– *Cum ți s-a părut Chișinăul, atunci, la prima ta întâlnire cu el? Te-ai acomodat repede?*

– Ca să vezi! Această întrebare mă teleportează nu la acel început de toamnă aurie din îndepărtatul an 1962, când am văzut pentru prima oară Chișinăul (ce-i drept doar o periferie a lui din zborul avionului) dar cu mult mai devreme, pe cel imaginar, cam pe la mijlocul anilor 50 ai secolului trecut, când, la fel, într-o zi de toamnă (eram în clasa a șasea sau a șaptea) direcția școlii a organizat pentru elevii din clasele superioare o întâlnire cu trei scriitori, sosiți tocmai din Chișinău – Emilian Bucov, Bogdan Istru și Petrea Cruceniuc. Nu-mi mai amintesc ce ne-au vorbit atunci înalții oaspeți (tustrei erau incluși în manualele noastre școlare), or, din acea zi, orașul Chișinău nu mi-a mai ieșit din cap, asociindu-l cu cele trei nume.

Apropo, după încă o bună bucată de vreme, când deja am prins rădăcini adânci în capitala „Moldovei înSORITE“ mi s-a oferit prilejul să-i cunosc mai îndeaproape (în particular pe Bucov și pe Cruceniuc), cu care în câteva rânduri am fost în deplasări de lucru prin satele republicii, eu însoțindu-i în calitate de corespondent la ziarul republican „Viața satului“.

Dar... vorbeam de zborul deasupra Chișinăului. Făcusem acea călătorie aeriană de o zi și o noapte pentru a-mi lua bun-rămas de la prietenul de copilărie Ghiță Visoțchi, care studia la Școala Republicană de Pictură „Iliia Repin“. Ce-i drept, am reușit să iau cunoștință „din mers“ doar de pitorescul Parc și de „Lacul Comsomolist“ din Valea Morilor, apoi de Aleea Clasicilor și de artera centrală a orașului – Prospectul Lenin. Peste câteva zile urma să iau drumul cătăniei pe o durată de trei ani, pe un alt traseu...

Oricum, impresiile puternice ale acelei vizite fulger la Chișinău, în toamna anului 1962 (într-adevăr, era o toamnă de aur) m-au urmărit pe parcursul întregului stagiu militar. Icoana unui oraș mare, ce forfotea enigmatic în hlamida multicoloră a frunzetului în legănările unui vântișor autumnal, îmi tulbura gândurile și imaginația, iar ideea care mă urmărea de a reveni în această urbe devenise pentru mine o obsesie.

Cu ajutorul Celui de Sus am susținut cu bine admiterea la Universitatea de Stat din Chișinău și la 1 septembrie 1965 m-am văzut cu carnetul de student în buzunar. Părinții habar nu aveau ce-mi pusesem eu în gând, și abia peste vreo lună și jumătate, când m-au văzut intrând în casă nu în forma militară, cum se așteptau, ci îmbrăcat în simple haine civile, au înlemnit...

Uniforma militară au păstrat-o încă mulți ani, ca un fel de „relicvă“, iar cizmele din piele (le-am confecționat la un cizmar bun din Odesa) le-am păstrat până când a bătut ceasul lăsatului la vatră. Apoi tata le-a purtat încă o bucată de vreme. Desigur că cele mai puternice emoții le-am avut în timpul examenelor. Mă prezentam la ele în uniformă soldățească (aveam gradul militar de sergent), fapt ce trezea curiozitatea celorlalți candidați (mai ales a băieților) care erau cu 7-8 ani mai tineri. Simțeam o atașare, o apropiere, a colegilor de grupă și de

facultate. Aflând, pe lângă alte amănunte din biografia mea, că mai sunt și român, nu numai ei, dar și unii profesori mă priveau ca pe un extraterestru.

Abia ceva mai târziu am înțeles cum stau lucrurile. Prima lecție, una de „precauție“, mi-a dat-o profesoara de Dialectologie Faina Ilarionovna Cojohari, care ne predă obiectul în toate grupele din anul întâi simultan. În una din acele zile (stăteam chiar la margine) conspectând materialul, dânsa se apropie de mine și-mi șoptește la ureche: „La repaos am ceva să-ți spun“. Când lecția a luat sfârșit, profesoara mă aștepta la catedră. Atâta am auzit de la ea: „Te preîntâmpin să nu mai scrii cu litere latine, fiindcă poți zbura din Facultate...“. Atunci am înțeles că mă aflu într-o realitate, pe care încă nu o cunoșteam. Din acea clipă priveam Chișinăul în alte culori și în alte dimensiuni.

Desigur că am devenit mai prudent, cu auzul mai „ascuțit“ la ceea ce se vorbea în jurul meu, mai atent în discuțiile pe care le purtam la facultate și în afara ei. După prima sesiune (toate examenele le-am susținut cu „foarte bine“) cei din jur se uitau cu alți ochi la mine. Cu același rezultat am susținut și următoarea sesiune – cea de vară, astfel că rectorul Alexei Medvedev a trimis părinților o scrisoare de mulțumire, iar în vacanța de vară am fost onorat cu o excursie de zece zile la Moscova și Leningrad...

Chișinăul, „cu umeri dalbi de piatră“ (Gheorghe Vodă), cu mireasma îmbietoare a florilor de tei și de salcâm ne încălzea visele și aspirațiile noastre. Anume acel Chișinău mi-a intrat în sânge, odată cu poezia lui Vieru, odată cu balada „Miorița“ și „Dor de mamă“ a lui Sulac, odată cu muzica plină de mister a lui Doga, cu pânzele parcă pictate cu lacrima lui Demiurg de Mihai Greco și Igor Vieru, apoi, ceva mai târziu cu naiul cel fără de asemănare a lui Vasile Iovu, cu vioara tămăduitoare a lui Serghei Lunchevici și Nicolae Botgros. Acel Chișinău cu cenaclurile lui dătătoare de aer înmiresmat și plin de speranțe de la Biblioteca Națională (fosta Krupskaia) și de Uniunea Scriitorilor, animate și diriguite de Mihai Cimpoi și Nicolae Dabija, reluate mai târziu, sub o altă formă, dar păstrându-și același mesaj, același motiv, aceeași combativitate. Este vorba de cenaclul „Alexei Mateevici“, avându-l în frunte pe studentul de la medicină Anatol Șalaru. Iată Chișinăul cel adevărat, iată Chișinăul cel neîngenunchiat, Chișinăul care i-a readus, mai bine zis, i-a reînviat pe Mihai Eminescu și pe Veronica Micle, parcă reîncarnați fiind de marii actori ai scenei teatrale Valeriu Cupcea și Constanța Târțău, acel Chișinău al Mariei Bieșu, al lui Ion Druță, al lui Ion Ungureanu...

Cu alte cuvinte, Chișinăul marilor contraste, al marilor paradoxuri și al marilor energii creatoare umane, pe care-l contempli, pe care-l admiri și care ți-a intrat în suflet, generându-ți noi celule energizante în organism și purtând povara timpului care este scena, îndărătul culiselor căreia noi ne transformăm încet-încet. Astfel, orașul Chișinău mi-a devenit frate-geamăn cu Cernăuțul adolescenței și primilor ani ai tinereții mele.

– Probabil că ai avut și clipe de incertitudine. Cine ți-a fost atunci alături? Prietenii înfiripate pe parcursul anilor s-au consolidat sau unele au trecut în categoria deziluziilor?

– Această întrebare mă face să revin la episodul din iarna anului 1967, când rectorul-satrap Medvedev a emis ordinul de a mă exmatricula. Îți poți da seama că atunci nici pe departe nu putea fi vorba doar de niște clipe de incertitudine, e prea ușor spus. Cele aproape trei săptămâni ce mi-a fost dat să le trec până în ziua în care Medvedev s-a văzut nevoit să anuleze ordinul, mi-au înălbit părul și mi-au zdruncinat inima.

Și totuși, norocul meu a fost acela că eram angajat (pe o jumătate de salariu) la noul post de radio „Luceafărul“, în calitate de redactor. Acesta era destinat în exclusivitate tineretului din RSS Moldovenească, însă undele lui ajungeau până și în căsuța noastră la Roșă, pe care părinții, surorile și bunica Smaranda îl recepționau în mod regulat și, în special, în serile când în emisie era programul meu cu o durată de 30 minute. La acest capitol se cere un detaliu de principiu. Vorba e că ideea de a fonda pe lângă Comitetul de Stat de Radiodifuziune și Televiziune a unui post destinat exclusiv tinerilor ascultători, i-a aparținut unui om deosebit, pe care-l chema Nicolae Lupan. Acel Nicolae Lupan care a avut curajul și fantastica forță de convingere să deschidă la Cernăuțul nostru postbelic tot un post de radio, care, firește, emitea în limba română. Dacă nu mă înșeală memoria, în primăvara anului 1957, corul școlii noastre nr. 10 de la Roșă a ocupat un loc de frunte la olimpiada regională, fiind invitat în studioul comitetului regional de radiodifuziune la o imprimare care, ulterior, a răsunat în eter pentru toți ascultătorii români din nordul Bucovinei.

Anume atunci l-am văzut pentru întâia oară pe acel munte de bărbat, cu care destinul a vrut să-l întâlnesc peste mulți ani la Chișinău. Aflând de unde mi se trag rădăcinile, îți imaginezi care i-a fost surpriza și cum a procedat la rugămintea mea de a mă primi la lucru, chiar dacă eram student la zi și pe deasupra și român înscris în pașaport! Anume acest mare patriot și bărbat al neamului românesc m-a încurajat în acea perioadă, mi-a deschis ochii la multe lucruri, ajutându-mă și cu vorba, și cu fapta să depășesc situația care m-a prins în strânsoarea ei.

Și am mai avut atunci și un alt sprijin moral, la fel de puternic și încurajator: el a venit din partea unui profesor, pe care îl admiram cu adevărat și-l prețuiam. Îl chema Gheorghe Dodiță și ne preda Literatura veche moldovenească. De la domnul profesor Gheorghe Dodiță am aflat adevărul, că poporul nostru a supraviețuit, în timp și spațiu, datorită rezistenței lui congenitale, dar și celei spirituale, care pe parcursul veacurilor, pline de restriște, au produs oameni mari, precum cronicarii noștri și cărturarii vechi de prima mărime Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Dosoftei, Varlaam, Nicolae Milescu-Spătaru, Dimitrie Cantemir...

Însuși dascălul nostru, fiind un excelent specialist în domeniu și un orator înzestrat de la Dumnezeu, a transmis aceste calități de la o generație la altă generație de studenți, el, fără să-și dea seama, purta deja alura de legendă. Dar prelegerile sale nu se mărgineau numai la predarea obiectului propriu-zis. Profesorul nostru de literatură veche avea harul să lege lucrurile, fenomenele și evenimentele, ce s-au întâmplat de-a lungul istoriei noastre zbuciumate, astfel încât noi, studenții, să ne simțim ca niște navigatori prin valurile furtunoase ale trecutului nostru legendar. Răsfoind caietele vechi, în care conspectam aceste

prelegeri dodițene, am dat de un citat pe care profesorul nostru ne-a rugat să ni-l notăm și să-l memorizăm, fiindcă, ne atenționa acea voce inconfundabilă de la catedră „este a unui mare om de cultură, al moldoveanului nostru de prin părțile Strășenilor, Alecu Russo“.

Iată conținutul citatului, mai bine zis a cugetării clasicului moldovean: „Neamurile trec prin ispite și încercări, până ce intră priceperea într-însele și se înțeleg, așa și fierul, numai prin foc se înmlădie, se netezește și se face strălucitor“.

Vorbindu-ne adesea într-un limbaj esopic, dragul nostru îndrumător ne dădea de înțeles, că numai cunoașterea marilor înaintași, cum îi numea Mihai Eminescu, că numai pătrunzând în străfundurile istoriei și civilizației, un om se poate considera cult, cu demnitate.

– *Până la urmă, datorită muncii și perseverenței, dârzeniei tale de bucovinean ai reușit să te afirmi în mediul intelectual din capitala Moldovei, într-o epocă acerbă, când naționalitatea de român însemna condamnarea la anonimat și ratarea tuturor posibilităților...*

– Dragă Vasile! Să nu-i crezi nici în ruptul capului pe acei, care se bat astăzi cu pumnul în piept și se declară mari eroi, disidenți, luptători înflăcărați cu fostul sistem comunist. Aceștia, de fapt, au fost cei mai docili, cele mai servile și aprige slugi ale unei ideologii ruinătoare, inumane, care l-a depersonalizat pe om, l-a transformat într-o unealtă supusă, fără coloană vertebrală. Eu niciodată n-am făcut caz din faptul, că pe timpul comuniștilor am rămas și m-am considerat român. Dar nici disident nu m-am considerat. În acei ani de totală îndobitocire a unor popoare ale fostei URSS, luptam mai mult cu mine însumi, în subconștient făcându-mi multe deziluzii amare și bănuieli că avem un stat clădit numai pe minciună și ipocrizie. Ce puteam face eu, un simplu lucrător la ziar, care stăteam prin gazde cu copilul mic și cu o leafă ce abia ne ajungea să nu amețim de foame? Protestam în felul meu și iată cum: în ziua în care a venit pe lume băiatul, nu am ezitat nici o clipă să-i dau un nume de al nostru, Lucian! Așa se întâmpla că exact în acea perioadă de timp eram preocupat de filozofia marelui Lucian Blaga. În geantă purtam și volumul masiv scris de Lucian Blaga, *Poezii*, îngrijit de George Ivașcu, apărut în anul 1966 la Editura pentru literatură din București, cumpărată la faimoasa librărie cernăuțeană „Drujba“ din „Piața roșie“. Îl procurasem și pe acesta în vacanța de vară

Dar să revin la subiect. Prezentându-mă la secția de stare civilă pentru a perfecta adeverința de naștere a copilului, „conțopista“ de la masă nici în ruptul capului nu vroia să scrie prenumele Lucian, insistând, în aberațiile ei șovine (bineînțeles că era rusoaică), precum este corect ca în actul de stare civilă să fie trecut prenumele Lukian. Și abia atunci, când i-am pus în față pașaportul meu, unde era indicat că-s român, ba chiar i-am arătat și coperta cărții pe care stătea tipărit: Lucian Blaga, *Poezii*, am reușit cu nervii încordați și cu replicile corespunzătoare să obțin ceea ce-mi doream.

– Majoritatea oamenilor se răzbună pe alții pentru diverse lucruri. Dumneata faci excepție. Te răzbuni pe propria persoană, pe eul domniei tale. Cum să ne explicăm acest lucru, inclus în titlul celei de a doua carte de publicistică – Răzbunătorul eu pe mine însumi, pe care ai semnat-o în 2007.

– Titlul volumului de publicistică pe care-l invoci – Răzbunătorul eu pe mine însumi ascunde o metaforă, mai bine zis, o extensie cu nuanță vindecativă. Această „răzbunare“ cocea în mine probabil încă din anii copilăriei pline de lipsuri, apoi se aduna, se acumula în subconștientul meu pe măsură ce realitatea lucrurilor ce se întâmplau în jurul nostru era în contradicție flagrantă cu cea pe care o trâmbea propaganda oficială. Eu nu puteam pricepe de ce ni se spunea la școală precum că suntem cei mai fericiți copii din lume și că trăim în cea mai frumoasă și bogată țară de pe globul pământesc, iar atunci când veneam după lecții acasă, biata mamă nu avea cu ce să ne potolească foamea. Eu îl uram pe tata din cauză că el vorbea de rău pe Ilici, care (știam din școală) că anume el ne-a adus în casă lampa lui cea fermecată. Tot tata ironiza (fără să-și dea seama că-mi trauma psihicul), că port la gât nu cravată pionerească ci „o zgardă roșie bolșevică“. Eu nu aveam cum să știu, că acel sistem diabolic m-a transformat și pe mine într-un fel de Pavlik Morozov, din care cauză pe cel ce mi-a dat viață îl consideram dușman de clasă. În mine clocoteau și durerile mici și durerile mari. Chiar dacă filozoful Terentius din antichitatea romană credea că durerile mici vorbesc, iar cele mari tac, m-am trezit la un moment că am început să conștientizez că durerile cele mari nu mai tac, ci țipă în mine și cer răzbunare.

Răzbunându-mă pe mine însumi, l-am răzbunat într-un fel și pe tata, care a plecat în lumea umbrelor cu toate durerile și suferințele sale. Am răzbunat-o și pe mama care, fiind și ea o fire profund religioasă, și pe care nu am auzit-o măcar o dată să ridice vocea, nu-și putea permite să facă o cât de mică aluzie, cu nuanță critică la adresa puterii.

– Din paginile acestei cărți se profilează și caracterul domniei tale, un caracter temerar, de luptător înverșunat cu „adversarii românismului“, cu „prefăcătorii care dezonorează“, cu „ticăloșii ambalată în sutană“.

Cartea respectivă de publicistică conține și o serie de scrisori deschise către anumite persoane și personaje cum sunt, bunăoară, fostul președinte al țării Vladimir Voronin, președintele PPD-ului, politicianul Iurie Roșca, savantul Haralambie Corbu, mitropolitul Chișinăului și al întregii Moldove, Vladimir Cantarean și către alte individualități ale vieții politice, social-culturale din Basarabia.

Nu te încearcă gândul să mai adresezi câteva epistole asemănătoare, poate mai puțin usturătoare, unor reprezentanți ai clasei politice din R. Moldova? Cine ar fi aceștia și despre ce le-ai vorbi în linii generale? Te întreb nu întâmplător, or axa interviurilor publicate la această rubrică în revista noastră „Glasul Bucovinei“ presupune și întrebări privind viața și activitatea cotidiană a scriitorilor intervievați.

– Dragă Vasile! Ți-aș reproșa mai multe „figuri de stil“ prea măgulitoare și exagerate. Referitor la ideea ce mi-o sugerezi: de a-i prinde în vizor și pe actualii noștri demnitari, cam așa cum am procedat în scrisorile deschise la adresa personajelor menționate de tine ceva mai sus. Vorba e că însăși optica lucrurilor, a evenimentelor și fenomenelor social-politice din perioada „domniei“ lui Vladimir Voronin e cu totul alta în raport cu cea a guvernării de astăzi, care nu-i nimic altceva decât o consecință tragică a blestematului Pact Molotov-Ribbentrop, actuala R. Moldova fiind în realitate nu succesoarea Statului Medieval Moldovenesc (precum trâmbețează până la răgușire noii noștri moldoveniști de teapa lui Dodon, Ceban, Stati, Țurcan, Tabără, Nazaria, ba chiar și președintele parlamentului Marian Lupu), ci o struțo-cămilă – RASS Moldovenească, care fusese creată în partea stângă a Nistrului de Stalin. În noua sa expresie de guvernare Alianța de Integrare Europeană (cu toate fricțiunile și controversele, cu toate contrazicerile și viziunile diferite asupra unor lucruri principiale ale celor trei lideri de partid Filat-Lupu-Ghimpu), oricum strategia rămâne a fi o prioritate. Dar și „masa critică“ a societății moldovene de la ora actuală se deosebește radical de cea de pe timpul dictaturii lui Voronin. În cei opt ani de guvernare comunistă s-a acumulat atâta „material exploziv“, încât era imposibil ca un om cu gândire și făcând o analiză normală și obiectivă să nu se întrebe, așa cum se punea verdictul în Evanghelia după Ioan: Quo Vadis, Domino?, adică în formula actuală – Încotro, Basarabie? Și oameni de aceștia, mai ales din rândul tineretului basarabean, deveneau tot mai mulți. Anume ei, în dramatica zi de 7 aprilie 2009, au ieșit cu zecile de mii în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău să protesteze vehement împotriva falsificărilor crase, pe care le-au făcut comuniștii în alegerile parlamentare.

În acea zi, pe la ora 15, când întreaga piață clocotea de mânie, subsemnatul a rostit un mesaj de admirație pentru tineretul studios care manifesta în mod pașnic și în aclamațiile zecilor de mii de manifestanți, în care am menționat că în acele clipe de tensiune maximă și responsabilitate enormă pe care și-au asumat-o, cu ei sunt solidari toți membrii filialei Forului Democrat al Românilor din Moldova de la Universitatea de Stat din Moldova.

Ulterior această cuvântare, la fel ca și cele ale neînfricaților patrioți și tribuni Nicolae Dadija și Valeriu Matei, a fost reluată în câteva rânduri de Postul Național (privat) de radio „Vocea Basarabiei“.

Cât privește ideea de a mai scrie o carte, asemănătoare volumului *Răzbnătorul eu pe mine însumi*: cu toate rezervele, pe care le am față de actualii lideri politici ai celui de al doilea stat românesc, cromatica scrisorilor deschise, tonalitatea lor, desigur ar fi alta decât ceea ce i-am tratat, să zicem, pe Voronin, pe H. Corbu, pe Mitropolitul Vladimir, pe aceiași Roșca, Tătaru, Berlinschi, pe regretatul Teleșcu, pe șovinul Klimenco. Ceea ce nu înseamnă că i-aș fi scăpat din vedere pe vizații mai sus lideri. Am avut o conversație și cu domnul prim-ministru Vlad Filat, și cu domnul Președinte al Parlamentului (în câteva rânduri) și cu ex-președintele-interimar al R. Moldova, Mihai Ghimpu, iar cronicile corespunzătoare (desigur nu în formă de scrisori deschise) au apărut la timpul său în paginile săptămânalului nostru „Literatura și arta“. Apropo de scrisoare. Este adevărat, o scrisoare, care nu a fost deloc măgulitoare, ce-i drept

strict confidențială, i-am pus-o în plic, direct în anticamera unuia din cei care conduc astăzi R. Moldova. Credeam că s-a supărat foc, dar, bravo lui! S-a dovedit a fi bărbat! În timpul unei ample manifestări preelectorale din Piața Marii Adunări Naționale s-a apropiat de mine și mi-a strâns mâna.

Pe parcursul celor vreo șase ani de la editarea acestui volum, la Uniunea Scriitorilor s-au adunat multe materiale scrise de mine, care ar putea face obiectul unei noi cărți. Vom trăi și vom vedea, căci mai contează și o nimica toată în această interminabilă tranziție basarabeană la economia de piață: să mai ai ceva și la chimir...

– Care-i crezul tău de viață? Reușești să-l urmezi fără să te abați de la principalele lui coordonate intelectuale, profesionale și morale?

– Ilustrul filozof german Artur Schopenhauer, adeptul pesimismului, afirma că primii patruzeci de ani ai vieții ne dau textul, iar următorii ne oferă comentariul. Dat fiind faptul că și cel pe care-l intervievezi, de mulțisor a trecut pragul primilor 40 de ani de viață și nu i-a rămas altceva decât să-și comenteze restul (pe cât îl va lăsa bunul Dumnezeu) este cazul să rămân pe aceeași undă „schopenhauriană“, ca să mă conving, pe propria-mi piele, că, într-adevăr până la 40 de ani această viață mi s-a părut nemărginit de lungă, pentru ca astăzi să-mi pară incredibil de scurtă.

Uite că la poarta ei bate cu aripa ora când trebuie să te aduni pe tine însuși de pe acel drum al vieții, care la început îți părea că n-are capăt, iar acuma ai senzația că te afli într-un tren, ce se apropie vertiginos de ultima stație...

În virtutea profesiei mele de gazetar (mai ales în cei 30 de ani pe care i-am lucrat la un ziar destinat cu precădere publicului cititor de la țară) am văzut multe și de toate, m-am confruntat și cu minciuna, și cu lașitatea omenească, și cu nedreptatea. În unele cazuri mi-a reușit să aduc dreptatea în casa oamenilor, în altele aceasta a fost peste puterile mele, fiindcă sistemul funcționa ireproșabil. Dar pot să afirm cu conștiința împăcată că niciodată nu mi-am călcat propriile principii în picioare, nu mi-am trădat prietenii și n-am căutat căi mai lăturalnice ca să-mi fac carieră cu orice preț. Mi-am făcut cinstit datoria, rămânând, cum am mai spus, sărac și curat.

Îți vorbesc, dragă Vasile, cu speranță, dar și cu durere despre niște realități pe care le cunoști bine și tu în virtutea faptului că vii destul de des la Chișinău. Deocamdată și basarabienii, și bucovinenii noștri români suportă aceleași consecințe ale vitregiilor istorice, care odată și odată, sperăm, vor fi șterse de pe fața pământului. Căci nimic pe lume nu ajunge să se înțeleagă atât de bine ca două dureri asemănătoare, precum sunt ale noastre. Cam acestea ar fi gândurile pe care ți le-am mărturisit vizavi de coordonatele, principiile și adevărurile pe care m-am străduit să le urmez pe parcursul unui traseu și cu urcușuri, și cu coborâșuri, precum ne este această viață.

„Nimic nu poate ucide mai ușor, după cum nimic nu poate alimenta mai viguros viața, decât adevărurile“, ne atenționa Mircea Eliade.

Iată verdictul pe care ar trebui să-l respectăm, fiecare în parte, la toate vârstele și în toate timpurile...

– *L-ai cunoscut foarte bine și pe alt bucovinean, pe Vasile Levițchi, care, la fel ca și domnia ta, simțea foarte acut despărțirea de Bucovina, de baștina lui dragă, Carapciul pe Siret, unde a văzut lumina zilei, de Codrii Cosminului, de Carpați. Nu-mi închipui că, întâlnindu-vă prin Chișinău, să nu fi discutat și pe tema Cernăuțului drag și ție, și lui? Cum vedea el Cernăuțul de acolo, de la Chișinău?*–

– Dragă frate, Vasile! Această întrebare, chiar că mi-a jilăvit sufletul. Și nu numai din motivul firesc, fără nici o acoperire, că aș fi prea sentimental (lucru pe care nu-l pot nega și nici nu-l pot ascunde), ci pentru că într-adevăr invoc numele și imaginea unui om, care, în mare măsură, mi-a determinat traiectoria destinului. Cred că cel mai potrivit ar fi să reproduc în cele ce urmează (cu îngăduința ta) un pasaj ce-ți aparține, extras din foarte valoroasa antologie pe care ai alcătuit-o, *Vasile Levițchi, În amintirea contemporanilor*, carte la care ai ostenit ani și ani de zile, pentru ca în final, această lucrare fundamentală să devină un bun spiritual al întregii comunități românești din nordul Bucovinei, dar și dincolo de meleagurile care ni l-au dat pe acest „creator de poeme, creator de dor, creator de miraje“ (Nicolae Dabija) și pe care, un alt mare creator de poeme, Grigore Vieru îl considera (citez): „preotul, oșteanul, filosoful și poetul nostru, al tuturor“.

Îmi permiți, așadar, să reproduc câteva pasaje din *Cuvântul de început* ce-ți aparține, sub care subscriu de la prima până la ultima silabă: „... Am considerat că e de datoria noastră, a scriitorilor români din nordul Bucovinei, de a depune la monumentul poetului, ridicat pe propria operă, jerba de flori pe care o merită pe deplin, ca pionier al literelor române într-un teritoriu în care – izgonite, prigonite, surghiunite – acestea dispăruseră cu desăvârșire pentru o bună perioadă de timp. E ofranda de recunoștință pe care o aducem celui care ne-a fost exemplu de demnitate și osârdie cărturărească în nordul Țării Fagilor. Or, Vasile Levițchi n-a fost numai primul scriitor român postbelic din nordul Bucovinei, teritoriu unde, timp de mai bine de o jumătate de secol, românului i s-a interzis categoric să spună că vorbește românește. El a mai fost pentru noi și un exemplu, un model de verticalitate, un bun prieten și un bun român. A fost, poate, cel mai însemnat misionar al culturii naționale într-un teritoriu izolat, un slujitor devotat limbii române, un ostaș angajat de bună voie în lupta grea și riscantă pentru apărarea și promovarea graiului matern în vremuri de restriște, de persecuție, de marginalizare... Pentru un om cu caracter, așa cum l-am cunoscut cu toții, respectarea principiilor morale era lege... A fost tipul de scriitor implicat cu toată ființa în viața cetății și a comunității românești din nordul Țării Fagilor“. Aș completa această apreciere distinctă doar cu precizarea că umila mea persoană se consideră și ea un om norocos de a-l fi cunoscut, dacă nu chiar așa de aproape cum l-ați cunoscut voi, cei cărora dânsul v-a fost cu adevărat un mentor spiritual, un model în a fi „poetul emblematic al Bucovinei postbelice, un adevărat simbol al rezistenței românești“, cum l-a apreciat remarcabilul nostru poet bucovinean Arcadie Suceveanu.

Așa cum menționam în tableta literară *Un crâmpel de aducere aminte*, pe care ai inclus-o în *Antologia* respectivă, am avut marele noroc să-l cunosc pe

Vasile Levițchi în vara anului 1960, fiind proaspăt absolvent al școlii noastre nr. 10 de la Roșă. Nu-mi amintesc în ce împrejurări am aflat despre convocarea la redacția ziarului regional „Bucovina sovietică“ a uneia dintre primele ședințe ale începătorilor stihuitori, dar mi s-a întipărit în minte momentul când, prin poarta larg deschisă a clădirii de pe strada Ukrainskaia, a intrat sprinten pe bicicletă un bărbat înalt, frumos la chip, bine îmbrăcat, cu o clăie bogată de păr ce se răsfira în adierea unui vântuleț de vară. Pe noi, cei câțiva tineri (erau și vreo trei bărbați și o femeie mult mai în vârstă decât noi) ne-a impresionat zâmbetul cald de pe fața poetului, timbrul vocii sale molcome, salutându-ne cu un cald omenesc „Bună ziua“, cu invitația să luăm loc pe terasa largă ce făcea corp comun cu edificiul redacției, acesta având o impresionantă înfățișare arhitectonică (de fapt cum sunt toate clădirile vechi ale „micului nostru Paris“, cum i se spunea pe vremuri Cernăuțului eminescian). Din acea zi în inima și în sufletul meu s-a strecurat acel „sentiment de îndurare“ (ca s-o citez și pe marea poetă Ana Blandiana) care pe parcursul deceniilor ulterioare avea să se cimenteze într-o sinceră și trainică prietenie, a unui admirator pătimaș al poeziei sale inconfundabile și a „omului vechi cu vise tinere“, această caracterizare adecvată aparținând academicianul Mihai Cimpoi.

Acea primă ședință a unui cerc literar restrâns (care ulterior avea să se transforme într-un cenaclu veritabil) a fost probabil ca un botez pentru cei adunați acolo (cel puțin așa l-am perceput eu). Iar primele încercări în ale scrisului, fiind încurajate de domnia sa, au pus temelia unor speranțe care nu m-au părăsit niciodată. Cred că îți poți imagina ce se făcea în interiorul firii mele romantice de adolescent, când mi-am văzut numele tipărit în ziarul nostru regional...

Păstrez până în prezent acele pagini îngălbenite din anii 60 ai secolului trecut, unde se găsea câte un locușor pentru o poezie, două (ba chiar și un grupaj întreg de versuri sub propria-mi semnătură!). Și aceste adevărate explozii sufletești mi le oferea dragul de Vasile Levițchi!

Bineînțeles că recunoștința mea nu avea margini. Dar prin ce și cum puteam să-l răsplătesc decât cu devotamentul și respectul ce i-l purtam! Într-un fel, m-am revanșat în perioada de timp cât am lucrat câțiva ani (1966-1971) la postul de radio pentru tineret „Luceafărul“ din Chișinău, despre care am amintit ceva mai sus.

Ei bine, exercitându-mi funcția prin cumul (doar urmam facultatea la zi), în timpul vacanțelor de iarnă, pe parcursul întregii perioade de timp cât am fost redactor de emisiuni-radio în Dealul Schinoasei, luam cu mine masivul reportofon (de câteva kilograme) și îl căram acasă pentru a mă revedea numaidecât și cu Vasile Levițchi. El cu mare plăcere se lăsa convins să-i imprim la magnetofon ultimele creații poetice, pe care le citea cu multă expresivitate și inspirație. Iar redactorul-șef, Nicolae Lupan, aștepta cu interes imprimările poetului din Bucovina, fiindcă se cunoșteau de multă vreme, și această prietenie cu adevărat frățească între cei doi remarcabili patrioți s-a consolidat mereu cu trecerea anilor.

Ulterior, când maestrul căzuse în dizgrația potențailor zilei, făcea destul de regulat naveta Cernăuți-Chișinău-Cernăuți, aducându-și la editurile chișinăuiene traducerile din clasicii literaturii ruse și ucrainene, acestea fiindu-i unica sursă de existență. Îl vizitam mai întâi la locuința sa de pe strada Stasiuk, apoi în cea de la

Rohatcă, un bloc cu patru etaje din cărămidă roșie, la intersecția străzilor Golovna (fostul Prospect Lenin și fostul Prospect Octombrie).

Mare mi-a fost bucuria să aflu că în luna mai a anului 1991 Vasile Levițchi s-a mutat cu traiul la Chișinău, la fiul său Valentin. Reîntâlnirea noastră a fost foarte emoționantă, precum emoționante au fost întâlnirile noastre ulterioare cu frații de dincolo de Prut – la Iași și la Rădăuți...

Poetul mă mai vizita, din când în când, la locul de muncă din Casa Presei, unde osteneam deja în calitate de șef al secției cultură și literatură la săptămânalul guvernamental „Viața Satului“. Pe parcurs i-au apărut câteva grupaje de poeme în pagina de divertisment *Când se lasă amurgul*, pe care cititorii noștri o așteptau în fiecare sâmbătă.

Valentin mi s-a confesat, că pe tatăl său l-a adus la Chișinău înainte de toate dorul de cei doi nepoței – Rodica și Vasilică, dar și schimbările care se produceau la acea vreme în Basarabia, ferm hotărâtă de a porni pe traseul mult râvnitei renașteri naționale și al prefacerilor sociale. În acei ani poetul de la Carapciu pe Siret trăia împreună cu întreaga societate și intelectualitate basarabeană elanul aceluia avânt de nestăpânit, dar și deziluziile de mai târziu ale mult prea încetinitei și chinuitei perioade de tranziție la economia de piață.

Iar atunci când inima-i slăbită se zbătea *între liniște și involburare* (sintagma îi aparține exegetului Ștefan Hostiuc), tot el, „filozoful“ senin al spectacolului lumii“ (ce plastică expresie a lui Theodor Codreanu!), poetul nostru lua calea îndărăt – spre neconsolata lui Bucovină. Și aceste plecări la baștină se întâmplau, după cum precizează fiul poetului Valentin, de câteva ori pe an. În una din acele zile (era timpul când agrarienii (a se citi: președinții de colhozuri și directorii de sovhozuri) dețineau puterea absolută în statul, aflat încă în fașă, i-am făcut poetului o vizită la Spitalul clinic republican, unde era internat în secția de cardiologie. Arăta palid la față și sleit de puteri. Dar ochii emanau o energie interioară ce trăda puterea de spirit a suferindului. La un moment dat se ridică și sprijinindu-se pe coate zice: „Tare mi-e dor de Carapciul meu! Cum mă fac puțin mai bine, o iau iarăși spre Cernăuți“.

Valentin își amintește că dorul de casă îl măcina mereu pe taică-său și îl atrăgea acasă ca un magnet. Cum apărea vreo ocazie, lăsa treburile la o parte și ținea calea spre Țara Fagilor.

„Tata suferea de inimă, dar sănătatea i se întrema când revenea la Cernăuți, apoi la Carapciu, – reia firul vorbei Valentin. El se simțea în apele sale mai ales acolo, în sat, lângă mătușa Ileana, sora mai mică a tatei. Avea o plăcere și o bucurie mare în zilele când se întâlnea pe ulițele Carapciului cu consătenii. Stătea îndelung la taifas cu ei, îi întreba de sănătate, de grijile casei, le mai dădea câte un sfat, le răspundea la multe întrebări care îi frământau pe mic și mare. Dar ultima plecare a fost pentru tata fatală. Era în luna iunie, 1997. Deși ne aflam în anotimpul de vară, ploile reci nu conteneau nici la Chișinău, nici în Bucovina noastră. Pe o astfel de vreme el a plecat la Cernăuți. Acolo a contactat o pneumonie puternică, care s-a dovedit a fi fatală. Fiind adus la Chișinău într-o stare gravă, nu și-a mai revenit. Peste câteva luni inima lui nu a mai rezistat“.

Mă întrebai cum vedea scriitorul Levițchi Cernăuțul, dar și Carapciul său de pe Siret de acolo, din Chișinău.

Aș putea răspunde , doar fragmentar, printr-o metaforă, ce-i aparține, pe care am extras-o din volumul *Cartea de vise*. Adică îl vedea ca o parte rotundă de cer, ca un fund azuriu de fântână, ce avea să rămână pe vecie cu el alături.

– *Dar pe un alt bucovinean-basarabean de prin părțile noastre – poetul și eseistul, omul de știință și parlamentarul Ion Vatamanu, pe care cred că l-ai întâlnit nu odată la Chișinău, la vreun pahar de vin sau la vreo întrunire oficială, când gândurile vă duceau „matern la Bucovina“ în ce împrejurări l-ai cunoscut?*

– Cum se putea să nu aud de bădița Ion Vatamanu care era în posesia neprețuitei sale Hărți a Poeziei / Cu fântâna-n Costiceni? Ca să vezi unde l-am văzut pentru prima oară! Chiar la cenaclul nostru universitar! Era în luna decembrie a anului 1966, la o ședință ordinară literar-muzicală, invitații noștri fiind poetul Anatol Codru și virtuosul acordeonist Petrică Neamțu, care își făcea studiile la Institutul de Arte „G. Muzicescu“ situat peste drum, la câteva sute de metri de la facultatea noastră. (Este vorba de acel Petrică Neamțu care peste câțiva ani avea să se afirme drept unul din cei mai străluciți muzicanți din Basarabia, peste ani fiindu-i încredințată faimoasa orchestră de muzică populară „Folclor“, al cărui întemeietor a fost lăutarul atins de geniu Dumitru Blajinu, verișor cu mult prearegretatul nostru poet Grigore Vieru, ambii avându-și rădăcinile adânc împlântate în Pererâta de pe malul Prutului despărțitor de frați.

La acea serată apreciatul poet, analist și cineast Anatol Codru venise cu confratele său de simțire românească, Ion Vatamanu. Într-un târziu, când poetul a început să recite din proaspătul său volum *Monologuri*, publicul cenaclului s-a făcut numai ochi și urechi. Cu toții îl admiram pe oaspetele nostru care ni se părea un trimis din vechea antichitate, a cărui înfățișare cu siguranță că tulbura imaginația studentelor – colege, care se aflau în istorica Sală de curs nr. 4 de la etajul 2 al Blocului de studii al Facultății...

După ce ședința cenaclului a luat sfârșit, i-am propus celuia care m-a impresionat și pe mine în acea seară atât de puternic, să-l conduc până la stația de troleibuz. Afară ninge ca într-o poveste, încât aveam senzația că atmosfera coplesitoare pe care am trăit-o adineaori mă însoțea și afară. Era o stare înălțătoare a sufletului, pe care n-o puteam ascunde și prin care, intuiam că trecea și Ion Vatamanu.

Am ajuns la stația de troleibuz de pe strada Livezilor, dar condrumetul mi-a propus să mergem pe jos spre casă, mai ales că drumul ne era în aceeași direcție, căminul nostru studentesc aflându-se doar la câteva sute de metri mai jos de strada Academiei, unde era domiciliat poetul. I-am cerut permisiunea să-l însoțesc până la locul de trai. În acea seară am descoperit un om de creație singular în felul lui de a vedea lumea, de a aprecia fenomenele din jurul lui, de a contempla fiecă clipă trăită, trecând-o prin nemărginitul și zbuciumatul său suflet. Abia mai târziu, când bădița Ion îmi citea cu inima strânsă din celebrele sale poeme *Privighetoarea cântă plumb* și *Basmaua*, am înțeles că el vedea toate câte se întâmplau în jurul lui mai întâi cu inima, apoi cu ochii. Dar se întâmplau atunci lucruri cutremurătoare: „Solnecinaia Moldavia“, stăpânită pe atunci de venetici, devenise pentru „marea patrie a popoarelor sovietice“ un teren propice

de experimente, dintre cele mai dezastruoase pentru mediul vital al acestui nefericit ținut dintre Prut și Nistru, care, după spusa cronicarului, în toate timpurile s-a aflat în calea tuturor răutăților.

Poetul și savantul-chimist, Ion Vatamanu, ca nimeni altul, înțelegea și prevedea consecințele dramatice ale acelei chimizări peste toate a agriculturii, efectele dezastruoase ale acelor complexe gigantice zootehnice, care creșteau ca niște balauri în cele mai populate zone ale Moldovei, extinderea fără nici o noimă a plantațiilor de tutun, care, toate luate împreună, aveau să aducă la poluarea aerului, la otrăvirea solului și a apelor subterane pentru zeci, sau chiar sute de ani.

Iată de ce monumentalul poem vatamanian *Privighetoarea cântă plumb* a fost luat în furci de autoritățile bodiuliste – comuniste, iată de ce autorul acestei zguduitoare creații – strigătoare la cer (dar și ale altor opere ale sale de mare curaj și rezistență civică) nu era văzut cu ochi buni „la palat“, poetul fiind ostracizat și marginalizat, iar nu rareori și amenințat.

Desigur că și din aceste considerente, el era mereu stresat, îngândurat, întristat. Rămân îndatorat destinului și mă mândresc cu faptul că Ion Vatamanu mi-a acceptat prietenia și, alături de vrednica și devotata sa prietenă de viață, doamna Elena, m-au primit și m-au omenit în repetate rânduri în apartamentul lor de la etajul patru al unui bloc ce făcea corp comun cu orașelul academic. Apropos, Institutul de Chimie al Academiei de Științe al Moldovei, unde reputatul savant-chimist Ion Vatamanu a muncit neîntrerupt timp de 20 de ani, se află chiar peste drum de locuința unde a trăit mulți ani familia sa. Pe fațada clădirii a fost instalată o placă comemorativă în memoria poetului care a cântat ca nimeni altul de duios Bucovina noastră. Vă amintiți: „Matern la Bucovina, acasă la părinți / Ce greu s-adună neamul la masa obosită...“; sau „M-am născut cu fruntea-n munți / Și cu marea la picioare“; sau „La Bucovina, sus, la Dulcea – Eminescu, infinit de verde, infinit...“.

Savantul Ion Vatamanu în anii dominației bodiuliste s-a dovedit a fi unul dintre cei mai redevabili și obiectivi cercetători în domeniul chimiei analitice, fiind autorul a peste 150 lucrări științifice (doctor în științe chimice, 1971), dar și un înflăcărat tribun, om al Cetății. El a intrat pentru totdeauna în istoria acestui ținut drept unul din liderii emblematici care au aprins la finele anilor '80, secolul XX, flacăra renașterii naționale a moldovenilor din stânga Prutului, fiind recunoscut, pe bună dreptate un luptător neînfricat pentru adevăr, credință și dreptate.

Datorită acestor merite incontestabile, Ion Vatamanu a fost ales de către popor, în anul 1990, deputat în primul Parlament democratic postbelic, care avea să înscrie în istoria noilor structuri statale, Republica Moldova, pagini cu adevărat memorabile. În calitate de acreditat la lucrările aceluia Legislativ de formațiune nouă, îi ascultam cu admirație luările de cuvânt în timpul celor mai înfierbântate și controversate dezbateri. Nu rareori confruntările de opinii, de păreri, de concluzii luau forme explozive. În asemenea situații tensionate intervenea deputatul Ion Vatamanu, care posedea o fantastică forță de convingere, potolind spiritele. Astfel, cei mai înfierbântați parlamentari din tabăra interfrontiștilor o lăsau mai moale, băgându-și săbiile în teacă.

Acesta era Ion Vatamanu, poetul-tribun, dar și înțeleptul om de stat, politicianul, filozoful și cărturarul, căruia, fără nici o rezervă i s-ar potrivi celebra constatare a lui V. Hugo: „Omul nu este un cerc cu un singur centru; este o elipsă cu două focare. Faptele sunt unul, ideile celelalte“.

În ultimii săi ani de viață pământească îl vedeam pe Ion Vatamanu tot mai mult îngândurat la ședințele în plen ale Parlamentului de la Chișinău. Intuiam ce povară enormă și-a pus pe umeri și cât de tare îl durea sufletul, când vedea toate încăierările și toate intrigile ce se țeseau în legislativ, dar mai ales împotriva prim-ministrului Mircea Druc, care doar la nici un an de la instituirea lui în post a fost demis de legiuitorii interfrontiști, acestora cântându-le în drâmbă cei mai înverșunați trubaduri și adulatori ai vechiului sistem pe cale de descompunere.

În scurt timp aceștia aveau să-l demită pe prim-ministrul-patriot. Îmi amintesc bine, cum în una din acele zile (era o vinere a lui gustar) am intrat în biroul lui Ion Vatamanu din clădirea Președenției (acolo Parlamentul își ținea ședințele) cu gândul să fixăm o zi mai liberă ca să-mi fac niște însemnări pentru o schiță ce urma să apară în volumul de mai târziu *Rădăcinile rămân acasă*. L-am văzut sleit de puteri, cu ochii trași în orbite, abătut, cu vocea stinsă. Cu toate acestea, a schițat un zâmbet de încuviințare, fixându-ne ziua de luni și ora, când urma să ne revedem. Dar nu a fost să fie. Chiar în dimineața acelei zile negre inima i s-a oprit pentru totdeauna.

În acele clipe poetul cobora la rădăcina izvoarelor ancestrale din care și-a stors energia creației și a întregului său traseu pământesc. Aș vrea să închei aceste reflecții, pe care ți le-am mărturisit, cu o apreciere foarte prețioasă pe care i-o făcea la vremea respectivă bunul său prieten, academicianul Mihai Cimpoi: „Ca orice poet basarabean-bucovinean, Ion Vatamanu este modelat de matricea științifică a satului în care s-a născut blagian veșnicia. Sentimentul plaiului, care apare ca o „grădină aleasă“, generează o sinteză a liricului și epicului, baladescului și imnicului, a reacției publicistice imediate și a reflecției sentimentale – esențiale. Nu lipsesc accentele neopașoptiste, atitudinile patetice de promovare a idealurilor naționale“.

Cu alte cuvinte, toate gândurile, toate frământările, toate bucuriile și tristețile, toate vibrațiile lirei sale poetice conduc spre ideea magistrală că numai el, Ion Vatamanu, avea dreptul să se identifice cu Viața Cuvântului pentru ca să rămână pentru totdeauna *Atât de mult al Pământului*.

– *Bănuiam, că într-adevăr, găseai ușor limbă comună cu acești poeți dragi inimilor noastre. Erați mai apropiați unul de altul nu numai ca cei proveniți de pe aceleași meleaguri, dar și ca viziuni poetice în bună parte. Și totuși, cum te împaci cu modernității și postmodernității (cum ar fi de-o vorbă herțanul nostru, Nicolae Spătaru, originar din mândra comună Horbova?)*

– Strămoșii noștri latini aveau o vorbă foarte înțeleaptă, plină de învăță-minte: „De gustibus et coloribus non est disputandum“ (sau cum ar fi în româna noastră: despre gusturi și culori nu se discută). În ce mă privește, nu am nimic ce împărți cu scriitorii (unii dintre ei foarte talentați!) care se consideră că numai dânsii, în exclusivitate, au dreptul de a ocupa locul cel mai privilegiat sub soare.

Nimic rău în asta. Doar că deranjează modul, adesea necuviincios, în care unii dintre ei pretind a fi aleșii pe treapta de sus a valorilor, gălăgia pe care o produc atunci când numai ei se consideră procurori în ultima instanță, ponegrindu-l și desconsiderându-l pe însuși Eminescu, pe care ilustrul cărturar Mihai Cimpoi l-a numit *Biblia spiritualității românești*. Apropo, despre denigratorii poetului nostru național din anii 70-80 ai secolului XIX, continuând cu cei din secolul XX și cu țipălăii și trepădușii actuali, domnul academician a rezervat un subcapitol special în fundamentalul studiu *Mihai Eminescu. Dicționar Enciclopedic*, lansat pe 3 septembrie 2012, cu prilejul jubileului de 70 de ani de la nașterea ilustrului critic și filozof al culturii, care a văzut lumina zilei în orașelul Larga din fostul județ Hotin. Despre acest masiv (și la propriu, și la figurat) volum antologic, autorul afirmă că este: „O lucrare, nu atât scrisă și tipărită, cât pătimită și trăită de mine“.

Mai precizăm că această carte de zile mari a fost prefațată de cel mai important critic literar în viață din întreg spațiul românesc, academicianul Eugen Simion, domniei sale aparținându-i și următoarea apreciere antologică: „Eminescu este pentru toți care gândesc ca el nu numai un mare poet, dar și un stâlp de rezistență al spiritualității naționale“.

Ei bine, nimeni dintre cei care se consideră buricul pământului nu poate să ne interzică să gândim ca El, adică așa cum a gândit Eminescu – cel de ieri, cel de azi, cel de mâine, cel de-a pururi! Așa că actualii „modreniști și postmoderniști“ de la Chișinău nu-mi sunt nici prieteni, nici dușmani. Îi accept până acolo, unde nu se depășește limita bunului simț și a buneii cuviințe.

Printre veritabilii scriitori, cu adevărat modernist în deplina accepție a acestui termen literar, este bucovineanul prieten Arcadie Suceveanu. Îl consider drept unul din cei mai înzestrați poeți care, într-un mod absolut original, utilizează modelul clasic al mesajului poetic „tradiționalist“ cu cel modern – o viziune originală și inedită privind mesajul artei poetice.

– *La extraordinara manifestare cultural artistică, prilejuită de lansarea celor două cărți recente – 101 poeme și Clipa de după amiază (apărute la Editura Biodova din București și Pontos din Chișinău), care s-a transformat într-o adevărată serată portret, de omagiere a celor 70 de ani ai domniei tale, ți-au cântat cu drag doi dintre eroii medalioanelor tale – Ion Paulencu și Maria Iliuț... Ce ne poți spune despre rolul și locul lor în viața muzicală a Moldovei?*

– Să știi că prima parte a acestei întrebări mi-a provocat niște nostalgii reverberante, amestecate cu regretele că *Tempus irreparabile fugit*, precum ziceau înțelepții noștri strămoși latini. Te rog să mă crezi că nici nu am avut de gând să fac mare tam-tam din acel popas, la care te referi, fiindcă ce fel de autoadmirație, ce fel de narcisism fălos din toate acestea, când anii îți bat la poarta vieții /, și te viscolesc precum nămeții...“/ Dar mi-au făcut-o prietenii.

Ei au dat sfoară în țară încât n-am avut altă alternativă decât să accept demersul... Adevărat, în acea după-amiază de 28 octombrie 2012 în Sala Mare de Conferințe a Bibliotecii Naționale și până hăt seara târziu a avut loc un vibrant spectacol de poezie și muzică, spectacol care a depășit cadrul unui episod particular. Moderatorul acelei serate, excepționalul om de cultură, inepuizabilul

generator de energii creative și sufletiste, poetul Vasile Căpățână – cel care îngrijește cu atâta osârdie, insistentă și jertfire de sine Colecția „Ideal“, adunând în ea cele mai selecte creații din domeniul literaturii, artelor plastice, muzicii, teatrului și cinematografului, a știut să aranjeze în acea duminică de Brumărel 2012 lucrurile astfel ca cei vreo 200 de spectatori nici să nu observe cum zbura timpul și afară de mult amurgise. Și cum puteau să-l observe, dacă stăpânire pe sufletele lor au pus răscolitoarele preludii autumnale ale marelui compozitor Eugen Doga, dar și giuvaerele culese din Bucovina noastră de cei doi neogoiți purtători ai cântecului, dansului și portului din Țara Fagilor – Maria Iliuț și Ion Paulencu, despre care am scris pe parcursul anilor mai multe medalioane.

Ambii au ajuns la Chișinău tot în diferite perioade de timp și pe diferite căi. Iar acel traseu de creație de loc nu le-a fost presurat cu flori. Nici Maria, nici Ion n-au avut vreo protecție de la nimeni, amândoi fiind ghidați de propriul lor har, cu care i-a înzestrat Dumnezeu. Se știe bine în ce împrejurări a devenit student la Institutul de Arte „G. Musicescu“, inconfundabilul bas de mai târziu al Operei Naționale din Chișinău, adică Ion al nostru din Voloca pe Derelui, care (în trecut fie spus) a dat-o scenei naționale basarabeane pe consăteanca sa Dina Cocea, „regina scenei“ de la Chișinău, o celebritate de prim rang în arta teatrală românească.

Dar vorbeam de Ion, care și-a pus în gând să se facă cântăreț de operă la vârsta de 27 de ani și tată al unui băiețel mărișor. În ziua în care acest munte de bărbat, venit de la țară, s-a prezentat în fața examinatorilor, aceștia s-au arătat

foarte rezervați față de „tomnaticul“ bob-sositor de nu știu unde. Clar că nu l-au acceptat și nici n-au vrut să-i asculte vocea... „Ia să vă arăt eu vouă, la despărțire, cum se cântă în corul nostru bisericesc din Voloca – și-o fi spus cu amărăciune în gând respinsul candidat. Ieși din sală și văzu deschisă ușa unui mic auditoriu de alături. Mai departe, nici el nu-și putea imagina ce putea să urmeze... Acea voce tunătoare și răzbunătoare în felul ei, ca un val agitat de mare a răbufnit afară, lăsându-i pe cei cu „admisul“ cu gura căscată...

Așa a fost primit la Conservator Ion Paulencu în acel memorabil an 1966, care i-a marcat destinul. Prin câte avea să treacă în lunga și anevoioasa lui carieră de artist, numai el le știe pe toate. Dar asta este o altă poveste.

Cert rămâne faptul, că Ion Paulencu, artist al poporului, profesor universitar, îndrumător și promotor al zeci și zeci de talente – tineri și valoroși interpreți de muzică clasică și de muzică populară – și-a făcut un nume de referință, de rezistență în viața cultural-muzicală și spirituală a Moldovei din partea stângă a Prutului, acest nume fiind deja înscris cu majusculă (ca și al crâsnencei Maria Iliuț) în patrimoniul național al Basarabiei.

Nici pe Maria Iliuț, tandra și hărnicuța, ca o albină, româncuța din Crasna, soarta n-a prea alintat-o. Dar, spune o frază înaripată că talentul este o lungă răbdare. Dacă o altă vorbă de-a noastră ne povățuiește, că numai cu răbdare treci și marea, apoi să știi că și această mlădiță de la munte a avut răbdarea și insistența să-și demonstreze mai întâi sieși, că ceea ce i-a fost scris, pe frunte i-a fost pus.

Deși vocea i s-a dat cu laptele mamei, altfel s-au arătat a fi acele începuturi în căutarea de sine și aflarea adevăratei sale vocații, care au adus-o, după terminarea celor opt clase, la Colegiul de iluminare culturală din Cernăuți. Acolo au înscris-o în grupa de balet, dar întrucât nu știa o boabă nici în rusă, nici în ucraineană, a fost trecută la secțiunea instrumente populare. Dar și acolo ghinion – rămăsese doar un singur loc – la boian. Ceva mai târziu, totuși a avut o mică posibilitate să studieze și pianul, și, facultativ, vocalul. I-a fost profesoară în acea perioadă însăși celebra noastă Sofia Mihailovna Rotaru, care a susținut-o și a încurajat-o.

Fiind bine crescută, deprinsă de mică cu muncile pământului, sârguincioasă și ordonată în toate celea, Maria acumulează cu răbdare cunoștințele necesare, fapt ce-i permite ulterior să treacă fără mari probleme admiterea la Institutul de Arte „Gavriil Musicescu“ din Chișinău, fiind înscrisă la Catedra de dirijare corală. Pe parcursul studiilor vocea Mariei era auzită la diferite manifestări din cadrul instituției și în afara ei. Cu toate acestea, ușile spre publicul larg îi erau închise. Nu a fost admisă nici în orchestra „Fluieraș“, nici în orchestra „Folclor“, acele consilii artistice reproșându-i deschis, că ea cântă „prea românește“. (Ce să-i faci: aerul primenitor al cântecului popular venea înspre Crasna, de peste crestele Muntelui Patrușca, dinspre Putna lui Ștefan...)

Și numai întâmplarea face să-i iasă în cale părintele spiritual – remarcabilul folclorist și muzicolog Andrei Tamazlăcaru, care la începutul anilor '80 punea temelia celebrei formațiuni etno-folclorice „Tălăncuța“. Acolo, în sânul acelei mici colectivități de împătimiți de tezaurul nostru folcloric autentic, Maria Iliuț s-a simțit în apele sale, de acolo a pornit triumful ei spre cele mai mari și

prestigioase scene ale cântecului popular românesc. Astăzi, la activul inconfundabilei noastre interprete, la fel ca și al celebrului volocean Ion Paulencu, sunt zeci și zeci de perle culese în marea majoritate din zona folclorică din nordul Basarabiei și bineînțeles, de pe plaiurile bucovinene.

Noi, cei de acolo, de acasă, stabiliți deja definitiv la Chișinău, urmărim cu admirație parcursul artistic și cel de creație al acestor mari rapsozi și suntem îndreptățiți să credem, cu deplină convingere, că posteritatea le va păstra un loc de cinste în Panteonul culturii noastre naționale, al netrecătoarelor valori, care ne reprezintă neamul pe întreg arealul, unde se rostește, se cântă, se doinește, se hăulește și, în definitiv, se dănuiește întru puterea și perpetuarea divină a geniului muzical al poporului român, din al cărui leagăn s-au desprins și s-au înălțat în deplina lor statură și forță creatoare Maria Iliuț și Ion Paulencu – ea purtând în cuget și simțire măreția cărușilor noștri Carpați, el – zbuciumul, demnitatea și chemarea pățimașă a străbunilor Codri ai Cosminului și ai legendarei noastre Dumbrave Roșii...

– De mai mulți ani ești redactor-șef al ziarului „Universitatea“ din Chișinău, această publicație fiind adresată tineretului studios. Apropo, mi-ai spus că cei care doresc s-o consulte, pot face ușor acest lucru, accesând-o pe Rețeaua Globală Internet (www.usm.md/ziar). Care ar fi, în linii generale, tematica și subiectele prioritare abordate în paginile ei?

– Chiar din start, o mică precizare: „Universitatea“, organul Rectoratului și al Senatului Universității de Stat din Moldova (cea mai importantă instituție de învățământ superior din țara noastră) nu este adresată doar studențimii, ci întregii comunități universitare, începând de la rector până la cel mai simplu angajat, pe care-l considerăm, și pe el, într-un anumit sens, membru al numeroasei noastre

familiei universitare. Am fost numit în această funcție de ex-rectorul nostru, academician Cheorghe Rusnac în toamna anului 2002 și confirmat de Senatul universitar. Domnul Gheorghe Rusnac mă cunoștea bine încă din anii studenției, fiindcă ambii în același timp am depus actele de admitere, el la Facultatea de Istorie, eu la cea de Filologie, la mijlocul lunii iulie, 1965. Am trecut pragul Comisiei de admitere, îmbrăcați în forma militară, el cu gradul de efreitor (frunțaș), eu în cel de sergent. Bineînțeles că ne-am împrietenit chiar din prima zi când ne-am dat mâna și acest sentiment ne leagă până în ziua de azi.

Primul număr, cu genericul: „Universitatea“, serie nouă, l-am semnat la 1 septembrie, 2002. Din acel moment publicația iese la lumina zilei fără nici o întrerupere, ea fiind cartea de vizită a întregii comunități universitare.

Cunoscându-mi capacitățile de muncă în domeniul ziaristicii autohtone (până la numirea în acea funcție am ostenit aproape cinci ani la Compania de Stat pentru Radioteleviziune a RSSM, apoi aproape 30 de ani la ziarul guvernamental „Viața Satului“), rectorul, fără prea multe discuții, mi-a pus în față sarcina: „Îți solicit să faci un ziar care să-ți placă, în primul rând ție. Îți doresc succes și apucă-te de lucru“. Scurt, clar și cuprinzător.

– Dacă ar fi să reiei totul de la început, tot aceeași cale în viață ți-ai alege ori ai porni pe alta, mai ușoară decât cea de gazetar și scriitor?

– Să ne imaginăm doar pentru o clipă că omul (așa cum este plămădit și românul nostru de astăzi) ar avea capacitatea să întoarcă timpul îndărăt și să-și ia viața de la capăt. Probabil că, în ciuda multor slăbiciuni ale sale, dar și a multor păcate pe care le săvârșește pe acest pământ, acolo, în altă lume, ar dori să se debaraseze de acele lucruri efemere ce-l mai împiedică în viața reală, să se afirme drept un homo-sapiens integru, dar nu „un consumator de onoruri“ (titlul ultimei piese a talentatului scriitor, dramaturg și publicist basarabean Andrei Strâmbeanu).

Fiind conștient de faptul, că nici pe departe nu mă consider ușă de biserică și-mi duc toate poverile așa cum mi-a fost dat, cred că o altă cale, decât cea pe care am parcurs-o până acum, probabil, nu mi-aș putea alege; în caz contrar m-aș simți un trădător în fața proprie-mi conștiințe. Mai bine rămân așa cum m-a plămădit mama. Îi rămân recunoscător pentru această viață pe care mi-a dat-o. Sunt mulțumit de puținul pe care-l am și mă bucur de cei pe care natura i-a înzestrat cu mai mult talent pe care-l revarsă prin puterea și energia spiritului lor creativ.

– Îți mulțumesc pentru deschiderea de care ai dat dovadă pe parcursul acestui dialog.

(28 octombrie, 2012. Biblioteca Națională din Chișinău)

In memoriam

UNUI PRIETEN DISPĂRUT: DUMITRU MARCHIDAN – IN MEMORIAM

Ilie Luceac

Cernăuți

Cu tristețe încerc să mă împac cu gândul că Dan Marchidan nu mai este printre noi... A murit omul cu care împărtășeam idei, cu care mă înțelegeam dintr-o privire, omul care dăruia dezinteresat bunătate în jurul său și care te fascina cu căldura sufletească pe care o intuiai în comportamentul său, fără ca aceste lucruri să fie afișate.

Caut în sufletul meu un punct de sprijin și nu-l găsesc. Caut o explicație – oricare ar fi – și iarăși nu o găsesc. Ceea ce simt în aceste momente este o asociație îngemănată cu sentimentul durerii în care ai senzația că sufletul celui ce s-a urcat la ceruri plutește pe valul sfâșietor de trist al *Romanței* lui Sviridov. Parcă auzi un țipăt strident și sacadat de cocori, al căror stol se pierde în zare, lăsând în urmă neantul ucigător, prăpastia golului. Ondularea în ritm melancolic a aripilor în exercițiul zborului amplifică tristețea momentului și naște senzația unei despărțiri iremediabile, de adio – cea a neîntoarcerii, ca un semn că totul până la urmă este praf în lumea aceasta trecătoare.

Astfel de oameni cum a fost Dumitru Marchidan lasă urme demne de amintire în conștiința semenilor. Îmi spunea odată – nu mai țin minte în ce împrejurări – cu tonul și maniera sa inconfundabile: „Nimeni nu trebuie să trăiască fără speranță în lumea aceasta, dar fiecare trebuie să facă ceva pentru a avea această *speranță*. Am auzit un gând biblic și ți-l transmit și ție: cele ce se văd (lucrurile) sunt trecătoare, cele ce nu se văd sunt veșnice. Cred că Dumnezeu este pretutindeni“.

Dr. Dumitru I. Marchidan s-a născut la 7 octombrie 1930, la Brașov. A urmat acolo școala primară (1937-1941) și prestigiosul liceu „Andrei Șaguna“ (1941-1949) din orașul natal, unde au învățat atâtea personalități marcante ale culturii românești. Studiile superioare și le-a făcut la București, la Facultatea de Chimie (secția de chimie fizică) a Universității „C. I. Parhon“, luându-și licența în chimie în 1953 cu o lucrare de diplomă privind prepararea electrochimică a peroxodisulfatului de amoniu.

Sub îndrumarea profesorului academician Ilie Murgulescu, șeful catedrei de chimie fizică, Dan Marchidan a început să lucreze la teza sa de doctorat, într-un domeniu modern și cu totul nou pentru România, cel al sărurilor topite de înaltă temperatură. În 1962 și-a susținut teza de doctorat cu titlul *Celule electrochimice de concentrație pe bază de săruri topite*, care a constituit prima teză de acest fel prezentată în România în domeniul sărurilor topite de înaltă temperatură. Dumitru Marchidan poate fi considerat pe bună dreptate promotorul cercetării științifice din acest domeniu în România. În 1971 el obține titlul de doctor docent pentru contribuțiile sale științifice în domeniul termodinamicii sărurilor topite de înaltă temperatură.

Profesorul I. G. Murgulescu, peședinte al Academiei Române la acel moment, tocmai pusese bazele Centrului de Chimie Fizică al Academiei Române. Așa se face că dr. Marchidan, împreună cu dr. Ștefania Zuca și dr. Hans Adam Schneider au făcut parte din echipa aleasă pentru a stabili viitoarele direcții de cercetare ale acestui Centru al Academiei Române.

Carierea în cercetare a regretatului dr. Dumitru Marchidan a început în 1953, ca cercetător stagiar, și a continuat, ca cercetător principal, din 1962 și până la pensionarea sa din 1998, reprezentând astfel cam o jumătate de secol de activitate de cercetare în domeniul chimiei fizice. O influență benefică asupra formării sale a avut-o șansa de a putea lucra, în anul 1965, cu profesorii Eduard Calvet și Marc Laffitte în domeniul calorimetriei de înaltă temperatură a sărurilor topite (călduri de topire), la Institutul de Microcalorimetrie și Termochimie din Marsilia, Franța.

Rezultatele științifice obținute de dr. Marchidan Dumitru și colaboratorii săi – subiect a multiple comunicări științifice prezentate la diferite conferințe științifice naționale și internaționale sau prezentate ca visiting profesor sau ca invited lecturer – sunt cuprinse în patru cărți, 106 publicații, cinci patente și patru noi tehnologii. Ultima apariție editorială a unei lucrări semnate de dr. Dumitru Marchidan a avut loc în septembrie 2013. Cartea a fost tipărită la Editura Academiei Române și se intitulează *Chimiști în Academia Română*.

Pentru activitatea sa științifică i-au fost acordate o serie de distincții: Premiul „N. Teclu“ al Academiei Române pentru anul 1961, Premiul de Stat pentru anul 1963, medalia Meritul Științific în 1966, ordinul Meritul Științific în 1972 și distincția academică Meritul Academic în 2010.

Dr. Marchidan a fost permanent preocupat de dezvoltarea profesională a colaboratorilor săi și de formarea unor grupuri de tineri cercetători în domeniul

termodinamicii chimice. Șapte doctori în chimie fizică își datorează cariera științifică de cercetători ideilor și temelor inițiate de dr. Marchidan Dumitru.

La Institutul de Chimie Fizică al Academiei Române a ocupat pe rând următoarele funcții: șef de laborator (1963-1970; 1975-1993), șef de secție (1970-1971) și director adjunct științific (1971-1975). A fost de asemenea membru în consiliul științific al Institutului (1963-1993). Pe lângă faptul că a ocupat diverse posturi de conducere, Dan Marchidan a fost prietenul și mentorul a generații întregi de cercetători ai Institutului de Chimie Fizică din București.

A fost membru al comitetului de redacție al revistelor „Revue Roumaine de Chimie“ (1965-2005), „Revista de Chimie-București“ (1984) și „Romanian Chemical Quarterly Reviews“ (1993-2004). În perioada 1981-1989 a fost ales reprezentant național în Comisia de Termodinamică a IUPAC. A tradus și a publicat, în 1979, *Sistemul Internațional de Unități (SI)*, publicat de BIPM, iar în 1996, la Editura Academiei Române, Cartea Verde IUPAC, *Mărimi, unități și simboluri în chimia fizică*.

În septembrie 2009, dr. Marchidan a fost cooptat ca membru în proiectul IUPAC privind pregătirile pentru traducerea ediției a 3-a, îmbunătățite, din 2008, a *Cărții Verzi IUPAC*. Doctor Marchidan Dumitru a fost membru al Comitetelor de organizare ale Conferințelor bianuale de Chimie Fizică ținute la București (1968-1976) și al Congresului Național de Chimie (1978, 1981). A inițiat în 1986 și a organizat anual, până la pensionarea sa din anul 1998, Colocviul *Echilibre vapori-lichid*. Patruzeci și patru de ani de activitate au fost dedicați exclusiv cercetărilor științifice, în decursul cărora el a contribuit la formarea unor colective de lucru capabile să preia rezolvarea problemelor de cercetare fundamentală și de dezvoltare în domeniul termodinamicii chimiste*.

S-a stins din viață fulgerător, la 3 octombrie 2013, după o boală cruntă care l-a cosit tot atât de repede. Patru zile mai trebuiau pentru ca să rotunjească vârsta de 83 de ani.

Ca om a fost de o probitate morală și cinste exemplare. Avea rădăcini adânc împlântate în pământul ardelean. Dumitru Marchidan a fost înzestrat cu calități intelectuale deosebite. Avea o minte clară, analitică, cu judecăți logice și rapide. Era de o tenacitate uimitoare. Orice lucru început îl ducea la bun sfârșit. Cucerea prin minuțiozitatea pe care o experimenta, prin inventivitate și prin profunzime în tot ceea ce făcea. Era de o modestie exemplară, însă nici o dată nu afișa acest lucru. Toate le puteai înțelege din comportamentul său. Știa să-i asculte pe cei din jur cu un zâmbet discret pe figura sa jovială, avea întotdeauna o părere pertinentă, acorda, de câte ori avea posibilitatea, un sfat celor mai tineri, era un coleg și un prieten de nădejde. Cu o glumă adeseori rezolva multe lucruri. Ca și orice ardelean, era constant în prietenii pe care le lega. O calitate nobilă care îl caracteriza a fost disponibilitatea pe care o avea de a-i ajuta pe cei aflați în nevoie sau pe cei loviți de soartă. Fără ezitare putem afirma că a fost un model pentru cei care l-au cunoscut.

Câteva dintre cele mai frumoase și duioase amintiri mă leagă de această prietenie, care, din păcate, a rămas să trăiască de-acum înainte doar în sanctuarul

* Partea materialului care se referă la activitatea profesională a domnului Marchidan a fost realizată pe baza articolului omagial *Dr. Dumitru Marchidan la aniversarea de 80 de ani*, apărut în „Revue Roumaine de Chimie“, 2010, 55 (10), p. 715-716

memoriei. În ultimii ani îl sunam constant de Sfântul Dumitru pentru a-i ura sănătate și toate cele bune. Se bucura din suflet. Mi-aduc aminte că în perioada cât mi-am făcut stagiul de doctorat la București, dumnealui mi-a fost un ajutor de nădejde.

Dan Marchidan a iubit natura, pădurile și munții din care-și trăgea seva. Avea o slăbiciune față de necuvântătoare. Pisica pe care o îngrijea ca pe un membru al familiei și la care ținea foarte mult se numea Musette. În genere, era un gospodar exemplar, de factură germană, și un cunoscător subtil în prepararea vinurilor din vița de vie. I-a fost de mare ajutor în ultimii ani socrului său, regretatului academician Radu Grigorovici, pe care l-a prețuit și l-a iubit până în ultimele clipe ale vieții.

În vara anului 2001 am petrecut împreună o vacanță scurtă la Băile Olănești (România), timp în care, prin bunăvoința familiei Dan și Rodica Marchidan, am avut posibilitate să vizităm câteva mănăstiri din județul Vâlcea și din județul Gorj. Astfel că am vizitat Schitul de maici Bradu, apoi deplasându-ne pe valea râului Cheia, am ajuns cu mașina lui Dan până la Schitul Iezer. Țin minte până astăzi urcușul abrupt care l-am făcut pe jos, împreună cu Dan, până la peștera Sf. Antonie de la Iezer. Când am ajuns sus, la peșteră, am simțit sufletul mai ușurat de păcate și trupul parcă mai scăzut de povara greutății. O bătrână călugăriță de la schit, originară din Cernăuți, ne-a impresionat și mai mult cu amintirile pe care le-a depănat despre Bucovina. În ziua de Sfânta Maria am vizitat câteva mănăstiri din apropierea Băilor Govora, și anume, Mănăstirea Govora, Mănăstirea Dintr-un Lemn și Surpatele. Ispitiți de frumusețile locurilor, am ajuns și în județul Gorj, unde, după ce am văzut originala bisericuță din cătunul Viorești, ctitorită de țărani din partea locului, cu frumoasele fresce laterale exterioare, reprezentând ctitorii călări, am reușit să admirăm ansamblul sculptural Constantin Brâncuși de la Târgu Jiu: *Poarta sărutului*, *Masa tăcerii* și *Coloana infinitului*. La întoarcere am făcut un popas și la casa muzeu Constantin Brâncuși de la Hobița.

Impresionantă a fost vizita de la Mănăstirea Tismana, care ne-a amintit de marele cântăreț al țărănimii române, legat de aceste locuri prin frumusețea lor și prin faptul că aici Coșbuc își deplângea moartea tragică a unicului său fiu, dispariție care l-a marcat pe poet până la sfârșitul zilelor sale. Dar cea mai impresionantă a fost vizita la Mănăstirea Lainici, de pe valea Jiului. Mi-au rămas în memorie urcușul și coborârea spectaculoasă cu mașina lui Dan, care a condus cu măiestrie pe drumul forestier până la Schitul Locurele, unde l-am cunoscut pe părintele ieromonah Adrian Făgețeanu, care era un prieten mai vechi al familiei acad. Grigorovici și care era și el bucovinean de origine. Părintele Făgețeanu i-a cunoscut pe Dumitru și Rodica, fiind în același timp duhovnicul doamnei dr. Rodica Marchidan. Discuțiile și atmosfera peisajului de la Lainici, miezonoaptea la care am asistat, cât și bogăția spirituală a celor văzute, auzite și învățate de la părintele Adrian Făgețeanu sunt o dovadă în plus că cei ce se caută, se găsesc. Nu întâmplător alt mare duhovnic al neamului românesc, părintele Iustin Pârnu, trecut și el la cele veșnice, spunea despre Adrian Făgețeanu: „Părintele Adrian a fost o figură rară în cadrul neamului nostru, pentru că din fragedă copilărie acest om s-a arătat a fi ales de Dumnezeu, pregătit parcă pentru o misiune aparte pentru Ortodoxia românească”. Părintele Adrian Făgețeanu în ultimii ani a stat un timp și la Mănăstirea Putna, apoi s-a reîntors la Lainici, unde a și închis ochii întru Domnul la o vârstă de aproape o sută de ani. Acuma, cu siguranță că discuțiile dintre părintele Adrian și Dan Marchidan continuă, acolo sus, între îngeri.

Vizitarea acestor locașe de cult a fost de mare învățătură pentru mine, încât memoria le va păstra vii în sanctuarul ei.

În 2011 Editura *Alexandru cel Bun* din Cernăuți, cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni și a Consulatului General al României la Cernăuți a organizat Colocviul Internațional *Personalități bucovinene*: Academician Radu Grigorovici – o sută de ani de la naștere, în cadrul căruia, alături de Rodica, fiica celui comemorat, a vizitat Cernăuțiul pentru prima dată și soțul dumneai, dr. Dan Marchidan. Astfel se împlinea o dorință mai veche a lui Dan, de a vizita Cernăuțiul și Bucovina, despre care a auzit atâtea lucruri frumoase povestite de academician Radu Grigorovici și doamna Elena Grigorovici, socrii lui Dan, ambii care s-au născut, au copilărit și au învățat la Cernăuți. Frumusețea orașului și, probabil, asemănarea lui izbitoare cu Brașovul natal, l-au determinat pe Dan Marchidan să vină și în toamna lui 2012 la Cernăuți, pentru a participa de data aceasta la sărbătorirea celor 200 de ani de la nașterea istoricului și omului politic Eudoxiu Hurmuzaki. Manifestarea s-a desfășurat în cadrul unui alt Colocviu Internațional, organizat de aceeași Editură *Alexandru cel Bun* și dedicat unuia dintre cei mai importanți reprezentanți ai celebrei familii bucovinene de Hurmuzaki, baronul Eudoxiu Hurmuzaki, membru titular al Academiei Române, care-și doarme somnul de veci în cimitirul fostei moșii de la Cernauca, alături de părinții săi, boierii Doxachi și Ilinca Hurmuzaki. Cu ocazia aceasta s-au vizitat mai multe obiective din Bucovina, din Cernăuți, în special, comunele Cernauca, Toporăuți, cetatea Hotinului, mai multe biserici și mănăstiri din Cernăuți și din alte localități. Dan Marchidan a rămas atât de impresionat de frumusețile Bucovinei, încât intenționa să mai viziteze aceste locuri moldave, însă soarta a decis altfel, din păcate...

Nu ne-am mai văzut din primăvara anului 2013, ne-am auzit doar la telefon până la fatidica dată de 3 octombrie, când linia vieții din palma prietenului nostru s-a frânt, continuându-și direcția în altă dimensiune, atemporală, de nimeni cunoscută...

...Înmormântat în Cimitirul Ghencea Domnesc din București, alături de prima sa soție, Sonea, Dumitru Marchidan își va dormi somnul de veci alături de cei ce i-a iubit și i-a păstrat în inima sa. De acolo, de Sus, ne va privi de acum încolo, ne va scruta un chip, în ochii căruia se putea citi mereu aceeași întrebare: de ce se întâmplă mereu în această viață așa cum se întâmplă și nu altfel?! Ne va urmări o privire uimită de frumusețea pe care a părăsit-o... A zburat sufletul lui Dan și s-a pierdut, a dispărut aidoma undelor melodiei *Romanței* lui Sviridov, care începe tumultuos și grav, se deapănă ca povestea unei vieți și încet-încet se stinge, ca și toate celelalte în această lume... În tristețea noastră, tot mai însingurați și mai singuri, ne consolăm cu memoria, în care apare insistent ecoul numelui celui care a fost Dan Marchidan. Cu zi ce trece, din ce în ce mai îndepărtat...

Remember Dumitru I. Marchidan...

Odihnească-se în pace și Dumnezeu să-l ierte.

POVESTEA BUCOVINEI

Vol. I

[fragment III]

(manuscris dactilografiat)

Filip Țopa*

PARTEA A PATRA REVENIREA LA PATRIA MAMĂ BUCOVINA ÎN STATUL NAȚIONAL UNITAR

1. Zilele premergătoare

În toamna anului 1918 armata austriacă în dezagregare și derută e de abia stăpânită de ofițeri. Pe frontul italian – trupele părăsesc tranșeele și se îndreaptă spre locurile lor de baștină. Familiile bucovinene refugiate prin toate colțurile imperiului se întorc și ele în orașele și satele natale pârjolite de obuze și devastate de trupele țariste în retragere. Peste tot persista mirosul prafului de pușcă și scrum. În sălile de așteptare și holurile gărilor găurite de proiectile de tun și înțesate cu lume culcată pe jos, tremurând de frig și care încerca să doarmă în jalnicul plâns al copiilor flămânzi și în vaietele soldaților răniți, așteptând trenurile ce întârzie nu cu orele ci cu zilele.

Dar pe lângă acești drumeți triști își fac apariția grupe și pâlcuri de cătane voioase, cântând o melodie galițiană „Scè ne umerla Ukraina“! (Ucraina încă n-a murit). Aceste cătane făceau parte din contingentele ucrainene a armatei austro-ungare, lăsate acum la vatră, unde urmează să se prezinte la o nouă încorporare, în legiunea ucraineană, formată sub comanda arhiducelui Wilhelm – un nepot al împăratului Karl – care era desemnat să ocupe tronul statului ucrainean în formație și alipit Austriei – „mit Anschluss an Ostereich“.

Acest prinț, o secundogenitură habsburgică, în vârstă de 28 de ani, căpitan de cavalerie într-un regiment din fundul Galiției, își schimbă la repezeală uniforma de ofițer austriac cu un costum național ucrainean și numele de Wilhelm în Bazyl Weschywan, zis cneaz Stefanowicz. El se vedea de acum hatmanul Ucrainei ales de Rada ucraineană din Liov să stăpânească noul stat creat de ucrainiți din dezmembrarea

* Continuare. Începutul vezi „Glasul Bucovinei“, An. XIX, nr. 2 (74), 2012, An. XIX nr. 3–4 (75–76), 2012.

Bucovinei cu orașele Cernăuți, Storojineț și Siret, din Galiția de est și ținutul ucrainean din Ungaria nord-estică, conform proclamației din 19 octombrie 1918 a Radei ucrainene din Liov.

Proclamația ucraineană din Liov, făcută sub egidă habsburgică, apare după manifestul lui Karl din 17 octombrie 1918, prin care se consimțea federalizarea Austriei, în care fiecare popor forma o comunitate de stat proprie.

Revendicările ucrainene cu privire la Bucovina cu orașele Cernăuți, capitala provinciei, cu sediul mitropoliei ortodox-române și cu universitatea; Siretul, fosta capitală a Moldovei în timpul lui Sas-Vodă și cu Storojinețul, proprietatea străvechilor familii moldovene dintre care și Flondoreni, erau provocații directe la adresa românilor care nu puteau încă să reacționeze. De asemenea au fost provocații și polonii, lezați în drepturile lor istorice și naționale.

Cât privește pe ucrainii din Ungaria nord-estică, soarta lor era de mult hotărâtă de Mazarik – prin pactul de la Philadelphia din Iulie 1918 cu Dr. Zatkowicz, reprezentantul rutenilor din Ungaria, care consimți ca Rusia Subcarpatică să se unească cu Cehoslovacia.

În aceste condiții, soarta noului stat ucrainean era din capul locului compromisă și sprijinită numai de Austria. Cum însă acest stat urma să fie alipit Austriei, trupele austro-ungare din Galiția și Bucovina primiră ordinul să pună la dispoziția Radei ucrainene din Liov și să asculte de ordinele ei, intrând formațiunile legiunii ucrainene, care opera pe frontul român la Cojoci, în Valea Bistriței, sub comanda Arhiducelui Wilhelm.

La mijlocul lunii octombrie 1918, s-a decretat și mobilizarea generală a legiunii ucrainene. Mai multe unități din această legiune erau dislocate în Cernăuți și Rădăuți, formând rezervele efectivelor operative din Valea Bistriței. Unitățile legiunii concentrate la Rădăuți, aveau încredințată de către guvernatorul Bucovinei Etdorf și menținerea ordinii publice în Bucovina. Dar germeii descompunerii se încuibaseră de-a binelea în rândul legiunii ucrainene, în care ordinea și disciplina militară nu mai puteau fi menținute, aceste unități în loc de menținerea ordinii se dădeau la abuzuri și samavolnicii, producând dezordinea.

În timpul acestor evenimente, Iancu Flondor, conducătorul românilor bucovineni, avea domiciliul forțat la Storojineț și n-avea voie să părăsească casa sa, fiind amenințat cu arestarea. Totuși el menținea legătura strânsă cu intelectualii din Cernăuți prin intermediul mai multor țărani români de încredere din Storojineț.

La 26 octombrie 1918 Iancu Flondor reușește să ajungă la Cernăuți, cu toate că orașul era îmbâcsit cu jandarmi austrieci și „haidamaci“ ai legiunii ucrainene.

Flondor convoacă consiliul român, care se întrunește a doua zi în sala festivă a Palatului Național din Cernăuți, sub paza ostașilor români din Cernăuți și împrejurimi aflați în concediu la care s-au alipit și mai mulți ostași polonezi.

În sală, sunt prezenți peste 150 de delegați, reprezentând satele, orașele, intelectualitatea și alte categorii sociale, diferite asociații, deputați din parlament, deputați din dietă și delegați ai consiliilor naționale german și polon care prezintă adeviziunea acelor popoare la colectivitatea românească.

Deschiderea dezbaterilor o face octogenarul mazil Dionisie cav. de Bejan, președintele Societății pentru Cultură din Bucovina, care după rostirea cuvântului de deschidere predă președinția lui Iancu Flondor.

Adunarea protestează contra înglobării Bucovinei în granițele statului ucrainean și reclamă dreptul ei de suveranitate asupra Bucovinei integrate în vechile ei hotare. „Bucovina nu poate fi dezmembrată. Ea este o entitate istorică și geografică; ea este pământ românesc nu numai de la Suceava până la Prut dar și de la Vatra-Dornei la Nistru. Bucovina ne-a rămas moștenire, așa cum este în întregimea ei de la înaintașii noștri și datori suntem să o păstrăm neștirbită vremurilor viitoare“.

Apoi se votează unanim propunerea lui Flondor pentru unirea Bucovinei cu toate provinciile românești, iar Iancu Flondor este însărcinat cu punerea în aplicare a hotărârilor consiliului cât și cu constituirea autorității executive, ajutat de 14 secretari.

2. Conflictul

Conflictul între „rada din Liov“ care își asuma dreptul de suveranitate asupra unei însemnate părți a Bucovinei împreună cu capitala ei, Cernăuți, și între „Constituanta română din Cernăuți“ care reclama dreptul istoric asupra Bucovinei integrale devenise inevitabil și nu întârzie să erupă. Cum Consiliul național român n-avea la dispoziția sa încă nici o formație militară, ostașii români bucovineni nu apucară încă să se întoarcă de pe frontul din Italia, Rada ucraineană din Liov, având sub ordinele sale atât oștirea austriacă cât și contingente legiunii ucrainene.

Bizuindu-se pe forța sa armată, Rada ucraineană, compusă din delegații săi Ilie Semaca, I. Spenu, Omelian și Ilija Popovici, găsiră de cuviință să ocupe în dimineața zilei de 6 noiembrie 1918, palatul administrativ din Cernăuți și să ceară guvernatorului Etdorf să li să transmită puterea de guvernământ.

Guvernatorul invită pe delegații radei să cadă de acord cu Consiliul național român.

Între români se găsi unul singur care se declară gata să împartă puterea asupra Bucovinei cu ucrainiții, acesta era Aurel Onciul.

În aceeași zi încă de 6 noiembrie, delegația ucraineană completată acum cu așa pretinsul reprezentant român, se prezintă la orele 16 din nou la Etdorf, care le transmite puterea de guvernământ, dresând cu această ocazie și procesul verbal.

Prin semnarea procesului verbal de transmitere a puterii, Casa de Habsburg, abdică la dreptul ei de suveranitate asupra Bucovinei. Puterea s-a transmis asupra delegațiilor ucraineni ce făceau parte din rada din Liov și asupra lui Aurel Onciul care nu fusese autorizat de nimeni să primească puterea sau să o împartă cu ucrainiții. Singurul organ îndreptățit de a revendica puterea asupra Bucovinei era Consiliul național român. Or, Aurel Onciul nu primise de la acest consiliu nici un mandat de a primi puterea.

Dar în împrejurările de atunci, forța militară era de partea ucrainiților. Întemeindu-se pe această forță, căpeteniile ucrainene exercitară timp de șase zile, de la 6 până la 11 noiembrie 1918, o adevărată teroare în Cernăuți și în toată Bucovina.

Haidamacii legiunii ucrainene devastară depozitele de arme, munițiuni și efecte militare ale regimentelor bucovinene și începură să exercite o nemaipomenită teroare în Cernăuți și împrejurimi.

3. Izbăvirea

În situația aceasta extrem de critică, Consiliul național român se hotărî să ceară intervenția armatei române în Bucovina. Emisarul lui Iancu Flondor pleacă la Iași pentru a prezenta guvernului român actul unirii, hotărât de constituanta la data de 27 octombrie cerând totodată intrarea armatei române în Bucovina.

Divizia își făcu intrarea triumfală în Cernăuți în ziua de 11 noiembrie 1918. La 28 noiembrie 1918 s-a întrunit la Cernăuți „Congresul General al Bucovinei“ în sala Sinodală a Mitropoliei, care a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu regatul României în hotarele sale istorice de la Ceremuș, Colacin și Nistru.

Ucrainii s-au abținut. Actul unirii Bucovinei, a fost recunoscut de constituanta română de la București în ședința de la 31 decembrie 1919.

La 2 iulie 1919 delegații puterilor aliate „traseră“ o linie de frontieră care tăia o bucată din Bucovina de pe Valea Ceremușului pentru a o alipi la Polonia.

Populația ce trebuia să treacă la Galiția protestă energic „contra hotărârii luate de comisiunea teritorială de a trunchia o parte a Bucovinei“. În comunele Plosca, Sârghieni, Putila, Dichteneț, Chisilițeni, Câmpulung pe Ceremuș, Iablonița, Ciornohuzii, Milie, Banila, Carapciu etc. lupta a fost încununată cu succes. În Tratatul de pace la Sevres se stabilește granița de-a lungul Ceremușului-Colacinului și până la Nistru – vechiul hotar al Moldovei voievodale.

PARTEA A CINCEA FILE DE ISTORIE

1. Antichitate

Mărturiile arheologice atestă că omul a trăit pe plaiurile bucovinene încă din cele mai vechi timpuri, umblând desculț și gol, doar pe vreme de frig își mai arunca pe spinare o blană de oaie, capră, lup sau urs, viețuind în grupuri și cete, ascunse prin peșteri. El nu posedă în acele vremi alte arme de apărare de cât mâinile sale în care mai ținea câte o măciucă sau o bucată de piatră de cremene.

Generațiile următoare au ajuns să se servească de rațiunea cu care erau înzestrate din natură, confecționându-și cu timpul arme și unelte mai perfecționate, utilizând încă aceeași materie primă, piatra de cremene sau silex, dar acum prelucrată și chiar șlefuită în forme mai adecvate, care s-au dovedit mai eficace în lupta cu animalele sau cu dușmanii.

În această epocă de trecere de la piatră brută, neprelucrată (paleolitic) la piatra cu ascuțișul șlefuit (neolitic) omul devine creator de idei, începe să gândească, devine om inteligent „homo sapiens“.

Epoca neolitică aduce și alte transformări care ușurează traiul omului. Astfel, el se unește și formează din grupuri înrudite triburi. Unele din aceste triburi părăsesc nomadismul și trec la așezări statornice.

Din păcate, omul acelor vremuri, necunoscând scrierea nici papirusul, nu a lăsat în urma sa testamente sau cronici scrise. Astfel, informațiile ce le posedăm despre el sunt foarte reduse, iar în ceea ce privește limba pe care o vorbea nu știm nimic. Singurele dovezi ce posedăm sunt cele dezgropate întâmplător din pânțelece pământului care păstrează în tainele sale, încă vaste arhive arheologice pe care poate viitorul le va scoate la iveală.

Voi cita din *Geschichte der Bukowina*, Erster Abschnitt, Cernowitz, 1896, a lui Raimund Friederich Kaindl, câteva exponate, păstrate în muzeele cernăuțene până în 1940:

– a. Lângă orașul Siret, s-a găsit într-un mal din care se săpa pământ pentru cărămizi, o vatră cu cenușă și cărbuni; printre cărbuni s-a descoperit un topor, un cuțit din piatră șlefuită și un rest de unealtă din corn de cerb.

– b. Pe dealul Ruina, tot lângă orașelul Siret, s-au găsit vase de lut, din care unele cu ornamente, o unealtă de împletit și plase pescărești.

– c. La Suceava s-a găsit un topor din sienit prevăzut cu gaură pentru coadă, ascuțișul acestui topor era șlefuit cu încrustări artistice.

– d. La Ciudei s-a găsit o secure din bazalt, iar în prundișul Prutului la Cernăuți, un topor din cremene identic cu cele găsite la Onut, Iaslovăț, Cozmeni, Dubăuți și Sipeniț.

– e. La Cernăuți, Cuciurul Mare, Cosmin, Cacica și Cârlibaba s-au găsit ciocane și cuțite din cremene, iar la Babin și Zvineace – vase de lut ars.

Toate aceste obiecte găsite, dovedesc existența unei culturi străvechi pe aceste meleaguri.

Tracii

Către finele mileniului al III-lea î.e.n. odată cu marea migrațiune a triburilor indo-europene din Asia, vin dinspre Răsărit în valuri succesive tracii și se răspândesc în tot spațiul carpato-danubian.

Mai multe triburi din marea familie tracă și a indoeuropenilor se așează în părțile noastre, suprapunându-se populației locale, impunându-i graiul lor, obiceiurile și felul lor de viață.

Tracii, despre care vorbește Herodot, e cel mai numeros popor de pe fața pământului, după indieni, ei ocupau o suprafață enormă, de la Marea Egee și din vestul Asiei Mici până la mlaștinile Pripetului și de la Cadrilaterul Boemiei până la Bug, depășind deci cu mult hotarele noastre naționale.

Patria primitivă a indoeuropenilor

Patria primitivă a indoeuropenilor care a dat naștere, nu numai poporului trac, din care ne tragem noi, românii, dar aproape tuturor popoarelor europene, se presupune că se afla în Asia (India și Iranul), regiunea Caucazului, nordul Mării Negre, apoi pe o fâșie largă ce se întindea spre apus, trecând deasupra teritoriului nostru național către centrul Europei, până la frontiera de nord-vest a Franței. Pe această fâșie se afla leagănul protoindoeuropenilor. Cele mai vechi seminții ale indoeuropenilor s-au identificat a fi tracii, ai căror limbă arată trăsături comune cu grupul de limbi germano-balto-slave, împreună cu ilirii, înrudiți de aproape ca limbă cu primii, înainte de individualizarea lor în unități etnice; ei au avut așezările lor străvechi în apropierea și

la sudul triburilor indoeuropene din care au ieșit germano-balto-slavii, coborând pe la începutul mileniului al doilea de la nord în așezările lor istorice. În prezent sunt dovezi că indo-iranienii își aveau vetrele lor preistorice tot în Europa; ei au fost primul popor care s-a mișcat din așezările de obârșie încă la începutul mileniului al treilea î.e.n. spre răsărit. Se presupune că strămoșii lor ar fi locuit odată prin ținuturile situate în apropierea Dunării de mijloc, vorbind o singură limbă.

Triburile indoeuropene care au rămas pe locurile lor străvechi au fost acelea din care au ieșit vechi germani, balți și slavi.

În privința limbii indoeuropene, etnografii și lingviștii, bazându-se pe o teorie unanim acceptată de oameni de știință, ca un fundament, presupun că în afara limbilor noi în Europa, ca cea turcă și maghiară, limbile vechi, finlandeza, basca, estona și iberica, toate celelalte limbi vorbite în prezent în Europa și o parte din Asia, au format în timpuri preistorice o singură unitate lingvistică. Această limbă poartă numele de limbă „indoeuropeană“, botezată astfel de lingviști.

La început, i s-a spus limba „ariană“, iar triburile care o vorbeau – „ariene“. Aflând ulterior că arienii au fost strămoși comuni numai ai indo-iranienilor (indienilor și perșilor), lingviștii și-au dat seama că această denumire nu era corectă, totuși ea a mai fost utilizată în continuare datorită obișnuinței.

Se presupune că unitatea lingvistică indoeuropeană a fost vorbită mai întâi în Europa și de abia după aceea în Asia, iar înaintea ivirii poporului și limbii indoeuropene se vorbeau pe bătrânul nostru continent alte graiuri la fel de apropiate între ele, care și ele la rândul lor au fost precedate de alte și mai vechi, cunoscute sub numele de limbi „alarodiene“.

Din limba indoeuropeană, vorbită cu trei milenii înaintea erei creștine, au izvorât cu timpul mai multe idiomuri, unele vorbite în Asia, cum sunt indiana, persana și armeană, iar altele vorbite în Europa, ca celtica, germanica, italiana, greaca, balta, slava și albaneza.

Aceste zece graiuri au fost împărțite de lingviști în două grupe după felul de pronunțare a palatalelor „k“ și „g“, și după felul în care se făcea rostirea vocalelor „a“ și „o“. În prima grupă sunt încadrate triburile indoeuropene din care au ieșit italicii, grecii, celții și germanii, iar din a doua – indienii, iranienii, armenii, balții, slavii și albanezii.

Prima grupă de limbi a fost numită „kentum“ după cuvântul indoeuropean pentru „sută“ sau „centum“, după cuvântul latinesc pentru „sută“. A doua grupă de limbi a fost denumită „satem“, după cuvântul iranian pentru „sută“, de unde slavonul „sto“. Limba română face parte din grupa de limbi satem. Tot din aceasta grupă făcea parte și limba tracă. Aborigenii în întregul teritoriu al țării noastre, găsiți aici de traci și indoeuropenizați de ei, au format acea populație despre care vorbim că sunt strămoșii noștri. Procesul de indoeuropenizare se încheie cam pe la începutul secolului al XVIII-lea î.e.n., deci de atunci vorbim de traci ca strămoșii noștri.

Geto-dacii

În secolul VII î.e.n. unele triburi trace, numite geți sau daci, întemeiază un stat al lor independent, în nordul Dunării, între Nistru, Tisa, Dunăre și Marea Neagră. Înspre răsărit, hotarul statului Dac depășea în unele locuri Nistrul, ajungând până la Bug, iar spre apus, hotarul era pe Dunărea Panonică, prin părțile Budapestei. În cadrul

numeroaselor triburi trace, geto-dacii au fost cei mai însemnați. Istoricul grec Herodot are pentru ei numai cuvinte de laudă și îi numește „cei mai viteji și cei mai cinstiți dintre traci“.

Așezările lor vechi, Th. Capidan (vezi *Limba și cultura*, București, 1943, pag. 134) presupune că „ei au coborât pe la începutul mileniului al doilea de la nord în așezările lor istorice“ în spațiul Carpato-dunărean după o perioadă de peregrinări pe alte meleaguri din răsărit, de unde aduc o remarcabilă ascendență a culturii în rândul triburilor băștinașe, care duceau în acea vreme o viață încă foarte primitivă și de abia de la daci au învățat să domesticească vitele cornute, calul și altele, care mișunau în stare sălbatică pe întinsele câmpii și poieni ale Europei sud-estice. Tot geto-dacii au fost aceia care învață pe aborigeni să are și să cultive pământul, și ceea ce e mai caracteristic acelei epoci îi învață să cunoască și să prelucreze bronzul, a cărei tehnică de prelucrare și extracție a fost adusă de imigranții indoeuropeni din Orient, unde tehnica de fabricare și prelucrare a bronzului era de acum cunoscută cu secole înainte. Și din punct de vedere social se produc în rândul triburilor băștinașe schimbări, astfel se înlocuiește matriarhatul cu patriarhatul; bărbatul cel mai în vârstă din gintă devine conducătorul ei; mai multe ginți se unesc și formează un trib, iar mai multe triburi o uniune tribală. În acest stadiu de dezvoltare se găsesc geto-dacii, când și-au organizat statul independent, păstrând această organizație din mai multe uniuni tribale până în secolul I î.e.n. Fiecare uniune tribală avea în frunte un conducător, care în același timp, era și căpetenia militară a uniunii tribale respective.

Vechea denumire a geto-dacilor

Triburile trace, înainte de a fi numite „geto-daci“ își spuneau „Dăoi“, ceea ce, ar însemna „lupi“ sau „asemenea lupilor“. Aceasta auto-denumire etnică, (vezi Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Genghis-Han*, pag. 21) provenită de la numele lupului, ne îndeamnă să credem că epitetul dacilor ilustra eroismul lor în lupte, eroism ce se datora crezului lor religios, care îi îndemna să-și apere țara cu fanatism, țara pe care ei o iubeau mai mult decât viața. Numai cu astfel de însușiri poporul dac a putut supraviețui nenumăraților barbari, apoi altor popoare hrăpărețe. Până și în zilele noastre, multora li se scurg ochii după țara noastră pe care am moștenit-o noi, românii, ca urmași ai vechilor daci sau cum își ziceau ei „dăoi“.

Numele „Dăoi“ se referea mai întâi la triburile trace din nord, nord-vest, vestul și sudul Daciei, în schimb numele de „Gheți – Geți“ – la cele răspândite spre Pontul Euxin, în munții Balcanici, pe Nistru, teritoriul stăpânit de „Tyrageți“.

Ulterior, după invazia sciților în Dacia, grecii numeau pe traci de pe teritoriul istoric al României, „geți“, provenit din vechiul „geti“, iar romanii îi numeau „daci“, din vechiul „dăoi“, același popor cu două nume, unul grec și altul roman.

Populația geto-dacă, care a viețuit pe teritoriul Bucovinei a lăsat multe urme arheologice din acele vremuri, constând îndeobște din obiecte de bronz, din care menționăm:

a. – În satul Prelipcea din nordul ținutului, în apropierea Nistrului, cu ocazia nivelării unui teren, s-au scos la iveală o armură de cal, o cască și patru topoare din care unul lucrat cu o măiestrie și finețe artistică. Tot din același loc s-a mai scos un al doilea topor de o formă cu totul deosebită, având într-o parte tăișul iar în cealaltă un cârlig (*Geschichte der Bukowina*, R. F. Kaindl, Czernowitz, 1896, pag. 13).

b. – În satul Prisecăreni pe Siret, s-a găsit un vas de bronz, șlefuit foarte fin și o căldare de bronz în interiorul căreia era o urnă de lut umplută cu cenușă ce proteja alte 12 vase mai mici tot din bronz. Două din cele 12 vase au ajuns la muzeu, restul 10 și le-au însușit săpătorii, care au distrus și căldarea împreună cu urna de lut (*Geschichte der Bukowina*, R. F. Kaindl, Czernowitz, 1896, pag. 14).

c. – În târgușorul Cozmeni a fost găsit un inel gravat și două vase, toate din bronz; unul din vase, fiind ornamentat cu figuri, iar la gura vasului erau trei cercuri foarte fine (*Geschichte der Bukowina*, R. F. Kaindl, Czernowitz, 1896, pag. 15).

d. – În anul 1893, pe malul nordic al Prutului, la marginea de vest a satului Șipeniț, s-a găsit o așezare preistorică ce datează din timpurile formării statului dac; epoca de tranziție dintre perioada neolitică la cea a bronzului. Din vestigiile dezgropate au fost arme ale unor colibe confecționate din nuietele împletite și unse cu lut, numeroase oale din lut cu ornamentații, însă de o mărime neobișnuită, de 75 cm înălțime și cu un diametru tot atât de mare, utilizate pentru diverse scopuri casnice, apoi unelte parte din piatră, parte din bronz. Cele din piatră constau din: un cuțit, o răzătoare și un ferestrău, iar cele din bronz – fragmente dintr-o ceașcă. Apoi s-au găsit numeroase resturi de oase de vite, oi și porci ce atestă un grad de civilizație evoluat, ținând seama și de uneltele pentru războiul de țesut ce indică că populația se ocupa cu țesutul. Urmele acestei așezări arată că ea a fost pustiită de foc, iar secolele ce au urmat au acoperit-o cu un strat de lut.

Primele știri scrise despre traci și geto-daci apar de abia în veacul al VI-lea î.e.n. Primul care amintește de ei este Herodot în descrierea războiului lui Darius I, împotriva scoloților sau sciților din anul 514-512 î.e.n.

Cotropirea Daciei

Foarte curând, după întemeierea statului dac, sciții sau scoloții un popor nomad din podișul Iranului (Persia antică), care și-a părăsit locurile natale, neospitaliere, se așează prin părțile Mării Caspice și stepele din nordul Mării Negre, ca apoi să se întindă până la malul stâng al Nistrului. Un neam scitic, „agatârșii“, se stabilesc pe meleagurile bucovinene, între Prut-Siret și Nistru.

Triburile scite așezate prin părțile Mării Negre și Caspice au început să facă dese incursiuni în Persia, neliniștind populația. Regele persan Darius I se hotărăște să-i gonească cât mai departe de granițele sale. În acest scop el traversează Bosforul, trece Dunărea și luând calea de-a lungul Prutului s-a îndreptat spre nord, unde erau așezările sciților. Înghesuși de oastea persană, sciții cer ajutor agatârșilor, dar sunt refuzați. În același timp agatârșii se hotărăsc să plece ei înșiși din fața atacatorului. Ei renunță la locurile de pe valea Prutului și Siretului și se retrag în țara lor pe Târnava, apărată de munți ca o cetate naturală. Triburile scite care au vrut să se adăpostească în aceleași locuri au fost oprite cu arma în mână de către agatârși. Sciții, ne având nici un ajutor și nici adăpost, fug din fața oastei persane care i-a urmărit până la mlaștinile de la izvoarele Bugului și ale Pripetului. Lipsiți de produse alimentare, perșii fac cale întoarsă spre țara lor, urmăriți de sciți.

Agatârșii pe care i-am amintit mai sus, sunt considerați de unii istoriografi ca popor trac (D. Onciul), alții susțin că ar fi sciți tracizați (V. Pârvan), iar Herodot îi consideră sciți. În prezent, arheologii români și străini, în frunte cu Mikulas Dušek, emit părerea că agatârșii au aparținut neamurilor tracice.

D. Onciul contestă totodată și prezența permanentă scită în Dacia, în calitate de stăpânitori. El susține că „ținutul va fi fost doar vremelnic și în treacăt sub dominația acestor stăpânitori nomazi“.

În orice caz, afirmația lui D. Cantemir în „Descrierea Moldovei“ că „toată țara pe care o numim azi Moldova a fost stăpânită la început de sciți“ și „dacii cei vechi se trăgeau din sciți“ s-au dovedit a fi inexacte.

Existența unor morminte din vremea scitică aflate în Bucovina este dovada relațiilor comerciale: negustorii respectivi fiind însoțiți după obiceiul vremii, de escorte militare, însă nu de expediții militare. Datorită schimbărilor comerciale, în urma cărora au rămas enclave cu populație scitică mai ales în Moldova centrală, cât și a vecinătății cu acest popor, ne-au rămas urme toponimice cum e cazul râului Prut. Sciții îl numeau „Parota“, derivat din „apa-ava“, cu eliminarea vocalei „a“ de la începutul cuvântului și „ros-ras-rat“, caracterizând acest râu după felul său de a fi, o apă repede curgătoare. Grecii au potrivit acest nume graiului lor, transportându-l din Parota în Pyretos, expresie compusă din pyr = foc, indicând cursul său focos (iute) și ietos =sfânt.

2. Istoria veche

La începutul secolului al V-lea î.e.n. mișcările sciților se potolesc, la fel și migrația lor spre apus, cu care ocazie au trecut unele valuri ale lor și prin nordul Moldovei și prin Bucovina, locuită atunci de populația băștinașă geto-dacă, tribul „Carpilor“, numiți de Ptolemaeus (*Getica*, pag. 41) „karpioi“, „arpioi“, „karpoi“. Carpții erau răspândiți în Moldova, Basarabia, pe Nistru și pe Dunăre. Numele însuși al munților de la apusul Moldovei se arată a se trage de la ei.

Munții Carpilor sau Carpaților, precum mai târziu li se zice „Alpii Bastarnici“ – după populația germană a Bastarnilor, iar și mai târziu munții Serilor. Dacă și costobocii dacici, pe care îi întâlnim în vremea romană în Bucovina și Moldova de miazănoapte erau aici în secolul al IV-lea î.e.n. nu se știe, dar nu există argumente și ca să nu fie așa.

Costobocii, populație dacică așezată în Bucovina, despre care istoricul V. Pârvan scrie în *Getica*: „Dar între Carpiani și Tyrageți, călări pe culmele Carpaților, nu Tagrii, probabil un trib mai mic getic, altfel necunoscut, ci Costobocii erau adevăratul popor al Dacilor liberi din nordul Daciei romane; Ptolemaeus, în harta Daciei, îi așează în nord-estul Daciei romane, deci prin toată Bucovina și Moldova nord-vestică de astăzi“. Apoi citând pe Cassius-Dio, el ne arată că costoboci, când au fost atacați de vandali – asdingi, pe vremea lui Marcus-Aurelius, își aveau o țară proprie a lor, în nordul Daciei și că turburările din Țara Costobocilor au ca urmare o întreagă serie de turburări și în Dacia romană.

Costobocii par a fi constituit chiar un regat clientelar în nordul provinciei Dacia; inscripția de la Roma, pomenind pe descendenții lui Pieporus rex Coisstobocensis, ce se referă la ostătecii casei regale costoboce, ținută la Roma spre a garanta cu viața lor pacea la granițele Daciei.

Țara Costobocilor se întindea și dincolo de hotarele Moldovei de nord – adică a Bucovinei – cuprinzând și Galiția sudică cunoscută de vlahi sau români, în secolul al XIV-lea, ca teritoriul lor, sub numele de Pocuția, unde Ptolemaeus cunoaște chiar

o așezare getică – Clepidava. Costobocii transmontani au avut așezările lor și mai la nord, tocmai la izvoarele Wartei și ale Wistulei mijlocii (probabil locuri de unde a venit în Bucovina populația huțană).

Tyrageții, vecinii din răsărit a costobocilor, își poartă numele după râul Tyras=Nistru, adică geții de la Tyras. Țara locuită de ei se numea Tyrageția=Dacia de la Nistru, denumită și Transtyrana, având hotarul răsăritean pe Borystenes=Nipru. Nistrul în acele timpuri nu era încă un râu de hotar, ci se înfățișa ca o apă în spațiul geto-dac, precum a fost mai târziu un fluviu moldovenesc.

Carpii, unul din cele mai importante popoare dacice. Ei viețuiau în Moldova de răsărit, de mijloc și de miazăzi; Basarabia și Ucraina sudică de azi.

Carpii erau stabiliți în circa 200 de centre mai mari și mai mici, pe teritoriul Moldovei, cuprinzând și zona dintre Prut și Nistru.

Pe lângă triburile geto-dace, amintite mai sus, statornicite în Moldova și Bucovina și cunoscute de istoriografi din vechime, mai viețuiau aici și alte triburi mai mărunte și mai puțin cunoscute, aparținând însă aceleiași familii, cu același fel de viață, având aceleași obiceiuri și aceeași limbă, deosebindu-se doar prin denumirea tribului, care indică îndeobște numele conducătorului sau al locului așezării lor, după numele apei, muntelui sau sălașului. Izvoarele istorice vechi indică multe triburi dacice din cele peste 107 triburi trace.

Dacia, până la ocuparea ei de români, a cunoscut două perioade de înflorire. Prima, în timpul domniei lui Burebista care unind toate triburile și uniuni tribale formează o forță temută de însuși romani, putând concentra peste 200.000 de luptători în oștirea sa, ceea ce în vremurile acele însemna o putere de luptă extrem de puternică.

Burebista izgonește din Dacia neamurile celtice, care s-au așezat în nordul țării încă în anul 300-280 î.e.n., formând o enclavă între costoboci și carpi, cât și pe cele ale bastarnilor – popor germano-celtic-antrenați de celți pe timpul migrației lor din Europa centrală spre malurile Bosforului și care au pătruns dinspre nord în Bucovina și Moldova, luând aceste teritorii în stăpânire statornică. În școala bastarnilor și celților, dacii din aceste regiuni învață meșteșugul războiului din apus și devin curând luptători la fel de pricepuți și îndrăzneți ca și maiștrii lor. Noile metode de luptă deprinse de carpi și costoboci sunt aplicate cu succes în incursiunile de pradă în dreapta Dunării, în deosebi după ocuparea Traciei și Macedoniei de către romani (169 î.e.n.) și culminează după ocuparea Daciei și declararea ei ca provincie romană de către Traian (107 e.n.).

Însuși Cezar pregătea o acțiune militară în provinciile carpile și costobocilor și numai loviturile de cuțit ale asasinilor, foști prieteni – în anul 44 î.e.n. a zădărnicit această intenție.

Nici moartea lui Burebista, care are loc în același an cu cea a lui Cezar, nu atenuază conflictul între romani și daci. După asasinarea lui Burebista, regatul lui se destramă, fiecare din cele patru regate, în care s-a divizat Dacia, nutreau dorința să atace pe romani, mai ales că știau că în tabăra lor existau mari neînțelegeri.

Nerăbdarea dacilor de a da navala în provinciile romane a ajuns atât de acută că, însuși regele Scorilo sau Coryllus, unul din cei patru regi care și-au împărțit țara Daciei între ei, a trebuit să potolească pe cei nerăbdători; el considera că nu e prudent să încerce un atac împotriva romanilor dezmembrați de lupte de întâietate, fiind

convins că un atac extern ar reuni taberele politice adverse ale lui Antonius cu cele ale lui Octavian împotriva dușmanului comun.

Pentru a convinge pe ai săi și pentru a le demonstra acest adevăr, a pus doi câini să se mănânce între ei, și, când erau în focul încăierării, le-a arătat un lup. Câinii au încetat pe loc lupta între ei, aruncându-se amândoi asupra lupului. Pilda aceasta a liniștit de îndată pe cei nerăbdători.

Împărțirea țării de urmașii lui Burebista, neînțelegerile între cei patru apoi de cinci regi ce stăpâneau acum Dacia, apoi luptele la granițele răsăritene și apusene ce se țineau lanț au adus țara în pragul dezastrului. Și când situația era mai gravă apare un nou salvator al Daciei, în persoana lui Decebal.

Tatăl lui Scorylo, temându-se de răzbunarea romanilor în urma unei incursiuni în sudul Dunării, predă puterea fiului său „renumitul luptător Decebal“.

În timpul lui Decebal, statul dac înflorește din nou, el reunește țara divizată sub același drapel, reorganizează cu ajutorul transfugilor romani o armată puternică, reînviind pentru o perioadă epoca lui Burebista.

Înflorirea și puterea crescândă a dacilor îi neliniștește pe romani, pe de altă parte pacea rușinoasă încheiată de Domițian le-a devenit insuportabilă, apoi în deosebi interesele interne ale imperiului roman necesitau o expansiune teritorială și o redresare economică pentru înviiorarea tezaurului secătuit în urma luptelor interne și externe. Aurul și bogățiile Daciei ofereau din plin aceste deziderate.

Traian, care a preluat conducerea statului roman, a pornit să pregătească o campanie militară împotriva Daciei.

În cele două războaie din anii 101-102 și 105-107, în care romanii au depus toate eforturile, utilizând și toate mijloacele, reușesc până la urmă să învingă Dacia. Decebal, văzând că nu mai există nici o speranță de salvare a țării, se sinucide. Romanii supun cea mai mare parte a Daciei în anul 107, care devine o provincie în cadrul imperiului roman. Multă populație dacă, îndeosebi din centrul Daciei, își caută adăpost în răsăritul și nordul țării, în Moldova și Bucovina, regiuni care n-au suferit de pe urma celor două războaie și unde viețuiau frații de același neam și sânge, carpii, costobocii și tyrageții.

Versiunea istoricului roman Eutropius, potrivit căreia Dacia, în urma crâncenului război ar fi fost pustiită și văduvită de bărbați, se referă numai la partea sud-vestică și centrală a țării, care a fost teatrul de război.

Cu toate că o mare parte din oștirea lui Decebal și-a găsit moartea în înfiorătoarea înclăștare cu romanii, iar alții urmând pilda regelui lor, s-au sinucis, au mai fost mulți care au reușit să scape de urmărirea cohortelor lui Traian, adăpostindu-se în pădurile seculare ale Hațegului și folosind cărările cunoscute au izbutit să se strecoare în afara zonelor ocupate.

În privința teritoriului ocupat de romani în Dacia, geograful Ptolemeu (pe la anul 150) indică granițele: în sud, Dunărea; în apus, Tisa; în nord, Carpații și Nistru, până la cotitura acestuia înspre sud, în est la Prut și de aici în linie dreaptă până la cotitura Nistrului; restul teritoriului dac, la est de Prut până la gurile Niprului, aparținea administrației Moesiei inferioare.

În această situație, Dacia romană cuprindea și actuala Bucovină, în realitate însă dominația romană cât și colonizarea noii provincii s-a întins numai până la creasta Carpaților răsăriteni.

În Bucovina lipsesc dovezi despre o așezare permanentă și de lungă durată romană, în afară de posturi militare înaintate singure, mărturii de existența romană în șesul răsăritean al Daciei.

Nomenclatura topografică în această parte a provinciei sub stăpânirea romană este pur dacică și desigur că și populația și-a păstrat acest caracter. De altfel Bucovina și Moldova centrală precum și un timp Maramureșul formau în timpul Daciei Traiane, Dacia liberă, unde s-au retras supraviețuitorii din Sarmisegetuza cât și o parte din populația civilă din Ardeal, de frica ocupanților romani.

Se pare totuși că Bucovina costobocilor era la un moment dat un stat vasal al romanilor, inscripția de la Roma, pomenind pe descendenții lui Pieporus rex Coisstobocensis, ce se referă la ostatecii casei regale costoboce, ținută la Roma, ne îndeamnă să credem acest lucru.

Începutul migrației popoarelor

Cam în același timp în care Ptolemeu ne descrie Dacia romană, deci în jurul anului 150 după Christos, pornește poporul germanic ce viețuia pe ambele maluri ale Vistulei în căutarea unei alte patrii. În vara anului amintit, toate triburile se încolonează într-un imens cortegiu, îndreptându-se spre sud-est către coasta de nord a Mării Negre. În parcurgerea drumului, cortegiul se îngroașă pe zi ce trecea cu alte și alte neamuri germanice înrudite. Obligați fiind a traversa așezările unor triburi ale vechilor slavi, sunt atacați aici de această populație băștinașă slavă care prin lupte împinge coloana migratoare mai spre sud, către poalele Carpaților. Aici, unele triburi părăsesc grosul coloanei, traversează munții și se stabilesc pe locurile unde mai târziu va fi țara dacilor liberi. Grosul coloanei forțează trecerea printre slavi și își urmează calea spre răsărit. Ajunși după un drum anevoios pe țărmul nordic al Mării Negre, sunt siliți și aici să dea câteva lupte crâncene cu cetele de băștinași până, în fine, reușesc să ocupe vasta câmpie cuprinsă între Nipru-Don și Marea Azov. Aici își stabilesc goții noua patrie.

Din aceste locuri pornesc ei după un timp să cucerească țările vecine din apus, ochind îndeosebi teritoriul sarmaților aflat între Nipru și Nistru, cât și teritoriul Daciei cuprins între Nistru și Tisa.

Primul atac are loc în jurul anilor 215-238, într-o perioadă precară cohortelor romane din Dacia, fiind amenințate în același timp și la granița apuseană de către iazigi sarmatici, marcomanii cât și în deosebi de răsculații daci învinși din teritoriul ocupat.

Goții, pornind din răsărit, supun în calea lor pe sarmați și intră în Moldova centrală, împingând triburile carpilor spre apus. Ajungând sub poalele Carpaților răsăriteni se hotărăsc să-i evite, schimbând direcția de înaintare spre sud. Dar cum au atins malul Dunării, sunt loviți de o puternică oaste romană care îi bate și îi alungă înapoi spre nordul Moldovei și în Bucovina.

În retragerea lor, goții intenționează să se stabilească în aceste locuri, dar ele au fost ocupate de mai multe decenii de o altă populație germanică și anume de gepizi, care au fost așezați probabil în nordul Ungariei și Transilvaniei, încă din timpul înaintării goților către răsărit și desprinse de grosul coloanei s-au extins cu timpul și în părțile aceste în mod pașnic.

Între gepizi și goți se iscă o luptă, care se încheie cu nimicirea gepizilor, a căror resturi se retrag spre nordul Maramureșului, pierzându-și urma pe timp de aproape două secole.

Goții devin astfel noii stăpâni ai Moldovei și Bucovinei (anul 238).

După un timp de conviețuire, dacii liberi intră în relații cu goții, ca până la urmă să se asocieze în invazii comune de jaf în Dacia romană, cât și în provinciile romane din sudul Dunării.

Incursiunile deveneau din ce în ce mai frecvente și mai sălbatice, la un moment dat cohortele romane nu mai reușeau să facă față atacurilor, romanii sunt forțați să aducă întăriri din alte provincii, unele tocmai de pe Rin, pentru a stăvili acțiunile goților în unire cu dacii liberi, la început costobocii și carpii apoi numai carpii. Costobocii sunt amintiți din ce în ce mai rar, ca până la urmă să nu se mai vorbească despre ei deloc. Acest popor, probabil rărit și slăbit în incursiuni și apoi contopit cu carpii de același neam, însă mult mai numeroși.

În anul 271, sub presiunea atacurilor de jaf, împăratul roman Aurelian retrage din Dacia administrația civilă și cohortele militare, mutându-le în dreapta Dunării. În locul populației refugiate, odată cu administrația și cohortele pătrund în țară dacii liberi, vizigoții și alte triburi germanice.

Populația autohtonă ce a rămas pe loc și care vorbea acum limba latină și își spuneau „romani“ se amestecă cu dacii liberi, dând naștere poporului „daco-roman“, care își continuă traiul sub stăpânirea goților. Acești noi stăpâni nu pretindeau decât cele plătite stăpânirii romane.

Am văzut că la ocuparea Daciei au participat și alte triburi germanice care împreună cu vizigoții au împărțit țara între ei, astfel vizigoții au stăpânit teritoriul cel mai mare, cuprinzând Transilvania și Moldova de miazănoapte inclusiv Bucovina; taifalii și victoalii au ocupat Moldova de mijloc și de miazăzi; gepizii Carpații Maramureșeni, iar vandalii – Banatul și Crișana. Ostrogoții au rămas în partea răsăriteană a râului Nistru.

Între vizigoți și ostrogoți, cu toate că erau de același sânge, erau mari neînțelegeri, care în anul 370 duc la scindarea regatului gotic. Neînțelegerile s-au iscat între cei doi pretendenți la tron: Fritiger, conducătorul vizigoților sau thervingilor și Atanaric al ostrogoților sau greuthungilor. Fritiger era susținut de romani și creștinii din partea apuseană a Nistrului, pe când Atanaric – de partidul său național păgân din partea răsăriteană a acestui râu. Datorită urii între aceste două tabere s-au dat lupte sângeroase, cât și o urmărire sălbatică a creștinilor apuseni de către păgânii răsăriteni.

Hunii – ramură mongolă a popoarelor altaice, numiți astfel după munții Altai din nordul Chinei, în jurul cărora se întindeau locurile lor de baștină. Hunii sunt un neam de oameni primitivi cu instincte sălbatice. Datorită cruzimii lor au reușit să îngrozească popoarele atacate; celor ce opuneau rezistență îi masacrau până la ultimul om, unii istorici contemporani îi asemănau cu niște animale bipede și nu cu oameni.

Groaza ce răspândeau în tabăra celor atacați se datora aspectului lor hidos dinadins întâpărit înfățișării lor încă din pruncie; noului născut i se ardea obrazul cu fierul roșu, producându-i cicatrice înfricoșătoare, devenind și imberbi până la bătrânețe; pe lângă fețele lor hidoase mai aveau și picioare strâmbe evidențiate și mai mult prin pulpele lor păroase înfășurate în piei de capră și a încălțăminte nepotrivite ce îi împiedica la mers, motiv pentru care ei nu puteau lupta decât călare. Aceasta era

oastea lui Attila cu care a pornit să cucerească lumea europeană, după ce a fost respins de chinezi.

Deja cu câteva decenii înainte de anul 373, hunii aliați cu alani – un popor la fel de sălbatic – se aflau la răsărit de Don, dar atacă Europa de abia în 375, când distrug în calea lor pe gepizi, apoi regatul ostrogot – al cărui rege Hermannrich se sinucide, iar poporul în mare parte se supune atacatorilor, iar restul se refugiază în Bucovina, la vizigoți. Hunii atacă și pe vizigoți, Fritiger, după o rezistență dârză dar zadarnică se retrage cu poporul său spre Dunăre. Atanaric care s-a retras și el în Bucovina, încearcă cu mica armată ce o mai avea să oprească tăvălugul hun, însă neputând face față singur se retrage în Transilvania. Hunii ferindu-se de a escalada Carpații ce le stăteau în cale, o iau spre sud, în lungul Carpaților răsăriteni și meridionali, pătrund prin pasul Predeal în Transilvania și până în Pannonia – devenind astfel stăpânii teritoriilor din stânga Dunării.

Fritiger, după ce a fost primit cu tot poporul său de romani, se reîntoarce din sudul Dunării în Dacia, urmărit de Atanaric, care îl ucide; cât despre Atanaric, acesta se retrage în „Caucaland – valea Buzăului“ – de unde se refugiază la Constantinopol, unde după scurt timp moare.

Cu prilejul staționării lui Atanaric în Caucaland, el și-a îngropat aici tezaurul, descoperit acum o sută de ani la Pietroasa – predat statului român – și este cunoscut sub numele de „Cloșca cu pui“.

Hunii, stabilindu-se în câmpia Panonică, încearcă de aici să cucerească Galia. Romanii, sub comanda generalului Aetius Flavius, atacă cetele sălbatice hune pe câmpiile Catalanice, fiind sprijinit de forțele vizigote, france, burgunde și alane, cu ajutorul cărora reușește să alunge pe huni înapoi în Pannonia. Scurt timp după acest insucces, Attila își găsește moartea (fiind beat, moare sufocat în somn de sângele său ce-i curgea de obicei din nas când era în această stare, dar care de astă dată a luat-o pe gură).

Neașteptata moarte a lui Attila (453) rupe lanțurile de asuprire a popoarelor dominante, care se răscoală și sub conducerea regelui gepizilor, Ardarich (fost aliat cu forța a lui Attila), decimează oștirea hună. Rămășițele ei s-au împrăștiat pe unde a putut, iar o parte ce a scăpat cu viață s-au retras în Crimeea.

Gepizii – același popor germanic, care s-a luptat cu două sute de ani în urmă pe pământul Bucovinei cu vizigoții și care acum a înfrânt bandele hune, primește de la romani, cu care au devenit federați, stăpânirea asupra Daciei în întregimea ei, pe care o vor governa până în anul 566, când în țară invadează un nou popor barbar, avarii, tot de origine mongolă, care izgonesc pe gepizi. Avarii sunt doar în trecere prin Dacia, ei se stabilesc tot în Pannonia unde erau așezați și predecesorii lor hunii, și unde vor fi nimiciți de împăratul occidentului Carol cel Mare, în anul 804.

Viața în Bucovina secolelor I-V

În timpul prezenței popoarelor migratoare în Bucovina ca: goții, hunii și gepizii, ai căror stăpânire era mai mult militaro-politică, decât o colonizare, băștinașii daci își continuau viața obișnuită, lucrând pământul și dând stăpânirii dijmă, cunoscând din produsele câmpului și în deosebi din vitele lor, căci marea majoritate a aborigenilor

se ocupa cu păstoritul și creșterea vitelor în locurile retrase din munți și pe dealurile împădurite.

Despre densitatea populației, care viețuia pe vremea stăpânirii romane în Bucovina nu avem știri, dar ea pare să fi fost destul de numeroasă, mai ales după victoria romană împotriva dacilor la Sarmisegetuza, în urma căreia ostașii ce au supraviețuit măcelului roman, pribegeau pe cărări și poteci ascunse din păduri, găsimu-și refugiul tocmai în Dacia liberă la frații lor costoboci și carpi. O mare parte din ostașii ce au luptat alături de Decebal și au reușit să scape de urmărirea romanilor s-au înrolat în oastea costobocilor și carpilor și fiind acum buni cunoscători ai modului de luptă roman, îndemnați de dorința neadormită de a se răzbuna împotriva învingătorilor, au adus costobocilor și carpilor multe victorii în numeroasele acțiuni întreprinse în provinciile romane, reușind până la urmă, cu noile generații, în inima cărora s-a sădit din tinerețe dorința de a recuceri locurile natale și patria cotropită.

Odată aceste sentimente înrădăcinate și cu ajutorul neamurilor germanice ce coabitau în Dacia liberă, ei se revarsă asupra teritoriului Daciei Traiane golit în parte de romani.

Mulțimea dacilor liberi – contopiți cu urmașii luptătorilor lui Decebal și împreună cu neamurile germanice ocupă și se reasează în sălașele părăsite fără voie, prin izgonire forțată de romani, potolindu-și dorul moștenit, desăvârșind în același timp și un legământ față de părinți și bunici.

În exodul spre Dacia Traiană se pare că au plecat din Bucovina și mulți costoboci de care nu se mai amintește nimic în izvoarele istorice, începând cu 275.

Cei rămași pe teritoriul Daciei libere, se vor fi numit de acum Carpi sau se vor fi înrudit cu familiile gotice, pierzându-și astfel cu timpul urma.

De altfel, costobocii au început să-și piardă din importanță încă din anul 172, când în urma unor lupte cu romanii, o parte din oștirea lor a fost nimicită sau căzută în prizonierat; locul costobocilor e preluat de atunci de carpi, de același neam cu costobocii, care însă s-a dezvoltat, devenind cel mai puternic dintre triburile dacilor liberi și în același timp cel mai periculos și aprig dușman al Imperiului Roman.

Carpii au și ei numeroase conflicte cu romanii, în urma cărora mulți din prizonierii lor sunt trimiși în alte locuri.

Alianța carpilor cu hunii este atestată de Zosimus – istoric grec – în povestirile sale despre războiul lui Theodosius împărat al Răsăritului (379-395) sau Bizanțului. Zosimus îi numește pe carpi – carpodaci, în aceste povestiri, din care citez un fragment privind evenimentele din anul 380, cu ocazia unei invazii a carpilor în sudul Dunării: „În timpul acela i s-au întâmplat lui Theodosius și alte întâmplări norocoase. Căci i-a alungat pe scyții și carpodacii amestecați cu hunii și învingându-i în luptă, i-a silit să treacă Istrul și să-și reocupe așezările lor“.

Aceasta este ultima mențiune istorică despre carpi.

Vestițiile arheologice

Arhiva păstrată în pământ de pe vremea strămoșilor noștri daci, tribul sau regatul costobocilor, este reprezentat în primul rând prin mormintele tumulare de la Adâncata în număr de o sută și alte cincizeci de pe coama dealului ce se întinde în lungul vechiului drum între Horodnicul de Jos și Voitinul.

Ceea ce este vrednic de luat aminte, la acești tumuli, este așezarea lor pe o creastă de deal spre soare apune, astfel că în timpul ceremoniei și arderii rugului, flăcările proiectate pe discul solar în asfințit dădeau o imagine aureolată profund impresionată.

Tumulul este un mormânt în forma unei movile, calotă sferică, având la bază un cerc de 10-15 m diametru și 1,5-2,0 m înălțime. În centrul cercului de bază avea o gropiță în care se introducea o urnă din lut ars cu resturile calcinate ale osemintelor și cenușa din incinerare.

În jurul urnei, se așezau vase din ceramică arsă, umplute cu bucate și băuturi, apoi totul se acoperea cu pământ până se ridica movila de forma calotei.

În multe morminte tumulare s-au găsit, în afara oalelor amintite din ceramică, lucrute la roata olarului și cuțite de fier, arme și diverse unelte din bronz și fier.

Tumulii dintre Horodnic și Voitineli s-au identificat că aparțin primei vârste a fierului „Hallstat“ secolul VII-II î.e.n., iar cele din Adâncata din a doua vârstă a fierului „La Tène“, secolul I î.e.n. și II e.n.

În unii tumuli hallstatieni, în calotă s-a descoperit și câte un mormânt suprapus, din vremuri mai recente, în care decedatul n-a mai fost ars, ci corpul său a fost așezat în groapă pe o banchetă săpată în pământ în poziție șezândă.

Tot din aceste îndepărtate vechimi s-au găsit în Bucovina și alte mărturii ale vechilor locuitori. Pe dealul Dominicului, denumit inițial dealul Domnului, din Cernăuți, botezat de austrieci Bischofsberg = dealul Mitropoliei sau Herrenberg, s-a găsit în anul 1845 un colier de argint și o agrafă de prins părul, împletită în formă de spirală confecționată din aur, datând din secolul I î.e.n.

În pârâul Soloneț, lângă Părhăuți, s-a găsit în anul 1876 o brățară grea de aur masiv ce prezenta un șarpe încolăcit mușcându-și coada; iar după un an, un colier tot din aur, la fel de artistic executat și la fel de greu ca și brățara.

Satul Măriței de lângă Dornești a devenit renumit datorită giuvaierelor și obiectelor de podoabă, găsite pe teritoriul său în pârâul de lângă sat, astfel: în 1878, o brățară masivă de forma primitivă și alte obiecte mai mărunte toate din aur masiv și de greutate mare. În anul 1892 s-au mai găsit două fibule de mare valoare datorită greutateii aurului. În afara obiectelor amintite, s-au găsit multe obiecte tot din aur masiv în Malatineț lângă Cozmeni. Obiectele găsite în pârâul Soloneț cât și cele din satul Măriței aparțin secolului I-III e.n.

Cultura, religia, ocupațiile

Tezaurul arheologic enumerat mai sus, descoperit pe teritoriul bucovinean, nu se încheie cu obiectele amintite. O cercetare mai amănunțită ar scoate la lumina zilei încă multe obiecte ce zac în glia Bucovinei, din păcate, azi o mare parte a Bucovinei nu ne mai aparține, fiindu-ne luată contra voinței bucovinenilor în anul 1940/1944. Din obiectivele amintite se poate totuși trage concluzia despre viețuirea pe acest pământ a populației autohtone dacice și că ea a posedat o cultură înaintată cu toate vicisitudinile istorice prin care a trecut.

Din punct de vedere social, poporul dac era constituit din două clase distincte: nobilii, numiți în graiul lor „tarabostes“, purtând ca semn distinctiv o bonetă sau căciulă de pâslă, denumită „pileus“, de aceea romanii îi numeau „pileati“; aceștia

formau clasa războinicilor; apoi era clasa agricultorilor, numiți „comati“ sau „capilați“, adică păroși sau pletosii, care umblau cu pletele neacoperite.

Ocupația de predilecție a dacilor a fost agricultura. Strămoșii noștri înainte de toate erau agricultori, îndeletnicindu-se și cu creșterea vitelor. În perioada de la Burebista la Decebal a luat un mare avânt meșteșugul olăritului, prelucrat la roata olarului, menținând, însă, și ceramica tradițională lucrată cu mâna. Tot în această perioadă se executau multe podoabe de aur și argint, iar prelucrarea fierului s-a generalizat în toată Dacia.

Religia dacilor, admirată de toată lumea antică se caracteriza prin aceea că ei se considerau nemuritori, având convingerea că după ce-și sfârșesc viața pe acest pământ, încep o altă viață veșnică, alături de zeul lor Zalmoxis. Viața o considerau un loc de suferință, iar moartea o așteptau cu bucurie, având credința nestrămutată că dincolo de albastrul cerului îi aștepta fericirea veșnică. Datorită acestui crez nu trebuie să ne mai surprindă vitejia dacilor în războaie, când se luptau cu dârzenia lupilor. De aici și numele străvechi al dacilor de „dăoi“, amintit la începutul acestui capitol „File de istorie“.

O emblemă cu caracter religios-militar este stindardul dacic, înfățișând un trup de șarpe cu un cap de lup.

Zeul suprem în care credeau dacii era Zalmoxis de natură htoniană (supranumirea zeităților infernului), dar pe lângă Zalmoxis ei mai adora pe Gebeleizis, divinitate uraniană, care stăpânea fulgerele.

Creștinarea daco-romanilor

După părăsirea Daciei Traiane de către romani și reunirea poporului din Dacia liberă cu cea Traiană eliberată, nici una din aceste populații nu era creștinată, aceasta fiindcă în Imperiul roman creștinismul n-a fost îngăduit, iar în Dacia liberă tronau barbarii; dar după scurtă vreme a venit la domnie pe tronul roman Constantin cel Mare, în timpul căruia se emite vestitul „edict din Milano“ (anul 313), prin care legea nouă a fost oficial recunoscută, iar urmărirea și prigonirea misionarilor și creștinilor – interzisă.

Mărturiile istorice scrise, cât și inscripțiile de pe monumentele funerare creștine dovedesc că totuși în vremea romanilor, în Dacia a fost cunoscută legea lui Christos cu toată ostracizarea ei.

În secolul al II-lea, scriitorul bisericesc Tertulian afirmă creștinarea neamurilor: britanii, germanii, sciții, sarmații, dacii etc. În Germania în veacul al II-lea, erau deja comunități creștine la Mainz, Köln și Trier. Vizigoții care stăpâneau Dacia, după retragerea romană erau creștini, care au primit credința în Cristos între anii 318-388.

Propovăduirea legii creștine se făcea de către misionari și episcopi în toată Dacia în limba latină vulgară. Terminologia creștină de origine latină introdusă în secolul al IV – V-lea s-a păstrat de-a lungul secolelor până azi în limba românească. Astfel, Dumnezeu, vine de la invocația păgână, din latina vulgară „dominus-deus“ folosită de creștini în rugăciunile lor ca un nominativ; creștin de la „Crestus“ – Cristos; păgân de la „paganus“ = locuitor în sat, însemnare care se dă mai târziu păgânilor refugiați la sate; biserica de la „bazilica“, palatul patricienilor, la început însemna numai clădirea, mai târziu se întrebuintează și pentru comunitatea creștină; lege de la „legem“ cu înțelesul de credință religioasă cum s-a păstrat până astăzi în graiul

poporului nostru; Crăciun de la „Colationem“ și Cacation = ziua chemării de la începutul lunii ianuarie, când se anunțau pe lângă sărbătorile lunii și cele mai însemnate de peste an, Crăciunul și Boboteaza, la început se serbau odată și se numeau Epifania; Floriile de la „Florilia“, sărbătoare de primăvară; Paști de la „Paschae“, Rusalii de la „Rosalia“ – pomenirea morților; Înger de la „angelus“; cruce de la „cruce“; altar de la „altare“; preot de la „presbiter“; botezare de la „bapbisare“; rugăciune de la „rogationem“ etc.

Slavii și influența lor asupra noastră

Încă nu s-a ridicat iarba culcată și bătută de copitele cailor hoardelor călărețe hune, când de dincolo de malul de miazănoapte al Nistrului pătrunde în Dacia în lungul râurilor Nistru, Prut și Siret, poporul slavilor. Primele grupe răslețe au venit odată cu navala hunilor (anul 375), pătrunderi ceva mai intense au loc odată cu năvala avarilor (anul 455) și culminează în secolul al VI-lea, când slavii vin singuri în valuri dese ce se revarsă asupra Daciei întregi ca un potop. Neajungându-le la un moment dat teritoriul Daciei, slavii se extind în sudul Dunării, în provincia romană Moesia și înspre vest unde ocupă Pannonia, Stayermarkul austriac cât și Kraina, în spațiul cuprins dintre Drava și Sava.

Pe măsura expansiunii spre sud și vest, teritoriul în care se așează cea mai mare parte a masei slave pe pământul Daciei, rândurile lor se rădesc, ceea ce va permite aborigenilor daco-romani asimilarea lor.

În Bucovina, slavii se stabilesc în jurul anului 567, după ce avarii izgonesc de aici o mare parte a gepizilor germanici, dar în anii 580-590, mulți dintre ei părăsesc însă teritoriul bucovinean, coborând în dreapta Dunării, unde căpetenia slavă, Rodogost îi cheamă, având nevoie de luptători pentru a face față atacului trupelor împăratului Bizanțului care a zăgăzuit puhoiul slav. După mai multe lupte, slavii reușesc totuși să ocupe și să se așeze în ținuturile nordice ale peninsulei Balcanice – un teritoriu până atunci în mare parte roman. Populația romanică de aici e împinsă spre sud și coasta Dalmației, cât spre nord în Dacia, unde e adusă și o mare mulțime de robi (populația romanică prinsă de slavi și dusă în robie). Restul populației romanice care a rămas pe loc în sudul Dunării a fost slavizată de către aceștia.

În Dacia unde populația băștinașă daco-romană e întărită prin migrare, cât și a populației evacuate aici în chip de robi de către bulgari din sudul Dunării, reușește să asimileze pe slavi care se tocesc încetul cu încetul în masa daco-romanilor.

După absorbirea elementului slav nu mai vorbim de poporul latin sau daco-roman, ci de poporul român. Deci poporul român este rezultatul amestecului daco-romanilor cu slavii, la fel ca popoarele romanice au rezultat din amestecul locuitorilor de limbă latină din Imperiul Roman cu barbarii care s-au așezat în țările respective. Francezii provin din amestecul galoromanilor cu francii de neam germanic, italienii au în vinele lor sânge longobard, alt neam germanic, iar spaniolii au sânge vizigot. Și după cum francezii, italienii și spaniolii sunt popoare romanice de coloratură germanică, românii sunt un popor romanic de coloratură slavă.

Ca elemente etnice componente ale poporului român avem în primul rând o componentă autohtonă dacică, apoi, în al doilea rând, elementul roman, iar în al treilea rând, cel slav; neglijând pe cel german, care cu toată stăpânirea sa în Dacia, timp de peste două secole nu a reușit o simbioză între cele două populații, poate mai accentuată

în nordul Daciei, respectiv al Daciei libere unde conviețuirea daco-germanică a durat peste trei secole, dar care s-a diluat în timp.

Patria primitivă a slavilor a fost ținutul cuprins între Vistula spre apus, Niprul, Lacurile Mazuriene și lacurile dintre afluenții Narevului și ai Pripetului spre miazănoapte și Carpații galițieni spre miazăzi;

Relieful țării lor se prezintă sub forma unui șes străbătut de o bogată rețea de ape curgătoare cu multe lacuri, bălți, mlaștini și păduri. Ocupația de predilecție a acestui popor era vânatul, pescuitul și creșterea vitelor. Ei se ocupau și cu agricultura, cultivând meiul, ovăsul, inul și cânepa.

Slavii, fiind un popor păgân, se închinau la mulți zei, dintre care zeul Perun era considerat zeul suprem, închipuind cerul furtunos cu tunete și fulgere, apoi Dajbog, care reprezenta pe zeul grânelor și fructelor, iar Volos pe zeul turmelor.

Multă vreme s-a susținut că slavii erau mai blânzi decât ceilalți barbari ce s-au perindat la noi, dar izvoarele bizantine descriu multe cruzimi ale acestor barbari. În războaiele cu bizantinii din sudul Dunării, comportarea lor față de prizonieri era de o cruzime fără seamăn, iar populația din teritoriile ocupate avea mult de suferit, ea era în mare parte ucisă, gospodăriile arse, iar supraviețuitorii luați ca robi și duși în alte locuri.

Marea masă slavă s-a diferențiat în cursul veacurilor în mai multe popoare așezate în locuri diferite astfel: rușii s-au statornicit pe marele șes de la răsărit de Nistru, polonii între Vistula, Niemen și ținutul mlăștinos al Pripetului; cehii și slovacii au coborât spre Carpați și în patruleterul Boemiei; sârbii și croații împreună cu slovenii s-au așezat în peninsula Balcanică, în vestul ei, iar anții și sclavinii în Dacia și spre răsăritul peninsulei Balcanice, ei devin cu timpul sârbi, croați, bulgari etc.

În Dacia, slavii mai erau numiți „șchei“, iar germanii îi numeau „venzi“. De obicei, așezările lor erau pe malurile apelor ca Șcheii pe Siret în apropierea Romanului. Spre deosebire de celelalte popoare migratoare care se așezau în locuri deosebite de cele ale băștinașilor, slavii căutau vecinătate, așezându-se chiar între ei, datorită acestui fapt și influența lor e mai pregnantă, lăsându-ne și o moștenire bogată în afară de cea a sângelui ce curge în vinele noastre.

Dacă cercetăm un dicționar al limbii noastre și facem o numărătoare a cuvintelor, constatăm că două cincimi din ele sunt de origine slavă, însă cea mai mare parte din aceste cuvinte sunt foarte rar utilizate și n-au format familii de cuvinte în contrast cu cele de origine latină, fiind des folosite în graiul zilnic și au familii foarte bogate. Nu e mai puțin adevărat însă că cuvintele slave le întâlnim în toate domeniile activității și simțirii omenești, astfel în numirile animalelor ca: bivoli, cocoșul, găscă sunt cuvinte de origine slavă, apoi cele care arată însușirile și defectele fizice sau morale ale omului, ca de pildă: drag, blajin, destoinic, dârz, strașnic, sfânt, vrednic, zdravăn, cârn, lacom, gângav, gârbov, nătâng, netrebnic, știrb, vinovat etc.; din cele privitoare la clasele sociale și ale organizării de stat ca: boier, stăpân, jupân, rob, cneaz, voievod. În organizarea militară: ceată, pâlc, gloata, toporul, sabie, sulită, praștia, steagul și straja. Soldatul slav „voinicul“ provine de la „voi“ război. În domeniul religios de la slavi avem cuvintele: rai, iad, utrenie, vecernie, maslu, vlădică, stareț, a blagoslovi și, în sfârșit, numele dregătorilor precum vornic, postelnic, stolnic, ispravnic și ceasnic.

În toponimia țării noastre ne-au rămas numele unor râuri ca Bistrița (râul repede), Crasna (râul frumos), Putna (apă grea), Dâmbovița (râul stejarilor) și alte multe care poartă nume slave. Dintre munți numai în șirul Făgărașului se găsesc peste zece vârfuri cu nume slav, între care și Negoitul. Ca nume de orașe cităm Verbița, Topolnița, Toplița, Roznov, Rahova etc. În onomastică influența slavă se simte la fel de puternic, astfel Radu (vesel), Dan (dăruitul), Vlad (stăpânitorul), Pârvu (primul), Dobre (bunul) sunt nume slave.

Asimilarea slavilor de către daco-romani în secolele VII-IX, își urmează cursul cu impetuoșitate, romanii în aceasta perioadă a Evului Mediu se prezintă ca poporul cel mai numeros în toată Dacia. Aceasta se datorește admirării neîntrerupte a populației romanice din sudul Dunării, unde în anul 679, masa slavă așezată peste populația romană, este supusă la rândul său de bulgari – un neam mongol. Prin acest adaos bulgar, populația romană este împinsă parte spre sudul peninsulei Balcanice, unde devin macedoromâni, parte spre nordul Dunării în Dacia, unde devin dacoromâni.

Limba română își primește și ea sub influența slavă, trăsăturile sale proprii, prezentând un caracter particular în cadrul limbilor neolatine.

Bulgarii fac parte din marea familie a neamurilor de limbă turcă și anume din grupa occidentală a lor. Regiunile lor de baștină sunt regiunile centrale ale Asiei. La jumătatea secolului al II-lea e.n. părăsesc locurile lor și se așează între Don și Volga; în veacul al V-lea, ajungând în nordul Mării Negre și Crimeea, unde sunt supuși de Avari (tot neam de mongoli) până în vremea hanului Kubrat (585-643) care reușește să scuture jugul străin. După moartea lui Kubrat, un fiu al său, anume Asparuh, trece sub presiunea unor noi năvălitori, cazarii (popor de origine turcă și de religie mozaică), cu o parte din hoardele bulgare în Bugeac, iar de aici peste Dunăre așezându-se între Șulma și Varna, unde construiesc un mare lagăr întărit. Treptat-treptat, bulgarii cuprind întreg ținutul dintre Dunăre și Balcani, întemeind un stat și supunând pe slavii care locuiau aici. Cum însă acești slavi erau mult mai numeroși, bulgarii au dispărut în mijlocul lor, adică au fost asimilați. Poporul bulgar de azi poartă doar numele vechilor cuceritori bulgari; el este însă de neam slav, ca și sârbii, și vorbește o limbă slavă, cu câteva cuvinte numai din limba de odinioară.

Puterea statului bulgar crește considerabil sub Krun, în anul 813, asediază fără reușită Constantinopolul, capitala Imperiului Roman de Răsărit (Bizantin) și Adrianopolul. Prizonierii capturați cu ocazia acestor campanii, potrivit cronicilor bizantine, sunt evacuați în Dacia, îngroșând rândurile daco-romanilor. În anul 864, hanul bulgar Boris împreună cu o parte a nobilimii primește creștinismul la biserica din Constantinopol și își ia titlul de țar. Creștinându-se, Boris încearcă să-și organizeze ierarhia ecleziastică prin biserica din Roma, fără să reușească, atunci își creează o biserică bulgară autonomă, dependentă, normal, de patriarhul din Constantinopol. Odată cu biserica bulgară se recunoaște și limba slavă ca limbă de cult, alături de cea latină și greacă (limba greacă a fost introdusă ca limbă oficială în Imperiul Bizantin în anii 610-640, pe vremea domniei împăratului Heraklios, înlocuind limba latină).

În Dacia, datorită influenței politice bulgare asupra unor regiuni din sudul țării, unde până în anul 800 după Cristos, biserica creștină răspânda religia în forme latine în sânul populației romanizate, se organizează acum după modelul bisericii bulgare, adoptând în același timp și limba de cult, cea slavă veche. În provinciile din nordul și

nord-estul Daciei, populația romană care în vârtoarea migrației popoarelor barbare și-a găsit apărarea și salvarea în regiunile muntoase, coboară după retragerea avarilor, repopulând așezările din nord-estul Carpaților, Bucovina și nordul Moldovei, unde dogmele bisericești după tipicul bulgar, cât și a limbii vechi slave pătrund de abia un secol mai târziu, datorită noilor invazii barbare a pecenegilor, cumanilor și ungarilor.

Faptul că bulgarii au adoptat religia răsăriteană se datorează intereselor politice, dacă papa de la Roma ar fi acceptat unele deziderate ale bulgarilor, ei ar fi primit cu aceeași ușurință religia apuseană și pe aceasta ar fi transmis-o românii, deci ortodoxismul la noi este o întâmplare.

Ungurii

În anul 890, teritoriul Bucovinei este străbătut de unguri sau maghiari după cum le plăcea să se numească ei însuși, popor de păstori nomazi de origine fino-ugriană, stabiliți cu câțiva ani înainte între Nipru și Don, de unde sub presiunea pecenegilor (un alt neam asiatic) se mută spre vest în ținutul dintre Nipru și Siret, denumit Atelkuz. Șederea lor aici e de scurtă durată căci aceiași pecenegi, în alianță cu bulgarii, îi împing mai departe spre vest. Ungurii trec prin pasurile bucovinene din Carpații răsăriteni și se opresc în Câmpia Panonică, teritoriul care a mai servit de așezare și altor popoare barbare, îndrăgît prin întinderea sa, o stepă plină de iarbă cum e mai potrivită turmelor de vite ce le posedau.

Abia așezați aici încep să prade în toate părțile, se întorsese parcă vremea hunilor. Atacurile lor, după cronici sunt cumplite, până ce îi potolește împăratul german Otto cel Mare, în anul 955, în bătălia de pe râul Lech, în care maghiarii suferă o înfrângere totală, nemaiîndrăznind de acum înainte să mai atace apusul. Pierzând nădejdea de a-și întinde așezările spre vest, ei își îndreaptă privirile spre răsărit, către Dacia, unde încep să se infiltreze începând cu ultimele două decenii din secolul al X-lea. Acțiunea se intensifică după creștinarea regelui maghiar Ștefan, numit apoi cel Sfânt. După îndemnul Papei de la Roma, el face ca și poporul să primească botezul fie și cu sila, întocmai cum făcuse Boris cu bulgarii.

Drept mulțumire, Papa îi trimite lui Ștefan coroana de rege (anul 1001), sfătuindu-l în același timp să lupte contra necredincioșilor și schismaticilor. Ca urmare a acestui sfat, Ștefan caută să-și extindă regatul cât mai departe spre răsărit, ocupând Transilvania după lupte grele cu voievozii vlachi, care i-au opus o dârză rezistență, potrivit informațiilor autorului anonim al Cronicii „Gesta Hungarorum“.

„Cronica Rusă“ a călugărului rus Nestor, care a trăit în secolul al XI-lea și a murit la începutul secolului al XII-lea, povestește că ungurii în drumul lor spre Pustă (895), după ce au trecut niște munți (Carpații) se apucară să lupte cu „blasii“ (vlahi=români) care locuiau aceste locuri. Apoi cronică bizantină a lui Nicetas Choniates, arată că în anul 1164, Andronic Comnen, vărul împăratului bizantin Manuil Comnen, scăpând din închisoare și fugind spre miazănoapte a fost prins la hotarele Haliciului de către „chervangii vlachi“, despre care se spune că sunt „coloniști de odinioară din Italia“.

Mărturiile din izvoare istorice arătate mai sus pe lângă alte afirmări contrar intereselor tendențioase ale urzitorilor și susținătorilor teoriei lui Rösler, că elementul autohton român a existat în Dacia, atât în răsăritul cât și în apusul Carpaților, în timpul urmării ungarilor de către pecenegi și retragerea lor forțată spre Pustă, precum și la

reîntoarcerea lor după două secole când au invadat prin lupte Transilvania cu intenția de a ocupa teritoriul românesc până la mare.

Că elementul aborigen se numea blasi, vlachi, valachi sau vlochi nu are importanță, faptul sigur, însă, este că acest popor a trăit aici cu secole înaintea sosirii maghiarilor și că teoria rösleriană este vădit falsă și pe care istoricii de bună credință și care nu ignoră adevărul refuză net s-o accepte.

Pecenegii făceau parte din marea familie a neamurilor de limbă turcă. Cronicarul bizantin Cedren îi descrie ca fiind numeroși și puternici; un alt izvor ni-i arată ca având turme bogate și multe vase de aur și argint.

Fiind păstori și crescători de vite, pecenegii, ca și înaintașii lor hunii, avarii și ungurii, preferau câmpiile întinse unde turmele puteau găsi mai ușor hrana necesară. Au locuit prin Buceag, în Bărăgan, în Burnaz și Teleorman. Îi întâlnim și în Ardeal, unde în 1224, privilegiul dat sașilor amintește, în partea de miazăzi „pădurea românilor și a pecenegilor“ (*Sylva Blacorum et Bissenorum*). Ceea ce înseamnă că erau acolo de o bună bucată de vreme.

Pecenegii, după ce izgonesc pe unguri din Atelkuz se așează în aceste locuri. În urmărirea ungarilor, pecenegii au atins în treacăt și ținutul Bucovinei, dacă au avut și așezări vremelnice în acest ținut nu știm. Cert este însă, că prezența lor în aceste regiuni a oprit năvala slavă dinspre nord, care nu mai lua sfârșit, mai mult încă, o mare parte din slavi, stabiliți aici s-au retras spre sudul visat, pe malul drept al Dunării – Bulgaria de azi – unde s-au stabilit masiv slavii.

Pe la mijlocul secolului al XI-lea, pecenegii sunt atacați de slavii ruși dinspre nord și de cumani dinspre răsărit, ceea ce i-a obligat să se retragă în sudul Dunării, unde împăratul Ioan Comnenul îi distruge în 1123.

Cumanii=Ulții=Guții=Uzii sunt un neam înrudit cu pecenegii, vorbind și aceiași limbă, ei făceau parte din unul din cele treisprezece triburi ale pecenegilor.

Cumanii stăpânesc ținuturile noastre până la năvălirea tătarilor (1241), adică aproape două secole în care răstimp s-au stabilit legături între ei și strămoșii noștri.

Știm de pildă că soția lui Ioniță, regele românilor și bulgarilor, era o cumână. Și acest popor a dat mult de furcă rușilor pe care ei îi numeau „polovți“ cât și ungarilor care au ocupat atunci Ardealul.

Centrul de greutate a stăpânirii cumane era între Nipru și Don, astfel că în regiunile noastre între Nistru, Prut și Siret, numărul lor era redus, chiar neînsemnat față de populația băștinașă valahă, ceea ce a îngreuiat din nou pătrunderea slavilor dinspre partea nordvestică a Bucovinei, de dincolo de râul Ceremuș, adică Galiția, denumită astfel după orașelul Galici sau Halici, care era capitala țării slavilor – ruteni – denumiți „maloruși“.

Cumanii au stat la noi vreo două sute cincizeci ani, de la ei ne-au rămas unele urme în toponimie și limbă.

Malorușii și berladnicii

Slavii din regiunea Galiției în migrația lor, nu se opresc în Bucovina, doar în măsură redusă, majoritatea lor coboară spre sud și se așează prin regiunea Bârladului și a Galiciului, numindu-l Galiciul Mic. Galațiul fiind cel mai apropiat port pe Dunăre

și un centru comercial cu un trafic foarte activ ce a atras pe timpul stăpânirii cumane pescari și negustori galițieni care și-au stabilit aici unele enclave.

Unii istorici pretind că în regiunea Galațiului și Bârladului ar fi existat chiar un principat halician. Pentru a lămurii această pretenție fantezistă ne vom opri puțin asupra ei, cu atât mai mult că ea a fost foarte viu comentată de istorici români și ruși.

Să vedem în ce constă fondul problemei, cu atât mai mult că în Bucovina exista un drum denumit „drumul berladnicilor“. Acest fapt cere să fie explicat.

În cronica kieveană este interpolată povestea sau mai bine zis legenda despre prințul Ivanko Rostislavici, supranumit de ruși „Berladnic“, fiul lui Rostislav și nepotul lui Volodar sau Volodimirko, principe de Przemysl, fratele lui Rostislav. Acest Ivanko, ar fi emis în anul 1134, o diplomă în care se intitula „principe al Berladului“.

Bazându-se pe acest document – constatat ulterior ca falsificat, unii istorici ucraineni și ruși, ca A. Petrusievici, T. Saranyevici, mai târziu și N. Dașchievici (1904), au vrut să dovedească existența unui principat galițian în secolul al XII-lea, care se întindea și asupra Moldovei cu centrele la Bârlad, Galați și Tecuci. Pe de altă parte, alți istorici ca Bestuzev-Rjumin, N. Barsov, A.I. Sobolewsky, Vasilevsky, contestă autenticitatea numitei diplome, atât pe baza criticei filologice a textului, cât și a datelor istorice ce conține acesta.

Hasdeu, în articolul publicat în revista „Instrucțiunea Publică“, nr. 1, Iași, 1860, după Cronica lui Ipatie, înfățișează pe Ivanko Berladnic ca pe un mare aventurier, care a fost în două rânduri, în 1145 și 1158, fugăr în Moldova, în regiunea Dunării de Jos, în timpul luptelor zădarnice ce ducea pentru moștenirea tronului în Halici, după moartea tatălui său, în anul 1126. La atâta, zice Hasdeu în încheiere, se reduce încercarea lui de a întemeia o domnie proprie.

D. Onciul în cartea sa „Din istoria Bucovinei“ zice: „...existența malorușilor galițieni în Moldova în secolul al XII-lea nu poate fi pusă la îndoială. Acele colonii comerciale galițiene se vor fi bucurat și de un oarecare sprijin din partea patriei mame, mai ales sub raportul bisericesc. A interpreta aceasta însă în sensul că principatul halicienilor ca atare s-ar fi întins până la Dunăre, este, față de știrile date de izvoare, tot atât de inadmisibilă ca și ipoteza lui Rössler despre o veche așezare a rutenilor în ținutul care mai târziu a fost Moldova“.

În fine, T. Balan în lucrarea sa „Berladnicii“ arată că după ce Ivanko Rostislavici e alungat din Halici de către unchiul său Volodimirko în anul 1144, a fost silit să pibegească prin țări străine. Cu acest prilej, Ivanko este supranumit Berladnic. El fuge din Haliciul galițian la Dunăre, iar de aici la Kiev. În anul 1146, se afla la Novgorod, în fruntea unei cete, dar fiind hăituit de principele Haliciului Osmomisl, după mai multe peripeții, Ivanko ajunge din nou în Moldova, prin părțile Bârladului, la stăpânitorii de atunci ai Maurovlahiei, cumanii sau guzii.

Aici reușește să strângă o ceată de 6000 de berladnici, cu care dorea să cucerească statul Halici al principelui Osmomisl. Fiind bătut, din ceată ce a mai rămas viu se împrăștie, Ivanko fuge și el la Kiev, unde cu ajutorul lui Iziaslav Davidovici pregătește o nouă acțiune războinică împotriva lui Osmomisl, dar e din nou biruit. Ivanko refugiază în Thessalonic, unde moare otrăvit, în anul 1162.

Tot T. Balan explică și înțelesul termenului „Berladnic“, berladnici sau berladniki. Berlad însemna la slavi în acele timpuri fugăr, pibeag, exilat, vagabond, hoț sau contrabandist.

Piç susține pur și simplu că berladnicii sunt aventurieri, iar N. Iorga îi denumește francitrori și hoți.

Unii scriitori au ținut să dovedească că berladnicii sunt identici cu „brodnicii“, în a căror viorvodat se cuprindea Bârladul, contemporanii cu Voievodatul Bolohovenilor sau Volohovenilor din nordul Moldovei (Bucovina și părțile de dincolo de Nistru), iar D. Onciul presupune că brodnicii sunt cei dintâi români trecuți în est de Carpați și se învecinau cu berladnicii.

Din cele expuse rezultă o singură concluzie, că berladnicii n-au fost altceva decât o ceată de briganzi care prădau coastele Mării Negre și nelinișteau pescarii pe Dunăre, după afirmațiile istoricului N. M. Karamzin, iar în ceea ce privește principatul lui Ivanko, aceasta este o plăsmuire, produsul efemer al aventurii unui pretendent la tron care, chiar după afirmațiile analelor ruse, a fugit la cumani.

Am expus mai pe larg chestiunea berladnicilor, fiindcă în Bucovina precum am amintit exista în vremuri de demult un drum între Horodenka (Galiția) – Sipei și Cernăuți denumit „drumul Berladnicilor“.

Ce legătură are drumul din nordul Bucovinei cu Berlad, tot T. Balan ne dă explicația în sensul că la un moment dat drumul între Cernăuți și Horodenka a fost reconstruit în unele porțiuni cu traseul modificat, cu variante mai lungi ce dublau traseul. Vechiul drum ce trecea prin Rohozna, Cuciurul Mic (unde se ramifica), Zastavna, Cadobești, Zvineace – Babin – Horodenka, se contopea cu noul drum numai între Horodenka și Cadobești de unde lua spre Cozmeni – Cernăuți. Drumul vechi ce trecea prin Cuciurul Mic era numit drumul sării.

În acea vreme târgul din Cernăuți se dezvoltă pe malul stâng al Prutului și de abia pe vremea lui Alexandru cel Bun s-a mutat pe dealurile din dreapta ale acestui râu, datorită unor inundații. În orașelul Horodenka se aflau cuptoare sau cum li se zicea atunci sobe pentru uscat sare, un produs de mare preț. Drumul sării (Salzweg) era denumit și drumul „sobarilor“, după sobe sau cuptoare de sare. Intrând în circulație noul drum, traseul vechi a fost părăsit și foarte rar circulat, în schimb a început a fi utilizat din ce în ce mai intens de contrabandiști ce transportau sarea nevămută din Horodenka la Cernăuți, ferindu-se de vama ce se afla pe undeva la sud de Prelipcea. Vechiul drum între Cadobești – Cuciurul Mic – Rohozna, utilizat de contrabandele de sare a fost denumit „Drumul Berladnicilor“, adică hoților de sare. Deci cuvântul berladnic are aici același înțeles ca la supranumele lui Ivanko, utilizat ca epitet pentru răufăcătorii de tot felul.

În concluzie, principatul lui Ivanko Berladnic n-a existat și nici nu putea să existe în secolul al XII-lea, când Moldova toată și partea răsăriteană a Munteniei au fost stăpânite de cumani sub numele de Cumania Neagră, care în nici un caz n-ar fi acceptat un principat străin înființat sub ochii lor.

Tendențele expansioniste maghiare

După ocuparea Transilvaniei, unghurii intenționau să ocupe și teritoriile din răsăritul Carpaților, adică Bucovina, Moldova și Muntenia până la gurile Dunării. În acest scop, ei au întărit granițele răsăritene prin aducerea de coloniști la hotarele de-a lungul Carpaților pentru apărarea Transilvaniei contra atacurilor dinspre răsărit. Primii coloniști au fost:

Secuii așezați la hotar cu Moldova. De la o vreme, unii dintre secui trecură și peste munți și se așează în părțile Bacăului și Romanului, care sunt ceangăii de astăzi.

În urma unui studiu al profesorului Dumitru Mărtinaș cu privire la originea secuilor, cunoscuți în Moldova cu numele de ceangăi, rezultă că această populație contrar falsei aserțiuni al autorilor maghiari sunt români catolici și constituie vestigiile ale creștinismului primar românesc, care după câte știm din izvoarele vechi a fost latin. Ei sunt urmașii valahilor catolici amintiți în documentele papale din secolele XIII-XIV, în sânul cărora, ca de altfel și în acele ale populației române ortodoxe, s-a topit mai întâi o parte din cumani, iar mai târziu o parte din vechii coloniști secui și sași.

Aceste comunități au sporit considerabil în sec. al XVIII-lea, în urma valului de emigrări din Transilvania, când apare și termenul de ceangău, popularizat ulterior de autori unguri, de la care a trecut și în terminologia științifică românească, în ciuda faptului că cei denumiți astfel nu aveau, în cea mai mare parte, cunoștință de el, iar după ce s-a răspândit mai mult, a devenit de-a dreptul jignitor pentru ei.

Exclusivismul confesional de tristă amintire a contribuit la încetățenirea opiniei eronate despre originea străină a locuitorilor catolici din Moldova. Această opinie a fost facilitată și de faptul că o minoritate dintre ei sunt bilingvi, vorbind și un grai maghiar aparte.

Revin asupra acestei probleme în prezentul capitol, cu toate că a mai fost analizat și în capitolul „Colonizarea Bucovinei“, fiind vorba de aceeași populație în epoci despărțite de secole.

Sașii au fost aduși din Flandra, regiunea Rinului inferior și al Saxoniei, așezați în părțile Albei, Sibiului și Bistriței, pentru a fi utilizați la exploatarea miniere. Sașii, la fel ca și secuii, au venit în Moldova, statornicindu-se în târgurile moldovenești și bucovinene ca Baia, Suceava și Siret, care datorită lor au luat o dezvoltare rapidă.

Cavalerii teutoni au fost amplasați în Țara Bârsei. Acești cavaleri sunt un ordin de călugări ostași, veniți de pe locurile sfinte și au fost aduși cu scopul de a construi cetăți de apărare (anul 1211). Ei s-au întins însă și în părțile Prahovei, Buzăului, ajungând până în Bucovina, unde se pare că au început reconstruirea cetății Țețina (Cecin), care pe vremea romanilor servea ca punct de observare și probabil aveau aici o redută de apărare, purtând în acea vreme numele „Cicero“ schimbându-se întruna în cursul secolelor până s-a stabilit la Țețina.

Teutonii au fost până la urmă izgoniți din Transilvania, pe motiv că și-au extins stăpânirea și peste regiuni în afară de sate stabilite din Țara Bârsei, de aici ei s-au îndreptat spre ținuturile poloneze, traversând prin Bucovina, oprindu-se un timp în apropierea Cernăuților, pe Țețina, unde, după cum ne arată vestigiile arheologice, au purtat aici lupte până la sacrificiu cu hoardele călărețe tătare.

Năvălirea tătarilor

Tătarii, neam altaic din nordul Chinei, aparțin ramurii mongole, ca și hunii. Conducătorul lor Temugin, cunoscut în istorie sub numele de Gengis-han, ajunge kagan al unui trib mongol. Treptat el supune și alte triburi, formând o armată puternică cu care cucerește China, imperiul Charezmiian, compus din Persia, Turkestanul, Sârdaria și Amudaria. În anul 1223, hoardele hune, întorcându-se din Răsărit pornesc

spre noi cuceriri, în Apus. Primul popor pe care îl zdrobesc în calea lor e cel cuman, stabilit între Nipru și Don, iar în anul 1241 triburile slavo-ruse, împărțite în acele vremuri în mai multe cnezate de abia înghebate, sunt cucerite rând pe rând. Moscova și, în curând, Kievul sunt arse și prefăcute în cenușă, apoi veni rândul Polonilor care au parte de aceeași soartă.

Din Polonia hoarda tătară se împarte în două coloane principale cu scopul de a ataca lumea europeană în același timp din mai multe părți, astfel ca fiecare stat să fie obligat să-și apere pielea proprie fără putință de a mai da ajutor și vecinilor.

Din cele două coloane principale, una trece în Silezia și Germania, unde nimicește armata germană la Liegnitz, iar cealaltă, mai numeroasă, sub comanda lui Batu-han se îndreaptă spre Ungaria și ținuturile noastre, împărțindu-se la rândul ei în patru corpuri din care corpul principal trece Carpații prin pasul Verêczka și sfârșimă armatele ungare în nord-estul Budei, de unde regele Bela al IV-lea scapă cu fuga, oprindu-se tocmai pe o insulă din Marea Adriatică. Tătarii ocupă capitala, distrugând și ucigând sau ducând în robie pe toți locuitorii găsiți în calea lor pustiitoare, aidoma unui potop.

Al doilea corp din cele patru traversează Bucovina și prin Vatra-Dornei și Poiana Stampei trece în Ardeal, ocupându-l de la Rodna și până la Oradea.

Corpul al treilea trece Siretul spre sudul Moldovei, apoi prin pasul Oituzului pătrunde în Brașov, Cetatea de Baltă, Sibiu și Sebeș. În sfârșit corpul al patrulea străbate Muntenia și prin Valea Oltului ocupă Severinul și Banatul.

Năvala tătară vijelioasă, din fericire scurtă, se încheie în anul 1242, armatele tătare reîntorcându-se din centrul Europei, pradă teritoriul românesc unde până la urmă sunt atacați de vlahi după cum ne informează cronica rimată a lui Filip Mousket, care spune cu acest prilej că: „a venit veste despre tătari cu mare bucurie în lumea toată, cum că regele din țara vlahilor i-a învins la trecători“.

Tătarii întorși din apus se stabilesc în Muntenia și sudul Moldovei în ținutul Bugeacului, unde și-au fixat centrul de greutate care a durat până la întemeierea principatelor.

Un fapt important și de netăgăduit în legătură cu istoria neamului nostru pe care l-au săvârșit tătarii în goana lor este că ei au oprit înaintarea ungurească spre răsărit, punând fără să vrea stavila expansiunii statului maghiar stabilit acum, și care în anii 1227-1228, la îndemnul papei au înființat în sudul Moldovei și răsăritul Munteniei Episcopatul Cumanilor. Totodată, spre viitoare colonizare, în această perioadă a începutului secolului al XIII-lea, ungurii pornesc să colonizeze Muntenia și Moldova cu sași și secui care se stabilesc prin părțile Câmpulungului, Râmnicului Vâlcei, Prahovei, Buzăului, Putnei, Troțușului, Bacăului, Piatra-Neamțului și Sucevei, întemeind așezări.

Prin întemeierea episcopatului cuman cât și prin colonizarea de elemente ardelenști, statul maghiar pregătea extinderea stăpânirii în răsăritul Carpaților, intenția dejucată precum am văzut de năvălirea tătarilor, care au dat una dintre cele mai puternice lovituri, regatului apostolic.

Reîntoarcerea valahilor în Bucovina

Încă de pe la sfârșitul secolului al X-lea mai multe familii maramureșene se reîntorc în părțile Bucovinei. În secolele următoare XII-XIII, această migrare se

intensifică, înfiripându-și aici mici cnezate sub ocârmuirea unor cnezi aleși dintre cei mai vrednici dintre ei, care aveau și dreptul de județ, adică judecată, deci o formă de organizare identică formei existente în Maramureș și Ardeal, locurile de unde au purces.

Așezările acestor imigranți maramureșeni în Bucovina sunt atestate în istorie sub numele de „teritoriile bolohovene“, iar populația sub numele de „bolohoveni“, așa le cunoaște călugărul și cronicarul rus Nestor (1056-1114). Istoricul Kalužniacki a extras din această cronică a lui Nestor cele mai vechi și importante știri despre cnezii bolohoveni și spune că ei aveau în stăpânire teritoriul Bucovinei și mai spre nord până la confiniile principatelor Halici, Volynia și Kiev, întinzându-se până și dincolo de Bugul Superior și, că era un popor foarte viteaz și războinic.

Românii maramureșeni sau „râmlenii vechi“, numiți astfel în cronicile maghiare care au adus o victorie strălucită regelui Ludovic al Ungariei, primind în schimb stăpânirea ținuturilor cucerite din mâna tătară. Lupta lor hotărâtă în acest război nu a fost precum s-ar părea o dorință pentru aducerea unei glorii craiului unguresc, ci aleanul din inimile lor care îi purta din vremuri de demult pentru recucerirea locurilor strămoșești. Aceasta era ținta adevărată și singurul fond istoric al sacrificiului râmlenilor vechi în acest epocal eveniment pentru Moldova.

Că în șiragul întâmplărilor în timpul acestei acțiuni ar fi fost și o peripeție cu vânarea bourului nu se poate nega de nimenea, dar ceea ce este cert în această acțiune contra tătarilor, denumită în legende lupta cu „fiara fioroasă“ s-a încheiat cu descălecarea lui Dragoș pe pământul bucovinean între văile râurilor Moldova și Siret, unde populația locală eliberată de jugul barbar îi primește cu dragoste frățească. Această populație primitoare este de bună seamă „bolohoveană“, supraviețuitoare viforului tătar, venită aici în secolele XI-XIII, scoborâtă din ascunzișurile muntoase după potolirea și retragerea mongolă în Bugeac.

Să vedem și de unde au izvorât aceste nume de bolohoveni, valahi și în fine moldoveni pentru românii de aici.

Originea eponimului „valah“ sau „vlah“

În vremurile vechi, străinii ne-au numit pe noi, românii, nu cu numele ce ni l-am luat noi însumi, ci ne ziceau vlahi, valahi, vlohi sau volochi. Astfel bizantinii și slavii de sud ne ziceau vlahi, slavii de răsărit – volohi, slavii apuseni – valahi, ungurii ne spuneau mai întâi blohi apoi olahi. Papa Pius II credea că numele „vlah“ deriva de la generalul roman Flachus, care ar fi cucerit Dacia, iar cronicarul polonez Długosz leagă epitetul de „vlah“ de tribul italiot al volscilor. În realitate germanii numeau pe vecinii lor – celți romanizați – din Galia „wälsche“ (velșe), ca de altfel pe toți romanii. Acest nume a trecut de la germani la slavi sub formele „vlochi“, „volochi“ sau „vlasi“ după felul lor de pronunțare. Fapt este că, pentru slavi, vlah este traducerea cuvântului „roman“, cu acest nume numesc ei și azi, atât pe romanii apuseni cât și pe români. Astfel în polonă „woloszy“ (volochii) înseamnă români, iar „wlochi“ – italieni. Ungurii numesc pe italieni „olaszi“ și pe români „olah“.

În secolul al XII-lea cronicarul rus Nestor de la Kiev numește atât pe romani cât și pe români – „volochi“. Cea mai veche mențiune cunoscută a acestui nume este la cronicarul Cedren, care spune că căpetenia bulgară din Macedonia, David, a fost

ucis de niște vlahi, faptul s-a petrecut pe la anul 980. Bizantinii neavând contact direct cu germanii, au împrumutat termenul de la slavi.

Țările românești erau numite pe slavonește „Ungro-vlahia“ sau „Vlașca Zemlia“ adică Vlahia dinspre Ungaria – Țara Românească și „Ruso-Vlahia“ – Vlahia dinspre ruși – Moldova. Acest nume nu s-a menținut, iar principatul avea deja un nume al său și nu dădea loc la confuzii.

Bolohovenii sau volohovenii („v“ latin = „b“ în slavă) derivă din voloh și este numele ce s-a dat populației române, așezate în Bucovina și dincolo de hotarele ei de miazănoapte, cuprinzând și regiunea Hotinului, în secolele XI-XIII, de către slavii vecini din Halici, Volynia și Kiev. Astfel numesc ei pe românii din acele timpuri în cronicile lor.

Acest nume ca și localitatea Bolechov (Galiția), numită în documente „villa Valachorum“ sunt menționate în documente istorice cu ocazia luptelor regelui Andrei al II-lea al Ungariei pentru cucerirea Haliciului în anul 1231. În acest război „cnezii bolohovenilor“ apar ca aliații regelui ungar, apoi în anii 1235-1240 în luptele împotriva principilor din Volynia și Mazovia.

După invazia tătarilor, bolohovenii mențin singuri, de astă dată, lupte îndelungate cu volynenii (malo-ruși sau ruteni), care se sfârșesc în anul 1257, din păcate cu învingerea bolohovenilor. După această dată numele lor nu mai apare în analele istorice.

Localitatea „Bolechova“ pe Bugul Superior, menționată în anul 1150, indică expansiunea românilor și în această parte. Tot pe acel timp se face și la bizantini mențiunea de vlahi (români) în vecinătatea principatului Halici (1164), deci pe teritoriul cnezilor bolohoveni.

Acești români din nord-estul Carpaților – Bucovina și mai spre nord, care apar ca aliați ai ungarilor împotriva vecinilor ruși și trăiesc sub conducătorii lor numiți cnezi, având și aceleași obiceiuri ca și românii din Ardeal, sunt de bună seamă aceiași emigranți din teritoriile supuse regatului maghiar, de unde expansiunea românilor a început, după câte am văzut, cu mult înainte de întemeierea principatului Moldovei. Invazia mongolilor, cât și așezările ulterioare ale acestora la poalele răsăritene ale Carpaților, opriseră pentru câțva timp această expansiune, până la izgonirea mongolilor peste Nistru împinși cu forța de oștirea maramureșeană a redeschis drumurile spre răsărit.

Faptul că acești bolohoveni duceau lupte necurmte cu principii ruși dovedește că erau popoare antagoniste, de o altă origine etnică și fără nici o afinitate.

Deci numele de „bolohoveni“ s-a dat de vecinii ruși, populației române din Bucovina și mai la nord, după epitetul „valah“ sau „voloch“, nume de origine germană, folosit în limbi străine pentru român.

De la germani numele a trecut în mod general, iar de la aceștia la greci, cu înțelesul special de român. Din grecește provin formele latine mai vechi: blachus, blocus, vlachus = român, pe când forma mai nouă „valachus“ cu aceeași semnificație este de proveniență tot germană. Valachii din Moravia și vlahii din Croația sunt români slavizați.

Numele de moldovean, dat românilor din Moldova, botezată astfel după râul Moldova, care izvorăște în munții bucovineni este la fel de origine germană și provine din goticul „molda“ (în germană „molta“) = pulbere, (analog Prahova din slava

„prach“ = praf sau pulbere), ca și la râurile Moldova în Boemia și Mulde în Sazonia. Acest nume ne-a rămas, probabil, din timpul goților (vezi *Enciclopedia Română*, 1984).

Numele Moldova ca țară, apare sub forma Moldovlahia într-un document al regelui vlaho-bulgar Joan Căliman Asan (1241).

Prin „molda“ = pulbere, goții au ilustrat stropi fini de apă, ce plutesc deasupra numeroaselor cascade și praguri, care se găsesc în lungul albiei râului, formate din bucăți de stânci prăbușite de pe povârnișurile care înghesuie cursul acestei ape între Breaza și fundul Moldovei.

Istoricul C. C. Giurescu, arată că „moldova“ în limba slavă, înseamnă – sinuos – cu cotituri; totuși radicalul „molda“ pare a fi adoptat de slavi, tot din termenul gotic, molda, căruia i-au dat alt înțeles, însă tot propriu acestui râu – cu cotituri – la fel cum au procedat cu radicalul gotic „buk“ – buche = fag, pentru Bucovina.

Dar să revenim la bolohovenii noștri – valahi din Bucovina, asupra cărora ne dă informații prețioase cronică polonă a lui Długosz, scrisă în secolul al XV-lea, dar care conține multe tradiții vechi. În această cronică aflăm o mențiune a românilor în aceste locuri într-o împrejurare din anul 1070, cu prilejul alcătuirii unei oști din ruteni, pecenegi și valahi „cum Ruthenis, Pieczynegus et Walachis“ de către ducele Viaceslav de Polack, împotriva regelui polon Boleslav.

Făcând o apropiere între această mențiune și cele ce amintesc pe „Blakumen“ de către varegi, în trecerea lor de la Marea Baltică și Marea Neagră, străbătând teritoriul blahilor și informația ce o aflăm în cronică bizantină a lui Choniates, despre prinderea lui Andronic Comnenul în 1164 de chervangii vlahi la marginile Galiției obținem argumente vrednice de crezare pentru a susține că Moldova de miazănoapte între Prut și Nistru aparținea poporului valach și nici un text din cronici românești sau străine nu confirmă interpretări ce se dau în zilele noastre de către vecini, când e vorba de urgisitul neam al valahilor.

Nu se intenționează prin aceasta să eliminăm bine cunoscutul fenomen de interpenetrație între români și ruteni ce se desfășoară încă din acele vremuri foarte vechi, atât etnografic, cât și demografic, ce a continuat în decursul veacurilor prin colonizări și emigrări de o parte și de alta a Nistrului, proces în urma căruia au rămas până astăzi multe elemente de populație ruteană la apus de acest fluviu și de populație românească la răsărit.

Între valahi și rutenii halicieni din nord au existat și perioade de bună vecinătate, știrbite adesea însă de unele evenimente ce se petreceau în acele vremuri între Ungaria, Boemia, Bavaria etc. Valahii, fiind mai mult ca sigur dependenți de coroana ungară, îi erau obligați, or aceste obligații nu erau de obicei favorabile sau plăcute principilor halicieni. O știre care confirmă această stare, ne redă cronică rimată a lui Ottokar de Styria, în care se vorbește de un voievod român puternic, dar aflat în dependența unui „Herzog über wald“, numit Laszlo (în ungurește) voievodul Ardealului, (über wald – fiind traducerea numelui Transilvaniei). Acesta încredințează voievodului român pe Otto de Bavaria, pretendent la coroana Ungariei care căzuse în mâinile lui (1307). După un timp, Otto de Bavaria reușește să scape din lagărul voievodului român și fuge la Halici unde stăpânea ruda sa, principele Iurii (Gheorghe), gășind aici adăpost, iar de aici se întoarce în Bavaria.

Pentru a răzbuna privațiunea de libertate a rudei sale, principele Iurii de Halici năvălește în țara valahului, producând mult rău.

Voievodul valah de care e vorba după minuțioase cercetări s-a identificat în părțile de miazănoapte ale Moldovei, adică Bucovina, căreia i se mai zicea Țara Bolohovenilor, cu care Haliciul a mai purtat război cu treizeci de ani în urmă (1277), datorită căruia rutenii halicieni n-au putut veni în ajutorul regelui Boemiei și Moraviei împotriva Ungariei (Acest război a fost de altfel impus valahilor de către regele Ungariei cu scopul de a împiedica pe rutenii din Halici de a ajuta pe regele Boemiei și Moraviei pornit pe cuceriri).

În afară de arătarea unei cauze provocatoare de război, între cele două voievodate vecine, valah și rutean, întâmplările povestite de cronică lui Ottokar de Styria mai au meritul că ne întăresc credința, că voievodatul valah – considerat de istoriografi ca deosebit și mai vechi în partea de miazănoapte a Moldovei, la jumătatea secolului al XIII-lea, nu poate fi altul decât teritoriul ce se va numi peste un veac „Țara Șepenicului“ sau „Șipenițului“ din ținutul Bucovinei, un mic voievodat, care și-a făcut simțită acțiunea într-un conflict european, ce a preocupat centrul și răsăritul continentului.

(Va urma)

UN POET DIN NORDUL BUCOVINEI PREMIAT DE ACADEMIA ROMÂNĂ

Autorul prefeței la cartea lui Mircea Lutic, *În lumina cuminecăturii*, istoricul și criticul literar kievean Oleg Găiniceru, cunoscător al ambelor limbi, scria: „Pentru el căutarea dumnezeirii e «o îndeapănare liturgică a cugetului», un imperativ al fapturii sale intime, un prilej de autocuminecare, de comuniune cu armonia universală“. În citatul de mai sus, autorul se referă, de fapt, la poeziile apărute în 2011. Varianta ucraineană, la fel de măiestrită ca și originalul, a fost realizată de distinsul poet ucrainean, Vitali Kolodii, și exprimă nu numai orientarea tematică a căutărilor creatoare din ultimul timp ale remarcabilului poet bucovinean Mircea Lutic, dar și esența lor primordială, datul lui întru ființă:

Scriind despre cartea lui Mircea Lutic, *Arminden cu heruvimi*, apărută tot în 2011 și distinsă recent cu Premiul „Mihai Eminescu“ al Academiei Române, Oleg Găiniceru menționa că versurile lui Mircea Lutic alcătuiesc „o călăuză poetică originală pentru cei rătăciți în întunericul necredinței“. Întru confirmarea acestei afirmații e destul să reproducem doar una dintre mărturisirile poetului în care el își deschide sufletul în fața cititorilor săi: „Mi-e silaba ici, în carte, / Semn de viață, tâlc de moarte... / Ci la lesne și la greu, / Mă-nzidesc în Dumnezeu“.

Zidirea întru Dumnezeu... Oare poate fi ceva mai înălțător și veșnic decât această lucrare întru dreapta ființă a omului?!

Fiind un adevărat cărturar, un cunoscător profund al limbii române, fapt menționat nu odată de colegii săi, scriitorii bucovineni: Ilie. T. Zegrea, Simion Gociu, Grigore Crigan, Ilie Luceac, Ștefan Hostiuc, de regretatul academician Grigore Bostan, precum și de foștii, dar și de actualii colaboratori ai ziarului „Zorile Bucovinei“, unde Mircea Lutic a osârduit 36 de ani în secretariatul redacției, militând pentru puritatea limbii și corectitudinea stilistică a articolelor publicate, dar și de oamenii de cultură chișinăueni – regretatul traducător Alexandru Cozmescu, academicienii Mihai Cimpoi și Nicolae Bilețchi, de istoricul literar Catinca Agache de la Iași, de poetul Viorel Dinescu din Galați și de mulți alții, Mircea Lutic și în această carte a sa încearcă și reușește să ne dezvăluie frumusețile limbii materne, „strălucirea ei verbală“, parfumul cuvintelor cronicărești, culese din vechile scripturi, din sfintele cărți ale neamului, talentul său de giuvaergiu al verbului matern.

Referințe la fel de pertinente privind creația lui Mircea Lutic putem întâlni în diverse recenzii și prezentări de carte semnate și de alți istorici și critici literari. Or, domnia sa are în spatele său o adevărată operă de traducător și de poet original, de o profunzime lirică rar întâlnită în spațiul nord-bucovinean.

Oleg Găiniceru, la care ne-am referit deja, menționa în finalul prefeței amintite, că cititorii cărților lui Mircea Lutic vor trebui „să facă un intens efort de gândire și de comprehensiune, neproductiv însă, fără genuinitatea năzuințelor și fără prezența lui Dumnezeu în suflet. Surmentând însă recifele de tot felul, dar și savurând stilistica

elevată, topica originală, versificația filigrană, bogăția ritmică și melodică, va încerca în final o adevărată voluptate sufletească, ca de la o gură de apă răcoroasă și cristalină ca lacrima într-o zi caniculară. E sentimentul pe care îl ai la întâlnirea cu un talent veritabil“.

Și așa este. Un om nepregătit, fără un orizont larg de cultură, fără o minimă inițiere în tainele credinței noastre strămoșești, incapabil să cugete asupra rostului vieții omenești și al creației, cu un vocabular redus, nu va fi în stare să savureze poezia lui Mircea Lutic, încărcată de sensuri adânci, filozofice, care consună cu mărturisirile pe care ni le-a făcut în interviul publicat cu doi ani în urmă în paginile revistei noastre „Glasul Bucovinei“: „Mă doare inima pentru multul pe care nu l-am făcut, pentru cărțile pe care nu le-am scris, deși înțeleg că regretul acesta e cu păcat: înseamnă, de fapt, că-mi deplâng datul vieții. Or, fiecare face cât îi este hărăzit de Vistiernicul cel Veșnic. El ne menește și câtimea de eternitate ce rezultă din sfidarea eternității însăși, adică durata potenței creatoare, tot el ne estimează și măsura realizărilor spirituale.

Viața nu e o operă a noastră, sublinia el, ci un dar al Cerurilor. În termenii de credință, e o negare a materiei, un pseudonim al Ziditorului, cum zice un mare filosof de-al nostru. Primim acest dar dimpreună cu puterea de a-i pătrunde esența și a-i încarna sensurile, căci forma și conținutul i-l dăm noi, desigur, în acord cu voința divină. Mai mult, suntem coautori ai lui Dumnezeu în împlinirile Lui sacre. Din cele patru cărți ale vieții, cărți de care vorbesc filosofii, prima e scrisă în inimile noastre cu pana de aur a Proniei“.

Cartea *Arminden cu heruvimi*, care a fost distinsă cu Premiul „Mihai Eminescu“ al Academiei Române pentru poezie pe anul 2011 vine să confirme acest adevăr peren. Marea și adevărata poezie nu poate trece neobservată și să nu rămână apreciată la justa ei valoare.

Vasile TĂRĂȚEANU

TO CONTRIBUTORS

Authors are invited to send us original studies in the fields of history, literature and culture, essays, literary texts, and reviews of published volumes or magazines, particularly on the subject of Bucovina or relating to authors from Bucovina, and book presentations, lectures or other materials of topical interest that fall within the other headings of the review.

We regret that unpublished manuscripts cannot be returned.

Studies or essays shall extend to a maximum of 25-30 pages and shall include a summary (1/2 – 1 page) in Romanian and English. Materials shall be typed up using Microsoft Word. Texts in electronic format can be sent via e-mail as attached documents.

Articles that have not been drafted correctly in Romanian with all the necessary diacritical marks and handwritten texts and summaries will not be considered for publication. The drafting of manuscripts shall follow the standards laid out by the 2007 edition of *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>, and the 2005 edition of *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, Editura Univers Enciclopedic. Proposed articles that have been wholly or partly published in other reviews and those that do not have the pertinent academic content and up-to-date and relevant bibliographical apparatus shall be rejected.

Authors bear exclusive responsibility for the content of materials.

The title of articles shall be written in capital letters and shall be followed by the name of the author and his or her town of residence. Bibliographical references shall be made either by using numbers in the text, with the necessary notes positioned at the end of the work in the order in which they are referred to, indicating the page on which the quotation appears respectively. Volume numbers shall be indicated using Roman numerals, in the second position.

Photographs (illustrations, drawings, figures, tables) shall be produced using the appropriate computer programmes and shall be in black and white, with a contrast suitable for print publication. Abbreviations and acronyms shall be explained where they appear for the first time in the body of the text.

Authors are likewise requested to send us a few essential details about their academic activity and important publications (academic title, position, place of work, country, contact details: telephone, e-mail etc.), in order for these to be presented within the issue.

The adress of the editorial offices

Chernivtsi, Ukraine:

Alexandru cel Bun Publishing House (for „The Voice of Bucovina“ review),
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Tel./fax: 0038 0372/ 90 30 43
Tel. mobil Ukraine: +380 990 731 246
Editor-in-chief: Alexandrina Cernov
E-mail: alex_cernoff@yahoo.com
cernoff@ukr.net
Postal address:
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Chernivtsi, 58 000, Ukraine

Bukarest, Romania:

The Romanian Cultural Institute (for „The Voice of Bucovina“ review),
str. Aleea Alexandru, nr. 38, Bucharest, Romania

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și cultură, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de carte, conferințe sau alte materiale de actualitate ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Studiile sau eseurile, însoțite de un rezumat (1/2 – 1 pagină) în limba română și engleză, vor fi extinse până la maximum 25–30 de pagini. Materialele se vor culege în Microsoft Word, 14 pt. Textele în format electronic pot fi trimise prin e-mail, ca fișiere atașate.

Studiile care nu sunt tehnoredactate corect în limba română, cu semnele diacritice respective, cât și cele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare. Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic. Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate parțial sau integral în alte reviste, cele care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, indicând pagina din care a fost extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua.

Fotografiile (ilustrațiile, desenele, figurile, tabelele) se vor realiza cu programe informatice respective, în alb-negru, cu un contrast accesibil publicării. Abrevierile și acronimele se explică atunci când apar pentru prima dată în corpul textului.

Autorii sunt rugați, de asemenea, să ne transmită și câteva date esențiale despre activitatea lor științifică și publicațiile mai importante (titlul științific, funcția, locul de muncă, localitatea, țara, datele de contact: telefon, e-mail etc.), pentru a le prezenta în volum.

Adresele redacției

Ucraina, Cernăuți:

Editura Alexandru cel Bun (pentru revista „Glasul Bucovinei“),
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Tel./fax: 0038 0372/ 90 30 43
Tel. mobil Ucraina: +380 990 731 246
Redactor-șef: Alexandrina Cernov
E-mail: alex_cernoff@yahoo.com
cernoff@ukr.net
Adresa poștală:
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Cernăuți, 58 000, Ucraina

România, București:

Institutul Cultural Român (pentru revista „Glasul Bucovinei“),
str. Aleea Alexandru, nr. 38, București, România